

II. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

THE 2nd INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF AKHISM

19-20 Eylül / September 2012 KIRŞEHİR / TÜRKİYE

BİLDİRİLER

I.
CİLT

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu

The 2st International Symposium
of Akhism

19-20 EYLÜL | SEPTEMBER 2012 KIRŞEHİR | TÜRKİYE
- BİLDİRİLER -
Cilt I

Hazırlayan
Kâzım CEYLAN

Kırşehir, 2012

AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ

YAYIN NU: 7

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu 19-20 EYLÜL 2012 KIRŞEHİR

- BİLDİRİLER -

Cilt I

HAZIRLAYAN

Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN

*AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürü*

REDAKSİYON

Yrd. Doç. Dr. Remzi CAN
Okt. Mahmut SEYFELİ

HABERLEŞME ADRESİ

Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Güldiken Mah. İmam Hatip Cad. Nu: 52 40100 KIRŞEHİR
Tel: +90 386 211 48 80
web: <http://akam.ahievran.edu.tr>
İlet: ahilik@ahievran.edu.tr

TASARIM & BASKI

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat/ANKARA
Tel: 0312 472 37 73
www.sfn.com.tr

© Bu kitabın bütün hakları Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezine ait olup,
(elektronik / dijital ortam dahil) herhangi bir şekilde çoğaltılması, yayımlanması yasaktır.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

TAKIM ISBN: 978-9944-473-45-3

CİLT I ISBN: 978-9944-473-46-0

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu 19-20 EYLÜL 2012 KIRŞEHİR

DESTEKLEYEN KURULUŞLAR

T.C. GÜMRÜK ve
TİCARET BAKANLIĞI

AHİ EVRAN
ÜNİVERSİTESİ

T.C. BAŞBAKANLIK
TİKA

KIRŞEHİR
VALİLİĞİ

KIRŞEHİR
BELEDİYESİ

İSLÂM TARİH SANAT
ve KÜLTÜR ARAŞ-
TIRMA MERKEZİ
(İRCİCA)

TEŞEKKÜR

II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabının basımında desteklerinden dolayı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine (TOBB) teşekkür ederiz.

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu ORGANİZASYON KOMİTESİ

ONUR KURULU BAŞKANI

Hayati YAZICI *Gümrük ve Ticaret Bakanı*

ONUR KURULU ÜYELERİ

Özdemir ÇAKACAK *Kırşehir Valisi*
Yaşar BAHÇECİ *Kırşehir Belediye Başkanı*
Prof. Dr. S. Kudret SAYLAM *Ahi Evran Üniversitesi Rektörü*
Dr. Halit EREN *IRCICA Genel Direktörü*
Dr. Serdar ÇAM *TİKA Başkanı*

DÜZENLEME KURULU EŞ BAŞKANLARI

Prof. Dr. Alper DURAK *Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN*
AEÜ Rektör Yardımcısı *AEÜ AKAM Müdürü*

DÜZENLEME KURULU

Yrd. Doç. Dr. Ercan SOYDAN *Genel Sekreter V. (Başkan Yardımcısı)*
Yrd. Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN *Eğitim Fakültesi (Başkan Yardımcısı)*
Doç. Dr. Cengiz TOMAR *IRCICA Temsilcisi*
Yrd. Doç. Dr. Kürşat ZORLU *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELİK *Meslek Yüksekokulu*
Yrd. Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE *Fen- Edebiyat Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Veli ÜNSAL *Fen Edebiyat Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAHİN *Eğitim Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Rüşti YEŞİL *Eğitim Fakültesi*
Öğr. Gör. Nejat OYMAK *Meslek Yüksekokulu*
Öğr. Gör. Mehmet ÖZDEMİR *Rektörlük Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri*
Osman DEMİR *İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü*
Serkan KAYALAR *TİKA Özel Kalem Müdürü*
İrem ÇİÇCİ *Kırşehir Belediye Başkanı Danışmanı*

AHİLİK KUTLAMALARI MERKEZ YÜRÜTME KURULU

Sezai UÇARMAK *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Müsteşar Yardımcısı)*
Aytekin YALÇIN *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Genel Müdür V.)*
Nejla DENLİ *İçişleri Bakanlığı (Şube Müdürü)*
Osman AKKUŞ *Milli Eğitim Bakanlığı (Daire Başkanı)*
Müjdat ÖZBAHÇİVANOĞLU *Kültür ve Turizm Bakanlığı (Daire Başkanı)*
M. Fikret ÇAVUŞ *Kırşehir Valiliği (Vali Yardımcısı)*
Yaşar SULU *Kırşehir Belediyesi (Başkan Yardımcısı)*
Doç. Dr. Ali YAKICI *YÖK Temsilcisi (Gazi Üniversitesi Bölüm Başkanı)*
Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN *AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (Müdür)*
Naci SULKALAR *TESK (Genel Sekreter)*
Uğur YILDIRIM *TESKOMB (AR-GE İz. ve Değ. Müdürü)*
Muhibbet ULUDOĞAN *TOBB (Borsalar Müdürü)*
Bahamettin ÖZTÜRK *Kırşehir ESOB (Birlik Başkanı)*
Müfit GÖÇEN *Kırşehir Ticaret ve Sanayi Odası (Yönetim Kurulu Başkanı)*
Alim YANIK *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Uzman)*
Ergin ERENOĞLU *TRT (Prodüktör)*
Hacı ÇAĞATAY *Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı (Üye)*

SEKRETERYA

Okt. Mahmut SEYFELİ *Sekreter*
Yrd. Doç. Dr. Remzi CAN *Sekreter Yardımcısı*
Arş. Gör. Rifat İlhan ÇELİK *Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*
Okt. Burçak Tuğba TAYHAN *Yabancı Diller Yüksekokulu*
Okt. Elif İĞREK *Yabancı Diller Yüksekokulu*
Arş. Gör. Didem ALSANCAK *Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü*
Arş. Gör. Gül ERTÜRK *Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü*
Arş. Gör. Gülizar Şule TEPEBAŞ *Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği*

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu 19-20 EYLÜL 2012 KIRŞEHİR

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Abdülkadir YUVALI	TÜRKİYE	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet Yaşar OCAK	TÜRKİYE	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet KALA	TÜRKİYE	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet GÜNŞEN	TÜRKİYE	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet TABAKOĞLU	TÜRKİYE	Marmara Üniversitesi
Prof.Dr. Deborah G. TOR	A.B.D.	University of Notre Dame
Prof.Dr. D. Durand GUEDY	ALMANYA	Martin-Luther-Universität Halle
Prof.Dr. Güllü YOLOĞLU	AZERBAIJAN	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof.Dr. Gülfettin ÇELİK	TÜRKİYE	Medeniyet Üniversitesi
Prof.Dr. Halil İNALCIK	TÜRKİYE	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Hüseyin ALGÜL	TÜRKİYE	Uludağ Üniversitesi
Prof.Dr. İmaduddin KHALİL	IRAK	Musul Üniversitesi
Prof.Dr. İ. Ünver NASRATTINOĞLU	TÜRKİYE	Halk Kültürünü Araştırmaları Gn. Bşk.
Prof.Dr. İsmet ÇETİN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. K.Yaşar KOPRAMAN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Kemal GÖDE	TÜRKİYE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet BAYRAKTAR	TÜRKİYE	Yeditepe Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet ÇELİK	TÜRKİYE	Celal Bayar Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet ŞEKER	TÜRKİYE	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr. M. Fatih KÖKSAL	TÜRKİYE	Abi Evran Üniversitesi
Prof.Dr. M. Saffet SARIKAYA	TÜRKİYE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. M. Zeki DUMAN	TÜRKİYE	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Mikail BAYRAM	TÜRKİYE	Selçuk Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mustafa AŞKAR	TÜRKİYE	Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa ERGÜN	TÜRKİYE	Kocatepe Üniversitesi
Prof.Dr. Musa TAŞDELEN	TÜRKİYE	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Nimetullah HAFIZ	KOSOVA	Pristine Üniversitesi
Prof.Dr. Osman HORATA	TÜRKİYE	Atatürk Kültür Merkezi Başkanı
Prof.Dr. Ömer TORLAK	TÜRKİYE	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof.Dr. Refik TURAN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Scott REDFORD	TÜRKİYE	Koç Üniversitesi
Prof.Dr. Süheyl ZEKKAR	SURİYE	Şam Üniversitesi
Prof.Dr. Şükran HARPUTLU	SURİYE	Şam Üniversitesi
Prof.Dr. Tayyip DUMAN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Ülker AKKUTAY	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Ünver GÜNAY	TÜRKİYE	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Yahya AKYÜZ	TÜRKİYE	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Dr. Sara Nur YILDIZ	TÜRKİYE	Orient Institut
Dr. Yusuf EKİNCİ	TÜRKİYE	Gazi Üniv. Vakfı Öz. Ok. Kurucu Tems.

İçindekiler

ÖN SÖZ	IX
<i>Hayati YAZICI</i>	
GALA YEMEĞİ KONUŞMALARI	XI
Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN	XIII
Prof. Dr. S. Kudret SAYLAM	XV
Yaşar BAHÇECİ	XVI
Muzaffer ASLAN	XVII
Abdullah ÇALIŞKAN	XVIII
Özdemir ÇAKACAK	XX
Mahir YAĞCILAR	XXII
Prof. Dr. Ahmet DAVUTOĞLU	XXIV
AÇILIŞ KONUŞMALARI	XXXI
Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN	XXXIII
Doç. Dr. Cengiz TOMAR	XXXVII
Prof. Dr. S. Kudret SAYLAM	XL
Yaşar BAHÇECİ	XLII
Sezai UÇARMAK	XLV
Abdullah ÇALIŞKAN	XLVII
AÇILIŞ OTURUMU	1
AHİLİĞİN TEMELLERİ VE ÖNEMİ	3
<i>Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL</i>	
DANIŞMEND OĞULLARI DÖNEMİNDE BİLİM VE AHİLİĞİN KURULUŞUNA ETKİSİ	11
<i>Prof. Dr. Mikâil BAYRAM</i>	
ANADOLU TÜRK MEDENİYETİNİN İNŞASINDA AHİLİK KURUMUNUN SOSYAL VE EKONOMİK KATKILARI	19
<i>Prof. Dr. Ekrem ERDEM</i>	
KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA AHİLİK	31
<i>Prof. Dr. Mehmet ŞEKER</i>	

I- AHİLİĞİN TEMELLERİ-----	39
AHİLİĞİN GÜNCELLENMESİ VE FARKLI KAPİTALİZMLER-----	41
Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN	
YESEVÎ DÜŞÜNCESİNDE AHİLİĞİN TEMEL İLKESİ AHLAKTIR -----	47
Prof. Dr. Dosay KENJETAY	
SEYYİD HASAN BİN SEYYİD KASIM'IN KAYIT VE İSTİNSAH ETTİĞİ "KİTÂB-I FÜTÜVVETNÂME"-----	61
Prof. Dr. Muhittin ELLAÇIK	
TARİHSEL HAYATI VE GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA AHİ EVRAN'IN YAZ(MA)DIĞI KİTAPLAR VE SÖYLE(ME)DİĞİ SÖZLER -----	71
Yrd. Doç. Dr. Hayri KAPLAN	
FÜTÜVVETNÂMELER BAĞLAMINDA AHİLİĞİN İTİKÂDÎ TEMELLERİ -----	105
Yrd. Doç. Dr. Hilmi KARAAĞAÇ	
"LEVELS OF MEANING" AS ONE OF THE BASIC OF THE IKHWAN AL-SAFA'S AKHISM-----	127
Mohammadamin SHAHJOUËI	
BİR AHİ İCÂZETNÂMESİ ÜZERİNE-----	137
Yrd. Doç. Dr. Rıza YILDIRIM	
BİR KAVRAM OLARAK AHİLİK: SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM-----	149
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU	
AHİLİĞİN TEMELLERİNDEN İKİ ÖNEMLİ ŞAHSİYET: ŞEYH SÜHREVERDÎ VE ALÂÜDDÎN KEYKUBÂT'IN FÜTÜVVET TEŞKİLÂTINA GİRİŞİ-----	165
Arş. Gör. Refat İlhan ÇELİK	
II- AHİLİĞİN EĞİTİM ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI -----	179
AHİLİĞİN EĞİTİM ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI-----	181
Prof. Dr. Tayyip DUMAN	
AHİLİK ve EĞİTİM-----	191
Dr. Yusuf EKİNCİ	
AHİLERDEN GÜNÜMÜZE ESNAF AHLÂKİ VE ÇIRAK YETİŞTİRME YÖNTEMİ-----	199
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL	
AHİLERİN ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI DEVRİ TÜRK TOPLUM HAYATINDA OYNADIĞI ROLLER-----	225
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ	
AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ-----	247
Remzi ÖZKAYA	
III- AHİLİĞİN TARİHİ FONKSİYONLARI -----	279
AHİLİĞİN TARİHİ FONKSİYONU -----	281
Prof. Dr. Refik TURAN	
ANADOLU'DA BİRLİĞİN SAĞLANMASINDA VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA AHİLERİN ROLÜ -----	289
Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN	

THE EVALUATION OF "THE DERBENT ORGANIZATION" OF THE OTTOMAN EMPIRE WITH AN ORGANIZATIONAL MANAGEMENT PERSPECTIVE: A HISTORICAL RESEARCH -----	305
<i>Yrd. Doç. Dr. İhsan CORA, Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ</i>	
AHİLİK ANLAYIŞININ XVIII. YÜZYILDA GEDİK SİSTEMİNDEKİ YANSIMALARI -----	315
<i>Doç. Dr. Mustafa Nuri TÜRKMEN</i>	
AHİ EVREN'İN MOĞOL TAHAKKÜMÜNE BAKIŞI VE AHİLERİN MOĞOL KARŞITLIĞININ SEBEPLERİ -----	325
<i>Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ</i>	
IV- AHİLİĞİN İKTİSADİ BOYUTU VE İŞ AHLAKI -----	349
MESLEK AHLAKININ TEMEL BİR KAYNAĞI OLARAK AHİLİK -----	351
<i>Prof. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN</i>	
AHİ TİCARET HUKUKU VE AHLÂKININ FİKHÎ TEMELLERİ -----	363
<i>Prof. Dr. Adnan KOŞUM</i>	
AHİLİKTEN AHLAKİ LİDERLİĞE -----	385
<i>Doç. Dr. Adnan CEYLAN, Abdullah AYKIR</i>	
AHİLİK İLKELERİ İÇERİSİNDE REKABET HUKUKUNUN YERİ -----	405
<i>Yrd. Doç. Dr. Ozan CAN</i>	
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AHİLİKTE ZENAAT-SANAT VE TİCARET İLİŞKİLERİ ---	425
<i>Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK, Öğr. Gör. Özlem KAYA, Seda GEDİK</i>	
GÜNÜMÜZ İŞLETMELERİNDE ORTAKLIK KÜLTÜRÜNÜN TESİSİNDE AHİLİK TEMEL İLKELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ -----	435
<i>Doç. Dr. Osman Nuri ARAS</i>	
AHİLİK TEŞKİLATININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EKONOMİK HAYATTA ÜSTLENDİĞİ ROLLER -----	457
<i>Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELİK</i>	
EVRENSEL İŞ HOLOGRAMININ TOPLUMDA DÜZGÜN YANSIMASINA AHİ EVREN'İN/EVRAN'IN HİZMETİ -----	469
<i>Metanet AZİZKIZI ALİYEVA</i>	
AHİLİK MODERN İŞLETMECİLİK DÜŞÜNCESİNİ NE KADAR KARŞILAMAK ZORUNDADIR?: -Etik Bir Tartışmanın Emik Düzlemi- -----	485
<i>Yrd. Doç. Dr. Gürcan PAPATYA, Prof. Dr. Nurhan PAPATYA, Arş. Gör. A. Buğra HAMŞIOĞLU</i>	
TÜRK TİCARET KÜLTÜRÜ VE AVRUPA TİCARET KÜLTÜRÜYLE "OLUŞUM DİNAMİKLERİ" ARASINDAKİ FARKLAR -----	499
<i>Yrd. Doç. Dr. Oğuz KAYMAKCI, Uzm. Okan ÖZTUTKAN, Dilek DEMİROCAK</i>	
AHİ EVRAN VELİ'NİN KURDUĞU YABANLU PAZARI VE YABANLU TÜRKMEN AŞİRETİ -----	521
<i>Baki Yaşa ALTINOK</i>	

ÖN SÖZ

Hayati YAZICI
Gümrük ve Ticaret Bakanı

Ahilik, Ahi Evran-ı Veli tarafından XIII. yüzyılda Anadolu'da kurulan; üretimde çalışkanlığı ve standardizasyonu, tüketimde komşuyu gözetmeyi ve israftan kaçınmayı, bölüşümde adaleti ve hoşgörüyü kendisine prensip edinen ve bütün bu ilkeleri iktisadî hayat ile bütünleştiren sosyo-ekonomik bir teşkilattır.

Ahilik hayat felsefesi, Anadolu tarih ve medeniyetinin tüm insanlığa miras bıraktığı en önemli değerlerden biridir. Ahilik felsefesinin özünde insan vardır. "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" düsturuyla hareket eden bu anlayış; bencil olmayan, sosyal sorumluluk sahibi, kendisiyle ve toplumla barışık, olgun ve iyi ahlaklı insan modelinden yola çıkarak, toplumun ve insanların mutluluğunu hedeflemiştir.

Ahilikte fert ve toplum anlayışı birbirini tamamlar niteliktedir. Toplumun bütün katmanları arasında birleştirici ve bütünleştirici rol oynayan bu teşkilat, toplumda huzur ve saadeti bireylerin mutluluğu ile sağlamaktadır.

Aşırı kazanç ve dolayısıyla ekonomik sömürü, Ahilik anlayışına taban tabana zıttır. Ahilikteki rekabet anlayışı, müşteri memnuniyeti ve ürün kalitesinin artırılması olarak görülmektedir. Ayrıca sosyal sorumluluk çerçevesinde, ihtiyaçlar ölçüsünde üretim bilinci hâkimdir.

İnsan istismarı, emek sömürüsü ve işsizlik gibi modern hayatın sorunları Ahilikte, usta-çırak ve işçi-işveren sarmalında normatif kurallar ile çözülmüştür. Ahilik, genel

ahlak kuralları dâhilinde her mesleğin kendi meslek kurallarına ve iş ahlakına uymalarını zorunlu kılmak suretiyle, toplumsal ve ekonomik birçok sorunun çözülmesinde etkili olmuştur.

Teknolojinin ilerlemesiyle maddi anlamda zenginleşen dünyamızda, tarih ötesi normlarıyla, insanlığın mutluluğunu temin edebilecek Ahilik prensiplerine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Bu ilkelerin lafız olarak değil, öz olarak yaşatılması hepimiz için tarihi, kültürel ve sosyal bir sorumluluktur.

Bu yıl ikincisi düzenlenen Uluslararası Ahilik Sempozyumu çerçevesinde yapılan araştırmalar ve sunulan tebliğler, bu tarihi sorumluluğumuzu yerine getirmek bakımından önemli adımlardır. Ahilik kültürünün kökleşmesinde ve yaygınlaşmasında önemli katkısı olan bu tür uluslararası programlar Gümrük ve Ticaret Bakanlığı nezdinde değerlendirilmekte ve desteklenmektedir. Bu çalışmaların sonucunda Ahilik kültür ve felsefesini yaşayan ve yaşatan esnaf ve sanatkârlarımızla oluşturacağımız sinerjinin, ülkemize ve dünyaya iktisadi hayatın sorunlarını çözmek bakımından ıstık tutacağına inanıyoruz.

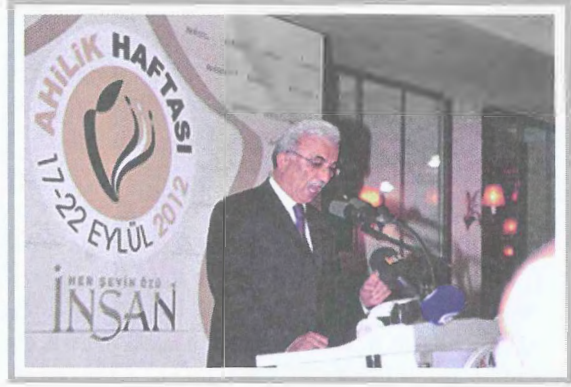
II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu'nun düzenlenmesinde başta Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi olmak üzere, ülkemizin ve dünyanın farklı coğrafyalarından gelerek çalışmalarını bizlerle paylaşan değerli akademisyenlerimize ve emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Bu değerli eserin daha geniş katılımlı çalışmalar için yol gösterici olmasını, ülkemize ve dünyamıza güzellikler kazandırmasını diliyorum.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

GALA YEMEĞİ KONUŞMALARI

GALA YEMEĞİ
KONUŞMASI

Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN

AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

“S tratejik Derinlik” kitabıyla ufukumuzu açan, Türk Dış Politikasının büyük mimarı, Büyük Türkiye sevdalısı, Ahi dostu, fikir ve düşünce adamı Sayın Dışişleri Bakanımız,

Bize Osmanlı’nın emaneti kültür coğrafyamızdan, Murad Hüdavendigâr’ın şehit düştüğü topraklardan gelen Kosova’nın Değerli Kamu Yönetimi Bakanı,

Sayın protokol,

Türkiye’nin her tarafından II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu için teşrif eden değerli hocalarım,

Aziz Kırşehirliiler,

II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu gala yemeğine ve Ahiliğin başkenti Kırşehir’e hoşgeldiniz, şeref verdiniz.

Aziz Davetliler,

Kırşehir heyeti ile birlikte Mayıs ayında Dışişleri Bakanımız Sayın Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu beyefendiyi II. Uluslararası Ahilik Sempozyumuna davet ettiğimizde, “Ahilik hem Türkiye, hem de dünya için çok önemlidir. 19-20 Eylül’de Kırşehir’e gelip bütün Dünyaya oradan Ahilik mesajı vereceğim” demişlerdi. Bu kadar yoğun işleri arasında II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu galasına teşrif ettikleri için kendilerine şükranlarımı arz ediyorum. Destekleriyle ifade ediyorum ki Ahilik, büyüyen Türkiye’nin, lider Türkiye’nin dünyaya sunduğu bir kardeşlik ve kalkınma projesidir.

- Ahilik; İslâm inancı ve Türk kültürünün Anadolu’da birleşmesinden doğan kardeşlik, yiğitlik, cömertlik demek,
- Ahilik; Fütüvvet esaslarını yani peygamber sünnetini esas alarak ebediliğe kanat açmak demek,
- Ahilik; dürüstçe üretmek, kardeşçe paylaşmak, insanca ve İslamca yaşama demek,
- Ahilik; kalite demek, emeğe saygı, güvenilir esnaf olmak; elinden-belinden-dilinden herkesin emin olduğu insan demek,
- Ahilik; nefsini kardeşine tercih etmek demek,
- Ahilik; vatan, millet ve din sevgisinin harmanlanması, gerektiğinde bu idealler için büyük bir dâva şuuruyla mücadele demek, cihat demek,
- Ahilik; gerektiğinde Nizam-ı Âlem için, Hak için, adalet için Ahi Evran, Şeyh Edebali olabilmek demektir.

Ben sözlerimi fazla uzatmak istemiyorum. Ama özellikle belirtmek isterim ki bugün dünya kapitalist, komünist ve faşist ideolojilerin insanı sömüren, dışlayan, ruhuna ve yapısına uymayan sistemlerden bunalmıştır. İnsanlık yeni bir yol arayışının eşliğindedir.

Biz, insanlığı kurtaracak yeni medeniyet algısının Anadolu’nun bereketli topraklarından, tarihinden, kültüründen çıkacağına inanıyoruz. Bu milletin tarihi tecrübelerinden insanlığa yeni bir medeniyet hamlesinin doğacağını düşünüyoruz. Türkiye’nin bulunduğu coğrafya ve inandığı değerler, Türkler’e 21. yüzyılda lider ülke olma sorumluluğu yüklemektedir.

İşte bu fikir ve düşüncenin mimarlarından Dışişleri Bakanımız Sayın Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu’nun II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Gala yemeğine bu kadar yoğun iş ve mesaisi içerisinde katılmasını, bize güç ve onur vermesini “şafak sökmesi”, “tekerleğin tümseği aşması” olarak değerlendiriyoruz. İnanıyoruz ki “zafer elbet bizim, elbet bizindir” diyoruz. Kendilerine Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi adına, Ahiliği bir bayrak gibi yükselterek hayat tarzı hâline getiren milletimiz adına teşekkür ediyor, hepinize saygılar sunuyor, sizleri Ahice selamlıyorum.

GALA YEMEĞİ
KONUŞMASI

Prof. Dr. S. Kudret SAYLAM
Ahi Evran Üniversitesi Rektörü

Sayın Dışişleri Bakanım, Sayın Kosova Cumhuriyeti Kamu Yönetimi Bakanım, Sayın Valim, Sayın Milletvekillerim, Sayın Belediye Başkanım, çok değerli protokol ve değerli hâzirun, değerli misafirlerimiz, yurt içinden ve yurt dışından gelen değerli bilim adamlarımız, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

25. Ahilik Haftası kutlamaları çerçevesinde düzenlenen ve üniversitemizin ev sahipliği yapacağı II. Uluslararası Ahilik Sempozyumunun Gala yemeğine çok yoğun gündemi ve yoğun işleri arasında zaman ayırarak teşriflerinden dolayı sayın Dışişleri Bakanımıza şükranlarımı arz ediyorum.

Kırşehir, Ahiliğin merkezi ve Ahilik bu merkezden önce Türkiye'ye, sonra dünyaya dalga dalga yayılacaktır. Sayın Bakanım, bu nedenle katılımınız bizim açımızdan oldukça önemli. Çok geniş, çok detaylı konuşmak istemiyorum. Çünkü Ahiliğin kapsadığı bütün konular yarın başlayacak olan sempozyumumuzda etraflıca ele alınacaktır. Bu nedenle teşriflerinizden dolayı tekrar hepinize saygılarımı sunuyorum ve afiyet olsun diyorum.

GALA YEMEĞİ KONUŞMASI

Yaşar BAHÇECİ
Kırşehir Belediye Başkanı

Cok değerli Dışişleri Bakanımız, değerli misafir Kosova Kamu Yönetimi Bakanımız, çok değerli protokol, değerli misafirler, sempozyumumuzun Gala Yemeğine hoşgeldiniz, şeref verdiniz.

Sayın bakanım, bu kadar yoğun programınıza rağmen bizleri kırmayıp geldiğiniz için Ahi Başkenti Kırşehir'e şeref verdiniz. Tüm Kırşehirliler adına hoşgeldiniz diyorum. Biz inanıyoruz ki sizler Ahilik bayrağını tüm dünyaya taşıyorsunuz. Ahi Evran'ın 800 yıllık öğretisini dünyada gittiğiniz her yerde anlatıyorsunuz. Bizler de Kırşehir'in yöneticileri olarak milletvekillerimizle, ilimizin bütün yöneticileri ile sivil toplum örgütlerimizle, valimizle, kendimize Ahiliği anlatmayı en önemli görev olarak biliyoruz. Bu kapsamda Ahilik Haftası kutlamalarımız hükümetimizin ve Başbakanımızın sayesinde 4 yıldır yoğun ve güçlü bir şekilde kutlanıyor. Bundan dolayı başta Sayın Başbakanımız olmak üzere tüm hükümet üyelerimize tekrar teşekkür ediyoruz. Sayın Bakanım, bizler Ahiliği gelecek nesillere anlatma, Kırşehir'den önce Türkiye'ye, sonra da tüm dünyaya bu ışığı tekrar yaymayı görev olarak biliyoruz. Bu amaçla inşallah yeni yaptığımız Ahi Evran projesi ile Ahiliği sadece bir hafta değil, yılın on iki ayında gelen bütün misafirlerimize anlatabileceğimiz ve Ahilikle ilgili insanlara hem yazılı, hem görsel canlı olarak her şeyi sunabileceğimiz bir alanı oluşturmak için gece gündüz gayret ediyoruz. İnşallah sizin de desteklerinizle bu projemizi hayata geçireceğiz. Ahiliği uluslararası bir boyuta taşımak için de biliyoruz ki sizler her zaman bizim yanımızdasınız bundan sonra da olmaya devam edeceksiniz. Tekrar Kırşehirliler adına Ahiliğin başkenti Kırşehir'e hoş geldiniz, şeref verdiniz diyorum.

GALA YEMEĞİ
KONUŞMASI

Muzaffer ASLAN
Kırşehir Milletvekili

Sayın Dışişleri Bakanı,
Sayın Kosova Kamu Yönetimi Bakanı,
Değerli hâzirun, hepinizi saygıyla sevgiyle selamlıyorum.

Ahilik Bayramınızın kutlu olmasını, hayırlara vesile olmasını temenni ediyorum ve sayın Bakanımıza Kırşehir'imize gelip bizlere destek verdiği için de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Hoş geldiniz diyorum. Ahi Evran-ı Veli sadece Kırşehir'in değil, tüm ülkenin, tüm Türk Dünyasının büyük bir değeridir. Mevlâna Hazretleri Konya'da mührünü vurmuş, Hacıbektaş-ı Veli Nevşehir'de mührünü vurmuş, Ahi Evran-ı Veli de Kırşehir'e gelerek buraya Türk coğrafyasına damgasını vurmuş. Onlar bizim büyük değerlerimiz ve dolayısıyla bizler de onların düşüncelerini, felsefelerini ilk önce kendimize, daha sonra da yeni nesillere anlatmamız gerekiyor. Ahiliğin temeli hoşgörü, sevgi, saygı, kardeşlik ve barış. Bu değerler, toplumsal barışın temel dinamiklerini oluşturuyor. Ve bizler de bu değerleri taşıyarak yeni nesillere aktararak inşallah yolumuza devam edeceğiz. Ben bu sempozyumun hazırlanmasında başta Rektörümüz olmak üzere tüm üniversitedeki personele teşekkür ediyorum.

Ahiliğin tanıtımı konusunda bir eksikliğimiz vardır. Nasıl ki Mevlâna'nın tanıtımı olsun, Hacıbektaş-ı Veli etkinlikleri olsun ulusal alana yayılmıştır. Ama Ahilikte bir eksikliğimiz vardır. Şimdi bu eksikliğimizi akademik bir tabana, bilimsel bir tabana yerleştirdiği için Üniversitemize, Rektörümüze teşekkür ediyorum ve hepinize tekrar hoş geldiniz diyor, saygılarımı sunuyorum.

GALA YEMEĞİ
KONUŞMASI

Abdullah ÇALIŞKAN
Kırşehir Millîyetvekili

Sayın Dışişleri Bakanım, çok değerli konuk Bakanımız, değerli protokol, değerli misafirlerimiz, çok değerli hemşehrilerim. Ben de hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Hepinize tekrar hoşgeldiniz diyorum.

Tüm Kırşehirli hemşehrilerim adına bugün bizleri kırmayarak, Kırşehirliyi kırmayarak bizlerle birlikte olan Sayın Bakanımıza tüm hemşehrilerim adına huzurunuzda teşekkür ediyorum. Sayın Bakanımızın desteğiyle Ahilik mesajının Kırşehir'den Türkiye'ye, Türkiye'den dünyaya gitmesi için birlikte çok çalışmamız, çok gayret göstermemiz lazım. Bizim hedefimiz Ahiliğin yaşaması, yaşatılması ve gelecek nesillere en iyi şekilde aktarılması. Bunun için bizler çok yoğun gayret gösteriyoruz. Sizlerin de bildiği gibi Ahilik daha önce kültürel bir tören olarak, bir seramoni şeklinde kutlanıyordu. 2008 yılından itibaren Ahiliğin başkentinin Kırşehir olduğunu tescilledik. Kültür Bakanlığından bu kutlamaları o dönem Sanayi ve Ticaret Bakanlığına, daha sonra da Gümrük ve Ticaret Bakanlığına geçirerek Ahiliğin sadece geçmişte kalan bir tören değil, Ahiliğin bu güne uyarlanması, bugün yaşaması, iş dünyasında, esnaf arasında Ahilik ilke ve esaslarının, prensiplerinin en iyi şekilde uygulanması için bu çalışmaları hep beraber yapıyoruz. Sizler de biliyorsunuz 2008 yılında Ahilik, ilk defa merkezi olarak tüm Türkiye genelinde Kırşehir'de kutlandı. Sayın Cumhurbaşkanımızın teşrifleriyle, daha sonraki yıl Başbakanımız geldi. Daha sonraki yıl dönemin Meclis Başkanı Mehmet Ali Şahin bey ve 2011 yılında da yine Meclis Başkanımız Cemil Çiçek Bey'in teşrifleriyle Ahilik, Kırşehir'de merkezi olarak kutlanmış oldu. İnşallah Cumartesi günkü yapacağımız kutlamalara da yine Meclis Başkanımız Cemil Çiçek Bey ve Hayati Yazıcı Bakanımız da teşrif edecekler.

Bütün bu çalışmalarla inşallah tüm Kırşehirliiler olarak elimizden geleni yaparak Ahiliği Türkiye'ye ve dünyaya hep birlikte anlatacağız, tanıtacağız, çocuklarımıza öğreteceğiz. Hep birlikte çalışacağız.

Ahiliğin uluslararası boyuta taşınmasının çok önemli olduğuna inanıyoruz. Bu kapsamda Sayın Dışişleri Bakanımıza Mayıs ayında Kırşehir heyeti olarak ziyaret yapmıştık ve bu ziyarette Sayın Bakanımızın Ahiliği bizden daha iyi bildiğini, Ahiliğin derinliğine vakıf olduğunu gördük Gerçekten Sayın Bakanımızın desteğiyle inşallah gelecek yıl bu programları daha da genişleterek Balkanlara, Orta Asya'ya, Orta Doğu'ya yayarak Ahiliği, ecdadımızın 800 yüz yıl önce kurmuş olduğu bu sistemi, bu ilkeleri, bu prensipleri dünyaya anlatmamız lazım. Çünkü bütün dünyanın barışa ihtiyacı var, huzura ihtiyacı var, birlik beraberlik dayanışmasına ihtiyacı var. Onun için bizler, bu ecdadın torunları olarak vazifemizi yapmak ve ecdadımızın kurduğu bu değerleri, bu sistemi günümüze taşımak ve geleceğe aktarmak zorundayız. İnşallah Sayın Bakanımıza da bu anlamda çok güveniyoruz. Bu günde gerçekten çok yakından biliyorum, çok yoğun programına rağmen Kırşehir'e vermiş olduğu sözü tuttuğu için bugün bizlerle birlikte olduğu için kendisine sonsuz teşekkür ediyoruz. Sayın Bakanımızın desteğiyle daha çok güzel çalışmaları birlikte yapacağız diyorum. Hepinize afiyet olsun. Katılımlarınızdan dolayı teşekkür ediyorum. Sağolun, varolun.

GALA YEMEĞİ KONUŞMASI

Özdemir ÇAKACAK
Kırşehir Valisi

Sayın Dışişleri Bakanım,
Değerli konuğumuz Sayın Kosova Kamu Yönetimi Bakanı,
Sayın Milletvekillerim,

İlimizi teşrif eden değerli akademisyenler,

Saygıdeğer katılımcılar,

Değerli basın mensupları,

Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde önemli bir yere sahip olan Ahilik geleneği ve onun mimarı Ahi Evran-ı Veli'yi andığımız 25. Ahilik Haftası etkinlikleri kapsamında düzenlenen "2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Gala Yemeği"ne hoş geldiniz diyor, tüm misafirlerimizi sevgi ve saygı ile selamlıyorum.

Sayın Bakanım,

Değerli Katılımcılar,

Çağın koşullarına göre küçük değişimlere uğrasa da özünü, ana muhtevasını koruyarak günümüze kadar ulaşan kültür hazinelerimizden biri Ahilik geleneğidir. Belki de dünyadaki ilk ve en önemli sivil toplum hareketlerinden birisi olan Ahilik Teşkilatı, ticari hayatı düzenlemenin yanı sıra paylaşmadan yardımlaşmaya, adaletten vatan savunmasına kadar toplumu mutlu edecek prensipleri barındıran ve özünde insan sevgisi ve kardeşlik olan bir kurumdur.

Kaliteli üretimi destekleyen, çalışanların hayat seviyesini yükselten, haklarını koruyan, esnaf ve zanaatkarları çırak-kalfa-usta hiyerarşisi içerisinde eğitime tabi tutarak yetiştiren

Ahilik Teşkilatı, tüketici hakları, kalite-kontrol, kooperatifçilik, sendikacılık, sosyal güvenlik, bankacılık gibi günümüzün yükselen değerlerinin de temelini oluşturmaktadır.

Sayın Bakanım,

Değerli Konuklar,

Ahilik, sadece ekonomik yönü olan ve iş hayatını düzenleyen kurallar silsilesi değildir. Ahilik, aynı zamanda toplumsal hayata yön veren, sosyal bir sistemdir. Bugün ekonomik açıdan güçlü olan birçok ülkenin çalışma hayatının temelinde Ahilik prensiplerinin var olduğunu görüyoruz.

Bu sebeple, Ahilik Sisteminin iyi analiz edilerek, günümüz şartlarına uyarlanması, hem toplumsal barışın ve huzurun sağlanmasında hem de dünyada yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesinde faydalı olacağı inancındayım. Ahilik felsefesinden sadece esnaf ve zanaatkarlar değil, toplumun her kesiminin, her mesleğin kendine göre alacağı hususlar vardır.

Ahilik ilkelerinden olan elini, sofranı, kapını açık tut; güler yüzlü tatlı dilli ol ilkesini vatandaşlarımıza hizmet noktasında, kamu yönetiminde uyguladığımızda, devlet- vatandaş kaynaşmasını sağlamış ve vatandaşın devletine olan güvenini arttırmış oluruz.

Aynı zamanda devletimizin şefkatini, sıcaklığını, sevgisini vatandaşlarımıza hissettirerek, birlik beraberliğimizin gelişmesine ve kardeşliğimizin pekişmesine vesile olarak, toplumsal barışın sağlanmasına katkıda bulunmuş oluruz.

Uluslararası arenada saygınlığı ve gücü her geçen gün artan ve küresel güç vizyonu uluslararası alandaki itibarı ile kabul edilen büyük ve güçlü Türkiye'nin evlatları olarak; bu süreçte bizlere düşen önemli görev, millî kültürümüz içerisinde böylesine önemli bir yer tutan Ahilik geleneğinin, tüm yönleri ile genişliğine çıkarılması için yapılan ilmi çalışmalara destek olmaktır.

Bu anlayışla 25. Ahilik Haftası etkinlikleri kapsamında düzenlenen Uluslararası Ahilik Sempozyumu'na katılan değerli bilim adamlarımızın Ahilik üzerine yaptıkları çalışmaları zevkle dinleyeceğimize ve onların değerli fikirlerinden istifade edeceğimize inanıyorum.

Yoğun programı arasında bu akşamki gala yemeğine katılarak bizleri onurlandıran Dışişleri Bakanımız Sayın Ahmet Davutoğlu'na şükranlarımı arz ediyorum.

Ayrıca konuğumuz Sayın Kosova Kamu Yönetimi Bakanına ilimizi teşriflerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Sempozyumun, Ahi Evran-ı Veli ve onun felsefesinin iyi anlaşılmasına vesile olmasını diliyorum, saygılarımı sunuyorum.

GALA YEMEĞİ
KONUŞMASI

Mahir YAĞCILAR
Kosova Kamu Yönetimi Bakanı

Sayın Dışişleri Bakanı, Sayın Vali, Sayın Milletvekilleri, Sayın Belediye Başkanı, Sayın Rektör, Saygıdeğer Hocalar, Hanımefendiler, Beyefendiler, Hepinizi saygıyla selamlarken Kosova'dan sevgi, saygı ve muhabbetlerimizi getirdim. Ben konuşmamı fazla uzun tutarak sizleri sıkmak istemiyorum. Zaten çok değerli hocalarımız ve benden önceki konuşmacılar Ahiliğin önemini ve değerini anlattılar.

Ben bu bağlamda bu tanımı iki bölüme ayırmak istiyorum. Birincisi, Ahiliğin İslamiyet ve Türklük açısından ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Bunun neticesi olarak -Türkiye örneğinde olduğu gibi- bugünkü başarılı siyasetçilerin bu Ahilik anlayışıyla beraber Türkiye'yi ne kadar ileri taşıdıklarına tanık oluyoruz. Türkiye'nin ne kadar büyük olduğunu biz Türkiye dışında yaşayan Türk soydaşlar veya Türkler çok iyi biliyoruz. Bunun için hepinize ve başta sayın Cumhurbaşkanına, sayın Başbakana, değerli Bakanlara ve tüm milletvekillerine tebriklerimizi sunmak istiyoruz.

Diğer taraftan dediğim gibi ben Kosova'dan geliyorum. Kosova'dan veya Balkanlar'daki diğer ata topraklarından uzun yıllardır göçler verilmiştir. Tarih acı, zulüm ve felaketlerle dolu göçlere tanık olmuştur. Ama her şeye rağmen bugün o topraklarda bizler hâlâ varız. Orada dilimizle, Türkçemizle beraber, eğitimimizle beraber varlığımızı sürdürüyoruz. Varlığımızı sürdürmemizi sağlayan ana nedenlerden biri de yaşadığımız coğrafyada her zaman bu Ahilik anlayışını yaşamaya ve yaşatmaya devam ettirmiş olmamızdandır. Bir usta-kalfa- çıрак ilişkisi içinde verilen meslek eğitimi, kültürel ve ahlaki eğitim, o topraklarda ağızdan ağıza, nesilden nesile, anla-

tımdan anlatıma devamlı aktarılmıştır. Sayımız az olmasına rağmen bizler bu sayede bugün orada varız. Osmanlı tarihinin ve eserlerinin nöbetçisiyiz. Ve İslam'ın ve Türklüğün de -sayımız az olmasına rağmen- bir nevi nöbetçisiyiz.

Ahilik ve Esnaf Bayramı kutlamaları ve dolayısıyla bu güzel bilimsel etkinlik vesilesiyle aranızda bulunmaktan dolayı son derece bahtiyar olduğumu belirtir; çalışmalarınızdan dolayı hepinize teşekkür eder saygılarımı sunarım.

GALA YEMEĞİ
KONUŞMASI

Prof. Dr. Ahmet DAVUTOĞLU
Dışişleri Bakanı

Değerli dostum, Kosova Kamu Yatırım Bakanı Mahir YAĞCILAR, Sayın Valim, Değerli Milletvekillerimiz, Değerli Belediye Başkanımız, Muhterem Bilim Adamları,

Muhterem Hâzirun,

Ben her şeyden önce hepinizi bu vesile ile saygıyla, muhabbetle selamlıyorum ve bugün kaybettiğimiz şehitlerimize Cenâb-ı Hakk'tan rahmet diliyorum. Ailelerine taziyelerimi arz ediyorum.

Milletler zor günlerinde gösterdikleri birlik, beraberlik, metanet ve tesanütle tarihe geçerler. Bu hain terör saldırıları karşısında da milletçe tek bir yürek, tek bir beden olarak tepki vereceğimize, hep beraber bu saldırılara karşı göğüs gereceğimize inancımız tamdır. Ve hiçbir güç, hiçbir hain emel bizim bu konudaki kararlılığımızı sarsamayacaktır.

Biz, değerli Milletvekillerimiz, Belediye Başkanımız, Rektörümüz, Mayıs ayında Ankara'yı ziyaret ettiklerinde Ahilik üzerine konuştuk; Kırşehir üzerine konuştuk. Ve özel kalem müdürüme "Ne olursa olsun bu defa sempozyum vesilesiyle Kırşehir'e gitmek istiyorum." dedim. Çünkü gerçekten okuduklarımla, ziyaret ettiğimde gördüğümle Kırşehir, benim için özel bir anlam taşıyor. Bunu sizinle paylaşacağım. Ancak bu dış politikanın sürprizleri belli olmuyor. Yarın tekrar yurt dışına çıkmak zorunda olacağımdan, bu programın, sempozyumun diğer oturumlarına katılamayacağım. Bugün de çok önceden planlayıp bütün günümü Kırşehir'de geçireyim diye planlamıştım, ama yine bazı acil gelişmeler Ankara'dan ayrılmamı geciktirdi. Sizleri de biraz beklettim. Hakkınızı helâl edin. Ama Kırşehir'e gelip, sadece bir konuşma yapıp dönmek Kırşehir'e haksızlık olur. İnşallah -ben bunu gelmiş saymıyorum- Kırşehir'i teneffüs etmek için, Kırşehir'i yaşamak için tekrar geleceğim.

Medeniyetimizin, birikimin yansıdığı her şehirde ben farklı hisler duyarım. Ve o şehri medeniyetimizin birikimi itibarıyla nasıl tanımlayacağım konusunda biraz tefekkür ederim. Bu açıdan Kırşehir'e baktığımızda, tanımlamak gerektiğinde ben "medeniyetimizin tohum şehri" diyorum. Bir büyük çınarın, bütün üç kıtaya, yedi iklime yayılmış bir çınarın, büyük bir medeniyetin görünen yüzleri vardır. Hemen akla gelen şehirleri vardır. Başşehirleri vardır. İstanbul gibi, Konya gibi, Bursa gibi, Edirne gibi, Saraybosna, Bağdat, Kayseri, Kahire gibi, Horasan ve Buhara gibi, Semerkant gibi. Bir de hemen akla gelmez zannedilen ama bütün o birikimin kendisinde neş'et ettiği tohum şehirler vardır. Çınara baktığınızda bir an onu göremezsiniz. Ama eğer o tohum şehri anlayamazsanız o medeniyeti de anlayamazsınız. Ve eğer o tohum şehre, bir medeniyetin bütün unsurlarını barındıran o tohumun inceliklerine, o tohumun vasıflarına vakıf olursanız, o vakit o medeniyetin görünen bütün çehresini de anlarsınız. Kırşehir böyle bir şehirdir. Kırşehir bütün o medeniyetimizin küçük nüvelerinin bir tohum gibi Anadolu toprağına atıldığı büyük bir mekândır. Hangi açıdan bakarsanız bakın ister edebiyatımız, ister ahlakımız, ister hayat tarzımız, ister ilim geleneğimiz, ister devlet kültürümüz... Kırşehir'de bunların her birinin tohumlarının sanki tarihe nüfuz etmiş bir gizli irade tarafından atıldığını görürsünüz. Sanki Kırşehir'e böyle bir vazife verilmiş ve denmiş ki: "Büyüyecek olan o çınarın her bir hasletini sen kendi bünyende olgunlaştır ve diğer kıtalara yay..." Onun için Kırşehir hususi bir şehir.

Ahilik ve Ahi Evran... özellikle Ahi Evran üzerinde durmak istiyorum. Sadece bu perspektiften baktığınızda Ahilik, tarihe ve mekâna atılan bir tohumdur. Onunla ilim pratiğe dönüşür, ahlaka dönüşür. Onunla sosyal hayat nizamı kavuşur. Ahi Evran tarihinde bu tohumu bu şehre atarken, eminim manevî bir hâl ile o tohumun Kosova'da, Saraybosna'da, Afrika içlerine kadar olan alanlarda Fütüvvet-nâmelerle, Fütüvvetlerden gelen gelenek içinde bütün medeniyet coğrafyamızda neş'et edeceğini biliyordu.

Âşık Paşa güzel Türkçesi ile o büyük eserlerini verirken, bu güzel dilin, bünyesine, zihnine, ruhuna hitap eden bu güzel dilin, bir müddet sonra Viyana'ya kadar yankılanan seslerinin ilk habercisi olur.

Yunus Emre, Kızılırmak kenarında gezerken, bütün bu coğrafyada dolaşırken, Kırşehir'de aslında bir tasavvufun, bir büyük düşüncenin güzel bir Türkçesi ile buluşmanın tohumlarını atıyordu.

Cacabey astronomiyi içine alan bütün o geniş ilmî birikimi yansıtacak olan o medreseyi kurarken bir ilmin tohumunu atıyordu... Ve bunlar büyüdüler. O tohumlar bu Kırşehir'imizin güzel mekânında yetiştiler, olgunlaştılar. Ve kimi zaman Konya'da, kimi zaman Bursa'da, kimi zaman İstanbul'da, kimi zaman Edirne'de başşehirlerde ve bütün Balkanlar coğrafyasında ve Ortadoğu coğrafyasında gümrahlanan bir çınarın dalları hâline dönüştüler.

Kırşehir'i keşfeden bizi ve medeniyetimizi keşfeder. Kırşehir tohumunu anılayan bu medeniyetin ağacının hiçbir zaman kurumayacağını da anlar. Madem ki Kırşehir var ve

küçük görünen bütün özellikleri bünyesinde barındıran mimarisi ile, geleneği ile madem ki bu güzel şehir var; bu tohumun her an yeni fidanlara yeni çınarlara beşiklik edeceğine inanıyoruz. Onun için Kırşehirli kardeşlerim, “gardaşlarım” ne kadar övünürlerse övünsünler azdır. Kırşehir böyle bir mahzen ve güzel geçmişe sahip ki benim açımdan da bu bakımdan -bir medeniyetin nüfuz ettiği bu şehri anlama bakımından- ben de kendimi Kırşehirli addediyorum. Ama doğduğum mekân itibarıyla de Süleyman Türkmanî üzerinden Hz. Mevlâna'nın talebesi olarak Konya'yla Kırşehir'in de mutlak ve ebedî bir kardeşliği, bir beraberliği vardır; o da ebediyen sürecek...

Her sene ben akademik hayatta daha çok vakit buluyordum. Çocuklarıma ayırdığım vakitlerde yazın Türkiye'nin bir bölgesini gezdirerek çocuklarımla bir eğitim yaptım. Bir tür hocalık ve oranın bütün detaylarını gezdirirdim. 2001 yılında da Kırşehir'e geldim bir kaç gün kaldım ve bütün bu mekânları tek tek çocuklarıma gösterdim. Ve daha sonra tarih okuyan kızımı bir daha buraya gönderdim. Tarih okumadan önce Kırşehir'i tanıman gerekir diye. Çünkü Kırşehir'i tanımayan tarihimizi anlayamaz. İster Selçuklu birikimi olsun 11. ve 13. yüzyıldaki o büyük birikimin harmanlanması, ister o harmanlanma üzerine kurulan Osmanlı Medeniyeti olsun neyi öğrenmek isterseniz o tohumun keşfi için Kırşehir'e bir gideceksiniz. Ahi Evran'ın, Aşık Paşa'nın, Yunus Emre'nin dizinin dibinde oturacaksınız. Süleyman Türkmanî'nin dizinin dibine oturacaksınız ders alacaksınız. Ders mutlaka fiilen dizinin dibine oturmakla alınmaz, bir de manevi huzurla alınır. Manevi huzura varmak o manevi huzurun bereketinden istifade etmek kültürümüzin bir parçasıdır. Onun için bizde tefekkür vardır.

Tefekkür, bir hoca'nın huzuruna oturmak gibi insanın gönlünü de zihnini de zenginleştirir. Onun için bu Uluslararası Ahi Evran Sempozyumu'nun bundan sonra daha yaygınlaşarak kapsamını genişleterek büyümesi önemlidir.

Ve nihayet bu dönemde hepimizin gönül diline, kulağıımıza, zihnimize bir musiki aşkı sunan, güzel türkülerimizi o ozan geleneği içinde bugüne kadar halk müziği ile yansıtan, büyük sanatkar Neşet Ertaş'ı da anmadan olmaz. Türk müziği herhangi bir folklorik müzik değildir. Türk Halk Müziği Horasan'dan Anadolu'ya Anadolu'dan tâ Tuna boylarına kadar gidilen o büyük göçte ruhumuzu dinlendiren sükûnet bulduğumuz bir ahenk âlemidir. Güzel Türkçesi ile bu ahenk âlemine büyük katkıda bulunan Neşet Ertaş üstadı da anıyorum. Allah ona sağlık, sıhhat versin, o güzel geleneğimizi yaşatması için ömrünü bereketli eylesin diyorum.

Şimdi Ahi Evran üzerine biraz daha detaylı olarak geçecek olursak, -seneler önce idimedeniyyeder tarihî üzerine öğrencilerimle ders yaparken ve “İmedeniyyelerin Benî İhtakî” başlıklı bir makaleyi kaleme alırken şöyle bir tanımlamada bulunmuştum. “Bir medeniyetin tarih sahnesine çıkışı ancak ve ancak o medeniyetin daha sonraki nesillere örnek teşkil eden prototiplerinin tarih sahnesine çıkışıyla mümkün olur. Hiçbir medeniyet tarihe tesadüfen çıkmaz. Ve hiçbir medeniyet tarihe bir güçlü iradenin ve bu iradeyi yansıtan güçlü şahsiyetlerin, prototiplerin etkisi olmadan çıkmaz. Bu açıdan baktığımızda bizim medeniyetimizin üçlü sac ayağı var. Prototip olarak âlîm, tacir ve emir. Birisi

ilmin tasnifini yapar. Bütün insan birikimi açısından ve medeniyetimiz açısından ilmi yeniden inşa eder. Bilgi inşa eder. Bilgiyi kurar ve o bilgiyle birlikte insan zihnini inşa eder. Diğer o zihniyetin o bilginin sosyal ve günlük hayatta doğal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeni bir prototip olarak pazar hayatına egemen olmasını sağlar. Bir ahlak oluşturur. Tacir ve esnaf sıradan bir meslek erbabı değildir. Aynı zamanda ait olduğu kültürün yürüten ahlakî şahsiyetidir. Eğer o ahlakî şahsiyet kaybolursa o medeniyetin ekonomik hayattaki tüccar-tacir ahlakı da kaybolmuştur. Ve üçüncüsü devlet adamı, emir. O ise bu bilgiye ve bu ahlaka dayalı olan siyasal düzenin hâmisidir. Bu siyasal düzenin kurucusudur. Hz. Peygamber (s.a.v) Mekke'den Medine'ye gittiğinde önce Medine pazarının üzerinde durur. Medine pazarının kurallarını koyar. 'Ve bundan sonra Medine pazarında şu kurallarla kimse gelip önceden yer kapmayacak, hiç kimseye ayrıcalık olmayacak' demiştir. Çünkü O biliyordu ki vahiyle getirdiği o büyük ilmin ahlakî vasfı ancak ve ancak pazarda, piyasada oluşur. Ancak ve ancak pazar ve piyasa testinden geçerek bir ahlaka dönüşür. Maddî imkânlarla ve parayla pazar ile test edilmeyen ahlak, soyut ahlaktır."

Çok güzel şeyler söyleyebiliriz. Ne zaman bu güzel şeyler gerçekten ahlak olarak yansır, teraziye doğru tuttuğunuz zaman pazarın ahlakî hakkını verdiğiniz zaman, "Kitâb-ı Mizânü'l-Hakk" diye bir eser okumuştum. Ve bunu yaptığım çalışmada (özellikle referans olarak doktora çalışmamda ve sonra İngilizce olarak yayınlanacak olan, "Kitâb-ı Mizânü'l-Hakk", Hazîlî'nin temelde usûl terazisini anlatan bir kitaptır.) bir risaledir. Yani bildiğimiz teraziye şekillerle anlatır ve onun için de bilim tarihi kitaplarında yer alır. Fakat ben, bu teraziye anlatan güzel eserin ön sözünü okuduğumda büyük bir hayranlıkla geniş bir ahlak felsefesinin yapıldığını gördüm. Önce Allah'ın Âdil isminden hareketle bütün bir kâinatın adâlet üzere inşa edildiğini ontolojik var oluş ile ahlakî var oluş arasında ilişki kurarak anlatır. Daha sonra bu ahlakın yansımaları anlatılır uzun uzadıya. Sonra teraziye geçilir. Aslında işte Ahilik bu teorik şeyin yansıması. Aslında ne demek istiyor bununla? Önemli olan terazinin mekanizması değil, terazinin nasıl işleyeceği değil, önemli olan teraziye tutan el ve o elin gönülde ve zihinde dayandığı adalet anlayışı. Eğer bir insanın zihninde ve gönlünde adalet anlayışı yoksa teraziye tutarken bu adalet anlayışı ile tutmuyorsa terazi ne kadar mükemmel olursa olsun adalet dağıtamaz.

Ahi Evran bu prototipler açısından bakıldığında bizim için gerçek bir medeniyet şaheseridir. Medeniyetimizin her türlü özelliğini neredeyse hayatında hem yaşamıştır, hem onun mücadelesini vermiştir. Küçük bir özetidir bizim milletimizin; Horasan'dan Anadolu'ya kadar gelen serüvenin küçük bir özeti. Azerbaycan'da Hoy'da doğar; Horasan'a, Maverünnehir'e gider, Bağdat'ta ders alır, Konya'ya, Kayseri'ye, Denizli'ye gider ve Kırşehir'de yerleşir. Şöyle bir bakın, o yüzyılda bizim milletimizin geçirdiği serüveni şahsi hayatında yaşamış. Onun için 11. yüzyıl ve 13. yüzyıl Anadolu'su anlaşılmadan ve o Anadolu'nun büyük şahsiyetleri anlaşılmadan ne Osmanlı anlaşılır, ne Selçuklu anlaşılabilir, ne bugünkü Türkiye kimliği anlaşılabilir. Bizim kimliğimiz nev-zuhur bir kimlik değildir. Bizim kimliğimiz dün ortaya çıkmış tarihte konjonktür olmuş olarak çıkmış bir kimlik değildir. Bizim kimliğimiz o büyük harmanda oluşmuş ve asırlarca yoğrula yoğ-

rula bugüne taşınmış bir kimliktir. Ve ebediyete kadar da bu kimliğimizi, aidiyetimizi gururla ve onurla dünyanın her yerinde taşıyacağız. Bakın, Ahmedi Yesevî'den ders alır; büyük âlim, fakih, kelâm mükellimi Fahreddin Râzî'den ders alır. Ve bir yönüyle İslâmî ilimlerin manevî boyutunu diğer yönüyle zahirî ve kelâmî boyutunu kendi bünyesinde birleştirir. Durmaz, araştırır, Bağdat'ta Fütüvvet teşkilatında bulunur, Fütüvvet-nâmeleri okur ve sanki sonra Kırşehir'den atacağı o tohuma kendini hazırlar. Adım adım izleyin Ahi Evran'ı, aslında bizim tarihimizin de adım adım şekillendiğini görürsünüz. Bütün o yönü bünyesinde barındıran bir âlimdir. Bir yönüyle Ahmet Yesevî, bir yönüyle Fahreddin Râzî, bir yönüyle Muhyiddin Arabî hepsi onda meczedilmiştir. Medeniyetimizin prototipinin o dönemde yürüyen âbidesi. Öbür yönüyle bakarsanız Kayseri'de başlayan bir esnaf hayatı vardır. Bizzat ticaret yapar. Yani bir medresede oturup da güzel ahlak nasıl olur diye ders vermez sadece; gider o ahlakı bizzat yaşar ve daha sonra oluşacak olan esnaf kültürünün, Ahilik kültürünün ahlakî boyutlarını bize bugüne yansıtacak şekilde bizzat yaşar, örneklik teşkil eder ve sonra onu örgütler. Bu günkü anlamda hani sivil toplum kuruluşları denir. Aslında doğal şartlarda hiçbir devlet talimatı olmadan hiç kimseden şu veya bu şekilde yönlendirme olmadan ve hiçbir de çıkar gözetmeden kurulmuş ilk büyük sivil toplum teşkilatı, Ahilik Teşkilatıdır. Ve Ahi Evran bunu kendi ruhunda bezediği o güzel ahlakta taçlandırmıştır. Pratik adamıdır, Ahi Evran hem teori adamıdır, hem mübeyyidir, tebliğcidir. Ahmedi Yesevî'dendir. Hem o tebliği bizzat hayatında yansıtan hayatî yol, tebliği yaşanır kılan büyük bir şahsiyettir. Tekbir boyutu olan birisi değil. Şimdi beklersiniz ki bu derece mutasavvıf kimliğe sahip birisi sosyal hayatta böylesine aktif olabilir ama devlet hayatında nasıl tutum takınır. Bakarsınız adaletsizlik karşısında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'le mücadelesinde kalkar ve adaleti savunur. Alaeddin Keykubat'tan sonra bakarsınız, Moğollara karşı Anadolu'da işgale karşı halkı örgütler. Bizzat mücadele eder, bu yönüyle de bir emir gibi davranır. Şunu demez, "Ben öğretimi vereyim, kenara çekilip bu siyasal gelişmelerin veya sosyal devrimlerin, sosyal çalkantıların dışında kalayım" demez. Bizzat girer o çalkantıların içinde onun mücadelesini verir. Eğer bizim medeniyet tarihimizde bütün bu vasıfları bünyesinde birleştirerek yürüyen bir manevî şahsiyet, bir âbide şahsiyet görmek isterse- niz o Ahi Evran'dır. Hem yürüyen bir ahlaktır, hem yürüyen bir âlim-i ilimdir, hem yuruyen bir aktivite bir aksiyon adamıdır. Onun için de Ahi Evran'ın attığı tohum tutmuştur. Bu tohumun tuttuğu toprak, bereketli bir toprak Kırşehir toprağı. Bu toprağa tohumu atan bu tohumu atan kişi, bu mekâna atan kişi mübarek, muhterem, bereketli bir zattır Ahi Evran. Onun torunları ne Ahi Evran'ı unutacak ne de unutturacak. O Ahi Evran'ın değerlerini Ahilik Kurumunun bütün dünyada tanınmasını sağlayacaktır.

Şimdi şöyle düşünülebilir; Ahilik güzel bir gelenek ancak bugüne bir karşılığı var mı bunun. Yani sadece o dönemin sosyal şartlarında çıkmış bir öğreti ve o dönemde kalmış tarihi bir olgu mudur? Hayır eğer öyle olmuş olsaydı ve bugüne yansımaysaydı bugün biz O'nu tartışıyor olmazdık. Tâ Kosova'da Üsküp'te benim gördüğüm Üsküp'ün pazarında, çarşısında, Saraybosna'nın Başçarşı'sında Ahiliğin izine rastlamazdık. Ahilik 13.

Yüzyıl içinde ne kadar geçerliyse, doğruysa ve insan ruhuna hitap etmişse bugün de, bugün için de aynı şekilde geçerlidir. Hele küreselleşen dünyada daha da bir geçerlidir. Artık Ahiliğin Çin'den Latin Amerika'ya kadar küresel ekonomi içinde de yeniden tanıtılmasına, tanınmasına ihtiyaç var. Ve biraz önce değerli dostlarımız bahsettiler, ben şunu da vurgulamak istiyorum. Evet dış politikamızın temelinde de Ahiliğin izleri vardır ve olacaktır. Ahilik elini ve sofranı açık tutmayı telkin eder. Bizim dış politikamız da bütün insanlığa sahip olduğumuz birikimi açık tutmaya sahip bir politika. Eğer birinin ihtiyacı varsa ve biz o ihtiyacı bilmemize rağmen o ihtiyaca cevap verecek elimizde imkân olmasına rağmen o ihtiyaca cevap vermek için harekete geçmiyorsak Ahi olamayız. O insanlarla kardeşliğimizi daim kılamayız.

Edirne'nin bir sabahında, esnafın Edirne çarşısına çıkışına şahit olmuştum. Ahi duası sadece o çarşıda esnaf arasındaki kardeşlik bağı değildir. Ahilik aynı değerlere inanan görmediğiniz insanlara da kardeşlik ilanıdır. Şimdi düşününüz Ahiliğin bu felsefesini. Bugüne yansıtarsak bileceksiniz ki Somali'de kıtlıktan zorluktan ızdırap çeken insanlar var. "Acaba bugün, yarına çıkmamı sağlayacak, çocuğumu yarına çıkaracak yiyecek bulabilecek miyim? İmkânım var mı; olacak mı?" diye düşünen kaygılanan insanlar var. Ya da Arakan'da "Bütün insanlık bizi unuttu ve biz yok olmaya mahkûm olduk" diye düşüne insanlar var. Ve siz Ahi Evran'ı okumuşsunuz. Elinizi, sofranızı açık tutun öğüdünü almışsınız. Kapınızı açık tutun öğüdünü almışsınız. Durabilir misiniz? Girersiniz Somali'ye o insanlarla elinizde ne varsa paylaşırsınız. Sofranızda ne varsa paylaşırsınız. Onun için geçen sene Sayın Başbakanımızla Somali'ye gittiğimizde bu Afrika'da bir Türk devrimi olarak anılıyor. Ve bütün Afrika hâlâ minnetle Somali'de bir yıl içinde yaptıklarımızı anıyor ve "Biz de derde düşersek bizim yanımıza gelebilecek kudretli bir Türkiye var" diyorlar. Kongo'dan bir heyet gelmişti. "Türkiye'nin ilgilendiği milletlerin kaderi değişiyor ne olur bize de sahip çıkın!" demişti. Kongo'dan Müslüman ve Hristiyan karma bir heyet. Evet, nasıl Ahi Evran bu ahlakla o zaman savaş altında, zulüm altında olan Anadolu'da Moğolların işgali karşısında insanlara ümit ışığı olmuşsa, onlara tevekkülü, tevazuyu ama aynı zamanda da onuru öğretmişse, ahlakı öğretmişse biz de dünyadaki bütün zulüm görenlere karşı Moğol istilasından daha da beter istilalarla karşı karşıya kalanların yanında onlara tevekkülü, onlara yardımlaşmayı, onlara kardeşliği göstereceğiz. Yine Ahi Evran diyor ki "Kapını açık tut." Evet bugün biz kapımızı açık tutuyoruz. Asırlarca bizimle beraber yaşamış olan, Halep'te, İdlip'te, Azzaz'da, Hama'da, Humus'da, Laskiye'de, Şam'da, Şam-ı Şerif'te yaşamış olan ve Çanakkale'de beraber şehit düştüğümüz, Allahüekber Dağlarında beraber savaştığımız insanları unutmuyoruz. Ben Arakan'a gitmiştim. Oradaki şehitlerin listesini gördüm. Orada da Şamlılar, Halepliler vardı. Kader bir çizgi ile Halep'i, Antep'ten ayırdıysa bizim zihnimizde Antep'le Halep ayrılmaz. Onun için eğer onlar bir ızdırap çekmişlerse ve onlara zulüm uygulanmışsa, onların kadınları tecavüzden kaçarak kapımıza gelmişse onlar yiyecek ekmek bulamadıkları için, bir lokma ekmek için sınırlarımıza dayanmışlarsa; Ahi Evran bize diyor ki "Elini, sofranı ve kapını açık tut." Elimiz de açık onlara, soframız da, kapımız da açık. Ve ebediyen açık olacak. Allah bize güç ve kudret versin. Devletimize ve mille-

timize zeval vermesin ki biz kimsenin eline kapısına, sofrasına muhtaç olmayalım. Ama kim bizim elimize, soframıza, kapımıza gelirse bizim büyük şefkat, merhamet elimizi onlara göstermeliyiz. Cenab -ı Hakk nasip etsin. Bu bize Ahi Evran'ın mirasıdır. Bunu anlamayanlar var, bunu tenkit edenler olacak, çünkü onlar Ahi Evran'dan nasiplenmemişler. Onlar vermeyi öğrenmemişler. Onlar sadak-i cariyeden tutun, en temel prensipleriyle bizim medeniyetimizin temel prensiplerini fark edememişler, anlayamamışlar. Burada önemli olan, bu milletin bu mirasına sahip çıkarak en yakın komşusundan, Suriye'den, Kosova'dan, Bosna'dan, Irak'tan, Azerbaycan'dan, Orta Asya'dan Horasan'a kadar bütün o gönül coğrafyamıza gönlümüzü açık tutmak. Bizim geleneğimizde kapımıza gelene kapımızı kapatmak yoktur. İster bu Jivkof'tan kaçan, Bulgaristan'dan gelen 85 ve 80'li yılların sonlarında gelen, kaçan soydaşlarımız olsun, ister Bosna savaşında İstanbul'a gelen Boşnak kardeşlerimiz olsun, ister Kosova savaşında ilk fırsatta "Edirne'ye nasıl ulaşırım?" diye yola çıkan Türk, Arnavut, Kosovalı kardeşlerimiz olsun, ister Saddam Halepçe'yi bombaladığında veya daha sonra zulüm ettiğinde sınırlarımızı aşan, dağları aşarak gelip Anadolu'ya sığınan Kürt kardeşlerimiz olsun, ister bugün Halep'ten gelen Türkmen, Arap, Sünnî bu saydığım hangi kökenli kardeşlerimiz olursa olsun hepsine elimizi, soframızı, kapımızı açık tutacağız. Büyük millet budur. Büyük devletler böyle bir ahlakla kurulurlar.

Elhamdülillah ki bizim görmeden kendine ittibâ ettiğimiz hocalarımız var. Ahi Evran böyle bir hoca. Biz onların talebesi, ayağının tozu olabilirsek ve onların bu topraklara ekdiği bu tohumun, bu ahlak tohumunun bugün temsilcileri olabilirsek bizlere ne mutlu. Olamazsak da "Veyl olsun, yazık olsun bizlere ki o emanete sahip çıkamadık, gelecek nesillere aktaramadık" diye yakınır dururuz. Onun için Kırşehirli kardeşlerim, size başta söylediğim gibi büyük medeniyetimizin tohum şehrisiniz. Tohum sizde, bereket sizde. Allah bu tohumdan yeni çınarlar yetiştirmeyi bize ve bizden sonraki nesillere nasip eylesin. Allah bu Kırşehir'deki manevi büyük üstadları hep bizim yolundan yürüdüğümüz hocalarımız eylesin. Onların yolundan bizi ayırmasın. Yolumuzun ışığı Ahi Evran'ın ışığı olsun. Yolumuzun ışığı Âşık Paşa'nın Süleyman Türkmanî'nin ve diğer bütün büyük üstadların ışığı olsun. Allah'a emanet olun. İnşallah en kısa zamanda tekrar geleceğim ve Kırşehir'i sizlerle birlikte teneffüs edeceğim.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

AÇILIŞ KONUŞMALARI

AÇIŞ KONUŞMASI

Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN
AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürü ve
II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Eş Başkanı

Kültür coğrafyamızdan teşrif eden Evlad-ı Fatihan'ın Kosova'nın Sayın
Kamu Yönetimi Bakanı,
Sayın Valim,

Değerli Milletvekilleri ve Belediye Başkanları,

Gümrük Ticaret Bakanlığının Değerli Müsteşarı,

Üniversitemizin Sayın Rektörü,

IRCICA'nın değerli temsilcisi,

Uzaktan-yakından teşrif ederek Ahiliğin bilimsel olarak araştırılması ve tanıtılması-
na öncülük eden kıymetli bilim adamlarımız,

Esnaf Sanatkârlar Odasının kıymetli temsilcileri,

Kırşehir'imizin değerli daire müdürleri, siyasi parti temsilcileri, sivil toplum kurulu-
şu başkanları,

Basınımızın güzide temsilcileri,

Aziz Kırşehirli, Hanımefendiler, Beyefendiler,

Hepiniz II. Uluslararası Ahilik Sempozyumuna hoşgeldiniz. Bize güç kattınız, heye-
can verdiniz.

Ahilik Kutlamaları Merkez Yürütme Kurulunda, 25. Ahilik Kutlamaları çerçevesinde bu yıl hem “**Uluslararası Ahilik Sempozyumu**” hem de Türkiye’deki üniversite son sınıf öğrencileri, yüksek lisans ve doktora öğrencileri arasında seçilecek ödüllü makale yarışması arasından belirlenecek bildirilerin sunulacağı “**Ahiliğe Genç Bakışlar Sempozyumu**” yapılmasına karar verildi.

Uluslararası Ahilik Sempozyumu’nun organizesini Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak biz üstlendik. “**Ahiliğe Genç Bakışlar Sempozyumu**”nu ise Atatürk Kültür Merkezi ile birlikte organize ettik.

Şu anda açılışını yaptığımız Uluslararası Ahilik Sempozyumu’na yurt içinden ve yurt dışından 120’nin üzerinde bildiri özeti geldi. Bilim Kurulu bunlardan 85 tanesini kabul ederek 95 bilim adamının sempozyuma katılmasına karar verdi. Sempozyuma yurt dışından Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, İran, Başkurdistan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Kosova, Irak, Suriye, Makedonya ve Türkiye’den bilim adamları katılmak istediler. Ancak Suriye’den katılmak isteyenler son olaylar sebebiyle, Bulgaristan’dan katılmak isteyenler de üniversitelerinden izin alamadıkları için, bazı bildiri özetleri de bilim kurulumuzca uygun görülmediğinden şu anda aramızda değiller. Sempozyumda Ahilik 9 başlık altında, 2 gün süreyle, 23 oturumda tartışılacaktır. Tartışılacak konu başlıkları:

- 1) Ahiliğin Temelleri
- 2) Kültür ve Medeniyetin Oluşmasında Ahiliğin Etkileri
- 3) Ahiliğin İktisadi Boyutu ve İş Ahlâkı
- 4) Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları
- 5) Kültür Coğrafyamızda Ahilik
- 6) Ahilikte Sosyal Hayat ve Kadın
- 7) Ahilik ve Ahiliğin Merkezi Olarak Kırşehir
- 8) Ahiliğin Tarihi Fonksiyonları
- 9) Küresel gelişmeler Işığında Ahiliğin Günümüze Yansımaları ve Yeniden Etkin Hale Getirilmesi konularında 85 bildiri sunulacak ve Ahilik Uluslararası boyutta tartışılıp değerlendirilecektir.

Bugün aramızda olmayı çok arzu eden bir Hocamız da vardı. Türk Tarihçiliğinin zirve isimlerinden Prof. Dr. Halil İnalcık Hoca, telefonda görüştüğümüzde, “Şu anda 97 yaşımdayım. Buna rağmen gelip Selçuklu Döneminde Fars kültürüne karşı Türk kültürünün cazibe merkezi olan, Türklüğün merkezi, Türkmen yurdu Kırşehir’de Ahilik sempozyumunda konuşmak istiyorum. Yeter ki Allah bana sağlık versin...” demişti. Hocamızla cuma günü görüştüğümde “Hasta yatağında yattığını, diğer sağlık problemlerine ilaveten zona çıkardığını, ayağa kalkamadığını” ifade ederek bizden “Dua” istediler. Sizlere selamlarını iletiyorum. Ahilikle ilgili makalelerini “kitap” haline getirme görevini verdiler. Hocamıza sağlıklı, hayırlı şifalar diliyoruz. Aynı şekilde aramızda

olmayı çok arzu eden Prof. Dr. Bekir Karlığa hocamız da eşinin hastanede olmasından dolayı son anda gelemediler. Onlara acil şifalar diliyor, selamlarını iletıyorum.

Aziz davetliler,

Ahilik sadece bir esnaf teşkilatlanması değil, aynı zamanda bu milletin tarihi köklerinden beslenen bir fikir, düşünce ve aksiyon hareketidir. Türk-İslâm medeniyetinin en önemli kuruluşlarındandır. Bu millet Fütüvvet esaslarını, onun da esasını oluşturan peygamber sünnetini alıp kendi dayanışmacı ruhu ve kültürü ile yoğurup Anadolu’da Ahilik sistemi- ni kurmuştur. Bu sistemin temel özelliği dünyevî ve uhrevî boyutları olmasıdır.

Ahilik, Anadolu’nun vatanlaşmasında, Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında rol oynayan temel dinamiklerdendir. Türkler Anadolu’ya geldikleri zaman bu topraklarda var olan Bizans Medeniyeti’ne üstün olmamızı sağlayan, bu toprakları Müslüman Türk’e ebedi vatan olarak hazırlayan medeniyetimizin ana unsurlarındandır.

Ahiler kurdukları dünyevî ve uhrevî sistemle insanımızı Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında başı dik, karnı tok, alnı açık olarak yaşatan; Osmanlının bir Cihan Devleti olmasını sağlayan temel unsurlardandır. Ahiliğin temelinde, “**İnsanların en hayırlısı insanlara hizmet edendir**”, “**Halka hizmet Hakk’a hizmettir.**”, anlayışı ve “**Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için; yarın ölecekmiş gibi Ahiret için çalışma**” düşüncesi vardır. İktisatçılar, “**Osmanlı’nın kapitalist ve komünist bir toplum olmasını önleyen en önemli faktör Ahiliktir**” derler. Ahilik kardeşlik ve dayanışma esaslarına dayanan bir kalkınma hareketidir.

Ahiliğin temelleri, İslâmi, insani ve evrensel değerlerdir. Kardeşlik, hak, adalet, fedakârlık, kalite, güven ve verimlilik esasları üzerine kurulmuştur.

Aziz Davetliler,

Bugün dünya insanı sömüren, dışlayan, ruhuna ve yapısına uymayan maddeci sistemlerden bunalmıştır.

Biz tarihi tecrübelerden de istifade ederek Ahiliğin taşıdığı insani, İslâmi ve milli değerlerin insanlığı bu bunalımdan kurtaracağına inanıyoruz. Bu inançla AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi öncülüğünde Ahiliği çağdaş değerlerle buluşturup, yeni bir “**medeniyet projesi**” olarak ilmi bir şekilde sunmanın gayreti içinde olacağız. Düzenlemiş olduğumuz II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu bu düşüncemize zemin hazırlarsa bundan milletimiz adına mutlu oluruz.

Sempozyumlar, malumlarınızdır kolay bir organizasyon değildir. Sizleri Kırşehir’de rahat ettirebilmek için organizasyon komitesindeki arkadaşlarım büyük gayret sarfettiler. Buna rağmen ufak-tefek kusurlarımız olursa affınıza sığınırız. Biz sizlere Ahiliğin cömertliğini, ve misafirperverliğini göstermek için azami ölçüde çaba sarfedeceğiz.

Sözlerimi bitirirken Ahiliğin ilmi olarak araştırılıp, tartışılıp, dünya kamuoyuna sunulmasına vesile olacak II. Uluslararası Ahilik Sempozyumuna katılımlarınız için teşekkür ediyorum. Ayrıca sempozyuma destek veren, Gümrük ve Ticaret Bakanlığına, İslâm Tarih, Sanat, Kültür Araştırmaları Merkezine, Başbakanlık Türk İktisadi Kalkınma Ajansına, Kırşehir Valiliği ve Kırşehir Belediyesine, Üniversite Rektör-

lüğümüze, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine şükranlarımı sunuyorum. Diğer taraftan yazmış olduğumuz “**Ahilik/Türk-İslâm Medeniyetinde Dünyevî ve Uhrevî Sistem**” kitabını 20.000 adet bastırıp Bakanlığının bir numaralı “**Kültür Kitabı**” olarak bütün Türkiye’ye dağıtacak olan Gümrük ve Ticaret Bakanı Sayın Hayati Yazıcı’ya ve mesai arkadaşlarına teşekkür ediyorum. Ayrıca organizasyonumuzun kusursuz bir şekilde yürümesi için geceli-gündüzlü gayret sarf eden Yönetim ve Düzenleme Kurulu Üyelerine, araştırma görevlileri ile öğrencilerime teşekkür ediyorum.

Amerika keşfedilmeden 300 yıl önce Ahiliği kurup bir sistem olarak insanlığa armağan eden Ahi Evran’ın ruhu şad olsun diyorum.

Sözlerimi Ahi Evran Veli’nin; “**Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir, ilim, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir.**” dizeleriyle bitiriyor, sempozyumun “**yeni bir medeniyet hamlesine**” vesile olmasını diliyorum.

Hepinizi saygılarımla selamlıyorum.

AÇIŞ KONUŞMASI

Doç. Dr. Cengiz TOMAR
IRCICA Temsilcisi

Sayın Kosova Kamu Yönetimi Bakanı,
Sayın Valimiz,
Milletvekillerimiz,

Belediye Başkanımız,

Sayın Rektörüm

Kıymetli hocalarım ve çok değerli öğrenciler.

Öncelikle hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Başlangıçta bana emenet edilen bir selamı sizlere iletmek istiyorum. İslam İşbirliği Teşkilatı Sayın Genel Sekreteri Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu çok katılmak istemelerine rağmen bütçe görüşmeleri nedeniyle Cidde'deler katılamıyorlar. Sizlere sıcak selamlarını iletmemi istediler. Öncelikle bunu sizlere tevdi ediyorum. Yine IRCICA İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Genel Müdürü Sayın Halit Eren de bu bütçe görüşmeleri için Cidde'de olduğundan başarı ve selamını sizlere iletmemi istediler. Tabi ben de bir tarihçi olarak Ahiliğin tarihsel önemini çok iyi biliyorum. Burda bu konuda uzman hocalarımız var. Onların karşısında konuşmaktan da taaccüb ediyorum aslında. Fakat şu anda Ortadoğuda olan gelişmeler, savaşlar, mezhep çatışmaları, bir film yüzünden olan proplemler, dün meydana gelen elim hâdisedeki şehitlerimiz bütün bunlar bizim şu günlerde ne kadar Ahiliğe, Ahiliğin değerlerine, uhuvetine, fityan'a, feta'ya, Fütüvvete, kardeşliğe ihtiyacımız olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir. Biz genellikle Türkiye'de Ahiliği teorik, tarihsel ve antik bir varlık olarak incelemekteyiz akademisyenler ola-

rak. Bu programda gördüğüm bildirilerin geleceğe yönelik tatbiki olarak Ahiliğin tekrar nasıl ihya edilebileceği, revize edileceği modernleştirilebileceği ve günlük hayatımızda ne kadar etkili olabileceği hususunda önemli bildiriler gördüm. Bu açıdan da çok seviniyorum. Biz İstanbul'da yaşıyoruz. Belki biraz daha farklı Kırşehir'den ama benim görevim gereği sürekli yabancı delagasyonlarla içiçeyim. Yabancı misafirlerimizle bunlar İstanbul'a geldikleri zaman şikayetlerini genellikle bana iletirler. Bu şikayetlerin en büyük kısmı da İstanbul'daki esnaftan, taksicilerden veya diğer zümrelerden gördükleri problemler veya yanlışlıklardır. Tabi bunlar bir Türk olarak beni oldukça üzüyor. Özellikle büyük şehirlerimizde esnaf, ticaret erbabı arasında kaybolan bu Ahilik geleneğinin tekrar kazandırılması açısından hocam sizlere çok büyük görevler düşüyor.

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetine istinad ederek, tohumları daha İslâm'ın ilk asrında atılan Fütüvvetin, Abbâsîler döneminde h. III. (m. IX.) Yüzyıldan itibaren esnaf birlikleri olarak teşkilatlandığı málumdur. XIII. Asırda Anadolu'da Türk kültürüyle yoğrularak Ahilik adını alan Fütüvvet, özellikle Moğol istilasının yaşandığı buhranlı yıllarda Anadolu halkını bir arada tutan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Selçukluların vârisi olan Osmanlı Devleti'nin tesisinde de Ahilik Teşkilatının mühim rolü vardır. Abbâsîlerin bunalım dönemlerinde toplumun çimentosu olarak önemli bir vazife gören Fütüvvet teşkilatı, Ahilik adı altında, Moğol istilası nedeniyle büyük bir kriz yaşayan Anadolu İslam kültürünün yeniden ihya etmeye de hizmet etmiştir.

Ahiliği sadece bir esnaf teşkilatı olarak görmemek, aksine tasavvufi boyutları olan bir İslâmî yaşayış tarzı, İslâm'ın, içtimâî kültürün kılcal damarlarına işlenmiş bir unsur olarak değerlendirmek daha yerindedir. Modern Batı dünyasında sivil toplum kuruluşlarının en çok 100-150 yıllık bir geçmişinin olduğu düşünüldüğünde, İslâm'ın bin yılı aşkın bir süredir tatbik ettiği Vakıflar, Fütüvvet ve Ahilik gibi çeşitli içtimâî müesseseleri tevarüs eden bizlerin, bu mirasın önemini idrakinde olmamız gerekmektedir.

Temelleri Ahî Evran olarak tanınan Şeyh Nâsîrüddin Mahmud tarafından 13. Yüzyılda Anadolu'da atılan Ahiliğin, sadece şehirlerde değil kasaba ve köylerde de teşkilatlanarak, merkezi idarenin zayıfladığı dönemlerde ailenin bir üst kurumu- daha doğru bir deyişle büyük bir aile- olarak toplumsal dayanışmayı en üst düzeye çıkardığı bilinmektedir. Nitekim Ahiliğin Ahi Baba, Ahi Elvan, Ahi Çelebi, Ahi Şerafeddin ve Ahi Evrân gibi ulularının adları, Anadolu'nun günümüzdeki sâkinlerinin hafızasında, o dönemin yâdigârları olarak hâlâ yaşamaktadır.

Böyle zengin ve derin bir kültüre sahip olan bizlerin, tarihimizden ilham alarak Ahilik gibi müesseselerin modern şekillerini oluşturmak bir yana, bu kurumları yeterince ortaya koyup tanıtabildiğimizi söylemek dahî mümkün değildir. Özellikle büyük şehirlerde, modernite, bencillik ve bireycilik karşısında kaybolmaya yüz tutan kültürümüzü ancak Ahilik gibi kültürel hafızamızda yer alan kurumların modern formlarıyla korumamız mümkündür.

İslam tarih, sanat ve kültürünün ortaya konularak tanıtılmasına yönelik yapılan yayınlar, düzenlenen kongre, hat müsabakaları, atölye ve sergilerle otuz yılı aşkın bir süredir hizmet eden IRCICA olarak, yukarıda bir kısmını tadat ettiğimiz sebeplerle,

Uluslararası II. Ahilik Sempozyumu'na katkıda bulunmaktan dolayı büyük bir memnuniyet duymaktayız. Bilim adamları tarafından sempozyumda sunulan değerli bildirilerin Ahilik müessesesinin tarihi ve kültürel boyutlarının ortaya çıkarılmasına katkıda bulunacağına inanıyoruz. Bundan daha da önemlisi bu ve benzeri ilmi toplantıların sonucunda üretilen bilginin modern hayatta nasıl tatbik edileceğini izah ederek, bu prensiplere hayatîyet kazandırabilmektir. Bu vesileyle bu ilmi toplantının düzenlenmesine katkıda bulunanlara teşekkürlerimi sunarım. Son olarak Kırşehir'e ben ilk defa geliyorum. Kırşehir'de bize göstermiş olduğunuz misafirperverlikten dolayı sizlere çok teşekkür ediyorum. Saygılarımı sunuyorum.

AÇIŞ KONUŞMASI

Prof. Dr. S. Kudret SAYLAM
Ahi Evran Üniversitesi Rektörü

Sayın Kosova Cumhuriyeti Kamu Yönetimi Bakanı, Sayın Milletvekilim, Sayın Müsteşar Yardımcımız, Sayın Belediye Başkanımız, Cumhuriyet Başsavcımız, çok değerli misafirlerimiz ve gerek yurt içinden gerekse yurt dışından sempozyuma katılan çok değerli bilim adamları, basınımızın çok değerli temsilcileri hepimizi saygıyla selamlıyorum ve Ahiliğin başkenti Kırşehir'e ve Ahi Evran adını taşıyan Üniversitemize hoş geldiniz diyorum.

25. Ahilik Haftası kutlamaları çerçevesinde Üniversitemiz "Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi"nce organize edilen "II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu"na hoşgeldiniz.

Bilindiği gibi Ahilik, Kırşehir'den bütün dünyaya yayılan bir kardeşlik ve kalkınma hareketidir. Ahiliğin özünde milli ve manevi değerlerimiz vardır. Sadece bir esnaf örgütlenmesi olarak değil, aynı zamanda bir hayat felsefesi olarak Ahilik; siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda da etkili olmuştur.

Bu sempozyumun amacı; Ahiliğin taşıdığı değerleri ilmi olarak araştırıp insanlığın yeniden beğenisine sunmaktır. Bu sempozyuma farklı ülkelerden 95 bilim insanı katılmaktadır. Eminim ki sempozyum sonunda ortaya konulan bilimsel araştırmalar milletimizin olduğu kadar bütün insanlığın da hayrına olacaktır.

Sempozyumun bizim için bir diğer önemi de, üniversitemizin adını taşıyan Ahi Evran'ın kurmuş olduğu Ahilik sisteminin ilmi olarak tartışılıp insanlığın hizmetine sunulma çalışmalarında ev sahipliği yapmamızdır. Üniversite olarak Ahiliği çok önemsiyoruz. Bunun için de Üniversite Senatamızın aldığı bir kararla Ahilik;

Eğitim, Fen-Edebiyat ve İktisadi İdari Bilimler Fakültelerinde seçmeli ders olarak okutulacaktır.

Ev sahipliği yapmaktan memnuniyet duyduğumuz sempozyumun Ahiliğin ilmi olarak araştırılıp dünya kamuoyuna sunulması açısından başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum. Değerli bilim insanlarını üniversitemizde en iyi şekilde ağırlamaya gayret edeceğiz. Emeği geçen herkesi tebrik ediyor, bu mutlu günde bizleri yalnız bırakmadığınız için hepinize şükranlarımı sunuyorum.

AÇIŞ KONUŞMASI

Yaşar BAHÇECİ
Kırşehir Belediye Başkanı

Cok değerli Kosova Kamu Yönetimi Bakanımız, değerli Milletvekilimiz, değerli Rektörümüz, değerli Müsteşar Yardımcımız, Başsavcımız, protokolümüzün değerli üyeleri, Türkiye'nin ve Dünya'nın birçok yerinden ilimize gelerek sempozyumumuza katılan değerli hocalarımız, Ahi Babamız, Ahiliğin Başkenti Kırşehir'e hoşgeldiniz, şeref verdiniz diyorum.

Sözlerime başlarken şehitlerimizi rahmetle anıyorum.

Ahi Evran-ı Veli Hazretleri vatan topraklarına Moğollar ayak bastığında savaş esnasında hem kendisi, hem hanımı Fatma Bacı kurdukları örgütlerle vatan savunmasında önemli görevler üstlenmişlerdir. İnşallah milletimizle bugün topraklarımıza kast eden bu bölücü terör örgütüne birlik ve beraberlik içerisinde bir millet ruhu içerisinde en güzel cevabı verecek ve terörü yenecektir. Bundan en ufak bir şüphemiz yok.

Tabi ben üniversitemize teşekkür etmek istiyorum. Ahilik bizim en önemli değerimiz, sadece Kırşehir'in değil Türkiye'nin en önemli değerlerinden bir tanesi.

Üniversitemize yakışır bir şekilde Ahiliği hem ulusal bazda hem de uluslar arası bazda anlatabilmesi için yoğun bir gayret içerisinde Araştırma Merkezi Müdürümüze ve Rektörümüze çok teşekkür ediyorum. Sayın misafirlerimiz modellik hangi noktaya ulaşırsa ulaşsın teknoloji hangi sınırları zorlarsa zorlasın çağımızın adı milenyum, uzay çağı, bilgi çağı her ne olursa olsun, insan var oldukça değişmeyen ve değişmesi de mümkün olmayan değerler vardır. Ve bu değerler insanlığın müşterek değerleridir. Dürüst olacaksın, çevrene faydalı olacaksın, iyi huylu ve doğru sözlü olacaksın, adil, ahlaklı ve merhametli olacaksın. Çağımızın getirdiği bazı yozlaşmalarla bu değerler bazen zayıflar. Ve bu toplumun nezdinde değersiz bir hal alır.

Ancak bu durum insan olmanın getirdiği bu değerlerin işlevinin yok olduğunun değil, toplumlarda bir yozlaşma sorununun olduğunun göstergesidir. İşte insanı insan, milleti millet yapan bu değerler hem yapılanma modeli, hem de inanç ve kabulet sistemi olarak da Ahilikte karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzdendir ki Ahilik müşterek şark İslam Medeniyetinde yeşeren 13.yy'dan itibaren Anadolu'nun her bir tarafında sevgi ve sempati odağı olmuş bütün çağdaş ve uygar milletlerin, devletlerin benimsemesi gereken insan odaklı prensipler manzumesinin adıdır. Unutmayalım ki günümüzün yükselen değerlerinin özünde Ahiliğin temel ilkeleri yatmaktadır. Tüketici hakları, sivilleşme, kooperatifçilik çeşitli mesleki kuruluşların varlığı gibi kavramları batıya aktaran birikim, Ahilik Kültüründedir. Ve bu itibarla Ahilik yalnızca Türk insanın değil, dünya toplumlarının da örnek alması gereken bir insanlık ve ahlak sistemidir. Elbette iyilikle yoğrularak yetişen bir bireyin bir ömür boyu vereceği meyve de iyilikten başka bir şey olamaz. İşte Ahi Evran Veli Hazretleri böyle ulu bir şahsiyet olarak Ahilik felsefesinin eşsiz değerlerini Kırşehir'de meydana getirmiştir. 93 yıl yaşayan, akla yar, nefse düşman olan, bu faziletli er kişi tekkesine kapanmış, münzevi bir sofu hiçbir zaman olmamıştır. O, hayatını kazanmak için yeri gelmiş bahçıvanlık yapmış, yeri gelmiş red ve elvan değerler işlemiştir. Kırşehir bu ulu insanla ne kadar iftihar etse azdır. Dünyaya Ahi Evran'ı tanıtmak, onu anlatmaya çalışmak, biz Kırşehirlilerin en önemli görevlerinden bir tanesidir. Peki, Ahilik günümüz için ne ifade ediyor? Ahilik çağlar üstü değerler sistemidir ve bu asla unutulmamalıdır. Çağ yerleştikçe, modernleştikçe daha iyi anlaşılmaya başlanan insanlığın önüne yeni açılımlar sunan solmaz eskimez bir sistemdir Ahilik. Türk-İslam kültür ve medeniyetlerini batıdan ayıran en önemli özelliklerin Ahilikten kaynaklandığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Batı medeniyetini yaratan dini faktör burjuva zihniyeti iken, bizim özgür bir kültür oluşturmamızın temelinde Ahilik zihniyeti yatmaktadır. En az kendisi kadar toplumun diğer fertlerini de düşünen en az kendisi kadar onların da hak ve hukuklarını kollayan bir insan modeli ortaya koyan Ahiliği bugün her zamankinden daha iyi anlamaya mecburuz. Ahilik günümüz dünyasında birlikte yaşamak, barış içerisinde yaşamak, örgütlü yaşamak gibi hayati önemdeki sosyal unsurları önümüze sunan; iktisadi anlamda ise dayanışma, rekabet, kalite kontrol gibi şartlarla ticari ahlak prensiplerini ortaya koyan bir değerler bütünüdür. Ahiliğin bütün dünyada tanınmasının, bir değerler sistemi olarak insanlık âleminin önüne yeniden sunulmasının çıkış mahfeni Kırşehir'den başka bir yer olamaz. Biz yaklaşık 2 yıl boyunca süren çalışmalar sonucunda Ahi Evran Veli Külliyesi projemizi hayata geçirmek için ilk adımımızı attık. İnaniyoruz ki bu proje hayata geçtiğinde Ahilik sadece bir hafta kutlanan bir kutlama olmaktan ziyade yılın 12 ayı insanların gelip ziyaret edebilecekleri ve Ahiliği birebir yaşabilecekleri bir alanı hep birlikte oluşturmuş olacağız. Başta Sayın Milletvekillerimiz olmak üzere çok değerli Gümrük ve Ticaret Bakanımız Sayın Hayati Yazıcı himayesinde inşallah bu külliye projemiz kısa bir zaman içerisinde başlayacak. Projemizin içerisinde Ahiliğin anlatıldığı bir Ahi Evran Müzesi bulanacaktır. Bunun yanında bilimsel faaliyetlerin yürütüleceği üniversitemize tahsis edeceğimiz Ahilik

Araştırma Merkezini de hayata geçireceğiz. O zaman bütün sempozyumlar, konferanslar, araştırmalar o merkezden bütün dünyaya yayılacaktır. Yine bu araştırma merkezimizin içinde dünyanın en büyük Ahilik Kütüphanesi de yer alacaktır. Aynı zamanda yaşayan bir alan olması için de bu alan ticaretin bire bir Ahilik dönemindeki gibi yapıldığı bir zanaatkarlar çarşısı da hayata geçirilecektir.

Değerli katılımcılar, değerli Kırşehirli, biz inşallah devletimizin maddi ve manevi destekleriyle, koruyuculuğu ve gözeticiliği ile Kırşehir olarak hep birlikte bu projeyi gerçekleştireceğimize inanıyoruz. O zaman Ahiliğin ışığını bundan 800 yıl önce olduğu gibi yine Kırşehir’den önce ülkemize sonra dünyaya yaymaya olan inancım tamdır. Ben tüm Kırşehirli, adına tekrar Türkiye’nin ve dünyanın çeşitli yerlerinden gelerek bizleri şeref veren hocalarımıza, konuklarımıza hoş geldiniz, şeref verdiniz diyorum. Sempozyumun başarılı geçmesi dileğiyle saygılarımı sunuyorum.

AÇIŞ KONUŞMASI

Sezai UÇARMAK

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

Sayın Bakanım,
Sayın Milletvekili,
Sayın Rektörüm,

Yurt içinden ve yurt dışından bu sempozyuma iştirak etmek üzere gelen çok değerli hocalarım,

Kıymetli misafirler ve basınımızın değerli temsilcileri yürekten saygılarımı sunuyorum. Hepiniz hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Ahilik üzerine benden önce siz değerli misafirlere hitap eden arkadaşlarımın belirttiği gibi iki gün boyunca yapılacak müzakerelerin konusu Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve esnafla birlikte toplumun ahlaki değerlerini şekillendirme de etkisi olacağı için benim aynı konulara ilişkin genel ifadeler kullanmamın doğru olmadığı kanaatindeyim. Sizler zaten bunu iki gün boyunca müzakere edeceksiniz.

Ben Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Ahilik ve Felsefesinin yurt içi ve yurt dışında tanıtımını ve bilinirliğinin artırılması için yaptıklarımızdan ve yapmayı düşündüğümüz hususlardan bahsetmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi Ahilik kutlamaları her yıl bir hafta olarak tüm illerimizde kutlanmaktadır. Ulusal kutlama törenleri ve etkinlikleri ise Bakanlığımızın koordinasyonunda Kırşehir'de yapılmaktadır. Her yıl daha fazla ilimizin Ahilik konusuna sahip çıktığını ve daha fazla bu temaya uygun tören ve etkinliklerin yapıldığını görmek mutluluk verici. Hafta başında burada törenlerin açılışını yaptık dün sayın Bakanımızın

da katıldığı Çankırı'daki törenlerde idik. Çok sayıda ilden muhtevası dolu etkinliklerin davetini almak çok güzel.

Her ilde yılın Ahisi seçilmekte, tüm illerin Ahileri arasından da yılın Ahisi Ahilik Kutlamaları Merkez Yürütme Kurulu tarafından seçilmektedir. Ödülü ise Kırşehir'de düzenlenen törenlerde kendisine takdim edilmektedir. Bu yıl Kırşehir'de yapılacak etkinliklerin kültürel ağırlıklı olmasına karar verdik. Ahiliği gençlerimize tanıtmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı aracılığı ile liselerarası kompozisyon yarışması düzenledik. Atatürk Dil Tarih Yüksek Kurumu koordinatörlüğünde "Ahiliğe Genç Bakışlar" adı altında yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yönelik bu hafta icra edilecek olan sempozyum düzenlenmesini sağladık. Bunların yanında bu gün açılışını gerçekleştirdiğimiz ve iki gün sürecek olan uluslararası Ahilik sempozyumunu da Ahilik ve Ahilik felsefesinin yurt içi ve yurt dışında bilinirliğini artırmak için son derece yararlı olacak çalışmalar olarak görüyoruz. Ayrıca bu yıl yapılacak törenlere yetişmemekle birlikte ülkemizin tanınan romancılarından Ahi Evran temalı romanlar yazacaklarının sözlü taahhüdlerini aldık. Belki gelecek yıl sezon açılışına Kültür Bakanlığımız tarafından daha önce Devlet Tiyatrolarınca repertuara alınmış Ahi Evran konulu bir temsilin gerçekleştirilmesini sağlayabilirsek bu da nitelikli bir etkinlik olacaktır.

Bakanlığımız koordinatörlüğünde uluslararası Ahilik etkinliklerinin de bizimle aynı kültür havzasında yer alan aynı gelenekleri paylaştığımız ülkelerden başlamak üzere diğer ülkelerde de gerçekleştirilmesini bir zorunluluk olarak görmekteyiz. Ayrıca Ahi Evran Üniversitesinin ve Ahi Evran Araştırma Merkezi'nin de bu konuda önemli katkıları olabileceğini düşünüyoruz. Ancak şunu da ifade etmek isterim, çok kıymetli hocalarımızdan uluslararası alanda yapılabilecekler konusunda öneriler bekliyoruz.

Burada şunu ifade etmeden geçemeyeceğim. Ahilik kutlama ve etkinliklerini halka daha fazla götürmeli ve katılımı sağlamalıyız. Bu konuda Kırşehir Belediyesine büyük sorumluluk düşmektedir.

Bu etkinlikler çerçevesinde yaptırdığımız film ve spotlarda "ahilik çalışma ahlakıdır" vurgusu bulunmaktadır. Daha önce bu kürsüden sizlere hitap eden bir hocamız haklı olarak bu konuşmaların bir retorik olarak kalmamasını, esnafın ahlakının da düzgün olmasının gerektiğinden bahsetti. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, "evinin duvarındaki "ya hafız" levhasına değil daha önce primlerini ödediğin sigorta poliçesine güveneceksin" diyen fikir akımlarının esnafın ahlakını bozmaması mümkün değildir.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı adına uluslararası Ahilik Sempozyumu'nun gerçekleştirilmesinde emeği geçen ve bu nezih ortama katkıda bulunmak amacıyla gelen herkese saygılarımı sunarım.

AÇIŞ KONUŞMASI

Abdullah ÇALIŞKAN
Kırşehir Milletvekili

Cok değerli konuk Bakanımız, çok değerli protokol üyelerimiz, yurt içinden ve yurt dışından sempozyum vesilesiyle Ahiliğin başkenti Kırşehir'e teşrif eden çok değerli bilim insanlarımız, değerli konuklar, değerli basın mensupları. Kırşehir Milletvekili olarak hepinizi saygı, sevgiyle selamlıyorum. Şehrimize hoşgeldiniz diyorum.

Tabi Ahilikle ilgili, bir siyasetçi olarak Ahi Evran'ı ve Ahiliği burda size anlatmak bizlere düşmez. İnşallah iki gün boyunca devam edecek sempozyumda toplam 23 oturum da sizler Ahiliği bütün yönleriyle konuşacaksınız, tartışacaksınız, müzakere edeceksiniz ve inanıyorum ki bu sempozyum neticesinde Ahiliğin anlaşılması konusunda Ahiliğin anlatılması, yaşanması, yaşatılması konusunda çok önemli sonuçlara, çok önemli neticelere ortak deklarasyonlara, bildirilere ulaşacağına ben gönülden inanıyorum. Bu yapılan çalışmalar Ahiliği sadece geçmişten kalan bir sistem, bir felsefe, bir anlayış olmadığını Ahiliği günümüz de yaşanması gereken, yaşatılması gereken ve geleceğe aktarılması gereken bir sistemler bütünü olduğunu gerçekten ortaya koyacaktır. Bizim amacımız da budur.

Geçmişte Ahilik, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kültürel bir tören şeklinde bütün ilçelerde, illerde kutlanırken, sizler de biliyorsunuz 2008 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığından resmi olarak o zamanki Sanayi ve Ticaret Bakanlığına daha sonra da Gümrük ve Ticaret Bakanlığına geçti. Bunu yapmaktaki amacımız Ahiliğin sadece tarihi bir olgu olarak konuşulması, tartışılması değil, Ahiliğin hem tartışılması hem konuşulması hem de işte bu sempozyumda konuşulacağı gibi bugün bu Ahilik ilkelerini, prensiplerini, öğretilerini bu felsefeyi iş dünyasına, esna-

fımıza, iş adamlarımıza, günümüze nasıl taşıyabiliriz, gelecek nesillere nasıl aktarabiliriz bunun arayışı içerisinde olduğumuz için bu çalışmayı yaptık. Ve şu anda Sayın Müsteşarımızın da az önce bahsettiği gibi Gümrük ve Ticaret Bakanlığımızın liderliğinde yürütme kuruluyla birlikte Ahilik ile ilgili ne yapabiliriz, bununla ilgili çalışmalar yapıyoruz. Buna ek olarak Ahiliği hem ekonomik boyuta yaymak hem de Ahiliği uluslararası boyuta taşımak içinde çok önemli gayretler gösteriyoruz. İnşallah gelecekte de göstereceğiz. İşte dün de birçoğunuzun katıldığı gala yemeğinde Sayın Dışişleri Bakanımız gerçekten Ahiliği çok iyi bildiğini, Ahiliğe çok iyi vakıf olduğuna ve Ahiliğin ne kadar önemli olduğunu, Ahiliğin Kırşehir için ne kadar önemli olduğunu Türkiye ve dünya için ne kadar önemli olduğunu çok güzel bir şekilde vurguladı. Ahiliğin tohumunun Kırşehir’de olduğunu, medeniyetimizin tohumunun da Kırşehir’de olduğunu gerçekten bize bütün Kırşehir’e Ahiliği tekrar öğretmiş oldu. Kendisine de teşekkür ediyoruz. Sayın Bakanımızın desteğiyle sizlerin yaptığınız, inşallah bundan sonrada yapacağınız bütün bu bilimsel çalışmalarda Ahiliği yeni neslimize öğretmek ve günümüze Ahiliği hep birlikte uyarlamak ve Ahiliğin yaşatılmasını sağlamak hepimizin ortak sorumluluğu.

Üniversitemizin adını Ahi Evran Üniversitesi koyduk. Üniversitemize bu anlamda çok önemli görevler düşüyor. Ahilikle ilgili bütün bu çalışmalara liderlik yapmak, bütün bu bilgi birikimini bir arada toplamak Ahilikle ilgili bütün dökümanları tüm çalışmalara hem önderlik yapmak hem bunları bir araya getirme noktasında Ahiliğin başkenti Kırşehir’de Ahi Evran Üniversitemize gerçekten önemli görevler düşüyor. Ben bu sempozyumun hazırlanmasında emeği geçen başta Sayın Rektörümüz olmak üzere Araştırma Merkezimize, katkı veren kuruluşlara hepinizin huzurunda teşekkür ediyorum. İnşallah bundan sonra hep birlikte daha yapacak çok işlerimiz var. Dediğim gibi Ahiliği bu güne taşımak ve geleceğe aktarmak hepimizin ortak sorumluluğu tabi Kırşehir olarak, Kırşehirliler olarak biz bu anlamda gerektiğinde öne çıkacağız, gerektiğinde taşın altına elimizi koyacağız. Ama bunu sadece bizim başarmamız mümkün değil. İnşallah gelecek yıllarda Sayın Dışişleri Bakanımızın da etkin desteğiyle işte bu gün aramızda Kosova’dan Bakanımız var. İnşallah gelecek yıllarda bunu daha da yayarak Balkanlardan, Orta Asya’dan, Orta Doğu ülkelerimizden konuklarımızla bilim adamlarımızla, siyasetçilerimizle, herkesle birlikte ecdadımızın 800 yıl önce kurduğu bu sistemi, bu teşkilatı, bu anlayışı hep birlikte geleceğe taşıyacağız. Bize ait olan bu markayı inşallah dünyaya birlikte tanıtacağız, birlikte yaşatacağız. Bu kapsamda bu çalışmalarda emeği geçen herkese ben teşekkür ediyorum.

2008 yılından itibaren sizler de biliyorsunuz Ahilik merkezi olarak Kırşehir’de kutlanmaya başlandı. 2008 yılında Cumhurbaşkanımız, 2009 yılında Başbakanımız, 2011’de Meclis Başkanımız ve bu yılda da inşallah Meclis Başkanımız ve Sayın Gümrük ve Ticaret Bakanımızın katılımlarıyla Cumartesi günü Ahiliğin, Ahilik Haftasının protokol kısmı, protokol kutlamaları yapılmış olacak ve bu şekilde Ahilik Haftasını tamamlamış olacağız. İnşallah her geçen yıl daha organize bir şekilde

daha hazırlıklı bir şekilde bu çalışmalar yapılıyor. Ama bütün bu çalışmaların içini dolduracak olan sizlersiniz. İşin törensel boyutu farklı ama bilimsel olarak Ahiliğin belli esaslar üzerine oturtulması, Ahiliğin anlaşılması anlamında bütün bilimsel aktivitelerin yapılması gerçekten önemli. Aslında biz Ahilikle ilgili Sayın Rektörümüzün desteğiyle Ahilik Enstitüsü kurulmasını çok arzu ettik. Ahilikle ilgili çünkü Ahiliğin başkenti Kırşehir yine tescillendikten sonra bizden Ahiliği anlatacak yurt içinden ve yurt dışından birçok talepler geldi. Kırşehir'den işte bize Ahiliği anlatacak bunu en iyi şekilde konferanslarda izleyicilere aktaracak yetişmiş insan arayışları oldu. Biz de bunun için bir enstitü kuralım, burda yüksek lisans ve doktora öğrencileri yetişsin, yabancı dili olan yurt dışına gitsin. Çünkü biliyoruz ki işte bu gün bana Hollanda'dan mesaj geldi. Hollanda'da Ahilikle ilgili kutlamalar yapılıyor. Bunun için bu konuda bilimsel anlatımlar yapabilecek akademik insanların yetişmesi sizler gibi sizlerin yetiştireceği kişiler olması gerçekten önemli. YÖK birtakım nedenlerle enstitüye onay vermedi. Çünkü birçok farklı bölümlerde tarih olsun, edebiyat olsun veya ilahiyat olsun bu bölümlerde Ahilikle ilgili yüksek lisans, doktora çalışmaları yapılabilir diye bir görüş ortaya koydu. İnşallah bundan sonra hem Ahi Evran Üniversitemizde hem sizlerin bulunduğu üniversitelerde bütün Türkiye genelinde Ahilikle ilgili araştırmalar yapılacak öğrencilerin yetişmesi gerçekten önemli. Çünkü birçok şeyler yeni ortaya çıkıyor. Ahi Evran'ın yazmış olduğu eserleri duyuyoruz. Bunlar bilmediğimiz birtakım eserler ortaya çıkıyor. Derinlemesine çalışmalar yapılması gerekiyor. İnşallah Kırşehir önderliğinde Kırşehir'in desteğiyle, üniversitemizin desteğiyle bütün üniversitelerimizin Ahiliğin ekonomik tabanını en iyi şekilde oluşturacağına işte bu sempozyumların neticesinde çok güzel sonuçlar çıkacağına biz gönülden inanıyoruz. Bizler de siyasetçiler olarak bu yola baş koyduk. Bu sorumluluğu omuzlarımızda hissediyoruz. Ne gerekiyorsa destek veriyoruz. İnşallah bundan sonra da yeni neslimize, geleceğe ecdadımızın kurmuş olduğu bu sistemi, bu anlayışı anlatmak için ne gerekiyorsa birlikte yapacağız.

Tekrar bu sempozyuma katıldığınız için hepinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. İnşallah gelecek yıllarda buluşmak dileğiyle sempozyumda konuşmacı olarak katılacak bütün bilim insanlarımıza kolaylıklar diliyorum. Ahilik adına, Kırşehir adına, ülkemiz adına hayırlı sonuçlara vesile olur diyorum. Hepinize teşekkür ediyorum. Sağolun, varolun.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

AÇILIŞ OTURUMU

“Bildirilerdeki görüş ve düşünceler katılımcılardan geldiği şekliyle konu başlıklarına göre yer almıştır. Bazı makalelerde başlıkların İngilizcesi, özetler, anahtar kelimeler ve abstractların yer alması yazarların tercihidir.”

AHİLİĞİN TEMELLERİ VE ÖNEMİ

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL
(Oturum Başkanı)
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eski Rektörü

Sayın Bakan,
Sayın Rektör,
Sayın Milletvekilleri,
Sevgili bilim adamları ve değerli hâzîrun, hoşgeldiniz.

İlk önce şehitlerimize, bütün evladımıza rahmetler diliyorum ve bunun bitmesini istiyorum.

Beni çok müstesna bir insanın kürsüsüne oturtular. Halil İNALCIK gibi 97 ya-
sındaki bir muhteremin kürsüsüne emrivakiyle geldim. Teşekkür ediyorum. Ama
inşaallah Allah beni mahcup etmezse birşeyler yapmaya çalışacağım. Ahi Evran
Üniversitesi Ahilik Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen "II. Uluslararası Ahi-
lik Sempozyumuna" hoş geldiniz der, bu vesile ile bir çağa damgasını vuran Ahilik
Sistemi'nin XXI. Asırda da Türk milletine yepyeni bir dinamizm kazandırmasını
temenni ederim.

Aziz misafirler, XX. asrın son yarısında, geri kalmışlıktan modern teknolojiyi yaka-
lamaya; Doğu toplumu olmaktan çıkıp, Batı ile entegre olmaya çalışırken toplumun,
manevî bağlarından gittikçe artan bir hızla kopma alametleri gösterdiği de bir gerçektir.

Tarihî değerlere, örf ve âdetlere bağlılığı boş sevda addeden; köksüz, tutarsız, bed-
baht reziller bu asrın bir ürünüdür. Maddî refahı yakalama yarışında iyilik, güzellik,
doğruluk, ahde vefa, merhamet gibi Türk'e *has hasletleri* kaybetmek mecburiyetinde
miyiz? Hepsinden önemlisi kökümüzü, kökenimizi inkâr etmek mecburiyetinde mi-
yiz?

Değerli misafirler, soruyu şöyle değiştirmek istiyorum: İyilik, güzellik, doğruluk,
ahde vefa, merhamet gibi güzel hasletlerimizi koruyarak, maddî refahı yakalayamaz
mıyız? Emegün sermaye ile uyum içinde olduğu, herkesin birbirine güven duyduğu
bir ilerleme modeli olamaz mı?

Hiç şüphesiz, Türk tarihinin tozlu sahifelerini birazcık araladığımızda böyle bir
modeli görür gibi oluyoruz. Konuyla ilgili olması bakımından 1524 yılında kaleme
alınan Radavî Fütüvvet-nâmesi'ne geçmiş iki olayı nakletmek istiyorum:

1. Yunus adlı bir tacir vardı. Bu şahıs dikilmiş kaftan satardı. Kaftanları iki
cins kumaştan idi. Bir cinsi yüz akçe, ikinci cinsi iki yüz akçe değerinde
idi. Bir gün namaz kılmaya giderken dükkâna kardeşinin oğlunu bıraktı.
Dükkâna bu esnada bir yabancı geldi. Çocuk, yabancıya iki yüz akçelik
kaftanı dört yüz akçeye sattı. Yabancı elinde kaftanla çarşıdan geçerken
Yunusla karşılaştı. Yunus kaftanını tanıdı, yabancıya kaç aaldığını sordu.
Dört yüz akçe, cevabını alınca;

"Seni aldatmışlar, bunun değeri iki yüz akçedir." dedi. Yabancı,

"Bizde bunun değeri beş yüz akçedir." deyince,

"Din dünyadan yeğdir." diyerek yabancıнын elinden kaftanı alıp, dükkânına geldi.

"Sen Tanrı'dan korkmayıp, iki yüz akçelik, nesneyi, dört yüz akçeye niçin verdin?" diyerek yeğenine kızdı. Oğlan,

"Kendi rızasıyla verdim." dediğinde, Yunus,

"Tutalım ki kendi rızası oldu, senin insafın hani? Eğer kendin alsaydın, bu paraya alır mıydın? Kendi nefsine reva görmediğini başkasına nasıl reva görürsün?" diyerek yabancının ikiyüz akçesini geri verdi.

Nakletmek istediğim ikinci olaya gelince:

2. Bir bakkal vardı. Bu bakkal her ne alırsa onda buçuk, yani yüzde beş kârla satardı. Bir gün, batmanı altmış akçeye satın aldığı badem pahalandı, doksan akçeye çıktı. Bir müşteri geldi,

"bademin var mı?" dedi.

"Var" cevabını alınca, adam çıkarıp doksan akçe verdi, bir batman badem istedi. Bakkal,

"Ben altmışa aldım, onda buçuk kârla altmış üçe veririm, fazlasına vermem." dedi. Müşteri,

"Bir nesnenin narhı doksan akçe iken, ben nasıl altmış üçe alayım?" dedi. Bu münakaşa neticesinde ne bakkal bademi sattı, ne de müşteri bademi aldı.

Naklettiğim bu ki olayın da kahramanları ayrı coğrafyanın insanları olmasına rağmen aynı kültürün, Ahilik sisteminin şekillendirdiği insanlardır.

Günümüzdeki esnafın ve işçinin durumunu dünle karşılaştıracak olursak, çok üzüntülü bir yaşayış görürüz.

Dün kaftanı fazla sattı diye, yeğenine kızan ve paranın üstünü iade eden insana karşı bugün köşeyi dönme, müşteriye kandırma veya azarlama, biri bine satma ahla-kı ile karşılaşırız.

Dün, sosyal adaletin tam teşekkül ettiği bir dönemde, bu gün bir yıllık işçinin aylığına bile ulaşamayan en yüksek devlet memurunun maaşını bilmiş iken, hâlâ hakkına razı olmadan dahasını ve dahasını cebren koparabildiğini alabilmek de ayrı bir ticaret erbablığı mıdır? Bunu anlamak çok güçtür.

Bilindiği gibi asıl olan, milletin devleti ile bir bütünlük içinde olmasıdır. Kızgınlık, öfke, kin ve nefret, sosyal hayatımızda hayatımızda barış yerine dargınlık-kırgınlık getirir. Bu hâl ise, bizim işimiz değildir. İnançlarımızda komşusu aç iken diğer komşusunun tok olmasını düşünemeyiz.

"Bir elin nesi iki elin sesine" göre hayatımızda müşterek yaşamaya çalışırız. Bir-birimizi severiz ve sayarız.

"Müşteri velinimetimdir." diyen atalarımızın sözleriyle, kendi insanımıza daha hoşgörülü davranırız.

Bilindiği gibi Ahilikte; 'ahlak güzelliği, dürüstlük, çalışkanlık-üretkenlik, sevmek ve sevilme, hoşgörülü vb. olmak' en önde gelen vasıflardır.

Dükânının kapısı önünde herkese açık bir şekilde ayakkabı tamiri yapan, bu insanlarda, çıraklıktan ustalığa kadar geçen dönem içindeki "nefis terbiyesi veya meslek terbiyesi"nin temelinde insanlara hizmet, insanlığa saygı, mesleğine bağlılık, sebat ve devamlılık gelir.

Bu hizmet, doğruyu, güzeli ve iyiyi insanlara sunabilmektir. Bu insanlar defolu malı, köşe dönmeyi, müşteriye kazıklamayı asla kabul etmezler.

Bu insanların ruhu temizdir. Birbirlerine olan bağlılıkları XI. yüzyıldan itibaren Türk toplumundaki "yardımlaşmayı-bütünleşmeyi, hayırseverliği, kolektifleşmeyi" getirmişlerdir.

Ahilikte; edeb sahibi olmak önemlidir. Yani "İİ"ine (yurduna), **diline**, törene" sahip olacaksın, ayrıca "elini, dilini ve belini" haramdan sakınacaksın. Bunları çıraklık, kalfalık dönemlerinde öğrenip uygulayacaksın ve ustalık döneminde de bu düsturları herkese öğreteceksin ve kendin bizzat yaşayacaksın, başkalarına da örnek olacaksın, onlara da yaşatacaksın.

Bilindiği gibi, Ahilikte; pek çok merasimler vardır. Bu bakımdan her sosyal müessese gibi "Ahilik Teşkilâtı"nın da birtakım merasimleri vardır. Bunlardan birisi de "Şed merasimi"dir.

Bu merasimin temel gayesi, ister ritüel, ister profan mahiyette olsun göze ve kulağa hitap etmek suretiyle kişide bir gruba mensup olmanın şuur ve gururu uyandırılarak, ferdi o cemiyetin bir üyesi olmaya hazırlamaktır. Her sosyal müessese, bu itibarla merasimlere vazgeçilemez unsurlar olarak bakar. Bu tür merasimlerde, her söz ve davranış yoğun bir şekilde o müessesenin felsefesini yansıtan imâj ve işaretlerle doludur.

Her sosyal müessese için kaçınılmaz olan "doğum, yaşama ve ölüm" Ahilik Teşkilâtı için de geçerlidir.

XI. yüzyılda Orta Asya'da temelleri atılan, Anadolu'da Osmanlıyı Cihan Devleti hâline getirdikten sonra misyonunu tamamlayıp XV. yüzyıldan itibaren çöküşe geçen Ahiliğin merasimleri de bünyesindeki gelişmeye bağlı olarak zamanla değişmiş, mutantan gösterilerden sade törenlere dönüşmüştür.

Tarihte, Ahiliğin merasimleri oldukça teferruatlı ve gösterişli idi. Ayrıca Ahilikteki her makamın merasimi de birbirinden farklı idi.

Ahilikte üç derece: a) Yiğitlik, b) Ahilik, c) Şeyhlik

- a. Yiğitlik : *Ahbab, Nîm-tarîk, Müfredî'den,*
- b. Ahilik : *Başarîş, Nakib, Nakibü'n-nukeba'dan,*
- c. Şeyhlik : *Halife, Şeyh ve Şeyhü'ş-şüyuh tan müteşekkildi.*

Bunlardan Ahilik derecesi hizmetle alâkalı bir sınıflama olduğundan bir makamdan diğerine geçiş, o hizmet makamına ait emanetin teslimi şeklinde nisbeten sade bir merasimle gerçekleşirdi.

Şeyhlikte ise, Fütüvvete ait emanetlerden "sofra, alem, چراغ seccade, şed vb." unsurların makam sahibine bir merasimle teslimi şeklinde gerçekleşirdi.

Ahilik Teşkilâtı'ndaki merasimlerin ağırlıklı noktası Yiğitlik derecesinde bir makamdan diğerine geçişte toplanırdı. Bunlardan *Ahbab* makamındaki merasime intisap, yola girme adı verilirdi. Hediye-dua-nasihat bu merasimin nirengi noktasını teşkil ederdi.

Nîm-tarîk'de ise bir yol ata, iki yol kardaş tayini; tevbe, tıraş, bey'at, ahd ile bu esnada söylenen söz ve davranışlar bu makamdaki merasimin özünü oluşturur.

Yiğitliğin üçüncü ve son makamı olan Müfredilik, Fütüvvet ahlakının kemale erdiği makamdır. Bu itibarla Yiğitlikteki ou son makam, bir nevi icazet niteliği taşır. Dolayısıyla bu makamdaki merasimler Ahilik Teşkilatında ki bütün makamlardan daha teferruatlı ve görkemlidir.

Yiğitliğin ikinci makamında bulunan Nîm- tarîk, Ahiliğin aradığı bütün şartları nefsinde taşıyorsa üstadın işlediği sanatı kemaliyle öğrendiyse icazet talebinde bulunur. Üstad kendisinden razı ise, şed kuşanmasına müsaade eder. Bu rıza şartı gerçekleşmeden şed kuşanmak imkânsızdır. Şedsiz kazanç ise haram olarak görülür. Bu noktada şed, sanatı icra için bir nevi icazettir. Binaenaleyh, şed bir Yiğidin hayatında tam bir dönüm noktasıdır.

Şed, kelime mânâsıyla sıkı bağlama, sıkma demektir. Batını mânâsıyla el, dil ve bel'in haramdan, gıybetten ve zinadan kişinin uzaklaşması demektir. Şed, merasiminden sonra tekrar açılır ki, bu da batinî mânâsıyla kişinin alnı, kapısı (sofrası) ve kalbinin herkese açık olması demektir.

Bağlama işine yarayan nesneye de şed denilir. Bu şed, iki üç santim eninde, pamuktan dokunmuş uzunca bir bez parçasıdır. Fütüvvet ehli arasındaki itikada göre şed bizzat Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Çar-Pir olarak kabul edilen Hz. Adem (a.s.), Hz. Nuh (a.s.), Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. Mıhammed'e (s.a.s.) kuşatılmıştır. Şed, bu yönüyle kudsî bir mahiyet kazanmıştır.

Şeddin; 'tevbe, teslim, Hakk'a yakın olmak, takva, kanaat, uzlet olmak üzere altı şartı; dünya kaydını kesmek, hakikat sırlarını saklamak, ilahi sırları keşif olmak

üzere üç lâzım'ı, ilim, anıel, sabır, reh-niima, şiihrullah ve ihlas olmak üzere altı rüknü; tevbe, miieahade, yakın dostluk, sıdk, tevekkül, terk-i adavet olmak üzere altı ahkâmı, meşayih nazarına boş varmamak, daima taharetli olmak, emr-i nıaruf-nehy-i miinker olmak üzere de üç erkanı mevcuttur.

Şed, müride bağlanmazdan önce, seccade üzerine bırakılır ki bu hadiseye Şed Salma adı verilir. Şed, salmışına göre: Elifi şed, Çevganî şed, Lamelifli şed, Kavsi şed, Mihrabî şed, Siileyman işed, Yüsufî şed olmak üzere yedi türdür. Bunların her biri ayrı bir mesleğe ve ayrı bir manaya inhisar eder.

Şed, müridin beline üç düğümle bağlanır. Bu üç düğüm ahd, bey'at ve vasiyyete işaret eder. İlk düğüm Allah, ikinci düğüm Cebail (a.s.), üçüncü düğüm Hz. Muhammed (s.a.s.) adına düğümlenir.

İlk düğümde "bismillahi ala ve'l-hamdülillahi ale't-tevfik", ikinci düğümde "Bismillahi alâ ve'l-hamdülillahi ale't-tahkik", son düğümde "Lâ ilahe illallah Muhammedur-resulullah" sözleri söylenir ki, buna Şeddin Mührü denir.

Yukarıdan beri kısaca ele aldığımız Ahilik teşkilâtı ve ondan verdiğimiz bir "*Şed Kuşatma Merasimi*" ile manevî bir doygunluk içinde maddî refahı yakalayan sistemi, mazi-hal-istikbal kompozisyonunda, ilmî bir yorum ve anlayışla ilim adamlarımız ve sanatkarlarımız bu konudaki düşüncelerini, Ahiliğin başlangıcından günümüze getirdiği terbiyeyi en güzel bir şekilde bizlere ilmî bir ziyafet olarak takdim edeceklerdir.

Özellikle, sabahın erken saatinde abdestiyle ve duasıyla dükkânını açıp da alışverişe başlayan esnafımızın, birbirleriyle olan gönül bağlarında, sabahın erken saatlerinde kendisinin sıftah ettiği halde, komşusunun sıftah etmediğini görünce, ikinci gelen müşteriyi,

"-Sevgili Kardeşim, istediğiniz bu mal bende var, fakat bitişik komşumda daha iyisi var, hatta o henüz sıftah da etmedi, ondan alırsanız daha çok memnun oluruz!" terbiyesini yaşayan Türk-Müslüman esnafının güzel yönlerini, ticaret ahlakını, iş ahlakını, işçinin patronuna, devletine karşı olan bağlılık, saygı ve sevgisini anlatacaklardır.

Onun için şunu kabul etmek gerekecek olursa işin tabii siyasi konuşmaları bitti biz bilimsel tarafına doğru geçiyoruz. Ben Ahiliğe kendim şahsen 68'li yıllar dan sonra Almanya'da neşredilen Nilbert Nesislam İslam dünyasındaki Yeşyen Alman profesör Yeşyen'in çalışmalarını gördük. Onu okuduktan sonra bir merak sardı. Ve bundan sonra çalışmalara başladım. Ve Anadolu coğrafyasına şöyle bir şerit olarak baktığınız zamanlarda Aksaray, Konya, Kayseri, Kırşehir ve Söğüt'e kadar uzanıp baktığınız zamanlar da buralar da kimleri görüyorsunuz? Nasreddin Hoca, Mevlâna, Hacıbektaş, Yunus, Ahi Evran ve Söğütte Şeyh Edebâli. Bunların hepsini bu yönlerle bakarsanız hep Ahilik kültürü içerisinde geliyor ve tohum böyle atılıyor. Ahilik sadece bir Lonca teşkilatı değil. Bir yaşayış şeklidir. Sadece dünya için de bir yaşayış şekli değil. Hem dünya ve hem de ahiret için bir yaşayış şeklidir. "Ed-

dünya mezraatül ahireh” buyuran Peygamberin dünyada ne ekerseniz ahirette onu bulursunuz hadisi çerçevesinde siz dünya da doğru ve dürüst olursanız, saygın olursanız, ahirette de aynı şeyi bulursunuz. Bu sebeple Ahilik bana göre efendim hem dünyasını hem de Ahiretini tam olarak hazırlayan bir kültürdür. Kırşehir tarafına baktığımız zamanlar da Kırşehir tarihi de gerçekten bir kültürdür. Bir bakıyorsunuz Aşıkpaşa var, bir bakıyorsunuz Gülşehri var, fakat baskın olan asıl olan bize bizim genç neslimize verilmeyen, dünya’nın dönüşü sadece Galile’yle bildirilen başka bir yanlışlığın düzeltilmesi de Kırşehir’dir. Cacabey Medresesi’nde kurulan Rasathane’de 1236’lar yanılmıyorsa işte Dünyanın ilk dönüşü buradan efendim kendisini bilimsel olarak ortaya koyar. 16. Yüzyıl’da Uluğ Bey Taşkente koyar. Ondan sonra Galile ve diğerleri devam eder. Tabii ilk önce Kur’an-ı Kerim de bunu belirler. Bu bakımdan bu yanlışlıkların da tarihi yanlışlıkların da düzeltilmesi gerekir. Bu itibarla Kırşehir bir Mantıku’t- Tayr’ın ve Türkiye’ye himmette yine efendim bu Kırşehir Şairleri’nin bize bizim için ortaya koyduğu belgeler pekde öyle küçümsenecek belgeler değildir. Bu itibarla bu konuları çok iyi bir şekilde tartışmak ve daha iyi bir şekilde ortaya koymak. Biz yine bu çalışmalarımız da YÖK’e de müracaat etmiştik. Benim o günkü çalışmalarımda. Yanılmıyorsa YÖK’te resmen bir temsilci ortaya koymuştu. Tabii 2008’ler malum 2003’ler Kültür Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve diğer bakanlıkların nezdinde bu şekilde gelmesinin temeli 1980, 1970’li ve 80’li yıllara dayanmaktadır. Bilmiyorum YÖK temsilcisi de olacaktı herhâlde burada ama göremedim. Dolayısıyla bu Ahilik kültürü bizim kendi özbe öz kültürümüzdür. Eğer biz tam olarak bu kültürü alabilmiş olsak bugün dünya ticaretinde birinci olurduk. Yeşye’nin bir sözünü hatırlatmadan geçemeyeceğim. II. Cihan Savaşı’ndan sonra Almanya Ahilik sistemini alıp Alman ticaret sistemine oturtmuştur. Defolu mal satılmaz orada. Defolu olarak satılır. Defolu mal sağlam mal diye satılmaz. Ama defolu diye satılır. İşte Ahiliğin en önemli taraflarından birisi budur. Yani kandırma yok. Ahilikte sabahleyin besmeleyle açılan dükkanlarda birinci dükkan siftah etmiş ise ikincisi etmemişse 2.ve 3. gelen müşteriyi oraya gönderir. Ama bizim şimdi kapı kaçtı oldu. Bu ahlakî zaafiyettir. Türkiye’de bir ahlakî zaafiyet var. Bu ahlakî zaafiyetin kaldırılması da bence Ahiliğin tam olarak yerleştirilmesiyle mümkündür. Bu itibarla hepimiz siyasiler de çok güzel bir şekil de beyanda bulundular. Bu beyanlar çerçevesinde halka hizmet Hakk’a hizmettir. Doğrudur ama ben Hakk’a hizmet ederken hem dünya, hem de ahiretini de Ahilikte Kur’an ve İslam çerçevesi içerisinde yürüttüğünüz takdirde hem dünyanızı, hem de ahiretinizi mâmur edebilirsiniz diyorum. Fazla uzatmak istemiyorum. Biraz sınırı aşım. Eski hocalardan olduğumdan biraz sınırı aşmamaya gayret ettiğimiz hâlde aşıyoruz.

Efendim şimdi birinci konuşma ben konuşmacılara artık karışmayacağım. Sadece konuşmacılar kendi beyanlarında bulunacak. Ama tekrar bu sempozyumun hazırlanmasını sağlayan ve uluslararası hâle getiren arkadaşlarımla ve yardım eden teşkilatlarımızın hepsine şükran borçluyum. Bu arada bizi de davet etmiş olmanızdan dolayı teşekkür ederim. Kâzım Ceylan sana çok teşekkür ediyorum. Yani maşal-

lahın var. Natıkan da güzel. Siyasete falan atılma, sonra öbürleri seni rakip görür. Efendim o bakımdan gayet güzel. Bu çerçevede çalışırsın daha büyük hizmet edersin. Onun için seni de tebrik ederim. Diğer arkadaşlarımızı da, yardımcı olan diğer kurumlarımızı da ayrıca Rektör ve Belediye Başkanımızı da hepsine teşekkür ediyorum. Yani artık ekilen tohum yukarı çıkmış, meyve vermeye başlamış, II. uluslararası Hoca'nın emeklişi olmaz rahmetlisi olur. Ne zaman imam efendi bizim rıhtıma sandalını dayarsa, efendim buyurun derse o zaman emekli olur yani biz emekliliği kabullenmeyiz hocalar olarak mütekâit derler ama biz pek öyle mütekâiti de kabullemiyoruz. Şimdi ilk konuşmayı yapmak üzere sözü "Mikail Bayram" hocamıza bırakıyorum.

**DANIŞMEND OĞULLARI
DÖNEMİNDE BİLİM VE
AHİLİĞİN KURULUŞUNA ETKİSİ**

Prof. Dr. Mikâil BAYRAM

Selçuk Üniversitesi
E. Öğretim Üyesi

Giriş

Türk Kültür ve Medeniyeti'nin en fazla ilgi uyandıran kuruluşu olan Ahilik, Türkiye Selçukluları döneminde 34. Abbasî Halifesi en-Nasır li Dinillah'ın kurduğu Fütuvvet Teşkilâtı'na üye olan Anadolu'daki Türkmen esnaf ve sanatkârların Ahi Evren Hece Nasirü'd-din Mahmud ve arkadaşlarının yönlendirmeleri doğrultusunda örgütlenmeleri sonucunda kurulmuş ve gelişmiş bir teşkilâttır. Kendilerine Ahi denilen bu teşkilât üyeleri toplumdaki erkek bireylerden müteşekkildir. O dönemde Türkmen esnaf ve sanatkâr hanımlar da Ahiliğin kadınlar kolu olan Baciyân-i Rûm (Anadolu Bacıları) adı verilen örgütü kurmuşlardır. Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da meydana gelen sosyal, siyasî, ilmî dinî ve ekonomik şartlar böyle bir halk örgütünün oluşmasına ve gelişmesine vesile olmuştur.

Bugüne kadar Ahilik üzerinde sürdürülen çalışmalarda bu Selçuklu Dönemi halk kuruluşunun, kuruluş macerası ve tarihi seyri, Ahilerin ve Bacıların tarih boyunca topluma sundukları kültürel hizmetleri ve kurdukları müesseseler menkabevi anlatımlarla tanıtılmaya çalışılmış ve yayınlar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Ahilik, çoğunlukla topluma folklorik bir olay biçiminde takdim edilmiştir ve edilmektedir. Fakat Ahiliğin bilimsel bir temelini bulduğu üzerinde hemen hiç düşünülmemiş ve durulmamıştır. Danışmend Oğulları zamanında tabiat bilimleri alanındaki çalışmalar ve gelişmeler yeterince bilinmediği için Ahi Teşkilâtı'nın temelinde bulunan bilimsellik gerçeğinin, Ahilik üzerinde çalışanların dikkatini çekmediği anlaşılmaktadır. İlginçtir Osmanlı uleması da Ahiliğin bu yönü hakkında bilgi edinememişlerdir. Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din Mahmud'u ve çevresindekileri tanıyamadıkları gibi onların yazdıkları eserleri ve çalışmaları hakkında da bilgi edinememişlerdir. Çünkü Moğollar, Anadolu'yu işgal ettikten sonra Ahiler ve Türkmenler, Moğol iktidarı'na karşı direnişe geçmişler ve halkı Moğol iktidarına karşı ayaklandırıyorlardı. Moğollar ve Moğollar'ın hizmetine giren Selçuklu devlet adamları olan yöneticiler Ahi ve Türkmen çevrelerde yazılan eserleri takibat altında tutuyor ve bu eserlerin yayılmalarını engellemeye çalışıyorlardı. Bu dönemde birçok şehirlerde Ahiler katliamlara uğradılar. Moğol iktidarı ve bu iktidarın elemanları, Ahi ve Türkmenler hakkında yoğun bir şekilde bilgi kirliliği yaratmaya çalışıyorlardı. Osmanlı Uleması'nın bu bilgi kirliliğini aşamadıkları görülmektedir. Bu durum Ahi ve Türkmen çevrelerde yazılan birçok eserlerin kaybolmasına sebep olmuştur. Bu siyasîler, çoğu zaman Ahi ve Türkmen çevrelerde yazılan eserleri başkalarına mal ederek, iş yerleri ve vakıflarını müsadere ederek onları unutturmaya çalışıyorlardı. İşte bu gibi sebeplerden dolayı Ahilik geçmişte yeterince tanınmadığı gibi Ahiliğin kuruluş felsefesinin de bugüne kadar doğru olarak teşhis olunamamasına yol açmıştır.

Burada Anadolu Ahiliğinin nasıl bir bilimsel temelden geldiği gösterilecek ve kuruluş amacı belirlenmeğe çalışılacaktır. Aslında bu konu Ahi Evren ve Ahilik ile ilgili çalışmalarında kısmen de olsa- dile getirilmiştir. Fakat burada bu kuruluşun Danişmendîlilerle ilişkisi gösterilecek ve bu konu daha anlaşılır bir biçimde sunulacaktır. Bunun için önce Türkiye Selçukluları döneminde bilimsel faaliyetlerin ne şekilde başlayıp geliştiği ve nasıl bir bilimsel ortam yaratıldığının kısaca açıklanması gerekmektedir.

a. Danişmendîliler'de Bilim

Türkiye Selçukluları Devleti'nin ilk yüzelli yıllık döneminde ve Orta ve Kuzey Anadolu'da kurulan Danişmend Oğulları'nın yüz sene kadar süren iktidarları zamanında Türk devlet adamlarının tabiat bilimlerine ve felsefe geleneğine ilgi duymaları, bu alanda çalışan birçok bilim adamlarını Anadolu'ya celbetmiş ve tabiat bilimleri alanında eserler vermelerine ve fikir üretmelerine vesile olmuştur. Öncelikle şu husus bilinmelidir ki, sözünü ettiğim bu ilk yüz elli senelik dönemde Anadolu'da telif edilen eserlerin hemen tamamı tabiat bilimler ve felsefeye dairdir. Meselenin anlaşılabilmesi için konuyla ilgili bazı müşahhas örnekler vermek yerinde olacaktır.

Danişmend Oğulları'nın Kayseri şehir muhafızı olup İbnü'l-Kemal diye ünlenen Kayserili İlyas b. Ahmed, Danişmend Oğulları Devleti'nin kurucusu Melik Ahmed Gazi'ye sunduğu "Keşfü'l-akebe" adlı astronomiye dair olan eserinin önsözünde Melik Ahmed Gazi hakkında şöyle diyor: "Pek çok filozoflar ve faziletli kişiler ve dünyanın dört bir yanından akliyeciler (Ehl-i ukul) o yüce zata yöneldiler ve her biri sahip oldukları ilimlerini yaymaları ve ilimlerini uygulamaları ölçüsünde o hazretin cömertlik denizinden pay almaktalar."¹ Bu eser Anadolu'da telif edilen bilinen ilk eser olup, Farsça olarak kaleme alınmıştır. Malazgird Zaferi'nden 30 sene kadar sonra telif edilmiştir. Görüldüğü gibi Anadolu'da askerî fetihlerin sürdüğü günlerde Anadolu'da bilimsel faaliyetlerin de başladığı bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Danişmend oğlu Melik Ahmed Gazi ve oğulları ülkelerinde medreseler inşa ettikleri bilinmektedir. Anadolu'da inşa edilen ilk medreseler Danişmend Oğullarına aittir. Bu konuda detaylara girmeye gerek görmüyorum.

Türkiye Selçukluları dönemindeki ilk sultanların dinî ve bilimsel eğilimleri hakkında bize ulaşan haberler çok sınırlıdır. Fakat onların dip atası Kutalmış hakkında İbnü'l-Esir'in naklettiği şu önemli bilgi dikkat çekicidir: "Şaşılacak şeydir ki, Kutalmış Türk olmasına rağmen Astronomi ilmini çok iyi biliyordu. Bundan başka Felsefe geleneğinden (Ulumu'l-akvam) olan ilimleri de iyi biliyordu. Kendisinden sonra oğulları ve ahfadı da Felsefe geleneğinden olan bilimleri öğrenmeğe devam ettiler. Bu alanda isim yapmış bilim adamlarını himaye-

¹ Fatih (Süleymaniye) Kütüphanesi, Nr. 5426, yp. 250a.

rine aldılar. Ancak bu durum onların dinî inançlarında pürüz meydana getirdi”². Tabîîdir ki, Felsefe ve astronomi ilmini iyi bilmek Matematik ve Geometri ilimlerini de iyi bilmeye bağlıdır. Felsefe geleneğinden (Ulumu’l-kavm) maksat tabiat bilimleridir. Burada görüldüğü üzere bu bilgileri veren Eş’arî mezhebin-den olan İbnü’l-Esir, felsefî bilimlerin Kutalmış’ın ve onun oğul ve torunlarının dinî inanışları üzerinde olumsuzluklar yaratmasını hoş bulmamaktadır. Çünkü eskiden beri Eş’ariler, Mu’tezile mezhebi mensuplarının uğraş alanı olan tabîî bilimlerle meşgul olmayı zararlı görürlerdi. Bu durum Kutalmış ve oğullarının Mu’tezile mezhebine mensup olduklarını göstermektedir. Mu’tezile Mezhebi mensupları İslâm Dünyası’nın rasyonalistleridir. Bunlar İslâm Dini’ni de Mantık kuralları ile yorumlar ve algırlar. Eskiden beri İslâm Dünyası’nda Felsefe geleneğinden olan Matematik, Geometri Tıp, Astronomi, Fizik gibi ilimler, Mu’tezile mezhebinden olanların başlattıkları ve meşgul oldukları bir uğraş alanıdır. Tuğrul Bey’in veziri Amidü’l-mülk Ebu Nasr el-Kundurî bu düşünce akımının ateşli savunucularındandı. Vezirlik makamına gelince bu bilimsel harekete destek veriyordu. Vakıa Tuğrul Bey de bu zihniyetteydi³. Selçuklular daha Maverâünnehr ve Horasan’da iken Danışmend Oğulları’nın cediti olan Türkmen Danışmend Ali Taylu adlı bilge kişi, Selçuklu ailesine yakın olmuş, onlara kız vererek, kız alarak akraba olmuş ve hanedan üyelerine muallimlik yapmıştır. Kutalmış onun talebesi ve damadı idi. Selçuklu hanedan üyeleri arasında görülen Mu’tezile eğilimi işte bu Danışmend Ali Taylu’dan gelmektedir⁴.

Önceleri Danışmend Oğullarının hizmetinde iken bilahare II. Kılıç Arslan’ın hizmetine giren ve mu’tezile mezhebinden olan Tiflisli Hubeyş b. İbrahim adlı bilim adamı, Tıp ilmine dair “Sıhhatü’l-ebdan” adlı eserini bu sultana sunmuştur. Bu çok yönlü bilim adamının “Medhal ila ilmi’n-nücum”, “Beyanü’n-nücum” ve “Beyanü’s-sinaat” adlarında tabiat bilimlerine dair önemli eserlerin sahibidir⁵. İlaçların kıvamı ile ilgili “Takvimü’l-edviye” adlı bir eserleri de bulunmaktadır⁶. Muhtemelen Kayseri’deki Gevher Nesibe Tıp Merkezi’nin ilk müderrisidir.

XIII. Asrın başlarında Amasya’da, yani Danışmend İlinde yaşayan Hakim Bereket adlı Türkmen bir bilge kişi “Tuhfe-i Mübarizî” adında gene tıp ilmine dair Türkçe olarak kaleme aldığı eserini Amasya Valisi Halifet Gazi’ye sunmuş-

² *el- Kâmil fi’l-tarih*, Beyrut 1966, X, 36-37.

³ İbn Tağrıberdi, *en-Nucumu’z-zahire*, V, 54.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bk. Mikâil Bayram, Danışmend Oğulları’nın Dinî ve Millî Siyaseti, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 18, Konya 2004, s. 132-147.

⁵ İsmail Paşa, *Hediyetü’l-arifin*, Neşr. Kilisli Rifat ve İ. Mahmud Kemal. İstanbul 1951, I, 263.

⁶ Bu eserin bir nüshası Bursa’da Hüseyin Çelebi Kütüphanesi Nr. 838 de bulunuyor.

tur⁷. Bu eserden sonra gene tıp ilmine dair “Hulasa der ilm-i tıp” ve gıda teknolojisine dair “Tabiat-name” adlı iki eser daha kaleme almıştır.

II. Kılıç Arslan’ın oğullarından I. Gıyasü’l-din Keyhüsrev, ünlü tıp bilgini İbn Sina’nın hayranlarındandı⁸. Diğer oğlu Tokat Emiri olan Rüknü’l-din Süleyman Şah hakkında gene İbnü’l-Esir şu bilgiyi vermektedir. “Ancak onun itikadının bozuk olduğu, felsefi inançlar taşıdığı bu inançta olan kimseleri himaye ettiği, onlara destek verdiği bildirilmektedir”⁹. Ünlü İşrakî filozof Şihabü’l-din Sühreverdi el-Maktul da Tokat’ta bir süre onun hizmetinde bulunmuş ve “Pertev-nâme” adlı felsefi eserini ona sunmuştur¹⁰. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, sözünü ettiğimiz bilimsel ve felsefi gelenek Anadolu’da XIII. Asrın ortalarına kadar devam etmiştir. Şeh-zadeliği döneminde Danişmend İlinde melik olan I. Alâü’l-din Keykubad da bu zihniyette idi. Onun birtakım felsefi eserler okuduğu bilinmektedir. Bu yüzden onun zamanında bu alanda büyük gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Ahiliğin ilk kurulduğu yer olan Kayseri’de “Muhlisiyye” Medresesinde yüksek seviyede Mantık ve Felsefi eserler okutulmaktaydı¹¹. Nitekim Ömer b. Muhammed b. Ali es-Savî adlı bir zat bu tarihlerde Anadolu’ya gelmiş, “Akaid-i Ehl-i sünnet” adlı bir eser yazmış ve eserinin önsözünde şöyle demektedir: “Diyar-i Rum’a (Anadolu’ya) geldim. İnsanların İlm-i nucûma (Astronomi) rağbet ettiklerini ve fakat dinî ilimlerden bihaber olduklarını gördüm”¹². Görüldüğü gibi bu zatın da ifadesinden XII. ve XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da tabiat bilimlerine rağbetin yoğun olduğu belli olmaktadır.

b. Danişmendliler Döneminde Bilimsel Zihniyet

Danişmend Oğulları döneminde ve Türkiye Selçukluları’nın ilk zamanında tabiat bilimleri alanındaki çalışmalar ve gelişmeler, Anadolu’da bilimin işe dönüştürülmesi veya iş ve sanat alanında bilimden yararlanılması, insanları ve toplumu bilimin verilerinden yararlandırma ülküsünün doğmasına ve kuvvetlenmesine ve bunun uygulanması fikrinin uyanmasına vesile olmuştur. Aslında

⁷ Bu eserin bilinen bir nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi Nr. 12049’dadır. Bu eser Anadolu’da te’lif edilen bilinen ilk Türkçe eser olma özelliğini taşımaktadır. Aynı cild içinde gene Tıbbıa dair aynı yazara air Türkçe olarak yazılmış iki risale daha bulunmaktadır.

⁸ İbn Bibi, *el-Evamirü’l-alâiyye*, Neşr. A. Sadık Erzi, Ankara 1956, s. 25.

⁹ *el-Kâmil fi’l-tarih*, XII, 196.

¹⁰ *el-Evamirü’l-alâiyye*, s. 25.

¹¹ “*Tahrirü’l-mantık*” ve “*Ahkâmü’l-cevahir ve’l-a’raz*” adlarındaki iki eser 631(1239) yılında Kayseri’de el- Muhlisiyye medresesinde istinsah edilmiştir. Bkz. Konya Yusufâğa Kütüphanesi Nr. 4947, yp. 56a., Ebu’l-Fazl Ahmed b. Muhammed el-Meydanî’nin dil mes’elelerini tartıştığı “*Es-Samî fi’l-esamî*” adlı eseri de 638(1241) tarihinde gene Kayseri’de el-Muhlisiyye Medresesinde Kopya edilmiştir. Bkz. Ayasofya (Süleymaniye) Kütüphanesi Nr. 4680.

¹² Fatih (Süleymaniye) Kütüphanesi, Nr. 5426, yp. 193a.

bu düşünce tarzı İslâm Dünyasında Mu'tezile mezhebi mensupları arasında ve İhvanü's-safa Mektebi diye bilinen gizli örgütün geleneğinde mevcut idi. Az önce adı geçen Tiflisli Hubeyş b. İbrahim "Beyanü's-sinaat" adlı eserinde iş ve sanat alanında bilimden geniş ölçüde yararlanılabileceği fikrini savunmakta ve bunun önemini dile getirmektedir¹³. Onun çağdaşı olan Diyarbekir Artukluları devri bilim adamı Cizreli Ebu'l-İzz İsmail b. er-Rezzaz (602/1205) "el-Cami' beyne'l-ilmi ve'l-amel" (İlim ile amelin birleştirilmesi) adlı şahane bir eser kaleme almıştır. Eserinde pek çok otomatik çalışan aletlerin projesini çizerek ilmin amele dönüştürülmesinin yollarını göstermektedir¹⁴. Yukarıda bahsi geçen "Keşfü'l-akebe" adlı eserde de yazar Danişmendoğlu Melik Ahmed Gazi'nin himayesine giren bilim adamları için "Her biri sahip olduklar ilimlerini uyguladıkları ölçüsünde değer kazandılar ve Melik Ahmed Gazi'nin iltifatına nail oldular." derken aynı görüşü ifade etmektedir.

XIII. yüz yılın başlarında Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din ile dostluğu da bulunan ve Sivas'ta, yani Danişmend İlinde yerleşen Kubreviyye tarikatı şeyhi Necmü'd-din-i Daye, Sultan I. Alâü'd-din Keykubad'a sunduğu "Mirsadü'l-ibad" adlı eserinde bakın ne diyor: "San'at, ilmin insan ruhunda meydana getirdiği gücün sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Zira insan, sahip olduğu ilmi sayesinde aklın direktifi ile kullandığı birtakım alet ve edevat vasıtası ile ruhunu eşya üzerinde göstermeye çalışmakta ve böylece sanat üretmektedir"¹⁵. Necmü'd-din-i Daye bu ana fikri verdikten sonra kendi san'at felsefesini açıklamaktadır. İşte bu düşünce tarzı, Danişmend İlinde oluşan bilimsel zihniyetin ifadesidir.

Bu tarz düşüncenin Anadolu'da bir süre gelişme gösterdiği ve uygulama alanı bulduğu görülmektedir. O devirde bu zihniyetin uygulayıcıları Anadolu'nun hırfet ve zenaat erbabı olan Ahiler ve Bacılar idi. Ahi Teşkilâtı'nın baş mimarı, Türkiye Selçukluları devrinin en güçlü ilim, fikir ve aksiyon adamı, san'atkar (Derici) ve bilge kişi Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din Mahmud el-Hoyî, yukarıda izaha çalıştığım düşünce ve anlayışın sahibi olarak Ahi Teşkilâtı'nı kurarak tabii bilimleri, iş ve san'at alanında uygulamaya çalışmıştır. Bir ilim ve fikir adamı olarak eserlerinde sık sık ilmi iş ve san'at alanında kullanmak gerektiğini ifade eder¹⁶. İlimin amelden önce geldiğini, ilimsiz amelin çendan fayda sağlamayaca-

¹³ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 261. Bu eserin bir nüshası Tokat, Zile İlçe Kütüphanesinde bulunuyor. Eser Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. Türkçe tercümesinin bir nüshası Bağdadlı Vehbi Efendi (Süleymaniye) Kütüphanesi Nr. 2253 kayıtlı olup 954 (1548) istinsah tarihlidir.

¹⁴ Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed kısmı) Nr. 3472 ve 3350.

¹⁵ *Mirsadü'l-ibad*, Neşr. M. E. Riyahi, Tehran 1366, s. 532-533.

¹⁶ Ahi Evren, *Tabsiretü'l-mübtedi ve tezkiye'tü'l-müntehi*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nr. 2286, yp. 72a-73a. Bu eser tarafımdan Türkçe'ye tercüme edilmiş ve yayınlanmıştır.

ğını, kişi ilmini uyguladığı ölçüde makbul insan olacağını savunmaktadır¹⁷. Bir başka yerde de insan ruhunda teorik (nazarî) ve pratik (amelî) güçler bulunduğunu, ilim tahsili sonucunda insan ruhunda meydana gelen irade ve kudretin pratik gücü meydana getirdiğini ve bunun iş ve üretime yönlendirilmesi gerektiği fikrini savunmaktadır¹⁸.

Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din Eş'arî mezhebinden olduğu halde tabiat bilimlerine açık, aklıyeci bir fikir adamıdır. Tıp ilmine ve Felsefeye dair muhtelif eserler yazmıştır. Aslında Hocası Fahrü'd-din-i Razi (606/1209), Eş'arî mezhebinden aklıyeci bir fikir adamı olarak tanınır. Yazdığı pek çok eserler ile Eş'arî mezhebini tabii bilimlere açık bir konuma getirmeye çalışmıştır. İşte Anadolu Ahiliğinin baş mimarı Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din onun bu çalışmasını ve açtığı çıkışı Anadolu'da devam ettirmekteydi. Onun için Mevlâna Celâlî'd-din-i Rumi, "Mesnevî"sinde Fahrü'd-din-i Razi'ye İblis diyerek Ahi Evren'i aklıyecilikte onu geçtiğini iddia etmekte ve aralarındaki talebe-hoca ilişkisini şöyle ifade etmektedir: "Önce bir İblis ona üstad idi. Şimdi o İblis'i geride bıraktı"¹⁹. O dönemde Anadolu'da Fahrü'd-din-i Razi'nin pek çok talebeleri bulunuyordu. Oğlu Abdullah da Aksaray'a yerleşmişti. Aksaray'daki Perek ailesi Fahrü'd-din-i Razi'nin soyundan gelmekte.

Netice olarak

Kısa başlıklar halinde sunduğum bu bilgilerden sonra Ahiliğin kuruluş felsefesini ve amacını açıklayabiliriz. Bunu da Ahi Teşkilâtı dediğimiz bu kuruluşun baş mimarı olan Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din Mahmud'un ifadeleriyle sunmak en iyisidir.

Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din Mahmud "Letaif-i hikmet" adlı eserinde Ahiliğin kuruluş felsefesini şöyle izah etmektedir: "Allah insanı medeni tabiatlı yaratmıştır. Bunun anlamı şudur. Allâh insanı yemek, içmek, giyinmek, evlenmek, ev edinmek gibi çok şeylere muhtac olarak yaratmıştır. Hiç kimse kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Bu yüzden demircilik, marangozluk gibi birçok meslekleri yürütmek için çok insan gerekli olduğu gibi demircilik ve

¹⁷ Ahi Evren , *Letaif-i hikmet* Neşr. G, Hüseyin-i Yusufi, Tehran 1340, s. 259. Naşir bu eseri yanlış bir kayda dayanarak Kadi seracü'd-din-i Urmevi'ye nisbet etmiştir. Bu nisbet kat'iyen yanlıştır. Bkz. Mikâil Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren- Mevlâna Mücadelesi*, Konya 2006, s. 68-69.

¹⁸ *Letaif-i hikmet*, s. 138-142; *Ahlâk-i Nasirî*, Neşr. M..Minovî, A. Haydarî , Tehran 1364, s. 110-111. *Ahlâk-i Nasirî*, Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din'nin Hacı Nasirü'd-din-i Tusî'ye nisbet edilen eserlerindendir.

Bu konuda geniş bilgi için bkz. M. Bayram, Hacı Nasirüddin Muhammed et-Tusi'nin İhtihalciliği, *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2005, Sayı.20, s. 8-18.

¹⁹ *Mesnevî*, Neşr. R. Nicholson, Leiden 1933, V, 831.

marangozluk da birtakım âlet ve edevatla yapılabildiği için bu âlet ve edevatı da tedarik etmek için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Böylece insanın (toplumun) ihtiyaç duyacağı bütün san'at kollarının yaşatılması gerekir. Bu halde toplumun bir kesiminin san'atlara yönelmesi ve her birinin belli bir san'atla meşgul olması gerekir ki toplumun bütün ihtiyaçları görülebilsin²⁰.

İşte Türkiye Selçukluları zamanında meydana gelen bilimsel ve kültürel ortamda Ahilik bu duygu ve düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmış olduğunu söylemek istiyorum. Ahi Evren Hâce Nasirü'd-din, san'atkârların iş ortamındaki çalışma düzenleri hakkında da şöyle demektedir: "Birçok insanların bir arada çalışması san'atkârlar arasında rekabet ve münazaaya sebep olabilir. Çünkü bunların her biri kendi ihtiyacına yönelince menfaatler çatışması ortaya çıkar. Karşılıklı affetme ve hoşgörü olmadığı zaman münazaa ve ihtilaf zuhur eder. O halde bu insanlar arasındaki ihtilafı halledecek kanunlar koymak gereklidir. Bu kanunlar kanun da şeriate uygun olmalı ki, ona uyulsun ve insanlar arasındaki ihtilafın halline vesile olsun. İhtilafsız bir ortam yaratılınca herkes rahatça umduğunu elde eder. İhtilaf zuhurunda ise bu kanuna müracaat ederek ihtilaflar ortadan kaldırılabılır. Peygamberlerin şariat koymaları bundandır"²¹.

Ahi Evren Hâce Nasirü'd-din bir belde bütün san'at erbabının belli bir yere toplanmalarını ve orada san'atlarını icra etmelerini de öğütlemektedir. Bu konuda da aynen şöyle demektedir: "Toplum çeşitli san'at kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanatların her birini yürüten çok sayıda insanları belli bir yerde toplanmaları ve san'atkârların her birinin kendi san'atlarıyla meşgul olmaları sağlanmalıdır"²²

²⁰ A.g.e. Nşr. Dr. Muhsin Yunisî, Tehran 1351, s. 145

²¹ Aynı Eser. s. 145-146.

²² Aynı Eser. s. 145.

ANADOLU TÜRK MEDENİYETİNİN İNŞASINDA AHİLİK KURUMUNUN SOSYAL VE EKONOMİK KATKILARI

Prof. Dr. Ekrem ERDEM
Erciyes Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Giriş

Ahilik, genel olarak birbirini seven, sayan, yardım eden, fakiri ve yoksulu gözetken, iş hayatında ahlaki kuralları esas alan esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir teşkilatın adıdır. Ahilik, 13. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Müslüman Türklerin yeni topraklarda hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli maddi ve manevi ortamı oluşturan bir teşkilatlanmadır. Zira Anadolu'ya henüz yerleşmiş olan Türkler, bu topraklarda yaşayabilmek için, geldikleri yerlerdeki bildikleri ticari faaliyetleri sürdürmeye başlamışlardır. Bu hareket, onlara sadece geçimlerini temin ettikleri bir yol olmaktan daha öte bir anlam taşımıştır. Zira bu topraklarda gelecek nesilleri için de kalıcı olabilmenin yolu sadece savaşmak değil, kendilerini sabitleştirici bir takım ekonomik faaliyetlere girişmeleri gerekmekte idi. Zaten Anadolu'ya birinci göç dalgasıyla birlikte yeni topraklarda kendilerini savunma ve kırsal kesimde hayatlarını devam ettirebilme; ikinci göç dalgasıyla birlikte ise, kurulacak medeniyetin tamamlayıcı unsurları olarak iktisadi, siyasi ve sanatsal faaliyetlerin hayat bulacağı şehirlerin oluşumu öne çıkıyordu.

Bu durum, onların sadece Anadolu'ya uyumunu sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kendi aralarındaki birliktelik kültürünün gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Zaten Ahiliğin amaçları arasında, kaliteli ve belirlenmiş standartlara uygun üretim yapmak, toplumun inanç değerlerini esas alan ahlaki kurallara uygun bir ticari faaliyette bulunmak, nitelikli insan gücü yetiştirmek ve herkesin bir meslek ve sanat sahibi olması gelir.

Ahiliğin Anadolu'da Kök Salışı ve İbni Batuta'ya Göre Ahilerin Genel Hususiyetleri

Ahilik, yaygın görüşe göre *kardeşim* anlamına gelen Arapça Ahi kelimesinden gelmektedir. Ayrıca, kelimenin Türkçe kökenli *akı* kelimesinden ileri geldiğini savunanlar da olmuştur. Bu haliyle kelime *eli açık, cömert, yiğit* gibi anlamlara gelmektedir (TESK, 1973: 23). Fakat, Ahiliğin İslâmın ilk asırlarında ortaya çıkan ve genç sanatkâr ve zanaatkârların bir araya gelmesiyle oluşmuş olan Fütüvvet anlayışının bir devamı olduğu görüşü daha hakim durumdadır (Ülgener, 1981a: 89). Hatta bazı kaynaklar, Ahiliği, Fütüvvet Teşkilatının Türkler tarafından Anadolu'da geliştirilen milli bir versiyonu olduğunu belirtmişler, bundan dolayı da Ahi *Birlikleri*'ni, Fütüvvet *Birlikleri* olarak adlandırmıştır. Nitekim, ünlü Arap Seyyahı İbn-i Batuta'ya göre, Fütüvvet anlayışı "bekâr gençlerden ibaret olup, içlerinde seçilmiş Ahi ünvanlı kişiler tarafından yönetilen zümrelerdir" diye tanımlanmıştır (Türkdoğan, 1981: 642).

Ahiliğin kurucusu olarak bilinen Ahi Evran-ı Veli (Şeyh Nasıruddin Ebul-Hakayık Mahmud bin Ahmed el-Hoyi, 1171-1261), daha önce Orta Asya'dan göç eden bir Türkmen ailenin çocuğu olarak İran'ın Hoy şehrinde dünyaya gel-

miştir. 1206 yılında ünlü mutasavvıflardan Evhadüddin Kirmani (1168-1238) ve Muhyiddin İbn el-Arabi (1162-1240) ile birlikte Anadolu'ya gelmiş ve Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri'de bir deri atölyesi açarak debbağlık yapmaya başlamış ve Ahiliğin temellerini de burada atmıştır. Ahi Evran, daha sonra manen intisap ettiği Evhadüddin Kirmani'nin kızı Fatma ile evlenmiştir. O dönemde, Ahi Evran *Ahiyan-ı Rum* (Anadolu Ahileri) teşkilatını, eşi Fatma Bacı ise Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde önemli rol oynayan bir diğer sivil teşkilat olan *Bacıyan-ı Rum* (Anadolu Kadınları) teşkilatını kurmuştur. Ahi Evran, faaliyetlerini Konya'da ve ardından da Kırşehir'de devam ettirmiştir.

Bize göre, 13. yüzyılda Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Kayseri, Konya ve Kırşehir gibi Anadolu'nun orta bölgelerinde Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş Veli ve Ahi Evran'ın adeta bir işbölümü yapmışçasına o günkü toplumun değişik kesimleri üzerinde önemli işlevleri yerine getirdikleri ve Anadolu Türk-İslam Medeniyeti'nin kök salmasında büyük bir misyonu yerine getirdikleri muhakkaktır. Bu işlevlerin o dönemde devletin yetişemediği sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda bir yandan toplumun telafisi zor sıkıntılara düşmemesi için adeta birer *paraşüt* görevi gördükleri, bir yandan da devlet-millet kaynaşmasına önemli katkılarda bulundukları anlaşılmaktadır.

İbn-i Batuta, 14. Yüzyılın ilk yarısında *Bilad-ı Rum* olarak anılan Anadolu topraklarındaki seyahatine ilk olarak Alanya'dan başlar. Faslı ünlü seyyah buradan Anadolu'nun pek çok bölgesine ve şehrine ziyarette bulunur ve buraların kültürel hayatı ile uğradığı her şehirde kendileriyle daha çok ilgilenen kişiler olarak Ahilerle ve her yerde kurumsal bir nitelik kazanmış olan, o dönem Anadolu insanının kurduğu en önemli sivil toplum örgütü olarak Ahilik sitemiyle ilgili bilgiler sunar.

İbn-i Batuta'ya göre, "Bilad-ı Rum denilen bu ülke, dünyanın en güzel memleketidir. Cenab-ı Hak, dünyanın öteki ülkelerinde ayrı ayrı ihsan ettiği güzellikleri burada topyekun bir araya getirmiştir. Ahalisi güzel yüzlü ve temiz giyinişlidir. Yemekleri ise çok nefistir. Burada yaşayanlar Allah'ın en şefkatli kulları olup, onlar için *bolluk ve bereket Şam'da, şefkat ise Bilad-ı Rum'dadır* denilmiştir" (İbni Battuta, ? : 202).

Diğer yandan, İbni Batuta'nın belirttiğine göre, Anadolu'da Ahilik anlayışı ve yaşantısı çok öne çıkmış; icra ettikleri roller itibarıyla de, adeta Anadolu medeniyetinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Öyle ki, şehirlerde eğitim, işgücü eğitimi ve meslek eğitimi, meslek edinimi ve iş ahlakı, iktisadi hayatın tanzimi, sosyal yardımlaşma, misafirlerin konaklaması, dini hayatın tasavvufi anlayışla gönüllere nüfuz etmek suretiyle geniş halk kitlelerine sevdiren yaygınlaştırılması ve gerek duyulduğunda şehrin savunmasına katkıda bulunulması, hatta öncülük edilmesi gibi çok çeşitli toplumsal işlevleri yerine getirdikleri anlaşılmaktadır.

Ahilerin Anadolu'nun hemen her şehrinde ve hatta her köyünde etkin bir şekilde örgütlendikleri; dolayısıyla, o şehre giren çıkan herkesin bu insanlarla tanışmak, karşılaşmak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır. Ünlü seyyahın anlattıklarından anlaşıldığı üzere, bu insanlar her yerde kendilerini adeta birer *iyilik elçileri* olarak görmekteler. Bu misyonun gereği olarak da *iyiliğe öncülük eden kötülüğe de mani olan gönül erleri* olarak Anadolu Medeniyeti'nin mayasını ekşitememişler, hep tatlı ve lezzetli kalmasını sağlamışlardır.

Ahilerle ilk olarak seyahatinin ikinci durağı olan Antalya'da tanışan İbn-i Batuta kendi ifadesiyle bu insanları şöyle anlatır: "Her şehirde ve her köyde bulunan Ahiler, bekâr ve sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir tür cemiyetti. Bunlar birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içindedirler. Her birinin halk içinde muteber birer mesleği vardır. Memleketlerine gelen yabancılara yakın bir ilgi gösterir; onların yiyecek ve içeceklerini temin eder; konuklarının insani ihtiyaçlarını karşılamakta elerinden gelen bütün itinaı gösterirler. Öte yandan, yaşadıkları yerlerdeki zorbaları da yola getirir, herhangi bir sebeple bunlara iltihak eden kötülerini tek tek ortadan kaldırır. İşte bu gibi hususlarda Ahilik cemiyetinin dünyada eşi ve benzeri yoktur.... Ben İbn-i Batuta, dünyada bunlardan daha güzel ve daha hayırlı işler yapan kimseler görmedim. Şiraz ve İsfahan halkının hareketleri bunlarınkine biraz benzemekte ise de, Ahiler memleketlerine gelen ve giden yolculara yakın ilgi göstermek, şefkat ve iltifatta bulunmak bakımından onları bir hayli aşmış durumdadırlar" (İbni Battuta, ? : 204).

Ünlü Arap Seyyahının rivayet ettiğine göre, Ahilerin bir araya gelerek oluşturdukları cemiyete Fütüvvet (gençlik) denir. Cemiyetin başına seçilen kişiye *reis* denir. Cemiyetin üyesi gençler gündüz kazandıkları parayı ikindi vaktinden sonra zaviyeye getirirler, burada gelene-gidene (misafirlere) yapılan masraflarda kullanılır. Nitekim, Antalya'da İbni Batuta'yı misafir eden Ahilerin de tek tek bakıldığında fakir sayılabilecek düzeyde oldukları, ancak bir araya gelerek kazançlarından hayır amaçlı olarak kullanacakları ortak bir fon oluşturdukları anlaşılmaktadır (İbn-i Battuta, ? : 204-05). Burada İslam kültürünün tavsiye ettiği malın Allah yolunda harcanması ilkesinin bu cemiyette yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Ahilik ve Anadolu'da Tasavvuf ve Esnaf Anlayışı

Ahiliğin tasavvufi bir örgütlenme olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu alanda önemli bir araştırmacı olan Neşet Çağatay'a göre, Ahilik bir tarikat değildir. Zira diğer tarikatlardaki gibi Ahilikte de zaviyelerin olması, pek çok tarihçiyi ve araştırmacıyı yanıltmıştır (Çağatay, 1997: 97). Ünlü tarihçi İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya göre ise, Ahilik Osmanlı'nın ilk dönemlerinde *Alperenlerin* toplandığı Babai Tarikatı ve Mevlevi Tarikatı gibi etkili bir tarikat idi. Hatta Uzunçarşılı, Ahilik Tarikatı'nın reisliğini de önce Şeyh Edebalı'nın, ardından da

I. Sultan Murad'ın devraldığından, bundan da Gelibolu Ahi reislerinden Ahi Musa'nın devraldığından bahseder (Uzunçarşılı, 1982: 530-31).

Ahiliğin teşkilatlanma yapısı dikkatle incelendiğinde; âdâbı, kuruluşu ve işleyişi itibariyle tasavvufi yapılanmaya benzer bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Zaten Osmanlı döneminde tekke ve zaviyeler ayrı ayrı zanaatlarda uzmanlaşmış ve insanlara vasıf kazandırıcı bir rol üstlenmişlerdir. Bu anlamda Ahiliğin, diğer tekke ve zaviyelerle birer sivil toplum kuruluşları olarak birçok bakımdan benzerlikleri ve tabii ki farklılıkları söz konusudur. Burada şu noktanın vurgulanmasında yarar vardır: Osmanlı devleti bazı tarikatlarla zaman zaman sıkıntı yaşamıştır; ancak, Ahilerle asla böyle bir sorun yaşanmamıştır. Tam aksine, devlete çok katkılarda bulunmuşlar ve devlet tarafından en üst düzeyde çok da iltifata tabi tutulmuşlardır. Ahiliğin diğer tasavvufi müesseselerden belki de en önemli farkı, Ahiliğe girişte kişinin mutlaka bir esnaf veya meslek sahibi olmasıdır. Ayrıca, tıpkı tasavvuf geleneğinde olduğu gibi, Ahilikte de her sanat ve meslek grubu o mesleğin piri olarak bir Peygamberi görür ve kendisini onun izinde gitmekle yükümlü sayardı.

Sabri Ülgener'e göre de, tasavvuf ve tarikatlar ortaçağ sonlarından bu yana esnaflaşma hareketi ile aynı zamana rastlamıştır. Tarikatlar da zaten *mütevazi ve basık ölçüleri ile çarşı esnafı* üzerinde etkili olmuştur (Ülgener, 1981a: 88-89). Yine Ülgener'e göre, esnaflıkla dervişlik arasındaki sıkı münasebet, esasında İslamiyet'in de ilk dönemlerindeki ticari anlayışa verilen önemden kaynaklanmaktadır. Hatta büyük sûfilerden çoğunun hayatını *el işçiliği* ile kazandığı söylenmiştir (Ülgener, 1981b: 79).

Aslında, Ahiliğin temelinde yattığı sanılan Fütüvvet anlayışında da tasavvufla büyük bir yakınlık olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, ünlü Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah döneminde yaşamış büyük tasavvuf bilgini Suhraverdi'nin XII. asırda kaleme aldığı Fütüvvetnâme'de hem tasavvuf hem de imâmiye akidelerine paralel ilkeler yer almaktadır (Çağatay, 1997: 18). Anadolu'da yazılmış ilk Ahilik Fütüvvetnâmesi olarak bilinen Çobanoğlu Yahya b. Halil Burgazi (Bulgari)'nin Fütüvvetnâmesindeki ilkeler de Suhraverdi'nin ünlü tasavvuf eseri olan *Avârif ül-Maârif*'teki tasavvufi ilkelerle hemen hemen aynı gözükmemektedir. Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi'nde, Ahilerin uyması gereken pek çok ilkeden bahsedilmektedir (Çağatay, 1997: 22-29). Zaten Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi'nin bizzat kendisi, hazırlanan metnin Kur'an'dan, hadislerden, Peygamberlerin kıssalarından, velilerin zikirlerinden, ariflerin sırlarından oluştuğunu belirtir (Çağatay, 1997: 159). O nedenle, *burada şu tespitin yapılmasında yarar vardır: Söz konusu dönemde inşa edilen Anadolu medeniyetinin temelleri ve Ahilik müessesesinin katkıları, esas itibariyle İslam medeniyetinin temelleri ile aynıdır; ancak diğer İslam coğrafyalarında olduğu gibi, burada da İslamın özüyle çatışmayan Orta Asya'dan getirilen ve Anadolu topraklarında öteden beri varlığını sürdüren yerel kültürel*

dinamikler et ve tırnak misali kaynaşmış ve Anadolu İslam Medeniyetini oluşturmuştur.

Ayrıca, Ahi birliklerinin mensuplarını sohbet yoluyla eğitime yoluna gitmeleri de, Hz. Peygamber'in kendi arkadaşlarını (ashabını) benzer bir yolla gerek belli evlerde (mekanlarda) gerekse bizzat Mescidinde eğitmesi ile paralellik arz etmektedir. Bilindiği gibi, Ahi birlikleri Anadolu'daki hemen bütün kasabalara ve köylere sirayet etmişler ve buralarda *Yâran Odaları* açmışlardır. Buraların işlevi, o yöredeki konaklama merkezi olmasının yanı sıra, oraya gelenleri eğlendirici, dinlendirici ve eğitici olması, hatta bölgesel sorunların tartışıldığı bir mekân olması idi (Solak, 1996: 92). Kısacası, Ahi birliklerinin açmış olduğu yaran odaları ve zaviyeler adeta birer *ahlaki eğitim merkezleri* gibi çalışmakta idi.

Anadolu'da Sivil Toplumun İnşasında Ahilik

Her toplumda olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğunda da halk kılıç erbabı (askerler), kalem erbabı (âlimler), sanat ve ticaret erbabı (ağırlıklı olarak şehirde yaşayan tüccar ve sanayiciler) ve ziraat ve hayvancılık erbabı (toprağı işleyen köylüler) olmak üzere dört sınıftan mürekkep idi. Ahilik, esas itibarıyla sanat ve ticaretle uğraşan kişiler arasında gelişmiş bir esnaf teşkilatlanma hareketidir.

Bilindiği gibi, Osmanlı gibi ilk yıllarında savaşlarla hızlı bir büyüme trendi gösteren bir devletin (beyliğin), fethettiği yerlerde kendisini kabul ettirebilmesi ve kalıcı olabilmesi için, uygulanabilir alternatif bir uygarlığın da taşıyıcısı olmalıdır. Aksi takdirde, kılıçla elde edilen topraklar çok geçmeden kaybedilebilir. Bu duruma düşmemek için, o yerlerde kendine özgü adil bir uygarlığın yerleşmesi gerekir. Ancak, yeni filizlenen bir devletin her ikisini birden yerine getirebilmesi o kadar kolay değildir.

Zaten Ahiliğin Anadolu da palazlanmaya başladığı dönemin Selçukluların son zamanları, Osmanlıların da ilk zamanları olduğu göz önüne alınırsa, devletin temel uğraşısının yurt savunması olduğu rahatlıkla anlaşılabacaktır. Hal böyle olunca, devletin hem bir yandan yeni yerleşmeye çalıştığı topraklarda güvenliği sağlaması ve yeni fetihler peşinde koşması hem de sosyal, ekonomik ve teknik altyapıyı hazırlaması kolay olmayacaktır. Başka bir ifade ile, devletin böyle durumlarda şehir, kasaba ve köylerde yol, su, köprü, eğitim, ticaret ve dini hayatın tanzimi ile yeterince ilgilenmesi beklenemez. Hatta içeride ve dışarıda yurt savunması ve vatandaşların güvenli bir şekilde seyahat etmesi, sorumluluğunu müdrik iyi örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarına büyük bir ihtiyaç doğar. Zira bir yandan devlet savaşla yeni fetihler gerçekleştirirken, bir yandan da fonksiyonel olarak kurulmuş sivil toplum kuruluşları adeta birer misyoner uygarlık taşıyıcıları olarak devletle koordineli olarak görev üstlenirler.

Nitekim, Osmanlı'nın ilk yıllarında da bu görevi hakkıyla yerine getiren; *Gaziyan-i Rum* (Anadolu Gazileri), *Abdalan-i Rum* (Anadolu Ermişleri), *Bacı-*

yan-i Rum (Anadolu Kadınları) ve *Ahiyan-i Rum* (Anadolu Ahileri) teşkilatları gibi sivil toplum kuruluşları, kuruluş yıll bir takım dağınıklıkların önlenip, İmparatorluğun kuruluşunda önemli bir siyasi rol üstlenmişlerdir (Gülerman ve Taştekil, 1993: 20 - Barkan, 1984: 43; Çağatay, 1983: 264).

Bu bağlamda Ali Emiri'nin (1857-1924) dediği gibi, "Ahilik, milli bir birlik olup, *himmetleri sonunda* Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük bir devlet ortaya çıkmıştır" (Çağatay, 1997: 111; Çağatay, Ahilik Nedir, 26). Aslında, Ahiliğin ilkelerinin belirtildiği Fütüvvetnâmeler, yukarıda ifade edilen sosyal düzenin sağlanması ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesine hizmet edecek şekilde hazırlanmış adeta birer *toplumsal sosyal sözleşme* ya da *ilm-i hal* metinleri olarak görülebilir.

Bize göre, Osmanlıda ne zaman ki bu teşkilatlar söz konusu işlevlerini ihmal eder duruma gelmiştir, hem devletin üzerindeki yük ağırlaşmış hem de milletle ve onun dayandığı değerlerle kaynaşma sorunu ortaya çıkmıştır. Son durum, İmparatorluğun XVI. yüzyılın sonundan itibaren yavaş yavaş karşı karşıya kaldığı duraklama ve ardından gelen gerileme dönemlerinde oldukça net görülmektedir. Nitekim, dikkat edilecek olursa, bugünün medeni dünyasında öne çıkan hâkim anlayışa göre de, sivil toplum kuruluşları bir ülkede demokrasinin, insan haklarının, hukukun üstünlüğünün ve kalkınmanın sağlanmasında vazgeçilmez unsurlardır.

Anadolu'da Ahlaka ve Kaliteye Dayalı Bir İktisadi Anlayışın İnşasında Ahilik

Ahilik her şeyden önce ahlaka ve kaliteye dayalı bir esnaf teşkilatlanma modelinin adıdır. Dolayısıyla, bu model Anadolu'da oluşturulan iktisadi zihniyetin ve onun uygulamaya yansımalarının temel dinamiklerini bünyesinde taşımaktadır. Bu modelin benimsediği güçlü bir ahlak anlayışı vardır ve o da tamamen İslam ahlakını esas alır. Zira bir Ahinin sahip olması gereken genel ve iş hayatına dönük ahlaki ilkelere bakıldığında, hepsinin İslam inanç ve ahlak anlayışının ürünü olduğu rahatlıkla anlaşılabacaktır. O nedenle, "*iyi bir Ahi*", "*yüksek ahlaki değerlere sahip iyi bir Müslüman-esnaf*" demektir.

Ahililik Kurumu'nun benimsediği *genel ahlaki ilkeleri* şunlardır:

- Doğruluktan ayrılmamak,
- Cömert olmak,
- Alçak gönüllü olmak,
- İyi huylarını geliştirmek,
- Kendisini halka adanmak,
- Misafirleri sevmek,
- İnsanlara nasihat ederek onları iyi yola yöneltmek,
- Dindar olmak,
- Utanma duygusuna sahip olmak,

- Yalan söylememek,
- Dedikodu yapmamak,
- Kusur aramamak, aksine kusurları örtmek,
- İçki içmemek,
- Zina yapmamak,
- Kimseye karşı düşmanlık ve kin beslememek,
- Büyüklere karşı hürmetkar, küçüklere karşı şefkatli olmak,
- Nefsine hakim olmak,
- Eline, beline ve diline sahip olmak.

Ahiliğin *iş ahlakı ilkeleri* ise şöyle açıklanabilir:

i. *Kanaatkar olmak*: Yukarıdaki iş ahlakı ilkelerinin tamamı, İslam iktisat anlayışının temel ahlaki dinamikleridir. Zira kanaat kültürünün olmadığı bir toplumda arzu ve ihtiraslar rahatlıkla ihtiyaç haline geleceğinden, tüketim ahlakının bozulması ve kaynakların kıt haline gelmesi kaçınılmaz olacak; böylece, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi imkânsız hale gelecektir. Nitekim, son yıllarda yaşanan küresel ekonomik krizin temelinde kanaatsiz-doyumsuz insanoğlunun bir koyunda kırk post üretircesine kaynakları pervasızca harcama çılgınlığı yatmaktadır.

ii. *İddihar (yastık-altı) yapmamak*: Fütüvvet şartnamelerinde olduğu gibi, Ahiliğin ilkelerinde de, belli bir miktardan fazla gümüş ya da para saklamak, uygun görülmemiştir. Zira İslam toplumlarında, bir kişinin cari tüketiminden arta kalan servetin ya bizzat kendisi tarafından yatırıma dönüştürülmesi gerekir, ya da başkasına borç olarak verilmesi gerekir. Zira mülkün gerçek sahibi Yaratandır; onun için de varlığın diğer insanların yararlanacağı şekilde kullanılması gerekir. Aksi takdirde, ekonomiye kazandırılmayan atıl fonlar (iddihar) yatırıma dönüşemediği için, kalkınmaya hiçbir katkısı olmamaktadır. Aksi takdirde, zekâtının verilmesi istenir ki, zekât bu anlamda gömülemeyi caydırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkar.

iii. *İş bölümü*: Ahilik Sistemi'ne göre, her Ahinin yeteneğine uygun olarak seçtiği bir işi olmalı ve o işte sebat etmelidir. Ahinin seçmiş olduğu uzmanlık alanında olgunlaşması gerekir ve zaruret olmadıkça iş değiştirmesi iyi karşılanmaz. İşini bırakan kişi, yeniden o mesleğe geri döndüğünde, kalfa olarak çalışmaya başlayacağından, işgücünün hareketliliği düşük olacaktır. Bu da, bugünün ekonomik terimiyle o ekonomide geçici işsizliği azaltacaktır. Netice itibarıyla, Ahiliğe dayalı Anadolu Türk iktisat zihniyetinin özünde, rekabet gücünün sürdürülmesi bakımından değişen üretim teknikleriyle uyumlu bir *iş bölümü* politikasının takip edilmesi vardır.

iv. *Çalışma azmi, alın teri ve tevekkül anlayışı*: Yine İslam toplumlarında için çalışması ve alın-teri sonucunda elde edeceği kazançtan daha hayırlısı yoktur.

Ancak, çalışma rızkın temini için ne kadar zaruri ise, kazancın hacmi ve oranının onun gerçek sahibine bırakılması (*tevekkül*) da o kadar zaruridir. Zira çalışan herkes aynı kazanca sahip olamayacağı gibi, çalışmayan hiç kimse de tembelliği üzerinden rızık beklentisine giremeyecektir.

v. *Yardımlaşma*: Ahi birliklerine üye kişilerin birbirlerine karşı *sosyal sorumlulukları* vardır. Üyelerden birinin maddi veya manevi bir sıkıntıya girmesi karşısında diğer üyeler hemen yardıma koşarlardı. Gerçi bu tür yardımlar çoğu defa o zamanki Ahiler tarafından oluşturulmuş bugünkü kooperatiflere benzer *sivil yardımlaşma teşkilatları* tarafından karşılanırdı. Ancak, yine de her esnafın sandığının altında farklı amaçlar için kullanılan farklı keseler bulunurdu. Bu keselerden her birinin değişik durumlara karşı işlevi farklı olup, belirli ilkelere göre kullanılırdı.

vi. *Bir sanat veya iş sahibi olmak*: Fütüvvetnâmelerde her Ahinin meşgul olduğu mutlaka bir sanat iş sahibi olması, aksi takdirde ona Fütüvvet denmeyeceği ısrarla belirtilmiştir.

vii. *Usta-çırak ilişkisi*: Ahilik Sistemi'nde, işe çırak olarak girilirdi. Çırak demek de *yiğit* anlamında kullanılmakta idi. O mesleği öğrenmek için işe yeni başlayan kişi, meslek disiplini çerçevesinde o işi öğrenmek zorunda idi. Bunun için de, mesleğe yeni giren kimsenin ustasına büyük bir itaat içerisinde olması gerekmektedir. Fütüvvetnâmelerde çırakların görevleri açıkça sıralanmıştır. İşsizliğe karşı işgücünün vasıf düzeyini yükselterek istihdam düzeyini artırma çabası bakımından, her zaman varlığına şiddetle ihtiyaç duyulan *istihdam bürolarının* yapacağı işleri yapması bakımından önemlidir.

viii. *Kalite ve standardizasyon*: Ahilik Sistemi'nde, belli malları üreten veya belli hizmetleri sunan esnaf veya firmalar aynı çarşıda ya da yakın yerlerde faaliyetinde bulunurlardı. Başka bir deyişle, bugünkü market usulü alışveriş yerleri yerine, *çarşı usulü* alışveriş merkezleri oluşturulmuştu. Böylece, hem üreticiler (esnaf) birbirini kontrol edebilecek ve birbirinden öğrenerek rekabet etme imkânı bulacak, hem de tüketiciler istediği malı uygun bir zamanda daha ucuza ve daha kaliteli olarak alabilme imkânına sahip olacaktır.

Rivayete göre, Ahiliğin kurucusu Ahi Evran ve onu takip eden Ahi liderleri zaman zaman çarşıları kontrol eder, malların ve hizmetlerin kalitesinin ve standardının değişip değişmediğini ve tüketici haklarının ihlal edilip edilmediğini yerinde denetlerlerdi. Çarşı denetlenirken, herhangi bir çarşı esnafının ürettiği malın kalitesiz olduğu tespit edilirse, o kişinin teşhir edilmesi yoluna gidilirdi. Hatta kalitesiz satılan mal, çarşıda herkesin gördüğü bir yerde tutularak, bu kişinin bir daha aynı hatayı tekrarlamaması sağlanırdı. '*Pabucun dama atılması*' olarak bilinen bu sözün, Ahilik Sistemi'nde bir nevi bir *kalite kontrol sisteminin adı* olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ahilik anlayışının Osmanlı'nın devlet ve millet hayatı üzerindeki etkinliğinin yüksek olduğu dönemlerde, dünyada *ilk* olarak kabul edilen standartlar kanunu hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. II. Bayezid döneminde (1481-1512) 1502 ile 1507 tarihleri arasında hazırlanan ve 100'den fazla maddeyi içeren *Bursa, İstanbul ve Edirne İhtisab Kanunnameleri*, dünyanın ilk standartlar kanunu, ilk belediyeler kanunu, ilk tüketiciyi koruma kanunu, ilk çevre nizamnamesi ve ilk gıda nizamnamesi olarak kabul edilmektedir. Bu maddelerde yiyecek, içecek, değirmencilik, berberlik, hamallık, tartı, ölçü, kuyumculuk, boyacılık, iplikçilik, tabiplik, dilencilik ve hayvan hakları gibi pek çok konuda bugün bile düzenlenmesinde zorlukların çekildiği hususlar yer almaktadır. Son maddeler ise, “ve her sanatı aydan aya kadı ile teftiş ede ve dahi göre ve gözede. Her kangısı kim tayin olunan narhdan eksük sata, muhtesib hakkından gelüb teşhir ede (İ-70); fil-cümle bu zıkr olunanlardan gayrı her ne kim Allah-ü Teala yaratmışdır, hepsini de muhtesib görüb gözetse gerekdir, hükmi vardır (İ-73). Şöyle bileler, her kim muhalefet ve inad ederse, itaba ve ikaba müstahak olur” (Akgündüz ve Öztürk, 1999: 126-7) şeklinde tamamlanmıştır.

ix. *Piyasaların kontrolü ve tüketicinin korunması (hisbe teşkilatı)*: Piyasaların kontrolü ya da *narh* uygulamaları, Hz. Peygamber'in döneminden itibaren aşağı yukarı tüm İslam toplumlarında uygulama bulmuş bir politikadır. Amaç, tamamen tüketicinin haklarının korunmasıdır. Zira yöneticilerin, sorumluluklarında bulunan vatandaşlarının tüm hak ve hukuklarını koruma gibi kutsal sayılan bir görevleri vardır. Bu anlayıştan dolayıdır ki, bizzat Peygamber'in kendi döneminden itibaren tüm İslam toplumlarında “devletin (piyasaya) müdahalelerini gerçekleştirecek devlet organı” olan *Hisbe Teşkilatı* yer almıştır. Aslında hisbe, bu tür toplumlarda “iyi olanın yerine getirilmesini, kötü olanın da men etmesini” gerçekleştirilmek için kurulan bir kurumdur.

Osmanlı döneminde de tıpkı yukarıda anlatılan esaslara benzer ama daha geliştirilmiş şekilde uygulamalar yapılmıştır. Piyasaların kontrolü, hem Ahi birliklerinin kendi iç kuralları ile hem de devletin *hisbe* (ihtisab) kurumu vasıtasıyla yapılmıştır (Tabakoğlu, 1986: 169). Hatta *narh* uygulamaları, II. Bayezid döneminde olduğu gibi “*narh nizamnameleri*” veya “*narh kanunnameleri*” şeklinde resmileştirilmiştir. Ahi birlikleri, kendi iç disiplinlerinin bir gereği olarak bir yandan üreticiler arasındaki haksız rekabeti ve tekelci eğilimleri önlemeye çalışırken, diğer yandan da tüketici haklarının korunmasına yönelik olarak düzenlemeler yapmışlardır.

Sonuç Yerine

Çalışmada yapılan tahliller, bize geçmişimizle gereksiz övünmeler yerine, dönemine göre bu denli gelişmiş kendine özgü örnek bir medeniyet kuran bir milletin daha sonraki dönemlerde neden gerilemeye ve yıkılmaya mahkûm ol-

duğunun muhasebesini yapma imkânı sağlarsa, sanırız daha yararlı olur. Zira birçok alanda baş döndürücü gelişmelere rağmen, bugün bile birçok devletin bu hususları düzenleyen yasalara sahip olmadığını; kaliteyi, standartları, tüketici haklarını ve serbest rekabetin şartlarını düzenleyen yasaların çok yeni ve yetersiz kaldığını biliyoruz.

Ayrıca, toplumların her alanda standardını yükseltebilmesi ve gelişebilmesi için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde rekabete açık olması gerekir. Kapalı toplumlara göre açık toplumlar kendi değerlerinin standardını yükseltmek için sürekli çaba sarf etmek durumundadırlar. Esasında İslam toplumları en başından itibaren her dönemde çok kültürlü, çok dinli bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı, aslında İslam toplumlarını her zaman diğer kültürlerle iç içe yaşamaya ve dünyanın diğer uygarlıkları ile sürekli irtibat halinde olmaya sevk etmiştir. Zira açık toplumlar hayat standartlarını en ileri toplumlarıninkine ayarlamakla yükümlü hissederler. Böyle toplumlarda yöneticilerin kalıcı olmasının da ülkenin bekasının da olmazsa olmaz koşulu, halkın yaşam standardının gelişmiş toplumların yaşam standardına yaklaşmasıdır. Kapalı toplumların buna ihtiyacı olmaz. Tam aksine, kapalı ve diktatörlükle yönetilen toplumlarda yönetenlerin ve kuralların kutsallığı ve dolayısıyla değişmezliği esastır. Bu anlayışla standartların yükseltilmesine ihtiyaç yoktur. O nedenle, Anadolu'ya gelen Türkler de buradaki yerleşik halkla aynı seviyede hayat standardına sahip olarak yaşayabilmek için kendi birikimlerine uygun alanlarda üretim faaliyetlerine yönelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. ve Öztürk, S. (1999): *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- Çağatay, N. (1983): *Makaleler ve İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- _____, (?): *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Yayını, N. 40, Ankara.
- _____, (1997): *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Erdem, E. (2004): "Akhizm: Its Role and Importance in Social and Economic Development of the Turkish Society", working paper, *Zentralinstitut für Regionalforschung*, Friedrich Elexander University, Erlangen-Nürnberg, 5 Şubat.
- _____, (2009): *Ahilik: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli*, Detay Yayıncılık, Ankara.

- Gülberman, A. ve Taştekil, S. (1993): *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Gündüz, İ. (1984): *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul.
- İbni Battuta, (?): *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, çev. M. Şerif Paşa, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul.
- Solak, F. (1996): “*Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Fonksiyonları ve Bugünkü Kurumlar*”, Çerçeve, S. 18, ss. 88-101.
- Tabakoğlu, A. (1986): *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- TESK (1973): *Cumhuriyet’in 50. Yılında Esnaf ve Sanatkar*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) Yayını, Ankara.
- Türkdoğan, O. (1981): *Türkiye’nin Sanayileşmesi: Dün-Bugün-Yarın*, Emel Matbaası, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1982): *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ülgener, S.F. (1981a): *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Der Yayınları, İstanbul.
- _____, (1981b): *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul.

KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA AHİLİK

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER

Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Türk-İslam tarihinin XIII. ve XIV. yüzyıllarında daha çok Anadolu'da görülen Ahilik, İslam medeniyetinin temel unsurlarını bünyesine almış bir Türk kurumudur. Anadolu'nun sosyal hayatının düzenlenmesinde XIII. yüzyıldan itibaren büyük rol oynayan Ahilik, sanatkâr ve esnaf zümreleri arasında yayılmış sosyo-ekonomik özelliği ağır basan bir teşkilât olarak gözükmektedir. Anadolu Türk Ahiliği, gerek İslamî-Abbasi menşei, gerekse İslamî-Türk yorumu bakımından ferdî ve içtimâî sahada gelişerek çok yönlü bir kültürel unsur olmuştur. Bu unsur zaman içinde, Horasan'dan gelen göçer Türkmen kitlelerinin katkıları ile daha yumuşak bir hâl almış ve bütün hayatı kucaklayıcı bir özellik kazanmıştır. Ahiliğin kurucusu olarak bilinen Ahî Evren (1172-1262), esnaf ve sanatkârları bir birlik altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle toplumda politik ve ekonomik çalkantılar içinde bulunanların yaşama ve direnme gücüne sahip olmalarını sağlamıştır. Ahîler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük görev üstlenmişler; büyük şehirlerde mesleklerine göre çeşitli zümreler oluşturmuşlar; gariplere, kimsesizlere ve gezginlere barınacak bir mekân olarak zâviyeler yaptırmışlardır.

Ahilik Kurumu'nun inanç esasları, hayat felsefesi, İslam düşüncesi ve ahlak anlayışı, Fütüvvet geleneğinin yazılı kaynakları olan Fütüvvet-nâmelerle şekillenmiştir. Fütüvvet-nâmelerde insanları içinde yaşadıkları toplum hayatına hazırlayan bir anlayış hâkimdir. Bu eserler, toplum içinde yaşayanlara biçim veren, insanları terbiye edip yoğuran bilgiler ihtiva ettiği için Ahîler, Fütüvvet-nâmelerden edindikleri bilgileri, günlük hayatlarında uygulama fırsatı bulmuşlardır. Belki de bu yüzden ahîler, liderliğe talip olan, yönetici olmak isteyen kimseler olmamışlar; aksine bilgilerini, anlayışlarını, düşünce ve dünya görüşlerini benlikleriyle bütünleştirerek içlerine sindiren gözü, gönlü açık birer "âhiyân-ı rum" (Anadolu Ahîleri), birer alperen olmuşlardır. Kargaşa, çaresizlik ve ümitsizlik karanlığında bunalan Anadolu'yu dostluk, muhabbet ve sevgi meş'alesiyle ümide, huzura ve hakka çağırان Ahilik, Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerindeki esnaf ve sanatkâr birliklerinin işleyişini düzenleyen önemli bir müessese olarak XX. yüzyıla başlarına dek varlığını devam ettirmiştir. Hic olmeyecekmiş gibi bu dünyayı imara çabalayan, yarın ölecekmiş gibi ruhlarını Hakk'a hazırlayan ahîlerin insan, eşya ve kâinâtı tasavvur ediş biçimleri, bugün eşyaya ve kâra teslim olmuş insanlık için bulunmaz bir reçetedir.

Fütüvvet-Nâmelerin Ortak Özellikleri

İslam medeniyeti dairesine giren milletler verdikleri eserlerde bir gelenek oluşturarak ortak kültürel unsurları kullanmışlardır. Özellikle yazılı eserlerin giriş kısımlarındaki formüller buna örnek gösterilebilirler. İşte on birinci yüzyıldan sonra sayıları artış gösteren Fütüvvet-nâmeler de bu yazılı eserler arasında önemli bir yer tutmaktadırlar.

İslâm ve Türk-İslâm kültüründe kitap, dîvan ve risâle tarzında yazılan eserlerde dîbâce yazma geleneği vardır. Özellikle mensur kitapların başında yer alan ve eserlerin muhtevâsını açıklayan başlangıç kısmına dîbâce dendiği bilinmektedir. Dîbâcelere de besmele, hamdele ve salvele ile başlamak bir gelenektir. Bu gelenek, Kur'ân-ı Kerim'in ilk sûresi olan Fâtihâ'nın ilk âyetindeki ilk kelimesinin "*el-hamd*" olmasına bağlandığı gibi, aslında Hz. Peygamberin konuşmaları-na besmele, hamdele ve salveleyle başlamasına ve bunu tavsiye etmesine de bağlanmaktadır.

Bilindiği gibi, Besmele; Allah'ın adını anarak bir işe başlamaktır. "*Hamdele*" ise "*el-hamdülillâh*"ın kısaltılmışı olup "*hamd Allah'a mahsustur*" demektir. "*Salvele*" de, Hz. Peygambere salât ve selâm getirerek, onu hayırla anıp övmek ve yüceltmektir.

İşte İslâm kültür ve medeniyeti dairesine girenler, yazdıkları her tür eserde, dîbâce kısmına besmele, hamdele ve salvele'yi yazmayı âdet hâline getirmişlerdir. Kuşkusuz Fütüvvet-nâmeler de İslâm kültür mahsûlü oldukları için bu geleneği sürdüren eserler arasında yer almışlardır.

Fütüvvet-nâmeleri gözden geçirdiğimizde hemen tamamında yaygın olarak besmelenin; "*Bismillâhirrahmânirrahîm*"⁽¹⁾ şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bunda bir farklılığa rastlanmamaktadır.

Allah'ın yüceltilmesi ve övgüsü demek olan hamdelenin ise, ya yazarların o andaki psikolojik durumlarına, ya da eserin muhtevâsına veya o sırada okuduk-larının etkisine göre şekil aldığı görülmektedir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, bütün Fütüvvet-nâme yazarları eserlerinin girişinde besmeleden sonra hamdelele yer vermişlerdir. Ancak, yazarın kullandığı dil ve üslûb bakımından bun-ların aynı metin olmadıkları görülmektedir. Meselâ Farsça veya Türkçe yazarlar bazen hem Arapça, hem de farklı bir dilde olmak üzere hamdini yazma ihtiyacı duymuşlardır. Burgâzî Fütüvvet-nâmesinde görüldüğü gibi, Arapça girişten sonra ayrıca, Türkçe bir girişe de yer verilmiştir: "*Yüz bin şükr-ü sipâs, hamdü senây-ı bî-hadd ü bî-kıyâs ol pâdişahlar pâdişahı kim alîm ü azîm ve cevâd ü kerîmdür ve müdebbir-i kadîmdür, hâlık-ı külle şey'dür ve râzık-ı külle hay-dür...*"⁽²⁾ şeklindeki Türkçe hamdelede görüldüğü gibi.

Hangi dilde yazılırsa yazılsın Arapça, Farsça ve Türkçe Fütüvvet-nâmelerde, Hz. Peygamber'in adından sonra salât ü selâm getirmek yâni "*sallallahü aleyhi ve*

(1) Anlamı; "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlıyorum" şeklinde verildiği gibi; "Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla" veya "Rahmeti her şeyi kuşatan ve çok bağışlayan Allah'ın adıyla" gibi Türkçeleştirilmektedir.

(2) Abdülbâki Gölpinarlı, *Burgâzî ve Fütüvvet-nâmesi*, İstanbul Ün. İktisat Fakültesi Mecmuâsı, c. XV, 1-4; İstanbul 1954-1955, s. 111; Bu eser , bundan sonra Burgâzî Fütüvvet-nâmesi olarak gösterilecektir.

selem” demek kültürel bir özellik olarak var olmaktadır. Besmele ve hamdele gibi, Hz. Muhammed’i hürmet ve saygı ilk anmak da Fütüvvet ehline mâl olmuş kültürel bir özellik olarak Fütüvvet-nâmelerde görülmektedir.

Fütüvvet-nâmelerin Kaynaklarındaki Ortak Özellikleri

İncelediğimiz Fütüvvet-nâmelerin hemen bütününde ortak kaynak Kur’ân-ı Kerim ile Hz. Peygamberin hadisleridir. Zaten İslâm kültürü bünyesinde yazılan eserlerde bunun böyle olması da çok doğal kabul edilmelidir.

Kur’ân âyetleri ile Hz. Peygamberin hadislerinden ayrı olarak Fütüvvet-nâmelerde kaynak olarak gösterilen ve yaşayışlarına dair örnekler verilen sûflerle ilgili eserlerden yararlanıldığını görüyoruz. Ancak biz burada şu kadarını ifade edelim ki, Fütüvvet-nâmelerin ortak özellikleri arasında tasavvufi anlayış ve bunu yaşayışları ile gösteren kimselerin hayatlarından örnekler bazen menkıbeye bürünseler de Fütüvvet-nâmelerde yer yer tekrarlanmaktadır. Bu bakımdan sûfi meşrepli eserler Fütüvvet-nâmelerin kaynağını teşkil etmişlerdir.

Fütüvvet-nâmelerin her şeyden önce dikkat çeken ortak özelliği, bunların tasavvufi nitelik arzeden, bir başka ifade ile kaynakları arasında tasavvufi unsurların ağırlıklı yer aldığı eserler olmalarıdır. Bu husus başlı başına bir çalışma konusu olduğu için biz burada bir iki örnekle yetineceğiz.: Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin Fütûhâtü’l-Mekkiyesinde, Fütüvvetin tasavvufi bir makam olarak gösterilmesi dikkat çekicidir⁽³⁾. Hemen bütün Fütüvvet-nâme yazarlarının kaynakları arasında sûflerin sözlerine yer vermiş olmaları da bu türlerin tasavvufi niteliğinin en belirgin özelliklerindendir. Kuşeyrî’nin tasavvufa dair risalelerinde bir bölüm olarak Fütüvvete yer ayrılması da tasavvuf-fütüvvet ilişkisini açıkça gösterir⁽⁴⁾. Şu kadar rahatlıkla söylenebilir ki, Fütüvvetin temellerinin sûfi unsurlarla atılmış olduğu Fütüvvet-nâmelerin incelenmesiyle anlaşılabilir.

Fütüvvet-Nâmelerin Yazılış Amaçlarında Gözetilen Kültürel Özellikler

Fütüvvet-nâmelerin yazarları, eserlerini yazma sebeplerini değişik bölümlerinde yerlerde dile getirme ihtiyacı duymuşlardır. Bunları birkaç noktada ifade etmek gerekirse, şöylece sıralamak mümkün olur:

- 1- Fütüvvet-nâmeler, bu alanda mevcut eser olmadığı düşüncesinden yola çıkılarak yazılmışlardır. Dolayısı ile bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmış eserlerdir.
- 2- Fütüvvet-nâmeler kolay okunmak ve anlaşılacak amacıyla yazılmış eserlerdir.
- 3- Fütüvvet-nâmeler değişik kişilerin arzu ve istekleri üzerine kaleme alınmış veya tercüme yapılmış eserlerdir.

⁽³⁾ Mahmut Erol Kılıç, *el-Fütûhatü’l-Mekkiyye*, TDV. İslâm Ansiklopedisi, XIII, İstanbul 1996, s. 252

⁽⁴⁾ Kuşeyrî, *Tasavvufun İlkeleri 1001 Temel Eser Serisi*, İstanbul 1978, cilt: II, s. 362-369

Mevcut Fütüvvet-nâmelerden çıkarılan bu sonuçlar doğrudan eserlerin yazarlarınca ifâde edilen hususlardır. Şimdi müelliflerin bu ifâdelerini gözden geçirerek, bunlardaki kültürel unsurları belirtmeye çalışalım.

1- Fütüvvet-nâmeler olmadığı için bir boşluğu doldurma amacıyla yazılmış eserlerdir.

Fütüvvet-nâmeler, Fütüvvet alanındaki eserlere duyulan ihtiyacı karşılamak için yazılmışlardır. Mesela, Türkçe Burgâzî Fütüvvet-nâmesinin girişinde, "...gördüm ki Fütüvvet kapısında oturan ahîlerde Fütüvvet-nâme yok, yâni Fütüvvet kitabı yok kim bileler , güçleri yittüğünce ve ellerinden geldiğünce tutalar, ba'zısında kim vardır, muhtasar ya'ni azacuk, kendüler dileğünce yazılmış, asıl Fütüvvet değil, bir nesneyi muhtasar yaza yaza metruk eylediler..."⁽⁵⁾ denmektedir. Bu açık ifâdeden yazarın derli toplu bir Fütüvvet-nâme olmamasından yola çıkarak bu eseri yazma ihtiyacı duyduğu anlaşılmaktadır. Ahîlerin ellerinde rehber ve kılavuz olarak okuyup ellerinden geldiğünce de okuduklarından yararlanarak gereklerini yerine getirebilecekleri bir metin olmak üzere bu eseri yazdığını Çobanoğlu Halil daha da açık şöyle ifâde etmektedir:

"... Fütüvvet gereklüleründen çıkarub yazdum, şöyle ayân kıldum ki, ahî yolları nedür ve Fütüvvet nedür, müayyen ola ve ne kim tarîkat içinde müşkül meseleler kim varıdı, cevap birle yazdum"⁽⁶⁾.

Bir başka müellif de eserini, ahlakî üstünlüğün tamamıyla *meleke hâline gelmesi* ve rezilliklerin, aşağılıkların tamamıyla kaldırılması amacıyla yazdığını belirtiyor⁽⁷⁾.

Nasîrî ise manzum Fütüvvet-nâmesinde; Müftilerin şeriatı anlatan "*şeker gibi tatlı kitaplar*" meydana getirdiklerini, buna karşılık, hakîkatî anlatacak bir kitap olmak üzere kendisinin bu eseri yazdığını şöyle ifâde etmektedir: "Kalp sâhiplerine bir armağan olması için bu kula şu güzel nazmı meydana getirmek vacip oldu".⁽⁸⁾

Müelliflerin ifâdelerinden anlaşıldığına göre, her biri boşluk gördüğü için böyle bir Fütüvvet-nâme yazma ihtiyacı duymuştur. Bir başka ihtiyaç da, ahîlerin yollarını öğrenip, elleri yettiğünce tutabilecekleri ve hayatlarına da uygulayabilecekleri bilgileri edinmek üzere bu tür eserlere ihtiyaç olduğu belirtilmiş bulunmaktadır.

⁽⁵⁾ Burgâzî Fütüvvet-nâmesi, s. 112

⁽⁶⁾ Burgâzî Fütüvvet-nâmesi, s. 113

⁽⁷⁾ Alâüd'-Devle-i Semnânî, Fütüvvet Hakkında Risale, İstanbul Beyâzîd Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi Mecmuâ Nu: 1976, v.1706'dan Abdülbâki Gölpinarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet*, s. 296

⁽⁸⁾ Nasîrî, Fütüvvet-nâme Nüsûhası, Köprülü Kütüphanesi; Mecmuâ Nu: 1597, v. 89'a'dan Abdülbâki Gölpinarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet*, s. 312

2- Fütüvvet-nâmeler kolay okunmak ve anlaşılacak amacıyla yazılmış eserlerdir.

Bu konuda örnek vereceğimiz ilk Fütüvvet-nâme 'Tuhfetü'l-Vesâyâ'dır. Bilindiği üzere kendisinden sonra yazılan Fütüvvet-nâmelerin kaynak olarak kullandıkları Tuhfetü'l-Vesâyâ, yukarıda belirtildiği üzere Harput'lu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed tarafından, devrin halîfesi Nâsır Lidînillah'ın oğlu Ebu'l-Hasan Ali adına ve onun "Umdetü'l-Vesîle" adlı eserinden seçmeler yapılarak meydana getirilmiş bir Fütüvvet-nâmedir. Yazar bu eserini yazarken *"eline geçip okuyanı yakınlığa erdirmesi, belenışinin kolay, okutuluşunun hafif olması için kısa ve öz lü yazmaya"* gayret ettiğini; aynı zamanda, *"uzatmayı ve tekrarı"* terk ettiğini belirtiyor⁽⁹⁾.

Abdürrezzâk Kâşânî de, *"Tuhfetü'l-İhvân"* ını önce Arapça yazdığı hâlde, daha sonra bulunduğu bölgedeki insanların eserinden yeterince istifade edilmediğini görünce, eseri Farsça'ya çevirmeye ihtiyâc duyduğunu şöylece dile getirmiştir: *"Fakat bu yerin isteklilerinden ve bu diyarın fetâlarından olan ihvân-ı safâ ve erbâb-ı vefâ'nın çoğu Arap dilini pek o kadar anlamadıkları hâlde Fars dilinde at koşturdukları cihetle o sözler, onların arasında zâyî olan bir ganimet ve o kârın eşsiz örneksiz güzelliikleri kesâda uğramış bir meta' hâlindeydi. Bunun üzerine bazı sâdık dostların dileğiyle tercemesi yapıldı ve kisvesi, Arap ehlinin şivesinden Acem ehlinin libasına büründü. Hakikatlerin ve temellerin anlatılmasında kısalığa uyuldu, fazlalıklardan ve ferilerden kaçınıldı..."*⁽¹⁰⁾.

XIII. yüzyılda yaşayan Burgâzî "Fütüvvet-nâme"sini Türkçe yazmasının sebebini şöyle anlatmaktadır: *"Bilmemekden bilmek yığrekdür, anıniçün Türk dilince yazdum, okumaya gençez(gencz=kolay) ola"*⁽¹¹⁾. Hemen az sonra neden Türk dilini tercih ettiğini de yazar şu ifâdeleri ile belirtmektedir: *"Bu Rum ili kavmi Türk dilin bilürler, biz dahı Türk dilince beyân kılduk"*⁽¹²⁾.

Bu ifâdelerde iki hususa dikkat çekilmektedir. Birincisi, bilmek bilmemekten, öğrenmemekten ve anlamamaktan daha iyidir. Okuduğunu anlamak gerekir. İkincisi de, yazarın bulunduğu coğrafyada Türkçe konuşulmaktadır. Eser XIII. yüzyılda yazıldığına göre, bu coğrafya o zamanlar *"Rum İli"* olarak adlandırılan Anadolu'dur. Anadolu'nun XIII. yüzyılda büyük ölçüde Türkleştiğinin açık göstergesi olduğunu bu ifâdeler ortaya koymaktadır. Bu açıdan Anadolu'da yazılan Fütüvvet-nâmeler de Türk coğrafyasında meydana getirilmiş kültür mahsulleri olarak kabul edilebilir.

⁽⁹⁾ Harputlu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed , *Tuhfetü'l-Vesâyâ*, Ayasofya Kütüphanesi Mecmua Nu: 2049, v. 108b'den Abdülbâki Gölpınarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet*, s. 207

⁽¹⁰⁾ Abdürrezzâk Kâşânî, *"Tuhfetü'l-İhvân" Tercemesi*, Murad Molla Kütüphanesi Abdülhamid I, Nu: 1447, v. 352b'den Abdülbâki Gölpınarlı, a.g.m., s. 262

⁽¹¹⁾ Burgâzî Fütüvvet-nâmesi, s. 113

⁽¹²⁾ Aynı eser, s. 113

Şeyh Seyyid Hüseyin el-Gaybî de “Fütüvvet-nâme”sinde iki asır sonra yazıldığı hâlde Burgâzî’nin yolunda gittiğini ve eserini Türkçe yazdığını görüyoruz. Gaybî oğlu şu ifâdeleriyle belirtmektedir: “...*Bu kitabı Türkî dilinde yazılmağın sebebi budur ki, nice azîz kardeşler arabîden ve parisîden hazzı yokdur, pes ol aziz kardeşler bu muhtasarun mütale’ası birle müstefid olalar...Pes Türkî dilince kaleme geldi; amma ümmidüm budur Hak teâlâdan bu nüshayı mü’min kardeşler gönlinde makbûl ve amelleri birle mevsûf kıla inşallahu teâlâ*”⁽¹³⁾.

Bu ifâdeler de, Türk dilinde yazılmasının sebebi olarak eserin okunarak istifade edilmesinin mümkün olacağı düşünüldüğünü göstermektedir. Bu arada bir başka husus da, halkın Arapça ve Farsça okumaktan pek hoşlanmayacağına dikkat çekilmiş olmasıdır.

3- Fütüvvet-nâmeler değişik kişilerin arzu ve istekleri üzerine kaleme alınmış veya tercüme olunmuş eserlerdir.

Biraz yukarıda Kâşânî’nin “*Tuhfetü’l-İhvân*” adlı eserini önce Arapça yazdığını, daha sonra da Farsça’ya çevirerek yeniden bir eser vücuda getirdiğini kaydetmiştik. Bu bölümde yazar, eserini, büyüklerin dileklerine uyarak önce Arapça olarak kaleme aldığını daha sonrada, yine okuyanların istekleri üzerine Farsça’ya çevirmeye karar verdiğini belirtmektedir. “*Bazı sâdik dostların dileğiyle tercümesi yapıldı*” derken⁽¹⁴⁾ müelliflerin eserlerini istek üzerine yazdıklarını da anlatmış oluyor.

Girişte de işaret ettiğimiz Şehâbeddin Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî Fütüvvet-nâmesini bilindiği üzere Halife Nâsır Lidinillah’ın isteği üzerine kaleme almıştır.

Bu arada eserlerini yazma sebepleri arasında hayır dua ile anılmayı arzu edenlerin de bulunduğunu görüyoruz⁽¹⁵⁾. “*Dostlar zayıfın hakkını bilsinler, hayır duâ ile ansınlar diye çok çalıştım. Başka kimse bu rivâyetleri yazmamıştır. Bunlar da evvelce yazdığım asıl “Fütüvvet-nâme”den seçtiklerimdir.*”

Buraya kadar verdiğimiz örneklerden Fütüvvet-nâmelerin yazılış amaçlarında ortak bir nokta bulmak gerekirse, bu eserlerin Fütüvvet ehlinin yani ahîliğe intisab edenlerin bilgilerini artırmak ve okuyanların anlamalarını sağlamak maksadına yönelik olarak kaleme alınmış olduklarının görüldüğü söylenebilir. Bu eserler, kültür tarihimiz bakımından da ayrı bir önem arzederler. Hem insanımızın düşünce yapısını, hem de yüzyıllar için kullanılan Türkçenin geçirdiği

⁽¹³⁾ Şeyh Seyyid Hüseyin İbn Gaybî *Fütüvvet-nâmesi*, s.75; Mehmet Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri*-Seyyid Hüseyin el-Gaybî’nin “*Muhtasar Fütüvvet-nâme*”si, İstanbul 2011, s. 132-133

⁽¹⁴⁾ Abdürezzâk Kâşânî, a.g.e., v.352b

⁽¹⁵⁾ Necm-i Zerkûb, *Fütüvvet-nâme*, Çeviren: Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. XI, İstanbul 1949-1950, s. 248

süreci görmemiz açısından da Fütüvvet-nâmeler daha üzerlerinde çokça çalışılması gereken eserler olarak araştırmacıların himmetini beklemektedirler.

Sonuç

İslâm ve Türk-İslâm medeniyeti tarihinde daha İslâm'ın erken yüzyıllarından beri mevcûdiyetleri bilinen Fütüvvet-nâmeler, ister kendilerine has adlarla, ister genel adlarıyla anılmış olsunlar, üzerlerinde çalışılması ve incelemelerin yapılması gereken önemli kültür kaynaklarımız arasında yer alan eserlerdir. Bunların ortak bir düşünce ve inancın mahsûlü olduklarında şüphe yoktur. Hangi dilde yazılmış olurlarsa olsunlar, Arapça, Farsça ve Türkçe olan Fütüvvet-nâmeler, bütünüyle ortak bir dili seslendirmişlerdir. O da, Fütüvvetin daha iyi anlaşılması ve yaşanmasının temini için gerekli ihtiyaçtan doğan düşünce ve inancın dilidir.

Fütüvvet ehli yani Anadolu'da kazandığı adıyla Ahilik, bu ortak inancın bir tezahürü olduğuna göre, Ahiliğin hayata bakış ve mensuplarının hayat anlayışının doğal olarak ortaya konulan eserlere de yansması bizlere Fütüvvet-nâmeler aracılığıyla ulaşmıştır denilebilir. Fütüvvet-nâmeler bu yaşanan ortak kültür ve medeniyetin mahsulleri oldukları için, hâliyle kullanılan kavramlarda da ortak unsurlar bulunacaktır. Fütüvvet-nâmelerde gördüğümüz "*besmele, hamdele ve salvele*"deki müştereklik bu ortak yaşayışın en belirgin tezahürlerinden birisidir.

Fütüvvet-nâmeler yazıldıkları coğrafyanın ihtiyacına göre de şekillenmişlerdir. Bir yanda Arapça bilenlere hitap ederken, diğer tarafta, bu dili bilmeyenlerin anlamaları ve gereğini tutmaları için anladıkları dillere kazandırılan Fütüvvet-nâmeler, aynı zamanda toplumun kültürel gelişimine de katkıda bulunmuşlardır. Bu bakımdan Fütüvvet-nâmeler sadece geçmişte kalmış gelenek ve görenekleri anlatan risaleler olarak görülmemelidirler. Onlar hem bütün İslâm coğrafyasında oluşan ortak kültürün mahsulleridirler, hem de aynı zamanda, günümüze kadar gelmiş olan gelenek ve göreneklerin yazılı kaynaklarıdır.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

I- AHİLİĞİN TEMELLERİ

AHİLİĞİN GÜNCELLENMESİ VE FARKLI KAPİTALİZMLER

Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN

Sakarya Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Ahilik, salt bir iktisadî örgütlenmenin ötesinde çok yönlü ve uzun bir tarihi dönemi içine alan bir örgütlenme biçimidir. İslam Dünyasının önde gelen sufi-lerinden Şeyh Suhreverdi'nin gençler için hazırladığı Fütüvvetnâmeler örnek alınarak sufi terbiye sistemine dayalı bir esnaf örgütlenmesi gerçekleştirilmiştir. "Eline, beline ve diline sahip olmak" şeklinde de formüle edilen bu ahlaki değerler çerçevesinde, Ahi zâviyelerinde ve iş merkezlerinde asırlar boyu süren bir sosyalleşme yaşanmıştır. Dayanışma, paylaşım ve tamamlayıcılık olarak ifade edilebilecek üç temel ilke Ahilik Sistemi'nin tanınması açısından önem taşır. Meslek erbâbı ve mensupları arasında güçlü bir dayanışmanın görüldüğü bu sistemde kazancın paylaşımı, iktisadi rekabete değil günlük ihtiyacını karşılayacak kadar iş yapmaya, geri kalanını diğer esnaf kardeşine bırakmaya dayanır. İktisadi sahada boşluk oluşmayacak şekilde meslek grupları arasında bir tamamlayıcılık söz konusudur. Bunlara ilaveten yaygın ve etkin olan vakıf sistemi de, toplumda üretilen iktisadi değer ve hizmetleri, ihtiyaç sahiplerine aktarılmasına aracılık etmiştir.

Her toplumun kültürel değerler dünyası, iktisadi ilişkiler sistemi üzerinde belirleyici rol oynar. Bilindiği üzere, kapitalizmin ortaya çıkışında, ticari faaliyete müspet bir anlam atfeden Protestan ahlakının önemli rolü vardır. Sanayileşme, Protestan inancın hakim olduğu ülkelerde daha önce varlık göstermiştir. Kapitalizmin gelişim sürecinde, teşebbüs hürriyeti, rekabet ve başarı gibi değerler, geleneksel iktisadi sisteme ait kanaatkarlık, dayanışma ve paylaşımcılık gibi değerlerle belli ölçülerde yer değiştirmiştir. Geçmişten bugüne bakıldığında kapitalist iktisadi sistemler, sosyo-kültürel yapıların farklılıklarına göre, kendine özgülükler arz eder. Amerika'da ekonomik sistemin, liberal kapitalizmin daha saf bir uygulamasına dayanmasında, Amerikan toplumsal yapısının büyük ölçüde göçmen topluluklardan oluşan adeta bir mozaîği andırması nedeniyle, dayanışma ve paylaşımcılık özelliklerinin zayıf oluşunun payı vardır.

Kapitalizmin doğduğu yer Batı coğrafyasıdır. Bu coğrafyada kapitalizm iki ana model olarak farklılaşacak şekilde evrilmiştir. Birincisi Amerikan tarzının temsil ettiği Anglo-Sakson modeli, diğeri ise, Alman tarzının temsil ettiği Ren modelidir. Avrupa'da tek bir türdeş iktisadî model yoktur. İngiltere Anglo-Sakson modele daha yakındır. Anglo-Sakson model esas itibarıyla ferdi hürriyetleri ve iktisadi başarıyı temel alır. Sosyal devlet anlayışı ve toplumsal korumacılık karakteri zayıftır. Üst sınıfların ekonomik hasılayı alt sınıflarla paylaşma eğilimi düşüktür. Günümüz sosyal devlet anlayışı Avrupa Kıtası'nda gelişmiştir. Sınıf çatışmalarının böyle bir gelişmeyi tevlit etmesinin yanı sıra, bu gelişmeye uygun bir kültürel vasatın varlığı da bir diğer faktör olarak sayılabilir. Sosyal devlet anlayışının kapitalist sistem içerisindeki uygulaması başarılı olmuştur. İskandinav modeli, sosyal demokrasi uygulaması ve sosyal devlet anlayışının en

başarılı örneğini teşkil eder¹. Alman toplumunda ırk temelli aidiyet bilinci oldukça güçlüydü. Bugün uluslar arası göç bu anlayışın değişimine yol açmakla birlikte, hangi toplumsal sınıfa mensup olursa olsun toplumu oluşturan fertler arasında güçlü bir dayanışma duygusu Alman toplumunda var olagelmıştır. Buna ilaveten İskandinav coğrafyasında dayanışmacı Viking kültür mirasının siyasi ve ekonomik sistemin evrilmesindeki rolü yadsınamaz.

Batı ülkelerinde sosyal devlet vasıtasıyla, üretilen milli gelir, alt toplum kesimlerine aktarılır ve bir paylaşım söz konusu olur. Bu anlamda sanayileşmiş ve sanayi ötesi toplum merhalesine erişmiş ülkeler arasında en fazla paylaşım ya da bölüşüm problemi yaşanan ülke ABD'dir. ABD'de azınlıkta da olsa yoksullar ve evsizler ciddi bir toplumsal problemidir. Ayrıca, toplumsal bütünleşmeyi engelleyen önemli faktörlerden biri olarak ırk ayrımcılığı, önemli oranda azalmakla birlikte hala bir problem alanı olmaya devam etmektedir.

Batı dışı dünyada da farklı modernleşme türlerinin iktisadi sisteme bir yansımaları olarak kendine özgü kapitalizm biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunun ilginç bir örneği olarak Hindistan'da 134 ülkede 20 milyon mensubu bulunan Beynelmilel Sai Baba hareketinin müridi Narayan Murthi'nin kurduğu Infosy şirketi verilebilir. Infosy şirketinin kurucusu Murthi Hintli bir elektrik mühendisidir ve hayatı sade bir orta sınıf hayatıdır. Şirketin merkezi Hindistan yazılım sanayinin merkezi olan Bengalor'dadır. Infosy şirketi, piyasada kapitalist bir işletme olmanın bütün gereklerini yerine getirirken, şirketin sahibi Murthi fert olarak Bengalor'da Brahmanların oturduğu mahallede oturur ve iki yatak odalı evinde kalır. Çok sade bir yaşantıya sahiptir. Şirkette ise, çalışanlarla dayanışmacı ve paylaşımcı bir ilişki biçimini sürdürür².

Murthi, Hindistan'daki eski koruyucu patron ilişkisinin yeni bir tipi olarak görülebilir. Çalışanlarıyla çok yakından ilgilenmekte, onların her türlü problemiyle meşgul olmakta, bir "baba" gibi davranmaktadır. Yazılım sektöründeki Hintliler, ekonomik olarak küresel piyasada başarıya ulaşırken, kültürel olarak Hintli kalabildiklerini ifade edilmektedir. Murthi Hindistan'da gurur duyulan örnek bir kişilik ve yerel bir kahramandır. Infosy şirketinin kurucusu Murthi'nin şirket çalışanlarıyla olan ilişkisinde Sai Baba Hareketi'nin bir mensubu olarak inanç ve değerler dünyasının etkisi yadsınamaz³.

¹ Michel Albert, *Kapitalizme Karşı Kapitalizm*, (Çev. Cemil Oktay, Hüsnü Dilli) Afa yayınları, İstanbul, 1991, ss. 7-30

² Perer L. Berger, Samuel Huntington, *Bir Küre Binbir Küreselleşme*, Kitap yayınevi,

³ Tulasi Srinivas, "The Indian Case of Cultural Globalization", *Many Globalizations, Cultural Diversity in The Contemporary World*, (Edit. Peter L. Berger, Samuel Huntington), Oxford University Press, New York, 2002, ss. 107-113

Dünyanın en önde gelen ekonomik gücü olarak Japonya'nın yanı sıra, Uzak Doğu'da Çin, Güney Kore, Singapur ve Malezya gibi ülkeler de iktisadi gelişmeleriyle başarılı birer örnek teşkil etmişlerdir. Aile dayanışmasını merkeze alan bu ülkelerdeki aile içi ilişkiler birer model ilişki biçimi olarak iktisadi hayatın diğer alanlarına özellikle de şirket yapılarına da aktarılmıştır. Bir şirketin yönetici ve çalışanları, şirkete bir aileye mensupmuş gibi bağlılık hissederler. Şirket mensupları arasında güçlü dayanışma ve şirkete duyulan aidiyet bilinci, sıkı ve disiplinli çalışma ve fedakarlık davranışlarıyla tamamlanır. Şirket yönetimlerinin çalışanlarına karşı korumacı bir tutumu vardır.

Bir diğer ifadeyle Uzak Doğu'daki ortak değerler manzumesi, iktisadî yaşantıya da yansımaktadır. Aile dayanışması, sosyal örgütlenmede çatışan haklar arasında denge yerine grup ahengi, sıkı çalışma, sadelik ve tutumluluk, metanet ve aileye sadakat bunların başlıcalarıdır. Konfüçyüsçü anlayış gereği, anne baba ve büyüklerine hürmet eden bir kişi amir ve patronlarına karşı da itaatkar davranır. İktisadî birikim kişinin sadece kendisi için değil, aile ve toplumun faydası içindir. Servet sahiplerinin aile çevresi ve yakın toplumsal çevreleriyle sıkı bir dayanışma halinde oldukları görülür. İşyeri sahibinin beklentileriyle işçilerinin beklentileri arasında hayırseverlik faaliyetleri yoluyla sosyal bir paylaşım ve böylelikle de bir uyum gerçekleşmektedir. Bu paylaşım modelinde, işveren hayırseverlik faaliyeti yoluyla kazancını paylaşmaktadır⁴.

Dayanışmacı Japon toplumsal yapısı iktisadî örgütlenmeler üzerinde de etkindir. Japonya'da şirketler birbirlerinin hisse senetlerine sahiptir ve her bir şirketin karlılığı bir diğerine hizmet eder. Bir nevi şirketler arasında kazanç paylaşımı gerçekleşmektedir. Çalışan ve şirket yönetimi arasında son derece güçlü bir dayanışma vardır. Hayat boyu istihdam ve kıdem esasına dayalı ücret sistemine bağlı çalışma şartları Japon çalışan sınıfının şirket kimliğiyle özdeşleşmesini sağlamıştır. Her ne kadar günümüzde Japon iktisadî sisteminde bir çok alanda devlet denetiminin azaltılması ve özelleştirmeler yapılarak Amerikan sistemine daha çok benzemeye başlamışsa da yine de sistem Japon tarzı olma özelliğini korumaktadır⁵.

Ülkemize gelince geçmişten tevarüs ettiğimiz en başta iktisadî hayatı ayakta tutan ahlaki değerler olmak üzere, geleneksel değerler manzumesinin işlevselliği

⁴ Souchou Yao, Konfüçyen Kapitalizm, (Çev. Zehra Savan) Küre Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 1-29 Tu Wei-Ming, The Rise of Industrial East Asia: The Role of Confucian Values, Copenhagen Journal of Asian Studies, Vol:4, 1989, ss. 87-97 Yunxiang Yan, "Managed Globalization, State Power and Cultural Transition In China", Many Globalizations, Cultural Diversity in The Contemporary World, (Edit. Peter L. Berger, Samuel Huntington), Oxford University Press, New York, 2002, ss. 21-27

⁵ Daisuke Iida, Transformation Of Japanese Style Capitalism: Industrial Policy In A Global Economy, USJP Occasional Paper 07-06, Harvard University, 2007, ss. 3-26

sağlanamamıştır. Türkiye’de işveren kesimle çalışan kesim arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirecek bir uyum ve paylaşım modeli geliştirilememiştir. Ahilik Sistemi’nde, işte kalite, çalışanlar arasında yani usta-çırak ilişkisi ailevi bir ilişki biçimi ve dayanışmayı içerirken, farklı inanç ve kökenden herkesi içeren tabandan tavana güçlü bir iktisadi örgütlenme ve liderliği ihtiva ediyordu. Piyasada rekabetten ziyade, tamamlayıcı bir ilişki tarzı mevcuttu. Biz bu geleneksel değerleri kurumsallaştırarak yaşatamadık. 1950’li yıllarda başlayan ekonomik örgütlenme ve özel teşebbüsümüz, liberal kapitalist modeli esas alarak gelişti. Tevarüs ettiğimiz ahlakî ve kültürel değerler dünyası yeterince dikkate alınmadı. “Köşedönücülük ideolojisi” iş hayatında güven ve istikrara zarar verdi. Millî bir burjuvazi oluşamadı. Bir dönem, toplumsal hayatta görülen kültürel yabancılaşmaya Türk burjuvazisi öncülük etti. Ancak, 1990’lardan sonra, Anadolu kökenli yeni yükselen müteşebbis sınıf millî refleksler göstermeye başladı. Halbuki Uzak Doğu örneğinde görüldüğü üzere, millî burjuvazi, içinde yaşadığı topluma ve çalışan sınıfa karşı korumacı bir tutuma sahiptir.

1940’lı yıllardan sonra belli bir aydın kesim ve yönetici seçkinlerde kozmopolit eğilimler güçlüydü. Bu eğilimin en iyi göstergesi, toplumsal kimliğimizin açıklanmasında başvurulmuş Anadolu medeniyetleri tezidir. Bir dönem aydın sınıf arasında popüler olan Anadolu medeniyetleri teziyle de kendini gösteren kozmopolit temayül nedeniyle, bir kısım yönetici seçkinlerdeki reddi miras psikolojisi bir sosyal körlük oluşturmuş, geleneğin tecrübesi dikkate alınmamıştır. Büyük ölçüde devlet desteğiyle gelişen bugün için İstanbul ya da Metropol sermayesi olarak da adlandırılabiliriz Türk Burjuvazisi, daha ziyade batı karşısında öykünmecî bir tutuma ve yaşama tarzına sahip olmuş, geleneğe istifade edilecek bir kaynak gözüyle bakmamıştır. Kozmopolit eğilimler, topluma özgü olanın dikkate alınmasını ve millî reflekslerin gösterilmesini engellemiştir. Ancak, 1990’lı yıllarda köyden şehre göç sürecinin sonucunda gelişen Anadolu sermayesi, bu reflekslere belli ölçüde sahiptir.

Ahilik, Türkiye örneğinde istifade edilmesi gereken bir geleneği temsil etmektedir. Aile şirketlerinin parçalanması ve ortaklık ilişkilerinin yürütülememesi hadiselerinin azımsanmayacak oranda olması, Türkiye örneğinde paylaşımcı davranış anlayışının zayıf olduğunun bir göstergesidir. Aile fertleri arasında dahi dayanışma güçlü, ama paylaşımcılık karakteri zayıftır. Yükselen yeni sermaye kesimi muhafazakâr karakterli olmasına rağmen, gelenekten tevarüs edilmesi gereken paylaşımcı davranış biçimi, yaygın bir iktisadi davranışa dönüşmemektedir. Ahiliği güncelleyerek günümüzde de işlevsel olabilecek ahlakî değerleri ve davranış kalıplarını iş hayatına ve şirket yapılarına aktarımını başarabildiğimizde, geçmişle gelecek arasında bir köprü kurabilir, iktisadî hayatta ahlakî anlamda kendini gösteren bir çok problemin üstesinden gelebiliriz.

YESEVÎ DÜŞÜNCESİNDE AHİLİĞİN TEMEL İLKESİ AHLAKTIR

Prof.Dr. Dosay KENJETAY

Ahmet Yesevi Üniversitesi
Türkistan/Kazakistan

Toplum, insanın insanlığını hatırlatıcı, davranış biçimini kalbe sokucu ve kontrol edici bir ortamdır. Ayrıca, toplum insana hürriyet, saadet, fazilet, hoşgörü, kanaat, fedakarlık vs. değerleri benimseten sistemdir. Toplum insan ruhunun aynasıdır. Toplumu düzenleyip, canlı ve dinamik yapan da manevî ve ahlakî değerler sistemidir. Değerler aslında, toplum hayatındaki canlılığı ile etkinliğini koruma kuvvetini Allah'tan almakta ve insan ile Allah'ın, insan ile toplumun, toplumla diğer toplumların, kültürler arası ilişkilerin ortak bir zeminde buluşmasını sağlayan elçi görevini üstlenmektedir. İnsan değerleriyle, millî varlığı ile kimliğini, tarihi ile kültürünü korumakta ve devam ettirmektedir.

Toplumu birlik ve beraberlik ve dayanışmayla ayakta tutan değerlerin başında ahlakî değerler gelmektedir. Ahlakî değerler, Yesevî düşüncesinin insanî ilkelere ve hikmet ilmi temelinde oluşan manevî değerlerinin toplamıdır. İnsan, ahlak ile insanî zihniyete ve akla sahip olmakta ve can huzuruna, yani, saadetine kavuşmaktadır.

İslam, insanın mutluluğunu, insanî zihniyet ve onun değerlerinin zaman ve zemindeki toplumsal hayatla uyumunda ve birliğinde aramaktadır. İnsanın mutluluğu ve olgunluğu meselesi, tasavvufun amacı ve mutasavvıfların toplum hayatındaki yeri ile ilişkilidir. Mutasavvıfların esas gayesi ahlaktır. Dinin, inanç, ahlak ve iç manasıyla ilgilenen sufiler, toplumun ahlakî çöküşüne karşı amansız mücadele veren ve olgunluğa çağırان yol göstericilerdir¹.

Sufilerin toplum hayatındaki yerini, Ebu Bekir Verrak şöyle saptamaktadır: “Toplum önderleri ulema, ümera ve fukara olarak üç gruba ayrılıyorlar. Bunlardan ulema yolundan şaşarsa, din bozulur, ümera şaşarsa, toplum bozulur, fukara şaşarsa ahlak gider. Ulemayı yolundan saptıran hırstır; ümerayı yolundan saptıran adaletsizliktir; fukarayı saptıran ise riyadır²”.

Yesevî, toplum huzurunun devamlılığı ile mutluluğu için nefsi tezkiye ve tasfiye yollarını gösterirken, insanın ilk önce şeriatı tam bilmesini talep etmektedir. Çünkü dinin gönderiliş sebebi, insanı iç esaretten hürriyete ve Allah'a götüren yoldur. Allah insana din ve Kur'an aracılığıyla kendine erişilecek en kısa yolu göstermiştir. Türkler, Kur'an'ın Allah'a giden yolun ve tüm hikmetlerin kaynağı olduğunu Yesevî'nin şu hikmetlerinden öğrenmişlerdir:

“Gönlümü açıp, agah olayım, güzel sözden (Kur'an'dan),
Söz aslını bilene, mânâsı cevherdir.
Benim hikmetlerim, hemme mânâî Kur'an'dır,
Allah'ımın Sözünden çıkan bu hikmet³”.

¹ Güngör E., *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. s.158;

² Güngör E., a.g.e., s.162;

³ *Divan-ı Hikmet*, H-Münacaat, s.184-188;

Yesevî düşüncesinde, başka bir açıdan bakıldığında, kendini bilmek, insanın Allah'a karşı sorumlulukları ve görevlerini bilmektir. Kendi sorumlulukları ve görevini yerine getiren insan doğal olarak toplumdaki saygın yerini koruyacaktır. Bunların en önemlisi ahlak ve iman konusudur.

Yesevî düşüncesinde, ahlakın olgunluğu "nûr-ı iman" ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Ona göre, güzel ahlakın temeli iman nurudur. İmanlı ve inançlı olmak doğrudan Allah ile ilişkili kavramlardır. Yesevî, imanı ferdi manada, kalbin derinliklerinde yaşanan hâl olarak tarif ediyor. Toplum hayatında ise, iman, ahlak ile toplumu barıştıran bir elçidir.

Yesevî, "*Mir'âtü'l Kulub*" isimli eserinde üç çeşit nurdan söz etmektedir. "Birincisi zat nûru, ikincisi sıfat nûru, üçüncüsü ise Hak nûru (bazı yerlerde toprak nûru olarak da geçmektedir). Buradaki zat nûru, Allah teâlânın nûrudur. Sıfat nûru ise, Hz. Muhammet Mustafa (s.a.s.) peygamberimizin nûrudur. Hak nûru da insanoğlunun bu dünyayı müşahade etmiş nûrudur⁴". Bunlar tamamen tasavvuf kategorileridir. Zat ve sıfat nûrları Allah'ın cevherî ve sıfatî hakikatini gösteren alemler ile makamlardır. Yesevî düşüncesinde bu alemleri aşmanın makamları, usulü ve süreçleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Bunlar: şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Zikredilmiş her bir makama uygun olarak iman da derecelere ayrılmış ve sınıflandırılmıştır. Divan-i Hikmet'te:

"Şeriatın "Bostanında" ceylan kılıp,
Tarikatın "gül zarında" seyrân sürdüm.
...Aşkların meydanı, küllü "Bostan" içerisinde,
Seyir, istiyor mu, "bülbul",
Açılıp duruyor "kızıl gül",

Her gülü uzak görme, gül, "gül zar" içerisinde⁵", vs. hikmetler mevcuttur. Burada yer alan her bir kavram ve kategoriler, Yesevî düşüncesinin temel doktrinsel zeminleridir. Burada, "şeriat-Bostan(Bahçe)", "tarikat-Gül" sembolleriyle verilmiştir. Bostan ve Gül sembolleri Türkistan tasavvuf mektebinde, özellikle, "şair-i feryâd ve şair-i hüzn" geleneğinde geniş kullanılan simgesel tasavvufî terimlerdir.

Yesevî düşüncesinde şeriat makamının iman derecesine "iman-ı bostan", tarikat makamının iman derecesine, "iman-ı gül", hakikat makamının iman derecesine, "iman-ı nûr" ve marifet makamının iman derecesine de, "iman-ı sır" denilmektedir⁶. Bunlar imanın Yesevîlik kültüründeki derecelerdir.

Yesevî Öncesi Orta Asya geleneğinde de iman derecelendirmeleri mevcut idi. Ancak, bu Yesevî Öncesi iman dereceleri menfî ve siyâsî amaçlı, insanların eşit-

⁴ Azireti Sultan Qoca Ahmet Yasawi., *Mir'âtü'l Qulub*, s.46;

⁵ *Divan-ı Hikmet*, H-62;

⁶ *Divan-ı Hikmet*, H-10; H-20; H-19;

sizliğini öngören bir anlayış üzerine kuruluydu. Örneğin, Arab ile mevalî ve acemlerin arasında iman farkı söz konusuydu⁷. Yesevî düşüncesindeki imanın derecelendirilişi olayı tamamen insanlar arası eşitlik ve takva ile olgunluk düzeyine göre sınıflandırılmıştır.

Yesevî düşüncesindeki “iman-ı nûr” derecesi, “*Mir’âtü’l Kulub’ta*”, hakikat makamının imanıdır. “İman-i Gül” derecesi ise, tarikat makamının, yani, aşk yolunun iman kategorisidir. Bu, şeriatın “iman-ı bostan” derecesinden üstündür. Sebebi, “iman-ı gül” derecesi, Yesevî düşüncesinde, “yaratılanları Yaratandan ötürü sevmek” ilkesindekilerin, aşk yolcularının nasibidir⁸.

“İman-ı nur” olmadan ruh nefsinin kafesinden kurtulması zordur. Yesevî düşüncesinde, insanın Hakk’ı tanınması için “nur-ı iman” derecesine yükselmesi şarttır. Bu iman derecesine, insanın, iç gözün yani basiretin açılmasıyla ve saflaşmasıyla yükselmesi mümkündür:

“*Batın gözü*” açılırsa,..

“*Can gözü*” hayran olup, “*nur-ı iman ile görür*”,

Nur-ı iman, inam-ı Allah’tır,

Bihamdillahi, nur-ı imanı” aştım işte,⁹”. Yesevî için, iman toplumu ayakta tutan sütündür. Bu sütün ve onun düşmanları, nefsin esirleri ile dünyaperestlerin hâlleri hikmetlerde sık sık anlatılmaktadır:

“*Hak’tan korkmayan canın imanı yok, İmansızlar amelsizlerdir, kah-kah güleler, Vurdum duymaz. Habersiz dünyadan geçerler, Uluğ-küçük yaranlardan adap gitti..., Kız yiğitlerden haya gitti... Peygamber: “el-Hayâ min el-imân”, dedi, Hayasız kavim, acayıp oldu, dostlar. Müslüman Müslüman’ı katil eyledi. Körü körüne Hak işleri yok saydılar...¹⁰”.*

Yesevî burada, kendi devrinin toplumsal hastalıkları ile feryadını önümüze sermektedir.

Yesevî, “*Miratü’l Kulub*” isimli eserinde iman ve ruhâniyat konularına ayrı ayrı açıklık getirmektedir: “Ruhâniyat, Hak teâlanın kullarına gönderdiği Kur’an’da emredilenleri yerine getirmek ve yaymaktır ve nehyedilenlerden kaçmak ve başkalarını bu konuda uyarmak (Emr- bi’l ma’rûf ve nehiy ani’l münkâr) olup, iki çeşittir¹¹.” Yesevî, iman hususunda, “Sizlerden birinin, kötülüğünü gördüğünüzde onu elinizle düzeltiniz, durdurunuz, eğer gücünüz yet-

⁷ Kutlu S., a.g.e., s. 174;

⁸ *Divan-ı Hikmet*, H-10;

⁹ *Divan-ı Hikmet*, H-1;

¹⁰ *Divan-ı Hikmet* H-89;

¹¹ Azireti Sultan Qoca Ahmet Yasawi., *Miratü’l Qulub*, 16;

mezse, itiraz ediniz, eğer buna da gücünüz yetmez ise, kalbiniz ile karşı koyunuz, bu imanın en zayıf şeklidir. Eğer mümin, kötülüğü görür ve karşı çıkmazsa, hiçbir itirazda bulunmazsa, kötülüğü yapanların suçuna ortak olurlar”¹², hadisini nakletmektedir. Görüldüğü gibi, Yesevî’nin iman ve ruhâniyat konularındaki ölçüleri bunlardır. Bugün, birisinin, kötülük yaptığını gördüğümüz halde, itiraz etmek bir yana, görmemezlikten gelerek seyirci kalıyoruz. Bunun Yesevî’nin koyduğu ölçülerle ne kadar uyup uymadığına kendiniz karar veriniz.

Yesevî’nin iman anlayışından, insanın iman-ı nûr ile düzenli ve güçlü bir toplum kurabileceğini ve inançlı insanın zayıf toplumu güçlü bir toplumsal düzene kavuşturabileceğini çıkartmak mümkündür.

Yesevî, Kur’an’ın ruhu ve mânâsını insanlara öğreten ve Allah’ın rahmetinin aynası olan Hz. Muhammet (s.a.s.) peygamberimizi tanıttırmanın ve sevdirmenin toplumun iman nuruna kavuşmasındaki önemini vurgulamaktadır. Yesevî, hikmetlerinde, “Kimler için geldi resûl bildiniz mi?”, diye, sormakta ve onun ümmeti ile toplumu için çektiği sıkıntıları, imanı küfre karşı üstün kılma yolundaki çaba ve amellerini anlatmakta ve onu sevmeye ve saymaya çağırmaktadır:

“Nur-ı Hudâ, Dost-ı Hudâ”, O, Mustafa, Ağlaya ağlaya gözleri şişti, “Kıyam” durup ayağı şişti, Ümmeti için kaygı ve cefa çekti, Kimler için geldi Resûl bildiniz mi?¹³” ve

“Hülâsa-i Halaik ya Mustafa Muhammet, Asl-i Vücut-ı Adem, Mürsel ya nebi-ı Hatam, Tûb-ı Kâba kavseyn, Kamar-ı Bağ-ı Kevneyn, Herkese, kurran ayneyn, ya Mustafa Muhammet¹⁴”. Burada, Yesevî, Hz. Peygamberin (s.a.s.) hayat yolunu insanlara örnek olarak sunmaktadır. Hz. Peygamberin (s.a.s.) şahsiyetini “ezilmişlerin şefaathçısı” (şefiyül muznibin), yani, yetim, fakir ve gariplerin destekçisi, Kur’an’da da zikredildiği gibi, “âlemlerin rahmeti¹⁵” olarak tanıtmaktadır: “Peygamber rahmatan lil’alâmin, cüz-i küll¹⁶”

Yesevî, eserlerinde toplum ve ahlak ilişkisi açısından gösterişsiz gerçek ibadetin yeri ve önemini vurgulamıştır. İnsanı her işte, düşüncede hoşgörür ve Allah’a gerçek kulluğun büyük gayelere götüreceğini ilke olarak sunmaktadır. Gerçek kulluk, insana ve topluma hizmet ile Allah’ın emirlerini insan ve toplumun iyiliği için yerine getirmekle gerçekleşecektir. Ancak, bu amaçla yapılan ibadet, insanlar arasındaki öç ve düşmanlığa sebep olan nefsinin yenik düşmesini sağlayacaktır. İnsanın nefsin esaretinden kurtulması ve aşkın aydınlığına kavuşması için bu tür ibadete ihtiyacı vardır.

¹² Azireti Sultan Qoca Ahmet Yasawi., a.g.e, 17;

¹³ *Divan-ı Hikmet*, H-38;

¹⁴ *Divan-ı Hikmet*, H-39;

¹⁵ Kur’an., Enbiya., 107;

¹⁶ *Divan-ı Hikmet*, H-80;

Gerçek ibadet ve kulluk insanı kendi kendisini muhasebe etmeye, suçu başkasında değil kendinde aramaya sevkedecektir. Yesevî kendinden habersiz kalanlara; et ve kemiklerini eğip bükmeyi bir kalıp ve adet haline getirenlere; bedeninin hareketleriyle amacına ulaşmak için ibadet eden gafillere; gösteriş ve riyadan ibaret ibadetlerini bencillik örtüsüyle örtenlere; kendilerini topluma dinin bekçileri ve cennetin dellâlları olarak göstermeye çalışan abid ve mollalara içten acımaktadır. Onların dindarlığı sadece, kural ve kaideleri yerine getirmekten ibarettir. Onların Allah'a yaptığı ibadetleri de ticarete dayanmaktadır:

"İşk zarı Uluğ bazar, sauda (ticaret) haram,

*Aşıklara Sen'den başka kavga haram*¹⁷". Onlar, Allah'tan bekledikleri sevaplarını da sayı ve hesaba çevirmektedirler. Bunun gibilere Yesevî, hikmetlerinde "Görünüşün sûfi, evliyasın, ama hiçbir zaman Müslüman olmadın"¹⁸, diye, uarmakta ve insanları onlardan uzak olmaya davet etmektedir. Sebebi, onlar, gönül ve ruhtan başka tüm şeylerden ümit ummaktalar, ama, ruhtan şüphelenmektedirler. Allah'ı Gökte arıyorlar ve kendi ruh âlemine bakmayı bilmezler. Kendi mânâ ve hakikatlerinden kaçıklarının farkında bile değillerdir. Câmileri doldurup, "Allah-Allah" deyip, eğilip bükülüp, yüzlerini cennete çeviren yolcular, cehalet örtüleri ve kalıplarıyla insanî mânâdan gittikçe uzaklaşmaktadırlar. Bunları Yesevî, cahiller olarak nitelemektedir:

*"Alimim deyip, Kitap okur, mânâsını kavramadan,
Tekebbür, bencilliği, dini tutmaz,*

*Onun gibiler alim değil, cahil nadân...*¹⁹". Yesevî, ruhun huzuru ile saadetine düşman ve görünüşte "evliyâ kesilenlerle" mücadele etmekten hiçbir zaman geri kalmamıştır:

*"İlmi yok, 'amiden beter, ahır zaman şeyhleri,
Beline kayış bağlayıp, kendini kişi sanar,
Başına destâr sarar, ilmi yok neye yarar,
Oku yok, yay çekerler, ahır zaman şeyhleri..."*²⁰

Yesevî, katı dogmalardan önce dinin ve yoldan önce muradın esas olduğunu düşünemeyen zahidler ile şekile bürünen ulemalardan nefretle söz etmektedir:

*"Kadı olan ve rüşvet yiyen alimleri, nâr-i sakar'da gördüm,
Zalim olan ve yetimin malını yeyip, gönlünü kıran, yüzü karaları "mahşerde tutuklu" gördüm,*

¹⁷ *Divan-ı Hikmet*, H-33;

¹⁸ *Divan-ı Hikmet*, H-119;

¹⁹ *Divan-ı Hikmet*, H-83;

²⁰ *Divan-ı Hikmet*, H-129;

Cemaata katılmadan terk-i namaz kılanları, Şeytanla beraber “derk-i esfelde” gördüm²¹” ve,

“Oruç tutup ve halka riya kılanları,Şeyhim deyip, “başa bina” yapanları,Son deminde, imanından cüdâ kıldım²²”.

Yesevî, Kur'an'a kaynaklı insanlığın birliğini, Allah'ın bütün mahlukatın tek yaratıcı olduğunu,

“Ruz-ı elest, Hüda özü nida kılmış,

“Kalu bela” deyip ruhlar cevap vermiş²³”, şeklinde bildirmiştir. Allah, Kur'an'da, “...eğer, isteseydik biz sizleri, tek kavim şeklinde yaratırdık” buyurmuştur. Buradan da, Allah'ın insanlığı yaratmasındaki hikmetin, insanî zihniyeti oluşturmayı amaçlayan bir sınav olduğunu görmek mümkündür. Gerçek antropolojinin esası da Kur'an'dadır. Yesevî düşüncesinde dili, rengi, dini ne olursa olsun, insanlar, “misak'taki” ruhanî birlik ve varoluşu bu dünyada da aşkla sürdürme fırsatına sahiptir.

“Sizi bizi Hak yaratı tâat için,

Kâlû belâ dedi rûhum mihnet için...²⁴”. Burada, Yesevî, ibadet ve ahlakî görevlerin değer ölçüsünün doğrudan insanın kendisi olduğu kanaatindedir. Allah'ın yarattığı her şey insan içindir. O'nun gönderdiği dini, Kitabı, emri ve yasağı insan içindir. Dolayısıyla, ahlakın sosyal ve siyasî amacı her zaman metafizik gayesinden önce gelmektedir. Sebebi, Yesevî için Hakk'a hizmet, halka hizmetten geçer. Allah'ın insanlardan ahlaklı olmalarını istemesi doğrudan kendisi için değil, insanlar ve onların toplum hayatlarını ve huzurunu olgun bir şekilde tanzim etmeleri içindir. Ahlak ve moral değerler Allah kaynaklıdır ama ilkesi ve gereksinimi sosyal hayattır. Yesevî, burada, insanların ahlak ve fazilete olan ihtiyaç ve görevlerinin ilk önce, toplum için olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bugünün toplumu için Yesevî düşüncesi ve kültürünün önemi, insanın kalbine vatanperverlik şuuru ile olgunluk ve fedâkarlık yerleştirecek ruhanî ilkesinde yatmaktadır. Dolayısıyla, Yesevî düşüncesini incelememizin amacına dönecek olursak, bu ilmi tarih içinde yeniden canlandırıp, bugünün kültürel ve millî değerler sistemimizi daha da perçinleştirmektir. Bir devlet veya toplumun yeniden değişimi ve gelişiminin anlamı ile amacı ancak bu istikamette daha net açıklığa kavuşacaktır.

²¹ *Divan-ı Hikmet*, H-53;

²² *Divan-ı Hikmet*, H-54;

²³ *Divan-ı Hikmet*, H-77;

²⁴ *Divan-ı Hikmet*, H-13;

İslam siyaset felsefesinde devletin en önemli iki işlevi öne çıkarılmaktadır: Birincisi, vatanda adaleti üstün kılmak; diğeri ise, emaneti ehline vermektir. Bu iki ilke, devletin devamlılığı ile vatanın saadeti ve barışı için şarttır. Büyük düşünür ve ecdadımız, Ebü Nasr Farabî, “*es-Siyasatü'l Medeniyye*” ve “*el-Faziletü'l Medine*” isimli eserlerinde mezkur iki ilkeyi “devlet ve siyaset” kavramlarıyla açıklamıştır²⁵. Sonra bu konu Türk düşünce tarihinde Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından “*Kut adgu Bilig*” isimli eserde yeniden işlenmiştir²⁶.

İslam felsefesindeki vatanda adalet ve emaneti ehline verme ilkeleri konu olarak Yesevî eserlerinde de işlenmiştir. “*Mir'atü'l Kulub*” risalesinde, Hoca Ahmet Yesevî, devletin önderlerince, Kur'an'ın insanların iyiliği için buyurduğu emirleri yerine getirilirse ve başkalarının da bu yoldan sapmamaları için gayret gösterilirse, kendileri ve sonlarına eren kavimleri de doğru yollarından şaşmazlar, diyor²⁷. “*Divan-i Hikmet*” isimli eserinde de,

“Hoş devlettir vilayete padişah olursa,
Adil olup bir mümini kadı kılrsa,
O kadı bütün halkı razı kılrsa,

Memnuniyetten cennet evin alır imiş...²⁸”, diyerek, yukarıdaki İslam felsefesinin adalet ve emaneti ehline verme ilkesini dile getirmiştir. Yesevî kendi devrindeki toplumun halinden de şöyle bahsetmektedir:

“Padişahlarda vezirlerde adâlet yok,
Türlü belâ halk üstüne yağdı dostlar,
Ahir zaman âlimleri zalim oldu,
Yağ çekenler alim oldu,
Hakk'ı söyleyen dervişlere düşman oldu,

Acaib, kötü zamanlar oldu dostlar²⁹”. Bu tam bir adaletsiz padişahın yönettiği toplumun halidir. Toplum insan ruhunun aynasıdır. Bu aynada toplumdaki nefsinin köleleri olanlar ile Hak kullarının yaptıkları davranışlar eksiksiz yansacaktır. Bu aynaya bakılarak insanların ahlakî ve insanî düzeylerini saptamak mümkündür. Yesevî hikmetlerinde, adeta toplumdaki insanların tiplemesini yapmıştır. Genelde, tasavvuf kültüründe insan tipleme geleneği veya anlayışı önceden de vardır. Horasan tasavvuf mektebinde, toplumdaki insanlar epistemolojik ve psikolojik olarak sınıflara ayrılmıştır. Burada soy, dil, renk veya dinî bir sınıf farkı gözlemlenmemektedir. Bu sınıflama tamamen entelektüel ve ma-

²⁵ Ebu Nasr El Farabi. *Al-Madinat-ül Fadla*. 344 s.

²⁶ Yusuf Has Hacip., *Kut adgu Bilig*, Haz: Arat R.R., Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1979, s.132.

²⁷ Azireti Sultan Qoca Ahmet Yasawi., a.g.e., 13;

²⁸ *Divan-ı Hikmet*, H-104;

²⁹ *Divan-ı Hikmet*, H-89;

nevîdir. Örneğin, bir insan hiçbir şey bilmiyor, ama, bilmediğini de biliyor. Bu insan, çocukluk döneminde. Bu sınıfın içerisinde bilmek isteyenler varsa, eğiterek yetiştirmek gerekmektedir. Buna, Yesevîlik kültüründeki talib, salik, mürit grubu tekabül ediyor. Bir insan, hiçbir şey bilmiyor, ama, hiçbir şey bilmediğini de bilmiyor. Bu Yesevîlikte cahiller grubuna tekabül ediyor. Bir insan, biliyor, ama, bildiğini bilmiyor. Bu insan uykudadır. Yesevîlikteki gafillerdir. Bir insan, biliyor, bildiğini de biliyor. Bu tam bir ariftir, izlemek gerekir. Bu, Yesevîlik kültüründeki olgun insan kategorisine dahil insanlar grubudur.

“*Divan-ı Hikmet*”te insanın toplumdaki yeri ve ahlakı açısından birçok tipler-meler mevcuttur. Bunların içinde, en aşağı ve nefsin esaretinde kalıp, “maddeleşmiş insandan” başlayıp, en olgun insana kadar her türlü insan tipleri yer almıştır. Bunların içerisinde Yesevî’nin aradığı ve istediği içi ve dışı bir, işi ve sözü bir, ahlakî hürriyete kavuşan, olgun insan kişiliği olduğunu anlamak zor değildir. Yesevî, toplum hayatında insanları tanımak ve tanıtmak için onları, “Hakperestler” ve “dünyaperestler” olarak iki gruba ayırmakta ve karşılaştırmaktadır. Yesevî, “*Hakperestler makamına mahrem oldum*” diyerek, insanları ve toplumu Hak yoluna davet etmekte ve bir taraftan, “*Dünyaperest, soysuzlardan uzak ol*”³⁰, diyerek, dünyaya tapanlardan uzaklaşmaya çağırmaktadır. Yesevî’nin dünyaperest grubuna dahil ettiği insanlar, toplum hayatında, “zalim”, “günahkar”, “ikiyüzlü”, “cahil”, “dertsiz”, “aşksız”, “riyakar”, “yalan aşık”, “akılsız alim”, “benciller”, “yağ çekenler”, “gafiller”, “soysuzlar”, “insafsız”, “acımazlar”, “fasıklar”, “imansızlar”, “amelsizler” vs. niteliklerine göre saptanmıştır. Bunlar aynı zamanda cahiller kategorisine dahildirler. Kur’an’da bunun gibi insan tipleri üzerinde ayrı ayrı durulmuştur ve onlardan uzak olmaya çağıran ayetler de çoktur³¹.

Yesevî, cahillerden kaçmak ve cehaletten kurtulmak için Hak’tan yardım istediğini hikmetlerinde şöyle bir dil ile anlatmaktadır:

“*Cahillerden kaçıp, Hakk’a sığındım*”³²
Onun için fenâ olup, Hakk’a vardım,
Dânâ bulamadığımdan utanarak, yer altına girdim”³³.

“*Sadrımı deliniz, dert ve kama doldu tam*”³⁴. Yesevî düşüncesinde cehalet, Kur’an’ı, hikmeti, genel olarak sözü kavrayacak kalb ve kulaktan yoksun; Allah’a şükretmek bir yana O’ndan korkmayı da bilmeyen; zamanı ve ömrünü boşa harcayan; haram lokma yiyen insanlar olarak anlatılmaktadır. Ayrıca, ceha-

³⁰ *Divan-ı Hikmet*, H-1;

³¹ Kur’an., 17/67; 100/1-5; 75/20; 17/100; 21/37; 30/33-34;

³² *Divan-ı Hikmet*, H-14;

³³ *Divan-ı Hikmet*, H-14;

³⁴ *Divan-ı Hikmet*, H-14;

let kavramı, rüşvet, ihtiras, münafıklık, böbürlenmek, yalan, korkaklık, aç gözlük, kanaatsizlik, kıskançlık, asabiyet, asilik, riya, gibi rezâletleri de içermektedir.

Yesevî'nin bilgelik (dânâ) kavramı ise, Hakikate aşkla koşmak, Allah'a karşı şükredici olmak, Hak Cemalini arzulamak, Aşkın derdiyle dertlenmek, takva, cömertlik, gerçek alim ve dânâlara hizmet etmek, sabır, kanaat, tevazu, alçakgönüllülük, iyiliğe çağırmak, kötülükten alıkoymak, her zaman Allah'ı hazır bilmek, ihlas, gibi faziletlerin tümünü içermektedir.

Yesevî, Hakperestler grubundakileri bilge ve akıllı insanlar olarak nitelemektedir. Onlar, toplumun "Hıdırî ve dinimizin çırağı", "gerçek aşık", "fakir", "toprak sıfat", "içi ve dışı dür, cevher", "dışını değil içini düzelten", "dertli ve garip", "gönlü kırıklara mahrem" insanlardır.

Bunlardan birkaçı üzerinde durmakta yarar vardır. Yesevî için, insan ancak toplum hayatında kendi mânâ ve yaratılış amacını gerçekleştirir. Bazı araştırmacılar, Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî'yi toplumdan irak, yer altında yaşayan bir zahit (asket) olarak göstermektedir³⁵. Ancak, Yesevî'yi temsil ettiği ilm-i hâl zemini ve kategorileri açısından tanımaya çalıştığımızda, onu "yer altı kuyusunda gizlemek", Yesevî'nin şahsına da düşüncesine de İslam'a da ihanet olurdu. Yesevî, toplumu yer altına değil, onunla birlikte ve beraber olgunluğa çağırmaktadır.

Yesevî kültüründe önemli yer işgal eden halvet olgusu veya "çile hâne" dediğimiz, kırk günlük manevî eğitim tarzı, ruhu tezkiye açısından sadece bir araçtır, amaç değildir. Yesevî düşüncesinde yöntem ve yol, genel olarak tarikat, hiçbir zaman amaç olmamıştır. Dolayısıyla, toplumdan irak, dağ ve çölü iskan eden ve kendi başına yaşayan zahitlerin olgun olup olmamalarının toplum için hiçbir önemi yoktur. Yesevî hikmetlerinde, toplumdan irak, kendi başına yaşayan zahitlere, "*Zahit olma, abid olma, aşık ol sen*³⁶", diye, doğru yolu ve yönü göstermektedir. Yesevî düşüncesinde, insanın olgunluğu ile ahlak ve fazilet sahibi olması insanlar arasındaki ilişkilerde kendini göstermektedir. Çünkü, toplum insan ruhunun aynasıdır. İnsan olgunluğunun anlamı ancak toplumda gerçekleşir. Allah da insanı bu aleme olgun insan olması ve yaratılış amacını bulması için göndermiştir.

Kur'an'da zikredildiği gibi insan, su ve topraktan yaratılmıştır³⁷. Yesevî hikmetlerinde, "*Aslın bilsen, su ve kil, yine, kile (toprak) gider ya*³⁸", demektir. Burada, toprak, tasavvufî manada, insanın yaratılış fitratını ve fazileti, tevazuyu ifade etmektedir. Yesevî düşüncesinde faziletli insan, "toprak sıfat", "mütevazı", nefisinden tamamen arın-

³⁵ Tajikova K., *a.g.e.*, s. 100

³⁶ *Divan-ı Hikmet*, H-123;

³⁷ Kur'an., 77/20-23; 86/5; 25/54; 35/11; 40/67;

³⁸ *Divan-ı Hikmet*, H-144;

miş insan demektir. Birçok hikmetlerinde, kendisinin bütün varlığıyla tamamen toprağa dönuştüğünü ifade eden sembolik bir dil kullanmaktadır:

“Başım toprak, özüm toprak, bedenim toprak,

Hakk’a kavuşur muyum diye, ruhum müştak³⁹”. Bu tasavvufi ıstılahta, vuslat veya visal makamını bildirmektedir. Toprak olmak, nefsinden arınmanın ve Hakk’a doğru yol almanın işaretidir. Tasavvuf terminolojisinde, evliya ve pirlerin kabirlerinin bulunduğu yerlere de toprak denilmektedir⁴⁰. Yesevî düşünce- sinde ise, evliya, Hakk’a açılan kapı veya Hakk’a uzayan bir geniş yoldur. Bu- nun başlıca sebebi ise, evliya, toplumun iyilikle kötülüğün, hakikat ile yalanın farkına varmasında sorumlu ve yol gösterici, ilâhî gerçeğin ve Allah’ın rahmeti- nin toplumdaki objesi olan bir bilgedir.

Toprak sıfatlı insan olmak, topluma ve milletine faydalı insan olmanın şartı- dır. Yesevî düşüncesinde, Hakk’a hizmet, halka hizmetten başlar. Halka ve mil- letine hizmet etmenin şartı ise, toprak sıfatlı olmak veya nefsinden arınmaktır. Yesevî, insanın olgunluğa erişmesi için onda kuvvetli aşk ve dert olması gerekti- ğini vurgular:

“Dertsiz insan, insan değil, bunu anlayın,

Aşksız insan, hayvan cinsi, bunu dinleyin⁴¹”. Bu mısralarda geçen, “dertsiz in- san” ve “aşksız insan” meselesi insanlık tarihindeki en önemli konudur. Bu me- sele, millet konusunda olsun veya sosyal hayatta olsun hep gündemdedir.

Dertsiz insan, insanî sorumluluk ve şuurdan yoksun, kendine, milletine, top- lumuna ve nihayet vatanına karşı hiçbir sorumluluk duygusu taşımayan, kaygı- sız, vurdumduymaz, her zaman kendi menfaatlerini öne çıkaran, canı ve derdi kalbinde değil, midesinde bulunan, hayvan cinsi, en aşağı, hayatta hiçbir amacı olmayan bir yaratıktır.

Aşksız insan ise, Allah tarafından verilmiş ilâhî hibeden yoksun, kendisinin farkında olmayan, insanî zihniyet ve fazilete erişmeyi düşünmeyen cahil, kendi- ne, aleme, insanlara ve nihayet Allah’a da önem vermeyen, nihilist bir dünyanın yapmacık çocuğudur. Kendisi de ışıksız bir boş gövde olduğundan, onun için hayatın bir anlamı ve mânâsı olmayan ıssız dünyadır.

Dertli insan olmak, aşk ateşinde alev alev yanmaktır. Dertli insan olmak, fa- ziletin ve olgunluğun ölçüsüdür. Dertli insan, gafletten ırak, gönül gözü açık ve uyanık olduğu için göğsünde (sadrında) dert, gözünde yaş olur. Dertli insan tipinin Yesevî düşüncesindeki işgal ettiği yeri büyüktür. Yesevî hikmetinde,

³⁹ *Divan-ı Hikmet*, H-13;

⁴⁰ Uludağ S. a.g.e., “Toprak”, S.538-539;

⁴¹ *Divan-ı Hikmet*, H-54;

“*Kal’ın çırağ halin pilte yağı yaşın*⁴²” demektedir. Buradaki, dertli insanın hali pilte olup yanmak, yani, toplumun aksaklıklarını ve eksikliklerini görüp, göz yaşı ve iradesiyle toplumu sıkıntıdan kurtarmak için yol veya deva aramaktır. İnsan gerçek aşka dert ile ulaşır. Aşk ise, insanı olgunluğa götüren kuvvetin kaynağıdır.

Yesevî, garip insanı, Hz. Peygamberin (s.a.s.) toplumdaki vekili veya varisi olarak nitelendirmektedir. Garip insan, tasavvuf terminolojisinde, kendisini bu dünyada garip olarak hisseden, devamlı asıl vatanı olan “hakikat alemine” kavuşmayı arzulayan ve özleyen, düşünce ve manevî halinden kimsenin bir şey anlamadığı, kesret içinde veya toplumda yalnızlık derdine yakalanan insan demektir. Bu tip insanlara, cahillerin arasındaki ulemalar veya fasıklar arasındaki takva sahipleri ile adaleti arayanlar misal olabilir. Yesevî, hikmetlerinde, kendisini garip olarak göstermektedir:

“*Garibim, kimsesizim, biçareyim hem fakir,
Senden başka kimim var, rahim eyle Sen(Allah), sahurda*⁴³”.

Yesevî bir gariptir ve merhameti sadece Allah’tan beklemektedir. Çünkü, toplumda gerçek mânâdâ Yesevî’nin halinden anlayan ve kollayan Allah’tan başka kimse yoktur. Yesevî’yi garip yapan, yalnızlığa iten kuvvet, onun insanî tutumu, Hak yoluna olan aşkı ve hırsıdır.

Gariplik, aslında, insanın kendi kendisiyle mücadele etmesini, zihnini kurcalayan sorunlara çözüm bulmada sadece, kendi ruhuyla dertleşmesini, sadece kendi dünyasından zevk almasını vs. gösteren psikolojik haldir. Garipler toplumdaki peygamberin varisi gibidirler. Yesevî, bu hususta, “*Nerede garip görürsen, hem dem olun*⁴⁴”, yani, onları kolla, dem ver, destekle demektedir. Çünkü, garipler gerçek manada olgun insanlardır.

Tasavvuf felsefesine göre, olgun insan kategorisi olmasaydı, âlem yaratılmazdı. Âlemin varoluşu ve sorumluluğu olgun insanların mevcudiyetiyle ilgili husustur. Olgun insan, toplum hayatının ve maneviyatının teminatıdır. Olgun insanların, toplumu saran korkunun aşılması ve ruhanî huzur ve dengenin sağlanılmasında büyük payı vardır. Onlar, korkuya karşı imanla, nefesine karşı aşkla mücadele veren, Allah’ın dostlarıdır. Yesevî, ilmiyle, ortaya koyduğu düşüncesiyle, Türk toplumunu imana, insanî zihniyete götüren, Türk düşünce tarihinde ayrıca büyük önemi var bir gelenek oluşturmuştur. Bu geleneğin doğası, Yesevî düşüncesindeki, olgun insan öğretisinde net ve açık bir şekilde açıklığa kavuşmaktadır.

⁴² *Divan-ı Hikmet*, H- 79,

⁴³ *Divan-ı Hikmet*, H-25, s.44;

⁴⁴ *Divan-ı Hikmet*, H-101;

KAYNAKÇA

- Aziret Sultan Koca Ahmet Yasawî, *Könildin Aynası*, Dayındağan: D.T. Kenjetay "Biliğ", Ankara, 2000.
- Ebu Nasr El Farabi. *el-Medinet-ül Fadıla*, Haz: Arslan A., Ankara 1997, Vadi Yay.,
- Güngör (Erol), *İslam Tasavvufunun Meseleleleri*, Ötüken, İstanbul, 1996;
- Hoca Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet*, T.D.V. yay. haz: Bice H., Ankara 1993.
- Kenjetay Dosay, *Yasawi dünyetanimındağı moraldıq erkindik maselesi*, (Yesevî'de Ahlakî Hürriyet), Adam Alemi.-2001.-N1. s. 32-38;
- _____, Hürriyet'e Giden Yol Yesevî İlminde Geçer. *Yüce Erek*, Ankara 2001. N10. (s.22-27);
- _____, Hoca Ahmet Yesevî İlmi'nin Gerekirliliği, *Jelmaya*. Ankara 1998., N1-2. (9-11; 6-8);
- _____, Yesevî İlmindeki Aydın Meselesi., *Jelmaya*. Ankara 1999. N5-6. (10-12; 25-29);
- _____, Hoca Ahmet Yesevî. *Türkistan Halıqaralıq Ensiklopediya*. Almatı 2000. "Qaz. Ensiklopediya", s.424-428;
- _____, *Hoca Ahmet Yesevî'nin Ahlak Felsefesi*, H.A.O.yay; Ankara 2003,
- _____, Dossay, *Qoca Ahmet Yasawî Dünyetanimındağı Adam Maselesi*, Almatı 2002,
- Kutlu Sönmez., *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcii ve Tesirleri*. Ankara 2000, T.D.V. Yay.;
- Yusuf Has Hacıp., *Kut adğu Biliğ*, Haz:Arat R.R.,Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1979, s.132.
- Tajikova, K., *İslam: Dünyetanim, İdeologiya, Sayasat...*, Almatı 1989;
- Uludağ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1996;

SEYYİD HASAN BİN SEYYİD
KASIM'IN KAYIT VE İSTİNSAH ETTİĞİ
“KİTÂB-I FÜTÜVVETNÂME”

INSCRIBED BY SEYYİD HASAN BİN SEYYİD
KASIM “KİTÂB-I FUTUWWETNAMEH”

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK
Kırıkkale Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Ahilik, kendine has kurul ve kuralları olan bir esnaf dayanışma teşkilatıdır. Ahilik Fütüvvet ile başlamış ve Fütüvvet de yiğit, genç, cömert kişiler topluluğu olarak Emeviler devrinde ortaya çıkmıştır. Fütüvvet, kötü huylardan uzak durma, güler yüz gösterme, gönül alma, mütevazı olma, başkalarını incitmekten sakınma gibi meziyetlerle öne çıkmış ve Abbasi halifesi Nâsır Li-dinillâh tarafından bir teşkilât hâline getirilmiştir. Anadolu'da Ahiliğin kurulup gelişmesi Kayseri'de yerleşen ve otuz iki meslekte üstat olan Ahi Evran'ın hizmetleri ile gerçekleşmiştir. Ahiliğin şartları Fütüvvetnâmelerde anlatılmıştır. Fütüvvetnâme, Ahiliğin dayandığı Fütüvvete ait konuların anlatıldığı tasavvufi mahiyetteki küçük eserlerdir. Türkçe Fütüvvetnâmeler içinde en çok nüshası olan eser, Radavî'nin eseri olup, eserde Fütüvvet sahipleri arasında uygulanan esaslar kaleme alınmıştır. Bizim incelediğimiz eser bir mecmuanın orta sayfalarında kayıtlı olup, Fütüvvet esaslarını tarif etmek üzere kaleme alınmıştır. Bu eser, aslında Radavî'nin Fütüvvetnâmesinin bir nüshası olmakla beraber, ilk sayfalarında müstakil olarak Fütüvvetin esasları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Fütüvvet, Radavî, Seyyid Hasan.

ABSTRACT

Akhism, is an organization of artisan solidarity with its own rules and boards. Akhism began with Futuwwa and the Futuwwa as a collection of individuals of brave, young, generous has emerged during the reign of the Umayyads. The Futuwwa, stay away from bad maxims, to show a smiling face, take heart, be humble, to avoid hurting others such as with characters came to the fore and by the Abbasid Caliph Nasir Li-dinillah was converted into an organization. In Anatolia establishment and growth of Akhism was with services of Ahi Evran that settled in Kayseri and was master of thirty-two profession. The conditions of Akhism written in futuwwetnames. In the futuwwatnames, described the futuwwa mystical character threads, Akhism is based on it system. In Turkish Futuwwatnames is Radavî's work the work of the multi-copy. In this book was described the principles applied between futuwwa owners. We examine the work is registered in the middle pages of a manuscript and has been written to describe the principles of futuwwa. This work in fact is a copy of Radavî's work, although was described the principles of futuwwa independently in the first pages.

Key Words: Akhism, Futuwwat, Radavî, Sayyid Hassan.

Giriş

Ahilik, kendine has kural ve kurulları olan, günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi bulunan bir esnaf dayanışma teşkilatıdır. Ahi kelimesinin kökeni ile ilgili Ahi ve *akı* şeklinde, aslında birbirini tamamlayan iki görüş öne çıkmış olup, buna göre Türklerde cömert kişiye akı veya ahı denilmekte, Arapçada ise Ahi kelimesi kardeşim anlamını ifade etmektedir. Arapça Ahi ile Türkçe ahı kelimesi yan yana konulduğunda birbirini tamamlayan bir anlam ortaya çıkmaktadır. Hem *kardeşim* hem de *cömert* anlamlarını içeren Ahi kelimesi Ahilik için uygun bir karşılık olmaktadır. Ahiliğin Fütüvvet ile başladığı ve Fütüvvetin de yiğit, genç, cömert kişiler topluluğu olarak Emeviler devrinde ortaya çıktığı görülmektedir. Fütüvvet, kötü huyluluk ve sefâhatten uzak durma, bir yemek sunma, armağan verme, güler yüz gösterme, gönül alma, mütevazı olup başkalarını incitmekten sakınma vb. meziyetlerle öne çıkmış ve 12. yüzyılın son çeyreğinde Abbasi halifesi Nâsır Lîdî-nillâh (1185-1225) tarafından bir teşkilât hâline getirilmiş ve halifenin kendisi de Şeyh Abdülcebbar'ın elinden Fütüvvet şalvarı giyerek Fütüvvet kâsesinden içmiştir. Halife, Fütüvveti bütün İslâm ülkelerine yaymayı amaçlamış ve devrin büyük sûfisi Ebu Ömer es-Sühreverdî'nin yardımlarından faydalanmış, mesela Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'a Fütüvvet alâmeti olarak şalvar ve kâse göndermiş ve onun da bu teşkilât içinde yer almasını sağlamıştır. Sultan I.İzzeddin Keykâvus ve I. Alaeddin Keykubad'ın girmesiyle bu teşkilât iyice güçlenmiştir. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1204 yılında Sadreddin-i Konevî'nin babası Mecdüddin İshak'ı Halife Nâsır'a elçi olarak göndermiş ve halife de bu zatla birlikte Muhyiddîn-i Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddîn Mahmud el-Hoyî (Ahi Evran)'yi Anadolu'ya irşat için göndermiştir. Evhadüddîn-i Kirmânî ve öğrencileri Anadolu'da irşat faaliyetlerine başlayıp çeşitli yerlerde tekke ve zaviyeler açmışlardır. Anadolu'da Ahiliğin kurulup gelişmesi de Kayseri'de yerleşen ve otuz iki meslekte üstat olan Ahi Evran'ın hizmetleri ile gerçekleşmiştir. Ahi Evran, Sultan I. Alaeddin'in de yardımı ile Kayseri'de büyük bir sanayi sitesi kurmuş ve Fütüvvet ilkelerine göre tekke ve zaviyelerde şeyh-mürît ilişkisini ve usta, çırak ve kalfa ilişkilerini düzenlemiş ve böylece ahı teşkilâtını kurularak Ahi Evran bütün Anadolu Ahilerinin şeyhi kabul edilmiştir. Ahilerin kızları ve bacıları da yine Kayseri'de faaliyet göstermişlerdir. Ahiliğe şerbet içmek, şed kuşanmak ve şalvar giymekle girilip bünyesinde esnaf usta, kalfa ve çıraklar yer alırdı. Bir şehirde Ahilerin reisi ahı baba olup zanaatkârlar üzerinde bir şeyh gibi nüfuzu olurdu. Ayrıca, esnaf arasındaki inzibatı sağlayan yiğitbaşı denilen bir reis olurdu. Ahiliğin şartları Fütüvvetnâme denilen kitaplarda yazılı olup, Ahiliğe girecek kişinin bu eseri hakkıyla okuyup öğrenmesi gerekirdi. Bu esere göre teşkilât mensupları, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat etme, affedici olma ve tövbe yolunu tutma gibi vasıflara sahip oluyorlardı. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, kovculuk ve hile gibi davranışlar meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi (Yavuz, Ahilik.net)

Fütüvvetnâmeler

Fütüvvetnâme, Ahiliğin dayandığı Fütüvvete ait konuların anlatıldığı tasavvufi mahiyetteki küçük eserlerdir. Ahilik mensuplarının farklı tarikatlara girebilme imkânları da bulunduğundan, farklı tarikatlara ait birçok Fütüvvetnâme kaleme alınabilmektedir. Bu eserlerde Fütüvvet usûl, erkân ve âdâbı anlatılmış olup, bugün Türkiye kütüphanelerinde kayıtlı yüz civarında Fütüvvetnâme bulunmaktadır. Bu eserlerde genellikle birbirinden menkul bilgiler yer almış ve yazarları belli başlı kaynakların dışına pek çıkmamışlardır. Bu eserlerde anlatılan kıssaların tarihi gerçeklerle pek bağdaşmadığı ve daha ziyade efsanevî rivayetlere yer verildiği de dikkati çeken bir husustur.

Yazarı bilinen en eski Türkçe Fütüvvetnâme 13. yüzyıl ortalarında Yahya bin Halil bin Çoban el-Burgâzî tarafından yazılmış bir önsöz ve 17 baptan oluşan eserdir. Bu eserde yâğıt, Ahi ve şeyh tarifleri yapılarak Fütüvvetin tarifi verilmiş, Fütüvvet ağacı açıklanıp bir Ahinin vasıfları belirtilmiştir. Tespit edilen en eski manzum Türkçe Fütüvvetnâme ise Şeyh Eşref bin Ahmed'in eseri olup, yazarının Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469)'nin babası olduğu tahmin edilmektedir. Eserde şeriat, tarikat, hakikat ve marifet kapıları onar makam ile birlikte açıklanmıştır. Seyyid Hüseyin bin Seyyid Gaybî'nin Fütüvvetnâmesinde mukaddimeden sonra, Fütüvvet sahibi peygamberler çeşitli kıssalarla Hz. Peygamber'e kadar anlatılmış, Hz. Ali'nin şedd kuşanması Gadîr-i Hum olayı içinde nakledilmiş, Hz. Ali ve Selmân'ın belini bağladığı on yedi kişi zikredilmiş, helva pişirmenin adabı anlatılıp Fütüvvet silsilesi ve erkânı açıklanmıştır. Türkçe Fütüvvetnâmeler içinde en çok tanınan ve nüshası bulunan eser, Seyyid Muhammed bin Seyyid Alâüddin el-Hüseyin er-Radavî'nin *Miftâhu'd-dekâik fî-beyânî'l-fütüvveti ve'l-hakâik* adlı eseri olup, eserde Fütüvvetdârlar arasında işlenen erkân kaleme alınmıştır. Tevbe almak, yol atası ve yol kardeşi edinmek, şedd kuşanmak, şeddin şartları, erkânı, şakirdi revân etmek, helva-yı cefnenin senedi, erkânı, pişirilip paylaştırılması ve bir şehirden diğer şehre götürülmesi, mahfil ehlinin birbirinden hak talep etmesi, Fütüvvetin kısımları, dereceleri, Fütüvvetten düşüren hâller, Fütüvvet ehlinin vasıfları, Fütüvvet sahibi peygamberler ve Hz. Ali'nin şedd kuşanması vb. konular anlatılıp soru-cevap faslıyla eser sona ermiştir. Her ikisi de Burgâzî ve Seyyid Hüseyin'in eserlerini kaynak olarak kullanmış olan, müellifi bilinmeyen Fütüvvetnâmeler de olup bunlar Millet Ktb., Şer'iyye 900 ve Selim Ağa Ktb., Kemenkeş 191/2'de kayıtlıdır. Bir Fütüvvetnâme nüshası da Seyyid Hüseyin'i kaynak olarak kullanıp ondan farklı şekilde düzenlenmiş olan nüsha olup, bu eserde şedd, hırka, aba, seccade gibi şekli unsurlar hakkında Seyyid Hüseyin'in eserinden daha zengin ve farklı yorumlar yapılmıştır. Bir Fütüvvetnâme nüshası da Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmakta olup, Fütüvvetin Bektâşiliğe tesirini göstermekte ve tıraş erkânı, hırkanın tavsifi, Hz. Ali'nin hırka giyip şedd kuşanması, şedd bağlama şekilleri, erkân-ı tarikat, vacibât-ı tarikat, beyân-ı tarikat vb. konuları işlemektedir. Bir diğer eser de Fütüv-

vetnâme-i Ca'fer Sâdık olup, bu eserin Hacı Bektaş zaviyesine bağlı bir şeyh veya halife tarafından derlendiği anlaşılmaktadır (Sarıkaya, 2010:2-4).

Seyyid Hasan Bin Seyyid Kasım'ın kaydettiği Fütüvvetnâme

Bu çalışmada incelediğimiz bu eser “yazmalar.gov.tr” 45 Hk 1137/7’de kayıtlı bir mecmuanın 122b-144b yaprakları arasında bulunmaktadır. Eser H.1038/1629 tarihinde Sultan IV.Murad zamanında kaleme alınmış olup yazarı hakkında elimizde şu ana kadar bir bilgi bulunmamaktadır. Eser, Fütüvvet usûl, âdab ve erkânını tarif etmek üzere kaleme alınmış bir Fütüvvetnâme olup, aslında Radavî’nin Fütüvvetnâmesinin bir nüshası olmakla beraber ilk sayfalarında, Fütüvvetnâmelerde genellikle anonim vaziyette karşılaşılan Fütüvvet geleneğinin esasları müstakil biçimde madde ve sayılarla anlatılmıştır. Bugüne kadar incelendiğine dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Eser, “Hâzâ Kitâbu Fütüvvetnâme” başlığı ile başlamakta ve giriş kısmında şöyle denilmektedir: *Nebî aleyhisselâm demiştir ki: Fütüvvet üç kısma ayrılır birincisi Allah’ın emrini korumak, ikincisi Resûlün emrini gözetmek ve üçüncüsü Allah dostlarıyla sohbet etmek. İmâm Ca’fer-i Sâdık, Peygamberden rivâyet eder ki: muhibb-i âşık ve dervîş-i sâdık, şedd-i Murtazâ Aliyi kabul etmeli ki şedd bağlamak ve terbiyet etmek ona kolaylaşsın üç fende mükemmel olsun. Bunlar şeriat, tarikat ve marifet ilimleridir; böylece ona şedd bağlamak kolaylaşsın ve hakikat yüz gösterir. Kendisine şedd bağlanan miyân-beste kimseye şeddin lâıyk olması ve hakikatin yüz göstermesi için üç şey gerekir: birincisi dünya ile bağlarını kesmek, ikincisi hakikatleri korumak, üçüncüsü incelikleri keşfetmektir. Mürşid-i kâmil elinden Şâh-ı Merdânın şeddini kabul eden sâdık kimse bütün halkın başında bir tâca benzer ki o tâcın dört terki vardır: birinci terk, elinde olanı şeyhinden esirgememek ve kendi cânına minnet tutmak; ikinci terk, iyiden ve kötüden perhîzkâr olmak; üçüncü terk kendisini ölmeden önce ölmüş bilmek ki, Peygamber a.s, mûtû kable en temûtû buyurmuştur; dördüncü terk iyiye ve kötüye sabr etmek. Miyân-bestelik ve şeyhlik adının ona helâl olması için on şerefi bilmesi gerekir; birincisi, Hakka inanmak, ikincisi halk arasında insâfla yaşamak, üçüncüsü nefsini ezmek, dördüncüsü ululara hizmet etmek, beşincisi eli altındakine şefaât etmek, altıncısı dostlarına nasihat etmek, yedincisi dervîşlere cömertlik etmek, sekizincisi ulemaya tevâzu etmek, dokuzuncusu düşmanla yavaş yaşamak, onuncusu câhile susmaktır.*

FASL. Dinleme ehlinin sözü: eğer sana şeddin imanı, guslü, kıblesi, farızası, pâklığı, yemişi, cânı, tekbiri nedir diye sorsalar cevap ver ki: şeddin imanı şuttârlıktır; namazı arılıktır; guslü âdeti terketmektir; kıblesi birdir; farızası şeyh sohbetidir; kelimesi doğruluktur; pâklığı hayâdır; cânı senâdır; kilidi râstlık ve tekbîrdir. FASL eğer sana şeddin ahkâmı kaçtır diye sorsalar cevap ver ki altıdır: birinci tevbedir, ikinci mücâhededir, üçüncü yakîn ve dostluktur, dördüncü sıdkı tam olma, beşinci tevekkül etmektir, altıncı âdeti terketmektir. FASL eğer sana Hz. Alî’nin tarikatının kaç şartı vardır diye sorsalar de ki altıdır: birin-

cisi tevbe, ikincisi teslim, üçüncüsü yakın olmak, dördüncüsü takvâ, beşincisi kanaat, altıncısı uzlettir. FASL sana şeddin kaç rûknü vardır diye sorsalar de ki altıdır: birincisi ilm, ikincisi amel, üçüncüsü sabr, dördüncüsü rehnümâ (mürşid), beşincisi şükrullah, altıncısı ihlâstır. FASL eger sana şeddin, hırkanun ve tâcın abdesti kaçıtır diye sorsalar de ki üçtür: birincisi meşâyih nazarına eli boş varmamak, ikincisi dâyim tahâretle olmak, üçüncüsü emr-i ma'rûf ve nehy-i münker etmektir. FASL eger sana şeddin hutbesi kaçıtır diye sorsalar de ki altıdır: birincisi Âdem peygamber, ikincisi Şît peygamber, üçüncüsü Nûh peygamber, dördüncüsü İbrâhîm peygamber, beşincisi Mûsâ peygamber, altıncısı Muhammed Mustafâdır (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun). FASL eger sana şeriatın hutbesi kaçıtır diye sorsalar de ki dördtür: birincisi yalan söylememek, ikincisi zinâ etmemek, üçüncüsü şarap içmemek, dördüncüsü hırsızlık yapmamak. FASL eger sana fakrın ve şeddin kapısı kaçıtır deseler de ki dördtür: şeriatı ve on makam içindedir, ikincisi tarikatı ve on makam içindedir, üçüncüsü marifettir ve on makam içindedir, dördüncüsü hakikattir ve on makam içindedir. Birinci bâb, şeriat içinde olan on makamın birincisi îmân getürmektir, ikincisi namaz kılmaktır, üçüncüsü zekat vermektir, dördüncüsü oruç tutmaktır, beşincisi gücü yeterse hacca gitmektir, altıncısı helâl kazançtır, yedincisi haram yememektir, sekizincisi şeriat evine girmek, tokuzuncusu seferberlik olduğunda gazâyâ gitmektir, onuncusu emr-i ma'rûf nehy-i münkerdir. İkinci bâb, tarikat içinde olan on makamın ilki tevbe etmek, ikincisi ahlaklı olmak, üçüncüsü mürîd olmak, dördüncüsü korku ile ümit arasında olmak, beşincisi lezzetleri terk etmek, altıncısı helâl kazanç, yedincisi haram yememek, sekizincisi pîr icazetiyle olmak, dokuzuncusu cemiyet ve nasihat, onuncusu terk-i tecrîd. Üçüncü bâb, hakikat içinde olan on makamın ilki toprak ile beraber olmak, ikincisi yetmiş iki millete bir nazar ile bakmak, üçüncüsü iyi lokma gözetmeyip kendisini yola sebil etmek, dördüncüsü dünya içinde yaratılmış ondan emin olmak, beşincisi hiç kimseyi incitmemek, altıncısı fakirlere münkir olmamak, yedincisi Hak yoluna gitmek, sekizincisi sırrını saklamak, dokuzuncusu yalvarmak, onuncusu gözünü ibretle açıp ilme çalışmaktır. Dördüncü bâb, ilki: Peygamber a.s.: "Nefsin edebi dersin edebinden hayırlıdır" diye buyurdu, ikinci makam nefsin baskı kurmak, üçüncü makam haramdan kaçınmak, dördüncü makam meşâyih sîdk ve ihlâs, beşinci makam hayâ, altıncı makam cömertlik, yedinci makam yumuşak huylu olmak, sekizinci makam din gözünü aydın kılmak, dokuzuncu makam kavuşmaya yakın olmak, onuncu makam kendisini bilmektir nitekim Hz. Âlî *Men 'arefe nefsehu fe-kad 'arefe rabbehu* buyurmuştur.

Eserin yukarıda özetlediğimiz kısmı, Radavî'nin Fütüvvetnâmesi veya genel Fütüvvet ilkeleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış olup bu kısımdan sonra Kitâb-ı Fütüvvetnâme başlığı altında Radavî'nin Fütüvvetnâmesi verilmiştir. Bu kısım şöyle başlamaktadır: "Besmele ve salât u selâm.... Ba'dehu şöyle rivâyet olunur ki bu risâlenün musannıfı seyyid-i 'abd el-muftekiru rahmetullahi ta'âlâ rabbihi'l-kaviyyü Muhammed bin Seyyid 'Aliyyüddîn el-Hüseyn er-

Radavî 'afa'llahu 'anhu ki Fütüvvet tâliblerinden ve tarikat sâliklerinden birkaç 'azîz bu za'îfden iltimâs idüp ki Fütüvvetdârlar arasında söylenen ve işidilen erkânun âyînini kaleme getürüp mikrâz almak ve tevbe ve 'ahd ve şart ve bey'at etmek ve yol ata ve yol kardaşı idinmek erkânı ve şâgirdi revân etmek ve halvâ-yı cefne erkânı ve ne tarikile bişirdükleri ve âhar şehrlere ne tarikile gönderdüklerin ve teslîm iden kişünün elinden ne vechle alınacağını ve tarik-i mahfil ehli birbirine lokma sunmasın ve birbirinden hak taleb etmek ve sâhib-i tarikdan günâh sâdır olsa saff-ı nî'alda turup dahi ana Horasan ve 'Irâk pîrleri buna kuleteyn-i tarikat dirler ve dahi Mekke ve Medîne erenleri buna makâm-ı insâf dirler imdi ol makâmda turup ashâb-ı tarîka garâmet çeküp ki ana tercümân-ı kadem dirler ve dahi tercümân-ı lisân söylemek meşâyih-i selef rahimehumullah erkânları üzerine esahh rivâyet ki kitâba ve sünnete ve icmâ'-ı meşâyih'e muvâfık ve ahsen hikâyetle beyân u 'ayân idem iltimâsların kabul kıldum tâ ki her 'azîz bu ris'levî mutâla'a idüp müstefid olalar ve ben fakîr du'âcıyı hayrıla yâd kılup fâtîha ihsân ide. Bu nükteleri nâ-ehl nazarından mahfî tutalar ammâ ehlinen diriğ tutmayalar zirâ hikmeti n^ehle virmek zulmdur ve ehlinen gizlemek dahi zulmdur nitekim mihter-i kâ'inât ve mefhar-ı mevcûdât Muhammed Mustafa' aleyhi efdali's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât buyurur: *Lâ-tu'ti'l-hikmete ilâ-gayri ehlihâ fe-tazlemûhâ ve lâ-tümne'ûhâ min-ehlihâ*. FASL ammâ bilgil ey tâlib-i erkân-ı tarikat es'adekallahu fi'd-dâreyn ehl-i Fütüvvet arasında şedûn ve halvâ-yı çıka? (cefne)nun senedin bir vechle isbât iderler evvel Âdem peygamberden ikinci Nûh peygamberden.....

Nüşanın 144b yaprağında biten eserin hâtimesinde şöyle denilmektedir:ve dahi bilgil ki Fütüvvet dört harfdür ve her harfün ma'nâsı vardır; evvel *F fenâdandur tâ fâni olmayınca mülk-i bekâya yetişmez; ikinci Fütüvvet tevbe itmekdür; üçüncü harf Fütüvvet pîrine vefâ itmekdür; dördüncü Fütüvvet kendiyi Hak yolında sebîl itmekdür ve sâhib-i Fütüvvet gerekdür ki şerî'ata üstüvâr ola ve hakikatden haberdâr ola; ol nesne ki kendine revâ göre halka dahi anı revâ göre ve sallallahu 'alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihi ecma'în.*

Temmeti'l-kitâbi'l-fütüvvet an-yedi Seyyid Hasan bin Seyyid Kasım min-şühûri Saferü'l-muzaffer sene 1038.

METİN

Bismillahirrahmanirrahim. Kâle'n-nebiyyü aleyhisselâm el-fütüvvetü alâ-selâseti aksâmin evvelühâ muhâfazatu emrillah ve's-sânî murâ'âtü Resûlillah ve's-sâlisü es-sohbetü ma'a ehliillah sadaka Resûlillah ve'l-meşâyihî's-şuyûh. İmâm Ca'fer-i Sâdık r.a rivâyet kılur Peygamberden a.s eydür kim muhibb-i âşık ve dervîş-i sâdık-ı Halîlürrahman eyle gerekdür kim şedd-i Murtazâ Alîyi kabul eyleye kim üç fen içinde kâmil ü mükemmel ola tâ şedd bağlamak ve terbiyet etmek ana müsellemler ola. Evvel ilm-i şeriat ikinci ilm-i tarikat üçüncü ma'rifet hâsıl itmiş ola tâ kim şedd bağlamak ana dürüst ola tâ kim hakikat ana yüz göstere ve dahi getürüpdururlar

kim miyân-beste olan kimseye ki şedd bağlanur ana üç nesne lâzımdur tâ ol şedd ana lâyük ola hakikat yüz göstere: evvel terk-i alâyıkdur ya'nî dünyâ ta'allukâtın terk eylemekdür. İkinci hıfzu'l-hakâyıkdur. Üçüncü keşf-i dekâyıkdur. ve dahi getirüpdururlar kim âşık-ı sâdik kâsib-i Halilürrahman kim şedd-i Şâh-ı Merdân emîrül-mü'minîn Alî k.v. mürşid-i kâmil elinden kabul iden sâdik kimse kamu halkun başında tâca benzer ki ol tâcun dört terki ola. Terk-i evvel oldur ki her ne ki elinde vardur şeyhinden diriğ dutmaya belki kendi cânına minnet duta; ikinci terk perhizkâr olmakdur eyüden ve yaramazdan; üçüncü terk oldur ki kendiyi ölmezden evvel ölmüş bilesin kim Peygamber a.s, mütü kable en temütü diyü buyurur; dördüncü terk oldur ki eyüye ve yatlıya sabr eyleye ve on şerefi bilip miyân-bestelik ve şeyhlik adı ana halâl ola evvel Hakka inanmakdur ikinci halk arasında insâfıla dirile üçüncü nefsinin kahr eylemekdür dördüncü ululara hidmet eylemekdür beşinci eli altındağına şefâ'at eyleye altıncı dostlara nasihat eyleye yedinci dervişlere sahîlik eyleye sekizinci ulemâyâ tevâzu' eyleye dokuzuncu düşmanıla yavaş dirile onuncu câhile epeşem ola. FASL Sühan-ı ehl-i istimâ' eger sana sorsalar ki şeddün îmânı nedür ve şeddün gusli nedür ve şeddün kıblesi nedür ve şeddün farîzası nedür ve şeddün pâklığı nedür ve şeddün yemişi nedür ve şeddün cânı nedür ve şeddün tekbîri nedür ve şeddün su'âlin itseler cevâb viresin kim şeddün îmânı şuttârlıkdur ve şeddün namâzı arılıkdur ve şeddün gusli terk-i âdetdür ve şeddün kıblesi birdür ve şeddün farîzası şeyh sohbetidür ve şeddün kelimesi doğrulukdur ve şeddün pâklığı hayâdur ve şeddün cânı senâdur ve şeddün kilidi râstlıkdur ve tekbîrdür. FASL eger sana sorsalar kim şeddün ahkâmı kaçdur cevâb vir kim altıdur evvel tevbedür ikinci mücâhededür üçüncü yakîn ve dostlukdur dördüncü sıdkı bütün olmakdur beşinci tevekkül eylemekdür altıncı terk-i âdetdür. FASL eger sorsalar kim tarikat-i hazret-i 'Alî kaç şartı vardur diseler eyt kim altıdur evvel tevbe ikinci teslîm üçüncü yakîn olmakdur dördüncü takvâdur beinci kanâ'atdur altıncı 'uzletdür. FASL eger sorsalar kim şeddün kaç rûkni vardur eyt kim altıdur evvel 'ilmdür ikinci 'ameldür üçüncü sabrdur dördüncü rehnümâdur beşinci şükrollahdur altıncı ihlâsdur. FASL eger sorsalar kim şeddün ve hırkanun ve tâcun abdesti kaçdur eyt kim üçdür evvel oldur kim meşâyih nazarına eli boş varmaya ikinci dâyim tahâretile olmakdur üçüncü emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eylemekdür. FASL eger sorsalar kim şeddün hutbesi kaçdur eyt kim altıdur evvel Âdem peygamber a.s. ikinci Şît peygamber a.s. üçüncü Nûh peygamber a.s. dördüncü İbrâhîm peygamber a.s. beşinci Mûsâ peygamber a.s. altıncı Muhammed Mustafâdur salavâtullahi aleyhim ve aleynâ ecma'în. FASL eger sorsalar kim şerî'atun hutbesi kaçdur eyt kim dördür evvel oldur kim yalan söylemeye ikinci zinâ itmeye üçüncü süci içmeye dördüncü uğurluk itmeye. FASL eger fakrun kapısı ve şeddün kapısı kaçdur diseler eyt kim dördür şerî'atdur on makâm içindedür ikinci tarikatdur on makâm içindedür üçüncü ma'rifetdür on makâm içindedür dördüncü hakikatdür on makâm içindedür. Evvel bâb, ol on kim şerî'at içindedür evvel îmân getürmekdür ikinci namâz kılmakdur üçüncü zekât virmekdür dördüncü oruç tutmakdur beşinci

hacca varmakdur güci yeterse altıncı halâl kesb kazanmakdur yedinci harâm yimemekdür sekizinci şer'at evine girmekdür tokuzuncı nefir-i 'âmm olıcak gazâyâ varmakdur onuncı emr-i ma'rûf nehy-i münkerdür. *İkinci bâb*, ol on kim tarikat içindedür evvel tevbe eylemekdür ikinci hulk eylemekdür üçüncü mürîd olmakdur dördüncü havfile recâ mâbeyninde olmakdur beşinci lezzetleri terk eylemekdür altıncı halâl kesb kazanmakdur yedinci harâm yimemekdür sekizinci pîr icazetiyle olmakdur tokuzuncı cem'iyet ve nasîhatedür onuncı terk-i tecrîddür. *Üçüncü bâb*, ol on kim hakikat içindedür evvel toprak ile berâber olmakdur ikinci yetmiş iki millete bir nazar ile bakmakdur üçüncü eyü lokma gözetmeye kendüzünü yola sebil eyleye dördüncü dünyâ içinde yaratılmış andan emîn ola beşinci hiç kimseyi incitmeye altıncı fakîrlere münkir olmaya yedinci Hak ta'âlâ yolına sülûk ide sekizinci sırrını saklamakdur tokuzuncı münâcât itmekdür onuncı 'ibretilen gözin açup 'ilme dürüşmekdür. *Dördüncü bâb*, kâlê'n-nebiyyü a.s. "Edebü'n-nefsi hayrun min-edebî'd-dersi" ikinci makâm cevır kılmağdur nefsi üçüncü makâm perhiz kılmağdur harâmdan dördüncü makâm sıdk u ihlâsdur meşâyih beşinci makâm hayâdur altıncı cömerdlikdür yedinci makâm halîmü'n-nefs olmakdur sekizinci makâm dîn gözin aydın kılmağdur tokuzuncı makâm kurb-ı visâldür onuncı makâm kendüyi bilmekdür nitekim emîrü'l-mü'minîn 'Alî k.v. buyurur ki *Men'arefe nefsehu fe-kad 'arefe rabbehu* sadaka Resûlullah ve sadaka Habîbullah.

KİTÂB-I FütüvvetNÂME "Besmele ve salât u selâm.... Ba'dehu şöyle rivâyet olunur ki bu risâlenün musannıfı seyyid-i 'abd el-muftekiru rahmetullahi ta'âlâ rabbihi'l-kaviyyü Muhammed bin Seyyid 'Aliyyüddîn el-Hüseyn er-Radavî 'afa'llahu 'anhu ki Fütüvvet tâliblerinden ve tarikat sâliklerinden birkaç 'azîz bu za'ifden iltimâs idüp ki Fütüvvetdârlar arasında söylenen ve işidilen erkânun âyînini kaleme getürüp mikrâz almak ve tevbe ve 'ahd ve şart ve bey'at etmek ve yol ata ve yol kardaşı idinmek erkânı ve şâgirdi revân etmek ve halvâ-yı cefne erkânı ve ne tarîkile bişirdükleri ve âhar şehrlere ne tarîkile gönderdüklerin ve teslîm iden kişün elinden ne vechle alınacağın ve tarik-i mahfil ehli birbirine lokma sunmasın ve birbirinden hak taleb etmek ve sâhib-i tarîkdan günâh sâdır olsa saff-ı ni'alda turup dahi ana Horasan ve 'Irâk pîrleri buna kulleteyn-i tarikat dirler ve dahi Mekke ve Medîne erenleri buna makâm-ı insâf dirler imdi ol makâmda turup ashâb-ı tarîka garâmet çeküp ki ana tercümân-ı kadem dirler ve dahi tercümân-ı lisân söylemek meşâyih-i selef rahimehumullah erkânları üzerine esahh rivâyet ki kitâba ve sünnete ve icmâ'-ı meşâyih muvâfık ve ahsen hikâyetle beyân u 'ayân idem iltimâsların kabul kıldum tâ ki her 'azîz bu risâleyi mutâla'a idüp müstefid olalar ve ben fakîr du'âcıyı hayrıyla yâd kılup fâtiha ihsân ide. Bu nükteleri nâ-ehl nazarından mahfî tutalar ammâ ehlinden dirîğ tutmayalar zîrâ hikmeti nâ-ehle virmek zulmdur ve ehlinden gizlemek dahi zulmdur nitekim mihter-i kâ'inât ve mefhar-ı mevcûdât Muhammed Mustafâ 'aleyhi efdali's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât buyurur: *Lâ-tu'ti'l-hikmete ilâ-gayri*

ehlihâ fe-tazlemûhâ ve lâ-tümne'ûhâ min-ehlihâ. FASL ammâ bilgil ey tâlib-i erkân-ı tarikat es'adekallahu fi'd-dâreyn ehl-i Fütüvvet arasında şedûn ve halvâyı çıka? (cefne)nun senedin bir vechle isbât iderler evvel Âdem peygamberden ikinci Nûh peygamberden.....”

Eserin sonunda şöyle denilir: 144b....*ve dahi bilgil ki Fütüvvet dört harfdür ve her harfün ma'nası vardır;evvel F fenâdandur tâ fâni olmayınca mülk-i bekâya yetişmez; ikinci Fütüvvet tevbe itmekdür; üçüncü harf Fütüvvet pîrine vefâ itmekdür;dördüncü Fütüvvet kendiyi Hak yolında sebîl itmekdür ve sâhib-i Fütüvvet gerekdür ki şeriata üstüvâr ola ve hakikatden haberdâr ola;ol nesne ki kendine revâ göre halka dahi anı revâ göre ve sallallahu 'alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma'in.. Temmeti'l-kitâbi'l-fütüvvet an-yedi Seyyid Hasan bin Seyyid Kasım. min-şühûri Saferü'l-muzaffar sene 1038.*

Sonuç

Anadolu'da Fütüvvet sisteminin bir uzantısı olarak, zor şartlarda bir esnaf hareketi olarak doğup gelişmiş olan Ahilik, kendi kurul ve kurallarını da kısa sürede oluşturarak başta Bektaşilik olmak üzere birçok tarikat ve yapıyı da derinden etkilemiştir. Ahiliğin dayandığı ahlakî bir sistem olan Fütüvvet, daha sonra birçok eserin kaleme alınmasına yol açmış ve Ahiliğin esasları da bu eserlerde ortaya konulmuştur. Fütüvvetnâmelerde, Ahiliğin de dayanmakta olduğu esaslar genellikle sayısal ve simetrik bir çerçeve içinde anlatılmıştır. Türkçe Fütüvvetnâmeler arasında en yaygın olanı ise Radavî'nin eseri olup, gerek nüshalarının çokluğu, gerekse benzer başka eserlerin de yazılmasına vesile olması bakımından en çok dikkati çeken ve üzerinde durulan eser olmuştur. Bu çalışmada incelediğimiz eser de böyle bir referans ürünü olup, aslında Radavî'nin eserinin bir nüshası olmakla beraber, ondan hareketle Fütüvvet esaslarını giriş mahiyetindeki bilgilerle bir de kendisi anlatmıştır.

KAYNAKÇA

Bilgin, Orhan, *Şeyh Eşref bin Ahmed. Fütüvvetnâme*, İstanbul, 1992.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Burgâzî ve Fütüvvetnâmesi*, İÜİFM, c.XV, Nu:1-4, 1953-1954, s. 111-149; *Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnâmesi*, İÜİFM, c.XVII, Nu:1-1955-56.

Sarıkaya, M.Saffet, *Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnâmeler*, Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü, Sakarya Üni.Yay., 2010.

Yavuz, Kemal, *Ahilik*, <http://www.ahilik.net/> (makaleler).

**TARİHSEL HAYATI VE GÖRÜŞLERİ
BAĞLAMINDA AHİ EVRAN'IN YAZ(MA)DIĞI
KİTAPLAR VE SÖYLE(ME)DİĞİ SÖZLER**

THE WORKS WRITTEN/NOT
WRITTEN AND THE WORDS SPOKEN/NOT
SPOKEN BY AHİ EVRAN IN THE CON
EXT OF HIS HISTORICAL LIFE AND VIEWS

Yrd. Doç. Dr. Hayri KAPLAN

Çukurova Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Bu mütevazı çalışmada Ahi Evran'ın tarihsel hayatı ve eserleri bağlamında yapılan bazı yanlışların tashih edilmesi amaçlanmıştır. Mikail Bayram tarafından Ahi Evran'ın eserleri olarak tanıtılan yirmi civarındaki eserin yazma nüshalarına tekrar müracaat edilerek, diğer tarihi kaynaklardan da istifadeyle bu eserlerin gerçek yazarları belirlenmiştir. Böylece otuz beş yıllık çalışmasının ürünü olarak Bayram tarafından bu eserlere atıfla ortaya atılan iddiaların, Ahi Evran'a ait gösterilen görüşlerin, tarihsel olayların kimlere ait olduğu da ortaya çıkarılmıştır. Aynı malzemedен Bayram'ın ulaştığı sonuçlarla bizim ulaştığımız sonuçlar arasında hayret verici farklılıklar bulunmaktadır. Ahi Evran'ın ne ismen ne de cismen günümüze ulaşan ve ya kaynaklarda zikredilen, belgelenebilir, ispat edilebilir herhangi bir eserinin var olmadığı sonucuna ulaştığımız bu çalışmada şu telif ve çeviri eserlerin yazarları belgeler eşliğinde gösterilmiştir: el-Menâhicü's-Seyfiyye, Metâli'u'l-İmân, Tebsiratü'l-Mübtedî, Letâif-i Gıyâsiyye, Letâifü'l-Hikme, Mi'râc-nâme, Mürşidü'l-Kifâye, Yezdân-şinâht, Musâri'u'l-Musâri', Tercüme-i Elvâhu'l-İmâdiyye, Tercüme-i en-Nefsü'n-Nâtıka, Tercüme-i Kitâbü'l-Hamşîn, Mükâtebât, Tuhfetü'ş-Şekûr, Ahlâk-ı Nâsirî, Goşâyiş-nâme. Ayrıca şu iddiaların geçersizliği de gösterilmiştir: Ahi Evran'ın Nâsirüddîn Mahmud olarak bilinen adının tam olarak Nâsirüddîn/Nasirüddîn/Nasruddîn Ebu'l-Hakâik Mahmud b. Ahmed el-Hûyî olduğu, Ahi Evran'ın Fahrüddîn er-Râzî'ye öğrencilik yaptığı, hem de uzun süre onun talebesi olduğu, onun fikir ve eserlerinden çok etkilendiği, Tefsîr-i Kebîr'in yazımında görev aldığı, Herat'ta bulunduğu, her fen ve ilimde mahir olduğu, Konevî ile çağdaş olup onunla yazışmalarda bulunduğu, Selçuklu sultan ve emîrlerine eserler ithaf ettiği, velûd bir yazar ve mütercim olduğu, hem İbn Sînâ hayranı, akılcı bir filozof, hem akılcılığı, felsefeyi ve İbn Sînâ'yı yeren bir mutasavvıf, hem de koyu bir Eş'arî kelâmcısı olduğu, melâmî meşrebi gereği eserlerinde hiçbir zaman adını anmamış olduğu, bazı eserlerinin çok yaygın şekilde okunduğu ve tanındığı, beş sene hapiste suçsuz yere yattığı, Mevlânâ ve çevresinin doğrudan veya dolaylı baskısına, düşmanlığına maruz kaldığı, analarında tam bir karışıklığın ve husumetin bulunduğu, Evhadüddîn el-Kirmânî'nin müridi olduğu, eserlerinde Kirmânî'nin pek çok şiirleri bulunduğu, Ahilik düşüncesinde İhvânü's-Safâ'nın teşkilatçılığından esinlendiği, hakikatleri latifelerle dile getirmede usta olduğu, Moğolların baskısı ve politikası sonucu eserlerinin başka yazarlara ait gösterilmek zorunda kalındığı veya bilinçli olarak unutturulduğu, eserlerinin Tûsî tarafından intihal yoluyla kendine mal edildiği.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran, Râzî, Konevî, İbn Sînâ, Tûsî, Urmevî, Kirmânî.

ABSTRACT

In this moderate study, it is aimed to correct some mistakes about the historical life and works of Ahi Evran. In this context, manuscripts of approximately 20 works introduced as the works of Ahi Evran by Mikail Bayram are revised and other relevant historical resources are scrutinized, in consequence, true authors of those works are determined. True owners of The historical events and opinions attached to Ahi Evran by Mikail Bayram as a result of his 35 years of studying are revealed in this way. Although the material used by us is the same, there are surprising differences between the results of his and mine. In this study we concluded that Ahi Evran had no work extant or mentioned in resources and proven, the authors of the following works of composition and translation are revealed and supported by documents: el-Menâhicü's-Seyfiyye, Metâli'u'l-Îmân, Tebsiratü'l-Mübtedî, Letâif-i Gryâsiyye, Letâifü'l-Hikme, Mi'râc-nâme, Mürşidü'l-Kifâye, Yezdân-şinâht, Musâri'u'l-Musâri', Tercüme-i Elvâhu'l-Îmâdiyye, Tercüme-i en-Nefsü'n-Nâtika, Tercüme-i Kitâbü'l-Hamsîn, Mükâtebât, Tuhfetü'ş-Şekûr, Ahlâk-ı Nâsirî, Goşâyîş-nâme. In addition, the following assertions are exploded: the exact name of Ahi Evran, known as Nâsiruddîn Mahmud, was Nâsirud-dîn/Nasîruddîn/Nasruddîn Ebu'l-Hakâk Mahmud b. Ahmed el-Hü'yî, he was a student of Fahrüddîn er-Râzi and influenced from him much, he made contribution to Tefsîr-i Kebîr of Fahrüddîn er-Râzi, he lived in Herat for a while, he was skillful in all science, he was contemporary of Konevî and in correspondence with him, he dedicated some of his works to Seldjukid sultans and amirs, he was a productive author and translator, he was an admirer of İbn Sina, a rationalist philosopher, a sufi and a firm Eşari theologist criticising rationalism, philosophy and İbn Sina at the same time, he had never mentioned his own name in his works in accordance with his being Malamî, his some works were very known and read, he lay in prison for five years unjustly, there was enmity and opposition between Ahi Evran and Mewlana, he was put under pressure directly and indirectly by Mewlana and his people, he was a disciple of Evhadüddîn el-Kirmânî and tebe were many poems of Kirmânî in his works, he drew inspiration from İhvânü's-Safâ in his uhuwva/ahilik thought, he was skillful in expression of truths with jests, his works were attached to other people because Mongol pressure or not mentioned intentionally and they were plagiarized by Tûsî.

Key Words: Ahi Evran, Râzî, Konevî, İbn Sinâ, Tûsî, Urmevî, Sühreverdî, Mevlânâ, Kirmânî.

Giriş

Ahilik ve Ahi Evran hakkında yapılan bilimsel çalışmalar, günümüze ulaşan tarihi kaynakların bu konularda çok sınırlı bilgiler sunmasından ve yazma eser içeren kütüphanelerimizden yeni bilgilerin keşfedilme olasılığından dolayı hala canlılığını korumaktadır. Yazma eserlere müracaatı zorunlu kılan bu durum, özellikle Ahi Evran'ın tarihsel hayatı ve eserleri bağlamında daha da önem kazanmaktadır. Mikail Bayram tarafından gün yüzüne çıkarılan ve Ahi Evran'ın eserleri olarak takdim edilen yaklaşık yirmi (Bayram'ın bazı ifadelerine göre yirmibeş) eser ve de bu eserlerden hareketle Ahi Evran'ın hayatı ve görüşleri hakkında ortaya konulanlar, şimdiye kadar hiç bilinmeyen yeni bilgiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahi Evran hakkında ismi ve bazı menkıbeleri dışında kayda değer bir bilgiye sahip olmadığımız düşünülürse bu yeni bilgiler son derece heyecan ve mutluluk vericidir. Buna karşın biz, söz konusu eserlerin yazma nüshalarına tekrar müracaat ederek, diğer tarihi kaynaklardan da istifadeyle bu eserlerin gerçek yazarları ve dolayısıyla Ahi Evran'a ait olmadığını belirledik. Dolayısıyla ona ait gösterilen telif ve çeviri eserlerden onun hayatı ve görüşleri bağlamında nakledilen bilgiler başka yazarlara ait bilgilerdir.

Belirtmeliyiz ki Sayın Bayram'ın tarihten günümüze ulaşan yazılı kaynaklara, belgelere dayanarak belirli bir dönemin çeşitli yönlerden aydınlatılması bağlamında gösterdiği çabaların, kaynakları yanlış okuma ve değerlendirmesi sonucunda tarihî hatalara dönüşmesi üzüntü vericidir. Daha üzüntü verici olanı ise, alanla ilgili bilim insanlarının bu hataların düzeltilmesi yönünde, aynı kaynaklara inerek tashihlerde bulunmaması ve adeta sessiz kalmalarıdır. Bunların da ötesinde, günümüzde Bayram'ın Ahi Evran ve Ahilik ile ilgili ortaya attığı tezler, ulaştığı sonuçlar, bu konularla ilgili söz söylemek durumunda olan hemen her alanda birçok kişi tarafından aynen iktibas edilmekte, referans gösterilmekte ve adeta ispatlanmış kesin bilgiler olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, Ahi Evran'ın hayatı ve eserleri söz konusu edildiğinde Bayram'ın bilim camiasına ve topluma sunduğu veriler neredeyse tereddütsüz şekilde tekrarlanmaktadır. Örneğin Ahi Evran Üniversitesi'nin, Kırşehir Valiliği'nin web sayfalarında, TRT'de yayınlanan Ahi Evran belgeselinde, MEB ilk ve orta öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitaplarında, burada sayamayacağımız ve bir şekilde Ahilik ve Ahi Evran ile ilgili birçok bilimsel çalışmada bu durumla karşılaşmak mümkündür.

Bu iddiamızı ispat sadedinde Ahi Evran'a ait olduğu ileri sürülen eserlerin kimlere ait olduğunu belgeler eşliğinde göstermeyi amaçlıyoruz. Şimdi eser isimlerini müstakil başlıklar olarak ele alıp tek tek bu konuları irdelemeyi tercih ediyoruz.

el-Menâhicü's-Seyfiyye:

Günümüze sadece üç yazma nüshası ulaşan bu eserin bir nüshasının (Süleymaniye/Halet Efendi eki, nr. 92) unvan sayfasında Bayram'ın "*Ahi Evren'in tam*

adını bulmaktayız. ... Bu kaydın tam doğru ve itimada şayan olduğu izahtan vares-tedir. Bunun dışında onun tam adına hiçbir yerde rastlanmamaktadır”¹ dediği şu kayıt yer almaktadır:

Kitâb el-Menâhic es-Seyfiyye

Te’lif: eş-Şeyhu’l-İmâmü’l-‘Âlimü’l-‘Âmilü’l-Muhakkık el-Müteverri‘ Seyyidü’l-Meşâyih ve’l-Ebdâl Nasîru’l-Milleti ve’d-Dîn Ebu’l-Hakâyık Mahmûd b. Ahmed el-Hûyî kaddesallahu rûhahu ve ce’ale fi’lâ ‘illiyîn deracethû bi-fadlihî ve keremihî ve si’ati cûdih. Bayram’ın tespitlerine göre, tarihi kaynaklarımızda genelde sadece Ahi Evran veya Şeyh Nâsiruddîn, menakıb-namelerde, Fütüvvet-namelerde, şecere-namelerde Ahi Evren Nâsiruddîn Mahmud, bazılarında ise Ahi Evren Şeyh Mahmud olarak ismi kaydedilen Ahi Evran bir vakfiye kaydında Nasruddîn diye anılsa da hepsi aynı şahsı göstermektedir.² Çünkü ona göre: “*Nasr, Nâsir ve Nasîr kelimeleri aynı anlamda oldukları için yazarlar ve kâtipler bu kelimelerden birini tercih etmekte.*”³ İzafet terkinde kullanımları açısından da bu üç kalıbın Bayram’a göre anlam farkı bulunmamaktadır: “*Vakia bu kelime Nasr, Nâsir ve Nasîr olarak kullanımında hep aynı anlamı (ism-i fâil) taşıyacağı için üç şekilde “Din” kelimesine muzaaf olabilmektedir.*”⁴

Arapça dil bilimi açısından kabulü mümkün olmayan bu ifadeler geçerli farz edilse dahi, tarihi kaynaklarda “yazım hataları dışında” mesela Nâsiruddîn et-Tûsî’ye Nâsiruddîn veya Nasruddîn, Nâsiruddîn el-Beydâvî’ye Nâsiruddîn veya Nasruddîn denildiğine rastlamıyoruz. Bunun örnekleri çoğaltılabilir. Yine kaynaklarımızda genelde başına şeyh, sultan, seyyid, pir kelimeleri eklenerek ya sadece Ahi Evran veya Mahmud olarak yahut da Ahi Evran + Nâsiruddîn + Mahmud olarak ismi kaydedilen bir şahısla karşılaşırız.

Şu halde adının Mahmud olduğu ittifakla sabit olan Ahi Evran’ın lakabı tarihî kaynaklarda ağırlıklı olarak Nâsiruddîn olarak geçmektedir. Nereli olduğuna işaret eden bir nispet ifadesi de ismine eklenmiş değildir. Dolayısıyla bu yazma eserin unvan sayfasında uzun adı belirtilen Nasîru’d-Dîn Ebu’l-Hakâyık Mahmûd b. Ahmed el-Hûyî’nin Nâsiruddîn Mahmud yani Ahi Evran olduğunun ispatı gerekir. İkisi arasındaki tek ortaklık Mahmud adıdır ki bu durum ikisinin aynı şahıs olduğunu göstermek için yeterli değildir. Sonuç olarak Ahi Evran’ın nisbesinin el-Hûyî olduğunu da sadece bu eserdeki kayıttan yola çıkarak iddia edemeyiz.

¹ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları (Ahi Evren)*, TDV Yay., Ankara 1995, s. 8; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi: Sosyal ve Siyasî Boyutlarıyla, Nüve Kültür Merkezi Yay., Konya 2005, s. 27.

² Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 10-11.

³ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 9; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 27.

⁴ Bayram, Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 230; Nasreddin Hoca ve Ahi Evren: Tarihîni Işığında, Bayrak Matbaası, İstanbul 2001, s. 69.

Bayram'a göre Ahi Evran Şeyh Mahmud "Bazı eserlerinde... tutuklandığına ve işkenceye maruz kaldığına değindiği gibi... "Menâhic-i Seyfi"de de bu olaya işarette bulunmuştur."⁵ "Büyük bir bilgin diyar-ı Rum'da tutuklanmıştı (age., Halet Ef. Eki, nr. 92, yp. 30b) derken gene kendisini kasdetmektedir."⁶ "Menâhic-i Seyfi adlı eserinde de bu tutuklanma olayına değinmiştir. (a.y.)"⁷ "Ahi Evren "Menahic-i Seyfi" adlı eserinde de bu tutuklama olayını dile getirmekte, zindanda iken okuduğu duayı (Akkuş duası) tespit etmekte, bu duanın bereketiyle kurtulduğunu yazmaktadır (age. Halet Ef. İlavesi (Süleymaniye) Ktp. Nr. 92, yp. 30a)."⁸

Kast edilen ise adı geçen eserdeki şu ifadelerdir:

"این دعاى بزرگوار است این را دعای طیر گویند. بزرگی از اکابر دین در بلاد الروم محبوس بود در چاهی روزی نگاه مرغی در برابر او این دعا برخواند و او یاد گرفت و به برکت آن خلاص یافت."

Daha sonra bu kuş duasının metni verilir.

Burada yazarın "din büyüklerinden birisi Rum diyarında hapis oldu" sözüyle kendisini kastetmesi kesinlikle söz konusu değildir. Çünkü "kuş duası" diye nitelendirilen bu duanın ortaya çıkış hikâyesinde, yazarın yaşadığı bir olay değil, hikâyede başrolde yer alan başka bir kişinin başından geçen olay anlatılmaktadır. Bu hikâye, yazarımızdan çok daha önceki zamanlarda dillerde dolaşan bir rivayetten ibarettir ve farklı versiyonlarıyla şöyle anlatılır:

"Bir komşumuz vardı, esir düşmüştü. Yirmi yıl esarette kalmış, ailesine kavuşmaktan ümidini yitirmişti. (Bana) şöyle anlattı: Bir gece geride bıraktığım çocuklarımı düşünüyor ve ağlıyordum. Birdenbire bir kuş hapsin duvarının üstüne kondu ve (birazdan söyleyeceğim) o duayı okuyordu. Duayı ondan öğrendim ve üç gece o duayla Allah'a yakardım. Sonra uyudum; uyanınca ne göreyim! Memleketimde evimin damındayım, ailemin yanına indiğimde beni görünce korktular sonra sevindiler. O sene hacca gittim. Tavaf esnasında o duayı okurken, bir şeyh eliyle elime vurdu ve "Bu duayı nereden öğrendin? Bunu sadece Rum diyarında havada asılı duran bir kuş söylediler." Ben de ona başımdan geçenleri, Rum diyarında esir kaldığımı, duayı o kuştan öğrendiğimi söyledim. "Doğru diyorsun" dedi. Şeyhe ismini sordum, "Ben Hızır'ım" dedi. İşte o dua şudur..."⁹

⁵ Bayram, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, s. 9.

⁶ Bayram, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, s. 12-13.

⁷ Bayram, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, s. 68, Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 49, 106.

⁸ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 106.

⁹ ed-Demîrî, Kernâlüddîn Muhammed b. Musa, *Hayâtü'l-Hayavân*, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1978, c. 1, s. 659 (İbn Beşkuvâl'dan (ö. 578/1183) o da senedle Ahmed'den o da babası Muhammed el-Attâr'dan (ö. 399/1008) naklen).

Bir başka kaynakta ise:

“**Rum diyarındaki** Kostantiniyye’de esirdim. Allah beni kurtarırsa yürüyerek hacca gideceğim diye adadım. Hapis duvarına yanıma bir **kuş** geldi ve şöyle söyle de diyerek **duayı** söyledi” diye anlatan kişinin o duayı okuduğu ikinci gece, Allah ona bir melek gönderdi, melek onu alıp evine götürdü. O sene yürüyerek hacca gitti, birisine o duayı söylediğinde o kişi “Sen nereden öğrendin bu duayı?” diye sordu. O da “Rum diyarındaki kuştan, Kostantiniyye’deki bir kuştan” deyince o kişi “Babamın dedemden, onun da Hz. Peygamber’den naklettiğine göre o ferec (kurtuluş) duasıdır” dedi.”¹⁰

Şia bilginlerinden Radiyuddîn Ali b. Musa el-Hillî (ö. 664/1266) tarafından “**Beyaz Rum Kuşu Duası**” başlığı altında Küheyl b. Mes’ûd et-Tarsûsî’den (ö. ?) nakledilen bir diğer anlatımda ise şöyle belirtilmektedir:

“Çok zor ve eziyetli şekilde **Rum diyarında** otuz sene hapiste esir kalan biri vardı. O zor ve eziyetli haptisten Allah onu kurtarırsa, kurtulduğu sene evinden yürüyerek gidip hac yapmayı adanmıştı. Bir gece beyaz bir **kuş** gördü, bulunduğu hapishanenin üstüne konmuş ve anlaşılır bir lisanla şu duayı okuyordu. Duayı iyice dinleyip ezberledi. O gece, ondan sonraki gece ve üçüncü gece o duayı okudu. Allah ona bir melek gönderdi, melek onu haptisten alıp evine iletti. Evinden yola çıkıp hacca giderek adağını yerine getirdi. Tavaf esnasında o duayı okudu. Bir adam onu duydu ve “Bu duayı nereden edindin? Çünkü babam dedemden, o da Rasulullah’tan rivayet ettiğine göre bu dua, Rum diyarındaki Kostantiniyye’deki beyaz Rum kuşunun duasıdır ve bu kurtuluş duasıdır” deyince, “Duayı o kuştan duydum” deyip başından geçenleri ona anlattı.”¹¹

Metâli‘u’l-Îmân:

Bayram tarafından, bu eserin bir yazma nüshası, eserin Ahi Evran’a ait olduğu yönündeki en güçlü delillerden biri olarak sunulmaktadır. Konya Yusufoğlu Kütüphanesi, nr. 4866’da bulunan üç eserden müteşekkil mecmuanın birinci sırasında yer alan (1b-32a) *Metâli‘u’l-Îmân* nüshası zahriyesinde (1a) yer alan kayda dayanılmaktadır.

Bu kayıt Bayram tarafından şu şekilde okunmuştur:

کتاب مطالع الإيمان از تصانیف سید المحققین شیخ ناصر الملة والدين

از مریدان شیخ المشایخ قطب الأوتاد أوحده الملة والدين

رضي الله عنهما کتب في التاريخ الأول شهر

المبارک رمضان سنه ثلاث وسبعين [و] ستمائيه

¹⁰ es-Safûrî, Abdurrahman b. Abdisselâm, *Nüzhetü’l-Mecâlis ve Müntehabü’n-Nefâis*, el-Mektebü’s-Sekâfi, Kahire 1425/2004, c. 1, s. 116.

¹¹ el-Hillî, Ali b. Musa, *el-Müctenâ mine’d-Du’âi’l-Müctebâ*, tahkik: Safâüddîn el-Basrî, Mecma‘u’l-Buhûsi’l-İslâmiyye, Meşhed 1413/1993, s. 94-95.

Fakat dikkatle incelendiğinde el yazısı bu kaydın şu şekilde de okunabileceği görülür:

کتاب مطالع ایمان از تصانیف سید المحققین شیخنا صدر الملة والدين رضي الله عنه
از مریدان شیخ المشایخ قطب الأوتاد أوحده الملة والدين
رضي الله عنهما كتب في التاريخ الأول شهر
المبارك رمضان سنة ثلث وسبعين [و] استمایه

İlk okuyuşa göre yazar hakkındaki kelimeler “Şeyh Nâsırü'l-Milleti ve'd-Dîn” = “Nâsiruddîn”, ikinci okuyuşa göre ise “Şeyhunâ Sadru'l-Milleti ve'd-Dîn” = “Sadruddîn” ismini vermektedir.

“Seyyidi'l-Muhakkıkîn Şeyhunâ Sadru'l-Milleti ve'd-Dîn” diye nitelendirilen yazarın “ez müridân-ı Şeyhu'l-Meşâyih Kutbu'l-Evtâd Evhadü'l-Milleti ve'd-Dîn” ifadesiyle Evhadüddîn el-Kirmânî'nin müridlerinden birisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumda Sadruddîn el-Konevî'nin Kirmânî'ye müridliği konusuna değinmek gerekmektedir.

Bazı menâkıb-nâmelerde Konevî'nin Kirmânî'ye bizzat intisab ettiği¹², şeyhi İbnü'l-'Arabî tarafından, manevi eğitimini tamamlaması için onun Kirmânî'ye ısmarlandığı, Konevî'nin Kirmânî'ye 15-16 yıl hizmet ettiği, Kirmânî'nin de yetiştirdiği Konevî'yi diğer halifelerine tercih edip daha önde tuttuğu, Konevî'nin “İki anadan süt emdim, biri Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretleri ve biri Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî hazretleridir” dediği rivayet edilir.¹³ Yine Bayram'ın da tespit ettiği üzere Konevî “ikinci dereceden de Evhadü'd-din-i Kirmânî'ye bağlıdır. Bu bağlılığını “Vasiyyet-name”sinde öldüğü zaman İbnü'l Arabî'nin gömleğini kefen olarak kendisine giydirmelerini ve Evhadü'd-din'in seccadesini de üstüne örtmelerini ve böylece defnetmelerini bildirmek suretiyle ifade etmiştir.”¹⁴ Dolayısıyla onun ilk şeyhi olan İbnü'l-'Arabî'den sonra Kirmânî'ye müridlik yaptığı düşüncesine sahip birisinin (kâtibin) o yıllarda yani bu nüshanın istinsah edildiği bir zamanda bulunması mümkündür.

Bayram *Metâli'u'l-Îmân*'da yer alan bir şiiri Ahi Evran'a ait göstermektedir:

“Ahi Evren, Peygamberlerin yolunun feylesofların yoluna kıyasla çok emin ve kestirme olduğundan bahisle şöyle demektedir:

¹² Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008, s. 201, 315.

¹³ Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, s. 192-193; el-Konevî, Musa Sadrî, *Menâkıbu'r-Ragâib*, Melik Suud Üniversitesi Yazmalar Ktp., nr. 1768/2, vr. 26a-27b.

¹⁴ Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, s. 99; *Fatma Bacı ve Bactân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008, s. 87.

خواهی طیران به طور سینا پر سست مکن بیور سینا
دل در سخن محمدی بند ای پور علی زبوعلی چند
چون دیده راه بین نداری قائد قرشی به از بخاری

*Tûr-i Sînâ'ya uçmak istiyorsan, İbn Sînâ karşısında eğilme! Gönlinü Muhammed'in sözüne bağla! Ey Ali'nin oğlu, Ebû Ali'ye uyman daha ne kadar sürecek? Yolunu gösterecek bir göze sahip değilsen Kureşli Önder (Hz. Muhammed), Buharalıdan (İbn Sînâ) daha iyidir.*¹⁵

Bu şiir Hakîm Hâkânî'nin (Efdalüddîn İbrahim b. Ali eş-Şirvânî) (ö. 595/1185) meşhur *Tuhfetu'l-İrâkayn* mesnevisindendir.¹⁶ Hâkânî (kendisine felsefeden uzak durması yönünde öğütte bulunan Hızır'ın dilinden) "Ey Ali'nin oğlu" diye seslenirken kendisini kastetmektedir. Ahi Evran'ın adı ise Mahmud'dur.

Bayram yine *Metâli'u'l-İmân*'da yer alan şu şiire dayanarak Ahi Evran'ın "sabırsızlıkla Mehdi'yi beklemekte (*Mataliu'l-İman, Konya Yusufâğa Ktp. , nr. 4866, yp. 4a*)"¹⁷ olduğunu ve "Mehdi artık gelmelidir diye haykırdığı"¹⁸ belirtmektedir:

گر مخالف خواهی ای مهدی بیا از آسمان
ور موافق خواهی ای دجال یک ره سر بر آر

Bayram'ın, bu şiiri Ahi Evran'a ait gösterdiği izlenimi doğuran ifadelerine karşın, şiirin bir başkasına ait olduğuna dair de dair açık bir ifadesini göremiyoruz. Şiir *Metâli'u'l-İmân* yazarına değil Hakîm Senâî'ye aittir.¹⁹

Bu eserin ülkemizde ve yurt dışındaki yazma nüshalarının (20 adet) büyük çoğunluğu Konevî'ye ait olarak kayıtlıdır.

Tebsiratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehî:

"Asırlar boyunca başta Sadreddîn Konevî olmak üzere çeşitli kimselere isnat edilmiştir"²⁰ diyen Bayram bu bağlamda tespit ettiği kadariyle 32 nüshası bulunan eserin Fahrüddîn er-Râzî'ye, Necmüddîn Dâye'ye ve Kadı el-Beydâvî'ye

¹⁵ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 44; *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler: Selçuklular Zamanında*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008, s. 61; "İbn Sînâ ve Ahi Evren", *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yay., Konya 2003, s. 185.

¹⁶ Hâkânî, Efdalüddîn, *Tuhfetu'l-İrâkayn*, Tahran 1357 hş., s. 66.

¹⁷ Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, s. 35; *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadî-ye Hareketi*, s. 86.

¹⁸ Bayram, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, s. 83.

¹⁹ Senâî, Mecdûd b. Âdem, *Dîvân*, Tahran 1274/1857, s. 40.

²⁰ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 62.

nisbet edilen toplam üç nüshasını örnek vermektedir.²¹ Diğer nüshaların “yazar ismi kaydı içerenlerinin” hepsinde Konevî’ye ait olduğu belirtiliyor olsa da Bayram, eserin yazarını Ahi Evran (ona göre: Nâsiruddîn/Nasîruddîn/Nasruddîn Mahmud b. Ahmed el-Hûyî) görmek istediği için Konevî de eserin yanlış nispet edildiği isimler arasına girmektedir ve bu kadar çok nüshanın Konevî’ye aitliğini reddetmektedir. Buna karşın yazarı Ahi Evran veya Bayram tarafından Ahi Evran kabul edilen kişi ismiyle kaydedildiği bir tane *Tebşira* nüshası bile ortaya çıkarılmış değildir. Nitekim kendisi de “*Kâtip Çelebinin haber verdiği nüshalar Tabsira’nın en eski nüshaları idi. Fakat şimdilik o nüshalardan birine rastlayamadık*” demektedir.²²

Bu eserin yazarını tespit konusunda Bayram’ın yanılmasına neden olan kaynak Kâtip Çelebi’dir. Kâtip Çelebi’nin *Keşfu’z-Zunûn* adlı eserinde *Tebşiratü’l-Mübtedî* hakkındaki bilgiler, Bayram tarafından –kendi ifadesiyle– şöyle değerlendirilmiştir: “*Kâtip Çelebi’nin -yazma nüshalarının çoğunda olduğu gibi- “Tebşiratü’l-Mübtedî ve Tezkiretü’l-Müntehî” adlı eseri Şeyh Sadru’d-Din-i Konevî’ye nisbet ettikten sonra, “Bu eserin bazı nüshalarının sırtında Şeyh Nâsirü’d-Din el-Muhaddis’e ait olduğu yazılıdır” kaydını koyduğu görülmüyordu. Bu kayıt Şeyh Nâsirü’d-Din’in kim olduğunu tesbite ışık tutmamaktaydı, ama “Tebşira”nın Sadru’d-Din-i Konevî’ye ait olmayıp Şeyh Nâsirü’d-Din’in eseri olduğu görüşünü kuvvetlendirmekteydi.*”²³

Kâtip Çelebi’nin eserindeki ifade şöyledir:

“*Tebşiratü’l-Mübtedî ve Tezkiretü’l-Müntehî* - Marifetlerin asılları ve velilik tavrının kaideleri hakkında Farsça bir risâle, 672 senesinde vefat eden Şeyh Sadruddîn Muhammed b. İshak el-Kûnevî’nindir. Bir mukaddime, üç misbâh ve bir hâtıme üzere düzenle(n)miştir. Bazı nüshalarının/bir nüshasının sırtında (zahriye sayfasında) onun Şeyh Nâsiruddîn el-Muhaddis’in/el-Muhaddis’e ait olduğu yazılıdır.”²⁴

Bu eserin yazma nüshalarının çoğunun yanlışlık sonucu Konevî’ye ait gösterildiği inancında olan Bayram’a göre Kâtip Çelebi’nin bu eseri Konevî’ye ait göstermesinin hiçbir önemi ve güvenilirliği olmadığı anlaşıyor. Bir bakıma Kâtip Çelebi de en nihayetinde, gördüğü yazma nüshalara dayanarak bilgi verdiği için yanıltılmış konumdadır. Fakat yine Kâtip Çelebi’nin gördüğü bir nüsha/bazı nüshalar, eserin Şeyh Nâsiruddîn el-Muhaddis’e ait olduğu kaydını taşıdığından, bu nüsha/nüshalar güvenilir nüshalar haline dönüşmektedir.

²¹ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 89-92; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 63-64.

²² Bayram, Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 62.

²³ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 60; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 44.

²⁴ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu’z-Zunûn*, Maârif Matbaası, İstanbul 1941, c. 2, s. 337-338.

Bu eserin yazma nüshalarının istinsah tarihleri bağlamında Bayram'ın bir diğer tespitine göre "689/1290 istinsah tarihli *Nuruosmaniye* (nr. 2286) ve 730/1329 tarihli *Ayasofya* nüshasında (nr. 4819), eserin yazarını belirten bir kayıt bulunmadığı halde ilk defa 830/1427 tarihli *Şehid Ali Paşa* nüshasında (nr. 1394) ve daha sonra istinsah edilen nüshaların çoğunda eserin Konevî'ye nisbet edilmiş olduğu görülüyor."²⁵ Bayram'ın bahsettiği 830/1427 tarihinden önce bu eserin Konevî'ye aitliğinden söz eden tarihi kayıtlar vardır.

Necib Mâyil Herevî, Muhtesib mahlaslı sûfî Şemsüddîn İbrahim el-Eberkûhî'nin 711 başında (1311) başlayıp 714 (1314-15) yılında tamamladığı *Mecma'u'l-Bahrayn* adlı tek nüshası bilinen (Britanya Müzesi Ktp., nr. 2358/2) eserini incelemiş ve Konevî ile çağdaş olabileceğini ve şeyhu'l-İslâm (din büyüğü anlamında) diye nitelediği Sadruddîn'e ait *Tebşiratü'l-Mübtedî ve Tezkiratü'l-Müntehî* den alıntılarda bulunduğunu tespit etmiştir.²⁶

Buraya kadar üzerinde durduğumuz üç eserin de aynı yazara yani Ahi Evran'a ait olduğunun bir delili de Bayram'ın ifadesiyle şudur: "*Ahi Evren'in muhtelif eserlerinde Evhadü'd-din'den şahit olarak kullandığı şiirlerin miktarı yüzleri aşmaktadır.*"²⁷ "*Ahi Evren Şeyh Nasîrü'd-din Mahmud, "Tabsiratü'l-mübtedi ve tezkiretü'l-müntehî", Metaliü'l-İmân", "Menahic-i Seyfi" ve "Âğaz u encâm" adlı eserlerinde Evhadü'd-din'in yüzlerle ifade edilecek kadar şiir ve sözlerini şahid olarak kullanmıştır.*"²⁸

Kirmânî'nin *Âğaz u Encâm*'da şiiri olmadığı görülüyor. Diğer üç eserde -aynı zamanda başkalarına nisbet edileni de dâhil edilmek üzere- Kirmânî'ye ait toplam 6 rubât şunlardır:

²⁵ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 92; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 45.

²⁶ Herevî, Mâyil, "Kitâb-şinâsiy-i Dû Risâle: Mi 'râciyye-i Bû-Alî u Tabsirâ-i Kûnevî", *Kihân-i Ferhengî*, Behmen 1364, Sayı: 23, s. 20-21.

²⁷ Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, s. 37.

²⁸ Bayram, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, s. 107; *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadîyye Hareketi*, SEL-ÜN Vakfı Yay., Konya 1999, s. 115.

el-Menâhicü's-Seyfiyye, vr.7a:

جز حق حکمی که حکم را شاید نیست هستی که ز حکم او برون آید نیست
هر چیز که هست آنچنان می‌باید و آن چیز که آنچنان نمی‌باید نیست

el-Menâhicü's-Seyfiyye, vr.8a:

بی نیش مگس به نوش شهدی نرسی بی‌جان کنشی به نیک عهدی نرسی
ننهاده بجهد هیچ کسی را ندهند لکن بنهاده جز به جهدی نرسی

Metâli'u'l-Îmân, vr. 30a:

ننهاده بجهد هیچ کس را ندهند لیکن نهاده جز بجهدی نرسند

Tebssiratü'l-Mübtedî, s. 75:

دل مغز حقیقت است و تن پوست ببین کسوت پوست صورت دوست ببین
هر چیز که آن نشان هستی دارد یا سایه نور اوست یا اوست ببین

Tebssiratü'l-Mübtedî, s. 76:

در حکمت حق شو چه کنی ابجد خلق محمود خدا شو، چه شوی احمد خلق
یک دم دل غایب ز تو، حاضر گردان تا شاهد خالق شوی و مشاهد خلق

Tebssiratü'l-Mübtedî, s. 82:

چشم سر من چون که در آن معنی دید صورت دیدم و لبیک جان معنی دید
زان من نگرم به چشم سر در صورت جز در صورت نمی‌توان معنی دید

Tebssiratü'l-Mübtedî, s. 84:

اسرار طریقت نشود حل به سو ال نی نیز به درباختن حشمت و مال
تا خون نکنی دیده و دل پنجه سال هرگز ندهند راحت از قال به حال

Bayram'a göre üç eserin aynı kişiye ait olduğunu gösteren "daha da önemli olan husus şudur: "Menahic-i Seyfi"de geçen 24 parça şiirden (Beyt ve Rubai) sadece 6'sı hariç geriye kalan 18'i diğer iki eserde de bulunmakta ve aynı fikir ve maksada şahid gösterilmektedir."

Bu iddiaya göre *el-Menâhicü's-Seyfiyye*'de bulunan şiirlerden 18 tanesi diğer iki eserde geçiyor, yani üç eserde birden "ortak" geçen 18 şiir olması gerekir. Ne var ki üç eserde bu şekilde yer alan sadece bir tane rubâî bulunmaktadır.

<i>Menâhic, vr. 5a</i> <i>Tebşıra, s. 75</i>	عقل عقل است و جان جان است او وانچ زان برتر است آن است او سنایی غزنوی
<i>Menâhic, vr. 8a</i> <i>Metâli', vr. 30a</i>	ننهاده بجهد هیچ کسی را ندهند لکن بنهاده جز به جهدی نرسی اوحد الدین کرمانی
<i>Menâhic, vr. 26b</i> <i>Tebşıra, s. 155</i> <i>Metâli', vr. 27b</i>	ای طالب دنیا تو یکی مزدوری وی عاشق خلد ازین حقیقت دوری وی شاد به هر دو عالم از بی خبری شادی غمش ندیده ای معزوری بهاء الدین محمد خوارزمی
<i>Menâhic, vr. 26b</i> <i>Tebşıra, s. 113</i>	در بهشت فلک همه خامان در بهشت تو روح آشامان بر درت خوب و زشت را چه کنم چون تو هستی بهشت را چه کنم سنایی غزنوی
<i>Menâhic, vr. 33a</i> <i>Tebşıra, s. 107</i>	در غرورش توانگر و درویش شاد همچون خیال گنج اندیش همه اندرز من به تو این است که تو طفلی و خانه رنگین است سنایی غزنوی
<i>Menâhic, vr. 33a</i> <i>Tebşıra, s. 116</i>	اندر همه عمر من شبی وقت نماز آمد بر من خیال معشوق فراز بگشاد ز رخ نقاب و می گفت براز باری بنگر که از که می مانی باز فخرالدین عراقی
<i>Menâhic, vr. 33a</i> <i>Metâli', vr. 29a</i>	آن را که دلیل ره روی چون مه نیست او بر خطرست و خلق از او آگه نیست عین القضاة

Letâif-i Gıyâsiyye:

Ulaşabildiğimiz çalışmalarında Bayram'ın bu eseri Ahi Evran'a hangi gerekçelerle ait gösterdiğine dair bir açıklamaya rastlayamadık. Gerek yazma nüshasının kendisinden gerek başka kaynaklardan bu eserin Ahi Evran olarak kabul ettiği Nâsiruddîn Mahmud b. Ahmed el-Hûyî'nin eseri olduğuna ilişkin bir bilgi sunmamaktadır. Bu eser hakkında verdiği bilgiler şundan ibarettir:

“... *Letaif-i Gıyasî, Ahi Evren Şeyh Nasîrû'd-din Mahmud el-Hoyî'nin eserinin adıdır. Ehi Evren bu eserini II. Gıyasü'd-din Keyhüsrev adına kaleme almıştır. Bir nüshası Konya Mevlana Müzesi Ktp. nr. 1727'de, bir nüshası da Edirne Selimiye Ktp. nr. 1298 bulunuyor.*”²⁹ “Dört cild olan bu eserin 1. cildi Felsefe, 2. cildi Ahlâk ve siyaset, 3. cildi Fıkıh, 4. cildi dua ve ibadet hakkındadır. Bir nüshası (1. cild) Mevlânâ Müzesi Ktp. nr 1727'dir.”³⁰ Bir nüshası da Edirne Selimiye Kütüphanesindedir. Yurt dışında da iki nüshası bulunmaktadır. Ahi Evren'in hayatı ile ilgili önemli izleri bu eserinde bulabilmekteyiz.”³¹ “*Letaif-i Gıyasiyye* adlı eserinin ahlak ve siyasete dair olan III. cildinde Ahi Teşkilâtı'nın yapısı hakkında veya bu konu-

²⁹ Bayram, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Hareketi*, s. 119.

³⁰ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 97; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 67.

³¹ Bayram, Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 67.

daki düşünceleri hakkında fazla bilgi bulunduğunu sanıyoruz. Fakat bu eserin elimizde bulunmaması onun bu konudaki görüşlerini eserlerine dayandırmamıza imkân vermemektedir. Bu eserin günün birinde bulunacağına dair inancımızı muhafaza ediyoruz.”³²

Eser isminin *Letâif-i Gıyâsiyye/el-Letâifü'l-Gıyâsiyye/Letâifü'l-Gıyâsiyye* olarak belirlenmesi bağlamında Bayram'ın herhangi bir açıklamada bulunmaması şu soruları akla getirmektedir: Uzun yıllar boyunca bu eserin sadece Konya nüshasına (Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 1727) atıfta bulunan Bayram, eserin adının *Letâif-i Gıyâsiyye* olduğunu nasıl tespit etmiştir? Zira eserin bu nüshasında yazar ve eser adına, “sultân-ı a'zam” diye anılarak eserin ithaf edildiği şahsın adına ilişkin hiçbir kayıt yer almamaktadır. Muhtemeldir ki Bayram, kütüphanedeki yazma eserleri incelerken karşılaştığı bu nüsha hakkında Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi Kataloğunu hazırlayan Gölpınarlı'nın verdiği bilgileri kontrol etmiştir. Fakat Gölpınarlı bu nüshada eserin ve yazarının ismine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmadığından ve kendisi de bu eserin kime ait olabileceğine dair bir kanaate sahip olmadığından, katalogda eser adı satırına “?” koymuş ve hemen altına “Hikmete dâir bir kitap” diye yazmıştır. Eserin içeriği hakkında “Müellif, mukaddimede usul, fıkıh, ahlak ve duadan ibaret dört kısım üzerine yazdığını söylemekte...”, “... Fıkıh, ahlak ve dua kısımları olmadığına göre kitap noksan”³³ demektedir. Bayram, bu kadar sınırlı bilgiler eşliğinde muhtemelen böyle bir eser aramak üzere ilk başvuru kaynaklarından olan Kâtip Çelebi'nin eserine müracaat etmiştir. *Kefû'z-Zunûn*'u dikkatle sayfa sayfa tararken adı *el-Letâifü'l-Gıyâsiyye* olan ve dört bölüm üzere düzenlenmiş, bölüm konuları da eldeki nüshayla örtüşen Farsça bir eserin kaydıyla karşılaşır. Eseri tanıtan Kâtip Çelebi'nin³⁴ eserin yazarı tarafından mukaddimede belirtilen ifadeleri aynen aldığı muhakkaktır. Fakat Kâtip Çelebi eserin müellifini belirtmemiştir ki bu durum da Bayram'ın bu eseri Ahi Evran'a ait göstermesini kolaylaştıracaktır.

Bayram tarafından bu eserin başka yazma nüshalarının araştırıldığı, tespit edildiği ve görüldüğü anlaşıyor. Demek ki Mevlânâ Müzesi Kütüphanesindeki nüshayla yetinmeyip, yine ciddi araştırmacılığın gereği olarak sadece Kâtip Çelebi'nin eserindeki bilgilerle sınırlı kalmayıp eserin aynı veya yakın adlarla kayıtlı bulunduğu yazma eser kütüphanelerimizin kataloglarına da müracaat etmiş ve kütüphanelerimizdeki bazı nüshalarına da bakmış olmalıdır. Nitekim daha sonraki çalışmalarının birinde “Bir nüshası da Edirne Selimiye Kütüphanesinde. Yurt dışında da iki nüshası bulunmaktadır”³⁵ demektedir. Her halükârda kataloglarda, yazma eser kütüphanelerinde bu eserin başka nüshalarını bulmak için

³² Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 53.

³³ Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, MEB Yay., Ankara 1971, c. 2, s. 47.

³⁴ Kâtip Çelebi, *Kefû'z-Zunûn*, c. 2, s. 1553.

³⁵ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s.67.

araştırmalar yaptığı muhakkaktır. Bu araştırmaları esnasında bu eserin Fahrüddin er-Râzî'ye ait gösterilen nüshalarının mevcut bulunduğu bilgisiyle karşılaştığı da muhakkaktır. Bunun üzerine Râzî'ye ait gösterilen nüshalara ilişkin bilgilerle -en azından nüshaların giriş cümlelerini, konu başlıklarını sunan kataloglar bağlamında- yazarı anonim gösterilen nüshalara ilişkin bilgileri karşılaştırmış olmalıdır. Belki de Râzî'ye ait gösterilen nüshaları, kendisinin Ahi Evran'a ait gösterdiği nüsha/nüşhalar ile metinlerinin tamamını görerek karşılaştırmış da olabilir. Fakat Ahi Evran'a ait gösterdiği diğer eserlerin başka hangi şahıslara nispet edildiğine detaylı şekilde değinip örnekler verirken, *el-Letâifu'l-Gıyâsiyye* yazarının Fahrüddin er-Râzî olduğunu belirten yazma nüshalarındaki, tarihi kaynaklardaki veya kataloglardaki kayıtlara hiç değinmemektedir.

Eserin Râzî'ye ait olduğunun delilleri:

Kendisinin her atfında *et-Tefsîru'l-Kebîr* diye andığı³⁶ *Mefâtihu'l-Gayb* adıyla meşhur tefsirinin h. 593-595/1197-1198 yıllarında yazdığı³⁷ Bakara Suresi tefsirine (106. ayet) "Kur'ân'da nesh olup olmadığı" konusunda³⁸ göndermede bulunur ve şöyle der:

و ما شرح این قول در تفسیر بزرگ گفته ایم

"Biz bu sözün/görüşün açıklamasını Büyük Tefsir'de söyledik."³⁹

Bayram, Râzî'nin bu cümlesinden şöyle bir çıkarımda bulunmuştur: "(*Ahi Evren*) kendi ifadesine göre Râzî'nin ünlü ve hacimli eseri "*Tefsîr-i kebir*"in yazımında görev almıştır."⁴⁰

Râzî, *el-Letâifu'l-Gıyâsiyye*'de "Bu güçlü **burhan**, kısa ve açıktır; öncekilerden hiç kimseye müyesser olmamış, Hak Teâlâ'nın fadlıyla bu zayıf (kul)a aydınlanmıştır" diyerek cismin ezeli olamayacağına dair kendi fikrinin ürünü olduğunu vurguladığı bir burhan sunmaktadır.⁴¹ Bu delil Bayram'ın Ahi Evran'a ait olduğunu iddia ettiği -bir sonraki başlık altında değineceğimiz- Sirâcüddîn el-

³⁶ Râzî, *Menâkıbu'l-İmâmi'sh-Şâfi'i*, tahkik: Ahmed Hicâzî, Dâru'l-Cil, Beyrut 1413/1993, s. 178, 357, 439; *Esâsü't-Takdîs*, tahkik: Ahmed Hicâzî, Mektebetü'l-Külliyâtü'l-Ezheriyye, Kahire 1406/1986, s. 141; *el-Metâlibu'l-Âliye*, tahkik: Ahmed Hicâzî, Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, c. 4, s. 355, 360, c. 7, s. 401.

³⁷ Râzî, Âl-i İmrân Suresini R.Âhîr 595/Şubat 1199 tarihinde tamamlar (*Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1401/1981, c. 9, s. 162) ve bu surenin başında Bakara Suresinin ilk ayetine atıf yapar (c. 7, s. 164). Her ikisi de hacimli olan Fatiha ve Bakara tefsirlerinin mezkur tarihler civarında yazıldığı tahmin edilebilir.

³⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 3, s. 244-252

³⁹ *el-Letâifu'l-Gıyâsiyye*, Meclis-i Milli Ktp., nr. 7041, vr. 16a.

⁴⁰ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 106, 241.

⁴¹ *el-Letâifu'l-Gıyâsiyye*, Meclis-i Milli Ktp., nr. 7041, vr. 19b-20a.

Urmevî'nin *Letâifü'l-Hikme* eserinde özet halde sunulmakta ve peşinden şöyle denilmektedir: "Bu **burhan**, Hâce İmâm Fahrüddîn-i Râzî'nin -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- îcâzıdır."⁴² Buradan hareketle şu iki sonuca ulaşabiliriz: Birincisi, *el-Letâifü'l-Gıyâsiyye* yazarı ile *Letâifü'l-Hikme* yazarı farklı kişilerdir. İkincisi, *el-Letâifü'l-Gıyâsiyye* yazarı Fahrüddîn er-Râzî'dir.

Râzî'nin dönemine yakın kaynaklara da göz attığımızda Râzî'ye ait olarak *el-Letâifü'l-Gıyâsiyye* adlı eseri kaydedenler vardır. Buluklar arasında Kıftî (ö. 646/1248)⁴³, İbnü'ş-Şa'âr (ö. 654/1256)⁴⁴, İbn Ebî Usaybi'a (ö. 668/1270)⁴⁵, Nasîruddîn et-Tûsî (ö. 672/1274)⁴⁶, Kütübî (ö. 764/1363)⁴⁷ ve Safedî'yi (ö. 764/1363)⁴⁸ zikretmemiz sanırız yeterli olacaktır.

Vatikan Kütüphanesinde C. Evvel 781/Ağustos-Eylül 1379 istinsah tarihli bir nüshası bulunan (nr. 1467) *en-Nesâihu'l-Mevcûde fî Beyâni's-Şiyemi'l-Mahmûde* adlı eserin meçhul yazarı, bu derleme eseri yazarken faydalandığı kaynakları sıralar ve "*el-Letâifü'l-Gıyâsi li'ş-Şeyhi'l-İmâm Muhammed b. Muhammed* (doğrusu ve Vatikan nüshasında: Muhammed b. Ömer) er-Râzî sâhibi't-Tefsîri'l-Kebîr..." ifadesine yer verir.⁴⁹

el-Letâifü'l-Gıyâsiyye'nin yine Râzî'ye ait olarak fakat özetlenmiş haliyle, *Telhîsu Kenzî'd-Dakâik* adıyla kayıtlı bir nüshası 814/1411 istinsah tarihli. Şücâüddîn Hızır Bey Çelebî'ye ithaf edilen bu nüsha, belki de Râzî'nin kendi eserine bizzat isim koymamış veya herhangi bir isimle bu esere aftta bulunmamış olmasından dolayı, kimilerince *Kenzü'd-Dakâik* diye anıldığını da göstermektedir. Metin karşılaştırması yapıldığında bu nüshanın gerçekten *el-Letâifü'l-Gıyâsiyye*'nin özeti olduğu anlaşılmaktadır. Bu özeti tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunmaktadır (Taşkent Bilimler Akademisi Ktp., nr. 19/4 (istin-sah:814/1411) ve Meclis-i Şûrây-ı İslâmî Ktp./2, nr. 899/3, vr. 131b-285b)

⁴² el-Urmevî, Sirâciüddîn Mahmûd, *Letâifü'l-Hikme*, tahkik: Gulâm Hüseyin Yûsufî, İntişârât-i Bunyâd-i Ferheng-i İran, Tahran 1351 hş./1972, s. 49.

⁴³ el-Kıftî, Cemâlüddîn, *İbbâru'l-Ulemâ bi-Abbâri'l-Hukemâ*, Matba'atü's-Se'âde, Mısır 1326/ 1908, s. 192.

⁴⁴ İbnü'ş-Şa'âr, Kemâlüddîn b. Ahmed el-Mevsilî, *Ukûdû'l-Cümân fi Şu'arâi Hâze'z-Zemân*, Süleymaniye/Esad Efendi Ktp., nr. 2327 (c. 6), vr. 56a.

⁴⁵ İbn Ebî Usaybi'a, Ahmed el-Hazrecî, *Uyûnü'l-Enbâ fî Tabakâti'l-Etubbâ*, Mektebetü'l-Hayat, Beyrut 1964, s. 470.

⁴⁶ et-Tûsî, Nasîruddîn, *Fihristü Musannefâti Fahriddîn er-Râzî*, Topkapı/Ahmed-III Ktp., nr. 1461, vr. 137a.

⁴⁷ el-Kütübî, İbn Şâkir, *Uyûnü't-Tevârih*, Süleymaniye/Fatih Ktp., nr. 4439 (c. 4), vr. 12b.

⁴⁸ es-Safedî, Salâhuddîn Halîl, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, tahkik: A. el-Arnâvût ve T. Mustafa, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1420/2000, c. 4, s. 180.

⁴⁹ *en-Nesâihu'l-Mevcûde fî Beyâni's-Şiyemi'l-Mahmûde*, İstanbul Ün./Ar., nr. 2526, vr. 4b.

Letâif-i Gıyâsiyye'nin tespit edebildiğimiz 28 yazma nüshasının 21 tanesinde ve baskılarında⁵⁰ Râzî'ye ait olduğu belirtilir.

Letâifü'l-Hikme:

Bayram'ın bu eseri Ahi Evran'a hangi gerekçelerle ait gösterdiğine dair bir açıklamaya rastlayamadık. Eksik olan Esad Efendi nüshası (nr. 2880, 94 vr.) ve tam olan Paris nüshası (nr. 99 (kütüphane kataloğunda nr. 98 olarak kayıtlıdır), 182 vr., istinsah: 684/1385) dışında üçüncü bir nüsha İran'da Radavî Kütüphanesinde (nr. 230, istinsah 771/1369-1370). Sadece Radavî nüshası bu eserin Sirâcüddîn el-Urmevî'ye aitliğine dair bir kayıt taşımaktadır. Dolayısıyla farklı bir yazara ait olduğunu gösteren başka bir nüshası veya bu doğrultuda başka bir tarihi bilgi ortaya çıkana dek Radavî nüshasındaki kaydı itibara almak gerekir.

Buna karşın Bayram, Sirâcüddîn el-Urmevî'ye aitliği noktasında Radavî nüshasındaki kaydı asıl alan ve *Letâifü'l-Hikme*'yi tahkikli şekilde yayımlayan (Gulâm Hüseyin Yûsufî, İntişârât-i Bunyâd-i Ferheng-i İran, Tahran 1351 hş./1972, 59+566 s.) hakkında şöyle der: "*Nâşir, Ahi Evren'in bu eserini bazı yanlış bilgi ve kayıtlara dayanarak Kadı Sirâcü'd-din Mahmud el-Urmevî'ye (682/1284) nisbet etmiştir. Bu nisbet kat'iyetle yanlıştır.*"⁵¹ Fakat bu yanlış bilgi ve kayıtlara, bunların tashihiye veya geçersizliğine ve dolayısıyla yazarın Ahi Evran olduğuna yönelik delillere değinmemektedir.

Herhangi bir delile ihtiyaç duymaksızın bu eseri Ahi Evran'a ait kabul eden Bayram şöyle der: "*Bilindiği gibi bütün kaynaklarda Ahi Evren'in dabbağ (derici) olduğu belirtilerek dericilerin piri kabul edilmiştir. II. İzzü'd-Din Keykavus'a sunduğu ve bir siyasetnâme olan "Letâif-i Hikmet" adlı eserinde: "Deri, padişaha lâıyk bir kemer oluncaya kadar nice zor ameliyelerden geçtiği gibi, padişah da bir ülkeye sahip oluncaya kadar çok zorluklara katlanmak zorundadır" derken mesleği olan dericiliğe işarette bulunmuştur.*"⁵²

Söz konusu eserde geçen ve atıf yapılan yere baktığımızda "Rahat ve Nimetlere Dalmak Yerine Zahmet ve Meşakkatı Tercih Etmek" başlığı altında yer alan şu ifadeler açığa çıkmaktadır: "Deri, tabaklanma zahmetini çekmeden kemer olmaz, altın defalarca ateşe girmeden padişahlara layık hale gelmez, at eğitim-eğzersiz zahmetini çekmeden sultana layık bir binit olmaz, ay yolculuk zahmeti çekmeden hilalden dolunaya geçmez/dönüşmez."⁵³

⁵⁰ Tahran 1300/1883, 167 s., *Esrârü't-Tenzil* adıyla; Haydarabad, 1323/1904, Matba'a-i Kâsimî, 183 s., *Fevâid-i Gıyâsiyye* adıyla), ayrıca Urdu diline de çevrilmiştir (Lahor trs., Matba'a-i Kütübhanê-i İslâmî, 186 s., *Tahkik-i Celil Terceme-i Esrârü't-Tenzil* adıyla).

⁵¹ Bayram, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, s. 45 (dipnot).

⁵² Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 10.

⁵³ *Letâifü'l-Hikme*, s. 265.

Goşâyîş-nâme:

Bayram bu eser hakkında şöyle der: “Goşâyîş-nâme adlı eserin bilinen tek nüshası, içinde Ahi Evren Hâce Nasîrüddîn Mahmûd’un birkaç eserinin bulunduğu Ayasofya (Süleymaniye) Ktp. nr. 4819’daki mecmuada yp. 103a-117b’dedir. Ser-levhasında eser Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî’ye ait olduğu kaydedilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Şîî mezhepli olan Tûsî’nin bu eseri yazmış olması mümkün değildir. Çünkü eser tamamen Eş’arî mezhebi anlayışı ile kaleme alınmıştır. Kaldı ki eserde Ahi Evren Hâce Nasîrüddîn’in hayatı ve uygulamaları ile ilgili anlatımlar bulunmaktadır.⁵⁴ Yazar bu eserde de yılanlarla ilgisini anlatmaktadır. Bu eserdeki dil ve üslûp özellikleri de bu eserin Ahi Evren Hâce Nasîrüddîn’e ait olduğunu açık olarak göstermektedir. 730 (1330) yılında istinsah edilen bu eserin de Ahi Evren’e muhalif olan çevreler tarafından Hâce Nasîr-i Tûsî’ye nispet edildiği anlaşılmaktadır.”⁵⁵

Bu Farsça eserin bir nüshasının *Risâle der Ma’rifet-i Nefs* adıyla Dânişgâh-i Tahrân Ktp., nr. 2269’da bulunduğunu belirten Necef Covkâr, eserin Şâfî-Eş’arî çok yönlü âlim Şemsüddîn Muhammed el-Kîşî’ye (615-695/1218-1296) ait olduğunu belirtir, onun hayatı, eserleri ve öğrencileri hakkında bilgi verir.⁵⁶

Aga Bozork Tahrânî eserin diğer nüshasını Muhammed Ali el-Hânsârî’nin kitapları arasında, Efdalüddîn el-Kâşânî’ye nispet edilmiş olarak gördüğünü belirtir. Bir başka nüshasını da onun risâlelerini ve sözlerini içeren bir mecmuada Tahrân’daki Seyyid Nasrullah el-Ahavî’de bulunduğunu söyleyerek “Kâşânî’nin sekiz “goşâyîş” üzere düzenlenmiş *Medâricü’l-Kemâl*i vardır (ki bu eser aynı zamanda *Goşâyîş-nâme* diye de tanınır) fakat bu eser ondan farklıdır, aynılıkları olası değildir.... Bu eser altı “goşâyîş” üzere düzenlenmiştir ve bir nüshası (Ayasofya Ktp., nr. 4819) Hâce Nasîrüddîn et-Tûsî’ye nispet edilmiştir” der.⁵⁷

Esasen bu eserde Hâce Efdalüddîn (Muhammed b. Hasan el-Kâşânî, Baba Efdal) (ö. tahminen 610/1213-1214) “kaddesallah rûhah” diye anılmasına ve şiirlerinden alıntı yapılmasına⁵⁸ dayanarak eserin bu nüshasının Efdalüddîn’e ait olmadığını ve onun ölümünden sonra yazıldığını söyleyebiliriz. Tûsî’nin eserleri arasında da ne bu adla anılan ne de metni aynı olan bir eser mevcuttur. Dolay-

⁵⁴ Bayram, “Hâce Nasîrüddîn Muhammed et-Tûsî’nin İntihalcılığı”, *SÜİFD*, Sayı 20, 2005, s. 16; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 70.

⁵⁵ Bayram, “Hâce Nasîrüddîn Muhammed et-Tûsî’nin İntihalcılığı”, s. 16.

⁵⁶ Covkâr, Necef, “Nigâhî be-Zendeğî, Âsâr u Endişe-i Şemseddîn Muhammed Kîşî”, *Âyine-i Mîrâs*, c. 36-37, 1386 hş., s. 88, makale: 81-98.

⁵⁷ Tahrânî, Âgâ Bozorg, *ez-Zerî’a ilâ Tesânîfi’ş-Şî’a*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Tahrân 1975, c. 18, s. 207-208.

⁵⁸ *Goşâyîş-nâme*, vr. 109a

siyla eserin yazarı olarak karşımıza en güçlü aday Şemsüddîn Muhammed el-Kîşî çıkmaktadır.

Bu eserde yazar bir başka eserine göndermede bulunarak şöyle der: "... Bu cevabı tahkik üzere bilmek isteyen, benim risâlelerimden olan *Mütenebbih* denilen/diye anılan risâleyi talep etsin."⁵⁹ Şemsüddîn el-Kîşî'nin "İnsanlar uyudadır, öldüklerinde uyanırlar (intebehû)" hadisini açıklamak üzere yazdığı *Risâle-i Mûnebbihe* (Uyarıcı) diye anılan bir risâlesi vardır ki "tarikât şeyhlerinden gönül ehli birisi" için kaleme aldığını belirtir. Risâlesine özel bir ad belirlemediği/koymadığı için bu eser çeşitli adlarla anılmış ve yine farklı adlarla kaydedilmiştir.⁶⁰ Bu durumda *Risâle-i Mûnebbihe*'ye/*Mütenebbih*'e "benim risâlelerimden" nitelemesiyle atıfta bulunan kişinin (Şemsüddîn el-Kîşî) *Goşâyîş-nâme*'nin yazarı olarak kabul edilmesi gayet makuldür.

Mükâtebât:

Bayram, Nasîruddîn et-Tûsî ile Sadruddîn el-Konevî arasında gerçekleştiği yüzyıllardır kabul edile gelen mektuplaşmaların aslında Ahi Evran ile Konevî arasında gerçekleştiğini iddia etmiş ve bu konuda müstakil bir makale de yazmıştır.⁶¹ Bu doğrultuda ileri sürdüğü delillerden en kayda değeri şudur: "*Konevî ile Tûsî arasında mektuplaşmanın vaki olduğundan ilk bahseden Molla Câmi'dir (ö.898/1492). Konevî ile Tûsî'den 200 küsur sonra yaşayan Câmi'nin ilk olarak mektuplaşmalardan bahsetmesi, Câmi'den önce bu iki bilginden bahseden pek çok tarihçi, tabakat ve menakıb yazarlarının hiç birinin bu iki bilgin arasında böyle bir mektuplaşmadan bahsetmemiş olmaları, bu iddianın Câmi'nin başı altından çıktığı zannını uyandırmaktadır.*"⁶²

Molla Câmi'nin vefatından 164 sene önce ölen İbn Teymiyye (ö. 728/1328) *Fetâvâ*'sında Konevî- Tûsî mektuplaşmalarına değinmiş, kendince eleştirisini de

⁵⁹ *Goşâyîş-nâme*, Süleymaniye/Ayasofya Ktp., nr. 4819, vr. 107a.

⁶⁰ Örnek olarak: *er-Risâletül-Mûnebbihe* (Manisa İl Halk Ktp., nr. 2989/18, vr. 133a-150b; Topkapı/Revan Köşkü Ktp., nr. 477, 29 vr.; Radavî Ktp., nr. 37745, vr. 74b-84b; Millî Melik Ktp., nr. 2130/6, vr. 125b-135b; nr. 4657, vr. 33b-38a; Meclis-i Şûrây-i İslâmî Ktp., nr. 10199/4, vr. 42b-53b; Mar'aşî Ktp., nr. 6597/3, vr. 134b-143b), *Şerhu Hadis "en-Nâs Niyâm"* (Süleymaniye/Fatih Ktp., nr. 5395/6, vr. 114-115; Meclis-i Millî Ktp., nr. 16575/2, vr. 24b-35a; Meclis-i Şûrây-i İslâmî Ktp., nr. 4168-9, vr. 188a-203b), *Şerh Kavlih 'aleyhi's-selâm "en-Nâsü Niyâm"* (Süleymaniye/Şehid Ali Paşa Ktp., nr. 1384/2, vr. 32-45; Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp., nr. 911/2, vr. 118-136), *Risâle fî Şerh "en-Nâsü Niyâm fe-izâ Mâtû'nrebehû"* (Köprülü/Fazıl Ahmed Paşa Ktp., nr. 1605/4, vr. 16-25).

⁶¹ Bayram, "Sadru'd-Din Konevi ile Hacı Nasirü'd-Din-i Tusi'nin Mektuplaşmaları İddiası Üzerine", *Tarih Dergisi*, 1979, s. 11-28.

⁶² Bayram, "Sadru'd-Din Konevi ile Hacı Nasirü'd-Din-i Tusi'nin Mektuplaşmaları İddiası Üzerine", s. 13.

yapmıştır.⁶³ Yine Câmî'den 100 kusur sene önce bu mektuplaşmalardan bahseden bir diğer kaynak, Aydınoglu İsa Bey'e (749-793/1348-1391) ait yazma mecmua nüshasıdır. Bu mecmuayı tanıtan Süheyl Ünver'in verdiği bilgilere göre⁶⁴, mecmuada 2+5.5+7 sayfa olmak üzere ikisi Konevî'ye biri Tûsî'ye ait mektup metinleri yer almaktadır.

Bayram'ın iddiasına göre Ahi Evran'ın, Konevî'ye yazdığı bir mektupta "Bir münasebetle **676 (1278) yılında hizmetinde bulunduğum ve kendisinden istifade ettiğim sıralarda efendimiz, kadılar kadısı, bilgin ve araştırmacılar sultanı, Herat kadısı Fahrü'l-Mille ve'd-Din bana sordu...**" (Ayasofya (Süleymaniye) Ktp. nr. 2412, yp. 54) cümlesi geçmektedir. Burada verilen **tarihin müstensihler tarafından tahrif edildiği açıktır. Çünkü Herat kadısı dediği Fahrüddin Razi 606 (1209) yılında öldüğü ve bu tarihte ne Ahi Evran ve ne de Hâce Nasîr-i Tûsî hayatta değillerdir. Tûsî'nin 597 (1200)'de doğduğu göz önünde bulundurulursa Fahrüddin Razi'ye talebelik edemeyeceği, Razi'nin sualine de muhatap olamayacağı gayet açıktır. Oysa Ahi Evran Şeyh Nasîruddin 570 (1175) yıllarında doğmuş, bir süre Fahrüddin Razi'ye talebelik ettiği gerek Fahrüddin Razi'den yaptığı tercümelerden ve gerek Fahrüddin Razi'nin onun düşünce yapısı üzerindeki tesirden anlaşılmaktadır.**"⁶⁵

Mektupların içinden belirlediği diğer yer, şahıs ve tarihlerden hareketle kendi tezini destekleme gayreti içinde olan Bayram, farkında olmadan başka mektupları da Konevî ve Ahi Evran mektuplaşmaları arasında göstermiş olmaktadır. Yukarıda belirttiği mektupta adı geçen Herat Kadısı, Fahrüddin Muhammed b. Abdullah el-Biyârî'dir ve Herat Kadısı diye meşhur olan kişi budur. Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî'nin ikamet yeri her ne kadar 596/119 tarihinden itibaren Herat olsa da zaman zaman yine seyahatlere çıkmış ve daha da önemlisi hiçbir zaman Herat Kadısı diye tanınmamıştır; resmi olarak da kadılık yapmamıştır. Fahrüddin el-Biyârî ise resmen kadılık yapmış ve özellikle Kâdî'l-Herat diye tanınmıştır. Kadılığına ilaveten 671/1272-1273 yılında Herat'ta sahib-i divan nâibliğine getirilmiş⁶⁶, 675/1276-1277 yılı olaylarında önemli bir rol üstlenmiştir.⁶⁷ İbnü'l-Fuvâtî (ö. 723/1323) onunla 677/1278 yılında görüşüğünü belirtir, ayrıca bu zatı Fahrüddin Râzî'nin diriltilmiş bir benzeri diye niteleyen bir şiir nakleder.⁶⁸ Bu bilgiler doğrultusunda Bayram'ın iddiası boşa çıkmaktadır; Herat Kadısı diye anılan kişi Fahrüddin er-Râzî değil, Fahrüddin el-Biyârî'dir ve Tûsî'nin bu zattan ilim alması tarihen mümkündür.

⁶³ İbn Teymiyye, Takıyyüddîn, *Mecmû'atü'l-Fetâvâ*, Dâru'l-Vefâ, Riyad 1426/2005, c. 2, s. 62.

⁶⁴ Ünver, A. Süheyl, "İlimler Tarihimizde Aydınoglu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında", *Belleten*, Cilt: 14, Sayı: 95, 1960, s. 455.

⁶⁵ Bayram, "Sadru'd-Din Konevi ile Hâce Nasirü'd Din-i Tusi'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine", s. 24.

⁶⁶ el-Herevî, Seyf b. Muhammed, *Târih-nâme-i Herât*, İntişârât-ı Esâtir, Tahran 1383 hş., s. 359.

⁶⁷ el-Herevî, *Târih-nâme-i Herât*, s. 367, 372.

⁶⁸ İbnü'l-Fuvâtî, Abdurrezzak el-Biyârî, *Mecma'u'l-Âdâb*, Tahran 1416/1995, c. 3, s. 42, 430.

Bayram'ın "676" tarihiyle ilgili olarak "*Burada verilen tarihin müstensihler tarafından tahrif edildiği açıktır*" önemli bir tespitle bulunurken mektubun sadece tek nüshasına dayanması doğru değildir. Ülkemiz yazma eser kütüphanelerinde mektubun başka bir nüshasını bulamadığını farz etsek dahi, özellikle Tûsî'nin eserleri ve mektupları hakkındaki müstakil çalışmalara veya bu mektubun söz konusu tarihi de içeren giriş cümlesini sunan yazma eser kataloglarına bakması gerekirdi. Bunların da ötesinde söz konusu mektup, *Ecvibetü'l-Mesâilî'n-Nasîriyye* içerisinde yayımlanmıştır ve doğru tarih 666 h.dir.⁶⁹ Ayrıca mektubun diğer yazma nüshalarında da 666 tarihi yer almaktadır.

Ayrıca, bu mektubu yazan kişi (Nasîruddîn et-Tûsî, Bayram'a göre Ahi Evran) "Allah'ın cüz'iyâtı bilme" konusu hakkında kendisinin bilgi sunduğu bir eserine atıfta bulunmaktadır: *Şerhu'l-İşârât*. Tûsî'nin böyle bir eseri vardır, üstelik çok meşhur olup üzerinde geleneksel birçok çalışma yapılmıştır.

Bayram, Ahi Evran'ın Fahrüddîn er-Râzî'nin öğrencisi olduğunu, ondan ilim tahsil ettiğini ispat etmek için yine bu mektuplaşmalarda yer alan bir mektuba dayanarak şöyle der: "*Konevi'ye yazdığı mektuplardan birinde 596 (1199) yılında Herat'da Fahrü'd-Din Râzî'nin hizmetinde olduğunu belirtmiştir (Mükâtebât, Ayasofya (Süleymaniye) Ktp. nr. 2412, yp. 95b)*"⁷⁰ "En çok da Herat Kadısı Fahrü'd-din-i Râzî'den (606/1209) yararlanmıştır. 20-30 yaşları arasında Herat'da Fahrü'd-din-i Râzî'nin hizmetinde bulunduğu anlaşılmaktadır."⁷¹

Atıfta bulunduğu mektup (a) Konevi'ye yazılmamıştır, (b) mektubu yazan kişi Nasîruddîn et-Tûsî (Bayram'a göre Ahi Evran) de değildir, (c) Râzî'nin hizmetinde olduğuna dair bir ifade yer almamaktadır, (d) Herat kaydı yoktur ve tarih yanlış okunmuştur veya asıl aldığı nüshada yanlış kaydedilmiştir.

Şimdi (a) Mektup Nasîruddîn et-Tûsî'ye yazılmıştır, (b) yazan Nuruddîn Ali eş-Şî'î'dir, (c) Râzî'ye öğrencilik yapan değil fakat onunla görüşüp soru soran ve cevabını alan birisi söz konusudur yani Nasîruddîn Abdullah b. Hamza et-Tûsî'nin öğrencisi Mühezzebüddîn el-Hüseyn b. Ridde, (d) ve tarih 599 olmalıdır.

Söz konusu mektupta şu ifadeler yer alır:

"Kul(unuz Nuruddîn Ali eş-Şî'î) arz eder ki, şeyhi el-fakîh Mühezzebüddîn el-Hüseyn b. Ridde ona şöyle söylemiştir: Şeyhim saadetli imam Nasîruddîn Abdullah b. Hamza et-Tûsî'ye Ebu'l-Hüseyn el-Basrî'nin şu sözü hakkında sordum....Ve onun yanından/huzurundan 599 yılında ayrılıp Fahrüddîn ibnü'l-Hatîb er-Râzî'nin yanında kaldım, ona da bu konuyu sordum, şeyhimiz

⁶⁹ et-Tûsî, Nasîruddîn, *Ecvibetü'l-Mesâilî'n-Nasîriyye*, takdim ve tahkik: Abdullah Nûrânî, Ma'hedü'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye, Tahran 1425/2004, s. 41, 46.

⁷⁰ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 16; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 33.

⁷¹ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 33.

Nasîruddîn'in söylediklerini zikrettim. Bana dedi ki: Nasîruddîn bizim şeyhi-mizdir ve babamızdır. Fakat ben şöyle derim...⁷²

Bayram bir diğer mektuba ilişkin şu ifadeleriyle tarihi bir hata işlemektedir: “Mektubun yazarı, Sadr ud-Din Konevî'ye... ifade ettikten sonra Necm üd-Din'in feyizli sohbetinde bulunduğunu, daha sonra Kadı Mecd ud-Din Merendî'nin de bu sohbe katıldığını ve sohbet esnasında Atabeg ile Mahmud Beg'in de gerçek zahidin vasıfları hakkında bir iki söz söylediklerini ve bu sözlerin kısa özetini Konevî'ye hikâye ettikten sonra o sohbe bulunduran ve adını anmaksızın sadece “Hazret-i Vezîr” diye zikrettiği vezirden de sitayişle bahsetmektedir. Bundan sonra o günün 25 Şevval 653 (27 Kasım 1255) cumartesi günü olduğunu ve o gün hamama git-tiklerini dönüştürerek “Melik ül-Havass ve'l-Umera” diye tanıttığı Bedr ud-Din Abd us-Samed Yalmanî ile karşılaştığını, görüşüp kucaklaştıktan sonra bu zatla da o gece veya ertesi gece bir toplantı yapacaklarını da bildirmektedir.

Görüldüğü gibi bu mektupda adları geçen kişiler Anadolu'da yaşamış devlet adamlarıdır... Netice olarak bu mektubun Ahi Evran Şeyh Nasîr ud-Din tara-fından, Kırşehir'den Sadr ud-Din Konevî'ye yazıldığı gayet açıktır. Bu mektu-bun Tusî tarafından yazılmış olamayacağı müstensihler tarafından da fark edilmiş olmalı ki, bu mektubun içinde bulunduğu mecmuanın 110-112. Sahifelerindeki 5 mektupda Tusî'nin adı açık olduğu halde 112b ve 113a'da bulunan bu mektupda sadece “صورت مكتوبی كه ناصر الدين بحضور شيخ نوست” cümlesi yazılarak Tusî'ye ait olduğu tasrih edilmemiştir.⁷³

“Diğer bir mektupta, mektubun yazarı bir vakıasını (rüya) Sadr ud-Din Ko-nevî'ye anlatmaktadır (Bu mektubun bir tek nüshası vardır. O da Konya Mevlana Müzesi Ktp. nr. 1633, yp. 113'dadır). Yazar bu mektubunda “Ahina” (Ahimiz veya kardeşimiz) dediği Muvaffak ud-Din el-Merağî ile Fakih Ahmed'i rüyada gördüğünü, Fakih Ahmed'in kendisi ile Farsça konuştuğunu, hırkasını çıkarıp ken-disine verdiğini, onun da bu hırkayı alıp elbisesinin içinden giydiğini bildirmek-te-dir... bu mektubun da Hacı Nasîr ud-Din tarafından yazılamayacağı ortadadır. Çünkü Fakih Ahmed Şeyh Nasîr ud-Din Mahmud gibi Evhad ud-Din Kir-manî'nin müridlerinden olup Anadolu'da yaşamış olması bir yana Hacı Nasîr ud-Din'in onun elinden hırka giymesi de düşünülemez.”⁷⁴

Söz konusu mektubun Tûsî tarafından yazıldığını zaten kimse iddia etmiyor, ne müstensihin kaydında, ne de mektubun bir yerinde veya başlığında böyle bir ifade yer alıyor. Bilakis bu mektubun “Şeyh Nâsîruddîn” diye anılan bir şahsa

⁷² et-Tûsî, *Ecvibetü'l-Mesâilî'n-Nasîriyye*, s. 12.

⁷³ Bayram, “Sadru'd-Din Konevi ile Hacı Nasîrî'd Din-i Tusî'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine”, s. 20-21.

⁷⁴ Bayram, “Sadru'd-Din Konevi ile Hacı Nasîrî'd Din-i Tusî'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine”, s. 21-22

ait olduğu kaydediliyor; “Nâsiruddîn” denilmiyor. Bayram bu iki lakap arasında fark görmediği için, mektubun Tûsî’ye ait olarak kaydedildiğini sanıyor ve öyle ilan ediyor, sonra da bu aidiyetin olamayacağından bahsediyor.

“Genel olarak mektuplardaki ifadelerden bu iki bilginin zaman zaman görüş-tükleri anlaşılmaktadır. Sadr ud-Din Konevî’ye yazılan mektuplarda “Seni görme-diğim bir ay bana bin yıl ve bir yıl bana bin ay kadar uzun geliyor” (Mevlana Müzesi Ktp. nr. 1633, yp. 111b) ... gibi ifadeler... bunu açık olarak göstermekte-dir. Oysa hiçbir kaynakta ne Konevî’nin İran’a gittiğine ve ne de Tusi’nin Anado-lu’ya geldiğine dair bir kayıt mevcut değildir.”⁷⁵

Mektupta açık ismi belirtilmeyen ve Konevî’ye “Seni görmediğim bir ay bana bin yıl ve bir yıl bana bin ay kadar uzun geliyor” diyen, ona “Seyyidim, efendim, kıdvetim (rehberim)” diye hitap eden, onu Allah nuruyla (ferâset) bakarak gö-nüllerden, durumlardan haberdar olan, nefisleri ve kalpleri kemale erdiren, üzerine kesintisiz nurların ve bereketlerin indiği zat olarak niteleyen, ona yaşa-dığı manevi hali, gördüğü rüyaları anlatan, halvete gireceğini ve şeyhinin him-metinden her daim istimdatta bulunduğunu belirten Şeyh Nâsiruddîn kimdir? Bayram’a göre hiç şüphesiz Ahi Evran’dır. Fakat yukarıdaki ifadelerden anlaşıla-cağı üzere bu Şeyh Nâsiruddîn şeyh diye nitelense de kendisini hala Konevî’nin sadık bir müridi olarak görmektedir. Bayram’ın tespitlerine göre Ahi Evran Konevî’nin değil Kırmânî’nin müridi ve halifesidir. Bizim daha kuvvetli bir adayımız vardır: Konevî’nin müridi, sonra halifesi yani Ekberiyye/Hâtemiyye tarikatının Konevî’den bir sonraki halkalarından biri olan Şeyh Nâsiruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Zî’n-Nûn el-Malatî.⁷⁶ Bu zat Ebû Bekr es-Sivâsî ile birlikte sözlü ve uygulamalı şekilde Hz. Peygamber’den rivayet edilen meşhur “müşâbeke” hadisinin senedinde de Konevî’den sonra yer alır.⁷⁷ Bir diğer ifadeyle hadisçilik yönü de vardır.

Tuhfetü’ş-Şekûr:

Bu eser hakkında Bayram şu bilgileri verir:

“Sadru’d-Din-i Konevî’ye yazdığı bir mektupta bu eserinden bahsetmekte ve Tâcü’d-Din-i Kâşî için yazdığını bildirmektedir. Fakat bugüne kadar nüshası-na rastlanmadı.⁷⁸ Ahi Evren’in kayıp eserlerindendir.⁷⁹ Zehebi bu eseri Sadru’d-

⁷⁵ Bayram, “Sadru’d-Din Konevi ile Hâce Nasirü’d Din-i Tusi’nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine”, s. 22

⁷⁶ es-Senûsî, Muhammed b. Ali, *es-Selsebilu’l-Mu’in fi’r-Tarâiki’l-Erba’in*, Kahire 1353/1934, s. 72.

⁷⁷ İbn ‘Akile, Muhammed b. Ahmed, *el-Fevâidü’l-Celile fi’l-Müselât*, Melik Suud Üniversitesi Yazmalar Ktp., nr. 4849/4, vr. 134b; el-Vâdiâsî, Ebû Cafer Ahmed b. Ali el-Belevî, *Sebet, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî*, Beyrut 1403/1983, s. 383.

⁷⁸ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 98; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 68.

⁷⁹ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 98.

Din-i Konevî'ye nisbet etmiştir.⁸⁰ "...Nitekim Şeyh Nasîrü'd-Din de, Konevî'ye yazdığı mektuplardan birinde Tâcir Tâcü'd-Din Kâşî'den söz etmekte ve "Tuhfetü's-Şekûr" adlı eserini bu Tacü'd-Din için kaleme aldığını Sadru'd-Din Konevî'ye bildirmektedir."⁸¹ "Bugüne kadar göremediğimiz "Tuhfetü's-Şekur" adlı eserinin de felsefeye dair olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Sadre'd-din Konevî ona yazdığı bir mektupta bu felsefî eseri hangi maksatla yazdığını sormaktadır."⁸² "Ahi Evren Hâce Nasîrü'd-din felsefeye dair olan "tuhfetü's-şekur" adlı eserini ona (Tâcü'd-din Kâşî) ithaf etmiştir."⁸³ "Ahi Hâce Nasîrü'd-din'in "Tabsiratü'l-Mübtedi ve Tezkiretü'l-Müntehi", "Tuhfetü's-Şekûr" ve "Metalîu'l-İman" gibi Farsça olan eserleri Osmanlı uleması tarafından Sadru'd-din Konevî'ye nisbet edilmiştir. Oysa iyi bilinen bir husustur ki, S. Konevî hiç Farsça eser kaleme almamıştır."⁸⁴

Biraz önce değindiğimiz mektuplaşmalar Konevî ile Tûsî arasında cereyan etmiştir. Söz konusu mektuplardaki sınırlı bilgilerden hareketle *Tuhfetü's-Şekûr* hakkında kesin bilgiler sunan Bayram'ın "bugüne kadar nüshasına rastlanmadı, Ahi Evren'in kayıp eserlerindendir" diye nitelediği eseri onun "Farsça olan eserleri" arasına nasıl dâhil edebildiğini anlayamadık. Yine Konevî'nin Mevlana Müzesi Kütüphanesindeki yazmada yer alan bazı mektuplarının tamamının, bazılarının kısmen ve baskıları bulunan *en-Nefahât* adlı eserinin sonlarındaki bazı mektupların Farsça yazıldığını, Arapça bildiği de anlaşılan Şeyh Nâsiruddîn'in Konevî'ye gönderdiği iki mektubun da Farsça olduğunu, Konevî'ye yazılan başka mektupların da farsça metinler içerdiğini de hatırlamamız gerekir.

Üzerinde durduğumuz eser, Kâtip Çelebi tarafından *Nefsetü'l-Masdûr ve Tuhfetü'l-Meşkûr* diye ve Konevî'ye ait olarak -aynı yerde peşpeşe yani müker-ker- kaydedilmiştir, muhtasar bir eser olduğu ve Müeyyidüddin el-Cenedî'ye (ö. tahminen: 700/1300-1301) onun (kıraat) icazesini 672/1273-1274 (mükerrer ikinci kayıta: 670/1271-1272) senesinde verdiğini belirtmiştir. Eserin başlangıç kelimelerini de kaydetmeyi ihmal etmemiştir.⁸⁵ Kâtip Çelebi'nin sunduğu bilgiler; özellikle ikinci kayıta yer alan "670/1271-1272 tarihinde Cenedî'ye icaze verdiği" bilgisi, eserin *Nefsetü'l-Masdûr ve Tuhfetü's-Şekûr* adıyla kayıtlı 1067/1656 tarihinde istinsah edilmiş olan Leiden nüshası ile tamamen örtüşmektedir. Müellif nüshasından istinsah edilen eserin başında (vr. 2a) yer alan icazedeki şu bilgiler, Ahi Evran'a ait gösterilen bu eserin gerçekte Konevî'nin eseri olduğunu açıkça göstermektedir:

⁸⁰ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 68.

⁸¹ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 69; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 50.

⁸² Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 227-228; Nasreddin Hoca ve Ahi Evren, s. 67.

⁸³ Bayram, *Konya'da Dini ve Fikri Hareketler*, s. 58, 99.

⁸⁴ Bayram, *Konya'da Dini ve Fikri Hareketler*, s. 135.

⁸⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c. II, s. 1967.

“Allah Teala’ya muhtaç kul ... Muhammed b. İshak b. Muhammed’in yazdığı *Nefsetü’l-Masdûr ve Tuhfetü’s-Şekûr* kitabı. Bu kitabın tamamını (artık) onun (okuma, rivayet ve okutma icazesinin) sahibi olan aziz, faziletli, zeki ve idrak sahibi, seçkin, arif oğul Müeyyidüddîn Müeyyed b. Mahmud el-Hârizmî el-Cenedî benden dinledi. Takva sahibi alimler arasında muteber olan şartları gözetmek koşuluyla onu benden rivayet etsin. (Bunu) Allah’a muhtaç Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yusuf b. Ali 2 Ramazan 670/1272 yılında yazdı... Bu (ifadeler) onun (Konevî’nin) değerli hattından nakledildi.”

Sonuç itibariyle tam adıyla *Nefsetü’l-Masdûr ve Tuhfetü’s-Şekûr/Meşkûr* olan bu eser kesinlikle Ahi Evran’ın değil Konevî’nin eseridir. Özellikle bu eserin Vatikan nüshası, Konevî’nin ölümünden onbeş sene sonra yazılmış olup en eski nüsha olarak bilinmektedir. Tokat’ta Bulganç Hatun Hânegâhı’nda İbnü’n-Nakîb Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd er-Râzî tarafından 24 C.Âhir 698/28 Mart 1299 tarihinde istinsah edilen nüsha (55a-63b), bir önceindeki İbnü’l-‘Arabî’nin *Fusûsü’l-Hikem* nüshasıyla (1b-55a) birlikte aynı mecmuada yer almaktadır.⁸⁶

Mi‘râc-nâme:

Bu eser, yazma ve baskı nüshaları bağlamında belki de Bayram tarafından en az araştırılan eserlerdendir. Zira “*Bu eser ünlü tabib ve filozof İbn Sina’ya aittir. Fakru’d-din-i Râzî bunu Farsça’ya tercüme etmiştir*” demektedir.⁸⁷

Eserin İbn Sînâ’ya aidiyeti günümüzde dahi tartışılmakla birlikte, bu eserin yazma nüshalarının büyük çoğunluğunda İbn Sînâ’ya ait gösterilmesi göz önüne alındığında şimdilik İbn Sînâ’nın bir eseri olarak görmek yanlış olmaz. Fakat ne Bayram’ın asıl aldığı Râzî hattıyla yazılı nüsha ne de onun hiç değinmediği - bizim ulaşabildiğimiz kadarıyla- diğer yazma ve baskı nüshalarda, ne de bu eser ve yazarı hakkında bilgi veren tarihi ve günümüz kaynaklarında Râzî’nin bu eseri tercüme ettiğine dair herhangi bir bilgi yer almaktadır. Eserin tercüme olduğundan söz edildiğine göre, olsa olsa Arapça’dan tercüme edilmiş demektir ki bu takdirde eserin Arapça metnine ilişkin bir araştırma da yapılması gerekirdi. Evet, İbn Sînâ’nın mirac hakkında Arapça bir eseri vardır, fakat çeviri olduğu iddia edilen Farsça metin ile alakası yoktur; eser isminde geçen mirac kelimesindeki ortaklığın dışında metin, içerik, konu işlenişi vs. tamamen farklıdır. Farsça metnin herhangi bir yerinde bu eserin tercüme bir eser olduğuna dair bir kayıt da bulunmadığına göre, eserin orjinalinin Farsça kaleme alındığını söylemek gerekir. Bu kanaatimizi destekler mahiyette tarihi kaynaklarda işaretler mevcuttur.

⁸⁶ Giorgio Levi Della Vida, *Elenco dei manoscritti arabi islamici della Biblioteca vaticana*, Vatikan 1935, biblioteca apostolica vaticana, c 1, s 216.

⁸⁷ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 74.

Mesela Şemsüddîn İbrahim el-Eberkûhî (718/1318'de sağ) 711 -714/1311-1314 tarihleri arasında yazdığı *Mecma'u'l-Bahrayn* adlı Farsça eserde bir dostunun talebi üzerine İbn Sînâ'nın *Risâletü'l-Mi'râc*'ını -üzerinde bazı tasarruflarda bulunarak- özetlediğinden, miracın sadece ruhen olduğunu vurgulayan esere miracın hem ruh hem de bedenle birlikte gerçekleştiğine ve iki tür miracın da olabilirliğine yönelik rivayetleri, irfânî yorumları eklediğinden söz eder.⁸⁸ Eserin Arapça olduğundan veya Arapça'dan çevrildiğine dair bir bilgi sunmaz, özetleyerek oluşturduğu yeni metin de Farsça'dır.

Kâtip Çelebi de İbn Sînâ'nın mirac konusunda Farsça bir risâle telif ettiğini ve o risâlede miracın olabilirliğini tahkik ve ispat ettiğini belirtir.⁸⁹

Mîr Dâmâd (ö. 1041/1631-1632) "İbn Sînâ Farsça ('alâ lisânî'l-Furs) *Risâletü'l-Mi'râc*'da tercüme olarak şöyle demektedir..." der ve naklettiği parçayı Arapça'ya çevirerek sunar.⁹⁰

Debistân-i Mezâhib adlı eserini 1055-1069/1445-1659 yılları arasında yazdığı tahmin edilen Keyhüsrev İsfendiyâr, filozofların Hz. Peygamber'in miracı konusunda çok sözler söylediklerini, bunlar arasında en iyi yorumun İbn Sînâ'ya ait olduğunu belirterek onun *Risâle-i Mi'râciyye* eserinden nakilde bulunur; *Mi'râc-nâme*'nin son faslında yer alan "Kıssa-i Mi'râc"ı olduğu gibi aktarır, aktardığı metin Farsça'dır.⁹¹

Bayram, bu eserin başında "meclis-i 'âliy-i 'alâî" ifadesinin yer alması ve Râzî'nin talebesi olarak düşündüğü Ahi Evran'ın Alâüddîn Keykubâd'a eserler ithaf ettiğini sanmasından dolayı bu eserin sunuş kısmının da Ahi Evran'a ait olduğunu belirtmiştir. Bu hususu ve kendi çıkarımlarını şöyle ifade eder:

"Bu eser metnin başında Selçuklu neshi ile bir sunuş açıklaması yazılmıştır. Bu sunuşu yazan şöyle diyor: "Dostlarımdan biri sık sık mi'râc hakkında bana sorular soruyor ve mi'râcın aklî bir izahını yapmamı istiyordu. Ben ise konunun ciddiyetinden dolayı bu işe yanaşmıyordum. Alâü'd-din'in Yüce Meclisi'nin (Meclis-i Ali-yi Alâî) hizmetine girince bu ciddi konuyu onun görüşüne sunmam uygun görüldü"... Ahi Evren... "Mürşidü'l-kifaye" adlı eseri de İbn Sînâ'ya ait iken bir dostu vesilesi ile tercüme ederek Sultan Alâü'd-din'e sun-

⁸⁸ Herevî, "Kitâb-şinâsiy-i Dû Risâle: Mi'râciyye-i Bû-Alî u Tabsîrâ-i Kûnevî", s. 21. Eberkûhî'nin *Mecma'u'l-Bahrayn* adlı eseri Necîb Mâyîl Herevî tarafından yayımlanmış olup (İntişârât-i Mevlâ, Tahran 1364 hş./1985, 570 s.) ve ayrıca onun bu çalışması aynı zaun takdim, tashih ve dipnotlarıyla yayımlanan İbn Sînâ'nın *Mi'râc-nâme*'si ekinde yer almaktadır (Bunyâd-i Pejuhişhâ-yi İslâmî, Meşhed 1365hş./1986, 212 s.).

⁸⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c. 1, s. 892.

⁹⁰ Mîr Dâmâd, Muhammed Bâkır, *es-Sırâtü'l-Müstakîm*, Meclis-i Şûrây-i İslâmî Ktp., nr., 138, vr. 13b-15a.

⁹¹ İsfendiyâr, Keyhüsrev, *Debistânül-Mezâhib*, Bombay 1262/1846, s. 290-297.

muş ve buradaki ifadelere benzer sözler kullanmıştır. Demek istiyorum ki, bu “Mi’rac-nâme”ye kısa bir sunuş yazarak Alâü’l-din Keykubad’a hediye eden Ahi Evren Hacı Nasirü’l-din Mahmud’dan başkası değildir. Bu vesile ile Ahi Evren Hacı Nasirü’l-din’in el yazısının örneği günümüze gelmiş bulunuyor. Öyle anlaşıyor ki, Ahi Evren hocası İmam Fâhrü’l-din-i Râzî’nin el yazısı ile olan bu nüshayı bizzat hocasından değerli bir hatırayı Sultan Alâü’l-din Keykubad’a takdim etmeyi uygun görmüştür. Mi’rac-nâme’nin bu değerli nüshasının Anadolu’dan nasıl ve hangi yollarla İran’a gittiğini burada açıklamayı zait görüyorum.”⁹²

Hemen belirtelim ki bu eser başına sunuş yazan, ne bu eseri çevirdiği söylenen Râzî, ne de Râzî’nin çeviri metninin başına bu sunuşu yazıp “meclis-i ‘âliy-i ‘alâî” ifadesini kaydettiği sanılan Ahi Evran’dır; bizzat eserin müellifi olarak belirtilen İbn Sînâ’dır. Eserin ithaf edildiği şahıs ise, İbn Sînâ’nın saray nazırlığını yaptığı ve meşhur *Dâniş-nâme-i ‘Alâî* adlı eserini ithaf ettiği ‘Alâüddevlê ‘Alâüddîn Ebû Cafer Muhammed b. Kâkûyeh (ö. 433/1041) olmalıdır.

Nüshalarının neredeyse hepsi İbn Sînâ’ya ait gösterilen eserin sadece birkaç nüshası Sühreverdî el-Makûl’e, Kutbuddîn Ebû Mansur Muzaffer el-Abbâdî el-Mervezî’ye (ö. 547/1152) ait gösterilir.

Biraz sonra değineceğimiz *Mürşidü’l-Kifâye* adlı Farsça eserin, aslında *Mi’rac-nâme*’nin içinde yer aldığını, ondan bir bölüm olduğunu fark edemeyen -ki metin okuması yapan kişinin bunu fark etmemesi neredeyse imkânsızdır- Bayram, *Mi’rac-nâme*’yi Râzî’ye *Mürşidü’l-Kifâye*’yi ise Ahi Evran’a tercüme ettirmek gibi bir hataya düşmüştür.

Eser metnindeki yazının Selçuklu neshi olduğunu ayırt edecek derecede uzman olan Bayram, Râzî’nin hattıyla yazıldığı belirtilen bu nüshanın⁹³ **sunuş kısmının Ahi Evran’ın el yazısıyla olduğunu, metnin ise Râzî’nin el yazısı olduğunu** kesin bir dille ifade etmiş ve eserin tıpkıbasımından sunduğu ilk ve son sayfa resimlerinin altına da not düşmüştür.⁹⁴ Baştan sona aynı kalem, aynı sitille yazılmış bu metnin iki ayrı şahıs tarafından yazıldığını söylemesi oldukça manidardır.

Bayram’ın, Ahi Evran’ın el yazısı olarak sunduğu sayfa (1b), aslında düşmüş ve kaybolmuş olan varlığın, meçhul birisi tarafından nüsha metnindeki yazı stiline benzetilerek sonradan yazılmasıyla oluşturulmuştur; gerek sayfa

⁹² Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 74.

⁹³ Doktor Mehdî Beyânî’nin (Tahran) özel kütüphanesindeki el yazma *er-Risâletü’l-Mi’râciyye* nüshası (şimdi Meclis-i Şûrây-i İslâmî/2, nr. 219’dadır) ketebesindeki tarih: 584 Safer ortası/Nisan 1188.

⁹⁴ Bayram, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, s. 74, 273, 274; Konya’da Dinî ve Fikrî Hareketler, s. 119, 149, 158.

rengi gerek mürekkep ve diğer özellikler bunu açıkça göstermektedir. Özellikle de bu ilk sayfada yer alan “emmâ ba’d” ifadesinin paragraf başı olması ve öncesindeki cümleyle arasında boşluk bırakılması, sayfanın yakın dönemde yazıldığının bir diğer işaretidir. Nüshada yer alan sunuş kısmı da bu ilk sayfada bitmemekte, 3b sayfasına kadar devam etmektedir, sonraki sayfalar da metnin sonuna kadar aynı yazı karakterine sahiptir. Bu durumda - ilk sayfa hariç diğer bütün sayfalarda- aynı kaleminden çıkan aynı yazı stili hakim olduğuna göre, sunuş kısmının Ahi Evran'ın el yazısıyla olduğunu, metnin ise Râzî'nin el yazısı olduğunu kesin bir dille ifade etmek kesinlikle hatadır. Bunun yerine -ilk sayfa hariç- metnin Râzî hattıyla olduğu söylenebilir.

Kırkın üzerinde yazma nüshası bulunan *Mi'râc-nâme* İbn Sînâ'ya ait olarak yayımlanmıştır.⁹⁵

Mürşidü'l-Kifâye:

“Ruhun bekası hakkında olup, I. Alâü'd-din Keykubâd'a sunulmuştur. Bilinen tek nüshası Fatih (Süleymaniye) Ktp. nr. 5426'daki mecmuanın 130b-136a sahifelerindedir.”⁹⁶

Yazma mecmuada, yazar adı kaydedilmemiş eserler Bayram tarafından bir şekilde Ahi Evran'ın eserleri olarak ilan edilmektedir; tutarlı ve geçerli bir açıklaması mevcut değildir. Bu Farsça eserin girişinde “meclis-i âli” ve hem girişinde hem de sonunda yer alan “Alâü'devle ve'd-dîn” ifadelerinin Bayram'a göre delalet ettiği tek sultan vardır, o da I. Alâüddîn Keykubâd'dır. Bu yüzden şöyle der: “Şeyh Nasirü'd-din Mahmud, “Mürşidü'l-Kifâya” adlı eserinin önsözünde Sultan Alâü'd-din Keykubâd'ın hem adını anmış, hem de onu “Meclis-i Âli” diye tazim etmiştir.”⁹⁷

Hâlbuki “Keykubâd” kelimesi *Mürşidü'l-Kifâye*'nin ne bu nüshasında (Fatih nüshası) ne de diğer nüshalarında mevcuttur.

Bir önceki başlıkta belirttiğimiz üzere *Mürşidü'l-Kifâye* adlı Farsça eser, aslında son faslı hariç olmak üzere *Mi'râc-nâme* adlı eserden ibarettir.

⁹⁵ Behmen Kerîmî takdim ve tahkikiyle (Matbaa-i Urvetü'l-Vuskâ, Reşt 1312 hş./1934), Gulâm Hüseyin Sıddîkî tashihiyle (Encümen-i Âsâr-i Millî, Tahran 1331 hş./1952) müstakil olarak basıldığı gibi, Necîb Mâyil Herevî tarafından, Eberkûhî'nin *Mecma'u'l-Bahrayn* adlı eseriyle birlikte yayımlanmıştır (Bunyâd-i Pejuhişhâ-yi İslâmî, Meşhed 1365 hş./1986). Ayrıca *Mecelle-i Armağân* (“Risâle-i Mi'râciyye”, Cilt 21, Sayı 8-9, 1319 hş., s. 417-425, Sayı 10, s. 529-536, Cilt 22, Sayı 1, s. 25-36) ve *Mihri*'de (Cilt 2, Sayı 118, 1344 hş., s. 97-108) ve yazma nüshasından upkbasım olarak (müstakil şekilde Tahran 1331 hş.; İbn Sînâ'nın Arapça iki eseri ile beraber Tahran 1375 hş.) yayımlanmıştır.

⁹⁶ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 98; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 68.

⁹⁷ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 99-100; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 70.

Yezdân-şinâht:

"Bu eser başta Sühreverdî el-Maktul olmak üzere çeşitli kimselere mal edilmiş, felsefi mahiyettedir. Ahi Evren'in bu güne kadar tabedilen tek eseri budur. Seyyid Nasrullah Takva'nın tashihiyle yapılan taş basmasında da Sühreverdî el-Maktul'e nisbet edilmiştir. Yezdân-şinâht'ın Türkiye kütüphanelerinde sadece iki nüshasına rastladık. Bu nüshalardan biri 731 (1330) istinsah tarihli olup, Ayasofya (Süleymaniye) Ktp. nr. 4819, yp. 118b-138b'dedir. Diğeri ise 720 (1320) istinsah tarihli olup Şehid Ali Paşa (Süleymaniye) Ktp. nr. 2841, yp. 31a-45b'dedir. Bu nüshanın başında (serlevhada) Sühreverdî el-Maktul'e ait olduğuna dair bir kayıt mevcuttur."⁹⁸

"Önsözünden ve son faslından onun, adı zikredilmeyen ve fakat "Meclis-i Âlî" ve "Meclis-i Sâmî" sözleriyle ta'zim edilen bir devlet büyüğüne sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu sözlerin Sultan I. Alâü'd-din Keykubâd için kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca Şeyh Nasirü'd-din Mahmud, "Murşidü'l-Kifâya" adlı eserinin önsözünde Sultan Alâü'd-din Keykubâd'ın hem adını anmış, hem de onu "Meclis-i Âlî" diye tazim etmiştir. Böylece "Yezdan-şinâht"ın Alâü'd-din Keykubâd'a sunulduğu ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla bu eserin 587 (1191)'de ölen Sühreverdî el-Maktul'e, 525 (1130)'de ölen Aynü'l Kuzât el-Hemedanî'ye ait olamayacağı gayet açıktır. Diğer eserleriyle yapmış olduğumuz karşılaştırmalar neticesinde bu eserin Ahi Evren Şeyh Nasirü'd-din Mahmud'a ait olduğu anlaşılmıştır. Bu eserin yukarıda adları geçen bilginlere mal edilmesinin en önemli sebebi, bu kişilerin Ahi Evren'in fikir yapısı üzerindeki etkilerinin bu eserde çok açık olarak görülmesidir."⁹⁹

Sühreverdî el-Maktul'e ait olarak çok sayıda (elliye yakın) yazma nüshası ve de baskıları vardır. Ahi Evren Nâsiruddîn Mahmud adının bir şekilde kaydedildiği herhangi bir nüshası bulunmuş değildir.

Musâri'u'l-Musâri':

"Ünlü kelâmcı Şehristânî'nin İbn-i Sina'ya reddiye olarak kaleme aldığı "Musari" veya "Musaraa" diye bilinen eserine, Ahi Evren da bir reddiye yazarak Musari'u'l-musari' adını vermiştir. Arapça olan bu eserin bilinen tek nüshası, onun Konevî'ye yazdığı mektupları ihtiva eden Ayasofya (Süleymaniye) Ktp. nr. 2358'deki mecmuanın 1b-118a yapraklarındadır. Bu eserde Şehristânî'ye karşı İbn-i Sina müdafaa edilmektedir."¹⁰⁰ "... Bu eserin bir tek nüsha halinde günümüze gelmesi ve bugüne kadar ikinci bir nüshasının bulunamaması da bu eserin Ahi Evren'in eserlerinden olduğunu doğrular..." "... Şayet bu eser Tusî'ye ait olsa idi,

⁹⁸ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 98-99; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 69.

⁹⁹ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 100, Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 70.

¹⁰⁰ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 100; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 73.

eskiler de Tûsî'nin böyle bir eseri bulunduğundan haber verirlerdi. Halbuki, Tûsî'nin böyle bir eseri bulunduğu dair hiçbir yerde bahis yoktur.”¹⁰¹

Bayram'ın *Musârî'u'l-Musârî'* adlı eseri, eserin bilinen tek nüshası diye ilan etmesine, günümüze kadar başka bir nüshasının bulunmadığını, tarihi kaynakların hiçbirinde bu adı taşıyan bir eserin Tûsî'ye ait olarak anılmadığını kesin bir dille ifade etmesine bakılırsa, eserin Tûsî adına kayıtlı 16 yazma nüshasına, daha da ötesi eserin baskısının yapılmış olmasına¹⁰² hiç itibar etmediğini veya bunlardan haberi olmadığını göstermektedir.

Tercüme-i Elvâhu'l-İmâdiyye:

“Bu eser de Suhreverdî el-Maktul'den tercüme olup, bilinen tek nüshası Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde 4866 numaraya kayıtlı mecmuanın içindedir.”¹⁰³

Söz konusu tercüme eser Sühreverdî'nin, Harput Emîri İmâdüddîn Ebû Bekir Karaarslan'a (dönemi: 581-630/1185-1233) ithaf ettiği Arapça *el-Elvâhu'l-İmâdiyye*'nin çevirisidir. Kimin çevirdiği hususunda şu iki ihtimal vardır: (a) Adı geçen eser meçhul birisi tarafından Farsça'ya çevrilmiştir, (b) eser bizzat Sühreverdî tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. İkinci ihtimali güçlendiren bir işaret çevirinin bilinen tek nüshasının ketebe kaydındaki şu ifadelerdir:

“*el-Elvâh* tamamlandı, Allah'a hakkıyla hamd olsun, ondan (müelliften) nakledilen asıl (nüshay)a arz olunarak (yani mukabele olunarak) sona erdi... 676 senesi mübarek Zülhicce ayının 8'i Salı günü/2 Mayıs 1278...” Demek oluyor ki asıl alınan, üstelik “ondan” (yani Sühreverdî'den) nakledilen ve bu tarihten önce yazılmış bir nüsha mevcuttur ve Farsça'dır.

Tercüme-i en-Nefsü'n-Nâtika:

“Ahi Evren'in *İbn-i Sinâ'dan yaptığı bu tercüme eserin bir nüshası Ayasofya (Süleymaniye) Ktp. nr. 4851, yp. 31b-49a'da olup, Sultan I. Alâü'd-din Keykubâd'ın emriyle tercüme etmiştir.*”¹⁰⁴ “*İbn Sina'nın en-Nefsü'n-natika adlı eserini bu sultanın isteği üzerine Farsça'ya tercüme etmiştir.*”¹⁰⁵ “Önsözünde Sultan Alâü'd-Din Keykubad'ın emri ile bu eseri tercüme ettiğini bildirmektedir.”¹⁰⁶ “I. Gıyasü'd-Din Keyhüsrev de felsefeye meraklı, şair ruhlu ve İbn Sina'nın hayranla-

¹⁰¹ Bayram, “İbn Sînâ ve Ahi Evren”, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yay., Konya 2003, s. 187-188.

¹⁰² Mektebe-i Âyetullah-i Maraşî Yay., tahkik: Hasan Muizzî, Kum 1985; Dâru's-Sekâfe Yay., tahkik: Faysal Büdeyr 'Avn Kahire 1996

¹⁰³ Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991, s.

¹⁰⁴ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 101; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 73, Bayram, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, s. 43.

¹⁰⁵ Bayram, *Nasreddin Hoca ve Ahi Evren*, s. 83.

¹⁰⁶ Bayram, “İbn Sînâ ve Ahi Evren”, s. 184 (dipnot).

rındandı. Oğulları I. İzzü'd-Din Keykavus ile I. Alaü'd-Din Keykubad'ı da kendisi gibi yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Sultan Alaü'd-Din Keykubad'ın, İbn Sina'nın "er-Risale fi'n-Nefsi'n-Natika" adlı eserini Ahi Evren'e tercüme ettirmesi (Farsça'ya) bunu göstermektedir."¹⁰⁷

İnsan nefsi/ruhu hakkında Arapça ve Farsça birden fazla eser yazan İbn Sînâ'nın "on altı fasıl üzere tertiplenmiş ve Arapça olan" sadece bir eseri vardır. Kendisi tarafından özel bir isim belirlenmediği için farklı isimlerle günümüze nüshaları ulaşan bu Arapça eserin "özetlenerek Farsça'ya çevrilmiş" nüshaları da mevcuttur. Bayram tarafından Ahi Evran'ın Arapça'dan çevirisi diye nitelenen nüsha da bunlar arasında yer alır. Ne var ki Bayram, kendisinin asıl aldığı Aya-sofya nüshasının başını çok dikkatli okumamışa benziyor, zira orada şöyle demektedir: "Bu, insanî nefsin mahiyeti, ahretteki beka ve fena(sı), saadet ve şakavet(i) ve diğer halleri(ni) aydınlatma hususunda Şeyh-i Reîs İbn Sînâ'nın -rahmetullah aleyh- (tasnif) eylediği bir risâledir. **Şöyle zikrettiler:** 'Âliyi-i 'Alâiyi Şemsî'nin -Allah onun yüceliğini ve nüfûzunu artırsın- bu zayıf kölesi hakkında **bu risaleyi Arapça'dan Farsça'ya nakletmem** yönündeki fermanı olunca ben bu ferman gereği..."

Bu ifadelerden açıkça anlaşılıyor ki çeviriyi yapan kişi İbn Sînâ'dır. Nitekim aynı eserin başka bir nüshası (aşağıda sunulan) şöyle başlar: "**Bu risâlenin mu-sannifi şöyle der:** Zamanın Padişahı'nın -Allah onun yüceliğini ve nüfûzunu artırsın- bu zayıf hakkında **bu risaleyi Arapça'dan Farsça'ya nakletmesi** yönündeki fermanı olunca ben ferman gereği..."

Bir diğer nüsha ise şöyle başlar: "**Hâce-i Reîs Ebû Ali Sînâ şöyle der: ...**"

Sonuç itibarıyla bu eserin bütün nüshalarında eseri Farsça'ya tercüme eden kişinin, eserin yazarı yani İbn Sînâ olduğu belirtilir. Eserin Arapça nüshaları kontrol edildiğinde, farklı adlarla günümüze ulaşan aynı metnin (16 fasıl üzere düzenlenmiş) bazı nüshalarının hem "*Me'âd*" kelimesi içeren bir isimle kaydedildiği hem de sonunda mesela "*Kitâbu Hâli'l-Me'âd* tamamlandı" ifadesinin yer aldığı görülür.

Kâtip Çelebi, İbn Sînâ'nın bu Arapça eseri hakkında şu bilgiyi verir: "*er-Risâle fi'l-Me'âd*- 428 yılında ölen İbn Sînâ'nındır, sonra **onu Farsça'ya nakletmiştir**. Başlangıcı şöyledir: ... O risâlede insanî nefsin durumunu **on altı fasıl** içerisinde anlatmıştır. Onun bundan başka (bir) *el-Mebde' ve'l-Me'âd* ı vardır. Başlangıcı şöyledir: ..."

Bu bilgiler ışığında eserin İbn Sînâ tarafından Farsça'ya (özetlenerek) çevrildiğini söylemek, Ahi Evran tarafından tercüme edildiğini söylemekten daha mantıklıdır.

¹⁰⁷ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 43; "İbn Sînâ ve Ahi Evren", s. 158.

Tercüme-i Kitâbü'l-Hamsîn fi Usûli'd-Dîn:

“*Bilinen tek nüshası Reşid Efendi (Süleymaniye) Kütüphanesi'nde 333 numara- rayla kayıtlı olup, Ahi Evran'ın Fahrüddîn Râzî'den yaptığı tercüme eserlerden biridir.*”¹⁰⁸

Fahrüddîn er-Râzî, *Kitâbü'l-Hamsîn* adlı eserini Farsça telif etmiştir. Farsça çevirisi değil, Farsçadan Arapçaya veya bir başka dile çevirisi söz konusu olabilir. Nitekim Arapça çevirisinin birçok yazma nüshası vardır ve baskıları da Arapça çeviridir. Dolayısıyla aslı Farsça olan bir eseri “Ahî Evran tarafından Farsçaya çevrilmiş bir eser” olarak nitelememiz mümkün değildir.

Râzî dönemine yakın Cemâlüddîn İbnü'l-Kıftî (568-646/1172-1248) ve Kemâlüddîn İbnü's-Şa“âr el-Mavsılî (593-654/1197-1256), Râzî'nin eserlerini sıralarken Farsça olanlarına “Farsça” diye not düşmüşler, üzerinde durduğumuz eseri *Kitâbü'l-Hamsîn fi Usûli'd-Dîn* adıyla kaydedip yanına “bi'l-fârisiyye” ifadesini eklemiştir.¹⁰⁹

Râzî bu eseri Farsça telif edip Bahâüddîn Sâm'ın kardeşi Hint fetihleriyle ünlü Gur sultanı Mu‘izzüddîn Muhammed'e (dönemi: 599-602/1203-1206) ithaf etmiştir. Eser henüz Râzî hayattayken Arapça'ya çevrilmiştir (Topkapı/Ahmed-III Ktp., nr. 1302, 99 vr., istinsah 605/1208). “*Bilinen tek nüshası Reşid Efendi (Süleymaniye) Kütüphanesi'nde 333 numarayla kayıtlı*” olarak sunulan bu farsça eserin 906/ istinsah tarihli Reşid Efendi (nr. 333/1, 1b-46a) nüshasından daha kadim istinsahlı (tahminen 7.asır, sondan eksik ve formadaki sayfaları karışmış halde) ve zahriyesinde (müellif adı belirtilmeksizin sadece) *Kitâbü'l-Hamsîn* kaydını taşıyan bir diğer nüshası Yusufâğa Kütüphanesinde (nr. 5443/1, 2b-13b) mevcuttur.

Bayram'ın Ahi Evran'a ait gösterdiği *Ahlâk-ı Nâsirî* kitabı ve bu kitabın aslında Tûsî tarafından intihal yoluyla kendisine mal edildiği iddiası üzerinde durmaya gerek duymuyoruz. Yine eser ismi zannettiği ‘*Ulûm-i Hakiki, ‘İlmü't-Teşrih, Kitâbü'l-Efâ'i* hakkında, ilk ikisinin bir bilim dalını, üçüncüsünün ise Ahi Evran'a ait olmayan bir kitabın bölümünü ifade amaçlı olmasından dolayı yorum yapmaya gerek duymuyoruz.

Bu bildiride ana hatlarıyla ve olabildiğince kısa açıklamalarla sunulan bilgilerin daha detaylı ve de görsel belgeler eşliğinde ele alındığı müstakil bir kitap çalışmamızın tamamlanıp yayıma hazır hale geldiğini de belirtmek isteriz.

Sonuç

Kabul edilebilir gerekçelere dayanmaksızın Ahi Evran'a ait olduğu ileri sürülen eserlerin ve bu eserlerden hareketle Ahi Evran'ın hayatı ve sözleri bağlamında ortaya koyulan bilgilerin farklı ve güvenilir başka kaynaklarca desteklenip

¹⁰⁸ Bayram, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, s. 101; Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, s. 73.

¹⁰⁹ Kıftî, *İhbârü'l-'Ulemâ* s. 192, İbnü's-Şa“âr, ‘*Ukûdü'l-Cümân*, vr. 56a.

ispat edilmediği sürece bilimsel bir değeri ve geçerliliği söz konusu değildir. Dolayısıyla Nâsirüddîn Mahmud Ahi Evran'ın Nâsirüddîn Ebu'l-Hakâik Mahmud b. Ahmed el-Hûyî olduğu, Fahrüddîn er-Râzî'ye öğrencilik yaptığı, onun fikir ve eserlerinden çok etkilendiği, *Tefsîr-i Kebîr*'in yazımında görev aldığı, Herat'ta bulunduğu, Konevî ile yazıştıkları, Selçuklu sultan ve emîrlerine eserler ithaf ettiği, hem İbn Sînâ hayranı bir filozof, hem de koyu bir Eş'arî kelâmcısı olduğu gibi iddialar tamamen yanlış çıkarım ve yorumlardan ibarettir.

KAYNAKÇA

- Bayram, Mikail, *Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi: Sosyal ve Siyâsi Boyutlarıyla*, Nüve Kültür Merkezi Yay., Konya 2005
- _____, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008
- _____, “Hâce Nasirüddîn Muhammed et-Tûsî'nin İntihalciliği”, *SÜİFD*, Sayı 20, 2005, s. 7-18
- _____, “İbn Sînâ ve Ahi Evren”, *Türkiye Selçuklular Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yay., Konya 2003, s. 182-189
- _____, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler: Selçuklular Zamanında*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008
- _____, *Nasreddin Hoca ve Ahi Evren: Tarihî Işığında*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2001
- _____, “Sadru'd-Din Konevi ile Hâce Nasirü'd Din-i Tusi'nin Mektuplaşmaları İddiası Üzerine”, *Tarih Dergisi*, İstanbul 1979, s. 11-28
- _____, *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Menâkıb-Nâmesi*, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008
- _____, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları (Ahi Evren)*, TDV Yay., Ankara 1995
- Covkâr, Necf, “Nigâhî be-Zendegî, Âsâr u Endîşe-i Şemseddin Muhammed Kîşî”, *Âyine-i Mirâs*, c. 36-37, 1386 hş., s. 81-98
- ed-Demîrî, Kemalüddin Muhammed b. Musa, *Hayâtü'l-Hayavân*, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1978
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, MEB Yay., Ankara 1971
- Hâkânî, Efdalüddin, *Tuhfetü'l-İrâkayn*, Tahran 1357
- Herevî, Necîb Mâyil, “*Kitâb-şinâsiy-i Dû Risâle: Mi'râciyye-i Bû-Alî u Tab-sırâ-i Kûnevî*”, *Kihân-i Ferhengî*, Behmen 1364 hş., Sayı: 23, s. 20-22

- el-Herevî, Seyf b. Muhammed, *Târîh-nâme-i Herât*, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1383 hş
- el-Hillî, Ali b. Musa, *el-Müctenâ mine'd-Du 'âi'l-Müctebâ*, tahkik: Safâüddîn el-Basrî, Mecma 'u'l-Buhûsî'l-İslâmiyye, Meşhed 1413/1993
- İbn 'Akile, Muhammed b. Ahmed, *el-Fevâidü'l-Celile fi'l-Müselâsât*, Melik Suud Üniversitesi Yazmalar Ktp., nr. 4849/4, vr. 129b-171a
- İbnu'l-Fuvarî, Abdurrezzak el-Biyârî, *Mecma'u'l-Âdâb*, Tahran 1416/1995
- İbnü's-Şa'âr, Kemâlüddîn b. Ahmed el-Mevsîlî, *'Ukûdû'l-Cümân fi Şu'arâi Hâze'z-Zemân*, Süleymaniye/Esad Efendi Ktp., nr. 2327
- İsfendiyâr, Keyhüsrev, *Debistânül-Mezâhib*, Bombay 1262/1846
- Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-Zunûn*, Maârif Matbaası, İstanbul 1941
- el-Kiftî, Cemâlüddîn, *İhbâru'l-'Ulemâ bi-Ahbâri'l-Hukemâ*, Matba'atü's-Se'ade, Mısır 1326/1908
- Konevî, Musa Sadrî, *Menâkıbu'r-Ragâib*, Melik Suud Üniversitesi Yazmalar Ktp., nr. 1768/2, vr. 21b-38a
- Mîr Dâmâd, Muhammed Bâkır, *es-Sirâtü'l-Müstakîm*, Meclis-i Şûrây-i İslâmî Ktp., nr. 138
- es-Safûrî, Abdurrahman b. Abdisselâm, *Nüzhetü'l-Mecâlis ve Müntehabü'n-Nefâis*, el-Mektebü's-Sekâfî, Kahire 1425/2004
- Senâî, Mecdûd b. Âdem, *Dîvân*, Tahran 1274/1857
- es-Senûsî, Muhammed b. Ali, *es-Selsebilu'l-Mu'în fi'l-Tarâiki'l-Erba'in*, Kahire 1353/1934
- Tahrânî, Âgâ Bozorg, *ez-Zer'â ilâ Tesânîfi's-Şi'a*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Tahran 1975
- et-Tûsî, Nasîruddîn, *Ecvibetü'l-Mesâili'n-Nasîriyye*, takdim ve tahkik: Abdullah Nûrânî, Ma'hedü'l-'Ulûmî'l-İnsâniyye, Tahran 1425/2004
- el-Urmevî, Sirâcüddîn Mahmûd, *Letâifü'l-Hikme*, tahkik: Gulâm Hüseyin Yûsufî, İntişârât-i Bunyâd-i Ferheng-i İran, Tahran 1351 hş./1972
- Ünver, A. Süheyl, "İlimler Tarihimizde Aydınoglu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında", Belleten, Türk Tarih Kurumu, Cilt: 14, Sayı: 95, 1960, s. 447-455

FÜTÜVVETNÂMELER BAĞLAMINDA AHİLİĞİN İTİKÂDÎ TEMELLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hilmi KARAĞAÇ

Gümüşhane Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Giriş

Feta, sözlükte “genç, yiğit, cömert”, Fütüvvet ise “gençlik, kahramanlık, cömertlik” anlamlarına gelir. (Çağatay, 1990: 2) Fütüvvetin çok çeşitli tanımları yapılmakla birlikte genel anlamda Fütüvvet; güzel ahlak, terbiye ve nezaket olarak tanımlanmıştır. (Sülemi, 1977: 460-461). Kur’an-ı Kerim’de “feta” kelimesi hem dinî içerikli bir sıfat, hem de takdir edilen bir vasıf anlamı taşımaktadır. (Nisâ, 4/25; Yûsuf, 12/30, 36,62; Kehf, 18/10,13,60,62; Enbiyâ, 21/60).

Şecaat, iffet, cömertlik ve diğergamlık gibi üstün vasıfları kendisinde barındıran feta düşüncesine, bütün toplumlarda olduğu gibi İslam öncesi Arap toplumunda da rastlamak mümkündür. Ancak Fütüvvet kavramının iffetli, cesur ve cömert gibi vazgeçilmez niteliklerini toplayan, merkezi iktidarın zayıfladığı zamanlarda toplum düzenine ve siyasi otoriteye karşı çıkan genç ve bekar erkeklerden oluşan bir sosyal kesimi belirleyen bir hüviyetle tarih sahnesine çıkışı Abbassiler döneminde olmuştur. (Ocak, 1996a: 261) Abbasi Halifesi en-Nasır li-Dinillah (1180-1225), Fütüvvet müessesini kendine bağlamak suretiyle onu devletin resmi bir kurumu haline getirmiştir. Böylelikle o, merkezî yönetimin zayıfladığı dönemlerde siyasi otoriteyi tehdit eden Fütüvvet kurumunun siyasi desteğini yanına almıştır. (Ocak, 1996a: 261).

Ahilik Teşkilatı, en-Nasır li-Dinillah’ın kurduğu Fütüvvet teşkilatının geliştirilerek Türk toplumuna uyarlanmış bir devamı niteliğindedir. Ahiliğin, ahlaki ve eğitimsel ilkelerini ve temel kurallarını Fütüvvet Teşkilatı’ndan aldığı göz önünde tutulursa Ahiliğin itikâdî temellerinin tespitinde Fütüvvetnâmelerin büyük önem arzettiği açıkça görülür.

Fütüvvetnâmeler, Fütüvvet Teşkilatı mensuplarının bilmesi gerekli olan esasları ihtiva eden adap ve erkân konularının ağırlıklı olarak yer aldığı eserlerdir. İnanç konuları bu eserlerde müstakil başlıklar altında ele alınmadığı gibi teolojik tartışmalara da rastlanmaz. Ancak Fütüvvet Teşkilatının ve Ahiliğin adap ve erkânın temellendirilmesinde inanç esaslarının önemli bir yeri mevcuttur. Fütüvvetnâmelerde itikâdî konular; Fütüvvet esaslarının birer dayanağı olarak yeri ve zamanı geldikçe temas edilen hususlar olmuşlardır.

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Fütüvvet Teşkilatının usûl, adap ve erkânını tespit etmek amacıyla Fütüvvetnâmeler kaleme alınmıştır. Bu anlamdaki ilk Fütüvvetnâme, Abbasi Halifesi Nasır li-Dinillah’ın danışmanı ünlü mutasavvıf Şihabeddin es-Sühreverdi (ö.1234)’ye yazdırdığı Risâletü’l-Fütüvve’dir. Ondan sonra özellikle Ortadoğu İslam dünyasında çok sayıda Arapça, Farsça ve Türkçe Fütüvvetnâme kaleme alınmıştır. (Ocak, 1996b: 264). XIII ve XIV. yüzyıllarda Anadolu’da Ahilik Teşkilatının gelişme göstermesiyle birlikte çok sayıda Ahi Fütüvvetnâmeleri de ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, erken dönem eserleri sayılabilecek bazı Fütüvvetnâmelerden yola çıkılarak, Fütüvvet teşkilatının ve Ahiliğin itikâdî temelleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A- İman Kavramı ve İmanın Şartları

İman, *emn* ve *emân* köklerinden türemiş olup tasdik anlamına gelir. Tasdik ise haber verenin hükmüne boyun eğmek, onu kabul etmek ve verilen haberi doğru saymaktır. Din dilinde iman, genel olarak “Hz. Peygamberin Allah’tan getirdiği zaruri olarak bilinen her şeyi tasdik etmek” şeklinde tanımlanır. (Sâbunî, 1998: 176) Ancak bu imanın keyfiyeti konusunda Müslümanlar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İhtilaf edilen husus; iman için söz konusu tasdik kalbî, zihnî (bilgi), lisanî (ikrar) ve fiilî (amelî) tasdik türlerinden hangisini ya da hangilerini kapsadığı noktasındadır.

Ehl-i Sünnet, imanı kalp ile tasdik ve dil ile ikrar olarak tanımlar ve iman tanımında amele yer vermez. İmam Eş’ari imanı, ‘kalp ile tasdik’ olarak tanımlar. Ebu Hanife ve İmam Maturîdî’ye göre ise iman, ‘tasdik’ tir. (Maturîdî, 2010: 475) Amel ise imanın ayrılmaz bir cüzü olmayıp, onun zorunlu sonucudur. (Maturîdî, 2010: 477; Karaağaç, 2011: 67) Ehl-i Sünnet, ameli imana dahil etmediğinden büyük günah sahibini mümin olarak kabul ederler. Günah sahibinin Ahiretteki durumu ise Allah’a kalmıştır.

Hariciler, Mu’tezile, Şia ve Selefiye’ye göre iman; kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve erkân ile amel etmektir. (Eş’ari, 1995: 125-126) Amelleri imanın birer cüzü olarak kabul eden bu mezheplerde ise ameli terk edenin ve büyük günah sahibinin durumu farklılık arz etmektedir. Haricilere göre büyük günah sahibi kâfir ve müşrik olup ebedî cehennemliktir. Mu’tezile’ye göre büyük günah sahibi imandan çıkmakla beraber küfre girmez. Onun durumu iman ile küfür arası (el-menziiletü beyne’l-menziileteyn) bir yerdedir. Ancak tövbe etmeden ölürse ebedî cehennemdedir.

İman sahibi olmak ve iman esasları, Fütüvvetin ve Ahiliğin temelini oluşturur. Çünkü bir ağaca benzetilen Fütüvvetin aslı; doğruluk, temizlik, emanet, takva, kerem, mürüvvet ve hayadan çıkar. Bunlar da imanın vasfıdır ki kim bu sıfatlardan dışarıysa Allah, ondan ayırdır, uzaktır. (Harburti, 1950: 212). İman sahibi olmak Fütüvvet sahibi olmanın temel şartıdır. İman sahibi olmayan kâfirler ve münafıklara Fütüvvet verilmez ve onlar Fütüvvet teşkilatına kabul edilmezler. (Semnânî, 1950: 316; Burgâzi, 1953: 121).

Fütüvvet huylarının temeli doğru inanış ve açık yakındır. İnanış gevşek olursa, insanın ayağı sürçer. Hatta yakın, amelin ruhudur. Nasıl beden ruhsuz dirilemez, hareket edemez ve sürekli olamazsa amel de yakın olmadıkça kabul olmaz, doğrulmaz ve düzene girmez. (Kâşânî, 1950: 281)

Ahde vefa, Fütüvvete mahsus huylardandır. Fütüvvetnâmelere göre iman ile ezeli Ahit arasında güçlü bir ilişki vardır. Yüce Allah, Adem’i yaratınca insan zürriyyetine “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye hitap etmiş ve hepsi “Evet.” cevabını vermiştir. (A’raf, 7/172). İnsanların bazıları verdikleri bu sözde durdular,

bazıları sözlerinden döndüler, bazıları da o sözden yüz çevirdikten sonra tekrar o söze geldiler. Verdikleri sözde sebat edenler; peygamberler, veliler ve salih kullardır. Yüz çevirip inkarda kalanlar kâfirlerle müşriklerdir. Yüz çevirdikten sonra tekrar ikrar edenlerse fasıklardır ki, kötülükte bulunurlar, sonra döner tövbe ederler. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 246)

Ezeli Ahit, Allah'ın kendini tanıma ve birliğini bildirme kuvvetini insanın yaratılışında eşsiz, örneksiz olarak meydana getirmesi ve akli delilleri onun tabiatına ihsan etmesi, insanın da bu yaratılışı kabul etmesidir. Bu kabulün hali-hazırda bağlantısı da yüce Allah'ın ilahlığını ve birliğini tasdik etmek, İslam şeriatının hükümlerine uymak, kulluk vazifelerini yapmak, İlahlık hukukunu eda eylemektir. (Kâşânî, 1950: 285).

İman-amel ilişkisi Fütüvvetnâmelerde önemli bir yer tutar. Allah'ı tanımak ve bir bilmek kuvvetiyle Allah'a ait gerçekleri bilmek, ancak iman sahibi olmanın doğurduğu hükümlere uymakla bilfiil zuhur eder. Bu Allah'a vefa göstermenin mânâsıdır. Yüce Allah *"Ey insanlar! Akitlerinizi yerine getirin."* (Maide, 5/1) buyurmuştur. (Kâşânî, 1950: 285)

Buna göre zâhirî ameller bâtındaki imanın neticesi, yansıması, ortaya çıkışı ve göstergesidir. Fütüvvetnâmelerde sıkça atıf yapılan 'Namazı olmayanın imanı yoktur. Zekâtı olmayanın namazı yoktur. Haya imanın bir şubesidir.' gibi rivayetleri 'Bu ibadetler kalpteki imanın tezhürüdür.' şeklinde anlamak mümkündür. Fütüvvet ehlinin iman-amel ilişkisine dair tasavvuru, ameli imandan bir cüz kabul eden Selefi, Haricî, Şii ve Mu'tezilî düşünce yapısını çağrıştırmakla birlikte mezkûr tasavvur, amelleri imanın ayrılmaz bir cüz'ü olarak kabul etmez. Bu tür bir çağrışımın nedenini ise itikâdî mezheplerin kendi aralarındaki lafzî, siyasî ve semantik tartışmalarına bağlamak yerine Fütüvvet ve Ahi Teşkilatlarının yapısında aramak gerekir. Zira söz konusu teşkilatlar, teori merkezli birimler olmaktan ziyade pratik ağırlıklı, yani ahlak, edep ve terbiye gibi amel odaklı birimlerdir. Netice itibarıyla Fütüvvetnâmelerde günah, sahiplerini imandan çıkarmamakla birlikte Fütüvvet teşkilatından uzaklaştırılmasına neden olur. (Sarıkaya, 2002: 122). Bununla birlikte iç ile dış, iman ile amel arasında mutlak bir birliktelik olmalıdır. Çünkü Fütüvvet sahibi, açıklanınca utanacağı bir işi gizlice yapmayandır. Onun dışı, hiçbir surette içine aykırı olmamalı, gizliliği ile açıklığı müsâvi olmalıdır. (Kâşânî, 1950: 279)

İman çerçevesinde yürütülen tartışmalarda ele alınan diğer bir konu da iman-marifet (bilgi) ilişkisidir. Mürcie imanı bilgi olarak algılar. İmam Maturîdî'ye göre ise imanı, tasdik olmaksızın sadece marifet olarak tanımlamak mümkün değildir. Marifet, kişiyi tasdike sevk eden bir sebeptir. İman, marifetle birlikte tasdiki de ihtiva etmelidir. (Maturîdî, 2010: 479).

Fütüvvetnâmelere göre imanda bilginin önemli bir yeri vardır. Helalle haramın arası ancak bilgiyle ayırt edilebilir. İslam şeriatına ait hükümler onunla anlaşılır. Bilgi, yeryüzünde korunma ve temizlik, Ahirette de bezenıştır. Bilgi, imanın aslıdır. İslam hükümleri ona dayanır. (Harburti, 1950: 214). Ancak ilmin kemali amelledir. Bunun için Fütüvvette amele itibar ederler, nazara değil. Amele kadem, ilme ise nazar denir. Fütüvvet ehli kadem sahibini, nazar sahibinden üstün tutar ve kademsiz nazara itibar etmez. (Semnânî, 1950: 303).

Fütüvvetnâmelere göre kâmil bir iman; kalp, ruh, nefis, dil ve amel birlikteliğiyle ortaya çıkar. İmanın medarı şu beş hüküm üzerindedir: Doğruluk, emniyet, takva, namaz kılmak ve zinayı terketmek. Doğruluk dile, emniyet ruha, takva kalbe, namaz azaya, zinayı terk ediş ise nefse aittir. Bu beş hükmün medarı ruha ve akla aittir. Dil azaya, nefis ruha uyar. Kalple aklın sureti birdir. (Harburti, 1950: 212)

Bir pirde mürüvvet dört şeyledir: Birincisi Yüce Allah'a aittir ki o da farzları yerine getirmek ve haramdan sakınmaktır. İkincisi Peygambere aittir, o da sünnetleri gözetmek, yoksulluğu seçmek, halka karşı gönül alçaklığında bulunmaktır. Üçüncüsü dine aittir. O da dini gözetmek, halka insaf etmek, fakat kimse-den insaf beklememektir. Dördüncüsü insanın kendi nefisine aittir ki, o da açığa vurulunca utanılacak hiçbir şeyi gizlememektir. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 254)

Fütüvvetnâmesinde Semnânî takvayı Bakara süresinin 177. ayetinin muhtevasıyla açıklar. Ona göre takva: *"Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik o (kimsenin iyiliği) dir ki, Allah'a, Ahiret gününe, meleklerle, Kitaba ve peygamberlere inandı. Sevdiği malının yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunan (köle ve esir)lere verdi; namazı kıldı, zekatı verdi. Andlaşma yaptıkları zaman andlaşmalarını yerine getirenler, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler. İşte doğru olanlar onlardır ve takva sahipleri onlardır."* Demektir. (Semnânî, 1950: 306).

Fütüvvetnâmelere göre Müslümanlık; Allahü Teâlâyı bilmek, kitaplarına, peygamberlerine, meleklerine ve Ahiret gününe inanmaktır. İman, bu inanç esaslarını dil ile saymak ve kalp ile tasdik edip inanmaktır. (Sarıkaya, 2002: 78)

Sonuç itibariyle Fütüvvetnâmelerde iman, iman edilmesi gereken esasların kalp ile tasdik, dil ile ikrar edilmesidir. Fiiller, imanın birer parçası olmayıp, kalpteki imanın dışı yansıması ve zorunlu sonuçlarıdır. İman edilmesi gereken esaslar ise Ehl-i Sünnet tarafından imanın şartları olarak tasnif edilen altı esastan oluşmaktadır. Fütüvvetnâmelerde bu esaslardan pratik yönü daha fazla olan tevhit, nübüvvet, Ahiret ve kader inancına diğerlerine nazaran daha fazla vurgu yapılmıştır.

1- Allah'ın Varlığına ve Birliğine İman (Tevhit)

Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak Fütüvvetnâmelerde ele alınan en temel konulardandır. Tevhit inancı Fütüvvet ağacının kökü ve temelidir. (Burgâzi, 1953: 124) Çünkü Fütüvvetin başlangıcı Allah'tandır, sonu da Allah'a varır. O, Allah'ın sıfatlarından bir sıfattır. (Harburti, 1950: 208). Yüce Allah Fütüvveti, yolların en selametlisi ve en aydını yapıp, gidilecek caddelerin en açığı, en kurtarıcısı kıldı. Fütüvvet ehli onunla Allah'a ulaşırlar. Aldırsa Allah'tan almışlardır. Yöneltilerse Allah'a yönelmişlerdir. Men ettilerse yine Allah için men etmişlerdir. Hasılı her şey O'nun içindir. Fütüvvet ehli için Allah'tan başka bir mana ve dilek olmadığı gibi Allah'tan başkasına matuf bir maksat ve istekte yoktur. (Harburti, 1950: 205)

Yüce Allah Fütüvvet erbabını hidayetle, emniyetle ve imanla anmıştır. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan ashab-ı kehf kıssası, Fütüvvetnâmelerde Fütüvvetin dinî dayanağı olarak ele alınır. *"Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz. Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yığitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Kalkıp da 'Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. O'ndan başkasına asla ilah demeyiz. Yoksa andolsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, O'ndan başka tanrılar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirse-lerdi ya! Artık kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik"*. (Kehf, 18/13-15). ayet'e göre Rablerine ortaklar koşmaksızın iman etmeleri ve imanları için mücadeleleri nedeniyle Ashab-ı kehf'e, feta adı verilmiş (Kuşeyri, 1980: 274), tevhit hususunda onlar Fütüvvet ehlinin önderleri kabul edilmişlerdir.

Bu ayetlerin Fütüvvetnâmelerdeki tefsiri, Fütüvvet ehlinin tevhit inancını ortaya koymaktadır. *"Onlar öyle civanmertlerdir ki ezeli istiaat arılığı ve ilk yaratılış selameti ve fitratın doğruluğunun lazimesi olan asli hidayet nuruyla iman ettiler. Biz de yakîn dileği ve yoksulları doyurma nurunun teyidi tevfiğiyle hidayetlerini artırdık ve yakîn nurundan faydalanmakta olan gerçek emniyetle gönüllerini kuvvetlendirdik, onları yigitleştirdik. Bu suretle vakitlerindeki cebbarlara karşı tevhit kelimesini izhar hususunda cesaret buldular, onların tapısında iman hakikatlerinde ayak dirediler, tehditlerine aldırış etmediler. "Rabbimiz göklerin ve yeryüzünün rabbidir." dediler. Vatanlarından ve kardeşlerinden ayrılmalarına ve büyük lezzetlerden yoksun kalmalarına rağmen hepsine de sabrettiler. Seferin meşakkat ve zahmetlerini hazardaki huzurdan üstün tuttular.* (Kâşânî, 1950: 263-264).

Görüldüğü üzere tevhit inancı kalpte bulunan soyut bir tasdikten ibaret değildir. Bu tasdik Ahinin yaşantısına doğrudan müdahale eder. Ahi, bu tasdikten aldığı güçle devrinin zalimlerine karşı çıkararak tüm sahip olduklarından vazgeçebilmeyi göze almaktadır.

Tevhit inancının tezahürü ve mürüvvetin gereği olarak kişinin Allah'ın hakkını gözetmesi gerekir. Fütüvvetnâmelere göre Allah'ın Hakkı; O'nun buyruğuna uymak, O'nun buyurduklarını yapmak, nehyettiğini yapmamak, her şeyde gerçek mutasarrıf olarak O'nu bilmek, her şeyi O'ndan ummak, O'ndan istemek ve her hâlde O'na sığınmaktır. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 252). Bu ise ancak takvayı korumakla gerçekleşir. Takva; dışta ve içte olmak üzere iki çeşittir. "Takva iki türlüdür: Dışta olan takva, sırf Allah için hareket etmendir. İçte olan takva ise kalbine Allah'tan başka hiçbir şey sokmamandır." (Sülemini, 1977: 37)

Mutlak ilim, irade ve kudret sahibi bir Allah inancı, Fütüvvetnâmelerin her satırında kendisini hissettirir. Böyle bir inanç Fütüvvetin ve Ahiliğin otokontrol mekanizmasını oluşturmaktadır. "Gökkubbeyi yaratan Allah bildikten sonra, sırrını halktan gizlemenin ne faydası var? Allah'ı her yerde hazır bil, anla ki O, bütün işlerini görmededir." (Semnânî, 1950: 347).

Fütüvvetnâmeler bütün İslami eserler gibi Allah'a hamd ve resulüne salavat ile başlar. "Bilirim, bildiririm, Tanrı'dan başka yoktur tapacak, ortağı da yoktur O'nun. Bu biliş ve bildiriş, tamamıyla Tanrı'ya yönelen ve hidayet yoluna giren kulun biliş ve bildirışıdır. Yine biliriz ve bildiririz ki, Muhammed, şüphesiz O'nun seçilmiş kuludur, seçkin elçisidir, rızasını kazanmış habercisidir. O, Fütüvvetin kiblesidir, son varılacak durak da odur. (Harburti, 1950: 206).

Yüce Allah bütün varlıkları tekvin sıfatıyla yaratmıştır. Çünkü O, bir şeyi meydana getirmeyi dilediği zaman ona "Kün/Ol." der ve o, hemen olur. (Nahl 40). Şu gökkubbenin padişahı, halkı Kâf ve Nûn'dan (Kün) meydana getirdi. Kudret sahibidir, vericidir, tektir ve ihtiyaçsızdır. (Semnânî, 1950: 311).

Tevhid inancı Fütüvvetin ritüellerinde de kendisini gösterir. Örneğin Fütüvvetin en önemli ritüellerinden biri olan şedd bağlanması merasiminde; şeddin mührü olarak, Kelime-i Tevhit '*La ilahe illallah Muhammedu'r-Resulullah*' kabul edilir.

Şeddin 'Elifi' bağlamasında "*Hak Teala'nın birliğine ve dahi sıratı müstakime*" işaretir, denilir.

Şeddin '*Lamelifi*' bağlamasında "*Hak Tealadan gayri ilah yoktur, birdir, şeriki yoktur.*" yorumu yapılır. (Sarıkaya, 2002: 79)

2-Melek İnancı

Fütüvvetnâmelerde bazı meleklerin ismi geçmekle beraber en fazla vahiy meleşliği olması nedeniyle Cebrail'e temas edilmektedir. Fütüvvetnâmelere göre Fütüvvetteki usûl ve esasların temeli Cebrail'in cennetten getirerek peygamberlere teslim ettiği Fütüvvet alametlerinden alınmıştır. Cebrail cennetten getirdiği Fütüvvet şalvarını önce Hz. Adem'e daha sonra ateşe atıldığı sırada Hz. İbrahim'e giydirmiştir. (Nasrî, 1950: 334, 337). Bel bağlamak ta Hz. İbrahim'in

sünnetidir. Cebrail, cennette hurilerin dokuduğu bezi Yüce Allah'ın emriyle kemer yerine Hz. İbrahim'in beline kuşatmıştır. (Nâsırı, 1950: 330). Cebrail, miraç gecesı Mescid-i Aksa'da Hz. Muhammed'e içinde süt olan ve fitratı temsil eden kadehi sunmuştur. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 247)

Hz. Peygamber, miraç gecesı göğes çıkınca cennete girdi. Orada nurdan bir sandık gördü. Nurdan bir kilitle kilitlenmişti. Hz. Peygamber'in bu sandığı sorması üzerine Cebrail: "Ya Muhammed! Ben de senin gibi bir kulum ve memurum, sandığın içinde ne var bilmiyorum." dedi. Yüce Allah Cebrail'e, "Sevgi-lim için aç sandığı, içindekini de kendisine ver." diye vahyetti. Cebrail sandığı açtı, içinde nurdan bir hulle vardı. Cebrail, "Ya Muhammed! bu Fütüvvet hırkasıdır, Yüce Allah senin için ve ümmetinden takva sahipleri için halketti." dedi, sonra hulleyi Peygamber'e giydirdi. Hz. Peygamber daha sonra bu hulleyi Huneyn savaşı günü Hz. Ali'ye verdi. O da bu hulleyi Selman-ı Farisi ve Safvan b. Umeyye'ye verdi. Bu hulle sırasıyla Abbasi halifesi en-Nasır'a kadar elden ele geldi. (Harburti, 1950: 230)

Diğer yandan Cebrail ile Peygamberlerin diyalogları da Fütüvvet sahibi için önem arz etmektedir. "Hz. İbrahim ömrünün sonuna doğru çok mal sahibi oldu. Yüce Allah, 'Onun malı çoktur ama gönlü malda değil, bizdedir.' dedi. İmtihan için Cebrail bir ihtiyar kılığında İbrahim'in kapısına geldi ve güzel bir sesle 'Subbûhun, kuddûsun, rabbu'l-melaiketi ve'r-ruh.' dedi. Bu dua Hz. İbrahim'in çok hoşuna gitti ve duayı tekrarlamasına mukabil bütün malını ona bağışladı. (Semnani, 1950: 298)

Yüce Allah'a ulaşan Fütüvvetin önemli halkalarından birisi olan Meleklerle ait de bir takım haklar vardır. Bunlar; onları temiz bir inançla sevmek, onlara salavat getirmek, -çünkü onlar ümmet-i Muhammed için daima Allah'tan merhamet ve bağışlanma dilerler- onları temiz bilmek, onları Allah'ın seçkin ve aziz kullarından saymaktır. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 253)

3- Kitap ve Peygamber İnancı

Kitaplara iman, genel anlamda iman esaslarından birisi olarak kabul edilmekle birlikte Fütüvvetnâmelerde diğer ilahî kitaplara fazlaca değinilmemiştir. Bütün vurgu Kur'an-ı Kerim'e ait olup ayetlere sıkça atıf yapılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in yaratılmış olup-olmaması meselesi Kelam tarihinin en tartışmalı konularından bir tanesidir. Ehl-i Sünnet Kur'an'ın yaratılmamış olduğunu savunurken Mu'tezile ve Şia'ya göre Kur'an yaratılmıştır. (Eş'ari, 1995: 114; Fırlalı, 1984: 203; Güneş, 2004: 188). Söz konusu tartışmanın en yoğun bir şekilde cereyan ettiği Mihne döneminde 'Kur'an mahluktur.' demediği için eziyet ve işkenceye maruz kalan Ahmed b. Hanbel ahbine gösterdiği vefa ile övülmüştür. "Nitekim rabbani imam, müslümanlık pişevası Hanbeloğlu İmam Ahmed'e 'Kur'an mahluktur' demesi için dört yüz sopa vurdular, temiz inan-

cından dönmedi, bu zulme dayandı, o cevri çekti, kıpırdamadı bile. Kim erlikte ve Ahidde vefa gösterir, sebat ederse “Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdık kalırlar.” (Ahzap, 33/23) ayetiyle vasıflanmış olur. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 235). Bu övgüden yola çıkarak Fütüvvet ehlinin Kur'an'ın gayr-ı mahluk olduğunu savunan Sünni düşünceye sahip olduğu ifade etmek mümkündür.

Fütüvvetin kaynağı Allah'a dayandırıldığında O'nun elçisi peygamberler de Fütüvvet sisteminde ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Bu nedenle Fütüvvetnâmelerde Peygamberlere sıkça değinilmektedir. Yüz yirmi dört bin nebi ve üç yüz on üç mürsel adına dualarda bulunulması çok sayıda peygamberin gönderildiğinin kabulü anlamına gelmektedir.

Fütüvvetnâmelere göre Fütüvvet, Hz. Adem ile başlamış ve peygamberler silsilesiyle Hz. Muhammed'e kadar ulaşmıştır. (Sülemi, 1997: 22) Kur'an-ı Kerim'de on yedi peygamberin Fütüvvet sahibi olarak zikredildiği kabul edilerek bu peygamberlere çeşitli ahlaki değerler atfedilmiş ve Fütüvvet ehline örnek olarak sunulmuştur. Hz. Adem özür dilemesiyle, Hz. Nuh iyiliğiyle, Hz. İbrahim vefasıyla, Hz. İsmail dürüstlüğüyle, Hz. Musa ihlasıyla, Hz. Eyyüp sabırla, Hz. Davud cömertliğiyle, Hz. Muhammed de merhametiyle fetalar için birer örnektir. (Sülemi, 1997: 29; Nâsırı, 1950: 320-322) Bununla birlikte bazı peygamberlere özellikle vurgu yapılmıştır.

Hz. Yusuf temizliği, heva ve hevesine uymaya tercih etmekle Fütüvvet ehline örnek olarak sunulmuştur. (Harburti, 1950: 208)

Hz. İbrahim de Fütüvvet sahipleri için bir örnektir. Çünkü ilk olarak tecrit yoluna ayak basan, dünyadan ve lezzetlerinden ayrılan, onun ziynet ve şehvetlerinden uzaklaşan, babasından, anasından, kavminden, kabilesinden ayrılıp ehlinen, azizlerinden, alıştığı lezzetli şeylerden ve yurdundan hicret ederek Allah sevgisiyle çeşitli bela ve meşakkatlere katlanan, gurbete ve savaşa sabreden, putları kırmaya ve cebir sahiplerine aykırı harekete kalkışan ve bu hususta yiğitlik gösteren odur. (Kâşânî, 1950: 265)

Peygamberlerin her birinin birer mesleği olduğu vurgulanarak helal kazanç ve elinin emeğini yeme hususunda bütün peygamberler fetalara örnek gösterilmiştir. (Nâsırı, 1950: 320-322)

Ancak Hz. Muhammed, diğer bütün peygamberlerden üstündür. “Yüce Allah, halkı gizli yokluk yurdundan varlık sahasına getirdi ve var olan şeyler arasından Adem'i, Ademoğulları arasından peygamberleri, peygamberler arasından da elçisi Muhammed'i seçti. Peygamberler görünüşte ondan önce geldi ama o, hepsinden önceydi. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 238). Ona mâna kapılarını açtı. “Levlâke” tacını başına giydirdi. Mustafa, gökte de, yerde de ancak “Alemlere rahmettir.” (Enbiyâ, 21/107); (Semnânî, 1950: 311).

Peygamberlere iman zorunlu olarak onların hakkını gözetmeyi gerektirir. Hz. Peygamber'in hakkını gözetmek "ona uymak, yani adetlerde, ibadetlerde ve huylarda onun izini izlemek, onun gittiği yola gitmek, ona hakkıyla tabi olmak ve peygamberi sevmek, davet ve sohbetinin hakkını tanımak, ona ve Ehl-i Beyt'ine daima salavat getirmek, muhacirlere ve ensara inanmak, İslam ehlinin onun sohbetine erişenlere ve ona yardım edenlere Allah rızasını dilemek, hepsiyle uzlaşıp doğru istikamet üzere olmaktır." (Necm-i Zer-kûb, 1950: 252)

4- Ahiret İnancı

Fütüvvetnâmelerde Ahiret hayatı, dünyada yapılan amellerin karşılığının görüleceği yer olarak anlatılır. Ahiret hayatında hedeflenen mutluluğun yolu dünya hayatından geçmektedir. Bu sebeple Ahiret için dünyada sahip olunan vasıflar belirleyici bir özelliğe sahiptir. Dünyada bu vasıflara sahip olmak ise Fütüvvet yolundan geçmektedir.

Fütüvvetin sağladığı fayda ebedî varlık ve kutluluk, daimi seçkinlik ve büyüklük, Yüce Allah'ın yakınlığı ve iki alemde de iyi ad sahibi oluşturmaktadır. Çünkü Fütüvvet, hakikatte iyi ve temiz sıfatlarla sıfatlanmak, beğenilmiş huylarla huyulanmaktır. Hiç kimse yoktur ki Fütüvvet huylarına muhtaç olmasın. Çünkü o huyları elde etmezse dünyada aşağılık ve kötü, Ahirette de kovulmuş ve azgın olur. O huyları elde ederse bu dünyada övülmüş ve yüce, öbür dünyada da makbul ve kutlu olur. (Semnânî, 1950: 299).

Kişinin Ahiretini koruması Fütüvvetindendir. (Semnânî, 1950: 301). "*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.*" (Al-i İmran, 3/92) ayetinde bildirilen sıfatla sıfatlandıktan sonra insan, fetalar zümresiyle haşrolur, onlardan sayılır da Allah'ın yargılamasını kazanır. Cennette ebedî olarak kalmaya ve cehennemden kurtulmaya hak kazanır. "*İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?*" (Rahman 55/60); (Harburti, 1950: 210)

Fütüvvet ehli, Fütüvvetinin gereği olarak yaptığı bütün fiilleri sadece öbür dünyaya göçünce bu sıfatlarla Allah'a yaklaşmak için yapar. (Harburti, 1950: 220) Fütüvvet ehlinin dünyayı, insanı alıkoyan ve ilgilendiren, bağlayan şeylerle beraber terk etmesi de Fütüvvetin şartlarından. Yüce Allah, peygamberine, "*De ki, dünya geçimliği azdır, Ahiret Allah'a karşı gelmekten sakınan kimseler için daha hayırlıdır. Size kıl kadar haksızlık edilmez.*" (Nisa, 4/77) buyurmuştur. Merfu hadiste de "Dünya müminin zindanı, kafirin cennetidir" buyurulmuştur. (Harburti, 1950: 217) Feta, Ahiret kutluluğuna karşın dünya kutluluğuna yahut kutsuzluğuna aldırılmaz, cüz'î dileklere karşılık hakarete düşmekten çekinir. Tehlikeli şeylere pek o kadar kıymet vermez ve büyük maksatlara ulaşabilmek için muhatarayı düşünmez. Fütüvvet ehli, küllî dilekleri aradıklarından, o dilek-

ler uğruna canlarını da terk ederler, tenlerini de. Candan geçmeyi pek ehemmiyetsiz görürler. (Kâşânî, 1950: 276).

“(Firavun) dedi: ‘Ben size izin vermeden mi ona inandınız? O, size büyü öğreten büyüğünüzdür. Öyleyse (size ne yapacağımı) yakında bileceksiniz: ellerinizi ve ayaklarınızı çapraz olarak keseceğim ve hepinizi asacağım!’” “Zararı yok dediler, (nasıl olsa) biz rabbimize döneceğiz.” (Şuarâ, 26/49-50) ayetinde firavun’a gösterilen tavır Fütüvvet ehlinin vasfıdır.

Herkesin değeri, amacına göredir. Amacı dünya olanın değeri yoktur. Amacı Ahiret olanın değeri, genişliği göklerle yer arası kadar olan cennettir. Amacı Allah rızası olan kimsenin değeri göklerde ve yerde ancak Allah rızasıdır. Onun değeri başka bir şeyle ölçülmez. (Sülemi, 1977: 69) Yüce Allah şöyle buyurmuştur. “Allah’ın rızası her şeyden büyüktür”. (Tevbe, 9/72)

Allah’ın rızasını amaçlayan Fütüvvet ehlinin gönlü, dünyaya ait bağlardan ve aşağılık maksatlardan ayrılıp Ahirete ait yüce dileklere, ebedî ve küllî yollara yönelince; dileklere, emellere aldanmaz, gelip geçici hazlarla ve elde ettikleri şeylerle sevinmezler. Ellerinden bir şey çıkarsa, elem onlara yol bulamadığı gibi, bir şeye nail olurlarsa da hemencecik neşelenivermezler. (Semnânî, 1950: 306). Çünkü onlara göre dünya mülkü yarım arpaya bile değmez. Bundan ötürü bir nefes bile Ahiretten gafil olmazlar. (Semnânî, 1950: 347).

Fütüvvet ehli, Ahirette ebedî mutluluğun dünya hayatında kazanılacağını bilincindedir. Bunun için Yüce Allah’ın emir ve yasaklarına uymak ve Hz. Peygamberin sünnetine tabi olmak Fütüvvetin vazgeçilmez şartıdır. Bu hususlarda sorumsuz davrananlara Fütüvvet verilmez. Ayrıca kâfir, münafık, fâsık, kahin, gammaz, hain, muhtekir (karaborsacı), zânî, içki içen, kibirlenen, haset eden, kin tutan, yalan söyleyen, sözünde durmayan, nâmahreme bakan, gıybet eden, iftira atan, haram yiyen, hırsızlık yapan, ayıp ve kusur arayan da Fütüvvete kabul edilmez. Fütüvvet ehli, İslam’ın emrettiği ahlaki vasıflara sahiptir. Onun için Hz. Peygamber, “Fütüvvet ehli, kıyametten emindir.” buyurmuştur. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 254)

Fütüvvet ehli, kendisini ne Ahirete hazırlıktan ne de dünya hayatından soyutlar. O, Ahirete yönelerek dünyayı terk etmediği gibi dünya meşgalesine dalarak Ahiret hazırlığını da ihmal etmez. Çünkü Fütüvvetnâmelere göre Ahiret hayatına hazırlık dünya da yapılmalıdır. Bu sebeple Ahi, kazancının birisini ailesinin nafakasına, diğerini de Ahireti için fakirlere ayırır. (Sarıkaya, 2002: 84)

Fütüvvetnâmelere göre yardımlaşma, dayanışma ve bağışta bulunmanın bu dünyadaki faydalarının yanında Ahiret hayatı için de etkisi vardır. Fütüvvet sahibi, sahip olduğu on lokmadan iki lokmayı bağışlama kaydında olmalıdır. Çünkü bağış, civanmerdler sıfatıdır. Birisi ağzına şeker alsa, geceye dek şeker yese, aynı lezzetten başka bir şey alamaz. Yüz tane şeker yese ancak ağzının tadı fazlalaşır,

başka bir faydası olmaz. Fakat doksan dokuz şekeri doksan dokuz kişinin ağzına verse doksan dokuz ağız tatlılaşmış olur ki, elbette bu bir tek ağzın tatlanmasından faydalıdır. Adamın kendisi yese yediği sona varınca tadı kesilir, fakat onu bağışlasa tadı kesilmez, dünyada da kalır, Ahirette de. Dünyada iyi ad sahibi olur ve adı kalır, Ahirette de ecir bâki olur. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 259)

Genel anlamda Fütüvvetnâmelere bakıldığında Ahiret; “zerre ağırlığınca hayır yapanın hayrının karşılığını, zerre ağırlığınca şer yapanın da şerrinin karşılığını göreceği” (Zilzâl, 99/7-8) yer olarak tavsif edilmektedir. Aslolan hedef/küllî dilek, Ahirette Allah’ın rızasını kazanmaktır. Bu ise dünya da Yüce Allah’ın emrettiği sıfatlarla vasıflanma ile mümkündür. Ancak söz konusu sıfatların realitede pratik bir gerçekliği olmalıdır. Fütüvvet ehlinin sıfatları ilahî emir ve yasaklara uyma, dünyayı terk, yardımlaşma, dayanışma, infak ve cömertliktir. Fütüvvette bu sıfatlar, tümüyle geçici dünyaya ve onun zevklerine bağlanmama ve Ahireti bu dünyada kazanma arzusu üzerine bina edilmiştir.

5- Kader İnancı

Kaza, kader, hayır ve şerrin Allah’tan olduğu inancı İslam inanç esaslarının sonuncusudur. Kader inancı hususunda itikâdî fırkalar üç gruba ayrılırlar. Cebriyye’ye göre insanın eylemlerinde hiçbir özgürlüğü yoktur ve insan fiillerini zorunlu olarak işlemektedir. Mu’tezile ve Şia’ya göre ise insanın fiillerinin, amellerinin ve inançlarının yaratıcısı yine insanın kendisidir. İnsanlar, Allah’ın kendilerinde yaratmış olduğu kudretle ihtiyari fiillerini yaratırlar. Hayır ve şerrin yaratıcısı da insanın kendisidir. (Bağdadi, 1990: 114-115; Gölcük, 1997: 168; Ümit, 2010: 73; Güneş, 2004: 192). Ehl-i Sünnet’e göre ise fiillerin yaratıcısı Allah, onları kesbeden ise insandır. Yaratma Allah’a mahsus olduğundan hayrın ve şerrin yaratıcısı da O’dur. (Maturîdî, 2010 :321; Bağdâdî, 1990: 338)

Fütüvvetnâmelere göre kaza, kader, hayır ve şer olarak kişinin başına gelen her şey Allah’tan gelir. Bu inanç Fütüvvet ehlinin kötülükler karşısında cesaret ve sabrının, metanetinin, kanaatkarlığının ve emniyetinin temelidir. Emniyet; korku ve musibet anlarında, büyük vakalarla tehlikeli şeylerde gönlünü bozmamak üzere nefsin dayatması ve itminan sahibi olmasıdır. Bu da kader sırrını iyice anlamadan ve Yüce Allah’ın korumasına tam olarak katî bir şekilde dayanmadan nasip olmaz. Yakîn kuvveti, bütün kudretlerin Allah’ın kudretinde mahvolduğunu anlamadıkça ve halkı kuru odunlar mesabesinde görmedikçe meydana gelmez. Çünkü insan Allah’tan gayrıda bir tesir ve kuvvet görür, Allah’ın varlığına rağmen başkasının bir varlığı ve eseri olduğunu kabul eder ve Allah’ın koruması oldukça hiçbir yaratılmışın kendisine kötülük edemeyeceği ve hiçbir afetin ona ulaşamayağı hususunda şüphe ederse korku ve ızdırap çeker. Bu durumda onun emniyete ve itminana ulaşmasına imkan yoktur. (Kâşânî, 1950: 277)

Yaratıp geliştireni rububiyet sıfatıyla kabul edince artık tamamıyla O'na yönelmek gerek. Hiçbir hayır ve şerri başkasından bilmemeli, dilediği gibi işleyenin O olduğunu bilmeli, Yüce Allah'ı hakim ve rab saymalı. Haktan inen lütuf ve kahr gibi her durumu kabul edip razı olmalıdır. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 237)

Fütüvvet ehli, Allah'ın verdiği nimetten dolayı kimseye haset etmezler. Allah'ın kendilerini benzeri bir günaha düşürmesinden korktukları için kimseyi günahından ötürü yermeyiz. Allah'ın kendileri için takdir ettiği-gerek lehlerine gerek aleyhlerine olan-hükme razı olurlar. (Sülemi, 1977: 62)

Fütüvvet ehli, Allah'ın kendisi için takdir ettiği hükme sabreder. Hikâye olunur ki bir adam bir hekime malından şikayet etti. Hekim ona dedi ki, "Kardeşim, Allah'tan başka bir yönetici mi istiyorsun?" Biri de şöyle demiş: "Allah'ın kendi için takdir ettiğine sabretmeyen, Allah'ın onun nefsinin yönetmesine de sabretmez." (Sülemi, 1977: 78)

Fütüvvet ehli, kanaat ve tahammül sahibidir. Kanaat, geçim sebeplerine fazla sarılmamak, geçinecek miktarla iktifa etmektir. Kanaat sahibi yüce nefsinin bir lokma için satmaz, âdil ve aşağılık libasına bürünmez, dünyaya ait faydaları elde etmek için canla başla çalışmaz, heva ve heves bağlarına tutsak olmaz, nefsin ve şehvi kuvvetlerin isteklerine uyup horlanmaz. Allah'ın verdiği ile kanaat eder, nasibi olmayı elde etmek için yüzünün suyunu dökmez, başkalarının payına bakıp haset etmez, karnının ve belinin lezzetine tutulmaz, mal toplamada, elindeki vermeme vebale uğramaz, nefsinin hırsına itaat etmez. Kim ki nefsinin Allah'ın, eşyayı da Allah'ın görürse Allah ile olur. Böylece eşyaya muhtaç olmaktan çıkar. Kim Allah'ın kendisi için takdir ettiğine razı olursa işinin başında da sonunda da Allah'a asi olmaz, O'na sürekli hamdeder. (Sülemi, 1977: 78)

Tahammül ise istiğna göstermek, giyim ihtiyacını ve geçim zorluğunu bildirmemektir. Çünkü kifaf, geçimde muayyen bir haddi gözetmektir. Bu haddi gözetmeyince isteğin sonu yoktur, insanı hırs kaplar. Halka yokluğunu bildirse bile Allah'ın izni ve takdiri olmadıkça hiçbir kimse ona çare bulamaz. İstiğna göstererek, tahammül edecek olursa mukadder olan pay ona ulaşır, rahat ve huzur bulur, övülür ve iyi ad kazanır. (Kâşânî, 1950: 272)

Fütüvvetnâmelerde Allah, kaza, kader, hayır ve şerrin yaratıcısı kabul edilmekle birlikte, insanın sorumluluğu inkar edilmemektedir. İnsandan iradeyi nefyeden, zararı ve isyanı Allah'a havale eden Cebriye, kutluluğunun azlığı ve sapıklıkla itham edilmektedir. (Harburti, 1950: 220)

Cennetten çıkarılan Hz. Adem'in tövbesi bu sorumluluğu ortaya koyar. Adem dedi ki: "Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Şüphesiz ben zalimlerdenim." Sonra şöyle devam etti: "İlahi! Herşey, senin takdirdindir, ancak ben bunu kendi nefsimden bilirim." (Burgâzi, 1953: 116). Burada Allah'ın takdiri kabul edilmekle birlikte kötülüklerin işlenmesinde kişinin iradesinin

bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, Fütüvvetnâmelerde emredilen iyiliklerin işlenmesinde ve yasaklanan kötülüklerin terk edilmesinde kişinin aklı, bilgisi, ruhu ve nefsinin etkisine vurgu yapılması yetki ve sorumluluğun kişide olduğunu göstermektedir.

Allah'ın takdiri ile birlikte insanın sorumluluğunu esas alan bu izah tarzı Ehl-i Sünnet'in "Bir fiilde iki fail vardır. Fiil yaratma yönünden Allah'a, kesb yönünden insana aittir." düşüncesiyle uyumluluk arz etmektedir.

6- Diğer İtikadi Konular

a- Sahabenin fazileti:

Fütüvvetin kaynağı Yüce Allah'a istinat edildiğinde Fütüvvet düşüncesinin insanlara ulaşmasında Cebrail ve Hz. Peygamberle birlikte sahabenin sahip olduğu eşsiz konum kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fütüvvetnâmelerde çeşitli tören ve adaplarla ilgili hususlarda sahabeye işaret edilmiştir. Bu anlamda Hz. Ali öncelikli olmak üzere dört halifeye sıkça atıflarda bulunmaktadır. Bu atıflarda Ehl-i Sünnetçe kabul edilen fazilet sıralamasının gözetildiği görülmektedir. Söz konusu sıralamaya göre Hz. Peygamber'den sonra insanların en faziletli Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali'dir. (Pezdevi, 1988: 277)

Fütüvvet ehline sahip oldukları üstün sıfatlarla peygamberler örnek gösterildikten sonra dört halife de zikredilir. Buna göre bir feta da Hz. Ebu Bekir'in merhameti, Hz. Ömer'in hamiyeti, Hz. Osman'ın hayası, Hz. Ali'nin ilmi bulunmalıdır. (Burgâzi, 1953: 127; Gölpinarlı, 1950: 7)

Fütüvvet ehli cömertlikte Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali gibidir. (Nâsırı, 1950: 351)

Şeddin dürülmesinde şeddin dörde katlanması 'Dört Halifeye' işaret olarak yorumlanmıştır. (Sarıkaya, 2002: 91)

Hz. Peygamber'den miras kalan bir takım kutsal emanetlerde vefatından sonra dört halife tarafından muhafaza edilmiştir. Mesala onun gümüş yüzüğü vefatından sonra Ebu Bekir'e, sonra Ömer'e, sonra Osman'a kaldı. Hz. Osman günün birinde onu Âris kuyusuna düşürdü. Kuyunun suyunu boşalttılar da bulamadılar. (Harburti, 1950: 228) Aynı şekilde Hz. Peygamberin miraçtan önce şedd kuşanma merasiminde tıraş için kullanılan makasın Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali zamanında hazineye korunduğu, Hüseyin'in şehadetiyle Cebrail tarafından cennete götürüldüğü ifade edilir. (Burgâzi, 1953: 147)

Fütüvvet can bakımından Hz. Ebu Bekir'e, mal bakımından ise Hz. Ali'ye nispet edilmektedir. (Necm-i Zer-kûb, 1950: 242). Fütüvvet, kavli ve seyfi olmak üzere iki tür üzere mebnidir. Kavli, Hz. Ebu Bekir, seyfi ise Hz. Ali'dir. (Nâsırı, 1950: 327; Burgâzi, 1953: 129).

Ancak Fütüvvetnâmelerde en çok atıf Fütüvvetin kutbu kabul edilmesi nedeniyle Hz. Ali'ye yapılmaktadır. Bu atıflar hilafete ilişkin olmayıp onun Fütüvvet ehlinin önderi olması sebebiyle Fütüvvet ahlakına ilişkindir. Hz. Ali, Fütüvvetnâmelerde Hz. Peygamber'in refiki olması, Fütüvveti, ahlakı, cesareti, yiğitliği, nefsiyle mücadelesi, takvası, zühdü, ahde vefası, hayası, iffeti, cömerliği, adaleti, teslimiyeti gibi hususlarda Fütüvvet ehline örnekliği ile anılmıştır. Ayrıca onun, Fütüvvet ehlinin sıfatlarına ilişkin sözleri ve Fütüvvet esaslarından şedd bağlama, hulle ve şalvar giyme ve tuzlu su içilmesi gibi merasimlerdeki rolü Fütüvvetnâmelerde çokça temas edilen hususlardır.

Fütüvvetnâmelerde Allah'a hamd'dan sonra Hz. Peygamber'e, ehli beytine ve bütün sahabeye salat ve selam edilmekte, sahabe hakkında kem söze rastlanılmamaktadır.

b- Rızık:

Rızık, kendisinden faydalanan, kendisiyle beslenen şeye denir. Ehl-i Sünnet'e göre haram olsun, helal olsun insanın yediği, içtiği ve faydalandığı her şey rızıktır. Rızık yaratıcısı Allah'tır. İnsanın yediği haram rızıktan dolayı sorumluluğu ise kendi iradesiyle kötü sebeplere tevessül etmesindendir. (Taftazani, 1991: 226) Mu'tezile ve Şia'ya göre ise rızık: "İnsanın sahip olduğu mülk." (Sabuni, 1998: 151; Güneş, 2004: 193; Ümit, 2010: 75) "Dinin kendisinden faydalanmayı yasak etmediği şeydir." (Yüksel, 2005: 123). Haram rızık değildir. İnsan, Allah'ın haram kılmadığı şeylerden kendi kudretiyle ve iradesiyle kendi rızıkını iktisap eder. Zira Allah'a nispet edilen bir şey çirkin olamaz. (Taftazani, 1991: 227)

Fütüvvetnâmelere göre ise bütün canlılara rızıkını veren Allah'tır. Bu sebeple Fütüvvet ehlinin rızık endişesine kapılmasına gerek yoktur. O, Allah'ın rızık hakkında verdiği garantiye güvenmelidir. Sehl ibn Abdullah "Allah'ın kendisine verdiği garantiden sonra yine rızık için tasalanan kimsenin Allah indinde bir değeri yoktur." der. (Sülemi, 1977: 34)

Sana garanti edilen rızık düşünme, üzerine aldığın işi yap, bu kerimlerin ve fetalara işidir. (Sülemi, 1977: 37)

Fütüvvet gereklerinden biri de sırf Allah'a güvenmektir. Çünkü Allah, yaratıklarına yetecek kadar rızık ve onların ihtiyaçlarını gidermeyi üzerine almıştır. Bundan dolayı (Allah adamları), tevekkül ile huzur buldular, O'ndan başka bir şeye razı olmadılar. Hakk'ı birleyenlerin yüreklerinden vehmi gideren O yöneticiye güvindikten sonra, başkalarından istemek safa ehli için çok çirkin bir şeydir. (Sülemi, 1977: 53)

Fütüvvet ehli rızık verenin de alanında Allah olduğunu bilir. Bunun için hiç kimseye isteyerek yüz suyu dökmez ve dünya tamahı yüzünden nefsinin alçalt-

maz. Allah'ın vermediğini veren olmadığı gibi O'nun verdiği engel olan da yoktur. Bu anlamda cömertlik, müsamaha ve bezl sadece O'na ait olduğu için senin yüzünün suyu da O'na olmalıdır. (O'na yüz suyu dökebilirsiniz). (Sülemi, 1977: 50)

Rızıkın tanımı rızık meselesindeki başlıca ihtilaf konusu konusudur. Ehl-i Sünnet, helal-haram ayırımı yapmadan insanın yararlandığı her şeyi rızık kapsamına dahil ederken, Mu'tezile ve Şia'ya göre rızık, insanın mülkiyetinde olan helal cinsinden bütün gıdalardır. Allah'a kötülük atfedilemeyeceğinden haramlar Allah'ın lütfettiği rızık kapsamına girmez. Onlar insanın kendi fiilleridir. Fütüvvetnâmelerde ise rızık helal-haram ayırımı gözetilmeksizin tamamıyla Allah'a aittir. İnsanların rızık Allah'ın teminatı altındadır. O'nun takdir ettiği rızık kimse engel olamayacağı gibi, O'nun takdir etmediğini de kimse temin edemez. Rızık hususundaki bu teslimiyetçi yaklaşım Ehl-i Sünnet'e uygunluk arzeder. Bu yaklaşım neticesinde Fütüvvet ehli, rızık endişesine kapılmaz, kimseye el açmaz ve dünya malına tamah etmez.

c- Ecel:

Ecel, herhangi bir şey hususunda önceden tayin ve tespit edilmiş süre ve bu sürenin sonu, kişi için belirlenmiş hayat süresi ve bu sürenin sonu, ölüm vakti anlamına gelir. (Karadeniz, 1992: 13-14). Eh-i Sünnet'e göre her şey Allah'ın kaza ve takdiriyle tayin ve tespit edildiğine göre her ne şekilde olursa olsun ölen, takdir edilen vakitte eceli ile ölür. Ecel tekdir ve ne öne alınabilir, ne de sonraya bırakılabilir. (Sabuni, 1998: 153) Mu'tezile ve Şia'ya göre ise Allah katında, insan için bir ecel takdir edilmiştir. Ancak katl olayında kâtil, maktulün mukadder eceline kesmiştir. Bu durumda insanın eceli kaza ve eceli müsemma olmak üzere iki eceli vardır. Kişi, herhangi bir dış müdahale olmaksızın ölürse eceli müsemmaya, kaza veya katl sebebiyle ölürse eceli kazaya göre ölmüş olur. Şayet maktül öldürülmeseydi, mukadder süreye kadar yaşayacağından onun ömrünü kestiği için kâtil zemmedilmiş ve cezaya müstehak kılınmıştır. (Maturîdî, 2010: 370; Taftazani, 1991: 222; Tunç, 1994: 381; Ümit, 2010: 75).

Fütüvvetnâmelere göre insanın ömür miktarı ve eceli Allah tarafından takdir ve tayin edilmiştir. Bu inanç nedeniyle Fütüvvet ehli korkusuzdur. Aksi takdirde insan her arıktan korkar, her dikenli bir kılıç, her duvarı bir adam sanır. Fakat ecelin mukadder olduğunu ve ömür miktarının tayin edilmiş olduğunu düşünse, her olacak şeyin ezelde takdir edildiğini anlar ve - istediği kadar kuvvet sahibi olsun, istediği kadar sayı bakımından üstün bulunsun - hiçbir düşmandan korkmaz. Bu inanca sahip olan kişi hiçbir şeyden korkmaz. "De ki: Allah bizim için ne takdir etmişse ancak o bize ulaşır, bizim sahibimiz O'dur. İnananlar Allah'a dayansınlar". (Tevbe, 9/51) sırrı ona açılmıştır, onu açıkça görür ve takdirinde olan şeyden çekinmenin bir fayda vermeyeceğini anlar. (Kâşânî, 1950: 277)

d- Hidayet:

Hidayet, doğru yolu bulma, açıklama anlamına gelir iken; dalalet, doğru yoldan sapma demektir. Ehl-i Sünnet'e göre hidayet; Allah'ın insanda doğru yolu bulma fiilini yaratması, dalalet düşme ise doğru yolu bulmamanın kulda yaratılmasıdır. (Taftazani, 1991: 227; Gölcük, 1997: 324). Hidayet ve dalalette kulun etkisi ise hidayet ve dalalet fiilini talep etmeye bağlanmıştır. Mu'tezile'ye göre hidayet; Allah'ın doğru yolu beyan etmesi, dalalet ise insanın kendi nefsinde sapıklığı yaratarak sapık hükmüyle hüküm giymesidir. (Taftazani, 1991: 227; Sabuni, 1998: 157; Gölcük, 1997: 322). Kulların fiillerini Allah'a izafe eden ayetleri, Mu'tezile ile aynı doğrultuda tevil eden Şia, hidayet ve dalalet konusunda da Mu'tezile ile aynı düşüncüyü paylaşmaktadır. (Güneş, 2004: 190) Buna göre Allah'ın gösterdiği doğru yolu kabul ettiği, benimsediği ve amel ettiği için hidayet fiillerinin faili insanın kendisidir.

Fütüvvetnâmelere göre hidayet yüce Allah'ın nimeti, vergisi, ihsanı ve lütfudur. Hidayet, Allah'ın yardımıyla can gözünün açılması ve teyit nuruyla sürmelendir ki, böylece insan dilediğini açıkça görür. "Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendinden bir ruhla desteklemiştir." (Mücadele, 58/22) Bu anlamda hidayetle müşahededen maksat ilme'l-yakîn ve kalbin görmesidir. Hidayet, mutlak olarak hidayet bağışlayan Allah'ın bir vergisidir. Allah cömertliğinin bir keremidir. Allah kimi dilerse onu inayet ve meşietiyile bu vergiye, bu kereme sahip kılar. Hidayet, Allah'ın kula eğreti olarak verdiği bir lütuftur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Şüphe yok ki Allah, halkı karanlıkta yaratmıştır da sonra onlara nurundan bir saçıntı saçmıştır. Bunun saçıntısı kime değdiyse doğru yolu bulur, kime değmediyse yoldan sapar." (Kâşânî, 1950: 281)

Yüce Allah, Fütüvvet ehline hidayet nimetiyle nimet ihsan etmiştir. Eğer ih-san etmeseydi, Fütüvvet erbabından hiç kimse Fütüvvet ehlinin huylarından bir huya bile nail olamaz, şecaat ve iffete kuvvet bulamaz, cömertlik nasiyesine sahip bulunamazdı. (Kâşânî, 1950: 281).

Bununla birlikte hidayeti elde etmede kişinin iradesi söz konusudur. Zira asi, isyanından sorumludur. Ayrıca Yüce Allah hiç kimseyi bir başkasının suçundan dolayı azaba uğratmaz. (İsrâ, 17/15). Azaba duçar olabilmesi için isyan fiillerinde kişinin iradesinin olması gerekir. Diğer yandan emri bi'l-mâ'ruf ve nehyi ani'l-münker'in Fütüvvetin şartlarından birisi olarak kabul edilmesi iyilik ve kötülükte irâdi bir hususun kabulü anlamına gelmektedir. Yüce Allah, iyiliğin emredilmesini ve kötülüğün yasaklanmasını bütün kadın ve erkeklere emretmektedir. İnsanın iradesinin olmadığı yerde iyiliğin emredilmesinin ve kötülüğün yasaklanmasının bir anlamı olmaz. (Harburti, 1950: 220)

Dolayısıyla Ehl-i Sünnet'in "Hidayet ve dalalet Allah'ın katındadır." şeklinde formüle edilen görüşü ile Fütüvvet eserlerindeki hidayet "Allah'ın bir vergisi

ve lütfudur.” Şeklindeki anlayış örtüşmektedir. Aynı şekilde hidayet ve dalalet meselesinde insanı pasifize eden Sünni tutuma Fütüvvetnâmelerde de rastlanmaktadır.

B- Fütüvvetnâmeler ve Şiilik

Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, on iki imam, şedd bağlama vb. hususlara yapılan vurgu, Fütüvvet sisteminin Şia ile ilişkilendirilmesine neden olmuştur. (Gölpınarlı, 1950: 57-62) Ancak Fütüvvet nüshalarında ifadesini bulan inanç esasları ile Şii inanç esaslarını karşılaştırdığımız zaman itikâdî açıdan bu ilişkilendirmenin sağlıklı ve tutarlı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aşağıda zikredilen gerekçeler bu iddiayı doğrulamaktadır.

- a- Kelam tarihine baktığımız zaman genel anlamda bütün itikâdî meselelerde ihtilafın Cebriye, Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile arasında gerçekleştiğine şahit olmaktadır. Bu gruplaşmada Şia çoğu zaman Mu'tezile'nin düşüncelerini paylaşmıştır.¹ Çalışmamızda da görüldüğü üzere itikâdî yönden Fütüvvetnâmelere Sünni düşünce yapısı hakimdir.
- b- Fütüvvetnâmelere göre iman kalp ile tasdik ve dil ile ikrardan ibarettir. Amel ise iman bağlantılarının hükümlerine uyarak bu hükümlerin zuhur etmesi demektir. Bu anlayış, Ehl-i Sünnet'in 'ameller imanın zorunlu sonuçlarıdır.' şeklinde ifadesini bulan ve ameli, imandan ayıran düşünce yapısına uygundur. Halbuki Şia bu hususta Mu'tezile, Selefiye ve Haricilerle ortak hareket ederek ameli imanın bir cüzü kabul etmiştir. Bu ortaklık iman esaslarının tespitinde de göze çarpmaktadır. İman esasları Ehl-i Sünnet'e göre iman şartları adı altında altı tane, Şia'ya göre ise tevhid, adalet, nübüvvet, imamet ve mead olmak üzere beş tanedir. Fütüvvetnâmelerde ise Ehl-i Sünnet'in iman esasları tasnifi benimsenmiştir.
- c- Halku'l-Kur'an meselesinde Kur'an'ın yaratılmadığını savunarak mihne'ye karşı çıkan Ahmed b. Hanbel'in tavrı Fütüvvetnâmelerde anlatılmış, işkence karşısında ahdinden dönmediği için kendisinden övgüyle söz edilmiştir. Bu övgüden hareketle Fütüvvet ehlinin Kur'an'ın yaratılıp-yaratılmadığı meselesinde, Ehl-i Sünnet ile birlikte hareket ederek Kur'an'ın yaratılmadığı görüşünü savunduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ancak konu hakkında Şia'nın Mu'tezile ile ortak hareket ederek Kur'an'ın mahluk olduğunu savunduğunu görmekteyiz.

¹ Mu'tezile-Şia etkileşimi için bak: Halife Keskin, Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları, İstanbul; 2000: Mehmet Ümit, Zeydiyye-Mu'tezile Etkileşimi, İstanbul, 2010 : Kamil Güneş, Şii Kaynaklarda Şia ile Mu'tezile Arasında İttifak Ya da İhtilaf Edilen bazı Kelami Meseleler Üzerine, Bakü Devlet Ün. İlahiyat Fak. Mecmuası, Sayı,2. 2004, s.183-202

- d- Kaza, kader, hayır-şer, rızık, ecel, hidayet ve dalalet meselelerinde Ehl-i Sünnet, Allah'ın irade ve kudretini önceleyen bir bakış açısına sahipken, Mu'tezile ile birlikte Şia insanın irade ve sorumluluğunu ön plana çıkar-maktadır. Söz konusu hususlarda sünnî çizgi ile paralel bir yaklaşım sergi-leyen Fütüvvetnâmelere göre kaza, kader, hayır-şer, rızık, ecel, hidayet ve dalalet cinsinden insanın başına gelenlerin tamamı Allah'tandır. Bunların tamamı Allah'ın yaratmasıyla olup, insan sadece kesbeden konumundadır.
- e- Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali'ye ilişkin söz ve menkıbelere çokça yer veril-miştir. Ancak bunlardan amaç, Fütüvvet silsilesini Hz. Ali tarikiyle Hz. Muhammed'e ulaştırmaktır. İlk üç halife hayırla yad edilmiştir. Onlar, Şia'da olduğu gibi zulüm ve gaspla itham edilmedikleri gibi, efdal-mefdul formülünden de söz edilmemiştir. (Sarıkaya, 2002: 100). Fütüvvetnâme-lerde Hz. Aişe tazimle anılmıştır. Ayrıca diğer sahabe hakkında da olum-suz fikirlere rastlanılmamıştır.

Şia'nın en önemli inanç esaslarından olan on iki imam inancına ilk dönem Fütüvvetnâmelerinde rastlanmaz. On iki imam inancı ilk kez 1524'te yazılan Seyyid Hüseyin er-Razavî'ye ait Fütüvvetnâme ile birlikte sonraki dönemlere ait Fütüvvetnâmelerde görülen bir inanç motifidir. (Gölpınarlı, 1950: 24-25). Gölpınarlı'ya göre ise Fütüvvet ehlinde, İsnâaşeriyye Şiiliği adına on iki imamın isminden başka bir şey bulunmamaktadır. (Gölpınarlı, 1950: 59)

- f- Şia'ya göre Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali ve oğullarının imam ve ha-life olduğuna dair inanç, imanın şartlarındandır. (Fırlı, 1984: 216). An-cak incelediğimiz Fütüvvetnâmelerde bu inancın izlerine rastlamak mümkün değildir. Ayrıca Şia'nın önemli ilkelerinden ric'at, beda' ve ta-kiyye düşüncesi de Fütüvvetnâmelerde yer almaz. Aksine Fütüvvet ehli-nin içi ile dışı bir ve aynı olmalıdır.

Görüldüğü üzere Fütüvvetnâmelerden tespit ettiğimiz inanç esaslarından yo-la çıkarak Fütüvvet ehlinin şîi veya müteşeyyi bir taife olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Sonuç

Bu çalışmamızda ilk dönem Fütüvvetnâmelerinden bazılarını dikkate alarak Fütüvvet ehlinin ve Ahî'nin sahip olması gereken inanç esaslarını ortaya koyma-ya çalıştık. Buna göre;

- a- İman sahibi olmak Fütüvvete girmenin temel şartıdır. İman sahibi olma-yan kâfir ve münafıklar Fütüvvet teşkilatına alınmazlar. Ayrıca Fütüvvet gereklerinin kendisine dayandığı inanç, doğru ve sahih bir inanç olmalı-dır. Kişi sahih bir inanca sahip olmadığı zaman ayakta duramaz ve ayağı

sürçer. Çünkü iman, amelin ruhu, amel ise bu ruhun tezahürüdür. Bu sebeple iman ile amel arasında zorunlu bir sebep-sonuç ilişkisi vardır.

b- Fütüvvetnâmelerde inanılması gereken inanç esasları sünnî düşünceye paralel olarak altı tanedir. Bunlar: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Ahiret gününe, kaza ve kadere inanmaktır. Bu esaslardan tevhit inancı, peygamber inancı, Ahiret inancı, kaza ve kadere inanç diğer esaslara nazaran daha fazla işlenmiştir.

- Fütüvvet düşüncesi Allah'a dayandığından tevhit inancı Fütüvvetin kökü ve temelidir. Mutlak ilim, irade ve kudret sahibi bir Allah inancı, Fütüvvetnâmelerin her satırında kendisini hissettirir. Fütüvvet ehlinin sahip olduğu dik duruşun dayanağı Yüce Allah'a duyduğu güvendir. Bu güven nedeniyle hakkı üstün tuttuğu gibi cesaret sahibi, cömert, doğru ve diğergamdır.

- Fütüvvet inancı Allah'a dayandığından O'nun elçileri olan peygamberler, Fütüvvet ehlinin önündeki en güzel örneklerdir. Fütüvvet Hz. Adem ile başlamış, peygamberler silsilesiyle Hz. Muhammed'e kadar devam etmiştir. Fütüvvet ehli peygamberlere uymalı ve onların izinden gitmelidir.

- Ahiret hayatı, bu hayatta yaptıklarımızın karşılığının alınacağı ebedî bir hayattır. Fütüvvetin amacı ise kişinin Ahiretini korumak ve Allah'ın rızasını kazanmaktır. Bu sebeple Fütüvvet ehli kendisini, dünyaya ait gelip-geçici şeylerden arındırmalı, Ahirete ait ebedî ve küllî dileklere yönelmelidir.

- Fütüvvetnâmelere göre kaza, kader, hayır ve şer Allah'tandır. Ancak bu anlayış Cebriye'de olduğu gibi insan iradesini yok saymaz. Cüzî iradeye sahip olduğunu bilmekle beraber Fütüvvet ehli, başına gelen her şeyin Allah'ın takdiriyle olduğunu ve O'nun takdir ettiğine hiçbir kuvvetin mâni olamayacağını bilir. Bu inanç nedeniyle o, cesaret, metanet, emniyet ve sabır gibi övülen sıfatlara sahip olur.

c- Fütüvvetnâmelere göre rızık veren de, alan da Allah'tır. Bu sebeple rızık kaygısıyla kimseye el açıp, yüz suyu dökmeye, alçalmaya, tasalanmaya, dünya malına tamah etmeye ve cimrilik yapmaya gerek yoktur. Çünkü yarattıklarının rızıkı Allah'ın teminatı altındadır.

d- Fütüvvetnâmelere göre ecel Allah'ın takdir ve tayiniyledir. Allah'ın takdir ettiği ecelin öne alınamayacağı gibi tehir de edilemeyeceğine inanan Fütüvvet ehli, hiçbir düşmandan korkmaz ve çekinmez. Kötülükler karşısında metanetini kaybetmez.

e- Fütüvvetnâmeler bir takım şîf unsurları ihtiva etmekle beraber itikâdî açıdan sünnî düşünce yapısına dayanan eserlerdir. Şîâ'yı diğer itikâdî mezheplerden ayıran belirgin düşüncelere Fütüvvetnâmelerde rastlanmaz. İtikâdî meselelerde Mu'tezile - Ehl-i Sünnet ihtilafı ve Mu'tezile – Şia ittifakı düşünüldüğünde Fütüvvetnâmeleri Sünnî eserler olarak kabul etmek kaçınılmazdır.

Sonuç itibarıyla Fütüvvetnâmeler, Kelam ilminde olduğu gibi klasik itikâdî ve teolojik tartışmaları içermeyen, uygulamaya yönelik eserlerdir. Bu eserlerde inanç esasları sadece pratik uygulamaların dayanağı olarak mevcuttur. Bu dayanak ise Sünnî düşünce yapısıdır.

KAYNAKÇA

- Bağdâdî, A. (1990). *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye
- Burgâzi, Y. (1953). Burgâzi ve Fütüvvetnâmesi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.14, (1-4), (Ekim 1952-Temmuz 1953) s.76-153. İstanbul
- Çağatay, N. (1990) *Ahilik Nedir?*, (1.Baskı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eş'ari, Ebu'l-Hasan, (1995), *Makâlâtü'l-İslamiyyîn ve İhtilafu'l-Musallîn*, Beyrut: Mektebetu'l- Asriyye
- Fiğlalı, E.R. (1984), *İmamiyye Şiası*, (1.Baskı), İstanbul: Selçuk Yayınları
- Gölcük, Ş. (1997), *Bakillânî ve İnsanın Fiilleri*, (1.Baskı), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Gölpınarlı, A. (1950), *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları*, *İÜİFM*. c.11, (1-4), (Ekim 1949-Temmuz 1950) s.3-354. İstanbul
- Güneş, K. (2004), Şii Kaynaklarında Şia ile Mu'tezile Arasında İttifak Ya da İhtilaf Edilen Bazı Kelami Meseleler Üzerine, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası*, sayı,2, ss. 183-202
- Harburtî, A. (1950) Tuhfetü'l-Vasâyâ, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (205-231). İstanbul: İ.Ü. Yayınları
- Karaağaç, H. (2011). Maturîdî Düşünce Sisteminde İman Anlayışı, *EKEV*, Yıl, 15, sayı: 49, ss. 65- 80, Erzurum.
- Karadeniz, O.(1992), *Ecel Üzerine*, (1.Baskı). İzmir.
- Kâşânî, A. (1950), Tuhfetü'l-İhvan, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (261-296). İstanbul: İ. Ü. Yayınları.

- Kuşeyri, A. (1980), *Risale-i Kuşeyri*, (A. Arslan, Çev.), İstanbul: Arslan Yayınları.
- Maturidî, Ebu M. (2010). *Kitabu't-Tevhid*, Beyrut, Dar Sader Yayınları.
- Nâsırı, (1950). Fütüvvetnâme, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (311-352). İstanbul: İ. Ü. Yayınları.
- Necm-i Zerkûb, (1950). Fütüvvetnâme, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (235-261). İstanbul: İ.Ü.Yayınları
- Ocak, A. (1996a), Fütüvvet, *DİA*, c.13, ss. 261-263, İstanbul: İsam Yay.
- _____, (1996b), Fütüvvetnâme, *DİA*, c.13, ss. 264-265, İstanbul: İsam Yayınları
- Pezdevi, M. (1988), *Ehli Sünnet Akaidi*, (Ş. Gölcük, Çev.). (2.Baskı), İstanbul: Kayıhan Yayınları
- Sabunî, N. (1998), *Maturidiyye Akaidi*, (B. Topaloğlu, Çev.). (6.Baskı) Ankara: DİB. Yayınları
- Sarıkaya, M.S. (2002), *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dini İnanç Motifleri*, (1.Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Semnânî, A. (1950). Fütüvvet Hakkında Risâle, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (296-311). İstanbul:
- Sülemi, H. (1977), *Tasavvufta Fütüvvet*, (S. Ateş, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Taftazani, S.(1991), *Şerhu'l-Akaid (Kelam İlmi ve İslam Akaidi)*, İstanbul: Dergah Yayınları
- Tunç, C. (1994), Ecel, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, X, 380-382.
- Ümit, M. (2010) *Zeydiyye-Mu'tezile Etkileşimi, Zeyd b. Ali'den Kâsım er-Ressî'nin Ölümüne Kadar*, (1.Baskı), İstanbul: İSAM Yayınları
- Yüksel, E. (2005), *Sistematik Kelam*, (1.Baskı). İstanbul: İz Yayınları

"LEVELS OF MEANING"
AS ONE OF THE BASIC OF THE
IKHWAN AL-SAFA'S AKHISM

Mohammadamin SHAHJOUËI

İran Psikoloji Enstitüsü

Ikhwan al-Safa is the name under which the authors of the famous *Rasail Ikhwan al-Safa wa Khillan al-Wafa* conceal their identity; these authors, however, often extend the term to cover all the initiates or adepts of their doctrine, whom they also call, more simply, *ikhwanuna* "our brothers", and *awliya Allah* "the friends of God". The generally received translation is "Epistles of the Brethren of Purity", or "of the Sincere Brethren (and Loyal Friends)", that is to say, of those who are united, in the spiritual City, by the purity of their souls (all corporeal barriers having fallen) and the loyalty that flows from this, loyalty to one another, in fact to all men, and perhaps above all to the true *imam*.

As Henry Corbin (1903-1978), the great French philosopher says, the content of *Rasail* is not popular. If copies of the book were cautiously distributed at the time in mosques, this is because, according to Ismaili teaching, one should try to awaken whoever is capable of being awoken to the knowledge that there is something superior to the literal legalistic religion, or *shari'ah*, this latter being an effective medicine only for souls that are weak and ill. One should try to guide whoever is called to it to the pure gnostic spiritual religion. It would likewise be inaccurate here to speak, as we tend to, of a 'reconciliation' between religion and philosophy. In esotericism there are *levels of meaning* which correspond to the respective aptitudes of souls. The ideal organization of the Brothers was based precisely on this. It was, to be sure, an enterprise of spiritual liberation—which is not to say of rationalism or agnosticism, for our thinkers would not consider these as a 'liberation'. Their concern was to guide the adept to a life in the divine likeness by means of an initiatic philosophy which is in the tradition of prophetic philosophy.

The Brothers speak of the ideal constitution of their Order. It contains four grades, corresponding to the spiritual aptitudes which develop with increasing age (the idea of the pilgrimage to Mecca is transformed into a symbol of the pilgrimage of life), (a) Young people aged from fifteen to thirty, trained according to the natural law. (b) Men aged from thirty to forty, who are instructed in profane wisdom and in the analogical knowledge of things, (c) Only after the age of forty is the initiate capable of being initiated into the spiritual reality hidden beneath the exoteric aspect of the *shari'ah*. At this stage, his mode of knowledge is that of the prophets. (d) After the age of fifty, he is in a position to perceive this esoteric spiritual reality in all things. His mode of knowledge is now that of the angels, and comprehends both the letter of the *Liber mundi* and that of the revealed Book. The organization of the hierarchy is founded solely on inner aptitude and spiritual rank, in a context within which 'the ritual and the calendar of the philosophers' are explained.

In this paper, we concentrate on the levels of meaning corresponding to the respective preparations of human souls as one of the essential principles of eso-

tericism. This idea also is posed with regard to the levels of meaning in Quran and their understanding. It is commonly said in the West that the Quran contains nothing of a mystical or philosophical nature, and that philosophers and mystics are not indebted to it in any way. Our concern here is not to argue about what Westerners find or fail to find in the Quran, but to know what it is that Muslims themselves have actually discovered in it.

Islamic philosophy may be seen, first and foremost, as the work of thinkers belonging to a religious community characterized by the Quranic expression *ahl al-kitab*: a people in possession of a sacred Book, a people whose religion is founded on a Book that 'came down from Heaven', is revealed to a prophet and is taught to the people by that prophet. Properly speaking, the 'peoples of the Book' are the Jews, the Christians and the Muslims. The Zoroastrians, thanks to the Avesta, have partially benefited from this privilege, while the so-called Sabians of Harran have been less fortunate.

All these communities are faced with the problem of the basic religious phenomenon which is common to them all: the phenomenon of the Sacred Book, the law of life within this world and guide beyond it. The first and last task is to understand the *true meaning of this Book*. But the mode of understanding is conditioned by the mode of being of him who understands; correspondingly, the believer's whole inner ethos derives from his mode of understanding. The lived situation is essentially *hermeneutical*, a situation, that is to say, in which the *true meaning* dawns on the believer and confers reality upon his existence. This true meaning, correlative to true being—truth which is real and reality which is true—is what is expressed in one of the key terms in the vocabulary of philosophy: the word *haqiqah*.

The term designates, among many other things, the *true meaning* of the divine Revelations: a meaning which, because it is the *truth* of these Revelations, is also their *essence*, and therefore their *spiritual meaning*. One could thus say that the phenomenon of the 'revealed sacred Book' entails a particular anthropology, even a certain definite spiritual culture, and that it postulates, at the same time as it stimulates and orientates, a certain type of philosophy. Both Christianity and Islam are faced with somewhat similar problems when searching for the *true meaning*, the *spiritual meaning*, in, respectively, the hermeneutic of the Bible and the hermeneutic of the Quran. There are also, however, profound differences between them. The analogies and the differences will be analysed and expressed here in terms of structure.

To say that the goal to be attained is the spiritual meaning implies that there is a meaning which is not the spiritual meaning, and that between the two there may be a whole scale of levels, and that consequently there may even be a plurality of spiritual meanings. Everything depends therefore on the initial act of

consciousness which establishes a perspective, together with the laws that will henceforth govern it. The act whereby consciousness reveals to itself this hermeneutical perspective, at the same time reveals to it the world that it will have to organize and structure on a hierarchic basis. From this point of view, the phenomenon of the sacred Book has given rise to corresponding structures in the Christian and Islamic worlds. On the other hand, to the extent that the mode of approach to the *true meaning* differs in the two worlds, so they have been faced with differing situations and difficulties.

The famous theory of the *four levels of meaning* was of course to be developed. The classic formula of this theory is as follows: *littera (sensus historicus) gesta docet; quid credas, allegoria; moralis, quid agas; quid speras, anagogia*. However, it requires a great deal of courage today to invalidate, in the name of a spiritual interpretation, conclusions drawn from archaeological and historical evidence. The question is a very complex one, and we barely touch on it here. Yet we should ask ourselves to what extent the phenomenon of the Church, in its official forms at any rate, can ally itself with the predominance of the literal and historical meaning. Moreover, hand in hand with this predominance goes a decadence which results in confusing symbol with allegory. As a consequence, the search for spiritual meaning is regarded as a matter of allegorization, whereas it is a matter of something quite different. Allegory is harmless, but spiritual meaning can be revolutionary.

The religious consciousness of Islam is centred not on a historical fact, but on a fact which is *meta-historical*. not post-historical, but trans-historical. This primordial fact, anterior to our empirical history, is expressed in the divine question which the human Spirits were required to answer before they were placed in the terrestrial world: 'Am I not your Lord?' (Quran 7:172). The shout of joy which greeted this question concluded an eternal pact of fidelity; and from epoch to epoch, all the prophets whose succession forms the 'cycle of prophecy' have come to remind men of their fidelity to this pact. From the pronouncements of the prophets comes the letter of the positive religions: the divine Law or *shari'ah*. The question then is: are we to remain at this literal level of things? If we are, philosophers have no further part to play. Or should we try to grasp the *true meaning*, the spiritual meaning, the *haqiqah*?

The famous philosopher Nasir-i Khusraw (fifth/eleventh century), one of the great figures of Iranian Ismailism, explains the situation succinctly: 'Positive religion (*shari'ah*) is the exoteric aspect of the Idea (*haqiqah*), and the Idea is the esoteric aspect of positive religion... Positive religion is the symbol (*mithal*); the Idea is that which is symbolized (*mamthul*). The exoteric aspect is in perpetual flux with the cycles and epochs of the world; the esoteric aspect is a divine Energy which is not subject to becoming.'

The *haqiqah*, as such, cannot be defined in the way that dogmas are defined by a Magisterium. But Guides and Initiators are needed in order to lead one towards it. Prophecy itself has come to an end: there will be no other prophet. The question that arises is then: how does the religious history of humanity continue *after* the 'Seal of the prophets'?

We will confine ourselves here to a few texts in which the teaching of the Imams allows us to perceive how Quranic hermeneutic and philosophical meditation were called upon to 'substantiate' each other. There is, for example, a statement made by Ja'far al-Sadiq (d. 148/765): 'The Book of God comprises four things: the statement set down (*'ibarah*), the implied purport (*isharah*), the hidden meanings, relating to the supra-sensible world (*lata'if*), and the exalted spiritual doctrines (*haqa'iq*). The literal statement is for the ordinary believers (*'awamm*). The implied purport is the concern of the elite (*khawass*). The hidden meanings pertain to the Friends of God (*awliya'*; see below). The exalted spiritual doctrines are the province of the prophets (*anbiya'*, plural of *nabi*). 'Or, as another explanation has it: the literal statement is addressed to the hearing, the allusion to the spiritual understanding, the hidden meanings are directed to the contemplative vision, and the exalted doctrines concern the realization of an integral spiritual Islam.

These remarks echo the statement of 'Ali ibn Abi Talib (d. 40/661): 'There is no Quranic verse which does not possess four types of meaning: exoteric (*zahir*), esoteric (*batin*), limit (*hadd*), divine plan (*muttala'*). The exoteric is for oral recitation; the esoteric is for the inner understanding; the limit consists of the statements laying down what things are permissible and what forbidden; the divine plan is that which God intends to realize within man by means of each verse.' These four types of meaning are equal in number to the levels of meaning defined by the Latin formula quoted above. Nevertheless, something else can already be sensed: the types of meaning are differentiated in accordance with a spiritual hierarchy among men, the gradations of which are determined by their inner capacities. The Ja'far also refers to seven modalities of the 'descent' (the revelation) of the Quran, and goes on to define nine possible ways in which Quranic text may be read and understood. This esotericism is not, therefore, a later construct, since it is essential to the teaching of the Imams and indeed stems from it.

Consonant with 'Ali ibn Abi Talib, and with reference to a Quranic verse 65:12, which concerns the creation of the Seven Heavens and the Seven Earths, 'Abd Allah ibn 'Abbas, one of the Prophet's most famous companions, cried out one day in the midst of a large number of people gathered on Mount Arafat (twelve miles away from Mecca): 'O men! if I were to comment upon this verse in your presence as I heard the Prophet himself comment upon it, you would

stone me.' This observation perfectly describes the position of esoteric Islam *vis-a-vis* legalistic, literalist Islam.

The *hadith*, or tradition, which is as it were the charter of all esotericists, goes back to the Prophet himself: "The Quran possesses an external appearance and a hidden depth, an exoteric meaning and an esoteric meaning. This esoteric meaning in turn conceals an esoteric meaning (this depth possesses a depth, after the image of the celestial Spheres which are enclosed within each other). So it goes on for seven esoteric meanings (seven depths of hidden depth).'¹ This *hadith* is fundamental to Sufism.

The idea of an esoteric aspect is seminal among the mystics—the Sufis—and among the philosophers. Mystical interiorization, by means of Quranic recitation, conduces to the renewal of the mystery of its original Enunciation.

But this is certainly not a Sufi innovation. The Ja'far, on the occasion when his disciples had respected the long ecstatic silence which prolonged the canonical prayer (*salah*), explained: 'I did not stop repeating that verse until I heard it spoken by him (the Angel) who uttered it for the Prophet.'

It must be said, then, that the most ancient spiritual commentary on the Quran consists of the teachings which the Imams propounded in the course of their conversations with their disciples. It was the principles of their spiritual hermeneutics that were subsequently to be brought together by the Sufis. The texts, cited above, of the first and sixth Imams figure prominently in the preface to the great mystical commentary by Ruzbihan al-Baqli of Shiraz (d.606/1209), in which he assembles, apart from the testimony of his own personal meditations, that of his predecessors al-Junayd, al-Sulami, and so on. In the sixth/twelfth century Rashid al-Din al-Maybudi (d. 520/1126) composed a monumental commentary in Persian which includes the *tafsir* and the mystical *ta'wil*. These, together with the commentary (the *Ta'wilat*) composed by 'Abd al-Razzaq al-Kashani, a distinguished representative of the school of Ibn al-'Arabi, are three of the most famous *'irfani* commentaries—commentaries, that is, which explain the *mystical gnosis* of the Quran.

A whole work, unfortunately anonymous (dating from 731/1331), is devoted to the *hadith* of the 'seven esoteric meanings'; and it shows that these meanings correspond to the gradations according to which the devout are differentiated, because each of these levels of significance corresponds to a mode of being, to an inner state. It is in conformity with these seven meanings which correspond to seven spiritual levels that al-Simnani (d. 736/1336) organized his own commentary.

Furthermore, many philosophers and mystics, without commenting on the entire Quran, have meditated on the *haqiqah* of one Surah or even of one fa-

yourite verse (the verse of the Light, the verse of the Throne, and so on). Their meditations constitute a considerable body of literature. In this manner Avicenna wrote a *tafsir* of several verses. By way of example, we will cite the opening of his commentary on Surah 113 (the penultimate Surah of the Quran): 'I seek refuge in the Lord of Day break (verse 1). This means: I seek refuge with him who shatters the darkness of non-being with the light of being, and who is the primordial Principle, the Being who is necessary of himself. And this (burst of light), as inhering in his absolute goodness, resides as primal intention in his very ipseity. The first of the beings who emanate from him—the first Intelligence—is its Emanation. Evil does not exist in it, other than that which is occulted beneath the outspreading light of the First Being—the opacity, that is to say, inherent in the quiddity which proceeds from its essence.' These few lines suffice to show how and why spiritual exegesis of the Quran must be included among the sources of philosophical meditation in Islam.

At the beginning of the nineteenth century Ja'far al-Kashfi, another theosopher, undertook to define the task and function of the spiritual hermeneutic. He shows that the typical hermeneutic comprises three stages: the *tafsir*, the *ta'wil* and the *tafhim*. The *tafsir*, strictly speaking, is the literal exegesis of the letter; its pivot is the canonical Islamic sciences. The *ta'wil* (etymologically speaking, this means to 'lead back' or to 'bring back' something to its origin, to its *asl* or archetype) is a science whose pivot is a spiritual direction and a divine inspiration. This is the stage reached by moderately advanced philosophers.

Finally, the *tafhim* (literally, to 'enable to understand', the highest hermeneutic of all) is a science whose pivot is an act of Understanding on the part of God, an inspiration (*ilham*) of which God is simultaneously the subject, the object and the end, or the source, the organ and the goal. This is the highest stage of philosophy. Our author—and it is this which is of interest—establishes a hierarchy of the philosophical schools in conformity with these stages of Understanding, which themselves are determined by the spiritual hermeneutic of the Quran that each stage represents. The science of *tafsir* does not comprise a philosophy: in relation to the *haqiqah* it corresponds to the philosophy of the Peripatetics. The science of *ta'wil* is the philosophy of the Stoics (*hikmat al-Riwaq*) because it is a science of what is behind the Veil (*hijab*, *rawaq*; the Islamic conception of Stoic philosophy is a theme that has yet to be investigated). The science of *tafhim*, or transcendental hermeneutics, is the 'oriental science' (*hikmat al-ishraq* or *hikmah mashriqiyah*), that is to say, the science of al-Suhrawardi and of Mulla Sadra al-Shirazi.

These considerations throw light on the technique of *Understanding* which is postulated by the exegesis of the *spiritual meaning*, a technique designated *par excellence* by the term *ta'wil*. The Ismailis in particular, were destined to be the

great masters of *ta'wil* from the beginning. The more we admit that the processes Of *ta'wil* are foreign to our current habits of thought, the more it deserves our attention. There is nothing artificial about it when it is envisaged at part and parcel of its own world-scheme.

The word *ta'wil*, together with the word *tanzil*, constitute a pair of terms and concepts which are complementary and contrasting. Properly speaking, *tanzil* designates positive religion, the letter of the Revelation dictated by the Angel to the Prophet. It means *to cause this Revelation to descend from the higher world*. Conversely, *ta'wil* means *to cause to return*, to lead back to the origin, and thus to return to the true and original meaning of a written text. 'It is to *cause something to arrive* at its origin. He who practises *ta'wil*, therefore, is someone who diverts what is proclaimed from its external appearance (its exoteric aspect or *zahir*), and makes it revert to its truth, its *haqiqah*' (cf. *Kalam-i Pir*). This is *ta'wil* as an inner spiritual exegesis, an exegesis which is symbolic, esoteric and so on. Underlying the idea of exegesis is the idea of the Guide (the *exegete*, the Imam), and in the idea of *exegesis* we may perceive the idea of an *exodus*, of a 'flight out of Egypt': an exodus out of metaphor and enslavement to the letter, out of *exile* and the *Occident* of the exoteric appearance, towards the *Orient* of the original, hidden idea.

In Ismaili gnosis, fulfilment of the *ta'wil* is inseparable from a spiritual re-birth (*wiladah ruhaniyah*). Exegesis of a text goes hand in hand with *exegesis* of the soul, a practice known in Ismaili gnosis as the science of the Balance (*mi-zan*). Viewed from this standpoint, the alchemical method of Jabir ibn Hayyan is simply one case of the application of the *ta'wil*, of occulting the manifest and manifesting the occulted (cf. ch. IV, 2). Other pairs of terms make up the key words of this vocabulary. *Majaz* is the figure of metaphor, while *haqiqah* is the truth that is real, the reality that is true. Thus, it is not the spiritual meaning to be extracted that constitutes the metaphor; it is the *letter* itself which is the metaphor of Idea. *Zahir* is the exoteric aspect, the visible, the literal fact, the Law, the material text of the Quran. *Batin* is the hidden, the esoteric aspect. This polarity is beautifully expressed in Nasir-i Khusraw's text, cited above.

In short, in the following three pairs of terms (which it is best to set down in Arabic, since they have several English equivalents), *shari'ah* is to *haqiqah*, *zahir* to *batin*, and *tanzil* to *ta'wil*, in the same relationship as the symbol is to that which is symbolized. This strict correspondence should guard against the unfortunate confusion of symbol with allegory which we have already decried above. Allegory is a more or less artificial representation of generalities and abstractions which can be perfectly well grasped and expressed in other ways. Symbol is the only possible expression of that which is symbolized, that is to say of the thing signified *with which* it symbolizes. It can never be deciphered once for all. Sym-

bolic perception effects a transmutation of the immediate data (the sensible and literal data), and renders them transparent. In the absence of the transparency brought about in this manner, it is impossible to pass from one level to another. Equally, without a plurality of universes rising above each other in an ascending perspective, symbolic exegesis perishes for lack of function and meaning. That this is so has already been indicated.

Such an exegesis therefore presupposes a theosophy in which the worlds symbolize with each other: the supra-sensible and spiritual universes, the macrocosm or *Homo maximus (insan kabir)* and the microcosm. This philosophy of 'symbolic forms' has been impressively developed not only by Ismaili theosophy but also by Mulla Sadra and his school.

It must be added that the way of thought to which *ta'wil* gives rise, and the mode of perception that it presupposes, correspond to a general type of philosophy and spiritual culture. *Ta'wil* activates the imaginative awareness, the exalted function and noetic value of which are forcefully demonstrated, as we shall see, by the *ishraqiyyun* philosophers and by Mulla Sadra in particular. It is not the Quran alone, and, in another context, the Bible, which confront us with the irrefutable fact that for so many readers who study their pages the text possesses meanings other than the sense apparent in the written word. These other meanings are not something artificially 'read into' the text by the spirit, but correspond to an initial perception as irrefutable as the perception of a sound or a colour. The same is true of a great deal of Persian literature, both mystical epics and lyric poetry, starting with the symbolic recitals of al-Suhrawardi, who himself developed the example given by Avicenna. The 'Jasmine of the Devotees of Love' by Ruzbihan of Shiraz testifies from beginning to end to a perception of the prophetic meaning of the beauty of beings, because it spontaneously executes a fundamental and continuous *ta'wil* of sensible forms. Someone who has understood Ruzbihan, and who has understood that allegory is not symbol, will no longer be surprised that so many Iranian readers, for example, see a mystical meaning in the poems of his great compatriot, Hafiz of Shiraz.

These considerations, brief as they are, define the level on which the Quranic text is to be understood, and thereby enable us to see the way in which the Quran contributes to philosophical meditation in Islam. If, in short, Quranic verses have a part to play in philosophical demonstration, this is because gnosiology itself goes hand in hand with prophetology (see below, ch. II), and because the metaphysical secularization' which, rooted in Latin scholasticism, took place in the West, did not take place in Islam.

BİR AHİ İCÂZETNÂMESİ ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Rıza YILDIRIM
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Ahilik üzerine yapılan çalışmalar önemli bir yeküne ulaşmıştır. Ancak halen Ahiler ve Ahilik hakkında karanlıkta kalan çok husus vardır. Özellikle Ahilerin sosyal-dini yapısı ve örgütlenme biçimi net olarak bilinmemektedir. Ayrıca Ahiliğin Fütüvvet ile ilişkisi de yeterince bilinmemektedir. Bu durum şüphesiz kaynak azlığından kaynaklanmaktadır. Ahilik araştırmalarında -bir iki istisna hariç- gözden kaçan önemli bir kaynak grubu “Ahi icâzetnâmeleri” ve “Ahi Şecerenâmeleri”dir. Henüz çok azı tespit edilebilmiş olan bu belgeler, Ahilerin inançları, tarikat yapılanmaları ve manevi örgütlenmeleri gibi hususlarda birinci elden çok değerli bilgiler barındırmaktadır. Bu tebliğ, söz konusu belge grubundan bir Ahi icâzetnâmesine yoğunlaşarak, bu tür belgelerin Ahilik tarihi bakımından ne gibi bilgiler sağlayabileceğini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Fütüvvet, İcazetname, Şecere, Tarikat.

ABSTRACT

Studies on Akhi tradition reached to a considerable volume. However, many points about akhis and akhi tradition are still in shadow. Particularly, our knowledge on the socio-religious structure and organization of akhis is still meagre. Moreover, the relationship between akhi and futuvvet tradition is yet to be clarified. No doubt, the primary reason of this situation is lack of sources. A source group which escaped attention of scholars is akhi spiritual diplomes and akhi pedigrees. These documents, though a few of them is discovered, contain valuable information on the creeds, tariqa structure, and spiritual organization. This paper focuses on an example of this genre, an akhi spiritual diploma, and discusses with what sort of information can these documents provide us.

Key Words: Akhi tradition, futuvvet, spiritual diploma, pedigree, tariqa.

Geçen yüzyılın başından beri Ahilik üzerine yapılan akademik çalışmalar önemli bir hacme ulaşmıştır. Özellikle Franz Taeschner, Claude Cahen, Abdülbaki Gölpınarlı ve Neşet Çağatay'ın çalışmaları Ahilerin sosyal, kültürel ve dini tarihlerini önemli ölçüde gün yüzüne çıkarmıştır. Ne var ki 13. ve 14. yüzyıl Anadolu'sunun şekillenmesinde her bakımdan öncü rol oynayan Ahiler ve Ahilik kurumu hakkında halen bilmediğimiz çok şey vardır. Bu durumun başlıca

sebebi şüphesiz kaynaklarımızın hem sayıca hem de içerik bakımından sınırlı olmasıdır. Ahilik hakkındaki mevcut ilgilerimiz esas itibariyle (İbn Battuta'nın meşhur seyahatnamesi başta olmak üzere) harici gözlemcilerin kayıtlarına, Fütüvvetnâme metinlerine ve bir iki arşiv belgesine dayanmaktadır. Bu kaynak grupları (fütüvvetnâmeler hariç) Ahi çevrelerinde üretilmediğinden Ahiliğin içyapısı hakkında verdikleri bilgiler hem yüzeysel kalmakta hem de güvenilirlik bakımından ihtiyatla yaklaşmayı mecburi kılmaktadır. Fütüvvetnâmeler ise – ki Ahilerden kalma Fütüvvetnâme de azdır – daha çok genel Fütüvvet ilkelerini işlediğinden Ahiliğin hususi niteliklerine dair ancak satır aralarında bilgi bulunabilmektedir.

Bunlardan başka, Ahilik araştırmalarında -bir iki istisna hariç- gözden kaçan önemli bir kaynak grubu “Ahi İcâzetnâmeleri” ve “Ahi Şecerenameleri”dir. Henüz çok azı tespit edilebilmiş olan bu belgeler, Ahilerin inançları, tarikat yapılanmaları ve manevi örgütlenmeleri gibi hususlarda birinci elden çok değerli bilgiler barındırmaktadır. Muhtelif neşriyatta bazılarının metinleri yayınlanmış, bazılarının da sadece bahsedilmiş olan Ahi icâzetnâmeleri ve şecerenameleri henüz müstakil bir inceleme konusu yapılmamıştır. Oysa Ahi icâzetnâmeleri ve şecerenameleri Ahiliğin sosyal ve dini tarihine ciddi katkı yapma istidadı barındıran çok önemli, fakat gözden kaçan bir kaynak grubudur. Bu tebliğ, söz konusu belge grubundan bir Ahi icâzetnâmesine yoğunlaşarak, bu tür belgelerin Ahilik tarihi bakımından ne gibi bilgiler sağlayabileceğini tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere, Ahiliğin kökenleri konusunda farklı iki görüş ortaya atılmıştır. Neşet Çağatay'ın savunduğu bir görüşe göre Ahilik tamamen bir Türk fenomeni olup kökleri Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır.¹ Daha tutarlı ve geniş kabul görmüş diğer bir görüş ise Ahiliğin Fütüvvet geleneğinin özellikle Anadolu Türk kültürü içinde burunduğu hususi bir şekli olduğunu savunmaktadır.² Gerçekten de eldeki bütün kaynaklar Ahilikle Fütüvvet arasındaki bu derin bağı ortaya koymaktadır. Gerek Ahi muhitinde yazılan Fütüvvetnâmeler gerekse diğer çağdaş kaynaklar Ahilerin Fütüvvet geleneğini devam ettirdiklerini ve Fütüvvet öğretileri etrafında toplandıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Fütüvvet ile Ahilik arasında çok güçlü bir bağ ve birinden diğerine kuvvetli bir süreklilik olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öte yandan, Abbasi halifesi el-Nasır tarafından son şekli verilen Fütüvvet ile Ahilik arasında bazı belirgin farkların olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu farkla-

¹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997).

² Franz Taeschner, “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, *İktisat Fakültesi Mecmuası* 15 / 1-4 (1953-4), 3-32; agm, “Akhi”, *EI*, 2nd ed., vol. I, 321-323; Ahmet Yaşar Ocak, “Fütüvvet, Tarih”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, cilt. 13, 261-263; Clauda Cahen, “Futuwwa”, *EI*, 2nd ed., vol. 2, 961-965.

rı iki ana başlık altında toplamak mümkündür: 1) sosyal taban ve 2) örgütsel ve doktriner yapı. El-Nasır Fütüvvet gruplarını kendi merkezi otoritesini artırmak için bir araç olarak kullanmayı amaçlamış ve ona göre Fütüvvete yeni bir şekil vermişti.³ Bu dönemde Fütüvvet erbabı daha çok yönetici elitler ve saray çevrelerinden oluşmaktaydı. Moğol istilası sadece Abbasi hilafetini yok etmekle kalmadı aynı zamanda el-Nasır tarafından yeniden yapılandırılan bu saray Fütüvvetine de ağır bir darbe indirdi. Abbasi hilafetinin sona ermesini müteakip kısa bir süre Memluk sultanlarının desteğiyle devam ettirilmekle beraber, el-Nasır tipi Fütüvvet kısa sürede tarih sanesinden çekildi. Aynı dönemde Anadolu'da Fütüvvet öğretilerinin geniş kitlelere yayıldığına ve özellikle kent hayatında belirleyici bir etken olarak yer bulduğuna şahit oluyoruz. Ancak, artık Fütüvvet öğretilerini yaşatan ve onlar etrafında örgütlenen insan kitleleri saray çevreleri veya yönetici elite sınırlı değildir. Aksine Fütüvvet bu dönemde popüler bir nitelik kazanıp şehir ve kasaba halkını oluşturan özellikle esnaf ve zanaatkarlar arasında yayılmaya başlamıştır.

Ahiliğin el-Nasır Fütüvvetinden belirgin diğer bir farkı yarı-tarikat yapısına bürünmüş olmasıdır. Gerek Ahi Fütüvvetnâmelerinde gerekse bu çalışmanın konusu olan icâzetnâme ve şecerenâme Ahiliğin tarikat niteliği belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan, Ahilik yolunda alınacak eğitimin önemli bir bölümü tasavvuf hakikatlerinin öğretilmesine ayrılırken, diğer yandan el-Nasır Fütüvvetinde hiç bulunmayan "şeyhler" örgütlenme hiyerarşisi içinde yerini almaktadır. Fütüvvet tarihinin en önemli dönüşümlerinden birisi olan bu süreç kurumları ve dinamikleriyle henüz incelenmiş değildir. İşte Ahi icâzetnâmeleri ve şecerenâmeleri bu bakımdan çok değerli hatta eşsiz bir kaynak gurubu olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, Ahilerin bu tarikat yapılanmalarının niteliğine dair en güvenilir ve birinci el bilgileri bu belgelerde bulmak mümkündür. Yine, Ahinin ve şeyhin vasıflarını ve Ahiliğin hangi düsturlar çerçevesinde bir fertten diğer ferde geçtiğini bu kaynak grubundan öğrenmemiz mümkündür.

Bu bağlamda inceleyeceğimiz belge bir Ahilik icâzetnâmesidir. 1363 (14 Şaban 775) yılında tanzim edilen belge, Ahi Turasan bin Habil'in gerekli eğitimi tamamladığını ve Ahilik icâzetini almaya hak kazandığını kayıt altına almaktadır. Bir kısmı Arapça bir kısmı Farsça olan icâzetnâme önemli bir Ale-vi/Kızılbaş ocağı olan Dedegarkın Ocağı tarafından muhafaza edilmiş ve Mehmet Akkuş tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayınlanmıştır.⁴ İçerik ve for-

³ Angelika Hartmann, "al-Nâsir li-Dîn Allâh", *EI*, 2nd ed., vol. 7, 996-1003; agm, "La conception gouvernementale du calife an-Nâsir li-Dîn Allâh", *Orientalia Suecana*, 22 (1973), 52-61; agm, "al-Suhrawardî, Shihâb al-Dîn Abû Hafs 'Umar", *EI*, 2nd ed., vol. 9, 778-782; Franz Taeschner, "Nâsir", *İslam Ansiklopedisi*, vol. 9 (1997), 92-94.

⁴ Mehmet Akkuş, "Farklı bir Ahilik İcâzetnâmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 21 (2002), s. 95-100.

mat bakımından tam bir icâzetnâme olan bu belge, Ahilik tarihine ve özellikle yukarıda işaret edilen dönüşüme ışık tutma bakımından çok değerlidir.

Belge iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm genel itikadi ve ahlaki ilkelere dair bazı bilgilerle Fütüvvetin esasına dair tanımlardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise Ahi Tursan bin Habil'in Ahiliği hangi şartlarla kimlerden aldığını anlatan Ahilik silsilesi yer almaktadır.

İcâzetname geleneğe uygun olarak hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Arkasından Kur'an-ı Kerim'den Fütüvvet öğretilerinin kaynağı olarak alınan bazı ayetler sıralanmaktadır. Kişinin mümin kardeşinin ihtiyaçlarına koşmasını salık veren bir hadisten sonra, Hz. Ali'nin Fütüvvete dair bir sözü aktarılmaktadır. Buna göre, Fütüvvet üç kısımdır: 1) makam ve mevki sahibi iken mütevazî olmak, 2) güçlü ve kuvvetli olunca affetmek, 3) ikramda ve iyilikte bulununca başa kakmamak. Devamında, Bayezid-i Bistamî'nin Fütüvvete dair bir sözü aktarılıp Fütüvvetin esasının başkalarına yardımcı olmak olduğu ifade edilmektedir.

"Peygamber size neyi getirdiyse onu alın, nelerden sakındırdı ise onlardan kaçın" (Haşr, 7) ayetinin arkasından müminlerin takip etmeleri gereken hususlar anlatılmaktadır. Burada sırasıyla iman esasları, İslamın şartları, ana-babaya ve büyüklere karşı saygılı olmak, akrabayı ihmal etmemek, riyadan uzak durmak, arkadaşlar ve komşulara iyi davranmak, zikri terk etmemek, yumuşak sözlü ve affedici olmak gibi hususlar sayılmaktadır. Arkasından "dediler ki, biz İbrahim denen genç bir yiğit işittik" (Enbiya, 60) ayetine atıfla Fütüvvetin Kur'an'da yer aldığı söylenmekte ve Fütüvvete dair açıklamalara geçilmektedir. Bu meyanda Fütüvvetin ilk şartının edep olduğu ifade edilmekte ve edebî faziletleri anlatılmaktadır.

Devam eden satırlarda Fütüvvet ehlinin sahip olması gereken altı haslet sayılmaktadır. Bu hasletler açık olması gerekenler ve kapalı olması gerekenler olarak üçer üçer gruplandırılmıştır. Açık olması gerekenlerin birincisi, Fütüvvet ehlinin kapısı ve gönlü herkese açık olmalıdır. İkincisi, alını açık olmalı ve daima misafir gözetmelidir. Üçüncüsü, kılıcını iyi kullanıp nefsini kurban etmelidir. Kapalı olması gerekenlerin birincisi, gözü başkalarının ayıplarına kapalı olmalı, insanların ayıplarıyla meşgul olmayıp onları görmezden gelmelidir. İkincisi, dili gıybet, yalana, buhtana ve masıvaya karşı kapalı olmalıdır. Üçüncüsü, belini haram işlerden korumalı, nefsinin gemini salıvermemelidir. İcâzetnâmenin genel ilkeler ve tanımlardan ibaret bu birinci bölümü şu öğütlerle tamamlanmaktadır: "vücutlarınızı az yemek, az uyumak ve az konuşmaya alıştırm; insanlara iyi muamele edin; kimseye eziyet etmeyin".

Belgenin Ahilik silsilesini içeren ikinci bölümü şöyle başlamaktadır: "İşte Ahi Tursan bin Habil bütün bu güzel huylara sahip, herkesin gönlünde taht kurmuş ve Fütüvvet dairesini tamamlamış bir kişidir. O Fütüvvet sahibi ve cömert

(*sahibü'l-fütüvvet ve'l-mürüvvet*) bir insandır. Akranlarının önde gelenlerinden, *hizmet ehli* ve Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı bir şahsiyettir." Ahi Tursan'ın Ahiliği Ahi Naki'den aldığı ifade edildikten sonra, "tarikatin zuhurunan beri" esas kabul edilen Ahiliğin ana rükünleri şöyle sıralanmaktadır: **dergah açmak, kandil asmak, mürid kabul etmek, yoldan gelen geçenlere hizmet etmek.** Ahilik bilgisi, otoritesi ve haklarının bir kişiye geçişinin sembolü olarak **kuşak kuşanmak** zikredilmektedir. Nitekim Ahi Naki'nin beline üstadı Seyyid Şerafeddin Ahi Hoca Osman'ın kuşak kuşattığı ifade edilmektedir. Ahi Tursan bin Habil'in Ahilik silsilesinde meşhur Ahi Evran da yer almaktadır ki ona silsiledeki diğer Ahilerden daha fazla ihtimam gösterildiği hemen anlaşılmaktadır. Ahi Evran "**fütüvvet ehlinin sultanı, mürüvvet ehlinin mefharı ve cömertlerin baş tacı**" sıfatlarıyla anılmaktadır.

Ahi Tursan bin Habil'in Ahilik silsilesi geriye doğru şöyle kaydedilmiştir: Ahi Tursan bin Habil – Ahi Naki – Seyyid Şerafeddin Ahi Hoca Osman – Ahi Sinaneddin Seyyid Yusuf – Ahi Seyyid Emirci – Ahi Nasıruddin Ahi Evran-ı Debbağ – Ahi Seyyid Ahmed – Ahi Seyyid Kayser – Ahi Seyyid Beşir – Ahi Seyyid Kaplan – Seyyid Hüsam-ı Süzenger – Seyyid Abdullah – Ahi Ferec-i Zengan – Seyyid Ali Uryan – Ahi Muhammed Hızır Bak – Ahi Muhammed-i Buhari – Ahi Seyyid Reşid-i Kübra – Abbasi halifeleri. İcâzetnamede, Abbasi halifelerine Fütüvvetin Hz. Ali soyundan geçtiği, Hz. Ali'ye de Hz. Hamza'nın Fütüvvet verdiği yazılıdır. Hz. Hamza ise Hz. Peygamber'den, o da Cibril vasıtasıyla Cenab-ı Hak'tan Fütüvveti almıştır.

Belgenin sonunda tarihi ve icâzetnâmeyi hazırlayan (Hacı Seyyid Yusuf) ve yazan (Abdullah) şahısların isimleri dercedilmiştir. En sonunda ise 17 tane şahidin isimleri kaydedilmiştir. Şahitler arasında "hâfız-ı âstâne", birkaç tane Ahi, birkaç tane hacı, bir tane şeyh ve birkaç tane seyid ünvanlı insan bulunmaktadır. Şayan-ı dikkat bir husus olarak iki tane hanımın ismi de şahitler arasında kaydedilmiştir.

Bu icâzetnâmenin birinci bölümü Fütüvvetnâmelerde yer alan bilgilerden bir seçme mahiyetindedir. Hz. Peygamber'in Fütüvvetin esasını oluşturan düsturlara dair hadisleri, Hz. Ali'nin Fütüvvetin başı ve piri oluşu ve bu bağlamda ondan sözler ve kıssalar aktarılması, Ku'an'dan ayetlerle Fütüvvete şer'i bir zemin tesis etme gibi hususlar Fütüvvet edebiyatının başlıca temalarındandır. Yine Fütüvvet erbabı için açık ve kapalı olması gereken nesneler de birçok Fütüvvetnâmede yer almaktadır. Ancak buradaki gibi 3+3=6 formülü Ahi muhitinde şekillenmiş gibi görünmektedir. Örneğin bu icâzetnâmeden kırk yıl kadar önce Gülşehri'nin kaleme aldığı *Kerâmât-ı Ahi Evran*'da ve *Mantıku't-tayr* tercemesinde çok yakın bir Fütüvvet ve Ahilik tanımı yer almaktadır.

Mantıku't-tayr tercemesinde bir bahiste kuşlar Hüdhd' den Fütüvveti sorarlar. Bu bölüm Gülşehri'nin kendi ilavesidir.

Biri sorar ki Fütüvvet ne durur / Bu ahıların işi ne durur
Ne kıla er kim Fütüvvetdar ola / N'eyleye ol işde berhordar ola.⁵

Gülşehri'nin konuya girişi daha baştan her şeyden evvel Ahilikle Fütüvvetin aynı şey olduğunu ortaya koymaktadır. Yukarıdaki ifadede "fütüvvet" ve "ahilerin işi" aynı anlamda kullanılmaktadır. Nitekim ilerleyen beyitlerde bu durum daha da netlik kazanacaktır. Fütüvvetin en belirgin ve herkesçe bilinen birinci emaresi ve şartının sofra açmak olduğu devamında gelen beyitten anlaşılmaktadır. Metinde kuşlar sorularını şöyle devam ettirmektedirler: "Şartı var mı sofradan artuk dahi / Bize bir batıldan anlatıl hakkı"⁶

Hüdhüd bu sorulara cevap sadedinde Fütüvvet esaslarını ve Fütüvvetdar olmak için gereken şartları açıklamaya başlamaktadır. Burada yine Fütüvvetdar ile Ahinin aynı anlamda kullanıldığına dikkat çekmek gerekir. Gülşehri Fütüvvetin esasını altı hususta özetlemektedir. Ona göre Fütüvvetdarın üç nesnesi açık ve üç nesnesi kapalı olmalıdır. Öncelikle alnı açık olmalıdır. Yani utanılacak bir iş yapmamış olmalı ve toplum karşısına tertemiz çıkabilmelidir. Toplumca benimsenmiş ahlaki değerlere sadık kalmalı, tam bir örnek insan olmalıdır. İkinci şart, Fütüvvetdarın (ahinin) sofrası açık olmalıdır. Bu ifadenin iki anlamı vardır. Birincisi, Ahi genel anlamda cömert ve mürüvvet sahibi olmalıdır. Muhtaçlara yardım etmeli ve bunu bir yaşam biçimi haline getirmeleidir. İkincisi, âstânesinde sofrası daima açık olmalı ve gelenin geçenin karnını doyurmalıdır. Gerçekten de bir Ahi zaviyesinin en belirgin vasfı her akşam halka açık verilen yemeklerdir. İbn Battuta Ahilerin misafirlere yedirip içirme konusunda ne derece ileri ve eşsiz olduklarını birçok örnekle anlatmaktadır.⁷ Yine Gülşehri Ahi Evran'ın asitanesinde her akşam yüz kişinin yemek yediğini kaydetmektedir.⁸ Aynı yerde, Ahi Evran'ın sofra dököp insanların karınlarını doyurmayı ne kadar sevdiği ve hatta kendi elleriyle helva yapıp yedirdiği vurgulanıp, akabinde sofra açıp yemek yedirmenin faziletleri ve Ahiliğin olmazsa olmazı olduğu ifade edilmektedir. Fütüvvetdarın açık olması gereken üçüncü nesnesi kapısıdır. O kendisine gelen ihtiyaç sahiplerini hiç bir zaman eli boş geri çevirmemelidir. Zira cönmertlik Ahiliğin ana unsurlarından birisidir.

Açık olması gereken bu üç nesneye mukabil Fütüvvetdarın üç nesnesi de kapalı olmalıdır. Öncelikle onun dili gıybet kapalı olmalıdır. Gülşehri'nin en fazla bahsettiği kusurların başında gıybet gelir. O kendi döneminde Ahilik iddiasında olan birçok insanın çekinmeden gıybet ettiğinden dert yanmaktadır.

⁵ Franz Taeschner, *Gülschehr's Mesnevi auf Akhî Evran, den Heiligen von Kirschebir und Patron der türkischen Zünfte* (Wiesbaden: Kommissionsverlag Franz Steiner GmbH, 1955), s. 52.

⁶ Taeschner, s. 52.

⁷ Ibn Battuta, *Travels in Asia and Africa 1325–1354*, trans. H.A.R. Gibb (London: Darf Publishers Ltd., 1983), s.125–27.

⁸ Taeschner, s. 28.

Mantıku't-tayr tercümesinde yer alan bir beyitinde konuyla ilgili hadis-i şerife de telmihde bulunarak zamanın Ahilerinden şöyle şikayet eder: “Bir kişi göster kim ol gaybet demez / Halk etini bal u yağ gibi yemez”.⁹ Gerçek Ahi bu konuda çok hassa olmalı ve dilini giybete katıyyen kapatmalıdır. Bunun yanında şirin ve yumuşak söz söylemeli, böylece kalplere seslenmeyi bilmelidir. Kapalı olması gereken ikinci nesne gözdür. Fütüvvetdarın gözü bağlı gerektir ta ki başkalarının kusur ve ayıplarını görmesin. Başkalarının kusurlarını görmemek ve hatta örtmek de öteden beri Fütüvvetin ana düsturlarından birisi olmuştur. Bu konuda Fütüvvetnâmelerde birçok kıssa anlatılmaktadır. Hatta bazı Fütüvvetnâmeler Hz. Ali'nin Fütüvvetin başı olmasını ayıp örtücülüğüne bağlamaktadır. Buna göre sahabelerden bir kişi Hz. Peygamber'e gelip bir başka sahabenin elan zina yaptığını ihbar eder. Bu durumdan rahatsız olan ve zina yapan kişinin bu suçunun sabitlenmesini istemeyen Hz. Peygamber durumu teftiş için Hz. Ali'yi gönderir. Hz. Ali söz konusu evin kapısına varınca gözlerini kapatıp içeriye girer ve “iki iseniz bir olun” der. Adam evden çıkıp kadın kalınca gözünü açar. Hz. Peygamber durumu sorduğunda evin içine kadar gittiğini ancak zina yapan insan görmediğini söyler. Vaziyetin aslı kendisine ayan olan Hz. Peygamber Hz. Ali'nin bu tavrını çok beğenir ve orada Ali'ye Fütüvvet kuşağını kuşatır.¹⁰ Bu kıssadan da anlaşılacağı üzere başkalarının ayıplarını görmemek, hatta örtmek Fütüvvet yolunun ana düsturlarındandır.

Gülşehri'ye göre Fütüvvetdarın kapalı olması gereken bir başka nesnesi uçkurudur. Bir Ahi asla harama uçkur çözmemeli, hatta meyletmemelidir. O bu hususta sadece helaliyle yetinmeli, hatta mümkünse o işte bile perhiz yolunu tercih etmelidir. Gülşehri Ahi Evren'in faziletlerini ve nasıl o yüksek mertebeye eriştiğini anlatırken şöyle demektedir:

Ahi Evran kim Hakk'a ermiş idi / Tengrinün didarın görmüş idi
Toksan üç yıl dünyada oldu tamam / Ne helal öninde geçdi ne haram
Gönlünü avret odına yakmadı / Kimsenin ağzın yüzüne bakmadı
Akla yar u nefse düşman ol idi / Pak din ü pak damen ol idi.¹¹

İşte ancak bu altı haslete sahip olan kişi Ahilik yoluna layıktır. Görüldüğü gibi, Fütüvvetin ön şartları konusunda Gülşehri ile icâzetnâme arasında tam bir uyum vardır.

İcâzetnâmede Ahi Tursan'ın Fütüvvet dairesini tamamladığı, sahibu'l-fütüvvet ve'l-mürüvvet ünvanını almaya hak kazandığı ve hizmet ehli olduğu ifade edilmekte, böylece Ahilik icazeti verildiği kaydedilmektedir. Burada Fütü-

⁹ Taeschner, s. 54.

¹⁰ Abdülhakî Gölpinarlı, “Burgâzî ve ‘Fütüvvet-Nâme’si”, in *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953-4), s. 119.

¹¹ Taschner, s. 14.

tüvvet dairesini tamamlamak olarak ifade edilen eğitim süreci Gülşehri'de biraz daha detaylı anlatılmaktadır. Buna göre, Ahiliği talep eden kişiye “terbiye” denir. Terbiye öncelikle bir Ahiye ahd u peyman ile bağlanmalıdır. Ahisinden öncelikle şeriatın gereklerini (oruç, namaz vb.) öğrenip uygulaması gerekmektedir. Terbiye, şeriat ilmini tahsil ettikten sonra Ahisinden edepleri öğrenir. Burada sayılan başlıca edepler, sofrada nasıl lokma yeneceği (sofra adabı), oturma-durma-yatma adabı, yürüme adabı, bakma adabı, alış-veriş adabıdır. Gülşehri bütün bu edep ilminin ancak âstânedede (ahi zaviyesinde) hasıl olacağını altını çizmektedir: “Ne edeb kim var ol yolda ola / Dükөлün âstânedede hasıl kıla”.¹²

Şeriat erkanını ve Fütüvvet edebini kamilen öğrenen terbiye artık “âyîne”¹³ olmuştur; yani hatalardan ve pürüzlerden temizlenmiş bî-dağal (aklı başında, ayık) olmuştur. Artık bu noktadan sonra şeyhin katına çıkmaya hazırdır: “Ahi katında bir âyîne ola / Şeyhi katında heman saykal bula”.¹⁴ Âyîne olan terbiyenin hâlâ bir eksiği vardır ki o da devir sırrına ermesidir. Terbiyelikten Ahiliğe uzanan eğitim sürecinin bu ikinci aşamasında şeyhin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Eğitiminin bu kısmında terbiye şeyhinden tasavvufun en derin sırlarını öğrenecektir. Bu süreçte, maden mertebesinden nebat mertebesine, oradan hayvan ve insan mertebesine ve nihayet melek mertebesine yükselmesi gerekmektedir. Nihayet yolculuğunun sonunda meleklikten de geçip Tanrı'ya ermesi beklenmektedir.¹⁵ Bu noktada, terbiye artık eğitimini tamamlamış, yolculuğun sonuna gelmiş ve Ahi olmaya hak kazanmıştır.¹⁶

Ham terbiyelikten başlayıp Ahiliğe kadar uzanan bu zorlu eğitim sürecinin iki ana bölümden müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır. Eğitimin bir kısmı şeriat kurallarını ve Fütüvvet adabını öğrenip tatpik etmekten ibarettir. Bu kısma zahiri eğitim de denilebilir ki daha çok toplumsal düzen, ahlaki ilkeler ve ritüel kaideleriyle ilgilidir. Terbiye bütün bu bilgileri uygulamalı olarak Ahisinden öğrenmektedir. Eğitimin bîatınını oluşturan ikinci kısımda ise tasavvufî hakikatler öğretilmektedir. Burada Ahi yine terbiyesinin başında olmakla beraber, karşımıza bir de şeyh çıkmaktadır. Aynı zamanda Ahilik icazetine de sahip olan şeyh, terbiyeye tasavvuf ilmini öğretmekte, böylece onun bîatınını tamir ve tamam kılmaktadır. İşte ancak bu mertebeye eren kişiler, yani Fütüvvet dairesini tamamlayanlar “sahibu'l-fütüvvet ve'l-mürüvvet” ünvanını taşıyabilirler.

¹² Taeschner, s. 56.

¹³ Gülşehri'nin *Mantıku't-tayr* tercemesinde iki defa geçen bu tabiri Fütüvvetnâmelerde ve diğer kaynaklarda görmedim.

¹⁴ Taeschner, s. 54.

¹⁵ Taeschner, s. 56.

¹⁶ *Kerâmât*'da Ahi Evren'i anlatırken onun Hakk'a erdiğini ifade etmektedir: “Ahi Evran kim Hakk'a ermiş idi / Tangrinün didarın görmüş idi”. Bkz. Taeschner, s. 14.

Bu tabirin Anadolu'da Ahilik ilmini kamilen tahsil edip posta oturan kişilere has bir ünvan olarak kullanıldığını gösteren bir başka kaynağımız, 1351 yılında ölen Ahi Şerafettin'in Ankara'da kendi adına yaptırdığı caminin ağaç mimberinin kapısında yazan kitabedir. Selçukî sülüs hattı ile yazılmış olan bu kitabede caminin banisi "el-İhvan sahibu'l-fütüvvet ve'l-mürüvvet" unvanıyla kaydedilmiştir.¹⁷ Yine aynı şahıs tarafından hazırlattırılan uzun bir şecerede (Halil Edhem 13 metre diyor) Ahi Şerafeddin'in soyu ve Ahilik şeceresi kaydedilmiştir. Bu belgede de Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin için "sahibu'l-fütüvvet ve'l-mürüvvet" ünvanı kullanılmaktadır.¹⁸

Osmanlı Sultanı I. Murat tarafından Ahi Musa'ya Hicri 767 (1366) yılında verilen bir beratta da Ahiliğin alamet-i farıkası olarak aynı ifade yer almaktadır. I. Murat'ın Ahi Musa'ya Miğalkara'da bir pare yeri evlalık vakıf olarak verdiğini kayıt altına alan bu belgede, Ahi Musa için kullanılan unvan (elkab) "sahibu'l-fütüvvet ve'l-mürüvvet" olarak karşımıza çıkmaktadır. Belgede ayrıca I. Murat'ın kendisinin Ahilerden kuşak kuşanarak Ahilik yoluna girdiği açıkça ifade edilmektedir. Hatta kendisine evlatlık vakıf olarak yer verilen Ahi Musa'nın da Ahilik kuşağını doğrudan I. Murat'tan kuşandığı, yani Ahilik icazetini ondan aldığı ifade edilmektedir. Beratta temlik edilen yerin Ahi Musa'dan sonra onun evlatlarına ve/veya kendisinin Ahilik icazeti verip yerine dikeceği kişilere geçeceği belirtilmektedir.¹⁹

Bu çalışmada ele aldığımız Ahi icâzetnâmesine geri dönecek olursak, Ahilik icazeti alan kişiye bu icazetle verilen yetkiler dört ana başlık altında toplanmaktadır: dergah açmak, kandil asmak, mürid tutmak ve gelene geçene hizmet etmek. Burada sayılan yetki ve görevler Fütüvvetin Anadolu'da bürünmüş olduğu tasavvuf karakterini net olarak ortaya koymaktadır. Zira herhangi bir tarikatte kendisine şeyhlik icazeti verilen bir kişinin yetki ve sorumlulukları da bunlardan farklı değildir. Kendi dergahını açmak ve burada mürit kabul edip yetiştirmek bir şeyhin ana meşgesidir. Gelene geçene hizmet etmek ise, (ki bu hizmetin aslını konaklama ve yemek verme oluşturun) hem tasavvuf geleneğinde öteden beri mevcut olan bir uygulama, hem de bu dergahları mali olarak destekleyen vakıfların hemen hepsinin vakfiyelerinde yer alan şart-ı aslidir.

Bir Ahi zaviyesinin nasıl olduğu ve nasıl işlediği konusunda içeriden en zengin bilgi Gülşehri'nin *Kerâmât-ı Ahi Evran*'ında yer alır. Burada kaydedildiğine

¹⁷ Halil Edhem, "Ankara Ahilerine Aid İki Kitâbe", *Tarihi Osmânî Encümeni Mecmu'ası* 41 (1332/1913-4), s. 312.

¹⁸ Halil Edhem, s. 314. Bu belgenin eksik bir değerlendirmesini Irène Mélikoff yapmıştır. Bkz. Mélikoff, "Bir XIII. Yüzyıl Ahi Belgesi", *Destan'dan Masal'a Türkoloji Yolculuklarım*, çev. Turan Alptekin (İstanbul: Demos Yayınları, 2008), 169-184.

¹⁹ Franz Taeschner, "War Murad I. Grossmeister oder Mitglied des Akhî bundes?", *Oriens*, 6/1 (1953), 23-31.

göre, ölümünden sonra Ahi Evran'ın âstânesi genişletilmiştir.²⁰ Gülşehri, Ahi Evran'ın uçmak (cennet) ehlini sarayında topladığını söyledikten sonra âstâne-
sinin canlı bir tasvirini yapmaktadır. Âstânede her gece yüz kişi yemek yemekte
ve Ahi Evran'ın canına rahmet dilemektedir. O, her gece toplanan bu insanların
hizmet için belleri bağlı terbiyeler ve Ahiler olduklarını söyler. Kimisi pir kimisi
yiğit olan bu insanlar Ahilerine ikrar bağlamış ve Ahileri yolunda sabittirler.
Buna karşın Ahiler de terbiyelerine karşı lütfkârdır. Kocalar hizmetle âstânede
oturmuş, yiğitler ise kapıda durmuş vaziyette tasvir edilmektedir.²¹ Gülşehri'nin
bu dergahta 50 yıl hizmet ettiği (bunu bizzat kendisi ifade etmektedir) göz önü-
ne alınırsa onun kayıtlarının kaynak değeri anlaşılacaktır.

Gülşehri ayrıca, Ahilik yoluna hakıyla varan kişiyi ulu bilmenin önemini ve
ona akçesini ödemek gerektiğini vurgulamaktadır. Zira sofraya açıp aç doyurmak
ve Ahilik yapmak için akçe gerektir. (Burada kimin kime neden akçe ödemesi
gerektiği çok net değil). Devam eden bölümde, malı terketmenin fazileti anla-
tıldıktan sonra, kişinin malını terketmeden Ahi olamayacağı ifade edilmekte,
sofraya açıp insanları doyurmanın Ahiliğin temel şartı olduğu vurgulanmaktadır:

Hanumanı tarumr ilk eylenüz / Andan Ahilik sözü söylenüz
Yoksa etmeksiz kuru söz söyleyen / Gendüzini oldur uçun eyleyen.²²

Kandil asmaya gelince, en azından Anadolu tasavvuf geleneğinde kandil as-
mak veya çerağ uyandırmak tasavvuf yolunun ana sembolleri arasında yer al-
maktadır. Örneğin, Gülşehri'de âstâne ve çerağ (kandil) ayrılmaz bir bütünün
parçaları gibi aktrılmaktadır. Bir âstâne ancak kandil ile âstâne olur ve orada
yanan kandil adeta âstâneyi dolduran nurun sembolüdür. Örneğin *Mantiku't-
tayr* tercemesinde Bîşr'in Ahiliği nasıl yücelttiğini anlatırken onun âstâne açtığı-
nı ve içine kandiller astığını ifade eder.²³ Yine *Kerâmât-ı Ahi Evran*'da âstânedeki
bahsederken onun tamamlayıcısı olarak hemen çerağı anlatır. Bu bağlamda, Ahi
Evran'ın âstânesinde yirmi bin çerağ yandığını, öldüğü halde kendisini hâlâ o
âstânede gördüğünü, dünyada devran döndükçe onun âstânesinde çerağların
yanmaya devam edeceğini söylemektedir.²⁴ Çerağ veya kandil Yahya bin Çoban
Fütüvvetnâmesi'nde de vurgulanan bir Ahilik erkânıdır. O, eserinin başında
sebeb-i telifini açıklarken, yazdığı Fütüvvetnâmenin Cuma geceleri çerağlar
altında Ahiler tarafından okunmasını ve güçleri yettiğinde orada anlatılan edep-
erkanını tutmalarını salık vermektedir.²⁵ Cuma geceleri toplanılan Ahi zaviyele-

²⁰ Taeschner, *Gülşehris Mesnevi auf Ahî Evran*, s.22.

²¹ Taeschner, s.28.

²² Taeschner, s. 30.

²³ Taeschner, s. 62.

²⁴ Taeschner, s. 24.

²⁵ Gölpınarlı, s. 113.

rinin en belirgin unsurunun çerağ olduğu bu zaviyelerde misafir olan İbn Battuta'nın gözlemlerinde de açıkça görülmektedir.

Elimizdeki icâzetnâmede Ahilik yetkileri ile mücehhez olmanın sembolü kuşak kuşanmadır. Bu da el-Nasır Fütüvvetinden Ahiliğe dönüşümün önemli göstergelerinden birisi olarak kabul edilmelidir. Zira el-Nasır Fütüvvetine dair eserlerde (ki başta Fütüvvetnâmeler gelir) inisiyasyon sembolü olarak daima şalvar giymek kaydedilmektedir.²⁶ Oysa Ahi kaynaklarında, tıpkı icâzetnâmede olduğu gibi, artık şalvarın yerini kuşak (şedd) almaya başlar. Yukarıda bahsedilen I. Murat'ın beratında bu durum çok açıktır. Yine 14. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen Yahya bin Çoban'ın Fütüvvetnâmesinde şalvardan bahsedilmekle beraber kuşak ön plandadır.

Sonuç olarak, incelenen icâzetnâmenin Ahilik tarihinde dair bilinen kaynaklarla uyum içinde olduğu görülmektedir. Bununla beraber, Ahiliğin özellikle tasavvufî yönü ve yarı-tarikat yapılanmasına dair somut veriler ortaya koyması itibariyle diğer kaynak gruplarından ayrılmaktadır. Belgeyi bu bakımdan öne çıkaran en belirgin fark, onun Ahi muhitinin içinde üretilen bir belge olmasıdır. Bu özelliği, icâzetnâmeyi Ahiliğin iç yapılanmasına dair güvenilir bir kaynak kılmaktadır. Ayrıca belge, formu ve içinde yer alan ifadeler bakımından 13. ve 14. yüzyıl Anadolu'susunda Ahi örgütlenmesinin eski "fütüvvet evi" temelli yapıdan uzaklaşıp zâviye temelli adeta bir tarikata dönüştüğünü net ve güvenilir bir şekilde ortaya koyan en güçlü kaynak olarak karşımızda durmaktadır. Ne yazık ki incelediğimiz bu icâzetnâme şimdilik bilinen türünün tek örneğidir. Şecerename formunda kimi Ahi belgeleri tespit edilip yayınlanmış olmakla beraber, bunlar hem geç dönemlere hem de münhasıran debbağ esnafına ait olması itibariyle 13.-14. yüzyıl Ahilik tarihine ışık tutma bakımından zayıftırlar. Kamusal ve özel kütüphanelerde yapılacak araştırmalarla bu türde yeni belgeler keşfedilebilirse, bunun özelde Ahilik tarihi genelde de Anadolu tarihi alanında yapılan çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı şimdiden söylenebilir.

²⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XI (1949-50), 6-354.

BİR KAVRAM OLARAK AHİLİK: SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM

AKHISM AS A CONCEPT:
A SOCIAL PSYCHOLOGICAL APPROACH

Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU

Bingöl Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı
Psikoloji Bölüm Başkanı

ÖZET

Günümüzde "Ahilik" esnafa özgü bir kavram olarak algılanmakta; Ahilik denilince esnaf, esnaf denilince de Ahilik akla gelmektedir. Ahilik, 13.y.y.'in ilk yarısından, 19.y.y.'in sonlarına kadar, Türk insanının mesleki, ahlaki ve sosyal bağlamda olgunlaşmasını sağlayan, sanat ve meslek icra edenlerin gereksinimlerini, davranış biçimlerini ve çalışma şartlarını ve ilkelerini düzenleyen fonksiyonel bir sosyal kurumdur. Ahilik, mesleki teşkilatlar ve yaygın eğitim kurumları olarak bilinen ilk ciddi mesleki kurumlardır. Aynı zamanda dönemin bir sivil toplum kuruluşu rolünü de üstlenmiştir. Ahilikte amaç, Türk örf, adet, gelenek ve görenekleri ile İslam inancını birleştirerek, bireylerin sosyal, kişilik, ahlaki ve mesleki gelişimlerini ve olgunlaşmalarını sağlamaktır. Bu kurumlarda her yaş ve her sınıftaki insanlar eğitildiğinden, bireylere sosyal hayatı düzenleyen dini, ahlaki ve mesleki değerler kazandırılmış ve böylece aralarındaki sosyal bağlar kuvvetlendirilmiş, güzel ahlaklı ve aklı selim bireylerden oluşan sağlam bir sosyal doku ve sosyal yapı oluşturulmuştur. Bu gelenek, asırlarca sosyal kalıtım yoluyla nesilden nesile aktarılmıştır. Birey-toplum münasebetlerinde de Ahilik, toplum için bireyi, birey için toplumu feda etmeyen bir anlayışa göre hareket etmiştir. Böylece, "Akla yar, nefse düşman olan faziletli er kişi"ler yetiştirilmesi benimsenmiştir. Ekonomik hayatta, çalışma ve iş hayatı ibadet sayılmaktadır. Bireye verilen değer sonucunda dayanışmacı ve diyaloga dayalı toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Sınıf çatışmasının ve menfaat çatışmasının olmadığı, aksine iç huzur ve sosyal barışın sağlandığı bir toplum yapısının şekillenmesinde önemli işlev üstlenmiştir. Bireysel bağlamda ise, kendisiyle ve içinde yaşadığı toplumla barışık ve uyumlu, yetenekli, mesleki ve sosyal becerileri gelişmiş, sosyal kuralları ve değerleri öğrenmiş, davranışlarında ölçülü hareket eden, sağlam karakterli ve sağlam kişilikli bireyler bu kurumlar vasıtasıyla topluma kazandırılmıştır. Böylece, Ahilik kurumları, "birey-toplum" bağlamında önemli işlevler üstlenmiştir.

Bu bildiri de Türk kültür ve medeniyet tarihi içinde, önemli bir yaygın eğitim kurumu olarak önemli işlevler üstlenmiş olan Ahilik mesleki teşkilatı, bir kavram olarak ele alınarak, psiko-sosyal analizi yapılmış, bireylerin kişilik, mesleki ve sosyal gelişimindeki önemi ve fonksiyonları üzerine genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahilik; sosyalleşme, karakter; kişilik; meslek; çırak; sosyal kalıtım.

ABSTRACT

Today "Ahilik (Akhism)" is perceived as a concept peculiar to tradesman; when we say Akhism tradesman comes, when we say tradesman Akhism comes to mind. Akhism is a functional, social foundation which makes Turkish people mature in the context of profession, morality and socio from the first half of 13th century to the end of 19th century, and organizes the requirements, the shapes of their behaviour, work conditions and principles of those who performs art and profession. Akhism is the first true occupational foundations known as occupational organizations and informal education foundations. It also undertook the role of a civilian society foundation of that period. The aim in Akhism is to get individuals to develop and to mature socially, personally, morally and professionally, combining the Turkish consuetude, custom, antiquities and the belief of Islam. As the people of every age and class have been educated in these foundations, individuals have been acquired the religious, moral and occupational values that organize social life and so the social connections have been reinforced and as a result a healthy social connection and structure that has been formed of well-behaved and sensible people has been composed. This tradition has been transferred from generation to generation by social heredity for centuries. Akhism in the relation of individual and society has behaved according to the understanding of not sacrificing individual for society and society for individual. So, that "Virtuous people who are friends to mind, enemies to the flesh" are educated have been appropriated. In the economic life, working and business life is considered as worshipping. As a result of value that is given to individual, a solidarist and dialogue based society structure has appeared. It has undertaken an important function in the embodiment of a social structure where there is no class conflict and benefit conflict, on the contrary peace of mind and social reconciliation is provided. As for the individual context, the individuals who are in peace and harmonious with themselves and the society in which they live, talented, the individuals whose occupational and social abilities are developed, the individuals who learnt the social rules and values, who behaves prudently, who are well-charactered and who have good personality have been taken to the society through these foundations. So, Akhism foundations has undertaken important functions in the context of "individual-society".

In this report, Akhism occupational organization, which has undertaken important functions as an important common foundation of education in the history of Turkish culture and civilization, taking up as a

concept, the psycho-social analysis has been done and a general evaluation has been done on the importance and functions in the personality, occupation and social development of individuals.

Key Words: *Akhism; socialization; character; personality; occupation; apprentice; social heritage.*

1. Giriş

Ahilik Teşkilatı'nda, insan-insan, insan-toplum, insan-eşya, insan-tabiat ilişkileri, bireyin mutluluğuna ve toplumun huzuruna göre düzenlenmiştir. Ahiliğin temel felsefesi, doğru, güvenilir ve emin insan olma bağlamında "insanın eline, diline, beline sahip olması"dır. Bu yaklaşım, Ahilerin dünya ve ahret mutluluğu için dengeli bir hayat sürmelerini sağlamıştır. Dolayısıyla emek (iş) gücünün, tüketicinin ve tabiatın (doğanın) sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak ve haksız rekabetin önüne geçilerek, bireysel ve toplumsal huzurun sağlanmasına çalışılmıştır. Ahilik kültürünü alan bireyler, dayanışmacı bir ruh yapısına sahiptirler. Birlik ve beraberlik içinde büyük hedeflere yürümeyi ilke edinirler. Ahilik, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, israfa, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya karşı olan bir sistem üzerine kurulmuştur. Kısaca, ahlaki ve insani olmayan her türlü davranışa karşıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, mesleğe adımını atan çıraqlara ilk önce toplumun ahlaki değerleri öğretilmekteydi. Daha sonraki aşamalarda ise, meslek eğitimine geçilirdi. Meslek eğitiminde ise teori-den çok "yaparak ve yaşayarak öğrenme" (learning by doing) ön plandaydı. Bu sistemde, bireylere verilen eğitimde sadece mesleki bilgi ve beceriler değil, aynı zamanda dini, ahlaki, askeri, sanatsal ve toplumsal bilgiler de öğretilmiştir. Ahilikte bilinçli ve sosyal sorumluluğu gelişmiş insan yetiştirilmeye özel bir önem verilmiştir. Bu sistemde, "çalışmak, öğrenmek ve olgun insan olmak" için çaba gösterilmiş ve "birinin diğersiz olamayacağı" anlayışı benimsenmiştir. Ahilik modelinin temelinde insanların birbirini sevmesi, değer vermesi, yardım etmesi, fakir ve yoksulu gözetmesi, iş hayatında ve alış-verişte ahlaki kuralları ölçüt alması ilke olarak benimsenmiştir. Ahilerin ilk teşkilatlanmaları Kırşehir, Eskişehir ve Ankara'da olmuştur. Ahiler kent ve kasabaları dolaşarak özellikle meslek ve sanat sahiplerini örgütlemişlerdir. Ayrıca Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı da kadınları bir araya getirmiş, özellikle savaşlarda etkinlik gösteren "Bacıyan-ı Rum"u kurmuştur (<http://www.ahilik.net/index>.Erişimtarihi:11.08.201).

2. Araştırmanın Amacı

Türk düşünce sistemi içerisinde var olan Ahilik, toplumun her kademesinde bir takım uygulama, tören ve inanışlarla kendini göstermektedir. Türk Milleti'nin sosyo-kültürel tarihi içerisinde Ahilik anlayışının ve teşkilatlanmasının

önemli bir yeri vardır. Ahilik sisteminde, fakir ile zengin, üretici ile tüketici, işçi ile patron, usta ile çırak, işgücü ile sermaye, birey ile toplum, millet ile devlet arasında sağlıklı ilişkiler kurulması esas alınmıştır. Bu çalışmada Türk kültür ve medeniyetinde tarihi bir fonksiyonu olan Ahilik Teşkilatı birey-toplum bağlamında ele alınmıştır. Ahilikteki sosyal ve ekonomik yaşamın bireye kazandırdığı davranışlar araştırılmıştır.

Ahiliğin özünde ayrımcılık, parçalanmak yoktur. Birleştirmek ve bütünleştirmek vardır. Bu düşünce; herhangi bir alanda değil her konumda ürünlerini vermiştir. İş bölümü yapmayı ve akılcı çalışmayı, parçaları bütünleştirmeyi önermiştir. Birlikten dirlik doğacağını, bir elin nesi var, iki elin sesi var deyişle özetlemiştir. Birlik, toplumu meydana getiren herkesi içine alan; hiçbir bireyi dışarıda bırakmayan bir yapıdır. Aksi halde sürüden ayrılanı kurt kapar atasözüyle, bölünmenin tehlikesini ortaya koyar (www.ahilikderneği.org.)

3. Araştırmanın Kavramsal Temelleri

3.1. Ahiliğin Tanımı

Türk Dil Kurumu sözlüğünde Ahi, “erkek kardeş”, Ahilik ocağında olan kimse “eli açık ve cömert” olarak tanımlanmaktadır. Ahilik ise kökü eski Türk töresinde olan ve Anadolu’da yüksek bir gelişim gösteren esnaf, zanaatçı, çiftçi gibi bütün çalışma kollarını içine almakta, “eli açık” ve cömert” olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir açıdan Ahilik, “temel kaynakları Fütüvvetnâmelerde yer alan insani erdem ve prensipleri benimsemek ve savunmak esasına dayalı bireylerin kişilik ve ahlak bakımından da donanımlarını sağlayan bir kurumdur. Fütüvvet, “soy temizliği, mertlik, yiğitlik, gençlik, delikanlılık, cömertlik, el açıklığı ve esnaf teşkilatı” anlamlarına gelmektedir (Kurtulmuş, 2011; TDV, 1998; Doğan, 1998; AnaBritannica, 1993; www.ankaracamcilarodasi.org.tr/resimler/ahilikhaftasi.pdf; www.ahilik.net; http://istesob.org/ahilik.html, Erişim tarihi: 11.08.2012). Köksal (2008)’e göre Ahilik ise, “İslam dünyasında Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah tarafından kurumsallaştırılan “fütüvvet” kurumunun, Anadolu’da XIII. yy’dan itibaren milli ve yerli unsurlarla donanmış bir şekli iken; Akman’a (2006) göre ise Ahilik, mesleki-ahlaki bir örgüt olan, Anadolu’ya özgü bir kuruluş olup, toplumun tümünü kapsayan bir değerler sistemidir. Terim olarak Ahilik, XIII. Yüzyılda Anadolu’da, Balkanlar’da, Kırım’da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkar ve üretici (sanayi) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlaki, siyasi, iktisadi, felsefi duygu ve prensipler anlamına gelir (www.ahilikderneği.org, Erişimtarihi:08.09.2012).

Bir şehirde ne kadar esnaf teşekkülü varsa, her birinin ayrı reisleri olup, en büyüğüne “Ahi Baba” derlerdi. Ahi babalar, reisleri bulundukları bütün esnaf teşekküllerinin sistemli şekilde çalışmasını temin etmek, şikâyetleri devlete iletmek ve mesleğe yeni girenlere “şed” bağlatmak, gibi yetkilere sahipti. Osmanlı ülkesindeki bütün Müslüman sanatkarlar, Ahi babalardan ve onların yetki verdi-

ği kişilerden aldıkları izin belgesi ile iş görür, sanat icra eder ve satış yapabilirlerdi. Ayrıca Ahi babalar, emirlerindeki idareciler vasıtasıyla, esnaflığa aykırı hareketlerde bulunanları kontrol eder ve cezalandırırlardı (TDV, 1998:527-528).

3.2. Ahiliğin Ortaya Çıkışı

Ahilik, Anadolu'da 13. y.y.'da Ahi Evran döneminde gelişmiştir. Ahilik Teşkilatının kurucusu Ahi Evran, Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğmuştur (1171). Ahilik Teşkilatının Anadolu'da kurulup gelişmesinde, "Fütüvvet" teşkilatının büyük bir tesiri vardır. Temelde Kuran'a ve Hz. Peygamberin sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslami anlayışa doğrudan bağlı olan Ahiliğin, Tasavvuf'ta önemli bir yeri bulunan "uhuvveti" hatırlatmasından dolayı kolayca yayılması ve kabul görmesinde etkili olmuştur. Türklerin İslamiyeti kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden "itibaren Fütüvvet" ülküsünü benimseyip kendilerine has "yiğitlik, cömertlik, kahramanlık" vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte, Ahiliğin temel belirleyici olan İslamî Tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde geçerliliğini korumuştur. I. Alaeddin Keykubat zamanında, Halife Nasır'ın meşhur mutasavvıf Şehabeddin Sühreverdîyi Anadolu'ya göndermesinin Anadolu'da Ahi teşkilatının kurulmasında önemli bir yeri vardır. Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasuriddin Mahmut (Ö. 1262) sonraları Ahi Evran ismiyle anılmıştır. Özellikle I. Alaeddin Keykubat'ın büyük destek ve yardımıyla, Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahi Evran'ın büyük rolü olmuştur (TDV, 1998). Ahi birlikleri her kurum gibi, belli ihtiyaçları karşılamak gayesi ile kurulmuşlardır. "Asya'dan gelme sanatkar ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanatkarlar karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri, ancak; aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabildi. Ahi birlikleri bu şartların tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Ekinci, 1989).

Zaman içerisinde sosyal içeriği değişen Ahilik Teşkilatı, 17. y.y.'dan sonra loncalara dönüşmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde, Ahi birlikleri büyük ölçüde çözüldü. Tümüyle loncalara ve gediklere dönüştü. 18. y.y.'dan sonra, iç ve dış ekonomik gelişmelerin etkisiyle işlevlerini yitirmeye başladılar, Meşrutiyet dönemi yenilikleriyle de iyice zayıflamışlardır (Ana Britannica, 1993; Ekinci, 1989).

3.3. Ahiliğin Amacı ve İşlevi

Ahiliğini asıl amacı, insanların dünya ve ahrette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Ahiler, çatışmacı değil, dayanışmacı bir ruh yapısına sahiptirler. Anadolu'da XIII.yy'da devlet otoritesinin zayıfladığı dönemde, şehir hayatında yalnızca iktisadi değil, siyasi yönlerden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahiler, bağımsız bir siyasi güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezi otorite

tenin zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasi ve askeri güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, bu birlikler mesleklere ait problemleri hallederek, devlet ile olan münasebetleri düzenlemekteydiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti bu birliklerin asli görevi idi. Teşkilata yeni girenlere, “çırak” veya “yiğit” denirdi. Mesleğin geleceği açısından, çırakların yetiştirilmesine çok özen gösterilirdi. Ahilik Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda da önemli rol oynamıştır. Âşık paşazade, Osmanlı Devleti’nin kuruluşu sırasında aktif rol oynayan 4 zümre arasında Ahileri de zikretmektedir. Çıraklar, mesleği çok iyi öğrenmedikçe, dükkân açamazlardı. Birlik içinde yükselmek için, mesleki ehliyet ve liyakat şarttı. Sanat erbabı içerisinde, en dürüst ve en çok saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde olan bir üstat teşkilatın reisi olup, kendisine “ahi” deniyordu. Büyük âlim ve mutasavvıf Şeyh Edibali de bir Ahi şeyhi olup, kızını Osman Gazi ile evlendirmişti (TDV, 1998).

Ayrıca, esnaf ve çiftçi üretici kesimlerin üretim şekillerini, üreticilerin birbirleri ve toplulukla ilişkilerini düzenleyen, iş ahlakına dayalı bir üretim felsefesi oluşturan Ahilik, yardımlaşmaya, zayıfların ve gariplerin korunmasına da geniş yer vermiş, Anadolu’nun sosyal ve ekonomik hayatında tesirlerini günümüze kadar devam ettirmiştir (Doğan, 1998). Ahilik, kasaba ve şehir nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan esnafın davranışlarını da belirlemiştir. Osmanlı zanaatları, çırak-kalfa-usta eğitiminde öğrenildiğinden, Ahilik adabı sosyo-ekonomik yapının temel ahlaki işlevini yerine getirmekte idi (İnancık, 1999). Köylere kadar yayılmış olan bu teşkilatın temelinde yardımlaşma ve topluluk düzenini koruma yatar. Ahi örgütleri dışında kalan bir kişi, her hangi bir etkinlikte bulunamazdı. Ayrıca, Ahi zaviyelerinde, kadılar ve müderrisler tarafından düzenli olarak dersler verilirdi. Okuma yazma bilmeyen kalmaz, herkese yeteneğine göre, “hat, tezhip, müzik ..vb” bir sanat mutlaka öğretilirdi. Ayrıca, kılıç kullanma, ata binme, ok atma gibi askerlik becerileri öğretilirdi. Alım-satım işlerinde birlikte davranma, belirli topluluklar biçiminde ortaklık, kalitede standartlaşma temel ilkelerdi. Kurallar Ahilerin bozuk mal satmamalarını öngörür, satanlar meslekten men edilirdi. Aralarında bir özdenetim sistemi vardı (Ana Britannica, 1993). Ahi Evran, mesleği, yaşantısı ve mücadelesiyle günümüz insanının ihtiyacı olan bir insan modelini de ortaya koymaktadır. Ahi Evran, mesleğiyle örnek olduğu gibi yaşantısıyla da örnektir. Çünkü o, dürüst, çalışkan, cömert insanlardan oluşan bir toplum özlemiyle Ahi zaviyelerini kurup yaygınlaştırmaya çalışırken derviş yumuşaklığında bir “ipek”; Anadolu’nun işgal edilmesine seyirci kalmayıp çevresindeki Ahilerden oluşturduğu güçlerle Moğol istilasına karşı bayrak açarken -bir belgede söylendiği gibi- 1Tatar muhalifi, savaştan bir çelik” idi (Köksal, 2008). Yaklaşık 1000 yıl Türk Milletinin Anadolu’daki sosyal, ekonomik, kültürel ve politik hayatında önemli fonksiyonlar üstlenmiştir (Akça, 2003).

İbn-i Batuta, Seyahatnamesi'nde, Ahilerin "zorbaların hakkından gelmek, onları yok etmek, zalim ve edepsiz tabakasıyla bunlara katılan şirretleri katledip ortadan kaldırmak hususunda bunların bir benzeri yoktur" demektedir (Şeker, 2006). Buradan da anlaşıldığı gibi, Ahiler kötülöklere karşı olup, kötölöklere ortadan kaldırarak, toplumda huzur, barış ve güvenliğı sağlıyorlardı. Mahalli otorite, Ahiler tarafından temsil edilirdi. Ahilik önemlidir, çünkü Türk toplumunun ve bütün insanlık âleminin kurtuluş programı Ahilikte saklıdır (Köksal, 2008).

3.4. Ahilikte İş Ahlakı ve Görgü Kuralları

Ahiliğin özünde insan sevgisi vardır. Ahilik insanı bir bütün olarak görmekte ve onu bütün yönleriyle geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ahilik ahlakının kaynağı Fütüvvettir. Fütüvvet, "genç, yiğit, cömert demek olan "feta" kelimesinden türemiştir (Köksal, 2008).

"Ahilik, hem dünya, hem de Ahreti birlikte düşünen bir felsefeye sahiptir. Bu görüşü emreden ayet ve hadisler de vardır. "Hiç ölmeyecek gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi Ahret için" çalışmayı emreden hadis dünya ile Ahreti ne güzel bütünleştirmektedir. Ahilikte mal, servet ve sadece kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımazdı. Bunlar, ancak kendinden üstün bir gayenin gerçekleşmesine vasıta oldukları takdirde bir değer ifade ederler. Örneğin, başkalarına muhtaç olmadan yaşamak için veya başkalarına yardım etmek için kazanılan para değerlidir. Para kazanmayı hayatın gayesi haline getirmek Ahilik düşüncesine terstir. Çünkü vasıta olan para, gaye haline gelirse, gaye olan ahlaki değerler de vasıta haline gelir ki, bu son derece ahlaksız, zalim ve sömürgeci dünya görüşünün temeli olur. Örneğin, para kazanmak gaye olursa, başkalarına yardım etmek de bir vasıta olur. Bunun uygulamadaki sonucu kişilerin daha çok para kazanmak için başkalarına yardım yapmasıdır. Hayır, yapmak için değil de, başkalarının güvenini ve saygısını kazanarak karını arttırmak isteyen tüccarların fakirlere bu gaye ile yardım etmesi böyle bir zihniyetin ürünüdür. Genellikle buna yardım değil, kazanç usulü denilebilir. Çünkü amaç fakirlere yardım etmek değil, onları vasıta olarak kullanıp daha çok para kazanmaktır. Yardımın vasıta olarak kullanılmaması için İslam dini "sağ elin verdiği sol elin bilmemeli" ölçüsünü getirmiştir.

Ahilerin mal ve servet hakkındaki düşünceleri, onların ekonomik faaliyetlerine de yansımıştır. Ahiler, insanların kendi emekleri ile geçinmelerini ve hiç kimseye muhtaç olmamalarını isterler. Bu sebeple, Ahilerin emeğini değerlendirebilecek bir işi, özellikle bir sanatı (zanaatı) olması, ahlak kaidesi haline getirilmiştir. Bazı Fütüvvet namelerinde işsizlik "batıl" olarak kabul edilmekte ve "ahlaksızlık" sayılmaktadır. Bu sebeple Ahiler çalışmayı ibadet saymışlardır. Onun için Ahilerin iş yerleri, onların ibadet yerleri olarak bilinir. Ahilikte iş yerleri, mescitler hatta camiler derecesinde kutsaldır. Ahinin iş yeri Hak kapısıdır. Bu kapıdan hürmetle

girilir, saygı ve samimiyetle çalışılır, helalinden kazanılır, helal yerlere ve israf ve savurganlıktan kaçınılarak kararınca harcanır (<http://istesob.org/ahilik.html>).

Ahilik teşkilatının yüksek ahlaki değerleriyle yetişen Osmanlı esnaf, sanatkâr ve tüccarı Batılı devletler nazarında çok önemli bir yer edinmiştir. Alman Başbakanı Bismark "Türkler, Asya'nın centilmenleridir" sözüyle Ahilik kültüründe yetişen Türk insanını tanımlıyordu. Ayrıca İngiliz Ticaret Odalarının birinde asılı bulunan levhada "Her zaman Türk tüccarları ile alışveriş et" sözünün yer alması Türk esnafının, tüccarının ve sanayicisinin dün sahip olduğu ve bugün terk ettiği Ahilik kültürünü ifade etmektedir. İş başında verilen eğitim ile iş dışında verilen eğitim birbirini tamamlar. Farabini'nin de ifade ettiği gibi, tüm bu ahlaki ilkeler, Ahi teşkilatının Medinet'ül-Fadlayı yani "mükemmel ve müreffeh bir toplum oluşturmak" hedefinin bir neticesidir (Erken, 1999). İbn-i Batuta'ya göre, Ahilerin günlük yaşayışlarında, ibadet ve zikrin yanında eğlenmenin de ayrı bir yeri vardı (Şeker, 2006).

Ahi ahlakını meydana getiren kurallar:

1. Ahiler, birkaç iş veya sanatla değil, yeteneklerine uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalı
2. Ahinin emeğini değerlendirecek ve onurunu koruyacak bir işi veya sanatı olmalı
3. Ahi doğru olmalı, emeği ile hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmamalı
4. Ahi, bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, onlara karşı küçük düşmemeli, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalı
5. İyi huylu ve güzel ahlaklı olmalı
6. İşinde ve hayatında doğru ve güvenilir olmalı
7. Sözünü bilmeli ve sözünde durmalı
8. Hizmette ayırım yapmamalı
9. Yaptığı iyilikten karşılık beklememeli
10. Güler yüzlü ve tatlı dilli olmalı
11. Hataları yüze vurmamalı
12. Dostluğa önem vermeli
13. Kötülük edenlere iyilikte bulunmalı
14. Tevazu sahibi olmalı
15. İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmalı

16. Başkasının malına hıyanet etmemeli
17. Cömert, ikram ve kerem sahibi olmalı
18. Öfkesine hâkim olmalı
19. Sır saklamalı
20. Mahiyetindekileri ve hizmetindekileri gözetmeli ve korumalıdır.

Bundan başka, Ahilerin toplam 740 görgü kuralı vardır. Ahiliğe yeni başlamış birisinin, bu kurallardan 124 tanesini bilmesi gerekiyordu. Fütüvvet ve “ahilik” adabı”, yani ahlak ve davranış kuralları, yüzyıllar boyunca Anadolu Türk insanının milli karakterini belirlemiştir (İnancık, 1999). Ahilik kurumundaki eğitimin asıl amaçlarından biri, “bireyi sosyalleştirerek üstün insan haline getirmektir” (Günay, 2003).

Ahi ahlakını biçimsel ve biçimsel olmayan olarak iki ayrı düzlemde incelemek daha doğru bir anlayıştır. Biçimsel ahlak ilkeleri Ahilerin toplum içinde sergiledikleri davranışları betimler. Bunlar kapalı, dışa ait ve açık, içe ait on iki temel emirle özetlenebilir.

Dışa ait, kapalı altı emir;

- Bel; Başkalarının onur ve namusuna kapalı
- El; Hırsızlık, zorbalık, kötülük ve hırsa kapalı
- Dil; Yalan, iftira, hakarete kapalı
- Göz; Başkalarının hatalarını görmeye kapalı
- Mide; Sefahate kapalı
- Kulak; Dedikoduya kapalı

İçe ait ve açık olan altı emir;

- Cömert
- Tevazu sahibi
- Merhametli ve bağışlamaya açık
- Alçakgönüllü
- Bencillikten uzak
- Gerçekçi olması istenir (www.ahilik.net, Erişim tarihi: 07.09.2012; Bayram, 1994)

3.5. Ahilerin Üyelerine Kazandırdığı Nitelikler

Ahilikte bireyin kendisine, ailesine ve içinde yaşadığı topluma karşı sorumlulukları vardır. Her bir Ahi bu sorumluluğunu özenle yerine getirirdi. Ahilik Teşkilatı’ndaki diğerkamlığın yerini günümüzde ise bireycilik almıştır (Günay, 2003). Ahi zaviyelerinde meslek ve sanat alanlarında çırak-kalfa-usta ilişkisi bulunurdu. Bilgi ve kültür seviyelerinin yükselmesi içinde üyelere adab-ı muâşese-

ret, yurttaşlık görevi, askerlik ödevi öğretilir ve genel bilgiler verilirdi. Peygamberimizin hayatı, ibadet ve İslam kurallarına dair eserler okunur, toplu yaşama ile ilgili görgü kuralları öğretilirdi. 3'ü açık, 3'ü kapalı diye nitelendirilen 6 ahlak ve insanlık kuralı benimsetilirdi: Bunlardan, “eli açık, kapısı açık, sofrası açık olmalı”; “gözü kapalı, dili bağlı, beli bağlı” özellikleri aranırdı (Kantarıcı, 2007; Kurtulmuş, 2011). Ahilik, sanatla ahlakı bütünleştiren bir teşkilattır. Ahi Evran’a göre, toplumdaki fertlerin büyük bir kesimi, sanata yönlendirilmeli ve her biri, belli bir sanat dalı ile meşgul edilmeli ki, toplumun ihtiyaçları karşılanabilsin. Kendisi de bir deri tüccarı olan Ahi Evran, Ahi Teşkilatı’nı kurarak, zamanla Anadolu, Balkarlar ve Kırım’a yayılmıştır (Gelici, 2007).

Ahilerin kız çocukların verdiği şu öğütlerle örtüşmektedir:

1. İşine dikkatli ol: Ailenin ve evinin işini ihmal etme
2. Aşına dikkatli ol: İyi yemek pişir, iktisatlı ol
3. Eşine dikkatli ol: Her türlü şartlar altında eşine sahip ol (Kantarıcı, 2007; Kurtulmuş, 2011; Çağatay, 1997).

Ahi Teşkilatı, Osmanlı Devleti’nde kurulan en büyük ve en organizeli sivil toplum kuruluşlarından birisidir. Ülke düzeyinde bütün esnaf birlikleri Kırşehir’de bulunan bütün Ahi Evran zaviyesine bağlı idi (Bayram, 1991).

Bir Ahi Baba Nasihati

Ey oğul;

Gerektir ki, güzel ahlaktan, akl-ı selimden dışarı adım atmayasın, nefesine ve şeytana uymayasın, haramdan, iğrençliklerden perhiz edesin, sünnetleri koçaltmayasın, elinle koymadığını götürmeyesin, kimsenin sanatına tamah etmeyesin, kimsenin çoluk çocuğuna hıyanet nazarı ile bakmayasın, kimseye kibir, buğuz, buhul ve haset etmeyesin, her kimin ayıbını görürsen örtesin, dünyaya aşırı muhabbet göstermeyesin, senden büyüğe varıp, ona izzet-i ikram edesin, hürmet ve hizmette bulunasın, bir elinin kisbini kifayet kisbe, bir elinin kisbini ahret günü için fakir fukaraya sarf edesin, hayır işlerinde elinden geleni yapmakta kusur etmeyesin (Mahmut Nasirrettin Hz. Ahi Evran-ı Veli).

Ustalağa yükselen genç kalfanın kulağına ustalar meclisinde Ahi Baba tarafından kulağına şu sözler söylenirdi:

“Harama bakma, haram yeme, haram içme.
Doğru, sabırlı, dayanıklı ol. Yalan söyleme.

Büyüklerden önce söze başlama. Kimseyi kandırma, kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Kuvvetli ve üstün durumda iken, affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken bile başkalarına verecek kadar cömert ol (Ekinci, 1989).

3.6. Ahilerin Türk Diline Verdiği Önem

Ahilik Teşkilatı, aynı zamanda Türk dilinin ve kültürünün koruyucusu olmuştur. Anadolu'daki diğer dillere, özellikle Arap, Acem, Bizans kültürlerine karşı Türk kültürünü koruyup, Türkçe konuşan ve Türkçe yazan ozanları ve düşünürleri bir şemsiye altında toplayan Ahi Teşkilatı olmuştur. Böylece Ahiler, bizi biz yapan dilimizi, koruyup geliştirmişlerdir. Hoca Ahmet Yesevî'den başlayarak büyük Türk düşünür ve gönül adamları Yunus Emre, Hacı Bektaşî Velî, Ahi Evran, Aşık Paşa, Gül şehri, Hacı Bayram Velî ve daha niceleri hem İslamiyeti, hem de milli özelliklerimizi ve değerlerimizi Türkçe ile anlattılar, yazdılar ve yayınladılar. Osmanlı Devleti'nin Türkçeyi devletin resmi dili kabul etmesi, bu dili cihan şümül bir konuma getirmesinde, Ahilerin büyük katkısı olmuştur.

Ahiler Türkçe konuşmaya, Türkçe yazmaya ve Türkçeyi diğer milletlere yaymaya özel önem vermişlerdir. Ahiler, sadece Türkçeyi öğrenip-öğretmekle kalmayıp; dil yönünde kabiliyetli insanları, edebiyatçıları, şairleri yetiştirerek onlara ciddi sorumluluklar yüklemişlerdir. Böylece Türkçe'nin günümüze kadar çok ileri bir seviyede gelmesini sağladılar. Yunus'un yaşadığı dönem, Ahilerin Anadolu'da yaşadığı en faal dönemdir. Kendisi de bir Ahi olan Yunus Emre'nin yüzyıllar önce yazdığı şiirlerini bugün rahatlıkla anlayabiliyorsak işte bunu Ahi teşkilatına borçluyuz (<http://istesob.org/ahilik.html>).

4. Tartışma ve Sonuç

Ahilik, sınıf çatışmasının ve menfaat çatışmasının olmadığı, aksine iç huzur ve sosyal barışın sağlandığı bir toplum yapısının şekillenmesinde önemli bir işlev ve tarihi bir rol üstlenmiştir. Bireysel bağlamda ise, kendisiyle ve içinde yaşadığı toplumla barışık ve uyumlu, yetenekli, mesleki ve sosyal becerileri gelişmiş, sosyal kuralları ve değerleri öğrenmiş, davranışlarında ölçülü hareket eden, sağlam karakterli ve sağlam kişilikli bireyler bu kurumlar vasıtasıyla topluma kazandırılmıştır. Böylece, Ahilik kurumları, "birey-toplum" bağlamında önemli işlevler üstlenmiştir. Ahilik Teşkilatı'nda, insan-insan, insan-toplum, insan-eşya, insan-tabiat ilişkileri, bireyin mutluluğuna göre düzenlenmiştir. Bu anlayış ve insana verilen değerin sonucu olarak Ahilikte, dayanışmacı toplum yapısının esas alındığı görülür. Dayanışmacı toplum anlayışında, toplumu meydana getiren sosyal kesimlerinin menfaatlerinin birbiriyle çatışmadığına inanılır. Sadece kesimler arasında değil, aynı kesim içerisinde bulunan fertler arasında da çatışmaya sebep olabilecek davranışlara izin verilmemiştir. Böylece toplum da iç huzurun ve barışın sağlanmasına çalışılır. Bunun sağlanmasında da esas olan uzlaşmadan çok diyalogdur. Ahilikte, uzlaşmadan ziyade, ferdin diğer insanları düşünerek ölçülü ve dengeli davranışlar göstermesi söz konusudur. Bu yaklaşımda ferdin taviz vermesi değil, gönüllü katkısı esas olduğundan, sonucunda burukluk yaşanmaz; aksine, iç huzur duyulur.

Ahilik ahlakıyla yetişmiş Osmanlı esnaf ve sanatkârında doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik esastır. Hileli satışa kesinlikle müsaade edilmezdi. Yabancı bir kumaş tacirinin Osmanlı ülkesine gelerek bir kumaş imalathanesinin mallarını beğenip hepsini almak istedikten sonra, mal sahibinin kumaş toplarını denkleken bir top kumaşı ayırdığını görüp bu hareketinin sebebini sorması üzerine, Osmanlı esnafı “Onu sana veremem, kusurludur” cevabını verince; yabancı tacirin “Zıyanı yok, önemli değil” demesine rağmen Osmanlı esnafının o kumaş topunu vermemekte direterek: “Benim malımın kusurlu olduğunu söyledim, biliyorsunuz. Fakat siz onu kendi memleketinizde satarken, alıcılarınızın orada benim bunları size söylemiş olduğumu bilmeyeceklerdir. Böylece de müşterilerinize kusurlu mal satmış olacağım. Neticede Osmanlının gururu şeref ve haysiyeti rencide olacak, bizi de hilekâr sanacaklardır. Onun için bu sakat topu asla size veremem” diyerek kumaşı vermemiştir.

Bugün ise kıvılcımın meydana getirdiği yangın misali, ülkemizde gün be gün artan yolsuzluk, adam ve akraba kayırma olayları neticesinde de ne yazık ki gelinen nokta ortadadır. Siyasetin de ticaret gibi zenginleşme aracı olarak kullanılmasıyla, artık hem küresel bir sorun olan hem de ülkemizin 3.önemli (1.işsizlik 2.terör) meselesi “yolsuzluk”tur. Yapılan araştırmalarda Türkiye, bugün GRECO (Yolsuzluğa karşı devletler grubu) sıralamasında 159 ülke arasından, 65. sıradadır. Sonuçta, Ahilik Sisteminden her bireyin, her kurum ve kuruluşun kendine çıkaracağı çok önemli dersler, öğütler ve örnekler vardır.

KAYNAKÇA

- Ahilik Döneminde Tüketici Hakları*. Erişimtarihi: 11.08.2012, <http://www.ankaracamilarodasi.org.tr/resimler/ahilikhaftasi.pdf>.
- Ahilik*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi İstanbul, 1998, c.1, s. 527-545.
- Ahilik*. Erişimtarihi: 08.09.2012, <http://www.ahilikdernegi.org/ahilik.html>.
- Ahilik*. Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi (15. baskı). İstanbul: c.1, s. 200.
- Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum)*. Erişimtarihi: 11.08.2012, http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=0
- Ahilikte İş Ahlakı*. Erişimtarihi: 11.08.2012, İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Erişim tarihi: 10.08.2012, <http://istesob.org/ahilik.html>.
- Ahilerde Ahlak Anlayışı*. Erişimtarihi: 07.09.2011, <http://www.ahilik.net/index.php?vw=article&id=127%3Aahilik-makale>.

- Ahiliğin Türk Diline Verdiği Önem*. Erişim tarihi: 11.08.2012, İstanbul Esnaf Ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Erişimtarihi: 10.08.2012, <http://istesob.org/ahilik.html>.
- Ahiliğin Temel İlkeleri*. Erişim tarihi: 10.08.2012, www.ahilikgen.tr/gorgu/temel.htm.
- Akman, M. (2006). *Balıkesir Yöresinde Ahilikten Kalma Tören ve Uygulamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akça, Gürsoy (2003). *Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayram, Mikail (1991). *Abi Evran ve Abi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık.
- , (1994). *Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum)*. Konya: Damla Ofset matbaacılık.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demir, G. (01.02.2011). *İşsizlik, Terör ve Yolsuzluğun Çözümünde: Ahilik-Yolu*. Erişimtarihi: 11.08.2012, http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article.
- Doğan, D. M. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*. (8. Baskı). Ankara: Rehber Yayınları. s.17.
- Ekinci, Yusuf (1989). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Araştırma-İnceleme Dizisi: 862.
- Erken, V. (1999). *Ahilik Teşkilatının Vizyonu*. II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Ekim 1999, Ankara: Kültür bakanlığı Yayınları.
- Gelici, M. (2007). *Protestan İş Ahlakı ile Ahilik İş Ahlakının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günay, A. (2003). *Ahilikte Mesleki ve Sosyal Dayanışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnancık, H. (1999). *Osmanlı*. Ankara: Cilt.1, s.59-60.
- Kantarıcı, Z. (2007). *İş Etiği ve Ahilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Köksal, F. (2008). *Ahi Evran ve Ahilik*. (2. Baskı). Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti Yayınları. Yayın No: 5.
- Kurtulmuş, Z. (2011). *Ahilik ve Günümüze Yansımaları*. (Editör: Çakır, Baki & Gümüş İskender). Kırklareli Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 1, 41-56.
- Şeker, M. (2006). *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları, s.176-196.

AHİLİĞİN TEMELLERİNDEN İKİ ÖNEMLİ ŞAHSİYET: ŞEYH SÜHREVERDÎ VE ALÂÜDDÎN KEYKUBÂT'IN FÛTÛVVET TEŞKİLÂTINA GİRİŞİ

Arş. Gör. Rifat İlhan ÇELİK
Ahi Evran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Bu araştırma esas itibari ile iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şeyh Sühreverdî'nin hayatı, eserleri ve onun Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah tarafından elçi olarak görevlendirilme süreci Ahiliğin Anadolu'daki gelişim süreci açısından mütalaâ edilmektedir.

XIII. yüzyılın en etkili ve en meşhur mutasavvıflarından birisi olan Şeyh Sühreverdî Şeyhülislamlik makamına halife Nasır Li-dinillah tarafından getirilmesinin ötesinde İslâm dünyasının dinî reisi sıfatını da üzerinde taşıyordu. Böylesine madden ve manen önemli ve etkili bir lider konumunda bulunan Şeyh Sühreverdî, Halife'nin Fütüvvet siyaseti doğrultusunda elçilik görevi ile döneminin en büyük sultanları ile görüştü. Bu sultanlardan birisi de Türkiye Selçuklu Devleti'nin hükümdarı I. Alâüddin Keykubât idi.

Bildirimizin ikinci kısmını ise Şeyh Sühreverdî'nin halife Nasır Li-dinillah tarafından görevlendirilen elçilik heyeti ile birlikte Aksaray üzerinden Konya'ya gelmesi ve Sultan Alâüddin Keykubât ile görüşmesi, halife tarafından gönderilen hediyelerin sunulması ve Fütüvvet libasını giyişi hususu oluşturmaktadır.

Sühreverdî, Zincirli mevkiine geldiğinde O'nu, Konya kadıları, imamları, şeyhler, mutasavvıflar, ayan, ihvan ve fityan gurupları, ardından da Sultan Alâüddin Keykubât karşılamıştır. Sultan, Şeyh ile buluşunca sarılıp elini öptü, o da İslâmiyet'in ve adâletin yükselmesi için Alâüddin Keykubât'a dua etti. Ertesi gün Sultan Alâüddin Keykubât, Şeyhi kendi sarayında kabul etti. Şeyh burada halifenin hılatını törenle (fütüvvet libasını) Sultan'a giydirdi. Bu törenin ayrıntıları bildiride detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki, Sultan Alâüddin Keykubât'ın muazzam bir törenle Şeyh Sühreverdî'yi karşılayışı ve onun elinden halife Nasır Li-dinillah adına Fütüvvet libasını giyişi Ahilik Müessesesi'nin Anadolu'daki gelişimi açısından bir dönüm noktası olmuş ve bundan sonra bu müessese devlet eliyle gelişip yaygınlaşmıştır. Zira Selçuklu devlet adamlarından bazıları da bu törenden sonra Fütüvvet teşkilâtına girmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Selçukluları, Ahilik, Sühreverdî, Fütüvvet, Alâüddin Keykubât, Fütüvvet Libası.*

ABSTRACT

Two important thinkers and managers of İslam world. Sheikh Suhrawardi and 'Alâ al-dîn Keyqubât. One of them wrote very valuable books that combined the essence of moral and culture of futuwwa . The other one is statesman who put his efforts to make live this culture and to make lived by the others.

It is stated in the first chapter of our declaration that the books of Sheikh Suhrawardi and the importance of akhism and futuwwa besides that it is explained in the passage that causes of being appointed as a messenger of Suhrawardi to the Sultan 'Alâ al-dîn Keyqubât.

In our second chapter of our declaration it is told that Sheikh Suhrawardi is coming Konya with the people that appointed by Nasır li-dinillah and conversation with Sultan 'Alâ al-dîn Keyqubât and presentation of gifts with the wearing ceremony of futuwwa liba.

Key Words: Turkey Seljuks, Akhism, Suhrawardî, Futuwwa, 'Alâ al-dîn Keyqubât.

"Latîf ve nuranî bir yaşlı adam, kâfirler içinde bir Müslüman gibi."

"Utangaç, edepli ve vakârlı meleğin ruhu gibi saf."

İbn Bibi

A-) Şeyh Sühreverdî'nin Biyografisi, Anadolu'ya Geçiş Süreci ve Eserleri

1-) Şeyh Sühreverdî'nin Biyografisi ve Anadolu'ya Geçiş Süreci

Şeyhülislâm Şihâbeddîn Ebul Hafs Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî,¹ recep ayının sonlarında, şaban ayının başlarında H. 539 (M.1144) yılında Zencan

¹ Onun nesebi, İbn Halikan'ın Vefeyâtü'l – Ayân'ında on dört sinsile ve Tabakâtü's-Şâfiyye'de de on beş sinsile yolu ile dört halifeden Hz. Ebu Bekir'e dayandırılmıştır. (Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Ömer b. Amuye b. Said b. El-Hüseyn b. El-Kasım b. Nasır b. El- Kasım b. Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahman b. El- Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekir.) Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî, (1374) *Avârifü'l-Mearif*, Farsça'ya terc. Ebu Mansur b. Abdulmumin İsfehânî, Tahran, Şirket-i İntişarât-ı Ferhengî, s.12; Cemâleddîn Mahmud Hulvî, (1980) *Lemezât-ı Hulvî Ez Lemâât-ı Ulvî II*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, Tercüman Yayınları, İstanbul, s.6; Ahmet Eflâkî, (1986) *Ariflerin Menkibeleri I*, çev. Tahsin Yazıcı, M.E.B. yayınları, s.45.

bölgesinin yakınlarında, İran'ın en eski şehirlerinden biri olan Sühreverd'de (Sührevgerd veya Serhabkert) doğdu. On altı yaşına kadar bu çevrede yetişti.²

Buradaki gençlik döneminden sonra Sühreverdi, Bağdat'a gitti. Burada bizzat amcasından yani Şeyh Ziyâeddîn Ebu'l Necip Sühreverdi'den³ ulum-ı zahir ve batın ilimlerini öğrendi ve onun müritlerinden oldu. Ondan öylesine çok etkilenmişti ki Avârifü'l-Meârif adlı eserinde sık sık amcasının sözlerine ve eserlerine atıfta bulunarak onu tanık ve delil gösterdi. Nizamiye Medrese kültürünün bir öğrencisi olan Sühreverdi⁴, fıkıh, hadis, anlayış (idrak) konusunda Ebu'l-Necip, Mahzarü'l-Ebu'l-Kasım b. Fuzelân, Ebu'l Muzaffer Celaleddin, Hibbetullah Şiblî, Muhammer b. Fahir, Ebu'z-rae Makdisî, (Ölm. H. 561) Ebu'l-Futuh Taî (H. 555 – 475) gibi zamanın en meşhur âlimlerinin, fakihlerin ve muhaddislerin huzurunda bulunarak onlardan istifade etmişti. Tasavvufta Şeyh Abdulkadir Geylanî, (Ölm. H. 561) Şeyh Ebu's-Suud Bağdatî (Ölm. H. 579) ve Şeyh Ebu Muhammed Abdullah Basrî (H. 582 – 499) ona gönül bağlayanlardandı ki bu âlim ve mutasavvıflardan bazıları onu şu sözlerle anıyorlardı; Örneğin, zamanın en büyük mutasavvıf âlimlerinden biri olan Şeyh Abdülkadir Geylanî, onun yani Sühreverdi'nin Irak'ın en meşhurlarından birisi olduğunu beyan etmekten kendisini alamıyordu. Yine Sühreverdi'nin en iftihar edilen öğrencilerinden biri olan Sadî Şirazî de Sühreverdi'den naklederek onun tasavvufî manâda söylediği tavsiye niteliğindeki iki husus üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi cemiyet içerisinde bedbin olmama hususu, diğeri de kendine hâkim olma ve kendi nefsinin düşünmeme konusunda.⁵

Bütün bu olumlu görüş ve düşüncelere rağmen Sühreverdi zamanın büyük âlimleri tarafından eleştirilmekten de kurtulamadı. Nitekim bunlardan biri olan Hanbelî âlimi, fıkıh ve hadis alanında otorite olan Şeyhülislâm İbn el-Cevzî'nin sert eleştirilerine maruz kaldı. İbn el-Cevzî'nin fıkıh merkezli düşüncesi ile Sühreverdi'nin tasavvuf renkli anlayışı arasında teolojik ayrılıklar vardı. Ancak ilerleyen dönemlerde Sühreverdi'nin nüfuz ve etkisi Abbasi sarayında hızla arttı. Buna karşılık İbn el-Cevzî'nin nüfuzu azalmaktaydı. Nihayetinde İbn el-Cevzî'nin gözden düşmesi sonucunda Şeyhülislâmlık makamına Sühreverdi getirildi. Özellikle Halife Nasır Li-dinillah'ın âlemşumul İslâm siyaseti doğrultusunda dönemin en büyük sultanları ile görüştü. Bunlar arasında Mısır Eyyubî Sultanı I. Safiyüddîn, (1200 – 1218) Harzemşah Sultanı Alâüddîn Muhammed, (1200 – 1220) ve Türkiye Selçuklu hükümdarı I.Alâüddîn Keykubât (1220 – 1237) var idi. Bundan dolayı Halife Nasır Li-dinillah,

² Şihâbeddin Sühreverdi, (1374) *Avârifü'l-Meârif*, s.13; Bergh, C. Van Den, (1970) Sühreverdi, *İslâm Ansiklopedisi*(M.E. B.), C.XI, s.88; Çağaray, Neşet, (1952) *Fütüvvet – Ahî Müessesesi'nin Menşei Meselesi II, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. II – III, Ankara s.65.

³ Şeyh Ebu Necip Sühreverdi, kendisinin de çağdaşı olan Şeyh Ahmet Gazalî ve Aynü'l – Kuzât ile birlikte Cüneydî tasavvuf ekolüne mensuplardı, Kamer-ul Huda, (2004) *Şihâbeddin Ömer Sühreverdi*, çev. Tahir Uluç, İstanbul, İnsan Yayınları, s.31.

⁴ Ebu'n Necip Sühreverdi, (tarihsiz) *Nehcü's-Sülûk fî Siyâsetü'l-Mülûk*, çev. Nahifî Mehmet Efendi, İstanbul, Tercüman Yayınları, s.7.

⁵ Burada bahis olunan husus Avârifü'l-Meârif'de şöyle geçmektedir:

Şeyh Sühreverdî ve ailesine büyük bir önem verdi. Onun için büyük bir hangâh, buna ek olarak hamam ve bahçe gibi müstemilatı olan büyük bir külliye inşa ettirdi.⁶

Şeyh Sühreverdî, Halife Nasır Li-dinillah için pek çok yönden önemli ve etkili bir siyasî, dinî danışman idi. Şeyh Sühreverdî'nin Halife Nasır Li-dinillah nezdinde böylesine önemli bir konumda bulunmasının ve hatta Alâüddîn Keykubât'ın katına elçi olarak gönderilmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: Meşhur âlimler sülâlesi Sühreverdîlere mensup olan Şihâbeddîn Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî'nin fikirlerine diğer fakihler, yöneticiler ve halk çok değer vermektedir. Bunda Şeyh Ziyâeddîn Ebu'l Necip Sühreverdî'nin yeğenini daha çocukluk yaşlarından itibaren yetiştirmesi etkili olmuştur. Ayrıca O'nun dinleyenleri etkileyen güçlü bir hatip olduğu da rivayet edilmektedir. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra güçlü bir şahsiyetinin etkisiyle vermiş olduğu cezb edici vaazları da ona büyük bir saygınlık ve şöhret kazandırmıştı. Bu sebeple de insanlar uzak bölgelerden sırf onun vaazlarını dinlemek için geliyorlardı.⁷

Bu vaazlarında Fütüvvet mensuplarının Fütüvvet kurumunun ilkelerini kabul edip içselleştirmesinde Şeyh Sühreverdî'nin şeriata ve halifeye itaat etmenin lüzumu fikrini işlemedeki gayretleri büyük rol oynamıştır.

Şeyh Sühreverdî'yi çağdaşlarından ayıran ve onu ötekilerinden üstün kılan, belki de Alâüddîn Keykubât'ın sarayına elçi olarak gönderilmesine neden olan üç önemli özelliğinden daha bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi O'nun Nasır Li-dinillah'ın sarayına yakın olması dolayısıyla siyasî ve dinî işlerinde halifenin en yakın danışmanlarından birisi olması fırsatını elde etmişti. İkinci önemli bir özellik de tasavvufî ve dinî alanda yazmış olduğu ünlü eserler ki bunlardan ikisini halifeye ithaf etmişti. Bunlara ilaveten Abdülkadir Geylanî gibi kendilerinden önceki sufilere ulaşan önemli bir silsileye sahip çağdaş bir sufi olması dolayısıyla İslâm ülkeleri üzerindeki manevî etkisinin fazla oluşu.

Halife Nasır Li-dinillah'ın Şeyh Sühreverdî'yi Alâüddîn Keykubât'ın huzuruna gönderme nedenleri arasında belki de en önemlisi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasî gücünün bölgesinde en üst düzeyde olmasının yanı sıra, Anadolu'da bulunan ve geniş bir sosyal çevreye hitab eden fıtyan gruplarının varlığı idi. Şöyle ki, Anadolu'da bulunan fıtyan gruplarının; tüccarlar, ulemâ, yöneticiler, zanaatkarlar ve sufilere müteşekkil olan geniş bir sosyal yelpazesi var idi. Ama Halife'nin köylerdeki Fütüvvet gruplarına özel bir ilgi duyması da dikkate değer bir durumdu. Bunun en önemli nedenlerinden biri de buradaki merkezî

Merâ Şeyh-i dâna-i mürşid-i şehap

Du enderez fermud ber ruy-i ab

Yekî ân ki der cem'-i bedbin mebaş

Digeri ân ki der nefis-i hodbin mebaş

⁶ Kameru-ul Huda, (2004) *Şihabeddin Ömer Sühreverdî*, s.33.

⁷ Kameru-ul Huda, (2004) *Şihabeddin Ömer Sühreverdî*, s.54.

otoritenin şehirlere göre zayıf oluşu ve bu boşluğun da Fütüvvet teşkilatı tarafından doldurulması idi.⁸

Tekrar Şeyh Sühreverdî'nin hayat hikâyesinde dönecek olursak, Sühreverdî, Bağdat'ta bulunduğu esnada müteaddit defalar hacca gitmiş ve 1231 yılındaki hac esnasında da meşhur Arap şairi İbn Fariz ile görüşmüştü. Bu vesile ile de şairin iki oğluna hırka giydirmiştir. 1234 yılında Bağdat'a dönen ve burada ileri yaşta iken vefat eden Sühreverdî, öldüğünde Fütüvvet ve Ahilik üzerine fikir ve eserleri ile çağına damgasını vurmuştur.⁹

2-) Sühreverdî'nin Eserleri

Yukarıda belirtildiği üzere Sühreverdî'yi çağdaşlarından farklı kılan, zamanın en meşhur âlimlerinden birisi yapan en önemli özelliklerinden birisi de yazmış olduğu eserlerdir.¹⁰ Daha küçük yaşlarda ilim tahsiline başlayan Sühreverdî, kuvvetli bir tasavvuf bilgisi elde ettikten sonra yirmi bir yaşında iken Avârifü'l-Meârif adlı meşhur eserini yazdı. Bu kitap sufiliğin en meşhur eserlerinden biridir.¹¹ Bu eseri, Keşf el-Nesâiyh el-İmaniya ve Keşf el-Fezâih el-Yunaniyye ile birlikte halife Nasır Li-dinillah'a ithaf etti.¹²

Sühreverdî Fütüvvet-nâmesindeki esasları ve kaideleri iki merhalede yani iki eserinde tamamlamıştır. Bunlardan birincisi İdaletü'l-İyan Ale'l- Burhan adlı eseridir. Burada Sühreverdî Fütüvveti sufilik yolu ile Fütüvvetin menşei ve Fütüvvet libası giydirmek velâdetini Ali b. Ebu Talip'e kadar dayandırmaktadır.¹³ İkinci eseri de Resâil-i Cevânmerdan – Resâilü'l- Fütüvve'dir.¹⁴ Burada Sühreverdî, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar süregelen Fütüvvet ve Ahilik kronolojisini ortaya koymuştur.¹⁵ Bundan sonra Fütüvvet-nâme yazmış olanlar bu kaynakları esas alarak Fütüvvet silsilesinin aslını Hz. Âdem peygambere

⁸ Kameru-ul Huda, (2004) *Şihabeddin Ömer Sühreverdî*, s.57.

⁹ Şihâbeddîn Sühreverdî, (1374) *Avârifü'l-Meârif*, s.13; Çağatay, Neşet, (1997) *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, TTK Basımevi, s.19.

¹⁰ Onun şimdiye kadar yirmi birden fazla eseri tespit edilmiştir. Şihabeddîn Sühreverdî, (2010) *Avârifü'l Meârif*, çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul, Saadet Yayınevi, s.8.

¹¹ Bu eser başta İngilizce olmak üzere, Farsça ve Türkçeye tercümesi yapılmıştır.

¹² Çağatay, Neşet, (1952) *Ahi Müessesesi'nin Menşei Meselesi II*, s.66.

¹³ Gölpınarlı, Abdülbâki, (2011) *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul, Akademik Yayınlar, s.36; Çağatay, Neşet, (1952) *Ahi Müessesesi'nin Menşei Meselesi II*, s.66.

¹⁴ Şehâbeddîn Sühreverdî, (1973) *Resâil-i Cevânmerdan – Resâilü'l- Fütüvve*, Tashih ve Mukaddime, Murtezâ Sarraf, hülâsa, H. Corbin, Tahran; Kırpık, Güray, (2011) *Sühreverdî'nin Dilinden Fütüvvet ve Ahilik, Ahilik Uluslararası Sempozyumu (20 – 22 Eylül Kayseri)* s.395.

¹⁵ Kırpık, Güray, (2011) *Sühreverdî'nin Dilinden Fütüvvet ve Ahilik*, s.397.

kadar çıkarmışlar ve Fütüvvet'in edeplerini de Avârifü'l – Meâtif'den alarak eserlerinin sufi ve tasavvufî yönünü ikmal etmişlerdir.

B-) Sühreverdî'nin Anadolu'ya Gelişi ve Alâüddîn Keykubât'a Fütüvvet Libasını Giydirmesi

1-) Alâüddîn Keykubât'ın Tahta Çıkışı

Alâüddîn Keykubât, (1220 – 1237) I.Gıyaseddîn Keyhüsrev'in ortanca oğlu olup, Türkiye Selçuklu devletinin Sultanü'l-azam, (En büyük Sultan) Sultanü'l-alem, (Dünyanın Sultanı) Uluğ Keykubât unvanlarını alan kudretli hükümdarlarından birisidir. O'nun kardeşi İzzeddîn Keykâvus ile mücadele edip ilk önce Malatya civarında bulunan Minşar¹⁶ kalesine ondan sonra da Güzerprit (Kezipert) kalesinde hapis edilişi ve esaretten kurtulup Selçuklu devletinin tahtına çıkışı konumuz açısından önem arz etmektedir.

Şöyle ki; Sultan İzzeddîn Keykâvus son Halep seferi sonrasında genç yaşta ani ölümü (35 yaşlarında) dolayısıyla Selçuklu devlet erkânı tahta kimin geçeceği hususunda Sivas kalesinde toplanmışlardı. Bu toplantıya katılan devlet adamlarından Çaşnigir Seyfeddîn Ayaba ve Emir-i Meclis Mübarizeddîn Ertokuş etkinliği sonucunda, Melik Alâüddîn Keykubât'ın yüksek vasıf ve meziyetleri dolayısıyla saltanat tahtına oturtulması kararı alındı.¹⁷ Bundan sonra Çaşnigir Seyfeddîn Ayaba, Sultan Alâüddîn Keykubât'ı daha önce hapishaneye kendisinin götürdüğü dolayısıyla da bu durumun kendisi üzerinde menfi bir etki yaratacağı vesilesiyle Sultan'a müjdeli haberi vermek ve bu sayede aman almak üzere bu vazifenin kendisine verilmesini istedi. İsteği kabul olan Beylerbeyi Çaşnigir Seyfeddîn Ayaba, yanına sultanın öldüğünü gösteren yüzüğünü, mendilini veya sarığını (destârçe) alarak sarayın ileri gelenlerinden birkaç kişi ile birlikte Malatya'ya oradan da sultanın hapsedildiği yer olan Güzerprit kalesine hareket etti. Bütün gece, durmadan hızla yol alarak güneşin doğmaya başladığı zaman kale önüne vardılar. Tam bu esnada da Melik Alâüddîn Keykubât namazını kılmış dualar okuyor ve dışarı bakıyordu. Bir tepenin üzerinden hızla gelmekte olan bir süvari kafilesini görünce o gece gördüğü rüyayı hatırladı. O rüyasında İbn Bibi'nin tabirince şöyle bir şiir okumuştı:

"Latif ve nuranî bir yaşlı adam, Kâfirler içinde bir Müslüman gibi."

¹⁶ Gregory Abû'l – Farac (Bar Hebraeus), bu kalenin Malatya civarında kutsal bir dağda bulunan, Mar Ahron manastırı altındaki Masara kalesi olduğunu belirtmektedir. {Gregory Abû'l – Farac (Bar Hebraeus), (1999) *Abû'l – Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, C.II, Ankara, TTK yayınları, s. 491.}

¹⁷ Münecimbaşı Ahmet b. Lütfullah, (2001) *Câmiu'd-düvel*, yay. Ali Öngül, İzmir, Akademi Kitapevi, s.58; İbn Bibi, (El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferi Er-Rugadî) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, çev. Mürsel Öztürk, C.II, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.222.

“Utangaç, edepli ve vakârlı meleğin ruhu gibi saf.”¹⁸

“Tasvirine uyan bir adam gördü. O adam ayağındaki bağı çözdü. Sultanı kollarının arasına alarak kucakladı ve Ömer Sühreverdi'nin sevgisi her zaman Alâüddîn Keykubât iledir, dedi.”¹⁹

Sultan Alâüddîn Keykubât her ne kadar da böylesine ümit verici bir rüya görmüşse de bir süvari grubunun kaleye doğru yaklaşmakta olduğunu görünce, büyük bir korkuya kapılarak, öldürüleceği endişesine kapıldı. Dün gece görmüş olduğu rüyanın boş bir hayal olduğunu düşünüyordu. Zira kardeşi Sultan İzzeddîn Keykâvus genç olduğu için onun ölümü aklına bile gelmiyor ve hatta kendisinin böyle bir endişeye kapılmasında kardeşinin şiddetli mizacını da hesaba katıyordu.²⁰

Kale komutanı (kütüval) kale kapısının önüne koşup Çaşnigir Seyfeddîn Ayaba'dan geliş sebebini sorunca, O da Sultan'ın öldüğünü söyleyerek, merhum Sultanın siyaha boyadığı sarığını ve yüzüğünü ölüm alameti olarak gösterdi. Kütüval bu duruma sevinerek, Seyfeddîn Ayaba'yı kölesi ile birlikte içeri alarak Melik Alâüddîn'in huzuruna çıktı. Gerçeklerin anlaşılması üzerine Melik'in sevinci kat kat arttı. Bu arada Seyfeddîn Ayaba, Alâüddîn'den af diledi ve kendisine dokunmayacağına dair bir Ahitname aldı. Ardından da kendisine yapılan daveti alan Alâüddîn Keykubât, Seyfeddîn Ayaba ile birlikte derhal atına binecek süratle Sivas'a doğru hareket etti ve burada tahta çıktı.²¹

2-) Sühreverdi'nin Anadolu'ya Gelişi ve Alâüddîn Keykubât'a Fütüvvet Libasını (Hila't-i Hilafet) Giydirışı (1221)²²

Alâüddîn Keykubât'ın Türkiye Selçuklu devletinin tahtına 1220 yılında Konya'da muhteşem bir törenle tahta oturmasına İslâm dünyası da ilgisiz kalmadı. Nitekim Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah, İbn Bibi'nin edebi ifadelerle süslenmiş kroniğinde “zamanın Ebu Yezid'i,²³ İkinci Cüneyd'i,²⁴ iki dünyanın seçkini, doğunun ve batının önde geleni, Allah'a yakınların en yakını...”²⁵ gibi

¹⁸ İbn Bibi, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.223; Yazıcıoğlu Ali, (1902) *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, haz. Houtsma, C.III, Leiden, E.j. Brill, s.222.

¹⁹ İbn Bibi, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.223

²⁰ İbn Bibi, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.223; Turan, Osman, (1993) *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, s.327.

²¹ İbn Bibi, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.224, 225; Turan, Osman, (1993), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.328.

²² İbn Bibi'nin kronolojik sırayla verdiği ancak tarihlemediği bu olayı Müneccimbaşı Camiü'd-Düvel adlı eserinde 1221 (h.617) yılı olarak kaydetmiştir.

²³ Yani ünlü mutasavvıf Beyazid-i Bistami.

²⁴ Büyük din ve tasavvuf âlimi Cüneyd-i Bağdadi.

²⁵ İbn Bibi, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.248.

övgü dolu ifadelerine mazhar olan Şihâbeddîn Ebul Hafs Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî'yi saltanat menşuru, (menşur-ı saltanat) Rum ülkesi yönetim naipliğini, (niyabet-i hükümet-i memâlik-i Rum) bir padişahlık hilatı, (teşrif-i padişahî) bir sultanlık kılıcı (hüsam-ı tacadari) bir mutluluk mührü (negin-i kamgari) ile birlikte Konya'ya gönderdi.²⁶ Sultan onun Aksaray'a geldiğini öğrenince derhal emirleri karşılamaya gönderdi. Sühreverdî'nin Zincirli mevkiine gelişi ile birlikte de Konya kadılarından, imamlardan, şeyhlerden, mutasavvıflardan, ayandan, ihvandandan, fityandan oluşan bir topluluğu onu karşılamaya gönderirken, ona izzet ve ikramda kusur etmemelerini buyurdu.²⁷ Kendisi de bir fersah mesafede teşrifat askerleri ile birlikte onu karşılamaya çıktı. Sultan, Şeyh ile karşılaşp tokalaşınca, Şeyh: " Zât-ı âlinizle hapis ve zindan da bulunduğunuz günlerde tanışmıştık" dedi. Sultan da Şeyh'in yüzüne dikkatle baktı ve bir de gördü ki rüyasında gördüğü ve kendisine saltanatı müjdeleyen Şeyh idi. Bu durumda Sultan Şeyh'in elini öpüp ondan hırka giymek istedi ise de O, buna müsaade etmedi. Sultan, Şeyh'e ikramda çok cömert davrandı ve onu Emir Celâleddîn Karatay'ın sarayında misafir etti. Burada başta Emir Celâleddîn Karatay olmak üzere, emirlerin bir kısmı, şehrin ileri gelenleri ve âlimler Sühreverdî'den teberrük yani uğur hırkası giydiler.²⁸

Sultan, Şeyh'i ertesi gün saltanat makamına çağırdı. Onun huzurunda Fütüvvet libasını (hil'at-ı hilâfet) giydi. Bağdat'ta hazırlanan ve kenarı Halife'nin imamecileri tarafından örülmüş olan bir imameyi başına koydu. Saltanat tevcih âdetine göre Halife'nin makamından getirilen kırbaçla Sultan'a kırk kırbaç vurular. Ardından yine İmamet makamından (Dar-i İmamet) getirilmiş olan, murassa yularlı ve başlıklı, üzengisi süslenmiş, nalı altından olan binek atını getirdiler. Sultan büyüklerin ve seçkinlerin huzurunda İmam'ın gönderdiği atın turnağını öptü. Yine Hilâfet makamından getirilmiş olan saçı dolu tabaklar orada bulunanların üzerine saçtılar. Şeyh, Sultan'a üç defa adalet dağıttı, şeraitten ayrılmayacağını dedikten sonra tahtına oturmayaya izin verdi. Sonra Alâüddin Keykubât, Şeyh ile birlikte yanında çetr, sancak, mehter takımı (nevbetiyan)²⁹ olduğu halde gezmeye çıktılar. Kafiye gezmeden döndükten sonra çeşitli yiyecek (envâ'-ı taâ'mlar ve âbalar ve söğülme ve biryânlar ve âk ve muza'fer

²⁶ İbn Bibi, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.248; Yazıcıoğlu Ali, (1902) *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, s.222.

²⁷ Buradan anlaşıldığı kadarı ile Ahilerin ve Fütüvvet mensubu insanların yabancı elçilerin karşılanmasında ve uğurlanmasında devlet protokolünde yerleri bulunmaktaydı. {Salim, Koca, (2006) Ahilerin Türkiye Selçuklu Devletindeki Roller, II: *Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir Valiliği yay., s.301.}

²⁸ Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, (2001) *Câmiu'd-düvel*, s.59; Yazıcıoğlu Ali, (1902) *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, s.223.

²⁹ Türk devlet geleneğinde bunlar, (çetr, sancak, mehter takımı) hükümdarlık alâmeti ve sembolüdürler.

dâneler ve helvât ve senbûseler ve şeker-i şerbetleri), meyvelerden oluşan bir sofraya kuruldular. Sofranın kaldırılmasından sonra saray sanatçıları sema' yaptılar.³⁰ Bu sema' yapanlar arasında Şeyh'in en itibarlı müritleri de vardı. O gün orada bulunanlar, Sultan başta olmak üzere, şehrin ileri gelenleri, Emir Celâleddîn Karatayî, diğer emirler, kendi istek ve arzuları ile Şeyh'in tarikatına girerek ona bağlandılar.³¹ Böylece resmen Fütüvvet teşkilâtına girmiş oldular.

Şeyh Sühreverdî Konya'da ikamet ettiği süre zarfında, başta Rum ülkesinin Sultanı, yaşlı, genç, ayan, ihvan, bütün Konya'nın ileri gelenleri ve Ahiler tarafından daima ziyaret ediliyor ve Şeyh'den hırka giyme şerefine nail oluyorlardı. Bu görüşmelerin birinde, Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled'de katılmıştı.³² Ancak Şeyh'in Konya'dan ayrılma zamanı gelince Sultan bu uğurlu misafirine veda toplantısı düzenledikten sonra, Celâleddîn Karatay ve Melikü'l- Ümera Necmeddîn Ebu'l - Kasım Tusî ile yedi bin adet altın, beş bin altın sultanî dinarı, beş yüzlük, yüz ellilik ve yüzlük miskaller halinde basılmış olan Alaî sikkesi, eşya yüklü katırlar, Arap ve iğdiş atlar, Rum köleler, elbise dolu sandıklardan oluşan hediyeler gönderdi. Kendisi de Zincirli hanına kadar refakat etmeyi uygun gördü. Büyük emirler ve saray mihmandarlarından bazıları da onu Malatya'ya kadar uğurlamayı uygun gördüler. Şeyh Sühreverdî Bağdat'a (Darü's-Selam) dönünce Halife, Türk Sultanı'nın kudreti ve elçisine gösterdiği ilgi ve alakadan dolayı çok memnun oldu ve Türkiye Selçuklu devleti ile olan sıkı münasebetlerini devam ettirdi.³³

Değerlendirme ve Sonuç

İslâm dünyasında, Nasır Li-dinillah'ın Abbasi devletinin halifesi olması, (1180 – 1225) Fütüvvet müessesesine girmesi ve bu müesseseyi geliştirmek amacı ile Fütüvvet-nâmeler hazırlatması bu teşkilâtın gelişimi açısından çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Zira bu dönemdeki Fütüvvet müessesesinin tarihini anlamak, bir anlamda o dönemdeki Abbâsî devletinin siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarını anlamaktan geçer.

Öyle anlaşıyor ki, Abbâsî devleti halifesi Nasır Li-dinillah siyasal alanda azalmakta olan devletin gücünü ve otoritesini manevî alanda telafi etmek isti-

³⁰ Burgâzî Fütüvvet – nâmesine göre semanın edebi üçtür. Bunlardan birincisi; Gülmemek, ikincisi söz söylememek, üçüncüsü de çevreye bakmamak. Yahya b. Halil Çoban Fetal Burgâzî, (1954) Burgâzî ve Fütüvvet- nâmesi, haz. Abdülbâki Gölpinarlı, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, No 1 – 4, İstanbul, s.137.

³¹ İbn Bibî, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.251; Yazıcıoğlu Ali, (1902) *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, s.223, 224.

³² Bknz. geniş bilgi için; Ahmed Eflâkî, (1986) *Menâkıbü'l-Ârifîn*, s.44, 45.

³³ İbn Bibî, (1996) *El Evamirü'l-Ala'îye, fi'l-Umuri'l-Ala'îye*, s.252, 253; Yazıcıoğlu Ali, (1902) *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, s.225, 226; Turan, Osman, (1993), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.330.

yordu. Bu amaçla, o dönemde İslâm âleminin manevî lideri konumunda olan Şeyh Sühreverdî'yi zamanın en güçlü devletlerine elçilik vazifesi ile görevlendirmişti. Bunu yaparken de O, hükümdarlara ve beylere Fütüvvet libası giydirmek suretiyle bu müesseseye girmelerine vesile olmuş, böylece Halife'nin manevî otoritesini tesis etmişti. Görüldüğü üzere Halife, Sühreverdî'nin manevî otoritesinden azamî ölçüde faydalanmıştır.³⁴

Şeyh Sühreverdî Fütüvvet libası giydirmek yolu ile Halife'nin manevî otoritesini tesis ederken, yine onun tarafından Fütüvvet politikaları sonucunda, maddi yönden eserler de ortaya koymuştur. Bu eserlerde bir taraftan Halife'nin de mensubu bulunduğu İmamiye mezhebine ait unsurlar işlenirken diğer taraftan da Sühreverdî'nin de mensup olduğu Şafî mezhebine ait unsurlar göze çarpmaktadır. Zira Halife bununla âlemşümül Fütüvvet siyaseti doğrultusunda, İmamiyye mezhebi vasıtası ile Şia'ya ait olan zümreleri Fütüvvet müessesesine bağlarken, Şeyh Sühreverdî vasıtası ile de Sünnî İslâm dünyasını bu müesseseye bağlamayı amaçlamıştır. Bu hedef, Sühreverdî'nin yazmış olduğu Fütüvvet-nâmelere de yansımış ve eserlerine bu iki unsurun özelliklerini kaydetmiştir.

Bahsedilen çalışmalar sonucunda İslâm dünyasında birçok hükümdar ve devlet adamı bu müesseseye dâhil olmuştur. Kaynaklara yansıdığı ölçüde, Anadolu'da ilk defa İzzeddin Keykâvus ile başlayan Fütüvvet libası giyme töresi, Alâüddîn Keykubât zamanında törene dönüşmüştür. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Nasır Li-dinillah'ın Fütüvvet politikaları sonucunda, manevî hâkimiyet sembollerinden olan, saltanat menşuru, Rum ülkesi yönetim naipliği, bir padişahlık hilatı, bir sultanlık kılıcı, bir mutluluk mührü ile beraber Halife tarafından Sühreverdî vasıtasıyla Sultan Alâüddîn Keykubât'a sunulmuştur.

Sultân Alâüddîn Keykubât, Şeyh Sühreverdî'ye en üst düzeyde devlet protokolü uygulamıştır. Bu uygulamanın bir tezahürü olarak protokol; karşılama, ağırlama ve uğurlama şeklinde üç aşamada gerçekleşmiştir.

Birinci aşamada yani karşılama töreninde; Sultan Alâüddîn Keykubât, Sühreverdî'nin Aksaray'a gelişi ile birlikte bu görevi Konya'nın ileri gelenleri ile birlikte Ahilerden ve fityandan oluşan bu gruba vermiş, ardından kendisi de teşrifat askerleri ile birlikte karşılama törenine katılmıştır.

İkinci aşama ise ağırlama töreni şeklinde gerçekleşmiştir. Bu tören; Sühreverdî'nin Emir Celâleddîn Karatay'ın sarayına yerleştikten bir gün sonra saltanat makamında başlamıştır. Sultan Alâüddîn Keykubât burada Fütüvvet libasını giydi. Bu tören esnasında Halife tarafından gönderilen imamenin Sultan'ın başına konması, saltanat âdetine göre kırbaçla Sultan'a kırk kırbaç vurulması,

³⁴ Bu durum Alâüddîn Keykubât'ın kalede hapis edilmiş olduğu esnada görmüş olduğu rüya hadisesinde açıkça görülmektedir.

yine hilafet makamından getirilen süslenmiş ata Sultan'ın bindirilerek gezdirilmesi, manevî hakimiyet sembollerinin bizzat bu törendeki uygulanışını göstermektedir. Ayrıca burada Türk devlet geleneklerinden biri olan saç geleneği,³⁵ bolluk ve bereketin sembolü olarak bu törene katılanların üzerine saçılmıştır ki Türk milletinin cömertliğini sembolize eder. Zaten cömertlik de Ahiliğin en önemli ahlaki erdemlerinden bir tanesidir.

Üçüncü aşamada, yani uğurlama töreninde; Sultan bu uğurlu ve önemli misafirine veda toplantısı yapmıştır. Sultan Alâüddîn Keykubât bundan sonra Emir Celâleddîn Karatay ve Melikü'l- Ümera Necmeddîn Ebu'l-Kasım Tusî ile birlikte yukarıda tek tek isimleri verilen ağır hediyeleri Şeyh Sühreverdî'ye gönderdi. Türk örf ve âdeti gereğince de kendisi onu Zincirli mevkiine kadar uğurladı. Büyük emirler ve saray mihmandarları tarafından da Malatya'ya kadar uğurlamayı uygun gördüler.

Sonuç olarak denilebilir ki, Sultan Alâüddîn Keykubât'ın muazzam bir törenle Şeyh Sühreverdî'yi karşılayışı ve onun elinden halife Nasır Li-dinillah adına Fütüvvet libasını giyişi, ardından da devlet erkânının bu müesseseye girişi, Ahilik ve Fütüvvet Müessesesi'nin Anadolu'daki gelişimi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bundan sonra bu müessese devlet adamlarının desteğiyle daha çok gelişip yaygınlaşmıştır. Bu politika Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde de devam etmiştir. Örneğin Ahi vakfiyelerinde Ahiliği teşvik ve himaye amacı ile ailenin mülkü evlâtlık vakıf olarak, ilk önce Ahi Musa'nın evlâdına, evlâdı inkiraz olduktan sonra akrabalarından ve köylerinden her kime Ahilik icazeti verilmişse O'na şartı koşulmuştur.³⁶

KAYNAKÇA

Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, C.I, İstanbul 1986.

Barkan, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Vakıflar Dergisi, S.II, Ankara 1942.

Cemâleddîn Mahmud Hulvî, *Lemezât-ı Hulvî Ez Lemâât-ı Ulvî II*, haz. M. Serhan Tayşî, İstanbul 1980.

C. Van Den Bergh, *Sühreverdî*, İslâm Ansiklopedisi, C.XI, İstanbul 1970.

Çağatay, Neşet, *Fütüvvet – Ahi Müessesesi'nin Menşei Meselesi II*, İlahiyat Fakültesi Dergisi II – III, Ankara 1952.

³⁵ En yaygın biçimde saç âdeti; tahta çıkma, veliaht tayini törenleri, evlenme ve sünnet düğünü törenlerinde para, mücevher ve inci saçma şeklinde görülmektedir. “Darısı başıma” sözü de bu kültürden gelen eski Türk âdetlerinden biridir.

³⁶ Barkan, Ömer Lütfi, (1942) *Kolonizatör Türk Dervişleri*, *Vakıflar Dergisi*, S.II, Ankara, s.289.

_____, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997.

Ebu'n Necip Sühreverdî, *Nehcü's-Sülûk fî Siyâsetü'l-Mülûk*, çev. Nahîfî Mehmet Efendi, İstanbul. (tarihsiz)

Gregory Abû'l – Farac, (Bar Hebraeus) *Abû'l – Farac Tarihi*, C.II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkiâtı*, İstanbul 2011.

İbn Bibi (El- Hüseyin b. Muhammed b. Ali el- Ca'feri er-Rugadi), *El Evamirü'l – Ala'îye fîl- Umuri'l Ala'îye*, (Selçukname), çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.

Kameru-ul Huda, *Şihâbeddîn Ömer Sühreverdî*, çev. Tahir Uluç, İstanbul 2004.

Kırpık, Güray, *Sühreverdî'nin Dilinden Fütüvvet ve Ahilik*, *Ahilik Uluslararası Sempozyumu*, Kayseri 2011.

Koca, Salim, *Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini*, II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir 2006.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel II*, (Selçuklular Tarihi) haz. Ali Öngül, İzmir 2001.

Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, Farsça'ya terc. Ebu Mansur b. Abdulmumin İsfahânî, Tahran 1374.

_____, *Avârifü'l-Meârif*, Türkçeye çev. Abdülvehhap Öztürk, İstanbul 2010.

_____, *Resâil-i Cevânmerdan – Resâilü'l- Fütüvve*, Tashih ve Mukaddime, Murtezâ Sarraf, hülâsa, H. Corbin, Tahran 1973.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1996.

Yahya b. Halîl Çoban Fetal Burgâzî, *Burgâzî ve Fütüvvet- nâmesi*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XV, No 1 – 4, İstanbul 1954.

Yazıcıoğlu Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçûk*, haz. Houtsma, C.III, Leiden 1902.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

II- AHİLİĞİN EĞİTİM ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

AHİLİĞİN EĞİTİM ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

Prof. Dr. Tayyip DUMAN

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarında ortaya çıkan, Müslüman Türk toplumunun sosyal, kültürel, ekonomik ve askeri hayatında önemli rol oynayan Ahi birlikleri, aynı zamanda askerî, dinî-ahlakî ve meslek alanlarında eğitim hizmeti veren önemli bir eğitim kurumudur. Daha çok esnaf ve sanatkârlarla ilgili mesleki bir kuruluş olarak incelenen, mesleki eğitim açısından öne çıkarılan Ahi birlikleri, kendine özgü bir felsefesi, dünya görüşü ve ilkeleri olan ve bu görüşü çeşitli eğitim faaliyetleriyle topluma yaymaya çalışan bir okuldur.

Bir eğitim kurumu olarak incelendiğinde Ahi birliklerinin askerî, dinî-ahlakî ve meslekî alanlarda eğitim ve öğretim hizmeti verdiği; bu eğitimin amacının ise insanı mükemmelleştirmek, çocuğu hayata hazırlamak, davranışlarında dengeli hareket etmesini bilen, çevresine uyum sağlayabilen ve başkalarının haklarına riayet eden insan yetiştirmek; mensuplarını bir mesleğe hazırlamak olduğu görülür.

Bu tebliğin konusunu Ahi birliklerinin eğitim anlayışı ve uygulamaları oluşturmaktadır. Literatüre dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, Ahi birliklerinin eğitim faaliyetlerini inceleyerek amaç ve muhteva yönünden değerlendirmektir.

Ahi Birlikleri ve Hayat Felsefesi

Ahi birliklerinin eğitim anlayışını ve uygulamalarını anlamak için Ahiliğin hayat felsefesini ve ilkelerini bilmek gerekir. "Ahi" kelimesi, Arapça'da kardeş, Türkçe'de cömert anlamına gelmektedir. Ahi kelimesinin terim olarak, Ahi birliklerinin başında bulunan reislere verilen bir ünvan olarak kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir. İbn-i Batuta'dan öğrendiğimize göre Ahi, evlenmemiş, bekar ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirerek, aralarından seçtikleri reislerdir (İbn-i Batuta; 1971, 7, 8). Başka bir görüşe göre de Ahi, birliğin başında bulunan şeyhtir (Akkutay; 1984, 19) . Ahi'nin şeyh olduğu görüşünü, İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde geçen ifadeler de desteklemektedir.

Ahi birlikleri ise, esnaf ve sanatkarları bünyesinde toplayan bir örgüttür. Selçuklular zamanında kurulmaya başlayan bu birlikler, Osmanlılar zamanında güçlenip yaygınlaşarak, en parlak dönemini yaşamıştır (Akyüz, 2001, 48). Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında, başkanları kendi üyeleri tarafından seçilen Ahi birlikleri, bir nevi "özerk" kurum olarak faaliyet göstermişler, devletin merkezi otoritesi güçlendikçe, yalnızca sosyal ve ekonomik fonksiyonları ön plana geçen, yarı bağımlı kurumlar haline gelmişlerdir.

Ahiliğin temel felsefesi insanlığın yüce esaslarını teşkil eden eline, beline diline sahip kişiler yetiştirmektir. Elin anlamı, elini harama uzatmamak, hırsızlık

etmemek, kimseye fenalık ve kimsenin hukukuna tecavüz etmemektir. Haklara riayet etmek, kendi kazancına kanaat etmek, şükretmektir. Başkalarının kazan-cına el uzatmamaktır.

Belin anlamı; namuslu ve şerefli olmaktır. Başkalarının şeref ve namusuna tecavüz etmemek, hilekar, sahtekar ve iffetsiz insanlardan nefret etmek, zina ve livata etmemektir. Belini sıkı tutmaktır.

Dilin anlamı ise sır saklamaktır. Her duyduğunu başkalarına söylememek, yalancılık ve bilhassa iftira ve dedikodudan sakınmaktır. Tatlı dilli olmak, yalancılık, dolandırıcılık yapmamaktır (Anadol; 1991, 94, 95).

Ahilerle ilgili kuralların yazıldığı eserler olan, Ahilerin zaviyelerde uyguladıkları yönetmelikler sayılan Fütüvvetnâmelerde yer alan bilgilere göre Ahi, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helalinden kazanan, yerine ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir.

Kalbi Allah'a, kapısı yetmiş iki millete açık olan; mürüvvet ve merhamet üzere olup cömertliği esas alan; ahlakı ana sermaye edinip akıl yolundan yürüyen; ilim isteyen ve ilmiyle amel edip yararlı çalışmayı elden bırakmayan kişiler Ahilerdendir.

Fütüvvet erkanınca yiğitlik niteliklerine ulaşmış, ayrıca bir sanat öğrenmiş; Allah'ın varlığına ve birliğine inanmış; Yüce İslam Peygamberi'nin elçiliğini kabul ve sünnetlerine uymuş; din ehilleri ile sohbet ve muhabbete yönelmiş kişiler ise Ahilikte ilerlemiş olanlardır (Soykut; 1971, 89).

Cunbur'a göre (1975, 26) Ahiliğin ana ilkeleri dört maddede toplanabilir. 1. Kuvvetli ve galipken affetmek, 2. Hiddetliken yumuşak davranmak, 3. Düşmanlığı dostlukla, kötülüğü iyilikle karşılamak, 4. Kendi ihtiyacı varken, elindekini başkasına vermek.

Ahinin üç şeyi açık, üç şeyi kapalı olmalıdır. Açık olanlar: 1. Eli açık olmalı; yani cömert olmalı, 2. Kapısı açık olmalı; yani konuk sever olmalı, 3. Sofrası açık olmalı; yani aç geleni tok döndürmelidir.

Kapalı olanlar: 1. Gözü kapalı olmalı; kimseye kötü bakmamalı ve kimsenin ayıbını görmemeli, 2. Dili bağlı olmalı; yani kimseye kötü söz söylememeli, 3. Beli bağlı olmalı; yani kimsenin ırzına, namusuna, haysiyet ve şerefine göz dikmemeli (Çağatay, 1974, 182).

Küfredenler, iki yüzü olanlar, ortalığı karıştıranlar, yalan söyleyenler, sözünü tutmayanlar, kan dökenler, başkalarına tuzak kuranlar, sattığı malda ihtikar yapanlar, yani elindeki malı saklayıp pahalıya satanlar (vurguncular) Ahi olamazlardı. (Anadol, 1991, 95).

Ahilik halka dönük bir düzendir. Kendi nefsinin hiçbir zaman diğerinden üstün tutmayan Ahi kişi, mutluluğun büyük payını halka hizmet edip yararlı olmakta arar. Halka dönüş oluş, “Hakk’a dönük oluş” anlamında kullanılır. Bu sebeple Ahilikte halka gösterilen itibar çok büyüktür. Ahiler çalıştıkları ve halka yararlı oldukları derecede Allah’ın rızasını kazanacaklarını ve Allah’a yaklaşacaklarına inanırlar. İşte bunun için; iş başını kutsal, yararlı işi namaz derecesinde ibadetten saymak, Ahilikte köklü bir inanış olmuştur. Bunun için “namaz mü’mine, iş başı Ahiye miraç” gibidir. İkisi de kusursuz yapılsa, insanların en yararlılarından olunacağı umulur (Anadol, 1991, 63).

Ahi kişinin gayesi; Allah’ın kendisine ihsan buyurduğu yüce insanlık niteliklerinden ve İslam dininin yüce ilkelerinden yararlanarak, ruhen ve bedence yararlı şekilde çalışarak; dünyada insanca yaşamak, çevresindekileri, milletini hatta bütün insanlığı yaşatmaktır. Bu amaç Ahiliği “yaşa, yaşat” felsefesine götürmüştür. Böylece henüz dünyada iken ahretini kazanmak, insanların dünya ve ahrette güvenli ve huzur içinde olmalarını sağlamaktır.

Ekinci’ye göre (1988, 18), bu anlayış Ahilerde dünya için ahretini, ahret için dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışını geliştirmesini sağlamıştır.

Allah’ın aldatılamayacağını çok iyi bilen Ahi kişi, halkın aldatılmasına kesinlikle karşı durur. Halkı, gizli-açık bütün çıkarların pençesinden kurtarmak ister. Ahilik anlayışına göre dünyanın hemen her yerinde halk daima iyidir, doğru yolu, barış ve mutluluğu ister. Halkı geçici bir süre baştan çıkaranlar, hislerinin esiri kötü yöneticiler, art fikirli ya da satılmış önderlerdir (Anadol, 1991, 64).

Dayanışmacı bir ruh yapısına sahip olan Ahiler için, zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet gibi toplumu oluşturan bütün fert ve kurumları arasında iyi münasebetler kurarak toplumsal barışı ve huzuru sağlamak en önde gelen amaçlardan biridir. Ahilik toplumda çeşitli statülerin ortaya çıkmasını, bazı insanların zengin, bazı insanların fakir olmasını normal karşılasa da, haksız kazanç sağlamaya, güçlünün zayıfı ezmesine, şiddetle karşı çıkar (Ekinci, 1988, 18).

Ahi kişi Fütüvvet erkanınca ahlaka, akıllı olmaya, en geniş anlamı ile bilime ve yararlı çalışmaya büyük değer veren kişidir. Ahi kişi aşırılıklara iltifat etmez, yüklenemeyeceği büyük işlerin altına girmez. Ahi kişiler toplumdaki yerini bulan ve haddini bilen kişilerdir. Böyle kişilerin benimseyip uygulayacakları Ahilik; ahlaklı, şuurlu, üretici ve mutlu bir orta yapı teşkil edip toplumu güçlü kılma; yapılar arasında denge sağlamak amacını güder (Anadol, 1991, 64).

Sonuç olarak Ahiliğin gayesi; ahlaklı ve üretici fertler yetiştirerek, zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek ve ahlakî bir toplum düzeni meydana

getirmektedir. Ahilikte bu amaçlara sağlam bir teşkilat ve köklü bir eğitim ile ulaşılmıştır.

Ahi Birliklerinde Eğitim

Ahi birlikleri ortaya çıkışlarından itibaren kuruluş amaçları ve felsefeleri doğrultusunda eğitim faaliyetlerini yürütmüşler; mensuplarına bir meslek kazandırma yanında dini-ahlaki, sosyal ve kültürel bir eğitim vermişlerdir.

Ahi birlikleri tarafından verilen eğitimi konu olarak ahlak eğitimi ve meslek eğitimi, eğitim şekli olarak ta iş dışında ve iş başında verilen eğitim olarak incelemek mümkündür.

Ahlak eğitimi iş dışında, *zaviyelerde* verilirken, meslek eğitimi iş başında usta-çırak ilişkisi içerisinde verilmiştir.

Ahlaki Eğitim

Ahlaki eğitim ile Ahiliğin prensipleri olan özelliklerin kazandırılması gaye edinilmiştir. Bu eğitimin verildiği *zaviyelerde* ferde, toplum içinde ve dışında nasıl davranması gerektiği öğretilirdi. Ahiliğin ahlaki eğitiminin amacı iyi insan yetiştirmektir. İyi insan olmanın yolu ise yukarıda açıklanmaya çalışılan Ahiliğin ilkelerini bilmek ve uygulamaktan geçer. İnsan fikrini, zihnini, duygularını ve organlarını yaradılış gayesine uygun bir şekilde kullanmayı bilir ve bilgisini uygularsa, üstün bir şahsiyet kabul edilirdi.

Ahi birliklerinin üyesi olan esnaf ve sanatkarların, iş saatleri dışında akşamları toplandıkları yerler olan *zaviyeler*, tam bir halk eğitim merkezi idiler. Özellikle çıraklar, sanatları ile ilgili pratik bilgi ve beceriyi işyerlerinde öğrenirlerken *zaviyelerde* onlara, sanat ve teknik adına bir şey gösterilmez, dini ve ahlaki değerler kazandırılırdı.

Çırağın *zaviyelere* girebilmesi için üstadının, onun doğru ve yetenekli olduğuna dair tanıklık etmesi gerekirdi. Üstadı belli olmayan veya üstadı tarafından takdim edilmeyen çıraklar *zaviyelere* giremezlerdi. Çıraklar, sanat eğitimini işyerinde almış olduklarından burada onlara sadece ahlaki, hissi, edebî, sosyal yönden eğitim verilirdi. *Zaviyelerde* gençleri eğiten kişilere “muallim Ahi” ve “emir” denirdi. Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi’ne göre Ahi *zaviyelerinde* Türkçe Fütüvvetnâme, Kur’an, yemek pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme, tarih, önemli kişilerin hayat öyküleri, tasavvuf, Türkçe, Arapça, Farsça ve edebiyat öğretilirdi. Bu açıklamaya göre Ahi *zaviyelerinin* bir tür okul olduğu söylenebilir.

Ahi *zaviyelerine* kabul edilenler Ahi terbiyesini okuyarak, dinleyerek; kardeşlerle, öğretmen Ahilerle ve pirlerle birlikte yaşayarak alıyorlardı (Çağatay, 1974, 140).

Ahilerin toplantı yeri ve konukevi olarak kullandıkları Ahi zaviyelerine işçi ve çıraklardan başka öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vaizler, emirler yani bölgenin faziletli, saygılı ve ulu kişileri devam ederdi. Ahiliğe kabul şartı iyi ahlaklılık, yardım severlik ve cömertlik olduğundan, bu örgüte girenler temiz, ahlaklı ve iyiliksever kişilerdi. Ahiler arasından yöneticiler, tabipler, valiler, komutanlar, müderrisler ve kadılar yetişmiştir. Bu kişilerden çoğunun zaviye, han, hamam, medrese yaptırıp, bakımları için zengin vakıflara bağladıklarını görüyoruz. (Çağatay, 1974,102).

Ahilerde zaviyeyi başkan yaptırır ve donatırdı. Her zaviyeye bağlı sanatkarlar, akşam üzeri işlerini bitirdikten sonra kazançlarının bir bölümünü başkana getirir, bu para ile yemek, meyve ve zaviyelerde kullanılan diğer ihtiyaçlar karşılanırdı. Akşamları yemek yendikten sonra dini ve ahlaki eğitici kitaplar okunur, sonra sema ve raks (çalgi ve oyun) edilirdi.

Ahi zaviyelerinin üyelerinin türlü görevleri vardı. Burada işleri görecekt ve yürütecek olan imamlar, müderrisler, hatipler, vaizler, silah kullanmayı, yazı yazmayı öğreten talimciler, hattatlar, şairler, şarkıcı ve rakkaslar bulunurdu (Çağatay, 1974, 103). Bütün bunlar bize Ahilerin ham sofu olmadıklarını, zaviyelerde yapılan toplantıların ve verilen eğitimin çok yönlü olduğunu göstermektedir.

Muallim Ahi, pirler, yoldaşlar, ve yol atası gözetiminde duygularını arındırmaya çalışan gençleri zaviyelerde yaşayan inançlara, kurallara alıştırmakla görevlidirler. Öğretmen Ahi eğitilmesi için yanına verilen gence, namaz oruç gibi İslamın şartlarını öğrettiği gibi, Ahi tüzüklerinden yer alan kuralları da tatbiki olarak öğretirdi.

Ahilik kurallarının öğretilerek, ahlaki eğitimin en iyi şekilde ve uygulamalı olarak verildiği, bunun yanında okuma ve yazmanın öğretildiği, nişancılık, binicilik, avcılık ve milli oyunlar oynanarak ve öğretilerek, askeri ve sportif çalışmalara da yer verildiği görülen, tam bir yaygın eğitim kurumu olan zaviyeler, şehir, kasaba ve köylere kadar açılarak, Anadolu'nun dört bir tarafına yayılmıştı.

Anadolu'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde önemli rol oynayan, gerektiğinde fetihlere katılan, içerde huzur ve güveni sağlayıcı görevler de üstlenen Ahi birliklerinde, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devletinin ilk yüzyıllarında askeri eğitim de verilmiştir (Uzunçarşılı, 1967, 204). Ancak Osmanlı Devleti kuruluşunu tamamlayarak müesseseleşmesinden sonra böyle bir eğitime ihtiyaç kalmamıştır

Mesleki Eğitim

Ahilikte, bir sanat sahibi olmak, başkalarına muhtaç olmadan kendi emeği ile geçinmek düşüncesi hakimdi. Dolayısıyla yeni yetişen kuşaklara, küçük yaşlardan itibaren bir meslek öğretilerek, kendi geçimini sağlaması temin ediliyordu. İş içinde yapılan meslek eğitimi, bazı kademelere ayrılmıştır (Akkutay; 1991, 14-18).

Yamaklık: Meslek eğitimi yamaklıkla başlardı. Bir esnafa yamak olabilmek için, on yaşından küçük olmak gerekiyordu. Yamağın işe devamının –velisi-babası tarafından sağlanacağını taahhüt edilmesi de şarttı (Çağatay; 1974, 153) Yamaklar veya diğer bir deyişle müptediler, iş yerinde sanat öğrenir, ilgili iş kolunun zaviyesinde ise diğer konularda eğitim görürlerdi. Yamaklara ücret ödenmez, boğaz tokluğuna çalışırlardı. Yamaklık müddeti iki yıldır.

Çıraklık: İki yıl düzenli olarak yamaklık yapan genç, bir törenle çıraklığa geçerdi. Tören günü, “çırak çıkacak” gencin ustası, kalfaları ve velisi, o iş kolundaki esnaf başkanının dükkanında sabah namazından sonra toplanırdı. Usta, çırak olacak gencin işe bağlılığını ve becerisini anlatır, çocuğun velisi esnaf vakfına, kepçe, sahan v.b. bir eşya armağan ederdi. Esnaf başkanı çocuğun sırtının sıvazlar namaza ve dükkana devamı, üstadı, kalfalara, anaya, babaya saygı ve bağlılığı ve yalan söylememeyi öğütler, çırağa üstadı tarafından ödenecek uygun bir ücret keserdi (Çağatay, 1974, 154). Çırağın Ahi ahlakının öngördüğü niteliklere sahip olması ve onun bu niteliklere sahip olduğuna, aynı meslekte çalışan diğer iki çırağın –yol kardeşi- şahitlik etmesi gerekirdi. Bunlar doğru sözlü, cömert, tatlı dilli ve güler yüzlü olmak gibi niteliklerdi.

Çıraklık süresi birçok sanatta bin bir gün veya üç yıldır. Bir ustanın çırak alıp alamayacağı veya kaç çırak alabileceği Ahi birliğinin iznine bağlı idi. Çırak, velisi tarafından “eti senin kemiği benim” denerek ustaya teslim edilirdi. Ama ustanın da çırağa karşı bazı sorumlulukları vardı. Her usta, çırağına sanatının büyüyen inceliklerini öğretmek ve onun iyi bir ahlaka sahip olarak yetişmesini sağlamakla yükümlü idi. Bir çırağın, sanatının ehli ve iyi ahlaklı olmaması, ustası için onur kırıcı olurdu (Güllülü, 1977, 128-130).

Kalfalık: Yaklaşık üç yıllık çıraklık süresini başarıyla dolduran gençler, yapılan bir törenle kalfalığa geçerdi. Güllülü, Ahi Birlikleri isimli araştırmasında kalfalığı, Ahi birliklerine sonradan katılmış bir ara statü olarak tanımlamaktadır. O’na göre, önceleri çıraklık devresini başarıyla bitirenler, hemen kendi adlarına küçük bir işletme kurup usta statüsüne geçme imkanı bulduklarından, eski kaynaklarda bu statüden hemen hiç söz edilmemektedir (Güllülü, 1977, 128-130).

Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik adlı kitabında, kalfalığa geçiş töreni hakkında, Osman Nuri Ergin’in *Mecelle-i Umur-u Belediye* isimli eseri ile, Ş. Hasan Üçok’un, Çankırı’da Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı adlı eserinden naklen şunları yazmaktadır: Törende Lonca kurulu tamamen hazır bulunur, esnafın başka üstatları da davet edilir. Kalfaların en kıdemlisi hizmet ve rehberlik görevini yerine getirir. Kalfalığa yükseltilecek genç o gün, esnafa mahsus elbiseyi ilk kez giyer. Kendi ustası ile başka üç usta iyi ahlaklılığına tanıklık ederler. Orada bulunan velisi de kendinden memnun olduğunu bildirir. Yine orada bulunan bir hoca aşır (Kur’an’ın onda biri) okur ve dua eder; ölmüş, gelmiş geçmişlerin ruhlarına Fatiha okurlar. Bundan sonra herkes ayağa kalkar,

başkan peştamal (şed) kuşatır ve kendisine sanat ve ticaret hakkında gerekli örgütleri verir, yeni kalfa, üstadların ve büyüklerin ellerini öper ve törene son verilir (Çağatay, 1974, 155).

Ustalık (Üstadlık): Üç yıllık kalfalığı başarı ile tamamlayanlar, bir törenle ustalığa (üstadlığa) geçirilirdi. Ustalığa terfi edecek kişinin üç yıl boyunca hiç şikayet edilmemiş olması, görevini dikkatle yapması, çırakları iyi yetiştirmesi, diğer kalfalarla iyi geçinmesi, müşterilere karşı davranışlarının güzel olması gerekirdi. Ayrıca, bir işyerini yönetip yönetemeyeceği ve işyeri açacak sermayesinin olup olmadığına da dikkat edilirdi.

Ustalığa layık görülen kalfaya otuz gün önceden karar bildirilerek, dükkan bulmasına izin verilir, tören ilkbaharda yapılırdı. Törene esnafın dahili ve harici ustaları, öteki bütün esnafın kahyaları, memleketin müftüsü ile kadısı, Uluca-mi'nin (İstanbul) hatibi ve imamı çağırılırdı (Çağatay, 1974, 156).

Kahya köşkünde yapılan törende Kur'an okunup dua edilir, toplantıya başkanlık eden kahya, usta olacak kalfaya öğütler verdikten sonra, kalfanın ustası söz alarak bir konuşma yapar ve kalfasıyla helalleşirdi. Usta konuşmasının sonunda, kalfanın belindeki kalfalık peştemalini çıkarıp, ustalık peştemalini bağlardı. El öpme ve tebriklerle tören sona ererdi.

Sonuç ve Değerlendirme

Yiğitlik, ahlaklılık ve sanat temelleri üzerine kurulan, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında, sosyal ve ekonomik hayatın düzenlenmesinde önemli rol oynayan Ahi birlikleri bu görevlerini, iyi bir teşkilatlanma yapısı yanında, verdikleri İslama dayanan insani, ahlaki ve mesleki bir eğitim ile başarmışlardır.

Ahiliğin felsefesi ve ilkeleri, 21. Yüzyılın da ideal, olması istenen ve gereken insanî, ahlakî inanç ve değerler yönünden değerlendirildiğinde, ne kadar doğru seçilmiş insanî değerler olduğu açıkça görülmektedir. Ahiliğin benimsediği ve uyguladığı değer ve kurallara; bilim ve teknolojiye, sosyal ve ekonomik hayatta, o günlere göre çok daha ileri noktalara gelinmiş olunmasına rağmen, haksızlığın, adaletsizliğin, eşitsizliğin, maddeciliğin, acımasız rekabet ve kazanç hırsının, sömürünün, en geniş anlamıyla "ahlaksızlığın" alabildiğine yaygınlaştığı günümüz toplumlarında daha çok ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Ahi birliklerinin devletin henüz eğitim hizmetlerini üstlenmediği bir dönemde, ahlaki ve mesleki eğitimi böylesine yaygın ve başarılı bir biçimde yürütmesi oldukça önemlidir. Ahi birlikleri, çağdaş eğitim ve ahlaklılık ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşen felsefesi, meslekî, ahlakî ilkeleri ve uygulamaları ile de önemli eğitim kurumlarıdır.

İnsanı yalnızca maddî yönüyle değil, manevî yönüyle de düşünerek, mesleğî, üretimî ve kazancı sağlam bir ahlakî temele oturtmuşlar; meslek ahlakı ve kontrolünü başarıyla uygulamışlardır.

Köylere kadar açılan zaviyelerde verilen teorik ve uygulamalı eğitimle halk eğitimini en iyi şekilde gerçekleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akkutay, Ü. (1984). *Enderun Mektebi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Akkutay, (1991). *Türkiye’de Çıraklık Eğitimi*, Ankara: Erek Ofset.
- Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001’e)*, İstanbul: Alfa yayın.
- Alkan, C., Doğan, H., Sezgin, İ. (2001). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Çağatay, N. (1974). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: 123.
- Cunbur, M. (1975). *Anadolu Tarihinde Ahilerin Seyfi Kolu*, Türk Kültürü, Yıl: XIII, Sayı: 153, 154, 155.
- Ekinci, Y. (1988). *Ahilik*, İstanbul: Türk Standartları Enstitüsü Yayını.
- Ergin, O. N.. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. 1-5 Cilt, İstanbul.
- Erken, V. (1998). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*. Ankara: Seba Araştırmalar Dizisi.
- Güllülü, S. (1977). *Ahi Birlikleri*, İstanbul.
- İbn-i Batuda (Çev. İsmet Parmaksızoğlu). (19971). *İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*. Milli Eğitim Bakanlığı, 1000 Temel Eser Serisi.
- Koçer, H. A. (1987). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*. Ankara.
- Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul.
- Soykut, R. (1971). *Orta Yol Ahilik*, Ankara.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1967). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.

AHİLİK ve EĞİTİM

Dr. Yusuf EKİNCİ
Gazi Üniversitesi Vakfı
Özel Okullar Kurucu Temsilcisi

Ülkemizi muasır medeniyet seviyesine yükseltmek azim ve kararında olanlar, hangi görevde bulunurlarsa bulunsunlar veya hangi dünya görüşüne sahip olurlarsa olsunlar, Türk toplumunun kendisine has kişiliğini, kimliğini oluşturan bütün öğelerini tarihi süreç içinde kavramak durumundadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sözünü ettiğimiz değerlerle bağdaşmayan modellerin uygulanmasının ülkemize fayda sağlamadığı görülmüştür. Bu husus eğitim uygulamalarında da geçerlidir.

Her ülkede eğitim felsefesi ve sistemi; o ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısıyla tayin edilir. Bir millet başka milletlerin eğitim felsefesi ve sistemini olduğu gibi ithal etmemeli. Bu yüzden her millet, tarihinden, ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişinden ilham alarak çağın gereklerine uygun bir milli eğitim politikası tespit etmek ve buna göre bir eğitim sistemi oluşturmak zorundadır. Elbette ki başka milletlerin tecrübelerinden istifade etmemiz gerekiyor. Ama öncelikle kendi eğitim anlayışımızın temel unsurlarını belirlememiz ve bunları esas ölçü olarak kabul etmemiz gerekir. Diğer milletlerin eğitim anlayışlarından istifade ederken eğitim anlayışlarını bütünüyle olduğu gibi almak yerine kültürümüze, tarihimize, günümüze uymayan değerleri elememiz gerekiyor. Bu bağlamda, eğitimin bir devlet görevi olarak kabul edilmediği dönemlerde, bir eğitim anlayışı geliştirerek kendi sistemini kuran Ahi birliklerinin bu yönüyle incelenmesi gerekiyor.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da rol oynayan Ahi birlikleri, Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını tanzim eden kurumlardan biri olarak devlet desteği olmaksızın, varlığını devam ettirmiştir. Bu gerçek, Ahiliğin çok sağlam temeller üzerine kurulduğunu ispat eder. Şüphesiz ki bu düşüncenin en önemli tarafı insana bakış tarzıdır.

Ahilik, insanı en yüce varlık olarak kabul eder. Her şeyi insanın hayatını dünya ve Ahiret mutluluğu için düzenleyen düşünce sistemidir. Bu sistemde, her şey bu amaca hizmet eden bir araçtır. Ahilik Sistemi'nin tersine birçok sistem uygulamada insanı bazı amaçları gerçekleştirecek bir araç durumuna düşürmektedir. Makinenin bir dişlisinden farkı kalmayan insanların da mutluluklarından bahsedilemez. Nitekim o sistemlerin insanları mutlu etmek için alıyor gördükleri tedbirler de, aslında onların görevlerini daha iyi yapmalarına yöneliktir.

Ahilik ise insanı hiçbir zaman bir makinenin dişlisi gibi görmemiş hatta bazı ekonomik sınırlamalara giderek ekonominin insanlar için bir amaç olmayacağını belirtmiştir. Bu insan anlayışı ile çatışmacı değil dayanışmacı; kavgacı değil uzlaşmacı bir görüşle Ahilik sistemi geliştirilmiştir.

Eğitimin devlet görevi olarak kabul edilmediği bir dönemde tarikat yönü de olan Ahi birliklerinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için mensuplarının

eğitimlerini sağlamaları şarttı. Çünkü tarıkata girebilmek için az çok eğitim görmek gerekiyordu. Ahi birlikleri eğitim faaliyetlerini İslam dininin esaslarına göre düzenlemişlerdir. İslam dini, ferdin hem bu dünya hem de öteki dünya ile meşgul olmasını istemiş, ahretin bu dünyada kazanılacağını beyan etmiştir. “Buna paralel olarak İslam eğitimi, ikili bir amaç gütmüş ve eğitimin başlıca hedefi olarak, ferde İslam inancını öğretmek ve bu dünyada Allah’ın emir ve yasaklarına uygun hareket ederek, ebedi hayat için hazırlanmaya ve Allah’ın rızasını kazanmaya yönelmiştir.” (Bayraktar,1984:8)

Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahret için çalışılmasını emreden İslam dininde, eğitimin amaç itibarıyla özelliklerini şöyle sıralayabiliriz. (Bayraktar,1984:9)

- Ferde kendini tanıma yolunu göstermek: Eğitim ve ilim insanın kendini tanımasına yardım etmiyorsa, kendini tanıtmıyorsa lüzumsuzdur. Yunus Emre bu gerçeği şöyle dile getirir:

“İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendin bilmezsen
Ya nice okumaktır?”

kendini bilen insan ne zaman, nerede, ne amaçla ve nasıl hareket etmesi gerektiğini çok iyi bilir.

- İnsanın fıtratını korumak: İslam’a göre her çocuk fıtrat-ı selime ile doğar sonra cemiyet vasıtasıyla da bozulabilir. Bu sebeple insanlar, doğuştan sahip oldukları özellik sebebiyle kınanamazlar. İslam terbiyesinin ana hedefi, ferdi ve cemiyeti ıslah etmek suretiyle, çocuğu kötülüklerden kurtarmaktır.
- İyi insan yetiştirmek: İslam eğitiminin gayesi iyi insan yetiştirmektir. İyi insan her zaman ve her yerde iyi hareket eden insandır. Bir yerde iyi başka yerde kötü davranan, iyi insan değildir. İslam terbiyesi ile yetişen iyi insan, ruhu ile semaya yönelmiş olduğu halde, cismi ile yeryüzünde yürüyen, her iki hayat için de yeterince çalışan insandır.
- Fertteki gizli kabiliyetleri ortaya çıkarmak ve bu kabiliyetlere yön vermek: Allah insanları farklı kabiliyette yaratmıştır. Bu sebeple kabiliyetlerin eğitimle ortaya çıkartılması ve uygun yöne sevk edilmesi gerekir. İnsan yetenekleri yeraltındaki suya benzer. Ondan faydalanmak için toprağın kazılmasına ihtiyaç duyulur. Bunun için kabiliyetlerin keşfedilmesi ve uygun fertlerin uygun alanlara yönlendirilmesine özel önem verilir. Ferdin kabiliyeti dışında bir mesleğe zorlanarak ruh sağlığının bozulmasına müsaade edilmez.

Ahi birliklerinin kendi gayelerine ve yukarda kısaca açıklanan İslam eğitiminin esaslarına uygun olarak kurdukları ve geliştirdikleri eğitim sisteminin karakteristik özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür. Bu eğitim sisteminde;

- İnsan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil dini, ahlaki ve içtimaî bilgileri de birlikte verilmiştir.
- İş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.
- Eğitim belirli bir noktada tamamlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.
- Köylere kadar varan geniş bir teşkilat kurulmuştur.
- Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.
- Sistem, Ahilik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açıktır.
- İslam inancına uygun olarak insanların dünya ve Ahiret saadeti esas alınmıştır.
- Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Meslekî eğitimi, genel eğitim ile bir bütünlük içerisinde ele alıp bunu ömür boyu devam edecek bir faaliyet olarak uygulamaya koymak sistemin en çarpıcı özelliğidir.

20. yüzyıl, eğitimciler arasında çok ciddi görüş ayrılıklarına sahne olmuştur. Bu görüş ayrılıklarından doğan tartışmalar bugün hala birçok gelişmekte olan ülkenin gündemindedir. Ancak son yıllarda eğitimdeki genel eğilimler Ahiliğin yüzyıllar ötesine ışık tutan bir düşünce olduğunu ortaya koymuştur. Bu eğilimleri kısaca özetlemek gerekirse:

Hayat Boyu Eğitim Anlayışı

Dünyada 1960'lı yıllarda "hayat boyu eğitim" diye bir kavram gelişmeye başlamış ve bu eğitim anlayışı geniş taraftar bulmuştur. Hayat boyu eğitim anlayışında; her seviyedeki sosyal kurumlar eğitim vermek üzere teşkilatlanacaklar; ekonomik kuruluşlar, üretimi arttırmaya önem verdikleri kadar, diğer konulardaki öğrenme faaliyetlerine de önem verecekler; böylece sürekli öğrenen bir "bilgi toplumu" meydana gelecektir. Sadece ekonomik sebeplerle dahi böyle bir öğretim anlayışının ne kadar gerekli olduğu bugün çok iyi anlaşılmıştır. Bireyin sadece gençlik çağında öğrendiği bilgi ve becerilerle mesleğini hayatının sonuna kadar verimli bir şekilde devam ettirmesi mümkün değildir. Teknoloji o kadar çok hızlı geliyor ki; bazı meslek alanlarında, bir yıl önceki bilgi yetersiz hale gelebiliyor. Bu hıza uyum sağlayabilmek için öğrenme faaliyetlerini hayat boyu devam ettirmek gerekir.

1960'lı yıllarda başlayan "Hayat Boyu Eğitim" kavramı üzerindeki eğilim UNESCO'nun 1970 yılını "Eğitim Yılı" olarak kabul etmesiyle daha da önem kazanmış ve bu münasebetle hazırlanan tasarıda şu ilkeler yer almıştır:

- Dünyada sürekli devam eden bir gelişme söz konusudur.
- Eğitim okulla bitmez, bütün hayat boyu sürer.
- Okullarda öğrenilen bilgiler, bir süre sonra yetersiz kalabilir.

İşte Ahilik, eğitimi hayat boyu devam eden bir hadise olarak kabul etmek suretiyle, yüzyıllar ötesine ışık tutmuştur. Ahi zaviyelerinde kırk yaşın üstündeki insanlara da okuma-yazma öğretilmiştir. Hatta bunlar arasında divan yazacak kadar olgunluğa ulaşanlar vardır. Ahi birlikleri üyelerini öğrenci veya eğitici olarak sürekli bir eğitim ortamında tutuyordu.

Öğretecek bir şeyleri bulunan herkesten eğitici olarak faydalanmak ve her fırsatta eğitim yaptırmak, bu teşkilatın önemli bir özelliğidir. Eğitim sadece kişiyi geliştiren bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda onun iş yerine, büyüklüğüne ve topluma saygı duyup gönülden bağlanmasını sağlayan bir araç olarak da görülmekteydi.

Meslekî ve Genel Eğitimin Bütünleşmesi

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıkıntılar meslek eğitiminin önemini bütün yönleriyle ortaya çıkarmış ve bu eğitimin önemini fark edilmesinden sonra mesleki eğitime ağırlık verilmeye başlanmış. Ancak kısa sürede genel eğitim-mesleki eğitim çatışması ortaya çıkmış ve her iki eğitim türünün de aşırı savunucuları birbirleriyle kıyasıya mücadele etmeye başlamışlardır. Bir Amerikan üniversitesinin rektörü olan Micholas Murray Butler'in 1940'lı yıllarda söylediği şu sözler söz konusu mücadelenin boyutunu göstermesi bakımından önemlidir. "Altı yıllık ilkokul basamağı içinde veya çok mahdud bir ölçüde olmak şartıyla, orta öğrenim çerçevesi içinde yer verildiği takdirde, her nevi meslek öğretimi tedbirleri sadece bir yüz karası, hatta pahalıya mal olan bir yüz karası olmakla kalmaz; gerek ferde gerekse cemiyetine müthiş zararlar da getirilir. Henüz ana kuzusu olan bir çocuğu yakalayıp, belli bir iş için yetiştirmek, onu hür bir insan olması imkanı kalmayan bir esir yapmak demektir."

Bu sırada meslek eğitimciler de özellikle ilkokul sonrası genel eğitimi düş olara-
rak görüyorlar ve bütün eğitim faaliyetlerinin bu alana kaydırılmasını istiyorlardı.

Bu çatışmalar uzun süre devam etti. Bugün dünyada genel eğitim ile meslek eğitimi birbirine yaklaşmakta, hatta iç içe girmektedir. Bugün eğitimciler insanı sadece haftada çalışacakları kırk saatlik iş hayatı için değil, aynı zamanda iş hayatı dışında geçecek yetmiş iki saatlik zaman dilimi için de yetiştirmek mecburiyetinde olduklarının farkındadır.

Ahilik ise yüzyıllar öncesi üyelerine iş yerinde meslek eğitimi, zaviyelerde ise genel eğitimi vermek suretiyle; böyle bir sentezi gerçekleştirmiş ve yüzyıllar ötesine ışık tutmuştur.

Örgün ve Yaygın Eğitimin Bütünleşmesi

Eğitimbiler arasındaki önemli görüş ayrılıklarından biri de örgün ve yaygın eğitim arasında meydana gelmiştir. Örgün eğitimi savunanlar, okul dışındaki eğitimi eğitim olarak dahi kabul etmemekte direnirken, bazı yaygın eğitimciler de örgün eğitimi lüzumsuz görmek gibi aşırı saplantılara kapılmışlardır. Ancak bugün örgün eğitim ile yaygın eğitim birbirine yaklaşmakta; okullara seçmeli dersler konulurken, birçok yaygın eğitim faaliyetlerine katılmak için örgün eğitim görmüş olma şartı aranmakta, bu iki sistemde kazanılmış bilgi, beceri ve davranışların sistemler arası geçişlerde değerlendirilmesi için modeller geliştirilmektedir.

Eğitimdeki yeni eğilimler, örgün ve yaygın eğitimin birbirine yaklaşması şeklinde görülürken, eğitimin kapsamı da yeni boyutlar kazanmaktadır. Artık bazı eğitimciler, okuldaki müfredat programlarında öğrencileri kahvehanelere gitmeye teşvik edecek konular bulunmamasına rağmen, bu yerlerin nasıl oluyor da öğrencilerle dolu olduğunun sebeplerini arıyorlar. Artık eğitime sadece okulda verilen ders olarak bakılmamakta, öğrenci çevresi ve okul dışı faaliyetleri ile birlikte eğitilmesi gereken bir insan olarak bakılmaktadır.

Ahilik yüzyıllar önce insanı bir bütün olarak ele almış, sadece genel ve mesleki eğitimin değil, serbest zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini de organize etmiştir. Yaren sohbetleri, çeşitli toplantılar ve eğlencelerle üyelerin eğitimlerini bütünlük içinde geliştirerek bugün dahi tam olarak gerçekleştiremediğimiz bir eğitim düzeni kurmuşlardır.

Eğitimin Değerlendirilmesi

Eğitim kurumları başarılarını, öğrenci ve kursiyelerine uyguladıkları imtihanlarla tespit ederler. Bu imtihanla yüz öğrenciden doksan sekizi başarılı ise kurum %98 başarılı olarak kabul edilir. Böyle bir değerlendirme genelde yanıltıcı olmaktadır ve programın başarıya ulaşmış ulaşmadığı konusunda tam bir fikir vermemektedir. Hatta böyle bir değerlendirme, derslerin amaçlarının ikinci plana itilmesine de sebep olabilmektedir. Bunun için eğitimde dış verimlilik kavramı gelişmektedir. Mesela bir lisede tarih dersinden sekiz alan öğrenci başarılıdır. Ancak bu öğrenci tarih şuuruna sahip değilse ve toplum içinde tarih şuuruna sahip insandan beklenen davranışları göstermiyorsa eğitimin dış verimliliği düşüktür. Meslek eğitiminde de benzer örneği verebiliriz. Okuldan marangoz olarak mezun olan bir öğrenci eğer iş hayatında marangoz olarak çalışmıyorsa, eğitimin dış verimliliği düşük demektir. Başka bir deyişle sistem, öğrenciyi mezun etmekle iç verimliliği yükseltmiş, ancak asıl amaç olan öğrenci-

ye iş hayatında çalışmasını sağlayacak bilgi, beceri ve davranışları kazandırmadığı için dış verimlilik ölçümünde başarısız kalmıştır. Üzerinde durduğumuz iki örnekte de görüldüğü gibi iş hayatı ile okulu, genel eğitimde ise sosyal hayat ile okulun iç içe ve birbirini tamamlayıcı şekilde çalışmalarını zorunlu kılmaktadır.

Ahiliğin ortaya koyduğu eğitim anlayışı yüzyıllar ötesine ışıktır. Ahiliğin özelliği sahtedir. Son zamanlarda ortaya çıkan eğitim anlayışları da bunu doğrulamaktadır. Ancak bu zengin tarihi tecrübelerimizden yeterince istifade ettiğimizi söylemek çok güçtür. Bugün ülkemizde basılan kitap sayısı gelişmiş ülkelerle kıyas edilemeyecek kadar az ise, kütüphanelerimiz boş kahvehanelerimiz dolu ise, okuyan ve öğrenen bir toplum haline gelememişsek, bunların sebebini Ahiliğin geliştirdiği eğitim felsefesini tam olarak kavrayamamamızda ve uygulamamamızda aramalıyız. Geç kalmış değiliz. Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmamız için Ahiliğin eğitim felsefesinin temel unsurlarını alıp zamanımıza uyarlamamız ve eğitimi hayat boyu devam eden bir hadise haline getirmemizin zamanı gelmiştir. Hatta geçmek üzereyiz.

AHİLERDEN GÜNÜMÜZE ESNAF AHLÂKİ VE ÇIRAK YETİŞTİRME YÖNTEMİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL

Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

A. Giriş

Fütüvvet'ten Ahîlik'e...

İslâm tarihinde ortaya çıkan ve 'Fütüvvet' olarak nitelendirilen bir teşkilat vardır. Aslı Arapça, çoğulu; 'fityân' olan Fütüvvet kelimesinin tekili 'fetâ'dır. Fetâ; genç, yiğit, delikanlı, gözü pek, eli açık, iyi huylu insan gibi anlamlara geldiği gibi, gençlikten mütevellit 'hafifmeşreplik' anlamına da gelir.

Terim olarak ise Fütüvvet; bir taraftan hakiki bir fetâdan beklenen cömertlik, mürüvvet, asâlet gibi fazîletleri ihtiva etmek cihetiyle ahlakî, diğer taraftan da zamanla bu fazîletlerin icabını yerine getirmeyi vazîfe edinmiş, aynı fikirde genç adamların (fityân'ın) teşkil ettikleri birliklere 'alem olmak suretiyle ictimâî bakımdan; delikanlılar birliği, gençler birliği, korporasyon gibi manâlar ihtiva etmektedir.¹

Gerek ahlakî ve gerekse ictimâî ve iktisadî anlamda meydana getirilen bu teşkilâta Fütüvvet veya *futuvva*, bu teşkilâta mensup olanlara ise *ehl-i Fütüvvet* denilmektedir.

Fetâ kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de: "Onları (putları) diline dolayan bir genç (fetâ) içittik, kendisine İbrahim deniliyormuş, dediler,"² şeklinde ve "Biz sana, onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz. Onlar, Rab'lerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidâyetlerini artırmıştık,"³ şeklinde geçmektedir. Bu âyetlerde 'fetâ', 'genç' anlamında kullanılmış olmakla birlikte diğer bazı âyetlerde ise, 'köle, uşak' anlamlarında kullanılmaktadır.⁴

Büyük sûfilerin tariflerine göre Fütüvvet; "kendini değil, Muhammed (s.a.v.) gibi halkı düşünmek, halkın derdi ile dertlenmek, nefsi için istediğini, fazlasıyla başkaları için de istemek, kusur ve ayıpları örtmek, nefse düşman olmak, yok-suldan nefret duymamak, zengine hâlini arz etmemek, eline geçenle, elinden çıkanı bir görmek, kimseye düşman olmamak, kimseden mürüvvet, insaf beklememek, fakat herkese karşı mürüvvet ve insaf sahibi olmak, iki âlemden de geçmektir." Yunus Emre'ye göre Fütüvvet ehlinden olabilmek için;

*Vurana elsiz gerek, sövene dilsiz gerek,
Derviş gönülsüz gerek, sen derviş olamazsın...*

¹ Bk. Taeschner, Franz; *İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)* (Çev. Fikret Işıltan), İÜİFM. No: 1-4, c.15, Ekim 1953 - Temmuz 1954, s. 3.; Çağatay, Neşet; *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1974, s. 4-6; Pakalın, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. İstanbul 1971, c. I. 638-639; Kayaoğlu, İsmet; *İslâm Kurumları Tarihi*, Doruk Matbaacılık, Ankara 1980, s. 130; İBA. Ahî md.

² *Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ, 21/60.

³ *Kur'an-ı Kerim*, Kehf, 18/13.

⁴ Bk. *Kur'an-ı Kerim*, Yusuf, 12/30, Kehf, 18/60-63.

Verilen tarifler arasında Cüneyd-i Bağdadî'nin; "Fütüvvet Şam'da, fesâhat (lisan, yani Fütüvvetin en güzel şekilde anlatılması) Irak'ta, doğruluk Horasan'dadır," sözü H. III. asırda Fütüvvet ehlinin Şam'da temerküz ettiğini göstermektedir.⁵

İlk defa ortaya çıkışı, gelişip yaygınlaşmasıyla ilgili farklı bazı görüşler olmakla birlikte Fütüvvet, II./VIII. asırdan başlayarak ve bilhassa III./IX. asırdan itibaren tasavvufi bir muhit içerisinde doğmuş ve gelişmiş bir cereyan olarak nitelendirilmektedir.⁶ "Tasavvufun belirmesinden başlayarak, Fütüvvete bağlandığı ve Fütüvvetin tasavvufi mahiyet aldığı göze çarpmaktadır. Fakat Fütüvvetin, tasavvufi bir mahiyet almış olduğu doğru olmakla beraber, tasavvufun da Fütüvvet tesiri altında kaldığı, aynı derecede doğrudur, denilmektedir."⁷

Fütüvvet, XII. yüzyılın ikinci yarısında, yani henüz Ahilik söz konusu değiken Anadolu'da yayılmıştır. Mensupları, Konya ve Ankara'da yerleşmişler, burarlarda çeşitli tarikatlarla kaynaşmışlardır.⁸ XIII. asırda ise Fütüvvet, Ahiliğe dönüşmüştür. Fütüvvetle ilgili olarak yazılan ve âdeta onların tüzüklerini oluşturan Fütüvvet-nâme'ler de, bazı değişikliklerle bu yeni kuruluşun (Ahiliğin) ahlak tüzüğü haline gelmiştir.⁹

B. Ahi ve Ahilik

1. Ahi Kelimesi ve Ahilik

Ahî, kelimesinin aslı hakkında, iki ayrı görüş vardır. Bunlardan;

Birincisi; Arapça 'kardeşim' anlamına gelen 'ahî' kelimesinin aynen alınmış şeklidir.¹⁰ *İkincisi ise*; kelimenin aslı Arapça olmakla birlikte, eski Türkçedeki 'akı' kelimesinden bozmadır. Akı'nın 'k'sının telaffuzda bazen (Arapça 'hı' harfinin telaffuzunda olduğu gibi) 'hi' şeklinde okunmasından dolayı 'Ahi' şekline

⁵ Gölpinarlı, Abdulkaki; *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, İÜİFM. c. 11. Ekim 1949 – Temmuz 1950, No. 1-4, s. 9; Kuşeyri; *Kuşeyri Risâlesi* (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay. İstanbul 1978, s. 324.

⁶ Doğrul, Ömer Rıza; *İslâm Tarihinde İlk Melâmet*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1947, s. 30-31; Gölpinarlı, Abdulkaki; *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, İÜİFM. c. 11. Ekim 1949 – Temmuz 1950, No. 1-4, s. 7; Taeschner, Franz; *a.g.m.* 8-10; Şehsuvaroğlu, Bedî N.; *Fütüvvet ve İslâmiyet*, Tercüman-Ramazan ilâvesi, 5 Kasım 1971; Debbaoğlu, Ahmed; *Tasavvufun İctimâî, İktisâdî ve Siyâsî Yönleri*, Hareket Dergisi, c. 5, seri VIII. Sayı 90, Haziran 1973.

⁷ Doğrul, Ö. Rıza; *İslâm Tarihinde İlk Melâmet*, s. 30-31.

⁸ Gölpinarlı, Abdulkaki; *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, s. 82-83.

⁹ Çağatay, Neşet; *a.g.e.* s. 54; Köprülü, Fuat; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 154-155.

¹⁰ *İbni Batuta Seyehatnamesinden Seçmeler*, (Hzr. İsmet Parmaksızoğlu), MEB 1000 Temel Eser No: 59, İstanbul 1971, s. 7-8; Ayrıca bk. Franz Taeschner, *a.g.m.* s. 18.

dönüşmüştür. ‘Akı’, mertlik, yiğitlik, alplık, eli açıklık, konukseverlik anlamlarına gelir. Bu hasletlerin ve Ahiliğin ifade ettiği san’at ve ticaret kurum ve kurallarının Orta Asya Türkleri arasında çok yaygın bulunuşundan böyle kullanılmış olabilir, denilmektedir.¹¹

Terim olarak ise Ahilik; belli bir devrede esnaf ve san’atkârlar birliğini ifade eder ki asıl ve uzun adı; Şeyh Nasîrî’-d-din Ebu’l-Hakâyık Mahmud b. Ahmed el-Hôyî¹² yahut Şeyh Nasîrî’-d-din Mahmud Ahî Evran b. Abbas olarak belirlenen (öl. 1262 veya 1300, 1317)¹³ kısa ve meşhur olan adıyla Ahi Evran tarafından kurulup, geliştirilen esnaf teşkilâtının adıdır.

Âşık Paşa-zâde’nin, Anadolu’da mevcudiyetinden bahsettiği ve Gâziyân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bâciyân-ı Rum¹⁴ olarak isimlendirdiği dört zümreden biri de işte bu Ahilerdir.

Ahi deyiminin içinde geçtiği ilk eserler ise; Attar’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sı ile Câmî’nin; Nefehâtü’l-Üns adlı eserleridir. Tezkiretü’l-Evliyâ’da M. 804 yılında ölen Sehl Tüsterî’den söz edilirken, Ahi *İbrahim* adı geçmektedir. Nefehâtü’l-Üns’de ise, M. 1078’de ölen Ahi *Ferec*’ten bahsedilmektedir.¹⁵

Bu konuda Abdalbâki Gölpinarlı şu bilgiyi vermektedir: “...Bütün yazılı kaynaklardan ve bilhassa Fütüvvet-nâmelerden açıkça anlamaktayız ki; ‘ahı’ Fütüvvet mesleğine girenlerin şeyhlerine denmektedir. Diğer tarikat erbabının şeyhleri gibi, Ahiler de birer zâviyenin reisidirler. Ahi zâviyesi, Fütüvvet erbabının birer klübü, bir toplantı yeri olduğu gibi, garipler de zâviyede konuk edildiğinden, aynı zamanda bir misafirhane mahiyetindedir. Mesleğin iktisâdi hüviye-

¹¹ Bk. Çağatay, Neşet; *a.g.e.*, 3, 51; ayrıca bk. Gölpinarlı, Abdalbaki; *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, s. 6-7; Ülgener, Sabri; *İktisâdî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri*, İsmail Akün Matbaası, İstanbul 1951, s. 27 (19. No.lu dipnot); Turan, Osman; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969, c. II. s. 21; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Ahî md.

¹² Bk. Mikail Bayram, *Ahî Evren Kimdir?* Türk Kültürü Dergisi, Yıl XVI. sayı 191, Eylül 1978.

¹³ TDV *İslâm Ansiklopedisi*, Ahî Evran maddesi, c. I. s. 529-530.

¹⁴ Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, s. 205. (Fuat Köprülü, Âşık Paşa-zâde’nin bu tasnifinin hatalı olduğunu ileri sürerek şunları söylüyor: “...Selçuk devrine ait bu eserlerde bazı büyük şehirlerdeki hadiselerden bahsedilirken, kuvvetli bir içtimâî teşekkül olarak ‘Runûd’ ve ‘Ahîyân’ dan bahsedilir. Müteradif olan bu kelimelerden rind (cem’i); runûd) kelimesi tamamen ‘ayyar’ manasına daha evvelki asırlara ve başka sahalara ait menbalarda da mevcuttur. Bilhassa büyük şehirlerde kuvvetli ve mahiyeti itibarıyla de, bir şehir teşekkülü olan bu zümre ayyarlar, şettarlar, gâziler ilh. teşkilâtından başka bir şey değildir. Çok ibtidâî, bilgisiz bir adam olan Âşık Paşa-zâde, bu teşekkül ile gâzileri birbirinden ayrı olarak zikretmek suretiyle tamamıyla kelimelere aldanmıştır. Eğer o, alp’lerle, ahîleri ayırsaydı, şüphesiz daha doğru olurdu.” (Bk. *Osmanlı İmparatorluğunu Kuruluşu*, Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 154).

¹⁵ Güllülü, Sabahattin; *Sosyoloji Açısından Ahî Birlikleri*, Ötüken Yay. İstanbul 1977, s. 19.

ti bakımından zâviye, lonca* merkezi vazifesini de görmektedir. Ayrıca Fütüvvet erbabının Seyfî kolu düşünülürse, Ahi zâviyesi bir askerî eğitim ve spor klübü karakterini de taşır.¹⁶

2. Ahiliğin Kuruluşu ve Gelişmesi

XII. ve XIII. asırda Anadolu'nun geçirdiği siyâsî çalkantılar ve sarsıntılar sonucu, ictimâî hayatın diğer safhalarında olduğu gibi, san'at ve meslek dünyasında da etkilenmeler olmuştur. Söz konusu etkilenmeler sonucunda meslek ve san'at hayatında yeni bir çığır açılmış, yahut da mevcut faaliyetler yeni bir şekle bürünmüştür. Açılan bu çığır sonucu, dağınık vaziyette bulunan meslek ve san'at hayatı toplu ve kapalı bir şekle bürünmüştür. Fırtınalı ve sarsıntılı bir çevrede, san'at erbabı kapalı bir cemaat hüviyetine bürünerek hayatlarını ve varlıklarını koruyabilmişlerdir.

"Bu hal, yalnız esnaf topluluklarına münhasır değildir. Fütüvvetler yanında, tarikatların da aynı süratle kapanma ve cemaatleşme ihtiyacından doğduğunu biliyoruz. Netice hepsinde birdir: Uzun zaman ve belki de bir ömür boyunca bir arada yaşamak, toplu ve beraber çalışmak ve aynı îmanı gütmek alışkanlığına, dış muhitin şu veya bu ölçüde baskısı katılınca, o toplulukların her biri selâmeti büsbütün kendi işine çevrilmek ve kapanmakta arayacaktı. Bu bakımdan, tarikatlar gibi, esnaf teşkilâtlarının da bir nevi korunma insiyakından doğdukları düşünülebilir."¹⁷

İşte bundan dolayı, kuruluş esası ahlaka dayalı olan¹⁸ ve Ahi Evran tarafından, tasavvufi havası da mevcut olan bir teşkilât kuruldu; Ahilik...

Muhyiddîn İbni 'Arabîlerle Anadolu'ya gelen Ahi Evran, 603/1206 yılında ilk olarak atölyesini Kayseri'de kurdu ve debbaglık yapmaya başladı. Daha sonra, Kırşehir'e gelerek yerleşti ve burada yeni bir atölye kurarak, bu yeni atölyesini merkez haline getirdi. Bundan sonra ise, bütün Anadolu'yu gezerek, san'atını yaydı ve zâviyeler açtı. Bu hareketinden dolayı Ahi Evran, bütün 'Debbagların Piri' kabul edildi.

Kurulan bu teşkilâtı, Fütüvvetin Anadolu'da Türk âdet ve an'aneleri ile yeni bir şekle bürünmesi olarak nitelendirebiliriz. Zamanla Ahilik olarak anılacak bu teşkilat Osmanlı devleti döneminde Anadolu'da ve Balkanlarda yaygınlaşarak devam etmiştir. Ahilik, kuruluşunda tasavvufi bir mahiyet arz ederken zamanla iktisâdî bir teşekkül haline dönüşmüştür. Çünkü, Ahiliğin ilk zamanlarında

* Lonca, aynı meslekten olanların meydana getirdiği esnaf kuruluşu, esnaf birliği. Ayrıca, esnaf temsilcilerinin toplandığı yer anlamına da kullanılmıştır.

¹⁶ Gölpınarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, s. 6-7.

¹⁷ Ülgener, Sabri; a.g.e. 48-49.

¹⁸ Togan, Z. Velidi; *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İÜEF Yay. İstanbul 1970, c. I. s. 346.

kurucuları ve müntesiplerinin çoğunluğu, tasavvuf-meşreb olmalarına rağmen birinci derecede meslek adamlarıdır. Herhangi bir tarıkata intisapları ise, ikinci derecededir.¹⁹ Sûfîlerin hırkalarına mukabil, Ahiler -ehl-i Fütüvvet de olduğu gibi- ‘fütüvvet şalvarı’ giymişlerdir.

İlk zamanlar Ahi Evran ve Ahiler, yalnızca deri işçiliği (debbağlık) ile uğraşırken, sonradan 32 san’at koluna ayrılmışlardır. Teşkilâtın kurduğu sağlam meslekî ve ahlakî düzen, birbirlerine bağlılık ve yardım, onların öteki esnaf ve san’atkârlar üzerinde etkili olmalarını ve üstünlük kurmaları sonucunu doğurmuş, giderek Osmanlı ülkesindeki bütün Türk san’atkârları, Ahi Baba’lardan veya onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve izin belgeleri ile iş görür, san’at icra eder bir duruma gelmişlerdir.²⁰

Ahi Evran’ın bizzat Anadolu’da şehir şehir, kasaba kasaba dolaşarak Ahi teşkilâtını kurması ve san’at kollarının 32’ye ulaşması sonucunda teşkilât, bir merkezî sisteme bağlanmıştır. Ahi Evran’ın Kırşehir’deki zâviyesi, bu teşkilâtın genel merkezi haline gelmiştir. Bundan sonra, Anadolu’nun hemen her yerinde Ahi Baba tayinleri, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa terfi törenleri Ahi Evran zâviyesi şeyhlerinin icazetleriyle yapıla gelmiştir.²¹

Bu teşkilâta üye olarak ancak, esnaf ve san’atkârlar katılabilirlerdi. Zâviyelerin ve aynı zamanda san’atkârların başkanlığını (şeyhliğini) yapan zata; ‘Ahi Baba’ adı verilirdi. Ahi Baba’lar, seçilerek bu makama getirilirlerdi. Bazı yönleri ile bugünkü Esnaf ve San’atkârlar Kooperatifleri Birliklerini andırmakla birlikte, aslında bu teşkilâttan çok daha sağlam esaslar üzerine kurulmuşlardı.

Ahiler, inanç ve akîde yönünden Sünnî Müslümanlardan teşekkül ediyordu. Mensupları, Kadirîlik, Rufâîlik, Halvetîlik, Bektâşîlik, sonraları da Mevlevîlik gibi çeşitli tarikatlara intisab etmişlerdir.

Bu anlatılanlardan sonra şunları söyleyebiliriz: Anadolu’da kendine mahsus özellikleri ile ortaya çıkmış olan Fütüvvet’e ‘Ahilik’ diyoruz. Ancak, Fütüvvet’in aynen devamı değil, yeni bir şekil almıştır. Kelimelerin ihtiva ettikleri anlam olarak düşünürsek; “fütüvvet; daha ziyade esnaf teşkilâtına verilen umumî ad, Ahî ise; o teşkilat mensuplarının veya onlar tarafından seçilen reisin unvanıdır.”²²

Ahiler epeyce bir süre siyasi güç olarak Osmanlı devlet ricali üzerinde etkili olmuşlardır. Ancak, “özellikle Fatih devrinden itibaren Ahîlik siyasi bir güç

¹⁹ Debbağoglu, Ahmet; *Tasavvuf ve Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Hareket Dergisi, c. 5, seri VIII. Sayı 92, Ağustos 1973.

²⁰ Çağatay, Neş’et; *a.g.e.* s. 125.

²¹ Güllülü, Sabahattin; *a.g.e.* s. 155.

²² Mehmed Şerif; *Fütüvvet-name*, I. 312 (H. 1335-37)’den naklen; Ülgener, Sabri; *a.g.e.* 27 (19 no.lu dipnot).

olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat halini aldı. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar teşkilatın gedik (lonca) adını aldığı söyleniyorsa da 1824 tarihli Selanik ile ilgili bir arşiv belgesinde ve Ahi Evran Zâviyesinden bahseden bir taktirde; ahî baba, ahîlik, yiğitbaşı, üstatlık, kethüdâlık gibi Ahîliğe ait terimlerin kullanılması, bu ismin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.”²³

3. Ahiliğin ve Ahilerin Bazı Özellikleri

Ahîlik, her ne kadar bir esnaf teşkilâtı ise de, mesleklerinin dışında dinî, sosyal ve siyâsî hayatla da çok ilgilenmişlerdir. Hatta bu teşkilâta bazen bir esnaf teşkilâtı demek bile imkânsız hale gelmiştir. Gerçekten de Ahiler iktisadî hayatla ilgilendikleri kadar sosyal hayatla da ilgilenen ama disiplinli bir topluluk halinde yaşamışlardır. Her zaman birbirlerini kollayan ve yardımlaşan, yeri geldiği zaman bir cengaver ve bahadırılık derecesinde kahramanlaşan bir grup havası oluşturmuşlardır. Kendilerine sığınanlara karşı -başka din mensubu insanlar dahi olsa- her zaman kapılarını açık tutmuş ve onlara yardım ellerini uzatmışlardır. Bunlar, basit çıkar hesaplarının ötesinde çok derinlere inen bir ruh haletinin ve zihniyetin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülgener’in ifadesiyle; “Ahîlik, XII. XIII. asırların harp, isyan ve istilâ dalgaları arasında san’at erbabı için dinlendirici, huzur ve emniyet verici bir ocak’ başından başka bir şey değildi. Bu sebeple Ahi zâviyelerine dar ve gerçek manâsıyla birer iktisadî teşekkülден ziyâde, fertleri arasında sıcak ve samimi bir topluluk ruhunun tecessüm ettiği -tabir caizse, kristalleştiği- müesseseler nazarıyla bakmak daha doğru olur.”²⁴

Ahîliğe intisapta birtakım özellikler aranmıştır. Bu özelliklerin başında; dü-rüstlük, güzel ahlak ve cömertlik geliyordu. Burgâzî Fütüvvet-nâme’sinde; “Ahilerin bilgi sahibi olması, bilginleri sevmesi, beylerin (uluların) kapısına gitmemesi, mevki bakımından ne kadar büyük olursa olsun (padişah bile olsa) Ahinin ayağına gelmesi icap ettiğini” söylemektedir.²⁵

Yine Burgâzî, Ahî’nin nasıl olması gerektiği hususunda da şu bilgileri veriyor: “Ahinin cömert olması, dünyaya bağlanmaması, kendi emeğiyle geçinmesi, alçak gönüllülük etmesi, nekeslikten kaçınması, namazını kazâyâ bırakmaması, hayâ ehli olması, helâl yemesi, helâlinden geçinmesi, helâlinden kazanması, bir san’atı, bir işi olması gerekir.”

²³ TDV İslâm Ansiklopedisi, Ahîlik maddesi, c. I. s. 541.

* Ocak, bir kısım zâviyelerde, bir nevî topluluk sembolü olarak kullanılmıştır. Kış günlerinde devamlı ateş yakılırdı. (Ülgener, Sabri; a.g.e. 49, 7 no.lu dipnottan).

²⁴ Ülgener, Sabri; a.g.e. 49-50.

²⁵ Gölpınarlı, *Burgâzî ve Fütüvvet-nâmesi*, İÜİFM, c. 15, 1953-1954, No: 1-4, s. 86, 92.

“Ahi'nin onsekiz dirhem gümüşten fazla dünyalığı olmamalıdır. Bundan fazla nesi varsa, yoksullara vermelidir. Her şeyin tuzu vardır. Yiğitliğin, Ahiliğin tuzu da; ekmek kazanmak, yoksulu doyurmaktır.”²⁶

XIII. ve XIV. yüzyıllar boyunca Ahilik bütün Anadolu'ya yayılmış ve Osmanlılarla birlikte Balkanlarda da yayılma imkânı bulmuştur. Hemen her kasa-ba ve şehirde bir veya birden fazla Ahi zâviyesi kurulmuştur.

Meşhur seyyah İbn-i Batuta; Ahilerin mesleklerinden çok diğer vasıfları üzerinde durmakta ve hep bu yönleriyle ilgili örnekler vermektedir. O, hemen her gittiği yerde bir Ahi zâviyesine veya dergâhına misafir olduğunu nakletmekte ve onların misafirperverliklerini öve öve bitirememektedir. Meselâ:

Bursa'dan İznik'e giderken, şehre ulaşmadan akşam oluyor ve Gürle Köyünde Ahilerden birinin zâviyesinde yatmak mecburiyetinde kalıyorlar. Geyve'ye geldiklerinde, bir Ahi Tekkesine misafir oluyorlar, Yenice'ye geliyorlar yine bir Ahi Tekkesine iniyorlar. Geyve'den Mudurnu'ya giderken, yollarını şaşırıyorlar, karlı bir günün akşamında bir tekkeye sığınıyorlar. Kezâ, Mudurnu'ya varınca yine bir Ahi Tekkesinde misafir oluyorlar.²⁷

Yapılan tespit ve nakledilen örneklerden anlaşılan o ki, kuruluştaki bir meslek teşkilâtı olan Ahilik yalnızca bir meslek kuruluşu olmakla yetinmemiş, dinî, iktisadî, sosyal ve siyâsî birçok konu ile yakından ilgilenmiştir. Tekkelerinde yalnızca mesleki sohbetler yapılmakla yetinilmemiş, çoğu zaman dinî ve tasavvufî konular öne çıkarılmıştır. Çünkü, Ahi teşkilâtının temeli, ahlakidir, tasavvufidir, dinidir... Ahi, tekkede (zâviyede) ilk olarak şu cümleleri duymuştur:

“Ey talib! Fütüvvet, yiğit ve Ahi ve şeyh yolu birdir. Yiğitlik, heves eylemektir. Ahilik, başlamak ve dahî şeyhlik, tamam kılmaktır... Ve bir dahî; yiğitlik, sakalı gelmektir. Ahilik, sakala ak düşmektir. Şeyhlik ise; tam pîr olmaktır.... Ve bir dahî; yiğitlik (fütüvvet), müminlerin yoluna varmaktır. Ahilik, evliyâ yoluna varmaktır. Şeyhlik ise, Peygamber yoluna varmaktır. Ve bir dahî; Yiğitlik, şeriat-ı Ahilik, tarikatıdır. Şeyhlik, hakîkattir...”²⁸

Hayat şartları, insanları her zaman birbirlerine yaklaştırmış olmuştur. Hele bazı zamanlarda, özel durumlar bu yaklaşmayı daha da artırmıştır. İşte böyle yakınlaşmalardan birini de, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda esnaf grupları ile tasavvuf ve tarikatlar arasında başlayan yakınlaşmada görüyoruz. Hem öylesine bir yakınlaşma ki, etle-tırnak gibi...

²⁶ Gölpınarlı; *Burgâzî ve Fütüvvet-nâmesi*, s. 86.

²⁷ Bk. *İbni Batuta Seyehatnamesinden Seçmeler*, s. 45-46, 48, 49, 51.

²⁸ Bk. Kara, Mustafa; *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay. İstanbul 1977, s. 87.

XIV. yüzyılda da, bu yakınlaşma devam etmiş, Ahiliğin tasavvuf ve tarikatlarla münasebetleri giderek artmıştır. Ancak, tarikatlarda birinci derecede dinî gâyeler söz konusu iken, Ahilikte iktisâdî gâyeler öne çıkmıştır. Buna rağmen, her Ahi mensubunun Kadiriye, Rufâiye, Bektaşîye, Halvetiye ve sonraki asırlarda da Mevleviye gibi tarikatlarla ilişkileri olmuş ve bunlardan herhangi birine intisap etmiştir.

Osmanlı Devletinin manevi kurucusu Şeyh Edebâlî'nin, onun kardeşi Ahi Şemseddin'in ve onun oğlu Ahi Hasan'ın birer Ahi olmaları, bize Ahiliğin tasavvufla ne kadar içli-dışlı olduklarını ifade etmeye kâfidir. İbni Batuta, Bursa'daki imaretlerden, Ahilerden bahsederken, tanınmış bir Ahi olan Ahi Şemseddin'in Zâviyesinde misafir kaldığından bahsediyor ki bu zatın Edebâlî'nin kardeşi Ahi Şemseddin olması muhtemeldir.²⁹ Öte yandan, Geyikli Baba, Abdal Mûsâ, Abdal Murad ve emsali 'Baba'ların da birer Ahi Şeyhi oldukları ifade edilmektedir.³⁰

C. Ahilikte Ahlâk ve Terbiye / Eğitim

1. Ahlâk, Terbiye, Edeb ve Eğitim Kavramları

Geçmiş kültürümüzde eğitim yerine 'terbiye' kelimesi kullanılmaktaydı. Gerek eğitim alanında ve gerek halk dilinde terbiye kavramı çoğu zaman 'ahlak' kelimesiyle karşılanmaktaydı. Bir kimse için 'terbiyeli' ifadesi kullanıldığında, o kimsenin 'ahlaklı' olduğu anlaşılıyordu. Terbiye, yerine göre 'edep' kelimesiyle de karşılanmaktaydı. Bu bağlamda; bir insanın terbiyeli olması aynı zamanda edepli olması, edepli olması ise aynı zamanda ahlaklı olması anlamına gelmekteydi. Nitekim halen toplumumuzda bu kavramlar aynı anlamlarda kullanılmaktadır.

Ahlâk bir bütündür. Ahlâkı; iş ahlakı, siyaset ahlakı, spor ahlakı gibi niteleme yapıp, bölüp parçalayarak asıl maksadından saptıramayız. Bir insan ya ahlaklıdır ya değildir. Bir başka ifadeyle, ahlaklı insan her zaman, her yerde ve her işte ahlaklıdır. Şayet ahlak belli alanlara veya zamana göre değerlendirmeye tabi tutulursa, o zaman bir konuda veya bir zamanda ahlaklı olan insan bir başka konuda veya zamanda ahlaksız mı olacaktır?

Terbiye de; ahlak kavramı gibi bir bütün olarak değerlendirilir. Yani bir insan ya terbiyelidir veya değildir. Bugün burada terbiyeli davranan bir başka yer ve zamanda terbiyeyi bir tarafa bırakırsa o kimsenin gerçek anlamda terbiyeli olduğu iddia edilebilir mi?

²⁹ İbni Batuta Seyehatnamesinden Seçmeler, s. 42-43.

³⁰ Eraydın, Selçuk; *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay. İstanbul 1981, s. 166.

Edep için de aynı kural geçerlidir. Edepli insan her yerde ve her zaman edeplidir, terbiyelidir, ahlaklıdır.

Kısaca ahlak, terbiye ve edep kavramları birbirinden ayrılamaz bütünü oluşturmaktadırlar. Her biri insan kişilik ve karakterinin olmazsa olmaz yönleridir. Yapılan tespitlere göre Ahilikte de buna azami dikkat ve titizlik gösterilmiş ve özel ve sosyal hayatta tatbik edilmeye çalışılmıştır.

Eğitim kavramına gelince; geçmiş kültürümüzde kullanılan terbiye kavramının yerini Cumhuriyet döneminde eğitim almıştır. Terbiye ile eğitim kavramları yerine ve zamanına göre eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte çok farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Meselâ; terbiyeli insan, terbiyeli kadın, terbiyeli çocuk ifadelerindeki anlam ile eğitilmiş insan, eğitilmiş kadın, eğitilmiş çocuk kavramı eş anlamlı değildir. Bu iki kavramı, birbirlerinin eş anlamlısı ve karşısı olarak kullanmak yerine, her birini yerli yerinde kastedilen maksadı açık ve net bir şekilde ifade edecek tarzda kullanmak daha doğru olur. Öyle ise, 'hakikat' kelimesinin karşısına 'gerçek' kelimesini koyarak hakikati yok ettiğimiz gibi, terbiye kelimesinin yerine eğitim kelimesinde ısrar ederek terbiyeyi kaybetmemeliyiz. Terbiyemizi muhafaza etmekle birlikte eğitimden de yoksun kalmamalıyız.

- Terbiye'nin / Eğitimin tanımı

Biz burada konunun ayrıntısına girmeden terbiye ve eğitim kavramlarını eş anlamlı kabul ederek tanımlamak istiyoruz. Terbiye veya eğitimin çok farklı tanımları yapılabilmektedir. Bunlardan biri; kişideki eksik olan tutum ve davranışların eksikliklerinin tamamlanması, yanlış, kötü veya çirkin olarak nitelendirilenlerin ise iyi, doğru ve güzel hale çevrilmesi faaliyetlerinin adıdır. Bu durumda terbiye; güzel ahlak sahibi olma, fazilete erme ve erdirmeye faaliyetlerinin adı olarak da ifade edilebilir.

Terbiye / eğitim için yapılan bir tanım ise şöyledir; 'yetişkin nesiller tarafından yetişmekte olan nesillere yapılan her çeşit etkidir.'³¹

Terbiye / eğitim faaliyetlerinin olabilmesi için iki tarafa ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi yetişkin (verici) nesil, ikincisi ise yetişmekte olan (alıcı) nesildir. Yetişkin nesillerin yetişmekte olan nesillere etkisi iki şekilde olmaktadır. *Birincisi*; 'örgün eğitim'dir ki genellikle planlı, programlı bir şekilde okullarda, kışlalarda vb. yerlerde ve çoğu zaman resmi olarak icra edilen eğitimidir. *İkincisi ise*; 'yaygın eğitim'dir ki yetişkin neslin çoğu zaman sosyal hayattaki tabii tavırları,

³¹ Bk. Öcal, Mustafa; *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, TDV Yay. Ankara 2009, 8. Baskı, s. 4.

davranışları ve konuşmaları ile canlı örnekler oluşturmaları ve bu şekilde yetişmekte olan nesillere tesir etmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir.³²

Tanımda 'her çeşit etki' ifadesi kullanılmıştır. Çünkü, terbiyede / eğitimde etkileme ve yönlendirme iyi yönde olabileceği gibi kötü yönde de olabilmektedir. İyi, doğru ve güzel olan birtakım terbiyevi faaliyetler yanında, toplumda bazen olumsuz ve kötü temayüllü terbiye faaliyetleri de görülebilmektedir. Bazı çocukların hırsızlığa ve yankesiciliğe alıştırılmaları gibi. Ancak terbiyeden / eğitimden asıl maksadın, iyi yönde etkileme olduğu unutulmamalıdır.³³

Kavram açıklaması ve tanımları verdikten sonra şimdi Ahilerdeki ahlak ve terbiye anlayışına bir göz atalım:

2. Ahilerde Ahlâk ve Terbiye / Eğitim

Ahilik kurulup, geliştirilirken bazı prensiplere bağlı olarak hareket edilmiştir. Ahiliğe üye olabilmek için ilk şart -önceden de belirtildiği gibi- bir sanatkâr veya meslek sahibi olmaktır. Ancak, sıradan bir meslek ve sanat sahibi olmak yeterli değildir. Hem iyi bir sanatkâr, hem de ahlaken mükemmel ve terbiyeli olmak gerekmektedir. Bunun içindir ki, Ahiler ahlaka ve terbiyeye çok ehemmiyet vermişlerdir. Kendilerine intisap eden bir gence, önce ahlak ve terbiye vermişler, sonra da mesleğini öğretmişlerdir. Çünkü Ahiler Müslüman'dı. İslâm dini ise güzel ahlak üzerine kurulmuştur. Hz. Muhammed; "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" buyurmuştur.³⁴ Öyle ise İslâm'ı din / inanç olarak benimsemiş bir Müslüman güzel ahlak sahibi olmak durumundadır.

Öte yandan tasavvuf ve tarikatlarla içli-dışlı bir kurum olan Ahi teşkilatının ve mensuplarının ahlaklı, kendilerine intisap edenleri de ahlaklı ve terbiyeli birer insan olarak yetiştirme gayreti içerisinde olmamaları düşünülemez. Yukarıda; Fütüvvetle ilgili olarak yazılan ve âdeta onların tüzüklerini oluşturan Fütüvvet-nâme'lerin, -bazı değişikliklerle- Ahiliğin de ahlak tüzüğü haline geldiğini ifade etmiştik. XIII. yüzyılda yazılmış olan Burgâzî'nin Fütüvvet-nâme'sine göre; kafiye, münâfika, münecime, içki içene, dellâke, tellala, va'dinde durmayana, kötü töre koyana, avcıya, muhtecire Fütüvvet verilmediği gibi, Fütüvvete sahip olduktan sonra, içki içenden, zinâ edenden, livâta edenden, gammazlıkta bulunandan, münâfıklık edenden, kin güdenden, vadinde durmayandan, yalan söyleyenden, hainlik edenden, halka kötü gözle bakandan, ayıp örtmeyenden, nekeslik edenden, gıybette bulunandan, bühthan (iftira) edenden, hırsızlık eden-

³² Bk. Gökalp, Ziya; *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, MEB 1000 Temel Eser, İstanbul 1973, s. 321.

³³ Öcal, Mustafa; *a.g.e.*, s. 4-5.

³⁴ İmam Malik; *Muvatta*, Hüsnü'l-Huluk, Bab 1.

den, haram yiyenden, kibirlenen kişiden de Fütüvvet düşer.³⁵ Bu şartlar Ahilikte de geçerli olmuştur.

Ahiler, yetiştirmekte oldukları çırak ve kalfalara ahlak ve terbiyeyi iki ayrı yerde vermişlerdir:

a) İşbaşında Terbiye / Eğitim

Ahilerde her meslek erbabı usta, yanına aldığı çırağına mesleğinin bütün sırlarını öğretmek mecburiyetinde idi. Ayrıca yetiştirmeye çalıştığı çırağının ahlaki terbiyesinden de ustası sorumlu idi. Çünkü bir çırağın, sanatının sırlarına vâkıf olamadan kalfalığa, kalfalıktan da ustalığa yükselmesi, ustası için bir şeref ve haysiyet meselesi olduğu gibi ahlaken iyi yetiştirilmemiş olması da ayrıca bir şeref ve haysiyet meselesi oluyordu. Aksi halde esnaf arasında, çıraktan çok usta mahcûp duruma düşüyordu. Sonra çırağın ahlaken noksanlığı ve sanatını iyi icra edememesi, ilgilendiği meslek dalının küçük ve hor görülmesine de sebep oluyordu. Onun içindir ki ustalar, büyük bir titizlikle çıraklarına bir taraftan mesleklerini en iyi bir şekilde öğretirken, öte taraftan da ahlaki terbiyeleri / eğitimleri üzerinde hassasiyetle durmak mecburiyetinde idiler.

Ahiliğe mensup ustalar, çıraklarını mesleğe hazırlarken onlara ayrıca sabah, öğle, akşam zamana uyma, çalışmayı teşvik, kolektif olarak ahlaki kontrol ve geliştirme hususlarında mühim fonksiyonlar icra ediyorlardı.³⁶ Bu sayededir ki; esnaf arasında kuvvetli bir disiplin, sağlam bir ahlak, karakter ve dürüstlük hâkim olabilmiştir. Denilebilir ki; Osmanlı toplumunu asırlarca dinamik olarak ayakta tutan hususlardan biri de, esnafının bu tutum ve davranışı olmuştur.

b) Ahi Zâviyelerinde Terbiye / Eğitim

Fütüvvet-nâme'lerden öğrendiğimize göre Ahiler, mensuplarına ve bilhassa san'atkar yanına giren çırağın terbiyesine büyük önem veriyorlardı. Çıraklara 'Terbiye' veya 'Yiğit' adı veriliyordu. Terbiye'lerin devamlı ve düzenli olarak kontrol altında bulundurulması gerekiyordu. Bunun içindir ki, her 'Terbiye'nin iki 'Yol arkadaşı', bir 'Yol atası', bir 'Üstadı' (sanat öğretmeni), bir de 'Pir'i vardı.³⁷

Burgâzî'nin Fütüvvet-nâme'sinde bu konuda şöyle denilmektedir: "Terbiye (çırak), yiğidinden, Ahisinden, şeyhinden dönemez. Her yiğidi, her Ahiyi, her şeyhi sever. Fakat kendi yiğit'inden, kendi Ahi'sinden, kendi şeyhinden edep-erkan öğrenir. 'Terbiye'ye, önce bir 'yiğit' gerekmektedir. Yiğit onu, kötülükten

³⁵ Gölpınarlı, Abdulkaki; *Burgâzî ve Fütüvvet-nâmesi*, İÜİFM. c. 15, 1953-1954, No: 1-4, s. 86.

³⁶ Bilgi için bk. Soykut, Refik; *Orta Yol Ahilik*, Güneş Matbaacılık T.A.Ş. Ankara 1971, s. 100-101; Güllülü, Sabahattin; *a.g.e.*, s. 129-130.

* *Terbiye*; Fütüvvet yoluna girmiş olan ve bir ahiye bağlanmış olan kişi, yiğit, fetâ.

³⁷ Çağatay, Neşet; *a.g.e.* s. 138-139.

korur, yetiştirir, sonra Ahisine götürür. Ahi ona, hizmet, edep, erkan öğretir, Şeyhe ulaştırır. Şeyh de onu Tanrı'ya vâsıl eder..."³⁸

Uzun asırlar içinde gencin çalışma saatleri dışında ve meslekî çalışmasından ayrı olarak gerçekleştirilen bu eğitimin merkezi zâviyelerdi. Bu bakımdan zâviyeler, Fütüvvet erbabının, Ahilerin bir toplantı yeri, misafirler için misafirhane, iktisâdî bakımdan lonca, seyfi kol için de bir spor kulübü mahiyetinde idi...

Burgâzî, Ahi Zaviyelerinde şu hususlarda terbiye (eğitim) verildiğini belirtiyor: Yemek yemek, bir şey içmek, su vermek, hizmet etmek, söz söylemek, elbise giymek, evden çıkmak, yolda yürümek, bir şey satın almak, oturmak, misafir çağırarak, misafir olmak, beyler katına varmak (ümerâ katına varmak), hasta ziyaret etmek, yas'a gitmek, mezar ziyaret etmek, gezmeye gitmek, hamamda yıkanmak ve hizmet etmek, yatmak, kalkmak...vb.³⁹

Ahilerdeki yemek (sofra) âdâbı konusunda dikkat edilecek hususlar ise şu şekilde belirlenmiştir: "Kardeşler sofrasında, soğan, sarımsak ve acı şeyler olmaya-caktır. Zeytin ve mercimek mutlaka bulunacaktır. Sofra, yetmişiki millete açık olacaktır. Ayrıca, helâlden yemek, pâk ve temiz olmak, kendi önünden yemek, ellerini ve ağızlarını yemekten önce ve sonra yıkamak, sofrada sümkürmemek, lokmayı küçük almak, yemekte bir yerini kaşımamak, ekmeği yemeğe bandırmamak, yemekten sonra Fâtiha okumak ve Padişah ile Hz. Ali, Hz. Hamza, Hasan ve Hüseyin'i ve meşhur Ebû Müslim'i rahmetle anmak âdet idi."⁴⁰

Zâviyelerde gençlere 'Muallim Ahiler'ce Fütüvvet-nameler okutuluyor, Kur'an-ı Kerim öğretiliyor, yemek pişirme, semâ, tegannî, mûsikî, tarih, hal tercemeleri, tasavvuf, Türkçe, Arapça, Farsça, edebiyat...vs. okutulup öğretiliyordu.⁴¹ Buna göre Ahi zâviyelerini birer okul olarak da değerlendirebiliriz.

Ahi zâviyelerine gençlerin girmesi için, bir takım töre ve törenler yapıldı. Fütüvvet-namelerde bu törenler hakkında da bilgiler verilmektedir. Zâviyelere törenlerle kabul edilen gençler, buradaki imamlar, hatipler, kadılar, müderrisler, vaizler, muallim Ahiler, silah ta'limcileri, şairler, semâ-zenler...vb. tarafından her konuda eğitiliyorlardı.

"Ahi kişiler eğitilirken, eğitimde bir zorlama değil, isteklilik ve hoşnutluk hakim olmuştur. Hatta, yârân sohbetlerinde kendi hürriyetlerini her yıl iki üç ay gibi uzunca bir süre 'Başaga'lara teslim eden san'atkâr gençlerde günümüz için şâyân-ı

³⁸ Gölpinarlı, Abdulkaki; *Burgâzî ve Fütüvvet-namesi*, s. 87; ayrıca bkz. Franz Taeschner, *a.g.m.* s. 19.

³⁹ Gölpinarlı, Abdulkaki; *Burgâzî ve Fütüvvet-namesi*, İÜİFM. c. 15, 1953-1954, No: 1-4.

⁴⁰ Cevdet, M.; *İslâm ve Türk Teşkilâtı Medeniyesinde Ahiler*, Büyük Mecmua, s. 10; Soykut, Refik; *Orta Yol Ahilik*, Güneş Matbaacılık T.A.Ş. Ankara 1971, s. 102.

⁴¹ Gölpinarlı, Abdulkaki; *a.g.m.* s. 63.

dikkat ve ibret bir içtenlik hakim olmuştur. Diğer taraftan, zamanın bir çok dünyevî bilgilerini o beldenin en ileri müderris, kadı gibi bilginlerden temin etmeyi usul ittihaz eden Ahiliğin tutumu dahî ayrı bir yücelik arz etmiştir.⁴²

Ahi zâviyelerinde terbiye (eğitim), yalnız kitap okuyarak ve okutarak yapılmıyor, görerek, gösterilerek, yaşayarak yaşatılarak da yapılıyordu ki terbiye / eğitim de aslında budur. Nazarî / teorik bilgilerden çok tatbikat, yaşamak, yaşatmak... Medreselerde, naklî ve aklî bilgiler öne çıkarılırken, tasavvufun hakim olduğu Ahi zâviyelerinde kalbî bilgi, bedîî zevkler öne çıkarılıyor ve kişi bu şekilde eğitiliyordu. Ayrıca, dinin emirleri (temizlik, abdest, gusûl namaz, oruç,...vb. ibadetler) öğretiliyor, gençler iyi birer Müslüman ve iyi birer insan olarak hayata hazırlanmış oluyordu.

Ahi zâviyelerinde ayrıca, silah ta'lîmcileri, silahlı eğitim yaptırıyorlar, okçuluk, kılıç kullanmak...vs. gibi hem harp oyunlarını öğretiyorlar, hem de spor yaptırmış oluyorlardı. Çünkü Ahiler, yeri ve zamanı geldiğinde ordu ile savaşımlara katılıyor ve kahramanca çarpşıyorlardı...

D. Osmanlı Devletinin Son Döneminden Günümüze Çıraklık Eğitimi

1. Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'nin Açtığı Çırak Okulu

İnsanoğlunun kurup geliştirdiği bütün kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi Ahilikte de ilk dönemlerde sıkı sıkıya uygulanan ilkelerde zamanla bir gevşeme söz konusu olmuştur. Osmanlı devletinin son asrına gelindiğinde Ahiliğin artık etkinliğini iyice kaybetmiş olduğu anlaşılmaktadır. İşte bundan dolayı olsa gerek, bu konuda bir arayış içerisine girildiği ve -mevzii de olsa- yeni bazı tedbirlerle başvurulduğu bilinmektedir. Bunun bir örneği; XIX. asrın ikinci yarısında İstanbul'da Dârüşşafakati'l-İslâmiye ile ortaya konulmuştur. Şöyle ki;

21 Şevval 1280 / 30 Mart 1864'te dönemin Maliye Nazırı Yusuf Ziya Beyin teşvik ve öncülüğünde, Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Ali Naki Efendi gibi bir grup devlet erkanı İstanbul'da 'Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye' adıyla bir cemiyet kurmuşlardı. Amaçları; sabahları 'Büyük Çarşı'ya giden esnaf çıraklarının erkenden gelip, işyerleri açılınca kadar çarşı kapısı önünde, kahvehane ve çaycı dükkânlarında geçirdikleri boş zamandan istifade ederek onlara biraz okuma, yazma, hesap öğretmek ve bu arada bazı ahlakî ve ictimâî esaslar telkîn etmektir.⁴³ Cemiyet ilk faaliyet olarak; Bayezid Simkeşhane dâhilindeki *Valide Emetullah Kadın Mektebini* tamir ettirerek bir çırak okulu açmış ve çarşı çırakları ve her sınıftan insana okuma yazma öğretmeğe başlamıştır.⁴⁴ Büyük ilgi gören bu mektep zamanla yetersiz hale gelmiş, bunun üzerine

⁴² Soykut, Refik; *Orta Yol Ahilik*, Güneş Matbaacılık T.A.Ş. Ankara 1971, s. 101.

⁴³ Ergin, Osman; *Türk Maarif Tarihi*, c.1-2, s. 487.

⁴⁴ Bk. *Düstûr*, Mütemmim, İstanbul 1333 r., s. 1-6.

Aksaray'daki Ebubekir Paşa Mektebi, Cemiyetin idaresine verilerek burada bir şube açılmıştır.

15 Muharrem 1289 / 25 Mart 1872 tarihinde bir de “*Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye Nizamnamesi*” hazırlanarak yayımlanmıştır. Nizamname gereğince, çırak mekteplerinde dersleri fahrî olarak cemiyet üyeleri vermiştir. Üç sınıftan oluşan mektepte; okuma-yazma, İlmihal, Kur'an, Türkçe gramer, kompozisyon, matematik, tarih ve coğrafya gibi dersler okutulmuştur. Kitap ve her türlü ders aracı öğrencilere parasız sağlanmıştır. Türkiye'nin ilk halk mektebi sayılan bu çırak mekteplerinin eğitimi 1864'ten 1873'e kadar sürmüş, bu tarihten sonra kapatılmıştır. Çırak mekteplerinin niçin kapatıldığı kesin olarak bilinmiyorsa da Maarif Nazırı Münif Paşa'nın adı geçen mektep binasını 1873'te cemiyetin elinden almasının veya söz konusu mektebi Dârüşşafaka ile birlikte yürütmenin zorluklarının bunda rolü olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁵

- Çırak Okulunun Darüşşafaka-i İslâmiye'ye dönüşümü

O yıllarda Paris Büyükelçisi olan Sakızlı Ahmet Esat Paşa'nın İstanbul'a gelerek Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'ye üye olmasından sonra, onun yaptığı tavsiyeler üzerine Darüşşafaka-i İslâmiye adıyla bir mektep kurulması gündeme gelmiştir. Yapılan ön hazırlıklardan sonra, yetim, öksüz ve yoksul çocukların okutulup yetiştirileceği bir okul açma fikri olgunlaşmıştır. Bunun üzerine hazırlatılan bir proje ile İstanbul'un yüksek ve havadar yerlerinden biri olan Sultan Selim ile Fatih Camileri arasındaki tepe üzerine 1869'da binanın temeli atılmış, 1873'te yapımı tamamlanmıştır.⁴⁶ Bina, Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin ikinci kısmında yer alan '*Mekatib-i Hususiye*' ile ilgili maddelere dayanılarak⁴⁷ devlet bütçesinden katkı alınmadan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye tarafından yaptırılmıştır. Ancak her ne kadar Darüşşafaka'nın yapımına devletin doğrudan katkısı olmamış olsa da, kuruluş ve gelişme aşamalarında Padişah Abdülaziz ve Sadrazam Âli Paşa ve diğer bazı vezir ve yüksek devlet memurlarının özel maddi destekleri de olmuştur.⁴⁸ Böylece Osmanlı devleti döneminde kurulmuş ilk özel okul olan Darüşşafaka ortaya çıkmıştır.

2. Cumhuriyet Dönemi Esnaf Ahlâkı

Ahilik kurumu zamanla zayıflamış ve Osmanlı Devleti ile birlikte tamamen tarihe mal olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise Ahilik benzeri bir kurum oluşturulamamıştır. Her ne kadar bazı esnaf ve sanatkâr kuruluşları ve sendikalar

⁴⁵ TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 9, Dârüşşafaka maddesi, s. 7.

⁴⁶ M. İzzet - M. Esad ve diğerleri; Darüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Okulu, İstanbul 1927, s. 7, 20. Ayrıca bk. Mehmedoğlu, Yurdagül; Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi (1838-1920), İstanbul 2001, s. 165; Ergin; a.g.e. c.1-2, s. 487-494.

⁴⁷ Bk. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Düstur, Matbaa-i Âmire 1289, c.2. s. 204 vd.

⁴⁸ Mehmedoğlu, Yurdagül; a.g.e. s. 165; TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 9, Dârüşşafaka maddesi, s. 8.

mevcutsa da bunların kuruluş amaçları Ahi teşkilatının kuruluş amacından çok uzaktır.

Osmanlı Devletinin son asrında açılmış olan bazı meslekî ve teknik okullar Cumhuriyet döneminde sayıca çoğaltıldığı gibi muhtelif meslekler için çok farklı isimlerle yenileri açılmıştır. Ancak bu okulların kuruluşunda Ahilikte olduğu gibi ahlak, edeb ve terbiye değil, mesleki eğitim ön planda tutulmuştur. Hatta, 1928’de lâikliğe geçişten itibaren uzun süre okul programlarında dinî ve ahlakî konuları ele alan derslere dahi yer verilmemiştir. Oysa laik olan devlettir, vatandaşlar ise kahir ekseriyeti -farklı mezhep mensubu olsalar da- Müslüman’dır. İslâm dini ise; inancı ve ahlaklı insan yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bundan dolayı Ahilikte öncelikle dinî ve ahlakî bir anlayış egemendi. Her Müslüman gibi esnaf ve çıraklar da mesleğe hazırlanırken âyet ve hadislerle eğitiliyordu. Kur’an-ı Kerim’den ve Hz. Muhammed’in hadislerinden konumuzla ilgili bazı örnekler vermemiz gerekirse;

*“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar insanlardan (bir şeyi) ölçüp aldıkları zaman tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar. Onlara, büyük bir gün, insanların, âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?”*⁴⁹ âyetleriyle ticaretle uğraşan herkes ikaz edilmektedir.

İslâm’ın Peygamberi ise; *“Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol!”*⁵⁰ buyurmuştur. Ayrıca, doğru sözlü ve güvenilir tâcirlerin / iş adamlarının ahrette “siddikler ve şehitlerle beraber bulunacaklarını” müjdelemiştir.⁵¹ Bu ve benzeri âyet ve hadisler ışığında hareket edildiğinde; esnaf, müşteriye mal satarken, işçi tezgâhının başında çalışırken, patron işçisinin hakkını hesap ederken bu ölçüye uymak durumundadır.⁵² Esnaf, köylü, iş adamı kısaca alış-veriş yapan herkes dürüst davranacak, şayet sattığı malın kusuru varsa onu alıcıya açıkça söyleyecektir.

Bir gün çarşıda dolaşırken bir yiyecek yığınının önünde duran Peygamber Efendimiz, elini yiyecek maddesinin içine daldırır, parmağına bir ıslaklık değer.

- Nedir bu?” diye satıcıya sorar. Mal sahibi;

- Yâ Rasûlallah! Yağmur yağmıştı, ondan ıslanmış olacak” deyince, Rasûl-i Ekrem (sav.):

⁴⁹ Kur’an-ı Kerim, Muttaffifin Sûresi, 83/ 1-6.

⁵⁰ Müslim, İman, 62.

⁵¹ Tirmizî, Büyü 4; İbni Mâce, Ticârât, 1.

⁵² Kandemir, Mehmet Yaşar; *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, Nesil Yay. İstanbul 1979, s. 318.

“- Neden o ıslak tarafı herkesin görebileceği şekilde üste koymadın? Diye satıcıyı azarladıktan sonra:

“- Bizi aldatan, bizden değildir” buyurur ve ilave eder; “Kusurlu bir malı, ayıbını söylemeden satmak bir Müslüman’a helâl olmaz.”⁵³

Nakledilen âyet ve hadislerden sonra şunu ifade etmek isteriz; geçmişte kurulan ve bugün bile iftiharla anlatılan Ahi tekke ve zaviyelerinde çıraqlara / esnaf adaylarına, İslâm’ın ana kaynakları olan Kur’an ve hadislerde ortaya konulan bu tür kurallara uygun bir ahlak ve terbiye verilmekte idi. Cumhuriyet döneminde ise bilhassa lâik veya seküler eğitime geçilince artık âyet ve hadislerden örnekler verilmemeye başlandı, örnek verenler ise adeta ayıplandı, küçümsendi ve sosyal baskı altına alındı. Okul programlarından din ve ahlak konulu dersler çıkarıldı. Din bir müddet toplum hayatından dışlandı.

Atatürk’le birlikte uzun bir yurt gezisine çıkan ve gezi ile ilgili notlarını sonradan kitaplaştıran Ahmet Hamdi Başar bu konuda şöyle demektedir:⁵⁴

“Bugün Türk cemiyetini bağlayan en büyük duygu dindir. Türk Milleti dinî bir millet olarak asırlarca yaşadı. ‘Kelime-i Şehâdet’ getirene ve İslâm olana ‘kardeş’ ve ‘milletinden’ olarak baktı. Birçok kötülüklerimiz gibi birçok iyiliklerimiz de dine ve İslâmlığıımıza bağlıdır. Halkta maarif yok. Okuma-yazma bilmeyenler yüzde seksen-doksan. Yüzde on okuyup-yazma bilenler içinde de onda dokuzu okumaz. Halbuki bütün bu cahil halka ancak din yolu ile hitap etmek imkânı vardır. Her Cuma camide toplanır, her bayram bir araya gelir, her zaman dinin sesine ve sözüne inanır. Kitle hâlinde harekete geçirmek istediğimiz zaman dini öne süreriz. Onu ferden doğruluğa sevk etmek istersek, önüne din yolunu açarız. Yalancılıktan Allah’ın adına yeminle kurtarırız. Hırsızlıktan, cinayetden, ahlaksızlıktan âhîret azabını hatırlatarak onu alıkoyarız. Hülâsa, nemiz varsa, millet halinde birbirimize bağlanmış olmak, insanlık ve fert ve millet şuuru, hep dine ve İslâmlığıımıza bağlıdır.”

“Şimdi bu kadar büyük bağı, bu kadar büyük kuvveti yok etmek ne büyük felaket olacak!.. ‘Dini hocalar ve taassup eline almıştır ve cemiyeti harap etmiştir’ diye ortadan kaldırmak, otomobillerle cahil şoförler adam eziyor’ diye otomobilleri kaldırmaya benzer.”

Yazarın, 1930’lu yılların Türkiye’indeki okuma-yazma oranının düşüklüğü ile ilgili tespitleri kadar diğer tespitleri de önemli ölçüde doğrudur. Ona göre o dönemdeki cehalet, okuma-yazmanın yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Oysa

⁵³ Müslim, İman, 164; İbni Mâce, Ticârât, 45.

⁵⁴ Başar, Ahmet Hamdi; *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Tan Matbaası, İstanbul 1945, s. 50.

günümüzdeki cehalet okuma-yazma azlığından veya yoksunluğundan kaynaklanmamaktadır. Bugün nice üniversite mezunları var ki dinî bakımdan gerçekten çok cahil, dürüstlükten uzak, helâl ve haram kavramı iç dünyasında hiç yer edinememiştir. Dikkat edilirse bugün en büyük sahtekarlığı yapanlar, devleti ve milleti soyanların büyük çoğunluğu maalesef gerekli dinî bilgi ve ahlâkî terbiye almamış tahsilli insanlar arasından çıkmaktadır. Acı ama gerçek de budur.

Bütün bunlara rağmen, Cumhuriyet döneminde ailesinden ve ustasından aldığı ahlak ve terbiye ile hakikaten çok dürüst, işini sağlam yapan, müşterisini aldatmayan esnafımız, iş adamlarımız da yetişmiştir. Nadiren de olsa müşterisinden fazla para aldıkları için pişmanlık duyanlar olduğu gibi,⁵⁵ değerinden yüksek fiyata mal satan tezgahlarını paylayan esnafın mevcudiyetine de şu satırların yazarı şahittir. Kezâ; sattığı malın kalitesini, cinsini, -varsa- kusurunu (defolu malı) müşterisine açıkça söyleyip helâl para kazanan son derecede dürüst esnafımızın mevcudiyetini de ifade edelim.

⁵⁵ Burada bir örnek vermek istiyoruz. Kendisi ile mülakat / söyleşi yaptığımız Prof. Dr. Ahmet Lütfi Kazancı, çocukluk döneminde (1950'li yıllarda) Çorum'da hem hâfızlığa çalışmış ve hem de ayakkabıcı çıraklığı yapmıştır. O dönemde şahidi olduğu bir olayı şöyle anlatmaktadır:

Hocam Mehmet Kemal Erdin'in tanıdığı Fazlı ve Osman ustaların yanına çırak olarak verildim. Günlük 25 (yirmi beş) kuruş alacaktım. Ustalarımın bundan daha fazlasını veremeyecek derecede fakir olduklarını anlamam için fazla zamana ihtiyaç olmadı. Hamit Camisinin yanındaki Kırk Ambar'a giden aralıkta küçücük bir dükkânda çalışıyorduk. Yine günde yarım saatliğine derse gidip geliyor, sonra dükkânda verilen işleri yapıyordum.

İtiraf etmeliyim ki son derece fakir ama o derece dürüst olan bu ustalarım, 'Sizden biri, kendi nefsi için arzu ettiğini mü'min kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamıyla iman etmiş olmaz' hadisini en iyi anlayan ve mesleklerinde tam anlamıyla uygulayan insanlardı. 'Diktiğimiz ayakkabı dükkândan çıksın da ne olursa olsun' düşüncesiyle hiç tanışmamışlardı. Bu güne kadar hiç bir iş yerinde, alış veriş ettiğim hiçbir dükkânda bu hadis-i şerife onlarınki kadar dikkat edildiğine şahit olmadığımı söyleme hakkım olmalıdır.

Bir gün dükkâna gelen bir delikanlı; 'bütün malzemesi Avrupa malı olan bir ayakkabı' istedi. (O zaman hazır ayakkabı modası başlamamıştı) Arzusuna göre dikildi. Delikanlı giydi ve beğendi. Borcunu sordu. Fazlı Ustam; 'yirmi yedi buçuk lira' dedi. O da hemen çıkarıp verdi ve gitti. Osman Ustam:

"- Sen bu delikanlıdan fazla para aldın," dedi.

"- Ne bilirim adamın pazarlık yapmayacağını?..."

Oturdular inceden inceye hesap yaptılar. Normal ayakkabıyı yirmi beşe dikerken bunu yirmi altı liraya kadar çıkarabiliyorlardı. Delikanlıyı bilseler götürüp yüz elli kuruş verecekler ama bu da imkânsız. Tam bir hafta zaman zaman işlerini bıraktılar, 'Bir daha hesap edelim' diye kalem ve kağıda sarıldılar, fakat sonuç hep yirmi altı çıkıyordu. Neticede, âhirette ödeşmek üzere bıraktılar.

(Bk. Öcal, Mustafa; *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008, c. 2, s. 27-28.

Öte yandan böylesine dürüst esnaf, tüccar ve iş adamlarımıza karşılık; ne yazık ki, aynı kesimin önemli bir kısmı için aynı şeyi söylememiz mümkün değildir. Geçmişte, sabahın erken saatlerinde gelen müşteriye; “Ben siftahımı yaptım, komşu henüz siftah yapamadı, hem onun malı da güzel, lütfen ondan alınız...” diye ikinci müşterisini komşusuna yönlendiren esnafın yerini bu gün komşusunun müşterisinin önünü kesip kendi dükkanına getiren bir esnaf tipi ortaya çıkmıştır. Sırf malını satabilmek için yalan yere yemin eden, nylan faturalarla hayali ihracat ve ithalat yapanların yanında, hileli mal ihraç edip hem kendi itibarını ve hem devletimizin, milletimizin itibarını zedeleyen iş adamlarımız vardır. Pazarda sattığı malın iyisini öne dizip arka tarafa ezik, çürük ve işe yaramazlarını gizleyen ve bu şekilde müşteriye aldatma becerisini(!) gösteren, çolukuna çocuğuna helâl lokma yerine haram lokma yediren esnafımız azımsanamayacak kadar çoktur. Oysa, esnaf sattığı malı kalitesine, görünümüne göre birkaç gruba ayırıp her birine farklı fiyatlar uygulasa, müşteri de imkânına göre istediğinden alsa daha dürüstçe bir iş yapmış olacak ve kendisi de çolukuna çocuğuna haram yerine helâl lokma yedirmiş olacaktır.

Burada eğitim sistemimizdeki çarpık veya yanlış anlayıştan da bir örnek vermek istiyoruz. Henüz ilkokula başlamış ve okuma-yazmayı yeni öğrenmiş çocuklar için düzenlenen “*okuma bayramı*”nda sahnelenen oyunda bazı öğretmenler çocuklara, uygun olmayan tekerlemeler öğretip, velilerin huzurunda sahnede söyletebilmektedir.* Ne yazık ki velilerin büyük çoğunluğu tarafından da, yapılan bu yanlışın farkına varılmadan bilinçsizce alkışlanabilmektedir:

*Elmaları sayarım,
Memurları sorarım,
Müşteriler gelince,
Çürükleri koyarım.*

Bunu nasıl izah edelim? Bu tür uygulamaları öğretmenler salt bir oyun ve eğlence olsun diye çocuklara öğretse bile onların bilinç altlarında olumsuz iz bırakmaması ve ilerideki hayatlarında bundan etkilenmemeleri mümkün müdür?

3. Çıraklık / Mesleki Eğitim Merkezleri

a. Çıraklık / Mesleki Eğitim Merkezlerinde Çırak ve Kalfa Eğitimi

Genellikle küçük yaşta bir san’atı öğrenmek üzere bir ustanın yanında belli süre kalıp o san’atı öğrenene çırak, yaptığı işe ise çıraklık denir.

Çıraklık geleneksel olarak tarih boyunca devam etmiş bir faaliyet idi. Ancak zamanımızda çıraklık eğitimi yalnızca geleneksel yöntemlerle değil, hem eğitim

* Burada verilen olay, şu satırların yazarının 1990’lı yıllarda ilkokul 1. sınıfa başlayan çocuğunun öğretmenini tarafından düzenlenen “*okuma bayramı*”nda yaşanmıştır.

kurumlarında teorik bilgiler edinerek, hem de iş alanında uygulamalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Ülkemizde iş kollarında verimliliği artırmak amacıyla çıraklık eğitimiyle okul eğitimi birleştirmek hedeflenmiştir. Bu amaçla 1977'de Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu çıkarılmıştır.⁵⁶ Kanun, 1986'da geliştirilerek 3308 sayılı "Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu" olarak yeniden düzenlenmiştir.⁵⁷ Kanun 2001 yılında revizyona tabi tutulmuş ve 4702 sayılı "Mesleki Eğitim Kanunu" olarak yürürlüğe konulmuştur.⁵⁸ Kanunla; çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenlenmiştir.

Önceki yıllarda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü vardı. Bu genel müdürlüğün yönetiminde Çıraklık Eğitim Merkezleri mevcut idi. Genel müdürlüğün ismi Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü olarak değiştirilirken Çıraklık Eğitim Merkezinin adı da Mesleki Eğitim Merkezine dönüştürülmüştür.

Kanuna göre çıraklar, pratik eğitimlerini işyerlerinde, kuramsal eğitimlerini de çıraklık eğitim merkezlerinde tamamlamaktadırlar. Çırak olabilmek için önceden 5 yıllık ilkokul mezunu olmak yeterli iken, 1997'de 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin uygulamaya konulmasıyla *ilköğretim mezunu olmak* şartı getirilmiştir.⁵⁹ Buna göre çırak olabilmek için; 8 yıllık ilköğretim mezunu ve 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış, en az ilköğretim okulu mezunu ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmak gerekiyor. Ancak, ondokuz yaşından gün almış olanlardan daha önce çıraklık eğitiminden geçmemiş olanlar, yaşlarına ve eğitim seviyelerine uygun olarak düzenlenecek mesleki eğitim programlarına göre çıraklık eğitimine alınabilir.

Kanuna göre aday çırak ve çırak; öğrenci statüsünde olup, öğrencilik haklarından yararlanmaktadırlar. Bunlar işyerinde çalışan personel sayısına dahil edilmemektedirler. Aday çırak veya çıraklar, mesleğin özelliklerine göre haftada sekiz saatten az olmamak üzere genel ve mesleki eğitim görmektedirler. Buna göre çıraklar haftanın bir gününü Mesleki Eğitim Merkezlerinde diğer günlerini ise uygulamalı olarak iş merkezlerinde geçirmektedirler. Mesleki Eğitim Mer-

⁵⁶ Bk. 20.06.1977 tarih ve 2089 sayılı *Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu*.

⁵⁷ 3308 sayılı *Mesleki Eğitim Kanunu* için bk. 19.06.1986 tarih ve 19139 sayılı Resmi gazete.

⁵⁸ 29.06.2001 tarih ve 4702 sayılı kanun.

⁵⁹ Bk. TBMM'nde 16.08.1997 günü kabul edilerek, 18.08.1997 gün ve 23084 sayılı Resmi Gazetede (s.2-6) yayınlanan 4306 sayılı; "*İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun*."

kezlerindeki eğitime katılmaları için aday çırak ve çırak öğrencilere ücretli izin verilmektedir. Mevsime göre özellik arz eden mesleklerde teorik ve pratik eğitim belirli aylarda blokları olarak yapılabilmektedir.

Aday çırak ve çıraklar, pratik eğitimlerini iş yerlerinde, iş yerindeki eksik kalan pratik eğitimleri ile teorik eğitimlerini mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında veya Bakanlıkça uygun görülen iş yerlerinin eğitim birimlerinde yapmaktadırlar. Teorik ve pratik eğitim birbirlerini tamamlayacak şekilde planlanıp ve yürütülmektedir. Pratik eğitim, hazırlanmış eğitim programlarına göre, işyerinin ve mesleğin özelliklerine uygun olarak usta öğreticinin gözetiminde yapılmaktadır.

Çıraklık süresi, branşlara göre en az iki en çok dört yıldır. Lise ve daha üst düzeyde genel eğitimden sonra çıraklık eğitimine başlayanlar için eğitim süresi, mesleklerindeki çıraklık eğitimi süresinin yarısına kadar kısaltılabilmektedir. Yani bunlar için 2 yıllık kurs süresi bir yıla, 4 yıllık süre iki yıla inmektedir.

Ahiler 32 san'at kolunda faaliyet göstermişlerdi. Zamanımızdaki Mesleki Eğitim Merkezlerinde ise 31 alanda 155 dalda çıraklık ve mesleki eğitim yapılmaktadır.

Çıraklar, eğitimlerini tamamladıklarında kendilerine *kalfalık belgesi* verilmektedir.

Kalfalık belgesi alanlardan, aynı alan ve dallarda aynı sürelerle ustalık eğitimine tabi olup başarıyla tamamlayanlara ise *ustalık belgesi* düzenlenmektedir. Ustalık için adaylar, 2 yıl uygulamalı eğitim içinde 240 saat teorik eğitim almaktadırlar.

Mesleki Eğitim Merkezi Müdürlerinden aldığımız bilgiye göre çıraklığa yönelenler; ya bazı sebeplerle liseye devam etmek istemeyen veya zekâ yetersizliğinden dolayı liseye devam edemeyen yahut parçalanmış aile çocukları ile muhtelif problemleri olan çocuklardır. Onların bu durumu eğitim merkezlerindeki başarıyı oldukça düşürdüğü gibi işyerlerinde de pek başarılı oldukları söylenemez.

2012 yılında yürürlüğe giren 6287 sayılı kanunla 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim iptal edilmiş ve 4 yıllık ilkokuldan sonra 4 yıllık ortaokul ve 4 yıllık lise öğrenimi olmak üzere (4+4+4=)12 yıllık kesintili ve yönlendirmeli bir eğitim sistemine geçiş kabul edilmiştir.⁶⁰ Ancak şu satırların yazıldığı Ağustos 2012 itibarıyla bu yeni sistemin Mesleki Eğitim Merkezlerinde nasıl uygulamaya geçirileceği netlik kazanmamıştı. Umulur ki yeni eğitim sistemi, Mesleki Eğitim

⁶⁰ Bk. *İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, 11 Nisan 2012 tarih ve 28261 sayılı Resmi Gazete.

Merkezlerine ve dolayısıyla çıraklık yoluyla meslek edinme konusuna da yeni bir ivme kazandırır.

b. Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı Dersi

1982 Anayasasının 24. maddesi gereği Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu ortak derslerden biri olarak okutulmaya başlanmıştı. Aradan dört yıl geçtikten sonra 1986-1987 öğretim yılında Çıraklık Eğitim Merkezlerine *Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı* isimli bir ders konuldu. 1988 yılında ise Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün teklif yazısının dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel* tarafından benimsenip, Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından da onaylanması üzerine; “Çıraklık dönemine ait Türkçe, Sosyal Bilgiler, Matematik, Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı ders programları” kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuştur.⁶¹ Bu karara göre *Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı* adlı ders, Çıraklık Eğitim Merkezlerinde çıraklık döneminin 3. yılı içinde haftada 1 (bir) saat olmak üzere yılda 32 saat okutulmaya başlandı. Ancak 1997’de 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kanununun yürürlüğe konulmasından üç yıl sonra, o dönemin zihniyeti esnaf adayı çıraklar için Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı dersini bile çok görmüş ve 01.08.2000 tarihinde Milli Eğitim Bakanı olan Metin Bostancıoğlu zamanında** Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla programdan çıkarılmış, yerine Kooperatifçilik dersi konulmuştur.

Aradan beş yıl geçtikten sonra ise, 05.08.2005’te Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik zamanında*** yine MEB Talim ve Terbiye Kurulu Kararıyla, çıraklık eğitiminin ikinci yılında / sınıfında okutulmak üzere Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı dersi tekrar konulmuştur. Bu dersin dışında çıraklık ve kalfalık eğitimi alan gençlere maalesef ahlâkı bilgi ve eğitim veren herhangi bir ders yoktur.

- Müfredat Programında İş ve Meslek Hayatı İle İlgili Konular

2005 yılında yeniden konulan Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı dersi programının başlıca konuları; insan ve din, İslâm dininin inanç esasları, İslâm’ın ibadet esasları, temizlik, Kur’an’a göre Hz. Muhammed, Hz. Muhammed’in örnekliliği, yaşayan dinler, değerler ve aile, laiklik ve din, Atatürk ve din gibi konular yanında *iş ve meslek ahlâkı* ile *İslâm ve estetik*’ten oluşmaktadır. Bunlardan, çırakların iş ve mesleki ahlak bakımından gelişimlerine yardımcı olmak amacıyla konulan *İş ve Meslek Ahlâkı*, mesleğin estetik yönü ile ilgili olarak programa dahil edilen *İslâm ve Estetik* konularının alt başlıkları şöyledir:

* Hasan Celal Güzel’in Milli Eğitim Bakanlığı dönemi; 21 Aralık 1987 – 30 Mart 1989.

⁶¹ M.E.G. ve S. B. *Tebliğler Dergisi*, tarih 17 Ekim 1988, sayı 2271, s. 809-828.

** Metin Bostancıoğlu’nun Milli Eğitim Bakanlığı dönemi; 11 Ocak 1999 – 10 Temmuz 2002.

*** Hüseyin Çelik’in Milli Eğitim Bakanlığı dönemi 14 Mart 2003 – 1 Mayıs 2009.

- İş ve Meslek Ahlâkı

1. Çalışma ve Meslek Ahlâkı İlişkileri,
 1. 1. Dürüst Çalışmak da Bir İbadettir,
 1. 2. Kul Hakkı Yemek Büyük Günahdır.
 1. 3. Başkasının Emeline Saygı Duymak,
 1. 4. İnsan Sevgisi, Saygı ve Hoşgörü,
 1. 5. Doğruluk ve Güvenilirlik,
 1. 6. Çevre Bilinci ve Duyarlılık,
 1. 7. Sorumluluk Bilinci,
 1. 8. Görev ve Hizmetlerin Gereğini Yapmak,
 1. 9. Verimli ve Üretici Olmak,
 1. 10. Kusursuz Ürün ve Hizmet Üretimi,
 1. 11. Hizmette İnsanlara Eşit Davranmak,
 1. 12. Mesleki Dayanışma ve İşbirliği.
2. Türk Geleneğinde İş ve Ticaret Ahlâkı,
3. Çırak, Kalfa, Usta ve İşveren İlişkileri,
4. İslâm Dininde Çalışmaya Verilen Önem,
5. Sanatkârlığın İslâm Dinindeki Önemi,
6. Atatürk'ün Çalışma İle İlgili Görüşleri.

- İslâm ve Estetik

1. İnsan ve Estetik,
2. Kur'an ve Güzellik,
3. Hz. Muhammed ve Güzellik,
4. Hayatta Güzellik,
 - 4.1. Söзде ve Davranışta Güzellik,
 - 4.2. İş ve Üründe Güzellik,
5. İslâm Medeniyetinde Estetik.

Konu başlıkları olarak isabetle belirlenmiş bu ders hakkında -tebliğin sınırlarını zorlayarak- yorum ve değerlendirme yapmak istemiyoruz. Yalnız ilgili ve yetkililere şöyle bir soru yöneltmek isteriz; haftada 1 (bir) saat süre ayrılan *Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı* dersinde çıraklara din ve ahlak adına neler öğretilir? Öğretilenler veya öğrenilenler onların meslek hayatlarında ne kadar hayatiyet bulur?

Bizim bu sorularımıza karşılık şöyle bir soruya muhatap olabiliriz; ahlak eğitimi yalnızca Din Kültürü ve Meslek Ahlâkı dersi ile mi kazandırılır? Başka yollarla da meslek ahlakı ve dürüstlük öğretilemez mi?

Biz de deriz ki, ahlak ve dürüstlük elbette ki bir tek dersle kazandırılmaz ama böyle bir ders de olmazsa olmazların başındadır. Çırakların ailede aldıkları ahlak ve terbiyenin önemi yanında işbaşında ustaların da bu manada çıraklarına kazandıracakları çok şey vardır. Ancak günümüz şartlarında ailelerin ve ustaların ne kadarı çocuklarına yeterince ahlak ve terbiye kazandırabilmektedir? Öyle ise yapılacak şey; Ahi teşkilatının asırlar öncesindeki uygulamalarını örnek alarak çırak, kalfa ve usta yetiştirme sistemini *önce ahlak ve terbiye* anlayışıyla gözden geçirip yeni bir düzenlemeye gitmektir.

E. Sonuç

Her milletin kendi tarihlerinde kurup geliştirdikleri ve iftihar ettikleri bazı kurum ve kuruluşlar olagelmıştır. Ahi Evran tarafından kurulup geliştirilen ve kurucusuna izafeten *Ahîlik* olarak anılan esnaf teşkilatı da iftiharla andığımız nadide kuruluşlardan biri olarak bizim tarihimizdeki yerini almıştır.

Ahilerin, esnaf adayı çırakları, kalfaları mesleklerine hazırlarken '*önce ahlak ve terbiye*' düsturuyla hareket etmiş olmaları dikkate şayandır. Ayrıca çırakların kendi iş ve san'at alanlarında en iyi biçimde yetişmeleri konusunda gerekli titizliği göstermeleri, belli süre bir san'atkârın yanında çırak ve kalfa olarak çalışıp ustalık belgesini alarak iş hayatına atılan bir gencin mesleğindeki başarısı ve ahlakının güzelliğiyle ustasının iftihar etmesi, yetersizliğinden ve ahlakî zaafılarından dolayı da ustasının sorumlu olması Ahiliğin takdire şayan bir başka özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ne var ki; insanoğlunun kurup geliştirdiği her kurum ve kuruluşta olduğu gibi Ahilikte de zamanla bir gevşeme başlamış ve eski ciddiyet ve titizliğini koruyamaz hale gelmiştir. Teşkilatın bu duruma gelmesi konusunda birçok gerekçe bulunabilir. Gerekçelerden biri olarak, Osmanlı devletinin üç kıtaya yayılmasının ve etnik grupların sayısının çoğalmasının etkili olduğu söylenebilir. Gerekçe veya sebepler ne olursa olsun, neticede bir gün gelmiş, bu güzide kuruluş da geride son derecede güzel uygulama örnekleri bırakarak tarihe mal olmuştur.

Ahiliğin tarihe mal olduğu bir dönemde Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye tarafından İstanbul'da Çırak Okulları açılmışsa da hem ülke sathında yaygınlaşmamış hem de uzun ömürlü olamamıştır. Bir müddet sonra *Daruşşafaka-i İslâmiye* adıyla bir okul / lise haline dönüştürülmüştür. Kısa süreli ve mevzii de olsa bunu takdire şayan bir deneme ve uygulama olarak değerlendirmek gerektiğini düşünüyoruz.

Cumhuriyet döneminde açılan mesleki ve teknik okullarla Çıraklık Eğitim Merkezlerinin / Mesleki Eğitim Merkezlerinin, Ahi teşkilatının fonksiyonlarını yerine getirebilecek durumda olmadığı aşîkârdır. Çünkü bu eğitim kurumlarının kuruluş amacı Ahiliğin kuruluş amacıyla bire-bir örtüşmediği gibi programı itibarıyla de öğrencileri hem ahlaken ve hem de mesleki bilgi ve beceri bakımın-

dan aynı seviyeye ulaştıracak durumda olamamıştır. Zira yalnızca çıraklık dönemi programında yer almış olan haftada bir saatlik Din Kültürü ve Meslek Ahlakı dersi ile günümüz ve geleceğin esnaf adaylarını aynı hedefe ulaştırmanın mümkün olamayacağı âşikârdır.

Mesleki Eğitim Merkezlerinde daha kaliteli ve daha ahlaklı, becerikli elemanlar yetiştirebilmek için '*önce ahlak ve terbiye*' yaklaşımıyla yeni bir program düzenlemesi yapılmalıdır. Bu maksatla geniş çaplı araştırmalar yapıp, elde edilen bulgulara göre gerek teorik ve gerek pratik alanda eğitim merkezleri yeni baştan bir düzenlemeye tabi tutulmalıdır.

**AHİLERİN ANADOLU SELÇUKLU VE
OSMANLI DEVRİ TÜRK TOPLUM
HAYATINDA OYNADIĞI ROLLER**

**SELJUK AND OTTOMAN PERIOD
TURKISH AHI OF ROLES IN
COMMUNITY LIFE**

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Ahi Evran Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖZET

Ahilik XIII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde etkili olmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Ahilik sadece bir esnaf teşkilatı olmayıp devrin şartlarına uygun olarak faaliyet göstermiş çok yönlü bir teşkilattır. Bu çalışmada ilk önce Ahilik Teşkilatı hakkında genel bilgiler verildikten sonra Ahilik Teşkilatının Türk toplumu üzerindeki sosyal yönleri ve Ahiliğin eğitim-öğretim özellikleri ile amaçları hakkında bilgiler verilmektedir.

Ayrıca günümüzde pek bir önemi kalmamış fakat incelenen dönemde önemli görevler üstlenmiş olan konukevleri (köy odaları)'nın Kırşehir köylerinde tespit ettiklerimizin fotoğrafları ile halen Kırşehir'de faaliyetini devam ettiren Uzunçarşılı fotoğrafları da ekler kısmında verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, sosyal ve eğitim-öğretim faaliyetleri.

ABSTRACT

Ahi XIII. XX century. Century until the early stages of the Anatolian Seljuk and the Ottoman Empire is a non-governmental organization has been effective. Ahi is not just an artisan organization operated in accordance with the terms of a multi-faceted organization that era. In this study, after first giving general information about this organization on the social aspects of Turkish society and the organization of Ahi Akhism provides information on the educational characteristics and objectives.

In addition, not only today, but it hardly mattered who assumes an important role in the period under review flights (village rooms) with photos of what we found in the villages of Kırşehir Kırşehir still maintaining the activity are given in Uzunçarşılı also adds photos.

Key Words: Akhi, social and educational activities.

1. Giriş

Ahilik Teşkilatı'nın kuruluşu, Anadolu Selçuklu döneminin en önemli kültür ve medeniyet olaylarından birisidir. Fütüvvetçilik¹ geleneğiyle Türk kültür değerlerinin etkileşimine dayanan bu teşkilat Türk kültür ve medeniyetinin, gelenek ve törelerinin, özellikle de Türk sanat ve ticaret ahlakının oluşması, gelişmesi ve yaygınlık kazanmasında çok önemli fonksiyonlar ifa etmiştir². Fütüvvetçiliğin bir fikir ve ahlak hareketi olarak doğuşu ve gelişmesi Arap-İslam dünyasında ve daha ziyade mutasavvıflar sayesinde olurken bir sosyal birlik olarak şekillenışı, İslam'ın Asya'daki yayılma alanları olan Türk ve İran bölgelerinde olmuştur. Fityan birlikleri eski "Arap-Feta" idealinin tesiriyle oluşmuş, fakat daha sonraları İslam tasavvufunun tesiriyle şekillenmiş, kılık kıyafetleri, ahlakları ve isimleri az-çok farklılıklar arz eden sosyal birliklerdir. Franz Taeschner'a göre fityan birlikleri, beşerî kültür hayatının her safhasında karşılaşılan erkek birliklerinin tipik örneklerinden biridir. Ortaya çıkışlarında cemiyetteki erkeklerin bir araya gelme, birlik oluşturma güdülerini etkili olmuştur³.

Ahilik, XIII. Asır başlarında 34. Abbasi Halifesi en-Nasır Li-Dinillah'ın kurduğu Fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurulmuştur. Dönemin Anadolu'sunun sosyal, siyasî, kültürel, sınaî ve ticarî şartları içerisinde ve bu şartların etkisiyle Türklere özgü ve İslam dünyasının hiçbir yerinde görülmeyen bir şekilde ve istikamette gelişerek oluşmuş bir esnaf ve sanatkârlar teşkilatıdır⁴. Fütüvvet hareketinin Anadolu'ya intikali Anadolu Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus'un (H.612/1215-1216) yılında Halife Nasır'dan Fütüvvet elbisesi almasıyla olmuştur⁵. I. Keykavus'un halifesi I. Alâeddin Keykubat (1219-1236) zamanında Halife Nasır'ın dinî müşaviri Şehabüddin Ebu Hafs Ömer el-Suhreverdi (1145-1234)'nin Konya'ya gelmesi ile Fütüvvet teşkilatının Anadolu'da yayılmasında etkili olmuştur⁶. Yine I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci defa tahta oturduğundan (1204-1211) sonra Abbasi Hilafeti ile kurulan kültürel ilişkiler çerçevesinde birçok âlim Anadolu'ya gelmiştir. Bunlar arasında Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren Şeyh Nasirü'ddin Mahmud ve hocası Evhadüddin-i Kirmanî, Kirmanî'nin halifesi Şeyh Zeynüddin Sadaka ve diğer Fütüvvet ehli şeyhler bulunmaktadır⁷. Ancak şu konuyu belirtmekte yarar vardır. Ahi Evran M.1205 yılında

¹ Fütüvvet ve Fütüvvetnâme ile ilgili bkz: Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvetnâme", *TDVİA*, XIII, İstanbul, 1996.

² Neşet Çağatay; *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1981, s.28-48.

³ Franz Taeschner; "İslâm Orta Çağında Futuvva-Fütüvvet Teşkilatı", (Çvr. Fikret Işıltan), *İ.Ü.İ.F.M. C.V, S. 1-4*, 1953-1954, s. 8-12.

⁴ Mikail Bayram; *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991, s.15-21.

⁵ İbni Bibi; *el-Evami'rü'l-Alai'ye fi'l-Umuri'l-Alai'ye*, (Çvr. Mürsel Öztürk, C.I, Ankara 1996, s.150.

⁶ F. Taeschner; *a.g.m.*, 17-20.

⁷ M. Bayram; *Ahi Evran ve...* s.129-130.

Anadolu'ya ayak bastığında böyle bir teşkilatın alt yapısının Anadolu'da şekillenmiş olduğu söylenebilir. Çünkü Harput'ta Ahi Musa Mescit ve türbesinin M.1185 yılına tarihlenmesinden yola çıkılarak esnaf örgütlenmesinin Anadolu'da I. Gıyasüddin Keyhüsrev zamanında ve daha öncesinde var olduğu söylenebilir. M.1216 tarihli bir kayıтта, Kayserili Ahi Eminüddin adlı birisinin bir vakfiyede isminin geçiyor olması Ahiliğin bu tarihten önce Kayseri'de de teşkilatını tamamlamış olduğunu göstermektedir⁸. XIII. yüzyılda Anadolu'da kurumsallaşmaya başlayan Ahilik, İslam inancıyla Türk örf ve adetlerinin sentezi sonucu oluşan bir düşünce sistemidir⁹. Ayrıca Ahilik bazı yazarlarca XIII. yüzyıldan itibaren Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşen Müslüman Türklerin yeni topraklarda hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli maddi ve manevi ortamı oluşturacak bir teşkilatlanma tarzı olarak Fütüvvet teşkilatını yeniden canlandırmalarının bir sosyal kurumu olarak görülmektedir¹⁰.

Ahiliğin Anadolu'da yayılması ve bir teşkilat haline gelmesinde Fütüvvet teşkilatının önemli bir rolü vardır. Fütüvvet her toplumda görülebildiği gibi Arap toplumunda da mevcut olan bir yiğitlik ülküsü idi. Bu ülkünün İslâm'ın yayılmasına paralel olarak İran, Türkistan, Suriye, Irak, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkarlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren Fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir¹¹. Anadolu toplum hayatının istikrara kavuşmasında yalnız ekonomik yönden değil, yerleşim merkezlerinin kuruluşundan yaygın eğitimin ve dolayısıyla el sanatlarının gelişmesine, yol ve yolcu güvenliğinin sağlanışından toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın yerleşmesine kadar Ahilerin daha nice önemli hizmetleri geçmiştir¹². Ticaretin emniyeti ve rahatlığı için kurulan Ahilik Teşkilatı ekonomik olduğu kadar sosyal ve medeni yönleriyle de büyük önem arz etmektedir¹³. Ahiler aynı zamanda merkezi otoritenin zayıfladığı ya da ortadan kalktığı dönemlerde bulundukları yerleşim birimlerinde organize ve zinde yerel milis güçleri olarak yönetime el koyarak karışıklık ve anarşinin önüne geçerek halkın huzurunu sağlayan bir teşkilattır¹⁴. Bunun içindir ki Ahilik sadece bir esnaf teşkilatı değil ayrıca Ahiliğin Anadolu'da teşkilatlandığı dönemdeki top-

⁸ Erdoğan Merçil; *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, Ankara 2000, s.33.

⁹ Yusuf Ekinci; *Ahilik*, Sistem Ofset, 2.Baskı, Ankara 1989a., s.22.

¹⁰ Ekrem Erdem; *Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli*, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2.B Kayseri, Ekim-2004, s.8.

¹¹ Harun Yıldız; "Hacı Bektaş Vîlâyetnâmesi'nde Ahi Evran", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, II*, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005, s. 1025.

¹² Müjgan Cumbur; "Karahanlı ve Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik", *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4-7 Eylül, 1989, Ankara 1989, s. 207.

¹³ Osman Turan; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s.360.

¹⁴ Kadir Arıcı; "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahiyan-ı Rum)", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.45.

lumda siyasî, askerî, ahlakî, eğitim, sosyal güvenlik, ekonomik¹⁵, dinî, kültürel, meslekî ve sosyal fonksiyonları da olan çok yönlü bir teşkilattır¹⁶.

Biz bu tebliğimizde Ahiliğin sosyal yönü ve mesleki eğitim verme özelliği üzerinde duracağız.

Ahiliğin Sosyal Yönü ve Mesleki Eğitim Verme Özelliği

a- Ahiliğin Sosyal Yönü- Sosyal Güvenliği Sağlaması

XII-XIV. Yüzyıllar Anadolu'su Türk milletinin "sosyal hayat alanını" kurmaya çalıştığı, kasaba ve şehir yerleşimlerini oluşturmaya gayret ettiği bir zaman dilimidir. Bir tezatlar asrı olarak değerlendirebileceğimiz XIII. yüzyıl Anadolu'su bir yandan siyasî buhranlara sahne olurken diğer yandan kültür faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. Karşılarındaki engellerden birisi yaylak-kışlak nizamına göre yaşayan bir topluluğun kasabalı ve şehirli yapılması, arzularına, alışkanlıklarla karşı çıkılması pek tabii bu alışkanlıkların temelinde sayıca sınırlı ihtiyaçları karşılama kolaylığı ve töre'nin insanları yönlendirmedeki gücüdür¹⁷. Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşması esnasında el ve gönül birliği içerisinde önemli vazifeler gören Ahiyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Gaziyan-ı Rum grupları arasında Ahilerin daha merkezî ve daha önemli yeri vardır. Yeni fethedilen yerlere göç eden Ahiler, uçlarda iskân faaliyetlerine başlıyorlar, yerleşik hayata geçişte gerekli olan her türlü ticarî ve sınaî düzeni kuruyorlardı. Ahiler Anadolu'yu doğudan batıya nokta nokta çizgi çizgi kaplamıştır. Her köşede yapmış oldukları zaviyeler gelenin ve gidenin, fukaranın, düşkünün, açın-tokun, gönlü ve dili susamışların, sanat erbabının kısaca her tabakadan insanın uğrak yerleri olmuştur. Bu zaviyeler konukevleri konumundadırlar. Bütün ticarî ve sınaî kararlar burada alınmaktadır. Maddi ve manevi kaidelerin hepsinin merkezinde ahlak kaideleri yer almaktadır. Bu şartlarda yetişen Ahiler evrensel bir fikrin binasını inşa ediyorlardı. Anadolu Ahiler tarafından zaviyeleriyle, medreseleriyle, hanları-hamamlarıyla, cami ve mescitleriyle ihya edilmekteydi. Fütüvvetnâmelere göre teşkilatta ihvan olmanın ilk şartı gereğinde diğer için her türlü fedakârlığı gösterebilmektir. Ahi deyiminden türemiş olan İhvan (kardeşi olma) duygusu teşkilat çevrelerinde o kadar kuvvetlenmiştir ki hatırı sayılır bir tarikat mensubu "ihvanım", veya "sen bizim ihvandansın" şeklinde yapılan bir iltifat en büyük şeref ve meziyet sayılmıştır¹⁸. Ahilik çok yönlü sosyal bir yapıya sahiptir.

¹⁵ F. Sabri Ülgener; *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul 1961, s.33-34.

¹⁶ Ünver Günay; "Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S.10, Kayseri, 1998, s.74.

¹⁷ Nazan Kırımhan; Ahilik Bizim Kültürümüzün Bir Parçasıdır: Medya Niye Yararlanmıyor ?, *Türk Yurdu*, C.12, S.74, 1993, s.59.

¹⁸ Mustafa Tatçı; "Ahilik Kültürü, Ahi Evran-ı Velinin Hayatı ve Eserleri", *Millî Eğitim*, S.127, İstanbul, 1995, s.39.

Bu yapılardan **birincisi** belli bir süre bir kademede kalarak pişirilen yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisini kurarak ve bu kademede bulunanları ve baba-evlat ilişkisi gibi candan bağlarla bağlamak suretiyle sağlam ahlakî ve meslekî temellere oturtmuştur. **İkincisi**, esnaf ve sanatkârlıkta önemli olan üretici-tüketici çıkar ve ilişkilerini birbirleriyle sürtüşmeye düşmeyecek şekilde ayarlanmış olmasıdır. **Üçüncüsü** ise şehirlerden köylere kadar ülkenin en ücra köşelerine kadar dağ başlarına yayılan bir zaviye, yani toplantı ve konukevleri örgütü kurulmuştur. Her türlü konuğa sıkıntılı günlerinde kucak açan bu konuk evlerinin, yolların güvensiz, taşıma araçlarının ilkel, han ve başka konaklama yerlerinin nadir bulunduğu bir devirde ne kadar büyük bir sosyal fonksiyon yerine getirdiklerini söylemeye gerek yoktur¹⁹. Ahilerin kardeşlik akidelerinde adalet ve güvene dayanarak günlük kazançtan bir kısmının Ahi babası aracılığıyla toplanarak diğer Ahilere ve yardıma muhtaçlara dağıtılması ve parası olmayanlara gönderilmesi gibi insanî bir üniversal nitelik taşıyan davranışları vardır. Ahiliğin amaçlarında bilginliğe ve bilgeliğe bağlı olarak el açıklığı, muhtaçlara yardım, zulme uğrayanları koruma ve kurtarma, insan öldürmeyi yasaklama, ırza tecavüzü yasaklama, fazla zengin olmamaya gayret, iş sahibi olmak, okuma-yazmayı öğrenmek ve öğretmek vardır. Yüksek ahlakî inanç ve davranışlara bağlı olarak Ahi olmak isteyenlerin insan olmak gibi özellikte olması gerekiyor. Toplum içerisinde birçok yönlerden kötü olarak tanınan kişiler Ahiliğe alınmazlardı²⁰. Ahilikte esas, Ahinin güzel ahlaklı, iyi insan, faydalı kimse olma prensibidir. İyi, güzel ve faydalı gibi estetik mefhumların insanda tezahürü ancak eğitimle mümkün olan şeylerdir. Bunun için Ahiler, Ahiliğe girecek gençlere, Ahiliğin prensiplerini, örfü, âdeti, dini ve ahlakî öğretecek, sanatın inceliklerini telkin edecek öğretmen Ahiler ve pirlar tahsis ederlerdi. Çeşitli kitapların yanında bu kimselerin terbiye ve öğretimleri, genç Ahiyi "*olgun kimse*" haline getirmeyi hedef alırdı. Medrese ve okullarda, aklı ilimleri öğrenen genç Ahiler, zaviyelerde ise Fütüvvetnâmeleri okuyarak insanlık ülküsü, yardım ve şefkat duygularını kazanırlardı. Böylece cemiyete faydalı, iyi, güzel ahlaklı, doğru, dürüst kimse ve "diğer milletlere de örnek" olabilecek bir insan tipi teşekkül ettirilmeye gayret edilirdi²¹. Ahiler yoksullara ve gariplere barınacak yer sağlamayı da üstlenmişlerdir. Ulaşımın güç olduğu bir devirde misafirleri ağırlamak suretiyle birçok gönlü fethetmişler ve Türk töresinin sevilmesini sağlamışlardır. Zaviyelerde akşamları toplanıp sohbetler yapmışlar ve hikmetli sözler nakletmişlerdir. Böylece hem dinlenmişler hem de eğitimi güçlendirici duygular aşılamışlardır. Buralarda gençlerin yaşlılara

¹⁹ Neşet Çağatay; *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Yay, Ankara, 1989, s. 91. Örneğin; Kırşehir'in köylerinden olan ekler kısmında fotoğrafları verilen İnaç köyünde bulunan Konuk Evi = Köy Odası

²⁰ Süleyman Arısoy, "Ahilik ve Türk Kooperatizmi", *Kooperatif Dünyası*, S.148, Ankara, 1983, s.16.

²¹ Hayrani Altuntaş; "Estetik Açından Ahilik ve Fütüvvetnâmeler", *Türk Kültürü*, S.312, Yıl: XXVII, Nisan, 1989, s. 200.

ve konuklara saygı göstermelerini sağlık vererek davranış biçimlerini saptamıştır²². Konuklar için meslek sahipleri kendi aralarında para toplayarak misafirlerini ağırlamışlardır. Kasabaya veya köye gelen misafirler kim olursa olsun burarlarda ağırlanmışlardır. Bütün komşular ve ahali bu odalarda misafirle birlikte yemek yer, uzaktan gelen yabancidan geldikleri ülkeler hakkında bilgi edinirler, yarenlik ederlerdi. Yaren odalarının ortaya çıkışı da bu şekilde olmuştur. Günümüzde ulaşım imkânlarının artması, konaklama tesislerinin ticarî amaçla gelişmesi, ekonomik ve sosyal düşüncenin değişmesiyle konukevleri ya da diğer adıyla köy odalarının önemi ve fonksiyonları kaybolmuştur²³.

b- Ahiliğin Köylerdeki Uzantısı: Yaran Odaları = Konuk Odaları

Son zamanlara kadar hemen hemen Anadolu'nun bütün köylerinde misafirleri ağırlamak için bir misafir odası bulunurdu. Bu odada misafirin ihtiyaçlarını karşılayacak yatak, yorgan, yastık, su testisi ve bardağı, kahve kavurma ve soğutma makinesi, kahve fincanı... vs. bulunurdu. Tabiidir ki bunların fazlalığı ve azlığı ev sahibinin mali gücüne göre değişmekteydi. Görüldüğü üzere böylesine mükemmel ve yaygın sosyal teşkilatın asli unsuru olan ahlak duygusuna başka bir ülkede rastlamak mümkün değildir²⁴. Konaklama yerlerinin az bulunduğu bir dönemde bunlar önemli görevler görmüşlerdir²⁵. Ahiliğin köylere kadar yayılmasında Mevlevîler ve Ahiler arasında ortaya çıktığı bilinen birtakım anlaşmazlıkların ve çekişmelerin rolü olmakla birlikte Selçuklu sultanlarının da Mevlevîler yanında yer almaları Ahilerin şehirlerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Ayrıca Ahiliğin köylere kadar yayılmasında Moğol istilasının da büyük rolü olduğu bilinmektedir. Bu istilada Selçuklu sultanlarına en büyük desteği dönemin sivil kuruluşu olan Ahilik Teşkilatı vermiştir. Bundan dolayı takibata maruz kalan ve katliama uğrayan Ahiler, Moğol zulmünden kurtulmak için bu zulmün ulaşamayacağı üçra yerlere ve köylere göçmüşlerdir. Ahiliğin köylere ulaşmasında şehirlerden köylere kaçan, köy yakınlarında zaviye kurmak suretiyle hayatlarını devam ettiren Ahi büyüklerinin etkisi olmuştur. Bunun sonucunda ise Ahilik köy içerisinde de teşkilatlanmıştır. XIV. Yüzyıl ortalarında Orhan Gazi döneminde Anadolu'yu gezen ünlü seyyah İbn-i Battuta Ahi birliklerinin şehir ve köylerde teşkilatlanmış zanaat ve ziraat ehli zümreler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bunların tasavvufî hayata olan yakınlıklarına temas ederek misafir

²² Örneğin; genç biri kendinden büyük biriyle bir odada oturma durumu söz konusu olduğunda kesinlikle misafirden veya büyüğünden daha önde veya başköşede oturamazdı. Bu kurala aykırı davranışlar pek makbul sayılmazlardı. Günümüzde bunun örneklerini görmek mümkündür.

²³ Faruk Andaç; "Osmanlı Döneminde Ahilik teşkilatı", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Kayseri, 1994, s.4.

²⁴ Şahin Ceylanlı; "Ahilik ve Esnaf Teşkilatı", *Boğaziçi*, S.70., İstanbul, 1988, s.32.;

²⁵ F. Andaç; "Osmanlı Döneminde Ahilik teşkilatı", s.3.

olduğu Ahi zaviyelerinin isimlerini vermektedir²⁶. Ahiliğin köy içerisinde teşkilatlanma şekli ise “Yaran Teşkilatı”, “Yaran Odaları” ve “Köy Odaları”dır. Yaran Teşkilatı dışındakilerin bir teşkilat olarak kabul edilip edilmemesi tartışılabilir. Ahiler köy gençlerini “yaran teşkilatı” adı altında teşkilatlandırmışlar ve onların iyi bir insan, edepli bir insan ve iyi bir Müslüman olarak yetiştirilmesine katkı sağlamıştır. Ahi zaviyeleri de hem bir eğitim müessesesi olarak görev yapmış hem de konaklama merkezi olarak hizmet vermiştir ki zaviyelerde yolcuların gece karanlıkta zaviyeyi (aynı şey köy odaları içinde geçerlidir) tanıyabilmesi ve bulabilmesi için ışık yakılmaktadır. Buna “*misafir ışığı*” adı verilmekteydi. Köy odaları bir misafir odası ve misafirin hayvanlarının konabileceği bir ahırdan müteşekkil bir yerdir. Oda olabildiğine büyük yapıldı. Bu odalar aynı zamanda o köyde mahalle odaları olarak da kullanılırdı. Mahallenin yaşlılarının bir araya geldiği, sohbet ettiği mekânlardı. Odalar klasik Türk mimarisi içinde dolaplı olmaktadır. Dolaplardan biri banyo, diğeri yatak dolabı olarak kullanılırdı. Odalar büyük çoğunlukla şahıslara ait olduğu için şahıs isimleriyle anıldıkları gibi mahalle adıyla da anılabilmektedir. Örneğin; Aliağa’nın odası gibi. Oda sahibi odanın bütün idaresinden sorumludur. Bunu karşılık beklemeksizin bir “*hayır*” olarak yapardı. Gelen misafirin beslenmesi, yatakların temini, odanın temizliği, bakımı, tamamen oda sahibi ile ailesine aittir. Gelen misafir “*tanrı misafiri*” sayılır kim olduğuna bakılmaksızın ona odada hizmet verilirdi. Kötülüğü görülmediği sürece bütün insanlara aynı gözle bakılmış ve hizmet edilmiştir. Oda sahiplerinin çoğunluğu Ahi terbiyesi almış ve çoğunlukla da baş ağalık yapmış yaşlı Ahi büyükleridir. Odalar sadece misafir ağırlanan yerler değildir. Ayrıca mahallenin meselelerinin görüşüldüğü çözüm üretildiği yer olduğu kadar yardıma muhtaç insanlara yardım etmeye karar verilen yerlerdir. Ahilik kültürünün tezahürleri içerisinde ağaç dikmek ve bunları hayrat haline getirmek, yol üzerlerinde hayrat çeşmeler yaptırmaktır. Hayrat camiler, çeşmeleri vb. yapılanların çoğu Ahi terbiyesi almış kimselerin eserleridir²⁷.

Ahiliğin ortaya koyduğu temel düşüncede İslamiyet’in insan sevgisi, yardımlaşma ve kardeşlik prensipleri vardır. Ahilik köylere ve kasabalara kadar en küçük teşkilatından en büyüğüne kadar milli birlik ve beraberliği karşılıklı saygı ve

²⁶ Z. Kazıcı; “Ahilik Madd...”, s.541.

²⁷ Kadir Arıcı; “Köylülerin Sosyal Güvenliğinde Yeri Olan Tarihi Sosyo-Kültürel Bir Kurum Olarak Köy Ahiliği”, *Kooperatifçilik*, S.112, Nisan-Mayıs-Haziran, 1996, s. 15-26.

Örneğin; Ekler kısmında fotoğraflarını verdiğimiz İnaç köyündeki Köy odasının dışında Dulkadirli İnli Murat, Ulupınar (Sulhanlı), Çayağzı (Cemele) ve diğer köylerde de olduğu bilinmektedir. Hatta bazı köylerde köylerin büyüklüğüne göre birden fazla köy odası bulunmaktadır. Örneğin; Çayağzı (Cemele) kasabasında/köyünde üç adet tespit ettik bunlar Celalların, Arabacıların ve Veliogullarının köy odalarıdır. Bu köy odalarının günümüzde iç döşemeleri-malzemeleri bulunmakla beraber sadece düğünlerde ve taziyelerde kullanılmakta olup normal günlerde ise kapalıdır (Hüseyin Tekin; Yaş 43, Cemele köyünden).

sevgiyi, dayanışma ve yardımlaşmayı temel sayan, el-gönül birliği ve kardeşlik havası içinde din ve ahlak kurallarına bağlı köklü, sağlam, düzenli ve millî toplum kurmayı amaçlamış bir kuruluştur. İslamiyet'te inanmak ve faydalı iş yapmak esastır. Türk-İslam filozofları bu iki temel unsuru analiz ederek Ahiliğin mantığını ve felsefesini ortaya koymuşlardır. Ahiliğin ahlakî değerlere verdiği önemi vurgulayan üçü açık, üçü kapalı altı temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar; alnı açık, kalbi açık, kapısı açık, *eli kapalı*, *beli kapalı*, *dili kapalı*. Ahlakî şartlar ve esaslar mesleğe ilk giriş olan yamaklıktan başlayarak çırak, kalfa, usta olmada aranan şartlardır. Fert meslekî ve nefsî eğitim beraberliği ile olgunluğa ulaşır. Bunlar: Sözü yerli yerinde olmak, vefa yolunda kadem durmak, kerem sahibi olmak, güler yüzlü olmak, tatlı dilli olmak, gıybet etmemek ve kibirli olmamak ve cömert olmaktır²⁸. Yine Ahi Teşkilatı içerisinde olanlar yere tükürmek, sümkürmek, hırsızlık yapmak, gıybet etmek, iftira atmak, cimrilik, ayıp ve kusur araştırmak, şehvetle bakmak, emanete hıyanet etmek, yalan söylememek, sözünü tutmamak, münafıklık, gammazlık, livata, zina, içki gibi kötü alışkanlıklardan şiddetle uzaklaştırılırdı. Bu eğitimden geçenler kötü huylardan arınır, iyi huylar kazanır çok kullanılan bir deyimle “eline, beline, diline, gözüne” hâkim olurdu. Üyelere ayrıca silah kullanımı da öğretilirdi²⁹. Ahilikteki cömertlik israf, har vurup harman savurmak çarçur etmek değildir. Burada kastedilen diğergam olmaktır yani muhtaç kişiye yardım elini açmanın bir görev, prensip edilmesi meselesidir. Bu sosyal dayanışmanın her Ahi kişisinde var olması ile ortaya çıkan Ahilik sosyal toplumu ile kitle amaç ve yaşantıda daha sağlam, güvençli ve insancıl olabilmekte, mutluluğa gidebilmektir³⁰. Ahiliğe göre ahlakın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi ve adalet gibi yüce özellikler ile dirlik ve düzenlik vardır. Bir sınıfın, bir zümrenin veya ferdin bir diğeri üzerinde egemenlik kurmasına karşı çıkması, insanlar arasında imtiyazlılığa mani olmaya çalışması, temel insan haklarında eşitliği savunması Ahiliğin ahlakî alanda icra etmeye çalıştığı temel esaslardan birini oluşturmaktadır. Vermeye çalıştığı ahlakî terbiyede kardeşlik olgusuna sıkı sıkıya bağlı kalmış, cömertlik, yardımseverlik ve yiğitlik duygularını yayma azminde olmuştur³¹. Mesleğin çeşitli safhalarındaki ahlakî davranışlar ustalık safhasına kadar fert, ustası ve kalfası tarafından daima kontrol ve eğitim altında bulundurulurdu. Bu kural-lara uymayanlar cezalandırılırdı³². Ahiliğin fonksiyonlarından bir diğeri de sos-

²⁸ Nurten Bütün Baykurt; “Tarihimizde Ahilik ve Ticaret Ahlakı”, *Karınca*, Yıl: 64, S.748, Nisan, 1999.

²⁹ Nimetullah Akay; “Anadolu Tarihinde Ahilik Müessesesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.122, İstanbul, 1997, s.16.

³⁰ Süleyman Arısoy; “Ahilik ve Türk Kooperatizmi”, *Kooperatif Dünyası*, S.147, Ankara, 1983, s.6.

³¹ M. Hülagu; “Ahi Teşkilatının İcra Ettiği Fonksiyonlar ve ...”, *Türk Kültürü*, S.378, Yıl: XXXII, s. 605-606.

³² N. B. Baykurt; “Tarihimizde Ahilik ve ...”, *Karınca*, Yıl:64, S.748, Nisan, 1999.

yal güvenliğin gerçekleştirilmesinde oynadığı roldür. Meslekî teşekküller çerçevesinde yardımlaşmanın özgün bir örneği olarak Ahi Teşkilatı evlenme, doğum, hastalık, işsizlik ve ölüm gibi sosyal risklere karşı üyelerine ve bunların aile bireylerine aynı ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla dayanışma sandıkları kurulmuştur. Sosyal güvenlik açısından Ahi Teşkilatı'nın kurmuş olduğu "Orta Sandığı" veya "Teavün Sandığı" da denilen bu sandıklar yukarıda belirtilen riskleri telafi etmeye çalışmışlardır. Hatta bu sandıklardan ihtiyaç duyan esnafa ödünç para verildiği gibi³³ bu sandıktan ayrıca çevrelerinde felakete uğrayan ihtiyaç sahiplerine de karşılıksız yardımda bulunulurdu³⁴.

c- Ahiliğin Mesleki Eğitim Verme Özelliği

Türklerin Anadolu'ya ilk gelişlerinde (1071) sanatkâr ve tüccar sınıfı Türkistan şehirlerinde kalmıştır. Ancak 1200'lerde kanlı Moğol saldırılarından sonra Türkistan ve Maverâünnehir'de bulunan tüccar ve sanatkârlar Anadolu'ya akın akın gelerek Ahi Teşkilatını kurarak Bizans ekonomisine üstün gelmişlerdir. Asya'dan gelen tüccar ve sanatkâr Türklerin yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri ancak aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi, sağlam ve standart mal ve hizmet üretmeleri ile mümkün olabilirdi. İşte bu zorunluluk dinî ve ahlakî kuralları da mevcut olan bir esnaf ve sanatkârlar dayanışma ve kontrol örgütünün yani Ahiliğin kurulması sonucunu doğurmuştur³⁵. Zaten insanlık tarihinde yer alan birçok önemli kurumlar, tarihî ya da sosyo-ekonomik olayların neden olduğu zorunluluklardan doğmuştur³⁶.

Ahilik kendine has bir sosyo-ekonomik kurumdur. Aynı zamanda geniş kapsamlı olarak düşünüldüğünde bir eğitim kurumu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Genç nesillerin bir meslek sahibi olmaları için kendilerine meslek eğitiminin verilmesini gerektirmekteydi. Ahilikte gençlik kesimini çıraklar oluşturmaktadır. Ahilikte eğitim üç amaca yönelik olarak verilmektedir.

- 1- Dürüst vatandaş yetiştirmek
- 2- Meslekî beceriler kazanmış elemanlar yetiştirmek
- 3- Askerî güç hazırlamak

³³ Adnan Gülerman-Sevda Taştekil; "Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik ve kültürel Yapısı Üzerindeki Etkileri ", *Millî Kültür*, S.94, 1992, s.57.; Ahmet Debbağoglu; "Esnaf Birliklerinin Bünyesi – Tasavvufun İçtimai, İktisadi ve Siyasi Yönleri:V ", *Fikir ve Sanatta Hareket*, S.97, Ocak,1974, s, 25.

³⁴ Ahmet Baykurt; "Osmanlı'nın 700. Yılında Sosyo-Ekonomik Bir Kuruluş Olarak Ahilik ve Kooperatifçilik", *Karınca*, Yıl,64, S.747, Mart,1999, s. 36.

³⁵ Cihangir Doğan; "Çalışmayı İbadet Kabul Eden Ahilik Kurumu ve Üretici-Tüketici İlişkisi", *Standart*, S.381, Ankara,1993, s. 27.

³⁶ Neşet Çağatay; Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler (Bu Alanda Ahiliğin Etkileri), *Belleten*, S.203, Ankara, 1988, s, 491.

Meslekî beceriler öğretilmek istenen genç çıraklar Ahi zaviyelerinde ahlak ve fazilet eğitimine tabi tutularak kendilerine toplum ahlakı öğretilirdi. Gençler millî töre ve görenekler ile toplu yaşama hayatının gereklerini öğrenirlerdi. Bunların yanı sıra kendilerine İslam kültürü de verilmektedir. Namaz kılma, oruç tutma... gibi İslam'ın şartları verilmekle beraber ayrıca insanlık, dürüstlük, temizlik, millî oyunlar, edebiyat, yemek hazırlama, tarih, musiki, tasavvuf dersleri gibi öğrenmesi ve uygulaması gerekli olan kurallarla yetiştirilirlerdi. Zaviyelerde gençlere bu eğitimi veren kişilere "Muallimin Ahi" ya da "Emir" denilirdi. Ayrıca bulundukları yerin kadısı ile müderrisler de ders verebilmektedir. Bunların yanı sıra Ahilikteki görgü kuralları da tamamen bir eğitim idi. Görgü kuralları Fütüvvetnâmelerde sıralanmış, bu kurallar 740 maddeden oluşmakta ve gençlere öğretilmesi için emirler niteliğinde idi³⁷. Tarih içinde seyreden şehirlerden kasabalara hatta köylere kadar teşkilatlanan Ahilik toplumun her kesiminde varlığını sürdürmüş, yalnız iş hayatında değil toplum ilişkileri ve aile düzenine de el atarak birlik ve dirliğin sağlam desteği olmuştur³⁸. Bu teşkilat çeşitli meslek erbabı olan esnaf arasında kurulmuş loncalardan meydana gelmektedir. Her meslek erbabı kendi loncasına kayıtlıdır. Herhangi bir meslekte çalışmak o mesleğin Ahi zaviyesine intisap etmekle mümkün olabilmektedir. Ahi teşkilatı dışında kalan bir kimse mesleğine intisap ederek faaliyette bulunamazdı. Bir meslekle uğraşmak isteyen kimse zaviyeye ilk önce çırak olarak alınır, ardından kalfa, usta olarak meslek zanaatında ilerlerdi. Bir kişi mesleğe çırak alınırken belli prensip ve vasıflara uygun olup-olmaması araştırılır, hakkında soruşturma yapılır, istenilen vasıflara sahip olduğu anlaşılırsa zaviye mensuplarının da muvafakatiyle hem zaviyeye hem de mesleğe alınır. Çırak olan kimse o meslekte bir ustayı "Ata Ahi", kalfalardan iki tanesini ise "Yol Kardeşi" seçerdi. Böylece çırak üç zaviye mensubunun himayesinde işe başlayıp çalışırdı. Çırak kalfasının önderliğinde imtihanlardan geçerek kalfa olurdu³⁹.

Çıraklık eğitiminde belli süreler bulunmaktadır. Ahilik Teşkilatı içerisinde eğitim "*iş başında eğitim*" ve "*iş dışında eğitim*" olmak üzere iki kısımda devam etmektedir. İş başında eğitim ferdin veya işçinin meslekî eğitimidir. İş dışındaki eğitim ile kişiye genel bilgiler verilmektedir. Ayrıca bugünkü yetişkinlerin eğitimi de zaviye içerisinde halledilmiştir. Şehirlerde eğitimin ilk kademesini bu müessese teşkil ederek esnafın ilköğretimi zaviye içerisinde yaptırılmıştır. Bu suretle devlet bu yükten kurtulmuştur. Ahi zaviyelerinden birçok değerli ilim adamları yetişmiştir ki örneğin büyük divan şairi Baki bir "Saraç"⁴⁰ çırağı olup Ahi teşkilatındandır⁴¹. Ahiliğin iş

³⁷ Mahmut Tezcan; "Ahilikte Gençlik ve Eğitimi", *Millî Kültür*, S.89, Ekim, 1991, s.29-31.

³⁸ M. Sabri Arslan; "Ahilik", *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 345, Yıl:29, C. 18, Nisan,1978.

³⁹ Ömer Abuşoğlu; "Bütün Yönleriyle Ahilik ve Loncalar", *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, S.12, Ankara,1972, s.35.

⁴⁰ *Saraç*: Meslek olarak koşum ve eyer takımları yapan, süsleyen ya da satan kişinin mesleğine verilen isimdir. Deri, muşamba gibi gereçlerden bavul, çanta yapan kimseye saraç denir.

⁴¹ Ö. Abuşoğlu; *Bütün Yönleriyle Ahilik...*, s.39.

başında uyguladığı eğitim ise o dönemlerde çarşı ve dükkânların bedesten gibi yerlerde topluca bulunmaları sebebiyle kolay ve tesirliydi. Bu eğitim, esnaf ve zanaat-kârların namaz saatlerinde dükkânlarını kapama, sonra açma gibi zaman ve düzen alışkanlığı kazanma, dürüst çalışma, müşteriye saygı gösterme ve onu aldatmama, üretimi arttırma gibi içe dönük olabilmektedir. Ayrıca dışa dönük olarak komşu esnaf ve zanaatkârların da kazanmalarını isteme, çıkarları iyi yetiştirme gibi tutum ve davranışları geliştirme amaçlanıyor, bunlara ve diğer ilkelere uymayanlara çeşitli cezalar verilebiliyordu. Bu cezalar örneğin; dükkân kapatmak, selam ve yardımı kesmek, lokma çıkarmaya ve ikram yapmaya, kurban kesmeye zorlamak gibi yaptırımları bulunmaktadır⁴². Ahilikte çıraklık devri uzundur. Yukarıda belirtildiği üzere çırak, ustalığı bilinen birini Ata kardeş olarak ayrıca aynı işle meşgul iki kalfayı da yol kardeşliği olarak seçer. Bu üç kişinin bakım ve denetiminde sabah namazından ikindiye kadar çalışır. Sonra birlikte zaviyeye giderler, yerler, içler⁴³. Böylece Türk esnaf ve sanatkârı arasında hem güçlü bir yardımlaşma ve dayanışmanın yaratılması ve hem de Bizans sanatkârlarıyla rekabet edebilecek becerikli sanatkârlar yetiştirilerek kaliteli malların üretilmesi sağlanmıştır. Kuşkusuz bu durumun gerçekleştirilmesinde Ahi Teşkilatında örf ve adetlere bağlı meslek içi ilişkilerin düzenlenmiş olması ile usta-kalfa ve çırak üçgeni içerisinde karşılıklı sevgi ve saygının yanı sıra mutlak otoritenin egemen bulunmasının bir temel ilke olarak benimsenmesinin etkisi büyüktür⁴⁴. Kişisel üst baş temizliği çok sıkı ve aralıksız her gün denetlenmektedir. Çeşitli hocalardan çeşitli dersler öğretildiği gibi ayrıca musiki, edebiyat, hüsn-ü hat, tezhip sanatı gibi güzel sanatlardan biri ile de uğraşılmaktadır. Her çırak mutlaka okuma-yazma öğrenirdi. Kalfa olunca da ilmini arttırmaya gayret ederdi. Çıraklıktan kalfalığa geçecek Ahi bilgi sahibidir, yumuşak başlıdır, şükür sahibidir, kendi topluluğunun dışındaki topluluklardan uzak duran bir yaşantısı vardır. Kalfalık devresi daha ağırdır. Behemehâl üç çırak yetiştirmesi lazımdır. Kendisinin hem kişisel hem de sosyal görevleri bulunmaktadır. Ustalık üçüncü mertebe olarak en üst kademedir. Ancak kişi ustalıktan sonra Ahilik Teşkilatı içerisinde manevi anlamda özgürlüğe sahip biri olarak iradesini kullanabilmektedir⁴⁵. Kuruluşa bağlı esnaf ve sanatkârlar pratik olarak işbaşında eğitilirler. İşinin başında mesleğin bütün sırlarını ve inceliklerini öğrenerek hüner sahibi olur. Bir yandan işbaşında eğitilenler mesleğinde bilgili ve becerikli, diğer yandan cemiyet hayatında çalışkan, doğru, dürüst, faziletli, yardımsever, dinine, milletine bağlı insanlar olarak toplum hayatında yerlerini almaktadırlar⁴⁶. Ahi Teşkilatında esnaf ve sanatkâr olmak isteyenlere iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisine göre mesleğin inceliklerinin öğretilmesi-

⁴² Yahya Akyüz; *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1989, s.61-62. Nimetullah Akay; "Anadolu Tarihinde Ahilik Müessesesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.122, İstanbul, 1997, s.16-17.

⁴³ S. Arısoy; "Ahilik ve Türk Kooperatizmi", s.16.

⁴⁴ A. Gülerman- S. Taştekil; "Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik ...", s.56.

⁴⁵ S. Arısoy; "Ahilik ve Türk Kooperatizmi", s.16.

⁴⁶ Resih Demirci; "Ahilikten Kooperatçiliğe", *Karınca*, s.543, Ankara, 1982, s.12.

ne ve buna ek olarak da akşamları Ahi konuk ağırlama ve toplantı yerlerinde ahlaki ve terbiyevî bir eğitim uygulamasına çalışılmıştır⁴⁷. Ahilik insanı bir bütün olarak ele almış ve onu bütün yönleri ile birlikte geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ahiler yanlarında çalışan çırak ve kalfalara emekleri sömürülecek varlıklar gibi değil, yetiştirilecek ve ileride işyeri temin edilecek bir insan gibi bakmışlardır. Usta, yetiştirilmesi için kendine teslim edilen çırağın sadece işyerindeki meslek eğitiminden değil aynı zamanda genel ve dinî eğitiminden de sorumludur. Bunlar meslekî eğitimde çırağın yetişmesinde, problemlerin çözümünde yardımcı olurlar, ona ağabeylik yaparlardı. Başka bir ifade ile Ahilerin iş yeri -işveren ile çalışanların sürekli menfaat çatışması içinde olduğu, çalışanların birbirlerinin yerini almak için uğraştığı bir savaş meydanı değil- baba-oğul ve kardeşlerin bulunduğu sıcak bir yuva durumundadır⁴⁸. Her grup sanatkar için ayrı olmak üzere bedesten, arasta veya uzun çarşı denen, kalın duvarlarla çevrili görkemli yapılar içindeki yan yana dizilmiş dükkânlarda sanat ya da mesleklerini güven içerisinde sürmüşlerdir. Aralarında kurmuş oldukları güçlü bir otokontrol ile de standart, sağlam ve ucuz mal satarak her dinden ve milletten olan kişilerle güven içinde ticaret yapmışlardır⁴⁹.

Herhangi bir çırak, usta ya da kalfa Ahilik töresine aykırı bir iş yapar, müşteri-yi aldatırsa yargılanmasını esnaf şeyhi yapar ve cezalandırırdı. Ceza dükkân kapama ise dükkân kapatılıp, kilidi esnaf şeyhine teslim edilir ve dükkân sahibinin pabucu çıkarılıp dama atılırdı. Bunun içindir ki hakkına razı olmayarak malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsı, karanlık kazanç, haram kazanç yollarına Ahilik müsaade etmemiştir. Almış oldukları eğitime göre Ahiler çalışmayı bir ibadet saymışlar, işyerlerini ise ibadet yerleri olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı iş yerleri Hak kapısı sayılmıştır. Bu kapıdan hürmetle girilir, saygı ve sevgiyle çalışılır, helalinden kazanılır ve kararınca harcanırdı⁵⁰. Ahi Teşkilatındaki eğitim sisteminin karakteristik özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- 1- İnsanı bir bütün olarak ele almışlar, Ona yalnız meslekî bilgi değil dinî, ahlaki ve sosyal bilgileri de vermeyi prensip haline getirmişlerdir.
- 2- Teşkilata üye olmak için yalnız ilgili meslekten olma şartı aramamışlar, Ahilik ahlakına uymayı kabul eden herkesi üye olarak kabul etmişler
- 3- İş başında yapılan eğitimin iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesini sağlamışlardır.
- 4- Üyelerinin en yetkili ilim adamlarından ders alarak her yönüyle yetişmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

⁴⁷ A. Gülerman- S. Taştekil; "Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik..." , s.56.; Sadi Bayram; "Ahilik, Vakıflar ve Loncalar", *Ahilik Yolu*, S.15, 1987, s. 3.

⁴⁸ Yusuf Ekinci; "Ahilik ve Esnaf Ahlakı", *Kooperatifçilik*, S.86, Ekim-Kasım-Aralık, 1989, s.56.

⁴⁹ N. Çağatay; "Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine..." , s.496. Bkz. Ekler kısmında Kırşehir Uzun Çarşı fotoları.

⁵⁰ C. Doğan; "Çalışmayı İbadet Kabul Eden..." , s. 28.

- 5- Köylere kadar varan geniş bir teşkilat kurmuşlardır.
- 6- Eğitimden herkesin ücretsiz faydalanmasını sağlamışlardır.
- 7- Eğitimi belirli bir noktada kesmeyip ömür boyunca devam ettirecek bir faaliyet olarak düşünmüşlerdir. Ayrıca meslekî ve teknik eğitim ile genel eğitimi bir bütünlük içerisinde düşünüp bunu ömür boyu devam ettirebilecek bir faaliyet olarak ele almak, Ahilik sisteminin döneminde çok ileri bir eğitim felsefesi ile hareket ettiğini ortaya koymaktadır⁵¹.

Böylesine bir eğitim ve ahlakî sistem içerisinde yetişen ve Ahi Teşkilatı içerisine dâhil olan insanların hata yapma şansı bulunmamaktadır. Hatta bu teşkilat o derece gelişmiştir ki uzantılarını günümüzde bile bulmak mümkündür.

Sonuç olarak Anadolu Ahiliğinin kurucusu ve yaşadığı devir Türkmenlerinin fikrî ve hatta siyasî lideri olan Ahi Evren'in hayatı, fikirleri, Ahilik Teşkilatı'nın özellikleri, ilköğretim 2. kademe ve liselerde günümüz ders kitaplarına girerek okullarda okutulmalıdır⁵². Üniversitelerin meslek eğitimi veren bütün bölümlerinde zorunlu ders olarak, diğer bölümlerde ise seçmeli ders olarak okutulmasının faydalı olacağı kanaati hâsıl olmuştur. Ahilik XIII. yüzyılda kurulup, belirli bir süre ve belirli kurallar içinde esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade ettiği gibi, Fütüvvetten farklı meslekî-ahlakî teşkilat olarak da Anadolu Türklerinin şekillendirip damgalarını vurarak geliştirdiği bir kuruluştur. Bu bakımdan ne Fütüvvetçilik gelişerek Ahilik haline gelmiş ne de Ahilik Fütüvvetin halk arasındaki yaygın şeklidir. Çünkü Ahilik her şeyden önce Fütüvvetçilik meziyet ve sıfatlarına haiz olduktan başka adayın bir meslek ve sanatı olması şartına bağlıydı. Hâlbuki Fütüvvetçi olmak için meslek veya sanat sahibi olmaya gerek yoktur. Bu bakımdan Ahiliğin şekillenmesi ve köylere kadar teşkilatlanması siyasî ve sosyo-ekonomik zaruretlerin de bir ürünü olarak kabul etmek gerekmektedir⁵³. Estetik açıdan Ahiliğe baktığımızda Ahilik bir olgunluğun ifadesidir. Ahiliğe girme şartını en iyi ahlak teşkil ettiği için Ahiliğe girenler en güzel ahlakın izlerini taşımalıdır. Bu ahlakın en güzel kaidesi temiz olmaktır. İç veya ruh temizliği ve bunun dışta görünen şekli dış veya beden temizliğidir. Estetikte, güzeli tarif ederken kullanılan bir ifade de "iyi"dir. Ahiliğe girenler de iyi olmaya, başkalarına iyilik etmeye ve başkalarının iyiliğini istemeye mecburdurlar. Bu husus Kur'an-ı Kerim'in anlayışına da uygundur. Nitekim Rahman suresi 60. ayet'te "*iyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir*" ? buyrulmaktadır. Hud suresi 115. ayet'te de "*Allah iyilik yapanların ecrini zayi etmez*" diyerek iyilik teşvik edilmektedir⁵⁴. Menşei ve hareket noktası İslami olan Ahiliğin prensipleri yüz-

⁵¹ Yusuf Ekinci; "Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri", *Diyanet Dergisi*, S.21, Ankara,1985.

⁵² Mikail Bayram; "Ahi Evren Kimdir? (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)", *Diyanet Dergisi*, C.XVII, S.I, Ocak-Şubat,1978, s.32.

⁵³ Y. Ekinci; "Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri", *Diyanet Dergisi*, S.21, Ankara,1985.

⁵⁴ H. Altıntaş; "Estetik Açından Ahilik ve Fütüvvetnâmeler", s.199-200.

yıllar boyu devam ettiği gibi bu anlayışın izlerini günümüz Anadolu Türk toplumunda görmek mümkündür. Bundan dolayı Ahilik Teşkilatı unutturulmalı ve Ahilik konusunda uzman kişilerden komisyonlar kurularak günümüz şartlarına uyumu sağlanarak yaygınlaştırılmalıdır. Çünkü insanlar arasındaki iyi ilişkilere, hak ve hukuka saygıya, hoşgörüye her zaman olduğu gibi bugün de çok muhtaç durumdayız⁵⁵.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, Ömer; *"Bütün Yönleriyle Ahilik ve Loncalar"*, Ankara Ticaret Odası Dergisi, S.12, Ankara, 1972.
- Akay, Nimetullah; *"Anadolu Tarihinde Ahilik Müessesesi"*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.122, İstanbul, 1997.
- Akdağ, Mustafa; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Tekin Yayınevi, C.I, Ankara, 1979.
- Akyüz, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1989.
- Algül, Hüseyin; *"İlk Osmanlı Fetihlerinde Ahiler"*, Milli Kültür, S.89, Ekim, 1991.
- Altıntaş, Hayrani; *"Estetik Açından Ahilik ve Fütüvvetnâmeler"*, Türk Kültürü, S.312, Yıl: XXVII, Nisan, 1989.
- Andaç, Faruk; *"Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı"*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kayseri, 1994.
- Arıcı, Kadir; *"Köylülerin Sosyal Güvenliğinde Yeri Olan Tarihi Sosyo-Kültürel Bir Kurum Olarak Köy Ahiliği"*, Kooperatifçilik, S.112, Nisan-Mayıs-Haziran, 1996.
- _____, "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahiyan-ı Rum)", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Arısoy, Süleyman; *"Ahilik ve Türk Kooperatizmi"*, Kooperatif Dünyası, S.147, Ankara, 1983.
- _____, *"Ahilik ve Türk Kooperatizmi"*, Kooperatif Dünyası, S.148, Ankara, 1983.
- _____, *"Ahilik ve Türk Kooperatizmi"*, Kooperatif Dünyası, S.149, Ankara, 1983.
- Arslan, M. Sabri; *"Ahilik"*, Türk Folklor Araştırmaları, No: 345, Yıl:29, C. 18, Nisan, 1978.

⁵⁵ Mustafa Bektaşoğlu; Osmanlı'da Ahilik ve Esnaf Ahlakı, *Diyanet Dergisi*, 1998, s.24-25.

- Baykurt, Ahmet; “Osmanlının 700. Yılında Sosyo-Ekonomik Bir Kuruluş Olarak Ahilik ve Kooperatifçilik”, Karınca, Yıl,64, S.747, Mart,1999.
- Baykurt, Nurten Bütün; “Tarihimizde Ahilik ve Ticaret Ahlakı”, Karınca, Yıl: 64, S.748, Nisan, 1999.
- Bayram, Mikail; *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991.
- _____, “Ahi Evren Kimdir? (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)”, *Diyanet Dergisi*, C.XVII, S.I, Ocak-Şubat,1978.
- Bayram, Sadi; “Ahilik, Vakıflar ve Loncalar”, Ahilik Yolu, S.15, 1987.
- Birdoğan, Nejat; *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*, Ekim, 1995, İstanbul.
- Cahen, Claude; “İlk Ahiler hakkında”, (Çvr. Mürsel Öztürk), Belleten, L/197, 1986.
- Ceylanlı, Şahin; “Ahilik ve Esnaf Teşkilatı”, Boğaziçi, S.70, İstanbul,1988.
- Cumbur, Müjgan; “Karahanlı ve Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik”, Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 4-7 Eylül, 1989, Ankara 1989.
- Çağatay, Neşet; *Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler (Bu Alanda Ahiliğin Etkileri)*, Belleten, S.203, Ankara, 1988.
- _____, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK Yay., Ankara,1989.
- Debbabağolu, Ahmet; “Esnaf Birliklerinin Bünyesi – Tasavvufun İçtimai, İktisadi ve Siyasi Yönleri: V”, Fikir ve Sanatta Hareket, S. 97, Ocak, 1974.
- Demirci, Resih; “Ahilikten Kooperatçiliğe”, Karınca, s.543, Ankara,1982.
- Doğan, Cihangir; “Çalışmayı İbadet Kabul Eden Ahilik Kurumu ve Üretici-Tüketici İlişkisi”, Standart, S.381, Ankara,1993.
- Ekinci, Yusuf; “Ahilik ve Esnaf Ahlakı”, Kooperatifçilik, S.86, Ekim-Kasım-Aralık, 1989.
- _____, *Ahilik*, Ankara,1991.
- _____, *Ahilik*, Sistem Ofset, 2.Baskı, Ankara 1989.
- _____, “Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri”, Diyanet Dergisi, S.21, Ankara,1985.
- Erdem, Ekrem; *Ahilik, Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli*, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2.B, Kayseri, Ekim-2004.
- Gordlewsky, Wladimir; *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çvr. Azer Yaran), Ankara, 1998.

- Gülberman, Adnan - Sevda Taştekil; *"Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik ve kültürel Yapısı Üzerindeki Etkileri"*, Milli Kültür, S.94, 1992.
- Güllülü, Sabahattin; *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yay., 1977.
- Günay, Ünver; *"Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik"*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, S.10, Kayseri, 1998.
- Gündüz, Ahmet; *"Beylikler ve Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahilerin Siyasî Rolü"*, Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, C.I, Kırşehir, 2004.
- Hülagu, Metin; *"Ahi Teşkilatının İcra ettiği Fonksiyonlar ve Cemiyet Üzerindeki Etkileri"*, Türk Kültürü, S.378, Yıl: XXXII, s.605-613.
- İbni Bibi; *El-Evamirü'l-Alai'ye fi'l-Umuri'l-Alai'ye*, (Çvr. Mürsel Öztürk, C.I, Ankara 1996.
- Kazıcı, Ziya; *"Ahilik Madd."*, T.D.V.İ.A., C.I, s, 540-542.
- Kırımhan, Nazan; *Ahilik Bizim Kültürümüzün Bir Parçasıdır: Medya Niyeye Yararlanmıyor?* Türk Yurdu, C.12, S.74, 1993.
- Koca, Salim; *"Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini"* II. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir, 2006.
- Köprülü, Fuat; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara, 1972.
- Merçil, Erdoğan; *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, Ankara 2000.
- Ocak, Ahmet Yaşar; *"Fütüvvetnâme"*, TDVİA, XIII, İstanbul, 1996.
- Şeker, Mehmet; *İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Taeschner, Franz; *"İslâm Orta Çağında Futuvva-Fütüvvet Teşkilatı"*, (Çvr. Fikret İşıltan), İ.Ü.İ.F.M. C.V, S. 1-4, 1953-1954, s. 8-12.
- Tatçı, Mustafa; *"Ahilik Kültürü, Ahi Evran-ı Velinin Hayatı ve Eserleri"*, Milli Eğitim, S.127, İstanbul, 1995.
- Tezcan, Mahmut; *"Ahilikte Gençlik ve Eğitimi"*, Milli Kültür, S.89, Ekim, 1991.
- Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.
- Ülgener, F. Sabri; *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul 1961.
- Yıldız, Harun; *"Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi'nde Ahi Evran"*, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, II, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005.

EKLER:

1- UZUNÇARŞI

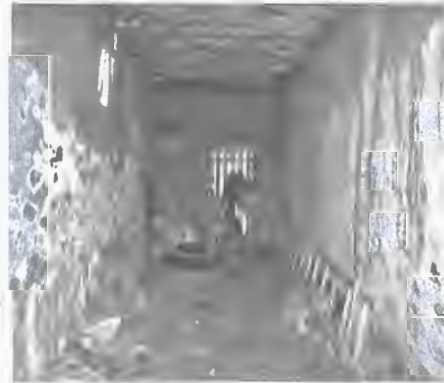

2- KÖY ODASI (İNAÇ KÖYÜ)

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ

Remzi ÖZKAYA

Keçiören İncirli
Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Öğretmeni - Yazar

ÖZET

Ahilik 13. yüzyılda Anadolu'da Ahi Evran, ile başlar.. Ahi Evran esnafı örgütleyerek Türklerin Anadolu'ya yerleşmesini sağlamıştır. Ahi Evran ile başlayan Anadolu Ahiliği Türk halkının kentlerde sosyal yaşamını düzenlemiş, yerel yönetimlerde Ahi Örgütlerini etkin duruma getirmiştir. Mogollarla savaşırken öldürülen Ahi Evran'dan sonra da Ahi örgütleri güçlerini korumuşlar. Şeyh Edebali ve yanındaki Ahi önderleri Osmanlı devletinin kuruluşunda da etkin olmuşlardır

Ahiler, çağının iyi örgütlenmiş sivil toplum örgütü olarak;

- a. Anadolu'nun Türk yurdu olmasını,*
- b. Türk esnaf ve sanatkârın iş dünyasına egemen olmasını,*
- c. Mesleki eğitimle gelecek kuşakların iş sahibi olmalarını sağlamışlardır.*

Ahi örgütlerinde, çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimleri yapılmaktadır. Eğitimler, "iş başında" ve "iş dışında" olarak ikiye ayrılır. İşyerlerinde, "zaviye"lerde, "medrese"lerde, diğer yerlerde çıraklar eğitilmiştir.

Ahilik üç dönemle anılır;

- 1. Dönem Zaviyeler dönemidir. Ahi örgütleri toplumda güçlüdürler.*
- 2. Dönem, İstanbul'un alınışı ile başlayan Loncalar dönemidir. Yönetim üzerinde etkinlikleri azalmıştır.*
- 3. Dönem Gedikler dönemidir. Dışarıdan müdahalelerle etkinliklerini kaybetmişlerdir.*

Ahilik Sisteminin bozulması, Osmanlının gerilemesine ve çökmesine neden olmuştur.

Ahilik, dünyada ilk mesleki eğitim kurumu olarak görülür. İşyerinde Uygulamalı, işyeri dışında da teorik eğitim verilir. İyi insan ,iyi meslek adamı yetiştirmek hedeflenmiştir.

Cumhuriyet mesleki eğitime önem vermiş, okullar açılmış, bakanlık içinde mesleki eğitim örgütlenmiştir. Günümüzde 3308 sayılı mesleki eğitim kanunu ile ikili mesleki eğitim yürütülmektedir. Ancak yeterli başarı sağlanamamıştır.

Avrupa'da ve Amerika'da da Çıraklık Eğitimi farklı olarak uygulanmaktadır Sorunlar vardır.

Çözüm yolları araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ahilik, mesleki eğitim, çıraklık.*

ABSTRACT

AHI's (Brotherhood) was started by Ahi Evran at Anatolia, in 13th century. Ahi Evran organized craftsman and artisans and thus Turkish people settled to Anatolia as their main land. Anatolian Ahi's which was started by Ahi Evran was organized social life of cities, and Ahi Organizations had been became active at local governments. Ahi Evran killed by Mongols invaders during his struggle against to Mongols. After him Ahi's organizations had been keep their power. Sheik Edebali and his companions Ahi leaders were active in the foundation of Ottoman State.

Ahi's were well organized Non Governmental Organizations of their era were provided that,

- a. Anatolia became as Turkish mainland,*
- b. Turkish tradesman and craftsman became dominant at business world,*
- c. Ensure to future generations had been business ownership by Vocational training.*

Apprenticeship, rank-ship and mastery trainings were implemented at the Ahi organizations. Trainings divided into two parts and were implemented, "at work" and "out of work" Apprentices were trained at the "Zaouia", "Medrese" and other places.

AHI'ship is referred to three periods;

- 1st Period: Dervish Lodges (Zaviye) period. Ahi organizations were powerful in the community.*
- 2nd Period: It was started with conquering of Istanbul. This period were called as Guilds period. Their activeness was decreased over the management.*
- 3rd Period: Privilege (Gedik) period. They were lost their activeness number because of outer intervention.*

Ahi's system corruption was caused to Ottoman Empire decline and collapse.

AHI's has been evaluated to world's first professional educational institution. Applied training was given workplace and workshops and also theoretical training were given out of workplaces. It had been aimed to bring up good people and good professionals.

Republic were given to importance for vocational training, and were opened vocational schools, vocational training were organized under Ministry of National Education. Today, dual vocational training has

been implemented by under coverage of 3308 Numbered Vocational Training Law. Unfortunately, enough success had not been obtained.

Apprenticeship Training was implemented in different ways at the Europe Union and United States. Problems and questions are exists.

Solution ways are being investigated.

Key Words: *Ahi's, vocational education, apprenticeship.*

1. Giriş

Bugün, Türkiye’de yaygın bir kanı var; mesleki teknik eğitim denince Almanya gündeme oturuyor. Almanya’yı örnek alıyor, hatta taklit ediyoruz. Bunda haklılık payı da var. Almanya Çıraklık ve Mesleki Eğitim olayında dünya’da en başarılı ülke olarak görünüyor. Ancak geçmişe bakarsak bizim de Anadolu’da, 13. Yüzyılda başlayan Ahilik örgütlenmesiyle Çıraklık Eğitimi başlatmış olduğumuzu anırlarız Ahilikle başlayan, sonra aksayan, kopan, Cumhuriyet döneminde yeniden gündeme gelen çıraklık eğitiminin tarihi yolculuğunu ve bu gününü ele alırken Avrupa ve ABD deki durumu da özetlemeye çalışacağız. Son aşamada da karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde duracağız

2. Ahi Evran ve Ahilik

Anadolu’da Ahi Evran olarak ünlenen Hoy’lu Ahmet oğlu Mahmut, Azerbaycan’ın Hoy kasabasında ilk eğitimini aldıktan sonra Horasan’a giderek çağının ünlü bilginlerinden Fahrettin Razi’nin derslerine devam etmiş, bu arada Türk İslam bilginlerinden Ahmet Yesevi’nin öğrencilerinin sohbetlerine katılmıştır. Aldığı eğitimlerle felsefe, tasavvuf, fıkıh, tefsir, hadis ve kelam konularının yanı sıra tıp ve kimya konularında uzmanlaşmış, çok yönlü bir bilim insanı olmuştur. Hac dönüş yolunda, Evhadü’l-Din-i Hamid Kirmani ile karşılaşan Hoylu Mahmud Hamid Kirmani ile birlikte, Halife Nasır’ın bulunduğu, Bağdada dönmüşlerdir. Hoy’lu Mahmut (Ahi Evran) Halife Nasır’ın isteği üzerine Fütüvvet örgütüne katılmış ve Fütüvvetnâme yazar Şihabüddin Ebu Hafs Ömer üs-Suhraverdi’den de eğitim almış, Fütüvvet kurallarını öğrenmiş ve Fütüvvet adabı gereğince ŞED kuşanmıştır.¹

Fütüvveciliğin özünde, toplum içinde iyi insan olma, kurallara uyma, ahlak ve edep vardır. İlk Türkçe Fütüvvetnâme olan Çoban- el Burgazi Fütüvvetnâmesine göre, Fütüvveciliğin kuralları 724 olup bunları ancak beyler/ hükümdarlar, Ahi şeyhleri bilirler. Çırakların, kalfa ve ustaların 124 kuralı bilmesi yeterlidir.²

¹ Özkaya Remzi 2011 *Dünden Bugüne Ahilik Çırak Eğitim Öğretim Vakfı Yayını* Ankara s.31

² Ekinci Yusuf 2008 *Ahilik* s.35-38

Nasır, İslam ülkeleri arasında birliği sağlamak için hükümdarlara elçi gönderip onların da örgüte katılmalarını, bu arada kendisinden Şed kuşanmalarını ister. Selçuklu Sultanı da bu isteği kabullenince kendisine Fütüvvet Şalvarını Konya'ya getiren heyet içinde Evhadüd- din Kirmani ile Ahi Evran da yer alır. Bu ikilinin Anadolu'ya gelmesiyle Anadolu Ahiliği, Fütüvvet kurallarından yola çıkılarak örgütlenmeye başlanmıştır. Hocası, Fütüvvet Şeyhi Evhadüd-dini Kirmani ile Anadolu'yu dolaşarak Türkmenlere eğitim vermiş, Evhadiyye tarikatının kurucusu Kirmani ile Türkmenleri örgütlemiş, Kayseri'de Debbâğ atölyesi kurup, diğer derici esnafı da bir araya toplamış ve Fütüvvet öğretisiyle ilk Ahi örgütünü kurmuşlardır. Hocasının ölümünden sonra Ahiliğin tüm Anadolu'ya yayılmasını ve kökleşmesini sağlayan Hoylu Mahmut, Anadolu'da Ahi Evran (ya da Evren) olarak anılmaya başlanmıştır.(³)

Ahi Evran Kayseri'de, Moğol katliamlarına karşı esnafı örgütlemiş, direnişe geçmişti. Moğollar, Erzurum'da olduğu gibi Kayseri'de de on binlerce erkeği, yaşlı, genç, çocuk demeden katletmiş, kadınları, kızları İran'a götürmüştü. Gidenler arasında Ahi Evran'ın eşi olan Evhadüd din-i Kirmani'nin kızı ve Anadolu'da, Bacıyân-ı Rum'un kurucusu Fatma Bacı da vardı. Ahi Evran o sıralar Moğol yanlısı yönetim tarafından hapsedildiği için kırımdan kurtulmuştu.(⁴) Yılmazdı. Moğol yanlısı Selçuklu Sultanları ile bozuşma pahasına mücadelesini sürdürdü. Sürgün gittiği Denizli'de bahçevanlık yaparken Ahi Örgütünü kurdu. Şems-i Tebrizi'nin, Ahiler tarafından öldürülmesinden sonra, 1261 yılı Konya'dan sürgün edildi. Kırşehir'e gitti ve Ahilik Dergâhını buraya taşıdı.

Kayseri'de Debbâğlıkla başlayan örgütlenme, Ahi Evran'ın son döneminde otuz iki meslek alanına yayılmıştı. Diğer meslek pirleri de Ahi Evranı, Ahi Baba, Büyük Pir olarak tanıyorlardı. Bu bakımdan Kırşehir Ahi Ocağı, günümüze değin hep üst kurum olarak tanınmış, ocağın başındaki şeyh- pir, tüm mesleklerin piri olarak saygı görmüştür.

Ahi Evran 1273'te, ileri yaşına karşın, Moğol İstilasına karşı direnişe geçen Ahilerin başında yer aldı. Çatışmalarda öldü ya da bazı kaynaklara göre Kırşehir Valisi, Moğol yanlısı Nurettin Caca Bey'in emriyle idam edildi

³ Özkaya Remzi a.g.e. s.32

⁴ Özkaya Remzi a.g.e. s.33

2.1. Ahi Evran'la Başlayan Anadolu Ahi Örgütlenmesi;

Ahiler, Anadolu'nun en ücra köşelerine değin, zaviyelerle, tekkelerle, köy ve yaren odaları ile örgütlenmiş ve;

- Sivil toplum örgütü olarak bulundukları bölgelerin yönetimine etkin olarak katılma,
- Müslüman Türk esnafı olarak, bulundukları yerleşim merkezlerinde, gayri Müslim esnaf ve sanatkâra karşı güç birliği ile piyasaya egemen olma, (13. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da Ahilik örgütlenmesiyle Sanatları ve ticareti ele geçiren ve egemen olan Türk toplumu, 17. Yüzyıldan başlayarak egemenliği gayrimüslim azınlıklara kaptırmış, 19. yüzyılına doğru gayrimüslim Rum, Ermeni ve Yahudiler ticaret ve sanayiye tümüyle egemen olmuşlardır.)
- Gerektiğinde, Seyfi koluyla kılıç kuşanıp Ahiyan-ı Rum diye Rum ellerini ele geçirme, bağlandıkları beyliğe güç verme, destek olma, Türk elini genişletme ve Rumeli olarak bilinen Anadolu'yu Türkeli haline getirme,
- Mesleki eğitimle gelecek kuşakları yetiştirilmesini ve mesleklerin devamını sağlama

işlevlerini yerine getirmişlerdir.

Göçebe Türk toplumunun kısa bir süre içinde şehir medeniyetine uyum sağlamasının en önemli nedenleri arasında Ahilerin bu yöndeki gayretleri gelmektedir. Ahi (esnaf) birliklerinin Osmanlı'nın son dönemlerine kadar taşradan İstanbul'a gelenlere görgü kurallarının öğretildiği "Terbiye Ocakları" isminde özel yerlerinin bulunması bu amaç ve çabayı doğrular niteliktedir. ⁽⁵⁾

Ahilik; İnanış + Yararlı iş olmaktadır. İnanış akıl ve ahlakla gelişir. Yararlı iş bilim ve çalışmayla sağlanır ⁽⁶⁾

Ahi olmanın temel ilkeleri; **ahlak, akıl, bilim ve çalışma** olarak saptanmış olup Ahilikte imanın işareti **Çalışmak ve Üretici olma**tır.

Bizim üzerinde duracağımız konu, mesleki eğitim boyutu olacaktır.

Anadolu'da 13. Yüzyıl, oldukça çalkantılı bir yüzyıl olmuştur.

- Moğol istilasından kaçan Türkler, güvenli olarak gördükleri Anadolu'ya göçmüşlerdir. Moğol istilası, Köseadağ Savaşı (1243), Babailer Ayaklanması, Cimri İsyanı gibi olaylar Selçukluların sonunu getirirken, Moğol zulmünden kaçan Türkler Batı Anadolu'da yoğunlaşmaya başladılar. Ahi önderleri yeni

⁵ Ekinci Yusuf 2008 *Ahilik* Ankara 35-38

⁶ Soykut Refik 1980 *İnsanlık Bilimi Ahilik* Halk Bankası Yayını Ankara s. 17-22

oluşumlara destek oldular. Osmanlı Beyliği de, Ahi Evran ekolünden gelen Şeyh Edebalı ve halifelerinin yardım ve desteğiyle kuruldu.

2.1.1 Anadolu Ahiliğinde I. dönem: Ahi Evran'la başlayan Zaviyeler dönemi-
midir. Bu dönemde Ahilik,

- **Yiğit** (Feta) heves etmek, sakal gelmek diye tanımlanır ki Ahilik sistemi-
ne giren gençleri kapsar. Kalfalık dönemidir.
- **Ahi**, Başlamak, sakala ak düşmek diye tanımlanır ki artık yaşı kemale er-
miş, dergâha bağlanmıştı. Ustalıktır.
- **Şeyh**, tamam olmaktır. Artık menzile girmiştir. Pir olmuştur. Zaviyeleri
pirler / şeyhler yönetirler. Olarak sınıflara ayrılmaktadır. Üstad, usta öğ-
retici, ustaların başı sayılabilir. (7)

14. yüzyıl, Anadolu'da Ahiliğin altın çağı olarak kabul edilir. İbn-i Batuta Seyahatnâmesinde, İzmir Tire'den Gümüşhane'ye, Sivas'a, Erzurum'a değin her yerde Ahilerin örgütlerini ve sosyal yaşama hatta yönetime ne denli etkin olduk-
larını anlatmaktadır. (8)

2.1.2 Anadolu Ahiliğinde II. Dönem: Loncalar dönemidir. Lonca, Bi-
zans'tan alınmış ama manevî ruh verilmiş. Fütüvvet ahlakını, tasavvufu, ibadeti
ilgi alanına almıştır. Sistemde örgütlenme, seçimle gelen;

- **Yiğitbaşı**
- **Kethüda**
- **Nakip**
- **Şeyh**
- **Esnaf Kurulları** ile oluşur.

15. yüzyıl ortasında İstanbul'un Fethi, devletten çok uluslu imparatorluğa ge-
çişinin başlangıcı olarak kabul edilirken öte yandan da, Osmanlı'nın kuruluşun-
dan beri yönetimde etkin olmuş Ahi bir aileden gelen Sadrazam Çandarlı Ha-
lil'in öldürülmesi ile Ahilerin merkezi yönetimde etkinliği ortadan kalkmıştır.

Ahi Evran, esnaf olmanın ötesinde bilim adamıydı. Ondan sonra da Şeyh
Edebalı gibi bilim insanları Ahilik'te söz sahibi oldular. Ancak bu durum gide-
rek bozulmaya başladı. Örgüt seçimlerine devletin müdahalesi oldu. Seçimleri
dışlayıp örgütlerin başına yönetici atanması, ekonomik koşulların ağırlaşması,
dış baskılar ve Ahi örgütlerine usulsüz katılmalar benzeri nedenlerle eğitim olayı
sadece işyerinde usta – çırak ilişkisine indirgendi. Sistem bozuldu.

⁷ Çağatay Neşet 1997 *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* TTK 2.Baskı s.122

⁸ A.S.Aykut çevirisi 2010 *İbn Batuta Seyahatnamesi* YKY 4. Baskı I. Cilt s. 432 -480

16. yüzyılın başında yayınlanan **Kanunnâme-i İhtisab-ı Bursa** (Bursa Kanunu -1502 - TSE tarafından dünyada ilk standart olarak kabul edilmektedir.) üretimde standartlaşmanın yanı sıra bozulmanın, rüşvetin, özyönetim ve denetiminin olmayışının getirdiği olumsuzluğun da belgesidir. (⁹)

2.1.3. Anadolu Ahiliğinde III. dönem:17. Yüzyıldan başlayarak **GEDİK**'ler devreye girmiştir. Gedik, bir mesleğin icra edilmesi için gereken alet, edevat, tezgah, bir diğer deyişle sabit sermayedir. Devlet, gedikleri ikiye ayırmıştır.

- **Müstekar Gedikler**-sabit bir işyeri olanlar, atölye, dükkân, ticarethâne sahipleri
- **Havai Gedikler** mesleğini seyyar olarak – gezerek ya da bir yerde günü birlik tezgah açarak icra edenler,(örneğin seyyar satıcılar, ayakkabı tamircileri,pazarcılar gibi)

Ancak genişleyen ve devletten İmparatorluğa geçen Osmanlılarda sistem, gayrimüslimleri de içine almak zorunda kalmış, zaviyelerin yerini esnaf dernekleri almıştır. Öte yandan da esnaf ve sanatkârı koruyacak şekilde işyeri sınırılması da gelmiş. Gedik açmak, devletin ve esnaf örgütünün iznine bağlanmıştır.

Osmanlı büyüdükçe sanatlar ve ticaret gayrimüslimlerin eline geçti. Yeniçerilere, Sipahilere esnaflık izni verildi. Gayrimüslimler giderek ticaret ve sanayide güçlendi, tekel oluşturdular. Bezciyan ailesi manifaturacılıkta, kumaş sektöründe, Dadyan ailesi barutçulukta, Balyan ailesi mimarlıkta v.b. Osmanlı'da etkin oldular⁽¹⁰⁾Geleneksel Ahiliğin yerini Bizans'tan kalan Loncalar aldı. 1727 de Gedikler devreye girdi. Fakat sistem bozulmuştu. Büyük kentlerde loncalar, esnaf dernekleri egemen olurken taşra esnafı, Anadolu, Ahiliğini, babadan oğula yaşatmaya çalıştılar. 1860 da, Islahat Fermanı ve Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi sonucu Gedikler kaldırılarak yerli esnaf sanatkâr iyice çökertildi. Üretimin yerini ithal mallar aldı.

Eğitimin dışlanması ve Ahiliğin örgütsel işlevinin kaybolması nedeniyle Osmanlı Devleti sanayide, ekonomide geri kaldı, yıkılma dönemi başladı.

3. Ahilikte Eğitim

Anadolu'ya artık kalıcı olarak yerleşen Türk toplumunu güçlendirmek, geleceğinin aydınlık olması için, Anadolu toprağını işleyecek, kentler kuracak ve abat edecek üretime yönelik bir eğitim gerekiyordu. Üretici olmanın yanı sıra da insan-ı kâmil yetiştirmek gerekiyordu. Bu düşünceyle, Ahiliğin temelinde, Ahi Evran'ın Bağdat'ta katıldığı Fütüvvet Örgütü'nden esinlenerek ortaya koyduğu kuralların yaşama geçirilmesi ancak eğitimle mümkün olmuştur.

⁹ *Kanunname-i İhtisab-ı Bursa* 1502 TSE yayını - İnternet

¹⁰ Dabağyan Levon Panos 2005 *Türkiye Ermenileri Tarihi* IQ Kültür yayıncılık İstanbul

Eğitim, salt üretim için yapılmayacağına göre, iki ayrı yoldan gidilmesi gerekir;

- Uygulama ile beceri kazandırarak meslek insanı, üreten insan yetiştirilecektir.
- Teorik eğitimle, dünyevi ve dini bilgiler verilerek üstün insan – insan-ı kâmil yetiştirilecektir.

Eğitim konusu Ahilikte daima ön planda yer almıştır. Meslek eğitiminde çıraklıktan, kalfalıktan gayri, ustalık dahi başıboş bırakılmamıştır. Usta olduktan sonra yeni şeylerin öğretilmesine ayrı bir özen gösterilmiştir.

Zamanımızda ayrı bir eğitim kolu olan **Yetişkinler Eğitimi** Ahilikte gayet güzel uygulanmıştır. Çırak, kalfa eğitimi dükkânda, tezgâh başında yürütülürken, ustanın, yetişkinin eğitimi ise esnaf ileri gelenlerinin gözetiminde o şehrin kadıları, müderrisleri ve benzeri ileri gelen kişileri tarafından yürütülmüştür. ⁽¹¹⁾

Mesleğin inceliklerini öğrenen esnafa, aynı zamanda toplum içindeki bütün hareketlerini ayarlayacak incelikleri öğretmek gerekirdi. Bu eğitimde, sofradan misafirlığa gidip gelmelerden, hamamda yıkanmaya kadar akla gelebilecek her konu işlenirdi.

İşte bu olağanüstü kapsam ve başarısından ötürü Ahilik, usta yetiştirecek ustayı yetiştiren bir düzen olmuştur. ⁽¹²⁾

Ahilik, kurduğu düzenle;

Mesleğe atılan ilk adımdan mezara atılacak son kürek toprağa kadar,

- İşyeri edinme, araç gereç sağlamada,
- İş kazasından doğal afet ve olaylarda,
- Düşünde, borçlanmalarda, yaşlılık ve ölümlerde, hemen her alanda ihtiyaç karşılamaktadır ⁽¹³⁾

Kurumsal olarak ,ahiliğin amaçlarını sıralarken,İslam inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran İnsan-ı Kâmil- üstün insana birinci öncelik verirken ikinci amaç olarak “üyelerini mesleki eğitimle üretici ve yararlı düzeye getirmek” diyebiliriz.

Öte yandan, Ahiliğin vizyonunda da;

- Ulus olarak Türkçülük,
- Mesleki olarak Anadolu’nun ticaret ve sanayine egemen olmak,
- Eğitimci yanıyla da gelecek kuşakları, hedeflediği güçlü bir toplumun bir bireyi olarak yetiştirmek, amaçlanmaktadır.

¹¹ Soykut Refik a.g.e s. 94-95

¹² Soyku1 Refik a.g.e s. 97

¹³ Soyku1 Refik a.g.e s. 97

Burada hemen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa bakmamız gerek. Bugün yürürlükte olan kanunun Genel Amaçları içeren Bölümünde de özetle “İyi İnsan, İyi Yurttaş ve Bir meslek sahibi ,Üreten İnsan” yetiştirmenin Türk Milli Eğitiminin her kademesinde amaçlandığı açıklandığı görülür. (¹⁴)

“Yaşam Boyu Eğitim” ve “Her ortamda, her yerde eğitim” geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde gündeme gelmiş, “Eğitimde Devrim” olarak kabul görmüştür. Oysa 13. yy.da, Ahilik kurumu , “Yaşam Boyu Eğitimi” uygulamıştır.

Ahilik, esnaf çıraklarının okuma yazma öğrenmesine önem verirdi. Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan cami yanında, medresede bir bina, saraç çıraklarının eğitimine ayrılmış, bilinen ilk çıraklık okulu kurulmuştur.

Eğitim, zaviyelerde, medreselerde ehil kişiler, hocalar, Ahi önderleri, şeyhler, hatta kadılar, müderrisler tarafından verilirdi.

Ahilik Sistemi, gelecekte usta olarak toplumun elit kesiminde yer alacak çıracı her yönüyle geleceğe hazırlardı. İbn-i Batuta Seyahatnâmesinde, Ahiler beylerle hükümdarlarla aynı sofraya oturan, konuşan, sorunları tartışan, fikir üreten, sözü dinlenir kişiler olarak anlatılır. (¹⁵)

Kendinde yetenek görülen çırak, kalfa, usta, Ahi ileri gelenlerinin teşvikiyle şehrin medreselerinde eğitim verilerek üst düzey yönetici yada bilim adamı yetiştirilir, bu insanlara esnafın orta sandığından da gerekirse yardım ayrılarak maddi destek sağlanırdı. Böyle yetiştirilen çıraklardan Sadrazamlar vezirler (Çandarlı ailesi gibi), vali, müderris, kadı hatta Nedim gibi şair olanlar vardı.

Çıraklık eğitim sisteminden yetişen ustaların da toplumsal yaşamda geçmişe oranla etkinliği oldukça azdır. Toplumsal yaşamda esnafın sanatkârın yerini sermaye sahipleri, üst düzey bürokratlar, siyasiler almıştır.

3.1 Eğitim Metodları:

Ahilik Sistemi'nde eğitim uygulamasında;

- **Basitten Karmaşığa Doğru Eğitim**, özellikle işyerlerinde, beceri eğitiminde kullanılan bir eğitim metodudur.
- **Soru – Yanıt Metodu**. Eski Yunan'dan bu yana kullanılmaktadır. Bu yol- la, kitap defter hatta sıra masa, rahle olmaksızın eğitim verenle eğitilenler sohbet ederken, açık alanlarda gezerken karşılıklı soru ve yanıtlarla belli konularda bilgi alışverişinde bulunurlar. Burada, eğiten de eğitilen de aktif olduğundan eğitimde başarı fazladır.

¹⁴ 1739 sayılı *Millî Eğitim Temel Kanunu*- Genel amaçlar

¹⁵ A.S.Aykut çevirisi 2010 *İbn Batuta Seyahatnamesi* YKY 4. Baskı I. Cilt s. 432 -480

Genel eğitimde çok kullanılan metotlar içinde;

1. Ulu kişilerin yaşam öyküleri ve özel davranışları anlatılarak, Ahiliğe ilk adım atanların o insanları örnek almaları istenir.
2. Örnek alınabilecek kurgularla, öykülerle, drama yöntemiyle öğrenciler etki altına alınır Fütüvvetnâmelerde “Darb-ı Mesel” denen öyküler bulunmaktadır. Bu yöntem daha sonraki dönemlerde fabl’larla, La Fontaine masalları ile dünya eğitim sektöründe çok kullanılmıştır
3. Öğüt verme ve telkin etme yöntemleri kullanılarak, tutum ve davranışlar konusunda, güncel yaşam içinde istendik davranışları kazandırma amaçlanır.
4. İyilikleri emretme, kötülüklerden sakınma (*Emr-i bi'l-maruf, nehy-i an'il-münker*) yoluyla çırağın doğru davranışlarda bulunması ve kötülüklerden sakınması istenir. (¹⁶)

3.2 Ahilikte Eğitimin Bozulması;

- Medreselerde giderek dünyevi bilgilerin dışlanması,
- Ahlâk, adalet ve üreterek kazanma zihniyetinde yozlaşma, bozulma.
- Avrupa’da sanayi devriminin, makineleşmenin üretime, dolayısıyla eğitime alınmaması
- Kapitülasyonlar yoluyla üretimin baltalanması
- Sistemin kendi içinde eğitim yapma- insan yetiştirme olanağını kaybetmesi
- Atamayla gelen esnaf örgüt yöneticilerinin tabandan kopuk olduğu gibi eğitime ilgisiz kalmaları (*Ahi babalarımız, ki onlar vaktiyle “siyasi nüfuzlarını padişahların hizmetinde kullanan, padişahları kabul edip onlara nasihat veren şeyhler” idi. “sonraları” Sultanların himayesine sığın-mak zorunda kalmışlardı. O, ünlü yiğitbaşılar, seçimle değil,tayınle getirilir olmuşlardı. Ve de halk onlara, “dölden, döşekten kesilip hadımlaştırılmış anlamında” İğdişbaşılar demişti.*) işte o dönemlerden itibaren Ahilikte yavaş yavaş körleştirme, unutturulup horlanma yoluna itelenmişti. ¹⁷

Ahilik Kurumu’nun, gelişen ve değişen toplum yaşamında rolünü devam ettirememesi

- Onüçüncü yüzyılın ortasında, Anadolu’da, Ahi Örgütlenmesiyle sanayi ve ticarete egemen olan Türkler, Ahiliğin çöküşüyle birlikte üstünlüğü yeniden gayrimüslimlere kaptırmıştı. Başka nedenleri de vardı;
- 1. Ahilik çöküşe geçtiğinde eğitim işlevini dışlamış, işyerinde, ustadan çırağa, deneme yoluyla öğretmenin dışında eğitim verilememişti.
- 2. Osmanlının son iki yüzyılı uzun süren savaşlarla geçmiş ve askere alınan Müslüman halkın esnaflık yapma olasılığı kalmamış, küçük bir vergi kar-

¹⁶ Soykut Refik 1971 *Orta yol Ahilik* TESK Eğitim Yayınları Güneş Matbaacılık A.Ş. Ankara s. 95-99

¹⁷ Soykut Refik a.g.e. s.98

şlığında, askerlikten muaf tutulan gayrimüslimler rahatlıkla esnaf ve sanatkârlığını sürdürmüştür.

3. Kentli Türk ve Müslüman halk için devlet kapısında iş sahibi olmak üstünlük olarak görülmüş, aileler çocuklarını esnafın yanına çırak olarak verip meslek sahibi olmalarını sağlamak yerine devlet kapısında “Kalem Efendisi – Kâtip” olmasını tercih etmişlerdir
4. Azınlıklar, kendi çevrelerinden eleman alıp yetiştirerek tekelleşmeye yönelmişler, bazı meslekler, bazı ailelerin adıyla anılır olmuştur.
5. Ticaret ve sanayiye egemen olan gayrimüslimler, yabancı malların/ üreticilerin bayiliğini, simsarlığını yaparak Osmanlı Sanayisinin gelişmesinin önüne set çekmişlerdir.
6. Çanakkale savaşı, Osmanlı’ya genç ve okumuş, genç nesli yok etmiştir. Yeni devletin en çok gereksinim duyacağı, üretime katılacak genç insandan yoksun kalmasına neden olmuştur.

Osmanlı’da merkezi yönetim, 18. Yüzyıl sonlarından başlayarak çöküşün nedenlerini aramaya başladı ama temel soruna – *halkın eğitimsizliği ve geri kalmışlığı*- inilmeden, askeri yenilgilere odaklanıldı. Ortaya konan çözümler;

- Ordunun yenilenmesi için gerekli mühendis okullarının açılması,
- Devlete memur yetiştirecek okulların kurulması,
- Sanatkâr yetiştirme ve sanayileşmeye önem verilmesi, olduysa da başarıya ulaşamadı.

Osmanlı ülkesi Avrupalıların –kapitülasyonların da desteğiyle- açık pazarı haline dönüştü.

19. yüzyılın ikinci yarısında Mithat Paşa ile başlayan ve Abdülaziz’in destek verdiği islahhaneler – sanat okulları projesi yaygınlaştırılmadığı gibi gelişemedi.

İki çarpıcı örnek üzerinde durmak istiyorum; birincisi, ünlü ABD misyoner okulu Robert Kolej’in kurucusu olan Cyrus Hamlin 1839 da İstanbul’a misyoner olarak gelmiş, ilk işi yoksul ve yetim Ermeni Çocuklarını toplayarak onlara yurt açmak olmuştur. Yurt işiyle de yetinmemiş Ermeni çocukları için yurttan kurduğu küçük bir atölyede soba ve soba borusu yapma işini öğretmeye başlamış, Ermeni çocuklarını meslek adamı olarak yetiştirmiş, sonra işi daha da büyütürken kurduğu fırınlarla İstanbul’da mayalı ekmek üretim ve dağıtım işini gerçekleştirmiş, bu arada tanıştığı Amerikalı zengin Christopher Robert’in desteğiyle Robert Koleji kurmuş ve uzun süre kolejin müdürlüğünü yapmış, müdürlüğü döneminde, kolejde, Ermeni ve Rum, Bulgar ayrılıkçıları yetiştirmişti⁽¹⁸⁾) Ondokuzuncu yüzyılın sonunda, Osmanlı’dan koparılarak kurulan Bulgar devletinin İlk Cumhur-

¹⁸ Aya Ş. Server 2009 *Soykırım Tacirleri ve Gerçekler* Derin Yayınları İstanbul s. 224

başkanı ve Bulgar Hükümetin bakanlarının bir bölümünün Robert Kolej mezunu olması rastlantı değildir.

İkincisi, mesleki eğitimin, Ahilik döneminden sonraki aşaması sayılan İslahhanelerle ilgilidir. Tuna valisi Mithat Paşa, Niş'te açtığı islahhaneye öğrenci bulmak için köyleri dolaşır. Her evden bir çocuğu almayı kararlaştırmıştır. Gittiği köylerden birinde, köyün imamının altı çocuğu vardır. Paşa birini ister ama hoca efendi Paşa'ya yalvar yakar olur. Çocuğunu vermek istemez. Aynı köydeki kilisenin papazının da iki çocuğu vardır, o da Paşa'ya yalvarmaya başlar. Onun derdi de ikinci çocuğunu da islahhaneye vererek meslek sahibi olmasını sağlamaktır. Hoca efendinin düşüncesi müslüman halkta yaygın düşüncedir. O nedenle de Kurtuluş Savaşı'nda lokomotifleri çalıştırmak için Rum'lara, malzeme temini için Yahudi'ye, birçok meslek alanında da Ermeni'ye muhtaç olduk ve acısını çektik.

4. Yeni Türk Devletinin Mesleki Eğitimle İlgili Çözüm Arayışı

4.1 Lozan görüşmelerinin ilk aşaması sürdürülürken, I. İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat 1923'te toplanmış, 4 Mart 1923'e değin çalışmalarını sürdürmüştür.

İktisat Kongresi sonunda kabul edilen Misak-ı İktisadi (İktisat Sözleşmesi / yemini) kararları Türk Devletinin temel ekonomi kurallarını ortaya koymuştur.

Kongre açılışında bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa şunları söylemiştir: "Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz, az zamanda söner"

Misak-ı İktisadînin önemli kararları şunlardır:

- Yerli malı kullanılması sağlanmalıdır
- Teknik eğitim geliştirilmelidir. (Çırak okulları açılmalıdır)
- Ham maddesi yurt içinde olan sanayi dalları kurulmalıdır
- Küçük imalattan büyük işletmelere geçilmelidir
- Özel teşebbüse kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulmalıdır
- Demiryolu inşaatı programa bağlanmalıdır
- Yabancıların kurduğu tekellerden kaçınılmalıdır
- İşçilerin durumu düzeltilmelidir ¹⁹

4.2 Yeni Türk devletinin kalkınması için sanayileşmesi zorunluydu. Fakat Osmanlı devletinden kalan sanayi birikimi yok denecek kadar azdı.

Atatürk "Orta öğretimde dahi eğitim ve öğretim yönteminin kılğılı ve uygulanmalı olmasına riayet şarttır" diyor ve devam ediyordu; Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem bilgiyi insan için fazla bir süs, bir zorbalık aracı, yahut bir

¹⁹ *Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi* 2005 MEB Devlet Kitapları Ankara

uygarlık zevkinden çok maddi hayatta başarılı olmayı sağlayan kılıklı ve kullanılabılır bir aygıt maline getirmektir. (1.Mart 1923 BMM açılış konuşması) (²⁰)

Cumhuriyetin ilk yıllarında bütün yurttan il bütçeleri ile yönetilen sadece 14 erkek sanat okulu vardı ki bunların ancak altı tanesi 3 veya 4 sınıflı orta, kalanı da 3,4 yada 5 sınıflı ilk okuldu.

Cumhuriyet yönetimi, sorunu, nedenlerini kavramış görünmektedir. Bir yandan eğitime ağırlık verilirken, öte yandan da, özel sektör ve özel sermaye olmadığından, devlet öncülüğünde ulusal sanayi ve ticaretin kurulmasına ağırlık vermiştir.

1924 yılında MEB, Kolombiya Üniversitesi profesörlerinden John Dewey’i davet etti. Dewey, iki ay sonra verdiği muhtırada, mesleki ortaokullar ile çeşitli bölgelerde ticaret ve ziraat kursları açılması ve bu işleri yürütecek bir örgütün kurulmasını öneriyordu. Köy enstitüleri önerisi de John Dewey’den gelmişti.

Daha sonra Alman Ticaret ve Sanayi Bakanlığı müşaviri Prof. Kühn, mesleki öğretim için çağrıldı. Kühn, incelemeler yaptıktan sonra düzenlediği raporda,

- Mesleki eğitimin geliştirilmesi,
- Mesleki öğretim ve eğitim teşkilatı,
- Sanat meslekleri eğitimi,
- Çırak ve uzman işçilerin yetiştirilmesi, bugünkü sıkıntıların temel nedeninin çıraklık ve mesleki eğitim yokluğu olduğu,
- Teknisyen yetiştirilmesi,
- Meslek okullarının yönetimi, konularında tavsiyelerde bulundu.

1926 yılında Belçikalı Ömer Buyse çağrıldı. Buyse’nin düzenlediği 370 sayfalık raporun özetinde,

- Mevcut meslek ve sanat okullarını islah etmek,
- Her ekonomik bölgenin ihtiyacını karşılayacak meslek ve sanat okulları açmak,
- Meslek ve sanat okullarına öğretmen, yüksek teknik eleman ve mühendisleri yetiştirecek okullar açmak vardı.

1930 yılında yürürlüğe konan “1580 sayılı Belediyeler Kanunu’yla” belediyelere çırak okulu açma yetkisi verilmiştir.

1939 yılına değin toplam 65 uzman öğretmen ve yönetici yurt dışından getirilerek okullarda görevlendirildi. Yine aynı dönemde, 1927’den 1939 yılına

²⁰ Turan Kemal 1992 *Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel* MEB yayınları 2483 İstanbul

değin, çeşitli meslekler üzerinde eğitim görmek üzere kadın erkek toplam 133 genç Almanya, Fransa, İsviçre, Çekoslovakya ve İtalya'ya gönderildi. (²¹)

1938 yılında yürürlüğe giren “3457 sayılı Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun” ile çırak, kalfa ve ustalaların mesleki bilgilerini artırmak için; işletmeler, mesleki kurslar düzenlemekle görevlendirilmişlerdir.

1939 yılında, sanat enstitülerine/okullarına bağlı Köy Kursları açılmış, köy erkeklerine demircilik, marangozluk, dülgelik gibi meslekler öğretilirken köy kadınlarına da bıçkı-dikiş ve yöresel dokuma benzeri konularda beceri eğitimi verilmiştir.

1940 da açılan köy enstitülerinde de, öğrencilere demircilik, marangozluk, inşaatçılık, sağlık, tarım ve hayvancılıkla ilgili beceri eğitimi verilerek köye gidecek öğretmenlerin köylüye rehber olmaları amaçlanmış ve başarıyla yürütülmüştür.

1942 yılında Devlet Demiryolları İşletmesi, Eskişehir’de ilk çırak okulunu açmıştır. Daha sonra Kayseri Uçak Fabrikası’nda, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu’nca Kırıkkale’de çırak okulları açılmıştır. Karabük D.Ç.Fabrikaları bünyesinde o dönemde açılan İş Okulu, daha sonra Meslek Lisesine dönüşmüştür.

4.3. M. R. Uzel Dönemi

John Dewey’in tavsiyesi üzerine 1927 yılında, bakanlıkta Yüksek ve Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü kurularak başına M.Rüştü Uzel getirildi. 1941 yılında da oldukça büyük bir bütçe ve yarı bağımsız bir Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığı kuruldu Uzel, Bizzat İnönü’nün desteğini alarak büyük bir bütçeyle okullarda yerli makine, araç gereç üretimini gerçekleştirerek 2. dünya savaşı başlarken otuz olan Erkek Sanat Okulu sayısı. 1946 larda 96 ya çıkmıştır. (²²) M.Rüştü Uzel, Cumhuriyet dönemi Mesleki Teknik Öğretimin kurucusudur. Ne yazık ki 1950 sonrası, DP tarafından görevden alındıktan sonra değeri daha iyi anlaşılmıştır.

5. (Çıraklık ve) Mesleki Eğitim Kanunu²³

1923 başından beri hep gündemle olan Çıraklık Eğitimi uygulaması uzun yıllar mümkün olmamış, belediyeler de ilgi göstermemiştir. 1960 sonrası, planlı kalkınma döneminde, her beş yıllık planda aynı konu gündeme gelmiş ama eyleme dönüşmesi 1970 yılında TBMM de kabul edilen ilk Çıraklık Yasası Cumhurbaşkanı tarafından veto edildiğinden yürürlüğe girmemiştir.

²¹ MEB 2005 *Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi* Devlet Kitapları - Özalp Reşat -Ataüenal Aydoğan 1977 *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı* MEB Devlet Kitapları- İstanbul

²² Turan Kemal 1992 *Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel* MEB yayınları 2483 İstanbul İnan Rauf 1976 *Bir Üstün Adam* TÖD Yayını Ankara

²³ 3308 sayılı (Çıraklık ve) *Mesleki Eğitim Kanunu*- Başbakanlık - İnternet

1977 yılında 2089 sayılı Çıraklık, Kalfalık, Ustalık Kanunu yürürlüğe girdi. MEB de Çıraklık Genel müdürlük düzeyinde örgütlendi. Çırak okulları açılmaya başlandı ama kanun yeterince etkin olmadı. 1986 yılına değin yurt genelinde onaltı çıraklık okulu açılabilirdi

19 Haziran 1986 da yürürlüğe giren 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası üst düzeyde sağlanan ittifak sonrası TBMM’de muhalefet edilmeden kabul edilmişti. Almanya örneği alınmıştı. Fakat bizim koşullarımız Almanya’ya uymuyordu.

3308 sayılı kanunda 2001 yılında değişiklikler yapan 4702 sayılı yasa yürürlüğe girdi. Yasanın Adı “Mesleki Eğitim Kanunu” oldu. Elli işçi sayısı yirmi personele düştü ama yine de meslek lisesi öğrencilerinin “stajyer öğrenci” yada asgari ücretin 1/3 ü ile yetinen (bu rakam da 2010 da çıkarılan torba yasa ile ¼ e indi.) ucuz işçi olarak görülmesi alışkanlığı sürmektedir. Özetle, “İşletmelerde Beceri Eğitimi” amacına uygun yürümektedir.

6. Avrupa ve ABD de Çıraklık Eğitimi ²⁴

Bu ülkelerinde uygulanan mesleki eğitim modelleri, okul-iş yaşamı arasındaki ilişkiler bakımından üç grupta incelenmektedir. Bunlar;

- **İkili (dual) Sistemin Ağırlıklı Olduğu Ülkeler.** Bu grupta yer alan Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi ülkeler; sistemin ağırlıklı olarak uygulandığı ülkelerdir.
- **Okula Dayalı Eğitimin Ağırlıklı Olduğu,** ancak İşletmede Eğitim Boyutu ile Dönüşümlü (Alternating) Eğitimin Değişik Türlerini Sistemlerine Entegre Etmeye Çalışan Belçika, İspanya, Finlandiya, Fransa Hollanda ve İsveçtir.
- **İşletmede Eğitim Boyutuyla Dönüşümlü Eğitim** ve Mesleki Eğitim Sistemi Oluşturmakta Olan Ülkeler; Üçüncü grupta yer alan ve çoğunluğu İngilizce konuşan ülkeler ise, işletmede eğitim boyutuyla dönüşümlü eğitim ve mesleki eğitim sistemini oluşturma sürecini yaşamaktadırlar.

6.1 Almanya’da Çıraklık Eğitimi

Almanya’da zorunlu eğitim, eyaletlere göre farklılık arz etmekte olup 10 -12 yıl arasındadır. İlk altı yıl Grundschule denen ilkökula devam zorunludur. 6 yıldan sonra okul çeşidinde farklılık olmaktadır. Bunlar; Gymnasium, Realschule, Gesamtschule ve (bazı eyaletlerde) Hauptschule’dir. Gymnasium daha çok yüksek öğretime hazırlık için akademik eğitim verirken diğer üçü mesleğe yönelik eğitim vermektedir. Dört yıl devam zorunluluğu vardır.

²⁴ *Vitrin Dergileri* 2011 -2012 TESK yayını Ankara

Okul türüne bağlı olarak 15 – 19 yaş arasında okuldan mezun olan öğrenciler, seçtikleri mesleklerde çıraklığa başlarlar. Realschule ve Gymnasium mezunları, büro hizmetleri, bilişim, elektronik, bankacılık gibi mesleklerde çıraklığa yönelirler. Gesamschule, Hauptschule mezunları daha çok, fazla teknoloji gerektirmeyen geleneksel metal, inşaat, tamir ve bakım işleri, bahçecilik gibi mesleklerde çıraklık yapabilirler.

Almanya’da çıraklık süresi 2,5 – 3,5 yıl arasında değişir. Çıraklık süresi sonrası Abitur eğitimini tamamlayanlar mesleklerinde yükseköğrenim yapabilirler.

6.2 Avusturya’da Çıraklık Eğitimi

Avusturya, mesleki eğitimde çıraklığa ağırlık veren bir ülkedir. Dokuz yıllık zorunlu eğitimi tamamlayanların yaklaşık yüzde 50’si 225 meslek alanından birinde çıraklık eğitimi almaktadır. Avusturya’da gençler arasındaki işsizliğin çok düşük olmasının en önemli sebeplerinden birinin, çıraklık eğitimine verilen önem olduğu kabul edilmektedir. Avusturya’da çıraklık süresi 2 – 4 yıl arasındadır. Avusturya’nın çıraklık eğitimi sistemi Alman sistemi ile büyük benzerlik göstermektedir.

6.3 Fransa’da Çıraklık Eğitimi

Fransa, okula dayalı bir sistemde, işletmeleri eğitim programlarına katmak için birçok girişimin yapıldığı tipik bir ülkedir.

Fransa’da, 8 -13. Yüzyıllar arasında LONCA sistemiyle Çırak – Kalfa- Usta yetiştirildi. Sistem,bazı değişikliklerle devam etti. 1851 yılında ilk yasa kabul edildi. 1961 yılında ilk çıraklık eğitim merkezi açıldı. 1971 de çıraklık eğitimi mesleki eğitimin bir parçası oldu.

Fransa’da çıraklık, zorunlu eğitimini tamamlayan 16-25 yaş grubundakileri meslek sahibi yapmak amacıyla verilmektedir. Çıraklık süresi mesleklere göre 1-3 yıl arasında değişmektedir.

Gençler, beceri eğitimi görecekları işyeri ile sözleşme yaparak eğitimlerine başlamaktadırlar. Çıraklara asgari ücretin yüzde 25 ila78’i arasında değişen bir miktarda ücret ödenmektedir.

6.4 Hollanda’da Çıraklık Eğitimi

Hollanda’da son bir kaç yıldır eğitimin bireyleri iş yaşamına hazırlama boyutu giderek önem kazanmıştır. Temel mesleki eğitim birbirinden bağımsız, iki alt bölümden oluşmaktadır: çıraklık eğitimi ve mesleki orta öğretim. Mesleki orta öğretim, yılda bir kaç haftayı bulan kısa süreli pratik eğitim ile desteklenir. Çıraklık eğitim ise, okul ve işyeri eğitiminin birlikte düşünüldüğü ikili bir eğitim türüdür. Pratik eğitim, haftada bir ya da iki gün süren teorik eğitim ile desteklenmektedir.

Hollanda’da 350 meslek dalında çıraklık eğitimi yapılmaktadır. Bu eğitim, en az 16 yaşında olmak kaydıyla, mesleki orta öğretim ve ön mesleki eğitim belgesi olan veya olmayan herkesin yararlanmasına açıktır.

6.5 İrlanda’da Çıraklık Eğitimi

İrlanda’da örgün eğitim dışındaki mesleki eğitim faaliyetleri (çıraklık eğitimi dahil) bağımsız sayılabilecek kamu kuruluşlarının sorumluluğunda yürütülmektedir. Bunlar;

- FAS, Sanayide Eğitim ve İstihdam Kurumu,
- CERT, Otel, Ağırlama ve Turizm Eğitimi Kurumu,
- TEAGASC, Tarım ve Gıda Sanayii Eğitim Kurumudur

Bu kurumlar, sanayi, işverenler, sendikalar, devlet ve diğer ilgili tarafların temsilcilerinden oluşan kurullar tarafından yönetilmektedir. Bu kuruluşların hizmetleri tüm yetişkinlere açık olmakla beraber, bunlardan daha çok gençler yararlanmaktadır.

6.6 ABD’de Çıraklık Eğitimi

ABD’de çıraklık eğitimi programları, daha çok hali hazırda istihdam içinde yer alan genç yetişkinlere (20’li yaşlar) meslekte gelişme, ilerleme ve yeniden eğitim imkânları şeklinde sunulmaktadır.

Çıraklık eğitimi programları işverenler, işveren örgütleri veya sendikalar tarafından ortaklaşa finanse edilmektedir. Söz konusu programlar okula dayalı mesleki ve teknik eğitim ile yakından ilişkilendirilmiş değildir.

Genel olarak, çıraklık eğitimi yaygın olarak kullanılan bir eğitim türü değildir.

6.7 İngiltere’de Çıraklık Eğitimi

İngiltere’de mesleki eğitimin, esas olarak, işverenlerin sorumluluğunda olduğu kabul edilmektedir. Mesleki eğitim kapsamında çıraklık, geriye doğru uzun yıllar önemli roller oynamıştır. 1960-70’li yıllarda özellikle ulusal eğitim sistemi dışında yerel kuruluşlar tarafından kontrol edilen “İleri Eğitim Kolejleri” ile ilgili olarak birçok reform gündeme getirilmiştir.

Söz konusu reformlar kapsamında yürütülen çalışmalar sonucunda geleneksel çıraklık eğitiminden farklı “modern çıraklık”, “hızlandırılmış çıraklık” ve “gençler için çıraklık” gibi çeşitli kavramlar geliştirilmiştir.

6.7.1 Modern Çıraklık

İngiltere’de, 1990’lı yıllarda gündeme gelmiş ve 1995 yılında “Eğitim ve Öğretim için Ulusal Amaçlar” la uyumlu olarak geliştirilen bir dizi reform çalışmasının içinde yer almıştır. Modern çıraklık, 16-24 yaş grubundaki gençlere, üç yıl içinde işyerine dayalı olarak vermeyi amaçlayan bir çıraklık eğitimi türü-

dür. Bu eğitimin 25 yaşından önce bitirilmesi temel ilkedir. Süre 2,5-3 yıl arasında değişmektedir.

6.7.2 Hızlandırılmış Çıraklık

İngiltere’de uygulanan bir modeldir. Bu eğitim, 18-19 yaşında olup, tam zamanlı okul eğitimi tamamlayan gençlere verilmektedir. Eğitim düzeyleri dikkate alınarak, bu gençlere 18 ay içerisinde yeterlilikler kazandırılmaktadır.

6.7.3 Gençler için Çıraklık (Youth Apprenticeship)

En az 16 yaşında olan ve zorunlu eğitimin sürdürürken çıraklığın sunduğu fırsatlardan da yararlanmak isteyen gençlere yönelik bir modeldir. Kanada’da ise bu modele göre çırak olmak isteyenlerden en az 16 yaşında olmanın yanında 10’uncu sınıfı tamamlamış olma şartı da aranmaktadır.

6. Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

Türkiyede Mesleki Teknik Ortaöğretimde Dual (ikili) sistem uygulanmaktadır.

- Örgün mesleki teknik eğitim
- Yaygın mesleki eğitim

7.1 Birinci guruba Kız ve Endüstri Meslek Liseleri, Sağlık, Otelcilik Turizm, Ticaret meslek liseleri girmektedir. Bu okullar (4+4 yıllık ilkökul ve orta okuldan) sekiz yıllık eğitimden sonra öğrenci almaktadırlar. Ancak dört yıllık lise eğitiminde halen devam eden uygulamaya göre 9. Sınıflar (Lise 1) genel liselerle ortak sınıf olup genel kültür dersleri verilmektedir. Öğrenciler, meslek seçimine ve eğitimine 10. Sınıfta başlamaktadır. 10. Sınıflarda Alan Eğitimi, 11. Sınıflarda Dal Eğitimi alan öğrenciler 3308 sayılı yasa (18. Madde) gereği “İşletmelerde Beceri Eğitimi” yapmak üzere haftada üçgün işletmeye gitmekte, haftanın iki günü de “işletmeden yasa gereği izinli sayılarak” okulda 12 saatten az olmamak üzere teorik ders görmektedirler. Devlet, çıraklık eğitiminde olduğu gibi işletmeye beceri eğitimi için giden öğrencileri de sosyal güvenlik kapsamına almıştır. (a.g.y madde:25)

Ancak, meslek liselerinde verilen mesleki eğitim yetersiz kalmaktadır. İşletmelerde, öğrencilerin beceri eğitimi alması için altyapı oluşturulmamıştır. Yasal zorunluluk olmasına karşın taraflar bu durumu görmezden gelmektedirler.

7.2. İkinci guruba Halk Eğitim Merkezleri, özel ve resmi kursların yanı sıra mesleki eğitim merkezlerinde yapılan Çıraklık Eğitimi de girmektedir. Oysa, Çıraklık Eğitiminin;

- Yaş aralığı,
- Yıllık Çalışma takvimi,
- Günlük ve haftalık ders çizelgesi,

- Devam zorunluluğu,
- Eğitim süresi,
- Çırakların eğitim süresince her türlü öğrencilik haklarından yararlanmaları,
- Sınav ve belgelendirme özellikleri dikkate alındığında, yaygın eğitimle bağdaşmadığı, çıraklık eğitiminin örgün eğitim olduğu anlaşılmaktadır.

7.1 Aday Çırak ve Çırakların Eğitimi

Bildirimizde, sürekli olarak kullanacağımız unvanların, yasaya göre tanımlarını vermemiz gerek. Bu bakımdan, mesleki teknik eğitimin ana yasası olan 3308 sayılı yasanın 3. Maddesine göre;

- b) "Aday çırak", çıraklığa başlama yaşını doldurmamış ve çıraklık döneminden önce kendisine işyeri ortamı tanıtılan, sanat ve mesleğinin ön bilgileri verilen kişiyi;
- c) "Çırak", çıraklık sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içerisinde geliştirilen kişiyi;
- d) "Öğrenci", işletmelerde, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında örgün eğitim görenleri;
- e) "Kalfa", bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bu meslekle ilgili iş ve işlemleri ustanın gözetimi altında kabul edilebilir standartlarda yapabilen kişiyi;
- f) "Usta", bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bunları mal ve hizmet üretiminde iş hayatınca kabul edilebilecek standartlarda uygulayabilen; üretimi planlayabilen; üretim sırasında karşılaşılabilecek problemleri çözümleyebilen; düşüncelerini yazılı, sözlü ve resim ile açıklayabilen; üretimle ilgili pratik hesaplamaları yapabilen kişiyi;
- g) "Usta öğretici", ustalık yeterliğini kazanmış; aday çırak, çırak, kalfa ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerinin işyerindeki eğitiminden sorumlu; mesleki eğitim tekniklerini bilen ve uygulayan kişiyi; tanımlamaktadır.

Aday çırak ve çırakların eğitimi,

- a. Uygulamalı eğitim,
- b. Teorik eğitim olarak ikiye ayrılır.

Teorik eğitim, haftada birgün ve on ders saatini geçmeyecek şekilde M.E. Bakanlığınca hazırlanan ders programları ile gerçekleştirilir.

Çırak ve Aday çıraklar, 1475 sayılı İş Kanununun 69 uncu maddesi göz önünde bulundurularak iş yerindeki çalışma saatlerine uygun olarak usta öğretici gözetiminde çalışırlar. Ancak, uygulamada, çalışma saatlerine uyulmamaktadır.

3308 sayılı Yasanın 14 üncü maddesi gereğince, lise ve daha üst düzeyde genel eğitimin sonu ıraklık eğitimine başlayanların eğitim süresi, mesleklerdeki ıraklık süresinin yarısına kadar kısaltılabilmektedir.

19 yaşından büyük olup, ıraklık eğitimi uygulama kapsamındaki meslek dallarında çalışanlar da ıraklık eğitimine alınabilmektedirler.

7.2 Aday ırak ve ırakların Sigorta İşlemleri

Aday ırak, ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilere, sözleşmenin yapılması ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun iş kazaları meslek hastalıkları ile hastalık sigortaları hükümlerinin uygulanacağı, sigorta primlerinin 1475 sayılı İş Kanunun 33.maddesi gereğince bunların yaşına uygun asgari ücretin %50'si üzerinden Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine konulan ödenekten karşılanacağı, 3308 sayılı yasanın 25.maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

Çıraklık Eğitimi ıraklık Dönemi Haftalık Ders Çizelgesi (2 Yıllık Eğitim)

DERSLER	1.DÖNEM	2.DÖNEM	3.DÖNEM	4.DÖNEM	TOPLAM
TÜRKÇE	2	2	-	-	64 Saat
MATEMATİK MESLEK MT.	2	2	-	-	64 Saat
İŞLETME BİL T.K.YÖNETİMİ	-	-	2	-	32 Saat
DİN KÜL-M.AH				1	16 Saat
MES. BİLGİSA				1	16 Saat
GENEL BİLGİ	4	4	2	2	192 Saat
MESL DERS.	6	6	8	8	448 Saat
TEK. RESİM	3	3			96 Saat
İŞ GÜVENLİĞİ	1	1			32 Saat
MES. RESİM			4	4	128 Saat
MESLEK BİL.	2	2	4	4	192 Saat
GENEL TOPL.	10	10	10	10	640 Saat

Çizelge :1 ÇIRAKLIK DÖNEMİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ (EĞİTİM SÜRESİ 3 YIL)

DERSLER	1. DÖN.	2. DÖN.	3. DÖN.	4. DÖN.	5. DÖN.	6. DÖN.	TOPL.
TÜRKÇE	2	2	2	2			128
MATEMATİK MESLEK MT	2	2	2	2			128
İŞLETME BİL T.K.YÖNETİMİ					2	2	64
DİNKÜL-MAH					1	1	32
MES.BİLGİSA.					1	1	32
GENEL BİLGİ	4	4	4	4	4	4	384
TEK.RESİM	3	3					96
İŞ GÜVENLİĞİ	1	1					32
MES.RESİM			3	3	3	3	192
MESLEK BİL	2	2	3	3	3	3	256
MESL DERS.	6	6	6	6	6	6	576
GENEL TOPL	10	10	10	10	10	10	960

Çizelge: 2 Not: Çizelgede yer alan meslek dersleri meslek alanlarına göre değişir.

7.3 Çıraklık Sözleşmesi

Çırak ile onu eğitmek amacıyla işe alan işyeri sahibi arasında tarafların hak ve yükümlülüklerini belirleyen sözleşmeye çıraklık sözleşmesi denmektedir. Mesleki Eğitim Kurulunca hazırlanan çıraklık sözleşmesi modeli Mesleki Eğitim Merkezlerinde kullanılmaktadır. Merkezden alınan sözleşmeler (dört suret) Çırak, Velisi ve Usta tarafından doldurulup imzalandıktan sonra, işyerinin bağlı bulunduğu meslek odasına onaylanır. Sözleşmeler merkez müdürlüğüne verilir. Merkezi müdürlüğünce çırağın kaydı yapılır.

19 yaşından gün aldıktan sonra çıraklık eğitimine başlayanlar için çıraklık sözleşmesi düzenlenmemektedir.

Aday çırak ve çırakların kayıtları, M. T. E. Yönetmeliği'ne (²⁵) göre, her yıl yaz dönemi (Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları) ile kış dönemi (Ocak ayı) olmak üzere iki dönemde yapılır.

3308 sayılı yasanın 15.maddesi gereğince, bir işyerinde aday çırak ve çırakların pratik eğitimini yürütmek için usta öğretici bulundurulması şarttır.

Çırak öğrenciler, merkeze kayıtlı bulundukları süre boyunca lise öğrencilerinin yararlandığı her türlü öğrencilik haklarından yararlanırlar.

7.4. Kalfalık Belgesi

Çıraklık eğitimini tamamlayanlar, Kalfalık Sınavlarına katılmak ve başarılı olmak koşuluyla KALFALIK BELGESİ almaya hak kazanırlar. Sınavlar, 3308

²⁵ Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği MEB- Mevzuat -internet

sayılı yasanın 16. Maddesine göre düzenlenir. Çıraklık Eğitimi yönetmeliğinin 38. Maddesine göre; Kalfa ve usta olmak isteyenler için kalfalık veya ustalık imtihanı açılır. Bu imtihanlar haziran ve eylül ayları ile şubat ayının son iki haftasında yapılır. Aynı yönetmeliğin 39. Maddesine göre;

- a) Kalfalık imtihanına girebilmek için,
 - 1 - Teorik eğitimi bitirmiş olmak,
 - 2 - Çıraklık eğitimi süresini doldurmuş bulunmak,
- b) Ustalık imtihanına girebilmek için ya meslek lisesi mezunu olmak ve mesleğinde en az bir yıl çalışmış olmak veya ustalık eğitimi kursunu başarı ile bitirmiş ve en az üç yıl mesleğinde çalışmış bulunmak yahut ta en az beş yıl kalfalık yapmış olmak, gerekmektedir.

Adı geçen yönetmeliğin 40. Maddesine göre sınav komisyonları merkez müdürünün başkanlığında;

- a) İki meslek dersi öğretmeninden,
- b) İl Esnaf ve Sanatkarları Dernekleri Birliği Başkanlığınca görevlendirilecek usta yeterliliğini haiz iki temsilciden,
- c) Meslek alanına göre sanayi ve ticaret odası başkanlığınca görevlendirilecek bir temsilciden,

teşekkül eder.

7.5. Ustalık Eğitimi ve Belgesi

Adı geçen sayılı yasanın 27. maddesine göre; – Kalfalık yeterliğini kazanmış olanların mesleki yönden gelişmelerini ve bağımsız işyeri açabilmelerini temin için gerekli yeterlikleri kazandırmak gayesiyle Bakanlıkça (Mesleki Eğitim Merkezlerinde) ustalık eğitimi kursları düzenlenir. **Ve aynı maddeye göre;** Kurslar çalışma saatleri dışında açılır.

Kursun bitiminden sonra, ilk sınav döneminde usta adayı kalfa sınavlara alınır.

3308 sayılı yasaya göre; (Madde 28)

- a) Ustalık sınavı, adayın, kendi mesleğinde usta olarak çalışabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını mal ve hizmet üretiminde iş hayatınca kabul edilebilir standartlara göre bağımsız olarak uygulayıp uygulaymadığını ölçmek amacı ile düzenlenir.
- b) Kalfaların, ustalık sınavlarına girebilmesi için mesleklerin özelliğine göre Bakanlıkça belirlenecek (3 yıl) süre kadar çalışmış ve ustalık eğitimi kurslarını başarı ile tamamlamış olmaları gerekir. Kalfalık yeterliğini kazanmış olup mesleklerinde en az beş yıl çalışmış olanlar ustalık sınavlarına doğrudan katılabilirler. Sınavın esas ve usulleri yönetmelikle düzenlenir. (ÇEY 39)

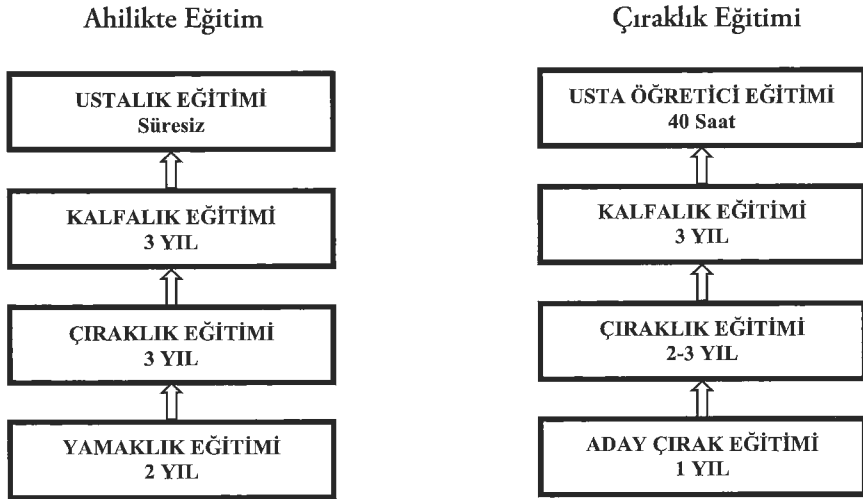
Yasa gereği, bu sınavları başarı ile tamamlayanlara ustalık belgesi verilir. Ustalık belgesi bulunma-yanlar usta unvanı ile çalışamaz ve çalıştırılmazlar.

Bazı mesleki eğitim merkezlerinde Kalfalık ve Ustalık Belgelerinin verilmesi, Ahilik döneminde ŞED KUŞANMA törenlerinden esinlenerek, yörenin mülki amirlerinin, yerel yöneticilerin, meslek oda temsilcilerinin katıldığı törenlerle gerçekleştirilmektedir.

7.6 Usta Öğreticilik Belgesi

3308 sayılı yasanın 31. Maddesi; Ustalık yeterliğini kazanmış olanlar Bakanlıkça (Mesleki Eğitim Merkezlerinde) açılacak iş pedagojisi kurslarını başarıyla tamamladıkları takdirde kendilerine usta öğreticilik belgesi verilir.

8. Ahilikte Eğitim İle Bugünkü Çıraklık Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması

YAMAKLIK; mesleki eğitimin ilk aşamasıdır. On yaşından küçük çocuklar, velisinin sorumluluğunda, usta ile anlaşarak iki yıl işyerinde çalışır. Yamaklara ücret ödenmez.

ADAY ÇIRAK; ilkokul ve ortaokulu bitirmiş ama 14 yaşını doldurmamış çocuklar sözleşme ile işyerlerine aday çırak olarak alınırlar ve mesleki eğitim merkezlerine de aday çırak olarak bir yıl devam ederler. (3308 sy yasa md.9)

<p>ÇIRAKLIK; Esnaf içinden bir usta çırak alacağı zaman ailesini araştırır, sorup sual ederdi. Ruh hastası, hırsız, uğursuz, soysuz, deli ve serkeş kimseler çırak alınmazdı.</p> <p><i>Çırağın edep, terbiye ve görgüsüne önem verilirdi.</i></p> <p>Ahi örgütü sürekli olarak çırağı izler, eğitirdi. İşyerinde kalfası ve ustasından meslek öğrenir, el becerisini geliştirirken, dünyevi ve dini bilgileri, görgü kurallarını, zaviyede, medrese- de, arastada esnaf toplantılarında, hatta kır gezilerinde alırdı.</p>	<p>ÇIRAKLIK; Ondört yaşını doldurmuş ve ilkokul ve orta okulu bitirmiş çocuklar, çırak olarak işyerlerine alınırlar. Süresi, mesleklerin özelliğine göre 2- 3 yıldır. Çıraklık süresi M.E.B. lüğınca saptanmaktadır. (a.g.yasa md.10) Çıraklık Sözleşmesi Çırak, velisi ve işveren tarafından imzalanır. İşverenin bağlı bulunduğu oda, ustanın ve işyerinin varlığını onaylar. Mesleki Eğitim Merkezi Müdürlüğüne sözleşmeyle Çırak Öğrencinin kaydı yapılırken SGK'ya da Sigortaya girişi yaptırılır. (a.g.yasa md.13)Çırak öğrenci, ortaöğretim öğrencilerine tanınan her türlü öğrencilik hakkından yararlanmaktadır.</p>
<p>KALFALIK; Çıraklık dönemini başarıyla tamam-layan genç, bir törenle kalfalığa geçer, “şed kuşanır” Ahi meclisinde söz sahibi olur, üç yıl kalfa olarak işyerinde ustanın gözetiminde çalışır, toplantı ve çalışmalara katılırdı. (10)</p>	<p>KALFALIK; Çıraklık dönemini başarı ile tamamlayan gençlere beceri sınavı sonrası Kalfalık Belgesi verilir.</p> <p>Kalfalığa geçen gencin sosyal güvenliği – sigortası- MEB sorumluluğundan çıkar.</p> <p>Kalfalar için mesleki eğitim merkezlerinde ustalığa hazırlama kursları açılır. Kalfaların kursa katılma zorunluluğu yoktur. Akşam saatlerinde açılan kurslara devam eden kalfalar Ustalık Sınavlarına girerler. Kurslara katılma-yanların beş yıl kalfa olarak çalışma zorunlulu-ğu vardır.</p>
<p>USTALIK; Ustalık için ustası tarafın-dan yeterli görülen genç, yörenin yönetici ,bilim ve din adamları ile esnafın katıldığı büyük bir törenle, Ahi Şeyhinin onayı ile ustalığa geçer, Şed Kuşanır, İcazet alır, bu arada, düzenlenen kermes ve eski ustasının katkısı, hatta Esnaf Sandığının kredisıyla dükkân açardı.</p> <p>Bu olay, bugün bile olmayan bir sosyal güven-lik uygulamasıydı.</p>	<p>USTALIK; Kalfalık süresini ramamlayıp yapılan sınavlarda başarılı olanlara Ustalık Belgesi verilir.Ustalık Belgesi alan kişi, bağımsız olarak işyeri açabilir, yanında kalfa ve çırak çalıştırması ise yeni bir eğitim almasına bağlıdır.</p>
	<p>USTA ÖĞRETİCİLİK; Günümüzde bir ustanın yanında eleman çalıştırabilmesi için açılan 40 saatlik İş Pedagojisi kurslarına katıl-mak ve başarılı olmak zorundadır. Başarılı olanlara Usta Öğretici Belgesi verilir.</p>

İki sistemi karşılaştırırken 13 -14. Yüzyıl dünyasıyla günümüzün sosyal- kültürel, toplumsal durumunu, bilimsel gelişmeleri, bunların eğitime olumlu/olumsuz etkilerini de göz ardı etmememiz gerekir.

- 13. Yüzyılda el aletleri ve el tezgahları ile bilek gücü, insan yetenekleriyle beceri düzeyi ön plandaydı.

Bugün, compüteri, numerik kontrollü tezgahlar, robotlar ile bilişim teknolojisi insan gücünden hem binlerce kat üstün, hem de etkindir.

- 13. hatta daha sonraki yüzyılda, meslek öğrenimi için okuma- yazma zorunluluğu yoktu.

Bugün okuryazarlık artık bilgisayar okur-yazarlığı olarak yaşamımızda – olmazsa olmaz- bir gerçek olarak yer almaktadır.

13. yüzyılda üretim-tüketim ilişkileri çoğunlukla, yerleşim merkezleri ile sınırlıydı. Ulaşım – iletişim zorlukları üretilen malın daha geniş topluluklara ulaşmasını engelliyordu.

Bugün, İletişim ve ulaşım araçları sayesinde Japonya’da, Çin’de hatta Amerika’da üretilen bir mal kısa süre içinde semtimizeki markette tüketicinin beğenisine sunuluyor.

- 13. Yüzyılda dünya nüfusu, pek kesin olmamakla birlikte milyonlarla sınırlıydı.

Bugün on milyara doğru gidiyor.

- 13. Yüzyılda doğal kaynaklar, tarım alanları fazlaydı. Ancak dolay kaynaklardan yararlanma ve toprağı işleme olanakları azdı.

Bugün (nüfus artışına karşın) doğal kaynaklarımız azaldığı, tarım alanları ve onları besleyen su kaynakları azaldığı gibi, gelişmiş teknolojik araçlarla, var olanı da hoyratça tüketiyoruz.

- 13. Yüzyılda eğitim alıp meslek sahibi olmak, yörenin talebini karşılayacak düzeyde bilgi, beceri ve üretimle sınırlıydı.

Bugün, mesleki eğitim alıp, meslek sahibi olmak, var olan ve gelişen teknolojiyi kavramakla da kalmıyor, geleceğı düşünmek, geleceğı, küresel sanayide yer edinmeyi amaçlamak gerekiyor.

- 13. Yüzyılda eğitim olayı, ustalarla birlikte, toplumun ileri gelenleri tarafından gerçekleştirilir, eğitim olayı bir bilim dalı olarak görülüyordu.

Bugün, eğitim, birçok bilim dalından da etkilenmiş bir bilim dalıdır ve eğitim elemanları “öğretmenler” özel eğitimle mesleğı öğrenmekte ve gelişen teknolojiye göre de kendilerini sürekli yenilemek zorunda kalmaktadırlar.

Çizelgeye bakıldığında sistemin birbirine benzediği görülmektedir.

Her iki sistemde de aday çırak / yamak'tan başlayarak eğitim aşamaları hatta süreleri de hemen hemen aynı olarak devam etmektedir.

Ancak bugünkü çıraklık eğitiminde, eğitim alanı olarak;

- Uygulamalı eğitimde işyeri, eğitimci olarak ta usta,
- Teorik eğitim alanı olarak mesleki eğitim merkezleri ve eğitimci olarak ta öğretmenler görülmektedir.

Ahilik sisteminde;

- Uygulamalı eğitimde işyeri, arasta/ bedesten, eğitici olarak ta kendi ustası ve çarşıdaki ustalar,

Zaviyelerde, medreselerde, mesleğin üstatları, Ahi baba-şeyh/pir, müderrisler, hocalar, kadı, çıraklara, kalfalara mesleki, dünyevi, dini eğitim verir, Fütüvvetnâmelerden esinlenen görgü kurallarını öğretirler. Zaviye ve medreselerde verilen eğitimlerde tarih, matematik, fen konuları da işlenerek çırağın tam donanımlı ve toplumda sözü sayılır insan olması amaçlanır. Böyle yetişen Ahiler de, toplumda yönetenlerle eşdeğer güce sahip olurlar. Osmanlı Devletinin kuruluş ve gelişme döneminde, Fatih Sultan Mehmedin İstanbulu fethine değin, Ahi önderleri kadılık, şeyhülislamlik, vezirlik, hatta sadrazamlık yapmışlar, Çendireli (Çandarlı) Kara Halil Ahi önderi olan ilk sadrazamlardandı. Torunlarından Çandarlı Halil ise 1453 de, İstanbul'un fethinden sonra, Fatih tarafından, Bizanslılarla gizli ilişkileri gerekçe gösterilerek idam edilmiş ve Ahilerin devlet yönetiminden uzaklaşması sağlanmıştır.²⁶

İş eğitimi, işyerlerinde verilir. Usta ve kalfa, yamaklara ve çıraklara basit işlerden başlayarak iş öğretirlerdi. Kalfaların iş eğitimi de, ustanın sorumluluğundaydı.

Bugün, 3308 sayılı yasa uyarınca uygulama işyerlerinde gerçekleştirilir. Mesleki Eğitim Merkezlerinde teorik bilgiler verilir.

Arasta ya da Bedesten denen çarşılarda çırak ve kalfaların eğitimine ayrılmış odalar bulunduğu gibi, sokakta, çeşme başlarında, dinlenme yerlerinde çıraklara, dünyevi bilgiler, Fütüvvetnâmelerden günümüze değin gelen görgü kuralları, dini bilgiler verilir ve çarşı içindeki ustalar, Ahi baba –şeyh ayırım yapmaksızın tüm çırakların, kalfaların eğitimi sorumluluğunu alırlar

Günümüzde benzeri bir uygulama yoktur.

Bugün, esnaf örgütleri eğitime ilgi duymamaktadırlar. Yetişen ustaların toplum içinde statüsü de oldukça düşük düzeydedir. Çırakların, hatta kalfaların

²⁶ Uzunçarşılı İ.Hakkı *Osmanlı Tarihî* TTK yayını cilt I. Ankara

İŞYERİ ve MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİ dışında eğitim ortamı sağlayacak olanakları, mekânları yoktur. Hatta çırakların günlük çalışma saatlerinin oniki saati geçmesi ve hafta sonları da çalışmaları dolayısıyla sosyal yaşama, dinlenmeye, eğlenmeye zaman bulamamaktadırlar

9. Çıraklık Eğitiminde Yeni Arayışlar

- 9.1. Günümüzde Çıraklık Eğitimi, meslek öğrenmenin en eski yolu olmanın yanında en ucuz yoldur. Finlandiya, 1993 yılında çıkardığı bir yasayla pahalı olan örgün eğitim yerine çıraklık eğitimi geliştirmeye çalışmaktadır. Fransa ve Hollanda da çıraklık eğitimi geliştirme çalışmaları sürdürülmektedir. İsveç'te de okul ve işyerine dayalı eğitimle çıraklık sistemini geliştirme çalışmaları sürse de beklenen başarı sağlanamamıştır.
- 9.2. Gelişmiş ülkelerde "akademik çıraklık eğitimi" kavramı gündemdedir ve akademik eğitimle, beceri eğitimi birleştirme, mühendisi fabrikada yetiştirme yaklaşımı üzerinde çalışmalar sürdürülmektedir.
- 9.3. ABD, 2000 yılında fen ve matematik dalında Amerikan öğrencilerinin dünyada birinci sıraya yükselmesini hedeflemiştir. Bu ülkenin önemli kuruluşlarından olan NASA, 1993 yılında Yaz Okulu Çıraklık Araştırma Programı (SHARP Plus) başlatmıştır.
- 9.4. Günümüzde bütün ülkeler eğitim ile ekonomi arasında sağlıklı ilişkiler kurmada sorunlarla karşı karşıyadırlar
- 9.5. Her ülke bir yandan eğitim ile ekonomi, öte yandan mesleki eğitim ile genel eğitim arasındaki bağları nasıl kuracağını düşünmektedir.

10. Çıraklık Eğitiminin Finansman Modelleri

Çıraklık eğitiminin finansmanı için dünyada uygulanan sistemler dört grup altında toplanabilir:

10.1. Finansmanın Tamamının Kamu Kaynaklarından Karşılandığı Modeller

Finansmanın tamamının kamu kaynaklarından tarafından karşılandığı çıraklık eğitimi sistemlerine katı devletçilik anlayışı ile yönetilen ülkelerde rastlanmaktadır. (Rusya, Çin gibi)

10.2. İşletmelere Yasayla Çırak Eğitime Yükümlülüğü Veren Modeller

Bu sistemde çıraklık eğitiminin finansmanı işverenlerce karşılanmaktadır. İşverenler kanun gücüyle çıraklık eğitiminin finansmanına katkıda bulunmaktadır. (Pakistan ve Hindistan)

10.3. Beceri Eğitiminin Özel Sektörün Gönüllü Katkılarıyla Teorik Eğitimin Kamu Tarafından Finanse Edildiği Modeller

Bu sistemin en güzel örneği Almanya'da uygulanmaktadır. Avusturya, Belçika, İsviçre ve Danimarka gibi ülkeler de Almanya'nın sistemine benzer sistemleri uygulamaktadırlar.

10.4. Finansmanın Eğitimi Alanlar Tarafından Sağladığı Modeller

ABD'de beceri eğitimi alanlar, özel kuruluşlara para ödeyerek eğitim almaktadırlar.²⁷

11. Türkiye'de Çıraklık Eğitiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Dual sistemin uygulandığı ülkemizde, çıraklık eğitiminin mesleki teknik orta öğretimden dışlanmış olması, 652 sayılı KHK ile milli eğitim bakanlığı teşkilatı yeniden düzenlenir ve mesleki orta öğretim dört ayrı birimden tek bir genel müdürlükte (mesleki ve teknik öğretim genel müdürlüğü) toplanırken çıraklık eğitiminin ayrı bir genel müdürlük bünyesine (Hayat boyu öğrenme genel müdürlüğü) alınması süregelen yanlışın devamı niteliğindedir.

1986 yılında, 3308 sayılı yasa hazırlanırken işveren tarafının düşüncesi, meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitim için işletmelerinin kapılarını açarken kendi çırak ve kalfalarının da meslek liselerinde eğitim alması idi. Meslek liseleri ile mesleki eğitim merkezlerinin aynı çatı, aynı yönetim altında olmalarının kaynak tasarrufunun yanısıra çırakların meslek liselerinin atölye ve laboratuvarlarından yararlanması açısından büyük yararlar sağlayacağı dikkate alınmalıydı ama MEB bürokrasisi, iki kurumu biri diğerinden ayırdı.

Mesleki eğitim merkezlerine devam zorunluluğu vardır. Çırak öğrenciler haftada bir gün genel kültür ve meslek dersleri almaktadırlar. Ancak, her dönem bir kez yapılan sınavda başarı durumuna bakmaksızın bir üst sınıfa geçilmesi, eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Genelde, mesleki eğitim merkezlerinde eğitimin kalitesi düşüktür ve yapılan sınavların sonuçları gerçeği yansıtmamaktadır.

İşyerlerinin çırak istihdamının yeniden düzenlenerek eğitim olanağı olmayan, kapasitesi, donanımı, eğitim elemanı yetersiz küçük işletmelere çırak çalıştırma hakkı verilmemesi gerekmektedir.

Çırakların meslek seçiminde (*Alman modeli*) temel fen ve matematik bilgisi-ne dayalı bilişim, elektrik, elektronik, CNC için çırak alımıyla el becerisine ağırlık veren açıcılık, berberlik, metal ve ağaç işleri çıraklarının ilk ve orta okul başarı durumlarına göre ayırım yapılması düşünülmelidir.

²⁸ TESK yayını *Vitrin Dergisi* sayı 215- 217

Bugün, sanayide çırak sorunu yaşanmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, çıraklığa yönelmesi gereken çocukların seyyar satıcılık benzeri günlük işlerde çalıştırılmasıdır. Sorunun çözümü ve çırak sayısının artırılması için,

- Devletin halkı aydınlatacak, eğitici yayınlara ağırlık vermesi ve medyadan yararlanması gerekir.
- İş çevreleri ve çeşitli vakıflar, esnaf sanayici örgütleri bir araya gelip çırakların günlük bir ya da iki öğün yemeği, giyimi, ders araç gereği konularında çıraklara destek sağlamalıdır.
- Çıraklığın, her mesleğin ilk aşaması olduğu gerçeği her ortamda halka anlatılmalı, ortaokullarda rehberlik servisleri kanalıyla çocuklar bilinçlendirilmelidir.

Kalfalık ve Ustalık sınavları merkezi sistemle yapılmalıdır.

3308 sayılı Kanunun (4702/21) ek1 maddesi yaşama geçirilmeli ve uygun olan meslek liseleri ile mesleki eğitim merkezleri birleştirilerek Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezleri açılmalıdır.

- Esnaf örgütleri mesleki eğitim merkezleri ile işbirliği yapmalı, merkez yönetimine katılmalıdır.

İl mesleki eğitim kurulları etkin olarak çalışmamaktadırlar. Etkinliği sağlanmalıdır.

Günümüzde, MEB dışında bazı kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler de kısa süreli eğitimlerle meslek elemanı yetiştirmektedir. Bu eğitimlerin denetimi, düzeyi, olanakları ve statüleri ulusal düzeyde geçerliliği tartışmalıdır. Bu nedenle, 3308 sayılı yasada ve 652 sayılı KHK. de gerekli düzenlemeler yapılarak mesleki teknik öğretimin çıraklık eğitimini de kapsayacak şekilde bir yönetim altında toplanmalı. Bu yönetimin yürütme kurulunda MEB dışında esnaf ve sanayinin, yerel yönetimin, iş yaşamıyla ilgili bakanlıkların, sadece bu işle yetkilendirilmiş elemanları bulunmalı, ULUSAL MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM POLİTİKASI ortaya konmalıdır.

Çıraklık ve mesleki teknik eğitimi yaşatacak olan yerli üretimdir. Yerli üretimin teşvik ve tercih edilmesi, ulusal sanayinin gelişmesi Çıraklık Eğitimi geliştirecektir.

KAYNAKÇA

- A. S. Aykut (çeviren) 2010 *İbn Batuta Seyahatnamesi* YKY Yayınları Ankara
- Aya Şükürü Server 2009 *Soykırım Tacirleri ve Gerçekler* Derin Yayınları 128 İstanbul
- Çağatay Neşet 1997 *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara
- Dabağyan Levon Panos 2005 *Türk Ermenileri Tarihi* IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Ekinci Yusuf 2008 *Ahilik* Ankara Özgün Matbaa San.
- İnan Rauf 1976 *Bir Üstün Adam* TÖD Yayını Ankara
- İzmir I.İktisat Kongresi Kararları* – internet
- MEB 2005 *Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi* Devlet Kitapları
- Mesleki Eğitim Kanunu (3308 sayılı)*
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1739 sayılı)*
- Özalp Reşat –Ataünel Aydoğan 1977 *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı* MEB Devlet Kitapları- İstanbul
- Özkaya Remzi 2011 *Dünden Bugüne Ahilik* Ankara Çırak Eğitim ve Öğretim Vakfı Yayını
- Soykut H.Refik 1978 *Esnaf Kimdir* Esnaf Araştırma- Eğitim Merkezi Ankara
- _____, 1980 *İnsanlık Bilimi Ahilik* Halk Bankası Yayını Ankara
- Soykut Refik 1971 *Orta Yol Ahilik* TESK Eğitim Yayınları
- Şeker Mehmet 1999 *İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri* Diyanet İşleri Bşk.lığı Halk Kitapları 763
- TESK *Vitrin Dergileri* – 209-217 sayılar Ankara
- Turan Kemal 1992 *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel* MEB yayınları 2483 İstanbul
- Uzunçarşılı İ.Hakkı *Osmanlı Tarihi* TTK yayını cilt I. Ankara
- Dünyada Çıraklık ve Mesleki Eğitimle ilgili İnternet Kaynakları

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

III- AHİLİĞİN TARİHİ FONKSİYONLARI

AHİLİĞİN TARİHİ FONKSİYONU

Prof. Dr. Refik TURAN

Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı

Orta zamanların en büyük olgularından birisi Türklerin Müslüman oluşları ve bunun sonucunda kazandıkları yeni kimlik, karakter ve misyondur. Türklerin Müslüman oluşuyla beraber üstlendikleri yeni kimlik ve misyon, dünya tarihinde olağanüstü olaylara ve gelişmelere sebebiyet vermiştir. Bu olay ve gelişmelerin en başta ele alınması ve incelenmesi gereken, bizzatıhi Türklerin kendi bünyelerindeki büyük değişme ve gelişmelerdir. Bu değişme ve gelişmede dahil olunan medeniyetteki bazı müesseselerin tesiri ve rolü çok büyüktür. Bu müesseselerden birisi de hiç şüphesiz Ahiliktir. Dinî ve tasavvufî bir ruha sahip olan bu müessesenin İslam dünyası ve medeniyeti içinde Türk toplumunun kazandığı müspet şekillenmede fevkalade rolü olduğunu peşinen belirtmemiz gerekmektedir. Üstelik bu rolün en az altı yüzyıl devam eden bir fonksiyon icra ettiğini söyleyebiliriz. Orta zamanlar Türk tarihi, yani Selçuklu ve Osmanlı dönemi Türk tarihi bunun çarpıcı örnekleriyle doludur.

Yeni Medeniyete Giriş Arifesinde Sıradan Bir Türk Kimliği

İbn Fadlan Bağdat'taki Abbasi Halifesi el-Muktedir'in kalem ehli görevlilerinden biriydi. Halifenin 921'de İdil Bulgar hükümdarına gönderdiği sefaret heyetine katip olarak katılmıştır. Abbasi Halifesinin heyeti, Bağdat'tan yola çıkarak İran'a, Horasan'a ve Harezm'e uğramıştır. O tarihte henüz Müslüman olmamış Türkler Maverünnehir ötesindeki topraklarda oturmaktadır. Ceyhun Nehri o zamanki İslam dünyası ile Türkler arasında sınırdır. İbn Fadlan ve katıldığı kafilesi Ceyhun Nehri'ni geçmiş, Oğuz, Peçenek, Başkurt Türklerinin arasında konaklayarak sürdürdüğü yolculuğunu İdil Bulgar Devleti merkezinde sonlandırmıştır. Bu devletin merkezi bugünkü Kazan havalisinde bulunmaktadır. İbn Fadlan bu seyahatteki gözlemlerini Rihle veya Risale adını verdiği seyahatnamesinde yazmıştır.

Çok ilginç ve mühim gözlemleri eserine geçiren İbn Fadlan'ın Oğuzlar içinden geçerken meydana gelen son derece orijinal bir olayı da kayıt altına alarak günümüze aktardığını görmekteyiz. Hadise, söz konusu halife kafilesinin karşılaştığı münferit bir olay gibi dursa da bir devre ve bir halk kitlesinin sosyo-kültürel seviyesine ışık tutacak çapta vurucu bir olay niteliğindedir.

Şimdi sözü, tarihe kayıt düşen bu önemli müellifin kalemine bırakalım: "Oğuzların

***Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi**

reisi Küçük Yınal'ın yanından ayrıldıktan sonra ertesi gün yolda, üstü başı perişan, korkunç ve heybetli bir Türk karşımıza çıktı. Şiddetli bir yağmura tutulmuştuk. Bu adam "Durun!" diye bağırdı. Üç bin kadar hayvan, beş bin kadar insandan meydana gelen koca kabile durdu. Sonra "Hiçbiriniz geçemezsiniz!" dedi. Onun bu emri üzerine durup "Biz Kûzerkin (Oğuzların'ın yöneticisi)'in

doştlarıyız" dedik. O, gülmeye başladı ve "Küzerkin de kim oluyor? Ben Küzerkin'in sakalına pisleyeyim!" dedi. Sonra, Harezmi diliyle "Pekend!" yani "ekmek" dedi. Ona birkaç somun verdim. Onları alınca "Haydi gidin size acıdım" dedi. Bunun üzerine İbn Fadlan ve kafilesi yoluna devam etti¹. Bir kişinin sebep olduğu bu olay çeşitli yönlerden incelenmesi ve sonuçlar çıkarılması gereken tarihi örnek bir çerçeve olarak karşımızda durmaktadır. Sadece bir kişinin beş bin kişiyi durduracak cüreti ve cesareti kendinde bulması, her türlü kural, töre ve kanunu tanımaması, seviyenin çok altında basit bir davranış sergilemesi, sonuçta bir ekmek karşılığında rıza göstermesi gerçekten bir ferdi psikolojisi ve davranış biçiminden öte içinde yaşadığı toplumun panoramik yapısını ele vermektedir.

X. Yüzyıl başlarında Türk dünyası büyük bir siyasi ve sosyal krizin içindeydi. Önce Göktürk sonra Uygur Devleti tarihe veda etmişti. Yeni kurulmuş Karahanlılar Devleti, Türkistan Türklerini temsil edecek yeterli kudret ve kuvvetten mahrumdu. Türkistan sahasındaki Türkler kendi mahallerinde bir takım özerk beyler yönetiminde varlıklarını sürdürüyorlardı. Ancak bu durum onların siyaseten zayıflamasını önleyemiyor, sosyo-kültürel seviyelerinin düşmesini engellemiyordu. Eski Bozkır Medeniyetinin değerlerinden büyük ölçüde kayba uğramışlar, İslam dünyası ile Çin dünyası arasında sıkışmışlardı. Bir tercih yapmak zorundaydılar. Bu tercihi bir an önce yapmazlarsa bu zirveden aşağıya düşüş, Türkleri tarihin derinliklerinde bir daha çıkamayacakları bir yere düşürebilirdi. Nitekim onlar X. Yüzyılda bu mühim kararı verdiler ve İslam Medeniyeti'nin manevi okyanusunda yeni bir yolculuğa çıktılar. Bu yolculuk onların bitap düştüğü bir noktada yeniden dirilişleri anlamına gelen farklı bir düzleme varışlarıydı. Bir bakıma Türkler bir halden diğer bir hale geçmişlerdi. Bu geçiş onları kısa sayılabilecek bir süre içinde bir medeniyetin öncüsü yapacaktır.

410 Yıl Sonra Görülmeye Değer Bir Başka Tarih Manzarası

Ortaçağın meşhur seyyahı ve seyahatname yazarı Battûta Fas'ın Tanca şehrinde ve Tancalı İbni Battûta diye tanınır. Orta doğuda geniş bir alanda seyahat yapan ve bu seyahatinde çok önemli gözlemlerini yazıya döken İbni Battûta günümüz tarihçileri için çok önemli bir kaynak vücuda getirmiştir. "Ruhle" diye adlandırılan seyahatnamesinde İslam dünyasının kültürel olarak temsil edildiği pek çok şehir ve merkezler ilgili bilgiler verilmiştir. Verilen bilgiler genel tarih, kültür tarihi, ve sosyal tarih açısından büyük önem taşımaktadır. Seyahatinde Müslüman Türklerin yaşadığı ülkelerle, özellikle Anadolu ile ilgili çok özel ve nitelikli bilgiler vermektedir. Verilen bilgiler dönemin Türk halkının sosyo-ekonomik seviyesini anlattığı gibi ahlak ve karakter olarak yansıttığı yüksek davranış biçimini de taktir ve hayretle ele almaktadır. Bu olay ve gözlemlere çarpıcı bir örnek olarak şunu verebiliriz:

¹ İbn Fadlan Seyahatnamesi, Tercüme: Ramazan Şeşen, İstanbul 1995 s. 39-40

“Şehre (Denizli’ye) girdiğimiz zaman çarşıdan geçerken dükkânlardan çıkan bazı insanların hayvanlarımızı çevirerek dizginlerine sarıldıklarını gördük. Aniden başka bir grup çıkıp onları durdurdu ve aralarında çekişme başladı. Münakaşa uzayınca bazıları hançerlerini çekip ötekilere saldırmaya kalkıştı. Aralarında konuşuyorlar ama hiçbir şey anlamıyorduk. Korkmaya başladık. Bu adamların yol kesen eşkıya Germiyanlar olduğu kuşkusuyla kaygılandık. Öyle ya şehir onlara aitti. Malımıza ve canımıza kastetmiş olabilirlerdi. Sonra Hak Teala bize Arapça bilen hacca gitmiş bir adam gönderdi. Ona sorduk, bunlar ne istiyor diye. Şöyle cevap verdi:

“Bu adamlar yiğit Ahilerdir! Bizimle ilk karşılaşanlar Ahi Sinan’ın adamları; sonradan onları durduranlar ise Ahi Tuman’ın gençleriymiş. Her iki taraf da bizim kendi yanlarında konuk olmamızı istiyorlar, bu yüzden çekişiyorlarmış. Gösterdikleri yüksek misafirperverliğe şaşmamak mümkün değildi. Sonunda işi kura çekmek suretiyle hallettiler, barıştılar. Kim kazanırsa önce o tarafın tekkesine konuk olmamıza karar verildi. Kura Ahi Sinan’ın takımına düştü. Sinan bunu haber alınca kendi yoldaşlarından bir grupla bizi karşıladı.”²

Daha sonra Ahi Sinan, kafilenin başı hüviyetindeki İbni Battûta ile bizzat meşgul olmuş ve hizmetini sağlamıştı. Heyet önce hamama götürülüp temizlik ihtiyaçları giderilmiş. Arkasından da mevcut imkânlar içinde mükellef bir sofraya hazırlanıp, misafirler doyurulmuş. Sofrada meyve, tatlı ve en son olarak gül suyu ikram edilmiştir. Ahi Sinan’ın misafir etme hizmetinden sonra sırayı Ahi Tuman almıştır. O da aynı şekilde son derece itinalı ve disiplinli bir davranışla her türlü misafirperverlik işlemlerini ve ikramlarını yerine getirmiş. İbni Battûta ve heyeti memnun ve mesut bir şekilde misafirperverlikten sonra başka bir Anadolu şehrine uğurlanmıştır.³

Kuzey Afrika’dan gelen İbni Battûta, uzun bir yolculuk yapıp çok sayıda mekân gördükten sonra Anadolu’nun bu yöresine gelmiştir. Tarihin bu önemli seyyahını hayretlere düşüren bu davranışlardan anlıyoruz ki daha önce benzer bir davranış yaşamamıştır veya böyle davranışlarla karşılaşmamıştır.

Ortaçağ tarihi içinde Türk milletinin davranış kimliğini ele veren bu iki olay, gerçekten çarpıcı ve dikkate şayandır. Bu iki manzara göstermiştir ki Türk toplumu, ahlak, karakter, fazilet ve davranış bakımından büyük bir sınıf atmıştır. Arada yaşanan dört yüz yıllık zaman diliminde Türkler şüphesiz siyasi, askeri ve ekonomik başarılar yönüyle hacmi büyük bir tarih sıkıştırmışlardır. Ancak işin arka planında asıl büyük gelişme sosyal alandaki yükseliş, ahlak ve karakterde yakalanan zirvedir. Türk insan davranışlarındaki bu yükselişin temelinde yatan asıl rol sahibi müessese Anadolu Ahilik müessesesidir. Anadolu Ahi-

² İbni Battûta Seyahatnamesi I, Çeviren: A. Sait Aykut İstanbul 2000. S. 409

³ İbni Battûta, a.g.e. s. 409-410

leri, devlet ve toplum hayatında çok önemli görevler üstlenmişler, üstlendikleri bu görevleri de başarı ile ifa etmişlerdir. Fakat kanaatimize göre en önemli başarıları Türk insan davranışlarını müspet manada ulaştırdıkları zirvedir.

Parlayan Anadolu Selçuklu Ekonomisinde Ahi Payı

II. Kılıçarslan'ın 1176'da Bizans İmparatoru Manuel Komnen'i yenmesinden sonra Anadolu'da her yönden bir inkişaf dönemi yaşanmıştı. Siyasi ve askeri yükselişi sosyal ve ekonomik yükseliş takip etmişti. Özellikle I. Alaaddin Keykubad döneminde sosyo-ekonomik yükseliş Anadolu'nun eş zamanlı olarak bütün bölgelerine yayılmıştı. Ülke sathında ekonomik birikim Selçuklu devlet hazinesini devrin en güçlü finans gücü haline getirmişti. Selçuklu Anadolu'sunun vergi yekunu 30.000.000 dinarı(altın) bulmaktaydı.⁴ Aynı dönemlerde Fransa'nın 3.000.000, İngiltere'nin ise 4.000.000 altına ulaşan devlet gelirleri göz önünde bulundurulduğunda Anadolu Selçuklu Devleti'nin ekonomik gücünün ulaştığı zirve açıkça ortaya çıkmaktadır.⁵

Gelinen bu noktada hiç şüphesiz artan tarım ve hayvancılığın, durmadan gelişme gösteren ticaretin büyük yeri vardır. Fakat Selçuklu ekonomisinin bir temel unsuru da yeniden imar edilen Anadolu Selçuklu şehirlerindeki esnaf ve bu esnafın çeşitli kollardaki standardı yüksek üretimidir. Selçuklu ülkesinde hammaddesi hayvancılığa ve tarıma dayalı bir sanayi kurulmuştu. Özellikle koyundan elde edilen yünlü giyim kuşam bir gelenektir. Yün sadece giyecek eşyası değil evin çeşitli yerlerinde kullanılan eşyaların da hammaddesiydi. Örnek olarak; kilim, keçe, heybe, aba, torba vb. eşyaların temeli yün idi. Yünün yanı sıra dokumacılıkta pamuk, ipek, devetüyü ve keçi kılı da kullanılmaktaydı. Anadolu Selçukluları da aynı paralelde halı, kilim, ipekli, sof ve yünden kumaşlar yaparak Avrupa pazarlarına yolladılar. Tarımda ürettikleri ürünlerini, kuru meyvelerini ve ahşaplarını komşu memleketlere sattılar.⁶ Bütün bu ekonomik üretimin arkasındaki temel müessese Ahilik Teşkilatıydı. Çok sayıda Anadolu şehirlerinde teşkilatlanan Ahiler⁷ bir bakıma mesleki- teknik eğitimin işlevini görüyorlardı. Ahilik kurumu, teşkilata başvurmuş pek çok genci yetiştirerek, yetenekleri ve istidatları doğrultusunda meslek kazandırmıştı. Bu şekilde gençler, hem kendi hayatlarını sürdürme garantisi yakalamışlar, hem de Selçuklu ekonomisine istikrarlı üretim kazandırmışlardı.

⁴ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1993. S. 374

⁵ A.g.e, s.375

⁶ Refik Turan, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Ankara, 2012. S.506

⁷ A.g.e, s.499-500

Türk Demokrasi Tarihinde Üzerinde Durulması Gereken Bir Gelenek: Ahilik Seçimleri

Türk demokrasisi, Avrupa ülkelerine göre daha kısa zamanda toplumca benimsenmiş ve vazgeçilmez olmuştur. İlk olarak 1876 parlamento seçimleri ile başlayan Türk demokratik hayatının yaşanan iç ve dış siyasi krizlere rağmen vazgeçilmez bir müessese olması hatta güçlenerek yol alması, son derece dikkate değer bir gelişmedir. Günümüzde Türk halkının devletin birliği ve bekası düşüncesinin arkasından en fazla hassas olduğu siyasi değer, demokrasi uygulamasıdır kanaatindeyiz. Günümüzde benimsenen bu temel değerın yerleşmesinde şüphesiz Osmanlı devlet adamları ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Atatürk ve arkadaşlarının gayretleri inkâr edilemez. Ancak Türk tarihinde dikkat çeken iki uygulamanın demokrasinin benimsenmesinde ayrı bir katkı sağladığı gerçektir. Bunlardan birincisi: devlet yönetiminin birinci kişisi olan hükümdarın tahta çıkışında, çeşitli usullerin yanı sıra seçim usulünün de kullanılması uygulamasıdır. Seçim; hanedan üyeleri arasından, ileri gelen beyler, divan-ı âla üyeleri ve rey sahibi kişilerin meydana getirdiği meşveret veya kengeş meclislerince yapılmaktadır. Seçimi alan hanedan üyesi genelde hükümdar olmuştur. Tuğrul Bey, İzzettin Keykavus, Alaaddin Keykubad, Osman Gazi gibi Türk hükümdarları tahta çıkmadan önce bu şekilde seçilmiş şahsiyetlerdir. Türk tarihinde seçim uygulamasının yapıldığı ikinci önemli müessese Ahilik olmuştur. Ahi birliklerinin yönetiminde görev alanlar seçimle iş başına gelirlerdi. Seçimlere katılacak olanlar da, o görevin gerektirdiği vasıfların dışında başka şartlar aranmaz, idari görevler belirli grupların tekeline bırakılmazdı.

Esnaf kolu yöneticilerinin seçimlerinde yalnız o meslekteki ustaların (birlik üyesi) oy hakkı vardı. Ustaların esnaf şeyhi ile yönetim kurulu üyelerinin seçimleri için ayrı ayrı oy kullanılırdı. Yani esnaf şeyhi seçimi ile yönetim kurulu üyelerinin seçimi ayrı ayrı yapılırdı. Yürütmenin bütün sorumluluğunun esnaf şeyhine verildiği de göz önünde bulundurulursa Ahi birliklerinin, bu gün "başkanlık sistemi" dediğimiz bir sistemle idare edildiklerini söylemek mümkündür.⁸ Günümüzde Türk halkı demokratik cumhuriyet sisteminde "seçim hakkını" bütün gücü ile savunmakta ve zamanı geldiğinde kendi iradesi ile kullanmaktan da çekinmemektedir. Bu anlayış ve sahiplenme Türk demokrasisi için bir şanstır. Bu şansın yerleşmesinde iki büyük müessesedeki tarihi uygulama Türk demokrasisinin zaman geçişini derinlere götürmektedir.

⁸ Yusuf Ekinci, Ahilik, Ankara, 2008, s.96

⁹ Refik Turan, Fatma Ahsen Turan, vd. Horasan'ı Anadolu'ya Anadolu'yu Balkanlara Bağlayan Mana Önderi, Ankara 2011 s141.

¹⁰ Âşıkpaşaoğlu Tarihi, Çeviren: Atsız, İstanbul 1970 s.222

Türk Tarihinde Siyasi ve Sosyal Devamlılıkta Ahiliğin Rolü

XIII. Yüzyılın ortasından itibaren Anadolu'ya yönelik başlayan büyük Moğol istilasını Anadolu'da Selçuklu iktidarını sona erdirmiş, bunun sonucunda büyük bir siyasi kriz patlak vermişti. Bu siyasi krizin sonucunda Anadolu çeşitli beyliklerin idaresinde bir parçalanmışlığın içine düşmüştü. Bu siyasi parçalanmışlıkta başarıları ile ön plana çıkan Osmanlı Beyliği zaman içinde Anadolu siyasi birliğini kurmaya yöneldi. Yüz elli yıllık mücadelenin sonunda bunu da başardı. Bu başarının sebeplerine eğildiğimizde yine Ahilik müessesesini ön planda görmekteyiz. Anadolu Ahilerinin Osmanlı Devleti çatısı altında birliği teşvik ettikleri muhakkaktır. Osmanlı Devleti'nin kültürel kimliğinin oluşmasında pay sahibi olan Şeyh Edebali bir Ahi büyüğü idi. Ankara'da oturup, halkı aydınlatan ve sahiplenilen Hacı Bayramı Veli Ahi Sultan diye anılıyordu.⁹ Ankara'nın Osmanlı hâkimiyetini tanımasında pay sahibi idi. Meşhur Osmanlı Tarihçisi Âşık Paşaoğlu, yazdığı tarih kaynağında Anadolu'nun en önemli dört grubundan söz ederken "Anadolu Ahileri"ni de saymıştı.¹⁰ "Anadolu Gazileri", "Anadolu Abdalları" ve "Anadolu Bacıları" adını taşıyan gruplar arasında Ahiler de Osmanlı bünyesinde büyük yer tutuyorlardı. Büyük Selçuklu müessesesi olarak temayüz eden Ahilik, bütün ağırlığıyla Osmanlı sisteminde de varlığını devam ettirmekteydi. Bu bir bakıma Selçuklulardan Osmanlılara tevarüs eden Türk kültür varlığının taşınmasında "Ahiler" in tarihi bir fonksiyon icra etmesi anlamına gelir.

KAYNAKÇA

Âşıkpaşaoğlu Tarihi, Çeviren: Atsız, İstanbul 1970.

İbni Battûta Seyahatnamesi I, Çeviren: A. Sait Aykut, İstanbul 2000.

İbn Fadlan Seyahatnamesi, Tercüme: Ramazan Şeşen, İstanbul 1995.

Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 1993.

Refik Turan, Fatma Ahsen Turan, vd. *Horasan'ı Anadolu'ya Anadolu'yu Balkanlara Bağlayan Mana Önderi*, Ankara 2011.

Refik Turan, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ankara, 2012.

Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Ankara, 2008.

ANADOLU'DA BİRLİĞİN
SAĞLANMASINDA VE
OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA
AHİLERİN ROLÜ

Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN
Ahi Evran Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖZET

Ahilik, Türk-İslâm medeniyetinin oluşturduğu en önemli kuruluşlarından biridir. Ahi birlikleri siyasi, kültürel, askeri, dini, ekonomik ve sosyal alanda Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde çok önemli fonksiyonlar icra ederek Anadolu'da Türk birliğinin sağlanmasında ve Osmanlı Devleti'nin "Cihan Devleti" olmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Ahiler, Anadolu'da siyasi birliği ve istikrarı desteklemişlerdir; şehirlerde devlet otoritesinin sarsıldığı dönemlerde de kendileri devletin fonksiyonlarını üstlenmişlerdir. Askerî alanda da gerektiğinde Moğollara karşı mücadele etmişler, Anadolu'da dirlik ve düzeni sağlamaya gayret etmişlerdir.

Ahilik Teşkilatı, Selçuklu ve Osmanlı Türkiyesinde insanların hem mânevi hem de mesleki eğitimlerini üstlenerek ve gerektiğinde askeri eğitim de vererek Anadolu'da insanımızın bir ve beraber olmasını sağlamışlardır. Bütün şehir, kasaba ve köylere kadar teşkilâtlanarak insanları zaviyelerde "eline, beline, diline" hâkim olup "aşına, işine, eşine ve devletine" bağlı insanlar olarak yetiştirmişlerdir. Böylece sosyal birliği sağlayan en önemli kuruluş haline gelmiştir.

Ahilik teşkilatı, Anadolu'da birçok şehir, kasaba, köy, dağ, nehir, ova isimlerinin de Türkçe söylenmesine vesile olmuşlar, böylece Anadolu'nun kültürel olarak da vatanlaşmasını sağlayarak da önemli bir görev ifa etmişlerdir. Ayrıca, yerli Rum ve Ermenilerin tekellerinde olan meslek ve zanaatların müslüman Türklerin de öğrenmelerine vesile olarak iktisadi alanda da Anadolu'da Türkleşmeyi ve birliği sağlamışlardır.

Ahilik Teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin kurulmasını da hem mânevi hem de maddi olarak fiilen desteklemişlerdir. Bir Ahi Şeyhi olan ve Kırşehir'den uç bölgesine giden Şeyh Edebalı Osmanlı Devleti'nin mânevi kurucusu kabul edilir. Yükseliş dönemine kadar bütün Osmanlı vezir ve Padişahlarının şed kuşanan bir Ahi olmaları, Ahilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki etkilerinin açık bir göstergesi sayılabilir.

Bildirimiz bu temel fikir ve düşünceler esas alınarak yazılacaktır.

Giriş

Göktürk Devleti'nin dağılmasından (745) sonra, daha önce karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya giden Türkler, Sasani Devleti'nin yıkılması üzerine Ortayol'dan Horasan üzerinden Anadolu'ya seferler düzenlemeye başlamışlardır. Oğuz Yabgu Devleti ve Büyük Selçuklu Devleti ile Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerine yerleşmişlerdir. Böylece İslâm kültür dairesinde müslümanlarla daha çok temas neticesinde İslâmlaşma süreci daha çok hızlanmıştır. Neticede İtil Bulgarları (922), Karahanlılar (944-945) ve Oğuzlar (960 yılı kurban bayramı) müslümanlığı kitleler halinde kabul ederek yeni bir medeniyet değişikliğine gidilmiştir.

23 Mayıs 1040 tarihinde yapılan Dandanakan Savaşı ile Türler'e Anadolu yolu açılmış, 1048 Pasinler Savaşı ile Doğu Anadolu'da hakimiyet sağlanmış; 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu bir baştan bir başa bütünüyle kat edilerek, bundan 3-4 yıl sonra Türkiye'nin Batısında Hristiyanlığın önemli merkezlerinden İznik başkebt olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti, Kutalmışoğlu Süleyman Şah öncülüğünde kurulmuştu. Bu arada çoğunluğu Doğu Anadolu'da olmak üzere 10 kadar irili-ufaklı Türk devleti kurularak bağımsız olarak faaliyetlerine başlamıştı.

Türkler Anadolu'ya geldiklerinde bu topraklarda siyasi olarak varlığını devam ettiren, ancak medeniyet kurma heyecanını kaybetmiş Bizans devleti vardı. Anadolu'ya askerî olarak hâkim olmuştu. Bu yeterli değildi. Anadolu'nun vatanlaşması için Bizans uygarlığına üstünlük sağlamak gerekiyordu. Bu topraklar üzerinde yeri bir medeniyet inşa etmek, Müslüman Türkler için Anadolu'da âdeta "varoluş dâvası" idi. Bu dönemlerde Anadolu'ya gelen ve Hoca Ahmet Yesevi'nin kutlu ocağındna ilham alan kurmaylar kadrosu o medeniyetin temellerini inşa etmeye başlamışlardı.

A. Ahilerin Anadolu'nun Vatanlaşmasında, Türkleşmesinde, İslâmlaşma-sındaki ve Birliğin Sağlanmasındaki Etkileri:

I. Yerleşik Hayatta Yeni Hayat Tarzı ve Ahilik

Türkler, büyük siyasî ve askeri mücadele ile aldıkları Anadolu'yu vatan yapmak istiyordu. Bunun için köylere, kasabalara, şehirlere yerleştiler. Bu topraklara yerleşenler hem yerli Bizans halkına hem de kendilerini buraya kadar sürükleyen Moğollara karşı teşkilatlanmak zorunda idiler. Yerleşik hayatın kuralları ile göçebe hayat birbirinden tamamen farklı idi. Türkmenler aşsız ve işsiz idiler.

Asya'dan Anadolu'ya gelen çok sayıda esnaf ve sanatkâra kolayca iş bulmak, yerli Bizans sanatkârı ile rekabet edebilmek, tutunabilmek için yaptıkları malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanatkârlarda sanat ahlakını yerleştirmek; Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hâle getirmek;

ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek; ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında savaşma, sanatta, dilde, edebiyatta, müzikte, gelenek ve göreneklerde millî heyecanı filizlendirip ayakta tutmak gerekiyordu. (C. Anadol, s. 49)

Prof. Dr. Sabri ÜLGENER hocanın da belirttiği gibi, Ahilik, XII. ve XIII. yüzyılda harpler, isyanlar ve istila dalgaları arasında san'at erbabı için dinlendirici huzur ve emniyet verici bir "ocak başı" görevini yerine getirmiştir. Bu sebeple Ahi zaviyeleri birer iktisadî kuruluş olmanın ötesinde fertler arasında sıcak ve samimi bir topluluk ruhunun kristalleştiği müesseseler olmuştur. (S. Ülgener, s. 66)

Topluluk şuuru ve birbirlerini kollama ihtiyacı Ahilere uzun zaman mücadelecî bir ruh ve karakter aşılamaktan geri kalmamıştır.

Ayrıca yerleşik hayata geçen Türklerin aşiret yapıları bozulmuştu. Bunun yerine yerleşik hayata uygun yeni normlar, ölçüler oluşturarak sosyal yapıyı kuvvetlendirmek elzemdi. Yeni geldikleri coğrafyanın ve şehir hayatının gerekleri olarak da farklı bir medeniyet inşası kaçınılmazdı. Anadolu'da İslâm'ın yerleşik hayat kurallarıyla tanışan göçebe Türkler sosyo-ekonomik alanda da yeni müesseseler kurmak zorundaydı.

Bilindiği gibi İslamiyet, kişisel hayatla birlikte toplum hayatını da yeniden düzenleyecek kurallar ve kanunlar koymakta ve bu yolda gerekli olan çeşitli kurumlar geliştirmektedir. Kısacası Ahilik biraz da bu yeni hayatın zorlamasıyla inşa edilecekti.

II. Ahiliğin Anadolu'nun Vatanlaşması, Türkleşmesi ve İslâmlaşmasındaki Siyasi, İdari, Kültürel İktisadî ve Eğitim Alanındaki Etkileri

- a. Öncelikle, Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenler'in iskân edilmelerinde, "kavmi hayattan" "millet hayatına" geçişte veya "aşiret hayatından devlet hayatına" geçmelerinde Ahilerle birlikte medreselerin de etkili oldukları anlaşılmaktadır. Prof. Dr. Mustafa Akdağ, yazmış olduğu "Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi" adlı kitabında, "XIII. yüzyıl başlarında Selçuklu Türkiye'sinde gerek siyasî durum ve gerekse iktisadî faaliyetler tam bir başarı sayılır. Hele zamanın kısalığına rağmen, büyük çoğunluğu göçebe olarak Anadolu'ya giren Türklerin, şehirlere, kasabalara ve köylere yerleşerek, ileri bir cemiyetin o kadar çeşitli ve girift müesseselerini kurmaları ve onları idare etmekte gösterdikleri ustalık akıllara hayret vermektedir. Kalabalık şehir ve kasabalardaki sınaî, ticarî faaliyetlerin meydana getirdiği önemli miktardaki esnaf, usta ve çıkarık (işçi)ların meydana getirdikleri "İhvan" "fıtyan" yani "ahilik" ve medrese teşkilatı, Türklerin Anadolu'da kavmi hayattan millet hayatı'na geçişlerini başarıyla gerçekleştirmişlerdir. Meselâ, Büyük Alâaddin artık bir kavmin veya aşiretler topluluğunun değil, milli hayatını idrak etmiş olan

Anadolu Türk halkının milli sultanı idi. (M. Akdağ, c.1 s. 63)” Devleti göçebe militarizminden kurtarıp milli ve yerleşik, medenî bir hayata geçmek ancak bu şekilde mümkün oluyordu. (M. Akdağ, a.g.e. s. 65)

- b. Ahilikte, yiğitlikten başlayıp, Şeyhü’s Şüyuh’a kadar uzanan bir yapılanmada birinden diğerine geçişte üç temel esas hâkimdir: Hizmet, liyakat, icazet. Bu anlayış astı üste mutlak sevgi, saygı ve itaatle bağlayarak sosyal grup içinde mutlak bir otorite doğurmuştur. Sosyal gruplar arasındaki bu otorite Selçukluda ve Osmanlının ilk zamanlarında Anadolu’nun Türkleşme ve İslâmlaşmasında önemli bir görev ifa etmiştir. (Ali Torun, Fütüvvet Teşkilatının Anadolu’daki Yapılanması s. 450)
- c. Ahilerin Anadolu’yu vatanlaştırmalarındaki bir etkileri de siyasî ve idarî alanlarda kendisini göstermiştir. Şöyle ki, Moğollar’ın Anadolu’yu istila etmelerinden sonra, Anadolu şehirlerinde siyasi düzen o kadar karışmış ve bozulmuştu ki, şehirler için daima bir vali veya bey sözkonusu değildi. Bu hal şehirlerde sıkı bir teşkilâta sahip olan esnaf birliklerini, kendi şehirlerini, hatta çevrelerinin emniyetini, yiğitbaşı ve fityana korutma yoluna sevk etmiş, her şehir sanki “ahi” bir valinin idaresinde muhtar bir site olmuştu. (M. Akdağ, a.g.e s.119)

Siyasi istikrarın bulunmadığı dönemlerde şehirler Ahi birliklerine dayanarak belediye ve idari bakımdan kendi kendilerine yetecek hâle gelmişlerdi.

Ayrıca şehzadelerin mücadelelerinde de Ahiler denge unsuru olmuşlar, devletten yana tavır koymuşlardır.

- d. Anadolu’ya gelen göçebe unsurun yerleşik hayata geçmesinde bu tarihi görevi gönüllü olarak üstlenmiş olan Ahilerdir. (M. Bayram, Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, s. 133)

Gerçekten de Ahiler, göçebe hayatı terk edip de şehre inen her gence sahip çıkmışlar, onlara bir meslek öğretip işini kurmasına yardım etmişlerdir. Böylece, Anadolu’da Türk toplumunun şehirleşmesi ve şehir kültürüne uyum sağlaması, Ahilerin özverili destekleriyle sağlıklı ve sağlam bir şekilde gerçekleşmiştir. (S. Koca, s. 304)

- e. Ahiler, Anadolu’nun vatanlaşması döneminde iktisadî olarak da etkili olmuşlardır. O zaman eski Roma-Bizans harabelerinin üzerine daha güçlü bir medeniyet kurmak zorunda olan müslüman Türkler, yerli Ermeni, Rum, Yahudi unsurların ellerinde olan meslekleri kendileri de icra etmeye başlamışlardır. Böylece bu meslekte Ahi birliklerine bağlı müslüman Türkler de söz sahibi olmuşlar, Anadolu’nun iktisaden de Türkleşmesini mümkün kılmışlardır.

Bütün şehirlerde Türk Ahi Teşkilatı kurularak, şehrin ticaret ve sanayisi Ahilik geleneğine göre teşkilatlandırılıyor, iktisadi hayat bu tipik Türk içtimai-

iktisadi müessesesi sayesinde milli şehir topluluğunun elinde ve kontrolünde bulunduruluyordu. (M. Akdağ, a.g.e. s. 499)

- f. Anadolu'nun vatanlaşmasında, Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında Ahilerle birlikte diğer tarikatler camii, han, hamam, külliye, vakıf, tekke ve zaviyeler kurarak hem mimari alanda hem de coğrafyanın vatanlaşması alanında çok önemli görevler ifa etmişlerdir. Bu öncü ve önder alperenler, derviş gaziler ve Ahiler Anadolu'nun şehir, kasaba, köy, dağ, ova, ırmak... isimlerini Türkçe söyleyerek, buralara Türkçe isimler vererek coğrafyanın da vatanlaşmasını sağlamışlardır. Yeni kurulan şehirleri kendileri isimlendirmişler; Kırşehir, Beyşehir, Gülşehir, Aydın, Tokat, İçel... demişlerdir. Nehirlerini Kızıl-ırmak, Yeşil-ırmak, Aksu, Göksu gibi renklerine bakarak; bazen de eski isimlerini Türk hançeresine uydurarak Sangaryos- Sakarya; İkonyum-Konya olmuştur. Dağlar ise Kaz-dağı, Boz-dağı, Allahuekber, ya da Uludağ şeklinde söylenir olmuştur.

Özellikle belirtmemiz gereken hususlardan birisi de Ahiler, tarikatlarla birlikte Selçuklu ve Osmanlı ideal insan tipini yetiştirmişlerdir. Bu da şöyle gerçekleşti:

Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar döneminde Ahilik Teşkilatı Anadolu'da köylere kadar yaygınlaşmıştı. Ahiliğin getirdiği eğitim anlayışı ve uyguladığı sistem bu dönemlerde Türk insanının yeni bir medeniyetin öncüsü olmasını sağlamıştır. Şöyle ki, akşamları zaviyelerde insanlara fıkri, ahlaki eğitim veriliyor; kim ki iyi bir müslümandır iyi insandır anlayışıyla islâmi ruh ve şuur aşılanıyordu. Gündüzleri de iş başında meslek eğitimi öğretilerek onların üretici, vasıflı insan olmaları sağlanıyordu.

Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün içlerinde birçok kadı ve müderrislerin de bulunduğu bir tarikat olarak da nitelendirdiği Ahilik Teşkilatı'nın temel ahlaki prensipleri cömertlik, edep-haya, ibadete düşkünlük, dünyaya düşkün olmamak, nefsin esiri olmamak, iyiliği tavsiye, kötülükten men etme, helâl kazanç sahibi olmak ifade edilebilir. Ahilikte hayat boyu öğrenmek esastır. İş dışında ve iş başında sürekli bir eğitim söz konusu idi.

Ahiler, insanların yaratılış özelliklerine göre, iyi insan yetiştirmek amacıyla faaliyet göstermişlerdir. Fertteki gizli kabiliyetleri ortaya çıkarıp, Allah'a kul, Peygambere ümmet olma bilincinde insan yetiştirmek arzusundaydılar. En önemlisi de imanlarını amele dönüştürüp yeni bir hayat tarzına, yerleşik medeniyete öncülük etmişlerdir.

Ahiliğin esasını teşkil eden Fütüvvetnâmeler, dini yaşantının önemli mertebelerinden kabul edilirdi. Onlara göre Fütüvvet, iyi davranışların toplamından ibaret olan hayat tarzı idi. Bu hayat tarzı, peygamberlerin ve islâm büyüklerinin vasıflarıyla belirginleşmişti.

Ahiliğin özünde “insanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır” anlayışı ile “Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi Ahiret için çalışma” esası vardır.

Ahilik Teşkilatı’nın idealize ettiği insan tipinin özellikleri Fütüvvetnâmelerde 740 kural olarak ifade edilebilir. Bunlar sofrada adabı, su içme, konuşma, giyinme, evden dışarı çıkma, yolda yürüme, mahallede yürüme, çarşıda yürüme, alış-veriş, eve eşya getirme, eve girme, oturma, misafirlik, insan davet etme, ayakkabı çevirmek, büyükleri ziyaret etmek, hasta ziyareti, ölü evine ziyaret, mezarlık ziyareti, eğlence yerlerine gitmek, tuvalete oturmak, hamamda yıkanmak, bardağa su koymak, yatmak, uyumak ve kalkmak ve mescide gitmekle ilgili görgü kurallarıdır ki toplamı 740 kuraldır. (Y. Ekinci, Ahilik, s.37-38)

Bütün bunlara uyan “insan-ı kâmil” olarak kabul edilir. Bu kurallar eğitimin devlet görevi kabul edilmediği dönemde insanları tekke ve zaviyelerde ortak bir kültür etrafında birleştirmiş, Türkleri “kavim hayatından millet hayatına” geçirmiştir denilebilir.

Ahiler, oluşturmuş oldukları mânevî iklim, sosyal düzen, iş ahlakı, ahlak nizamı ve kardeşlik hukuku ile toplumda sosyal barışın öncüsü olmuşlardır.

Ahilik ve Ahiler hakkında bilgi veren en eski tarihî kaynaklardan birisi İbn-i Batuta Seyahatnâmesi’dir. İbn-i Batuta’dan Ahilerin Anadolu’da çok önemli fonksiyonları olduğunu öğreniyoruz. Sultan Orhan döneminde, Antalya, Burdur, Gölhisar, Lâdik, Milâs, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Ayasuluğ, İzmir, Manisa, Bergama, Balıkesir, Bursa, Görele, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu ve Sinop şehirlerini gezen İbn-i Batuta, bu şehir ve köylerin pek çoğunda Ahi tekke ve zaviyelerine rastladığını ve bunların yaşayışlarının nasıl olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“Ahiler, Anadolu’ya yerleşmiş olan Türkmenler’in yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edebsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamam mümkün değildir.” (İbni Batuta Seyahaynamesinden Seçmeler, s. 7-8)

Ahilik, XII ve XIII. asırların harp, isyan ve istilâ dalgaları arasında sanat erbabı için dinlendirici, huzur ve emniyet verici bir ocak başından başka birşey değildi. Bu sebeple Âhi zaviyelerine dar ve gerçek mânâsıyla birer iktisadî teşekkülünden ziyade, fertleri arasında sıcak ve samimi bir topluluk ruhunun tecessüm ettiği -tabir câizse kristalleştiği-müesseseler nazarıyla bakmak daha doğru olur.

Ahiliğin ön gördüğü toplum hayatı, kıymet ölçülerini henüz maddeleşmemiş bir dünya görüşünden almaktadır. (S. Ülgener, s. 68-69) O anlayışın temelinde Allah'a kulluk şuuru ve Peygamber'in öğütlediği bir ahlak nizamı vardır. Ahi birliklerinin temel tüzükleri olan Fütüvvetnâmeler bu esasları gösterir.

Ahilik aynı zamanda bir kardeşlik projesidir. Kendini insanlığa adama, kardeşin için kendi nefsinden vazgeçmedir. Fütüvvetnâmelerin özü güzel ahlaklıdır. Üçü açık, üçü kapalı diye nitelenen altı iyi ahlak ve insanlık kuralı, ferdin, diğer insanları düşünerek ölçülü ve dengeli davranmasını öngörmektedir:

Açık olan üç şey:

1. Eli açık olacak: Düşkünlere yardım için
2. Kapısı açık olacak: Konuk ve bir şey istemeye gelenler için
3. Sofrası açık olacak: Yoksullara, muhtaçlara yemek yedirmeleri için.

Kapalı olan üç şey:

1. Eline dikkat et: Hırsızlık, barbarlık, kötülük yapmamak için
2. Diline dikkat et: Yalan söylememek için, dedikodu, küfür ve hakaret yapmamak için
3. Beline dikkat et: Başkasının namusuna ve onuruna dokunmamak için (Y. Ekinci, s.52-53)

Ahilikte güvenilir insan olmak çok önemlidir. Çünkü, Peygamberin de en önemli vasıflarından birisi sözünün eri olması, emin olmasıdır. O emanete hıyanet etmez. Sözünden dönmez. “Bir eline ayı, bir eline güneşi verseler de” insanlığa doğruları söylemekten çekinmez. Ahiliğin temel değerlerinde “veren el olmak” çok önemlidir. Çünkü veren el, alan elden üstündür.

Ayrıca oluşturulan iş ahlakı ve usta-kalfa-çırak ilişkisi de toplumsal barışı sağlamada önemlidir. Ahilikteki iş ahlakı ve usta-kalfa-çırak ilişkisi maddeci sistemler gibi insanı sömürmeye değil, “kendi nefsin için istemediğini başkası için isteme” anlayışından hareket eden bir dünya görüşünün tezahürüdür. Çalışan insanın hakkını “alın teri kurumadan vermek” için bir başka boyutudur.

Diğer taraftan Ahiler, belki de dünyaya ilk defa kadınları teşkilatlandırarak (Bacıyan-ı Rum), kimsesiz genç kızları himayelerine alarak onların barınma, eğitim ve evlenmelerine yardımcı olmuşlardır. Aynı şekilde yaşlı ve kimsesi olmayan insanların da bakımı ve huzuru için çalışmışlardır. Anadolu kadınları bu sosyal hizmetlerin dışında el sanatlarında da uzmanlaşmışlardır. Ahiliğin kadın kolu şu öğütte hareket etmiştir: “Aşına, eşine, işine sahip ol!” Yani işine sahip (bilgi ve becerikli) ol ki evinin düzeni sürsün. Aşına sahip (tutumlu) ol ki ocağın hep tütsün. Eşine sahip ol ki o hep evine bağlansın, yuvan dağılmasın.

Ahiliğin temel aldığı sosyal barışın temelinde “adalet” vardır. Hak vardır, hukuk vardır.

Sosyal yardımlaşma Ahiliğin âdeta varoluş sebebidir. Bunun için Ahiler orta sandığı oluşturmuşlardır. Böylece hastalık, yaşlılık, malul olma, ölüm gibi durumlarda, yangın, sel gibi felaketlerde devamlı toplumda muhtaçların yanında olmayı dini bir görev saymışlardır.

B. Ahiliğin Devlet-i Âli Osmani-nin (Yüce Osmanlı Devleti) Kuruluşuna Etkileri

Prof. Dr. Osman Turan'a göre, Türk-İslâm tarihinin en muhteşem dönemi Osmanlıların eseridir. Onlar Millî ve İslâmî ideallerinin dâhiyene terkibi, siyasi istikrar ve sosyal adaletleri sayesinde üç kıtanın ortasında ve Akdeniz havzasında insanlık tarihinde "Nizâm-ı âlem" dâvasının en kudretli temsilcileri olmuşlardır. Osmanlılar milli, islâmî ve insani idaller üzerinde ve milletlerin kalbini kazanarak cihan hâkimiyeti ülküsünün de en sağlam bir teşkilatı haline getirdi. İslâm dininin insanlığı saadete, adalete ve insanlığa eriştirmek için ilan ettiği yüksek esaslar ve dünya nizâmı ideali de en ileri derecesini Osmanlı devrinde gerçekleştirmiştir. (O. Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s. 319)

Osmanlıyı bir aşiretten "*Cihan Devleti*" haline getiren faktörleri anlayabilmek için O'nun kuruluş dönemine, kuruluş özelliklerine, devrin şartlarına ve Ahilerin Osmanlı ile ilişkilerine bakmak lâzımdır.

Medeniyetimizin Tohum Şehri Kırşehir'den-Söğüt'e Ahilik

1243 Köseadağ mağlubiyetinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollar'a vergi veren, tâbi duruma düşmüştü. Ancak 1258'de Bağdat şehrinin Hülagü tarafından zaptı üzerine Moğollar, Anadolu ve Suriye'ye yönelmeye başlayacaklardı. Bu münasebetle 1262 yılına kadar Anadolu'da çok acı hadiselerin ceryan etmekte olduğunu görmekteyiz. Özellikle Moğollar'ın desteğiyle başa geçip Anadolu Türkmen halkına zulmeden IV. Kılıç Arslan, Moğolların fiilen Anadolu'ya girişlerine sebep olmuş ve neticede de devletin çöküşünü hazırlamıştır. Bundan sonra devlet, 60 yıl kadar sözde yaşamaya devam edecektir. Selçukluların bu felâket dönemindeki Moğol güdümüne giren ve Fars kültürü altındaki Konya'daki idaresine karşı Anadolu'da özellikle Kırşehir'de Ahilerin öncülüğünde bir direniş ve mücadele başladı. Böyle bir dönemde Anadolu Türklüğünün en mühim müesseselerinden biri olan Ahilik bu duruma karşı koymak mecburiyetinde kalacaktı. (M. Kafalı s. 126)

Kırşehir bu dönemde, ünlü tarihçi Prof. Dr. Halil İnalcık'ın tabiriyle "Türkmen Yurdu" "*Türklüğün Merkezi*" konumundadır. XIII. yüzyıl ortalarında Anadolu'nun önemli kültür müesseselerinin bulunduğu illerden biri de Kırşehir'dir. Ahi Evran, Muhlis Paşa, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Şeyh Edebâli Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelen simâlardır. Hepsisi de din ve tasavvuf alanında olduğu kadar sanat, ticaret, siyaset, edebiyat alanında birer dahi olan bu müstesna şahsiyetler Horasan erenleri adıyla doğrudan doğruya Türkistan'dan gelip Kırşehir'e yerleşmişlerdir.

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun ifadesiyle, *"tohumu anlayamazsanız şehri de anlayamazsınız. Kırşehir'e hangi açıdan bakarsanız bakınız ilim, kültür, edebiyat; hepsinin bu şehir'de nüfuz ettiğini görürsünüz. Kırşehir hususi bir şehir, Ahilik tarihe ve mekana atılan bir tohumdur. Kırşehir tohumunu anlayan bu medeniyetin de yok olmayacağını anlar. Hiçbir medeniyet tarihe tesadüfen çıkmaz. Bizim medeniyetimizin üç ayağı vardır; âlim, tacir ve emirdir. Biliniz ki, Ahi Evran bizim için bir medeniyet şaheseridir. Bizim tarihte geçirdiğimiz serüveni Ahi Evran şahsen hayatında yaşamıştır. Tek bir boyutu olan bir insan değildir. Ahi Evran hem teorik hem de pratikte olan bir insandır. Bu tohumun bereketi de Kırşehir'dir."* (18 Eylül 2012 Grand Terme Oteli, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Gala Yemeği Konuşması)

Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, "Millet ve Tarih Şuuru" adlı kitabında o dönemdeki Kırşehir'in önemini şöyle ifade eder: *"O Kırşehir ki, gerek Muzafferüddin Behramşah, gerek Caca Bey medreselerinde, tasavvuf sahasında Feleknâme, Garipnâme, Mantık-ut Tayr, Ferhenknâme, Yunus Divanı gibi Türkçe eserler meydana getiriliyordu. Bu eserler Kırşehir'den İznik-Bursa'ya yürüyen Osmanlı Devleti'nin kurucularını yetiştirdiği için, bu devlet İznik ve Bursa'yı milli kültürün en canlı merkezi haline getirmiştir."* (H. Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, s. 393)

Anâneye göre Ertuğrul Beğ ve boyu Selçuklu Sultan'ı Alaeddin Keykubad'a (1219-1237) bir muharebede (1230- Yassıçimen) yardımcı oldukları için Kırşehir-Ankara-Konya arasındaki Karaca-Dağ bölgesine yerleştirilmiştir. Söğüt'ten önce Kırşehir-Ankara arasındaki bölgede yaşayan Karakeçili aşireti Reisi Ertuğrul Beğ Ahilerin "yol arkadaşı" idi. Kırşehir'de, Ahi Evran ve Şeyh Edebali ile de görüşmüştü. 1262 yılında Sultan'ın gulam askeri ile, Moğallar, Kırşehir dışında yapılan muharebede Ahileri perişan ettiler. Ahi Evran, Mevlâna'nın oğlu Alaeddin Çelebi ve birçok Ahi ileri gelenleri şehitler arasındaydı. Bundan sonra başta Şeyh Edebali, Yunus Emre gibi şahsiyetler uç bölgesine gittiler. Ertuğrul Gazi ve Kayılar da geriye nüfus bırakmakla beraber ağırlıklı olarak Söğüt ve Domaniç bölgelerine hicret edeceklerdir. (M. Kafalı, s. 126-127) Ünlü Tarihçi Halil İnalcık da Şeyh Edebali'nin Kırşehir'den uç bölgesine giden bir Ahi şeyhi olduğunu belirtir. Anlaşıyor ki, Selçuklu Devletinden ümidi kesen Kırşehir'deki Ahiler yeni bir devletin kuruluşuna öncülük edeceklerdi.

Tarihe ve Mekâna Atılan Tohum / Söğüt'ten "Cihan Devleti"ne Ahiler

Bütün yerli ve yabancı tarihçiler *"Bir aşiretten bir Cihan Devleti"* çıkmasını hayretle karşılar. Mesela, Fernard Grenard, *"Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü"* adlı eserinde, Osmanlının küçük Asya'nın bir köşesinde, küçük bir aşiretken, büyüyerek, güçlü varlığına nasıl eriştiği, akıl almaz bir vaka olarak görür. Grenard bu büyümenin, Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebali sayesinde sağlandığını, Şeyh Edebali'nin Ahi Teşkilatı'nın mahalli reisi olarak göçebe bey ile yerliler arasında bir bağ vazifesi görerek ona yeni taraftarlar temin ettiğini, teşkilatın da

Anadolu'da çok yaygın olduğunu" ifade eder. (*F. Grenard, Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s. 36-37)

Osmanlı Devleti'nin teşekkülünde Ahilerin önemli rol oynadığını Fuat Köprülü de dikkat çekmiştir. Özellikle P. Wittek Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu Gaziler üzerine bina ettiğini vurgulamış, gazilerin de Fütüvvet ilkelerine bağlı olduklarını ve Ahi olduklarını açıklayarak Ahilerin kuruluştaki rolüne işaret etmiştir. (*P. Wittek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* (Çev. F. Bertay) S. 50-55) F. Giese ise, Osman Gazi ve yakınlarının silah arkadaşlarının bir Ahi olduklarını ortaya koymuştur. (*F. Giese, Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Meselesi*, s. 151)

Selçuklu ve Osmanlı'nın kuruluş-yükseliş döneminde etkili olan Ahi Teşkilâtı, şehir ve kasabalarda, sanayi, ticari ve iktisadi bütün faaliyetleri tanzim ediyor; dinî ve ahlakî temel ve an'aneleri ile bir tarikat haline gelmiş bulunuyordu. Bu sayede devletin hiçbir tesiri olmadan şehir esnafı ve halkı kendi kendini idare ediyor; en küçük bir mesleki suistimal, yolsuzluk ve ananeye aykırı bir harekete fırsat verilmiyordu. Bu kudretli teşkilat sayesinde ki, devletin sarsıldığı ve çöktüğü zaman ve yerlerde Ahiler idarî ve askerî vazifeleri de yaparak derhal kendi bünyelerinden mahalli idare veya hükümetler çıkarabiliyorlardı. Bunlar Osmanlı Cihan Devleti'nin millî ve islâmî derin kaynaklarını meydana getiriyorlardı. (*O. Turan*, s. 339)

Ön Asya ve Anadolu'ya birçok yenilikler getiren Türklerin, devletin ve sosyal yapının temel direği konusundaki ordu disiplini bu teşkilatı Türkistan'dan Anadolu'ya vatan tutmaya gelirken getirmiş olmalarıdır. Zira Türkler'den önce Ön Asya ve Anadolu'da bu hüviyette bir müessese mevcut değildi. Teşkilâtın bünyesindeki gençlerden müteşekkil "yiğitler" ve onların başları durumundaki "Yiğit-Başı" bu müessesenin askerî hüviyetini açıklamaya yeterlidir. Usta, kalfa, çırak münasebetleri başlı başına bir eğitim-öğretim yapısına sahiptir. Ayrıca belirli bir disiplin ve dayanışma geçerlidir. Ahiler, harp zamanında hazır ordu hüviyetine dönüşebilirlerdi. (*M. Kafalı*, s. 129)

Selçuklu devrinde iyice gelişen Ahilik Teşkilâtı, Beylikler döneminde köylere kadar nüfuz etmek suretiyle, önemli bir toplumsal ve ekonomik güç haline gelmişti. Fevkalade pragmatik bir bakış açısına sahip olan ilk Osmanlı yöneticileri de, beyliğin teşekkül döneminde onun bu gücünden yararlanma becerisi gösterdiler. (*A. Yaşar Ocak, Genel Türk Tarihi*, c.4, s. 517)

Osmanlı Devleti'nin oluşumunda Ahiliğin sağladığı diğer siyasi desteklere gelince;

Âşık Paşa-zade tarihinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Anadolu sosyal bünyesinin temelini oluşturdukları bildirilen dört zümre arasında Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri) da vardır. (Diğerleri Gaziyân-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum'dur) (*Âşıkpaşaoğlu Tarihi*)

Ahiler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük görevler üstlenmişlerdir. Osman Gazi'nin kayınpederi nüfuzlu bir Ahi şeyhi olan Edebali idi. Asıl adı Amasya Tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin'e göre İmadüddin Mustafa b. İbrahim b. İnac el Kırşehri'dir. (*Edebali, TDV. İ.A. c.10 s. 393*) Tarihçi Prof. Dr. Halil İnalcık da Şeyh Edebali'nin Bilecik'e Kırşehir'den gittiğini belirtir. (*H. İnalcık, Genel Türk Tarihi, c.5, s. 492*) Âşıkpaşaoğlu Tarihinde belirtildiğine göre Osman Gazi'ye, gördüğü rüyayı yorumlayarak Cihan Devleti felsefesini, ülküsünü kazandıran Şeyh Edebali idi; Anadolu'da yaygın olan Ahilik Teşkilatı da Osmanlı'nın teşkilatlanmasını sağlamıştı.

Osmanlı Devleti'nin maddi kurucusu Osman Gazi ise manevi kurucusu Şeyh Edebali idi. O'nun Osman Gazi'ye vasiyeti ve Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye vasiyeti Osmanlı Devleti'nin mayasını oluşturan Ahilik felsefesinin güzel bir ifadesidir.

Bilindiği gibi devletler de insanlar gibi idealleri ve inançları ile bir bütündür. İdealsiz, ruhsuz heyecansız bir insan olamayacağı gibi, devlet de olmaz. İşte Devlet-i Ali Osmanî'nin mayasını oluşturan yapı Osman Gazi'nin "*Benim hanedanımdan her kim doğru yoldan ve adaletten ayrılırsa, mahşer günü Peygamber efendimizin şefaatinde mahrum kalsın!*" cümlesiyle biten vasiyetindeki düşüncelerden kaynağını alıyordu. (*Ata, Tayyarzade Ahmed, Tarih-i Ata, s. 9-10, H. Algül, Bir Fazilet Devleti'nin Kuruluşu, s. 55-61*)

Osman Gazi'yi takip eden hükümdarlar da bu felsefeye bağlı kalmışlardır. Orhan Gazi bir Ahilik unvanı olan "*ihtiyaru'd-din*" lakabını kullanan ve şed kuşanıp, kuşatan bir Ahi idi. Vezirleri Alaeddin Paşa ile Çandarlı Kara Halil de Ahi idiler. I. Murad da şed kuşanmış bir Ahiydi ve zamanında teşkilatın başı olarak anılmaktaydı. Fetihlerde de Ahiler ve dervişler büyük rol oynamışlardır. Hatta Ahilerin yeniçerilerin prototipi olduğu savunulmaktadır. Sultan Fatih'e kadar Osmanlı Sultanlarının tamamı ve vezirlerin bir çoğu Ahi önderidir. (*N. Çığatay, Ahilik Nedir, s.7, H. İnalcık, a.g.e., s. 491*)

XIV. yüzyılın ortalarında Sultan Orhan zamanında Anadolu ve Orta Doğu'yu dolaşan kuzey Afrikalı gezgin İbni Batuta'nın bize Ahiler hakkında verdiği bilgiler Fütüvvet ilkeleriyle, tasavvufi hayatla ve esnaflıkla yakın ilişkilerini belirtmekte, Ahi birliklerinin hem şehirde hem de köylerde teşkilatlanan zanaatçı ve ziraatçı zümreleri olduğunu teyid etmektedirler. (*İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, s. 7*)

Ahi teşekküllerinin devlet otoritesinin bulunmadığı bir dönemde Anadolu'nun her yerinde siyasi ve idari müessiriyet sağladıkları ve devletin işlevlerini gördükleri bilinmektedir.

Diğer taraftan tarikatlar ve özellikle Ahiler, Osmanlı Devleti'nin oluşumunda manevi etkilerinin ötesinde fiilen de çalışmışlardır. Osmanlılar Bizans'la

yaptıkları savaşlarda başarı sağladıkça, bulunduğu yerden memnun olmayanlar için Osmanlı toprakları çekici olmaya başladı. Moğol zulmünden kaçıp Anadolu'ya gelen kitlelerin lideri konumundaki gaziler, bilginler, dervişler, şeyhler, babalar, daha Bursa'nın çevresinde toplanarak "gazâ ideali"ni desteklediler. Kuruluş döneminde beyler ve devletin diğer önde gelenleri İslâm'ın cihat anlayışını kitlelere benimsetebilmek için dinî motiflerle süslü ünvanlar kullanıyorlardı. Ertuğrul, Osman ve Orhan'ın din uğruna savaşan anlamında "Gazi" unvanını kullanmaları aynı amaca yöneliktir. Ayrıca, her biri geniş kitleleri temsil eden din ve tarikat ulularına büyük saygı gösteriyor, onları devletin önemli görevlerine getiriyorlardı. (M. Fuat Köprülü, a.g.e., s 153; H. İnalcık, a.g.e., s.480-492)

Bütün bunlar Ahi Şeyhi olan Edebali'nin öncülüğünde yapılan planlı programlı uygulamalardır. Tarikat önderleri "bey" seçiminde de söz sahibi olmuşlardır.

Osmanlının ilk dönemlerinde Osmanlıya destek veren ve örgütlenme faaliyetlerine katılan Şeyh Edebali ve oğlu Şeyh Mahmud, Dursun Fakih, Abi Şemseddin, Kasım Karahisarî, Davud-ı Kayseri, Âşık Paşa devrin önemli dinî şahsiyetleridir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Ahiler Türk kitlelerinin yeni girdikleri İslâm dine ve yeni vatan Anadolu'ya ısınıp kaynaşmalarını, yerleşik hayata intibak edebilmelerini sağlamada önemli rol oynamışlardır.

Eski inançlarla, yeni din ve inançlar, Orta-Asya'dan getirilen göçebe kültürü ile Anadolu ve Orta Doğu'daki yerleşik kültürler arasında kalan Türk Milletini kendine has mahsus yeni kültür ve medeniyet sentezine ulaştırmada öncü ve rehber olmuşlardır. Aynı zamanda, iç ve dış tehlikelere karşı kurdukları düzen ve sağladıkları güçle halkı korumuşlardır. Bu öncü, uzlaştırmacı ve koruyucu Ahi teşkilatları daha sonra tarım dışı üretim alanlarını teşkilatlandırmış, daha doğrusu kendileri esnaflaşmışlardır. Fakat bunlar sendika, lonca gibi sadece mensuplarının menfaatlerini koruyan birlikler değildi. Bir inanç ve görev birliği idiler.

Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla devlet otoritesinde meydana gelen boşluğu doldurmada toplumun düzenini büsbütün çökmekten kurtarıp yeni bir birliğe imkân hazırlamada Ahilerin payı büyüktür.

Anadolu'un bütün şehir, kasaba ve köylerine kadar yaygınlaşan bir teşkilatın bu bölge içindeki fonksiyonunun ne kadar önem taşıdığı açıkça anlaşılmaktadır. Maddî ve manevî yapısıyla, gerçek bir müslüman-Türk unsuru olduklarını bildiğimiz bu teşkilat mensuplarının Anadolu içindeki kültür ve medeniyetin oluşmasına büyük katkıda bulundukları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bilgi, sevgi, karşılıklı dayanışma, sosyal yardımlaşma, yiğitlik, kahramanlık gibi insanlar için gerekli güzel vasıfları kendilerinde toplamayı başaran Ahiler Anadolu'nun Türkleşme ve İslâmlaşmasında da başrolü oynamışlardır denilebilir. (M. Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi İslâmlaşması*, s. 128)

Yapılan mimarî eserler ise, Anadolu'nun bağrında kazınmaz-silinmez Türk-İslâm mührü olarak bu toprakların ebedi Türk yurdu olmasının anıt-eserleri olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda en büyük kuvvet dayanağı bu teşkilât olmuştur. İlk fetihlerin gönüllü öncüleri de alp erenler denilen Ahilerin kılıçlı kolu idi. Esasen ilk Osmanlı hükümdarları da bu teşkilâttan ve teşkilâtın reisi sayılıyorlardı. Osmanlı devletinin mayasının oluşturulmasında ve temellerinin atılmasında Ahilik düşüncesinin payı büyüktür. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde dayanışma ve disiplini sağlayarak devletin büyümesinde öncü olmuşlardır. Ticarete ve sanatta Türkmenlerin faal olmasını sağlayarak iktisadî büyümeyi sağlamışlardır.

Moğol baskısından uç bölgelere giden Ahiler, toplum yararını kendi çıkarlarından üstün tutan kanaatkâr fakat müteşebbis, siyasetten uzak fakat gereğinde devlet işlevini üstlenebilen insan tipini yetiştirerek Osmanlı'nın insan altyapısını oluşturmuşlardır. Oruç Beğ Tarihinde de belirtildiği gibi "*Hak'tan gelici Hakk'a gidici, dünya nimetlerine minnet etmeyici*" insan tipini yetiştirmişlerdir.

Anlaşıyor ki Ahiler, Osmanlı Devletinin kuruluşundan yükseliş dönemlerine kadar siyasî, sosyal, ekonomik, dinî, kültürel hayatlarının oluşmasında etkili olmuşlardır. Fars kültürünün hakim olduğu Konya'ya karşı Türk kültürünün cazibe merkezi olarak Kırşehir'de toplanan Ahiler ve diğer derviş-gaziler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda hâmilik yapmışlardır. Kırşehir'den uç bölgesine giden Ahi ve Vefaiye tarikatı şeyhi Edebalı de Osman Gazi'nin kayınpederi ve danışmanı olarak devletin "*Manevî kurucusu*" kabul edilir. Ahiler devletin teşkilatlanması, dinî-sosyal hayatlarının ve ekonomilerinin düzenlenmesi konusunda öncü oldukları gibi Osmanlı'nın insan alt yapılarını da oluşturmuşlardır. Onların, Oruç Beğ tarihinde ifade edildiği gibi, "*Haktan gelici Hakk'a gidici dünya malına minnet etmeyici*" yapılarıyla Osmanlı'nın "*Cihan Devleti*" olmasındaki temel dinamiklerden biri olduklarını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Anadol, Cemal, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara, 2001
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, 2. Cilt, İstanbul, 1977
- Algül, Hüseyin, *Bir Fazilet Devleti'nin Doğuşu*, İzmir, 1991
- Aşıkpaşaoğlu Tarihi, (Haz. Adsız) İstanbul, 1970
- Bayram, Mikail, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1990
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Ankara, 1997
- Davutoğlu, Ahmet II. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu Gala Yemeği Konuşması* (18 Eylül 2012) Kırşehir
- Demir, Galip, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul, 2000
- Ekinci, Yusuf, *Ahilik*, Ankara, 2011
- Giese, Friderich, *Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi*, İstanbul, 1999
- Grenard, Fernard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İstanbul, 1992
- İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler (Haz. İsmet Parmaksızoğlu) İstanbul, 1993
- İnalçık, Halil, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" Genel Türk Tarihi, C.5, Ankara, 2002
- Kafalı, Mustafa, *Makaleler*, Ankara, 2005
- Koca, Salim, "Ahilerin Türkiye Selçuklular Devrindeki Rollerini", 2. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler, Ankara, 2007
- Köprülü, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara, 1994
- Ocak, A. Yaşar "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce", Genel Türk Tarihi, C. 4, Ankara, 2002
- Oruç Beğ Tarihi, (Haz. Adsız) İstanbul, 1972
- Şahin, Kamil, "Edebali" Mad. TDVİA, C. 10, İstanbul, 1994
- Şeker, Mehmet, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, İstanbul, 1973
- Torun, Ali, "Fütüvvet Teşkilatının Anadolu'daki Yapılanması", 2. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2007
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, C. 2, İstanbul, 1978
- Ülgener, Sabri F. *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul, 2008
- Ülken, H. Ziya, *Millet ve Tarih Şuuru*, İstanbul, 1976

THE EVALUATION OF “THE DERBENT
ORGANIZATION” OF THE
OTTOMAN EMPIRE WITH AN
ORGANIZATIONAL MANAGEMENT
PERSPECTIVE: A HISTORICAL RESEARCH

Yrd. Doç. Dr. İhsan CORA

Giresun Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ

Giresun Üniversitesi

ABSTRACT

The basic aim of this study is to analyze a historical organization by using modern organization theory instruments. In the frame of this, the Derbent Organization of the Ottoman Empire has been investigated, especially to get lessons for current problems from a historical institution. As the change or the improvement of all types of organizations emerged very rapidly, intensely and radically in the previous century, still the history presents beneficial knowledge that could lead the future. The example or experience of the Derbent Organization of the Ottoman Empire reveals an successful interregional security implementation that can be used or benefited to improve current practices. This is an historical research, so just the library sources used to get data or information.

1. Introduction

Human should live and work together in a society to satisfy her/his needs and maintain her/his life. Human is born as a member of an organization and this organization is family. Family is the basical organization which is found by human. Human becomes a member of larger organizations during its growing process and finally finds herself/hisself in the organizational web of the society. Organization is a system of division of labor and coordination which provides the realization of work which a human can not succeed by herself/himself. Human achieve her/his purposes by integrating his attempes, knowledge and abilities as a group in a frame and advantages of an organizational structure (Koçel, 1984; 37).

Today, organizations have more importance than ever for human, particularly, it has more complex dimesions. It is hard to achieve success for organizations because of this complexity, and the continual change of the oragnizational environment which causes ambiguousness (Dinçer 1992; 3). Therefore, organizations plays a very important role in human life. A society without any organizations can not be imaginable. Accordingly, people maintained their lifes by founding organizations in all ages of the history. The reason for setting up organizations is needs of human. As, people can satisfy their needs easier, faster and cheaper through the medium of the organizations, which they can not achieve themselves. For example, a person can not take out a car herself/himself from mud which it is stucked in, but five man can move it from that position if they integrate their energy. This perspective reflects that organizations are the societal institutions which are established by people for the purposes of them

that can not be accomplished alone. Thus, there will be organizations whenever human exists. Today, billions of people are working to produce goods or services in all over the world; and millions of people managing these businesses. Hence, all these activities are implemented in a collaboration of economic, social, cultural, religious and political purposes which called as “organization” (Hicks, 1979; 23). Human is born in an organization, live, work, study, have fun, pray and finally die in organizations. Therefore organizations have a very important role in lives of the people.

2. The Subject, Importance, Purpose and Contribution of the Study

The subject of this study is the “Derbent” Organization which was established by our ancestors, the Ottomans. The Derbent Organization needs to be searched because of its functions as protecting caravans and trade routes against bandits, acting and operating as an internal security organization because of absence of these, and it also has a role of being an instrument of hausing or settlement policy of the Empire. As, Spain struggling with ETA, England fighting against IRA, and Turkey is also battling with PKK outlawed terrorist organization for thirty years. Turkey has been separating a significant part of its budget for this conflict. It can not be said that the high technology of transportation, communication, and unmanned space vehicle of 21st century satisfies the needs of this struggle. Yet, Ottoman Empire succeed in protecting caravans and trade routs against bandits in the Balkans, and in the Middle East while its capital in Istanbul, witout benefiting from these types of technical instruments. Hence, when we face terrorist activities of the PKK we can understand the importance and the function of the historical Derbent Organization. The question of this study is that; “are there any lessons which can be taken from the Ottoman experience of the Derbent Organization.” As it is needed to take the bow back for shooting an arrow, looking to the history will give many valuable lessons that can lead future so, worths to be focused.

As the topic is historical, so the research is qualitative which was benefited from the historical sources. Searching for the past events and facts or identifying the relation of the subject with the history makes the process a “historical research”. Every research topic has a short or long background. Therefore, a historical topic can be a subject of any researcher (Ural and Kılıç;2011;18). This study has a view of management and organization to a historical event.

3. The Definition of Derbent and the Characteristics of a Derbent Organization

The word “Derbent” comes from Persian to Turkish. This has two syllables: der, which means crossover or gate; bent, which means to keep. In dictionaries, it is defined as the crossing point between to mountains; strait, or small castles at the borders (Turkis Dictionary, TDK, 1992 ; 358). The Derbent like organi-

zations can be seen in the past Turkish states. For example, the "Ribat" in Secjuq Empire, and the "Tutkavul" in Ilhanli Sate were had the same functions with the Derbent (Keçici 2008 ; 45). Organizations effects their environment and also they are effected by their environments as social institutions. For instance, one of the most important organizations of Ottoman Empire the "Akhi" was effected by another Empire institution the "Futuvva", and took its many characteristics (Çağatay,1981;18), the Derbent organization was effected by the "Tutkavul" organization of Ilhan Satate. The Derbent organization was active in the ruling terms of Sultan Murat II (1421-1451) and and Sultan Mehmet II (1451-1481) of the Ottoman State (Orhonlu,1990;18).

The Derbents were serving at the castle like patrol points to secure crossovers, gates, or bridges. The person who was dealing with this job was called as the Derbenter (or "derbentci"). Basic tasks of a Derbenter were to provide security at the roads and mountain passes, provide road maintenance and guidance. In addition, this organization had other tasks as, to open unmanned or deserted areas for settlements, and act as a security organization. The Derbenters in a Derbent was among one hundred and five hundred, reflecting the size of the organization. Reliable or trusty individuals were chosen to employ as Derbenters. They were working in farming, agriculture or cattle breeding, and they rarely had firearms. Also, the Derbenters were exempted from any taxes (Yıldız,2006 ; 43).

The Derbents were founded at important road crossings, mountains passes or gates. There were no police or gendarmerie organization, so all of the security were provided by the Derbents at that age. The derbenters were guaranting life and property security of the people using that pass or crossing, otherwise they were forced to compensate the loss. (Orhonlu, 1990; 13). The Derbents were established especially at the deserted or unmanned areas of the country. This area could be near of a village or it could be far away from a village. These organizations were located in the junction points of important trade and military routes and mountain passes. A junction point or a central area were satisfying the conditions or the necessities to be a Derbent. Another characteristics of a Derbent Organization was its contribution to the state and the society; in other words, to the "miri" and "reaya". Places responding these necessities were chosen as the Derbents its community were appointed as Derbenter (Derbentci) (Orhonlu, 1990;10). The other suitable areas which were chosen to establish Derbents were bridges and crossing points of rivers. The people among the villagers who were living in the areas near the bridges which were constructed on unpassable rivers were appointed as Derbenter with condition of protecting passengers or caravans. Derbentes were doing their jobs at the towers or cottages that were constructed on that strait or pass. Accordingly, three or four people or more if needed, who were chosen from a Derbenter village, were pecking surrounding area from a tower or cottage that were built on a high hill.

4. The Hierarchy of the Organization and its Characteristics

The Derbents as organized institutions began to emerge from the term of Sultan Murat II (1421 – 1451), at the Ottoman Empire. The hierarchy of the organization was including the following levels: “basbug” was the head of the organization; the head of right and left columns was named as “aga”; there was a rank of head of division, and also “zabitans” as officers and as enlisted man the “nefers”. Moreover, for the managerial jobs of the Derbent Organization there was “muhtari derbent” as a head of the managerial staff and imam as responsible person for religious affairs and religious law (Orhonlu, 1990;24).

The significant point of that organizational structure was that the mass of the levels which was consist of maximum a hundred personnel. On the other hand, when the job owner died, the job was passing his son, in other words it was a hereditary occupation. Moreover, one of the interesting characteristics of the organization was the ban on the Derbenters about firearms. Although the location of the organization was the rural areas the holding fire arms were forbidden to the members.

5. The Types of the Derbent

The Derbent Organization can be analyzed by separating it into groups:

- a-) **Castles as Derbents:** The casteles which were established on important passes, gates and roads should be accepted as Derbents. These castles were on the most dangerous passes, gates or roads. For example, the Cafer Castle on the river Euphrates and the Misis Castle on the Ceyhan River were Derbents like these (Orhonlu, 1990; 24). There were Derbents on the border regions which were transformed as castles afterwards. There were castle series on the pilgrimage to Makke. There were precautions to protect pilgrimage caravans from attacks during the hadj season. For that reason, the people who were on the roads to Mecca were registered as the Derbenters. The hadj caravans coming from the Istanbul and other areas of the Anatolia were meeting in Aleppo. The caravans gathered in Baghdad, Domescus, Aleppo, and Cairo were administrated by a temporary organization (Orhonlu, 1990; 25).
- b-) **Derbent Facilities as Large Charitable Foundations (Wagfs):** There were many charitable foundations which were founded to cultivate the fertile soil of the Ottoman Empire from the early ages of the state. By the help of these charitable foundations large firms and irrigation facilities were constructed in farming or agriculture sector. For example, a large facility were established in the Eskiil district of Konya under the name of Karapinar which was a very dangerous village. The establishment consisted of a mosque, a soup kitchen, a bath, thirty nine shops, two mills, and;

the costs of these facilities were met from the incomes of eighty four villages and fields which was almost eleven thousand money (Orhonlu, 1990; 28).

Moreover, hans as large commercial buildings and caravansarays were being used as Derbents. These establishments which were constructed on trade routs near a "menzil" had very important functions for economic and social lifes of their ages. Hans and caravansarays were different in terms of shape and volume and these buildings were built in important road intersections of the Ottoman Empire. They were constructed to accomodate and relax traders and passenger during their travel. Hans and caravansarays were allowed the Derbenters to do their jobs, especially in specific hard and dangerous conditions (Orhonlu, 1990; 36).

- c-) **Derbents on Bridges:** Some bridges were constructed on passes of rivers that were on the way of caravan roads, and this shows that they had a Derbent character. The bridgers appointed to these bridgers were assigned for Derbents. They were doing maintenance and protecting bridges.

6. The Derbents and the Tasks of the Derbenters

The Derbents and tasks of Derbenters can be analysed in three groups (Orhonlu, 1990; 65). These are;

- a-) **Provide Security on Roads and Paths as a Gendarmerie force.** This security is about the order of the rural areas. There was no other internal security organization of the Ottoman Empire except military forces at the borders. This was the responsibility of the "Subasi" and "Yeniceri" military organizations of the state in the cities, but in rural areas there was no responsible institution. The derbent organization was responsible in the borders of the Derbent areas. The most important task of the Derbent organization was to fight against Bandits and protect region from their attacks. It was a way of acting as a gendarmerie. There were never firearms with them like gun while they were doing their jobs; but they were allowed to use other types of the arms like knives (all cutter tools). Rarely, they were allowed to use guns especially in very dangerous areas (Ersoy, 2008;51).
- b-) **Provide Maintenance to Roads and Protect Them.** In those ages, the transport vehicles on the roads were the mounts (animals as camel, horse, mule, monkey), hansoms, lorries, and other types of wheeled tranportation vehicles. The roads were unadoptable. The shapes of were even different because of the need of maintenance. On the other hand, the main roads as from Istanbul to Baghdad, Istanbul to Erzurum, Iran and Caucasus, and also from Istanbul to Syria, Egypt, Arabia, Iraq (to Baghdad and Basra) were

continually used by the Ottoman military so they were all in good condition. The reason for this was that, before the military mobilization the main roads were put under maintenance by special personnel. At the same time, ancillary roads were extremely unadoptable, and they were put under maintenance by the Derbent Organization (Ersoy, 2008;51).

- c-) **The Derbents that were Established to Jollify Uninhabitant Areas.** The Derbents were especially founded in uninhabitant areas, this benefited to jollify these areas as well. Therefore, these areas were transformed as suitable lands for farming and agriculture. As a result, by this way, unemployed were employed, infertile, stagnant lands were used. Finally, this process contributed to the productivity.

7. The Weakening and the Collapse of the Derbent Organization

All of the systems as mechanical, biological, and social systems face with the entropy, so the social organizations as well. Certainly, biological and social systems would survive from entropy by adopting the environment which provides negative entropy. Ibn Haldun, the famous sociologist, wrote in his book the "Mukaddime" that, the life of an organization looks like the life of a man, it ends after some ages; so the states as well (Haldun, 1990; 431); as a result of entropy.

The most important resource of any organization is the human resource. This principal or rule is important for the Derbent Organization as well. Therefore if the human resources of an organization weakens then the organization loses strength, and the process of collapse begins, inevitably. This decline process, began in the Derbent Organization because of the loss of its functions. While it was a very beneficial, efficient and effective organization in the first terms of its life cycle; it lost its contribution ability, became a dysfunctional organization after a term of misuse or corruption. People began to use this organization to avoid taxes. Being a member of the Derbent organization emerged a way of avoiding taxes and this started the decline of this institution. The process of collapse of the Derbent Organization gained momentum with the beginning of the decline of the Ottoman Empire. The Ottoman people tried to be a Derbenter to avoid rising war term taxes.

The survive of the Derbents was depending of the efficiency of tax exemption system. This was known by the administrators of the Ottoman State. Hence, they precisely tried to maintain the exemption system. The implementation of this thought was changeable. The reasons for the weakening and the collapse of the organization are as follows (Orhonlu,1990;120):

- a-) **Demanding higher taxes as a contrast to exemption system:** The Derbenters lost their concessions in terms of exemption from taxes. Accordingly, some Derbenters left their responsibilities, quitted their castles or related areas.

- b-) The administrators of the Derbents began to behave in irresponsible way, and also they were not eligible, in terms of lack of skills and abilities. The Derbent aga, basbug or head of division were the administrators. The lack of skills, abilities, and knowledge made these men serv in a inefficient level. Unfaithful Derbent heads made these institutions a center for bandits.
- c-) The derbenters became ineffective against the bandit groups. 16th and 17th centuries were remembered for the "Celali" insorgences, which were realised by the farmers that left their lands. They were supported by the Derbenters that left their Derbents or that quited. The Derbenters were serving in Derbents as groups which included five members to hundred nefers. They had right to use arms just if they were allowed. Conversely, they were continually attacked by large bandit groups that were including up to one thousand armed men, forcing Derbenters got out of Derbents. Then, the bandit were invading Derbents, after closing roads. These types of tactics are being used by outlawed terrorist organizations in this century too.

The Tanzimat term of the Ottoman Empire is important for its administrative reforms which ocured 1839. Thsesse reforms also included the destruction of the Derbent Organization which was in a very weak, bad condition. It was changed with the Zaptiye internal security organization which was established at the same time.

Conclusion

The Derbent Organization which was established and developed by the Ottoman Empire affected by other organizations. However, it was special to the Ottoman State and it was an original organization. The origins of the institution was the historical conditions of the related term, social structure, beliefs, and values. Ottoman Empire had policy to secure all its citizens' life and property whoever they are as Muslims, Christians, or from other religions. These all were accepted as "holly" by the state which comprehend man as valuable. The values hierarchy of the state consisted of human, time and environment; these were all in the high levels. This view created or formed the Derbent Organization.

The life and property security of trade caravans, passengers and people living around Derbent areas were provided by the Derbent organization. At the same time, howling wilderness, waste land or barren land were opened agriculture or farming, and by this way people benefited from them. Thus, as a result of this process, unemployed people were employed, which contributed to the economy of the country. Today, in Turkey the "koruculuk" or the village guarding system is not very successful or efficient that is used against the outlawed organization.

As the world has been changed during the centuries, there is no possibility to reestablish the Derbent Organization. The economic, social, and cultural life of the society has been fundamentally changed and improved. These developments make it impossible to revive the Derbent Organization in the same way. Indeed, there is no need to do this. As it was stated above, the Derbent Organization lived for centuries because of its accordance to social structure of the Ottoman Empire and thanks to this, the rules and law implemented more effectively and the social and economic life were put in order. Thus, to provide internal peace can not be defended as scientific without taking the thought system that founded this organization into consideration. Otherwise, we would make a mistake as ignoring a experience coming from centuries. The basical elements of these types of organizations and main charactaresitics of their thought system should be anlyazed and reevaluated (Ekinici, 2008; 14).

The Derbent Organization was acting as if a non-governmental organization (NGO) which was under the state control; and this institution was responding many social needs. As it can be learnt from the historical documents, the Derbent Organization consisted of a variety of occupations from pharmacist to shoe repairer. Therefore, it can be concluded that, these institutions had a very important, different and multidunctional role in the Ottoman social structure.

In conclusion, the Derbents are one of the important organizations which were established in a cultural structure including hans and caravansarays and reflecting the economic and social life of its term. As all of mechanical, biological and socail systems are exposed to entropy, the Derbent Organization has completed its mission, and went out of the historical stage. It should be widely argued that, how could these historical institutions and experiences beneficial to estanlish daily organizations responding current needs or requirements.

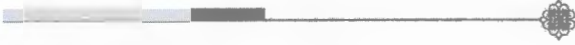
REFERENCES

- Akdağ, Mustafa (1979), Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Cilt 2, Tekin Yayınevi, Ankara.
- Cin, Halil (1985), Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.
- Çağatay Neşat (1981), Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya.
- Dinçer, Ömer (1992), Örgüt Geliştirme, Teori, Uygulama ve Teknikler, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ekinici Yusuf (2008), Ahilik, Özgün Matbaacılık, Ankara.

- Eren, Erol (1991), Yönetim ve Oragnzasyon, İ.Ü.İ.F. İşletme İktisadı Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Ersoy Ersan, (2008), Türklerde Bir İskan Siyaseti Olarak Derbent Teşkilatı.
- Halaçoğlu Yusuf (1988), XV111. Y. Yılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İkan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK yay. Ankara
- _____, (1991), 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilemsi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____, (2002), Osmanlı'da Ulaşım ve Haberleşme: Menziller. PTT Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Haldun Ibn (1990), Mukaddime, Cilt 1, MEB Yay. Çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul.
- Hicks, Herbert G. (1979), Örgütlerin Yönetimi: Sistemler ve Beşeri Kaynaklar Açısından, Çev. Osman Tekok ve diğerleri, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Karamursal, Ziya (1989), Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Keçici Ayşe Değerli, (2008), Osmanlı Devleti'nde Bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilatı, Gaziantep Üniversitesi Sos. Bil. Der. 7 (1), 44-53.
- Koçel Tamer, (1984), İşletme Yöneticiliği, İ.Ü.İşl.İkt. Ens. Yay. İstanbul.
- _____, (2007), İşletme Yöneticiliği, Arıkan Yayınevi, İstanbul.
- Köprülü, Fuat (1986), Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Orhonlu, Cengiz (1987), Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, Eren Yayınevi, İstanbul.
- _____, (1990), Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı, Eren Yayınevi, İstanbul.
- Şeker, Mehmet (1991), Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşma, Diyanet Yayınevi, Ankara.
- Tabakoğlu, Ankara (1994), Türk İktisat Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, İstanbul (1996), Türk Tarihinin Sosyolojisi, Turan Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, Hakan (2006), Haydi Osmanlı Sefere, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Ural Ayhan-Kılıç İbrahim, (2011), Bilimsel Araştırma Süreci Ve SPSS Veri Analizi, Detay yay. Ankara.

AHİLİK ANLAYIŞININ XVIII. YÜZYILDA GEDİK SİSTEMİNDEKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Mustafa Nuri TÜRKMEN

Harran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Ahilik Abbasilerin son dönemlerinde kahramanlık ve dayanışma teşkilatı olarak ortaya çıkmasından sonra, Anadolu coğrafyasındaki şehirlerde Esnaf teşkilatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniçağ'da Lonca teşkilatına dönüştükten sonra XVIII. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ise esnafa yeni bir düzen veren Gedik sistemi uygulanmaya başlamıştır. Acaba gedik sisteminde Ahilik anlayış ve ahlak normlarından ne gibi izler bulabiliriz? Ahilik esnafın geleneğinde ne kadar yer edebilmiştir? Esnafın iş ve davranışlarında hangi uygulamalarda bu ahlak normları karşımıza çıkar? Bu gibi soruların cevaplarını bu çalışmamızda bulmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Gedik Sistemi, Ahlak Normları.

ABSTRACT

After appearing as heroism and solidarity foundation at its last periods, Akhism is seen as tradesman organisation in the cities of Anatolian geography. After it was converted to Guild organisation then Gedik system, which gave a new order to tradesmen after the first quarter of XVIII th century , was started to put into practice . Well, What traces can we find in terms of Akhism belief and moral norms in Gedik system? How important was Akhism in tradesmens tradition? In which practices can we encounter these moral norms in tradesmens works and behaviours? We are going to try to find answers to these questions in this study.

Key Words: Akhism, Gedik System, Moral Norms.

Giriş

Ahiliğin temelini teşkil ettiği kabul edilen Fütüvvete benzer oluşumlar, Abbasilerde Türklerin askerî ve idari imtiyazları elde etmelerine bir tepki olarak ortaya çıktıklarını görüyoruz. Çeşitli sebeplerle devlet otoritesine karşı mücadele eden bu gurupların zaman zaman halifelerin ve devlet görevlilerinin hizmetlerine girdikleri görülmüştür¹. Bu gruplar düzenli gelir elde etme düşüncesiyle hükümet kuvvetleri içine girip, polisin olmadığı yerlerde milis kuvveti gibi hareket etmeye başlayınca tasavvufunda etkisiyle, vasıfları da değişmeye başladı. Başibozuk ayyarın yerini; yiğit, sözünde duran, yardımsever, namuslu gibi kavramları

¹ Cemal Anadol, *Türk – İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara 2001, s. 8.

çağrıştıran Fütüvvet ehli ortaya çıktı. Bu Fütüvvet ehli ruhu Anadolu'daki Alperen tipini ortaya çıkardı².

XI. yüzyılın sonlarında Nasır Lidinillah tahta geçtiğinde Abbasilerin hakimiyet alanı Bağdat ve çevresiyle sınırlıydı. Halife politik durumunu güçlendirmek, beğenilen bir kurum olan Fütüvveti düzene sokarak istifade etme amacıyla 1182 yılında Abdulcebbar adlı bir Fütüvvet liderinin elinden elbise giyerek bu teşkilata girdi. Bu dönemin mutasavvıfı Suhraverdi de bu halife vasıtasıyla bu teşkilata girmiş oldu. Halife bu mutasavvıf eliyle Fütüvvet esaslarını yeniden düzenletti. Halife Nasır çevre hükümdarlara Fütüvvet elbisesi giymeleri için fermanlar gönderdi. I.İzzettin Keykavus ilk Fütüvvet libasını giydi. Alaaddin Keykubat'ın tahta çıkmasını tebrik için Abbasi elçisi olarak gelen Suhraverdi, Fütüvvet libasını sultana giydirdi³. Selçukluda ve Anadolu Beylikleri döneminde Fütüvvet ehli olanlar kendini Ahi olarak isimlendirdiler. Feta kuralları olan güzel huylara, Anadolunun konukseverliğinin eklenmesiyle; Türk sanat ve meslek erbabının ortak ilkeleri ve davranış kalıpları Ahilik adı altında ortaya çıktı. Ahilik XIII. Yüzyılda esnaf teşkilatlarına girerek onlardan güç aldığı gibi, kendiside onları canlandırmıştır. Öte yandan köylere kadar yayılarak Alperenleri de içine almıştır. Bu dönemde devlet adamları, tarikat şeyhleri ve tüccarlarında katılmasıyla bu teşkilatın sosyal statüsünün yükseldiğini görmekteyiz⁴. Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde Ahi teşkilatından ve ileri gelenlerinden istifade edilmiştir. Osman Bey'in kayın pederi Şeyh Edebali bir Ahi şeyhiydi. XIV. Yüzyıl ortalarında, Orhan Gazi döneminde Anadoluyu gezen İbn-i Batuta Ahi birliklerinin şehir ve köylerde teşkilatlanan tasavvufa yakın, zanaat ve ziraat ehli olduğunu söylemiştir⁵. Ahilik ilkeleri şu şekilde formüle edilmiştir; eline, beline, diline sahip olmak ve elini, kapısını, sofrasını açık tutmaktır⁶.

Osmanlı Devletinin gelişmesi ve genişlemesine paralel olarak esnaf sayısı ve etnik ve dini çeşitlilik artmıştır. XVII. Yüzyılda Müslim ve Gayr-i Müslimleri aynı çatı altında toplayan lonca sistemine ve bilahare XVIII. Yüzyılda esnaf çeşidini ve sayısını sınırlayan Gedik sistemine geçilmiştir. Osmanlı devletini buna zorlayan ise bu dönemde askerlerin ve hamdestlerin esnafa karışıp nizamlarını bozmaları ve gelirlerini düşürmeleri idi⁷. Gedik terimi Osmanlıda bir mülkü veya vakfa devredilmiş dükkânı, kiralayan esnafın, mülk sahibi veya vakıf mütevellisinin izniyle yaptığı tezgâh, vitrin, dolap gibi şeylere denirdi. Osmanlı-

² Anadol, A. g. e, s. 10.

³ Ziya Kazıcı, *Ahilik*, DİA, C.I, s. 540.

⁴ Anadol, A. g. e, s. 47.

⁵ Kazıcı, A. g. e, s. 541

⁶ Anadol, A. g. e, s. 63.

⁷ Adnan Gülerman-Sevda Taştekil, *Ahi teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ankara 1993. s. 39.

larda, ticaret ve sanatla uğraşmak bazı prensiplere bağlanmıştı⁸. Herkes istediği ticaret ve sanat mesleğine giremezdi. Bunun için her esnaf ve ticaret erbabının kendi içinde teşkilatlandığı loncalara cıracı olarak girip, yetiştikten sonra imti-hanla kalfa ve usta olunur; böylece müstakil dükkân açma hakkı elde edilirdi. Ancak bunun için ayrıca, bir sanat veya ticaret sahibinin ölmesi veya işini terk etmesi üzerine, bu mesleğe ait bir dükkânın boşalması lazımdı. Çünkü Osmanlı Devleti'nde büyük şehirlerde meslek erbabının sayısı dondurulmuştu. Yani bir sanat ve ticaret ile kaç kişinin meşgul olduğu belli idi. Planlı ekonomiye uygun düşen bu usul, Osmanlılarda, esnaf ve tacirleri kontrol altında tutarak halkı pahalılık ve ihtikârdan⁹ korumak, ayrıca mallarda kalitenin muhafazası maksadı-yla yapılmıştı. Bu sebeple bir meslek sahibinin o işte çalışabilme salâhiyetinin yanında, bir de işyerine sahip olması gerekirdi ki buna "gedik" adı verilirdi. Bir usta, dükkân sahibi ile bir nevi kira sözleşmesi yaparak anlaşır; dükkâna mesle-ğiyle alâkalı olarak tezgâh, vitrin gibi ilâveler yapar, âletlerini koyar, böylece kiracının o dükkân üzerinde hakk-ı kararı, yani gedik hakkı doğardı. Bu gayri-menkul üzerinde bir nevi söz söyleme hakkıdır. Mülk sahibinin veya vakıf mü-tevellisinin izninin şart olduğu bu gedik usulünde, kiracı dükkânın kirasını ödemeye devam ederdi¹⁰.

Gedik hakkı önceden belirlenen miktarda olduğundan yenisi açılmıyordu. Bunun içinde gedik sahibi usta veya tacir, işini bıraktığında veya vefat ettiğinde, bu işi yapmaya salâhiyetli oğlu varsa, yerine geçip bu akdi devam ettirirdi. Yoksa kendisi veya vârisleri bu gedik hakkını salâhiyeti olup da işyeri boşalmasını bek-leyen bir başkasına satabilirdi. Mahkeme kayıtlarında bolca örneği olan bu du-ruma kısa bir iki örnek verecek olursak; 14 Kasım 1778 (H. 23 Şevval 1192) tarihli mahkeme kayıtlarında vefat eden kasap Mehmed'in, cülbana olan borcu-nun ödenmesi için karısı Emine binti Süleyman Hatun'un gediğinin satılmasına izin verdiğinden; gediğin kasap Mehmed Emin'e değer bahasıyla satıldığına dair ilâm kayıtlara geçmiştir¹¹. 16 Şubat 1779 (H. 29 Muaharrem 1193) tarihinde yazılan bir ilâmda Eyüb, Ohirkapı Selhanesine bağlı Vefa meydanında olan kasap dükkânının yarım gediğine sahip olan Abdullah Beşe b. Mustafa'nın ge-diği bedeli mukabilinde kasap Mehmed Emin b. Ali'ye sattığına dair kayıt bu-

⁸ Zira Osmanlı öncesi İslam dünyası, Roma dönemini aşan bir şehirleşme hadisesine şahit olmuştu. Dolayısıyla Osmanlı şehirleri bütün iktisadi v ticari donanımı ile İslam şehirlerinin bir devamıydı. Muammer Gül, İslam Şehrinin Doğuşu, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S.6, Balıkesir 2001, s. 80-83; Muammer Gül, İslam Şehirlerinin Ruhu , *Muradiye Eğitim, Bilim, Kültür Sanat Dergisi*, Yıl 7, C. 4 S.27-28 Ankara 2011, s. 236-237

⁹ Halkın yiyecek içecek gibi zaruri ihtiyaçlarını ucuz ucuz toplayıp, fırsat buldukça pahalıya satma, vurgunculuk. Bkz: Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 419.

¹⁰ Ekrem Buğra Ekinci, İslam Hukukunda Değişmenin Sınırı, Arı Sanat Yay., İstanbul 2005, s. 117-118.

¹¹ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 36, s. 11b-12a.

lunmaktadır¹². 4 Mart 1193 (H.15 safer 1193) tarihli bir diğer ilâmda ise Rumelikavağı Hisarı yakınında Fener Karyesi'ndeki fırının sahibi Ömer Beşe'nin sağlığında fırının gediğini Hiristo zimmiye sattığından ve Hiristo'da ölüp oğlu Yorgo'ya intikal ettiğinden İbrahim Beşe b. Ömer'in gedik için hak iddia edemeyeceğini belirtilmiştir¹³. Böylece gedik, zamanla bir ticarî imtiyaz halini aldığı anlaşılmaktadır. Dükkân açmak isteyen esnaf, bu gediklerden bir tanesini elde etmek zorundaydı. Böylece hem o dükkândaki kira hakkı, hem de o işi icra edebilme hakkını elde etmiş oluyordu¹⁴.

Buraya kadar naklettiklerimiz bilinenin tekrarıdır. Acaba XVIII. Yüzyıl gibi geç bir dönemde Osmanlı esnaf teşkilatında Ahiliğin ne gibi tesirleri devam etmektedir? Yukarıda zikrettiğimiz ahlak normları ne kadar caridir? Esnaf arasında nizama hangi konularda ters düşülmektedir? Nizama ters düşülen konularda esnaf nasıl tepki vermektedir? Yapılan şikayetler konusunda Osmanlı mahkemesi ne yönde kararlar almaktadır? Bu gibi soruların cevaplarını Ekim 1778- Şubat 1779 tarihli, İstanbul Mahkemesi 43 nolu şer'iyye sicilinin verileri ışığında bulmaya çalışacağız.

İlk karışımıza çıkan esnaftan bazı ustaların belgelerin diliyle "kadîmü'l-eyyâmdan beri cârî olan nizâm-ı kadîme müğayîr" hareket etmeleridir. Yani eskiden beri uygulanan kurallara aykırı hareket edilmesidir. 19 Kasım 1778 (28 Şevval 1192) tarihli ilâmda; Tulumba Şerbetçileri Kethüdâsı Mustafa'nın şerbetçi destgâhlarından bilâ veled fevt olanların destgâhlarını kendi tahrirâtıyla satmaya çalıştığı, kadîmden beri ise boşalan tezgâhların İstanbul Kadısı na'iblerinin hüccetleriyle satıldığı, bu sebepten Mustafa'nın tahrirâtına itibar olunmaması gerektiği bildirilmiştir¹⁵. 12 Ocak 1779 (23 Zilhicce 1192) tarihli ilâmda, Zincircibaşı Topaçoğlu Evanis'in İstabl-ı Amire'den gelen zincir siparişlerini kendisi yaptığı, mihimmat-ı seferiyeden top arabası zinciri yapılması gerektiğinde ise esnafa dağıttığını esnafdan bazıları şikayet etmişlerdi. Evanis ise cevabında kadîmü'l-eyyâmdan beri sistemin bu şekilde işlediğini ifade etmesi ve bunu şahitlerle desteklemesi üzerine şikayetçi olan ustaların nizâm-ı kadîme müğayîr hareket ve mu'arazaya sebebiyet vermekten men' olunmuşlardır¹⁶. 14 Şubat 1779 (27 Muharrem 1193) tarihli ilâmda, Kuruyemişçi esnafının kullandığı Malta taşlarını Taşçı Esnafının getirdiği, Kuruyemişçi esnafından Mahmud Yazıcı'nın bu taşları İzmir'den kendi getirterek esnafa satmasının Taşçı esnafının kazancına ziyan olduğu ve bu durumun nizâma aykırı olduğundan men' edilmesi istenmiştir¹⁷.

¹² İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 85, s. 23a.

¹³ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 108, s. 27a.

¹⁴ Ekinci, *İslam Hukukunda Değişmenin Sınırı*, s. 117-118.

¹⁵ İstanbul Mahkemesi 43 Numaralı Şer'iyye Sicili, İstanbul Süleymaniye Müftülük Arşivi, Hüküm: 12, s. 5a. (İstanbul Mahkemesi 43)

¹⁶ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 53, s. 15b.

¹⁷ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 88, s. 23b.

Bir diğerk husus esnaftan bazılarının kendi esnaflık hudutlarının dışına çıkıp, başka esnafı ziyana uğratmasıdır. 12 Kasım 1778 (21 Şevval 1192) tarihli ilâmda, Kantarcılar Fırını Değirmencisi Refail, Küçük Mustafa Paşa Değirmeninin, Sultanahmet İmaretine olan 27,5 kile (25 kg.) un tahsisinin yarım kilesini bir düzenle kendi fırınına kaydırarak Küçük Mustafa Paşa Değirmenine zarar vermektan nem' edilmiştir¹⁸. 21 Kasım 1778 (1 Zilkade 1192) tarihli ilâmda, İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar'da bulunan bütün fırınların ne kadar tablakârı olduğı ve hangi tablakârın nerelerde satış yapabileceğı bir diğerk kazaya geçilmemesi ve bunun aksine hareket edilmemesi üzerine anlaşmışlardır¹⁹. 27 Aralık 1778 (7 Zilhicce 1192) tarihli ilâmda ise bütün fırınların ne kadar tablakârı olduğı ve hangi tablakârın nerelerde satış yapabileceğı ve istisnai durumlar açıklığa kavuşturulmuştur²⁰. 5 Aralık 1778 (15 Zilkade 1192) tarihli ilâmda ise, Saraçhane habbâz fırını tablakârlarından Süleyman Beşe'nin kendi bölgesine kanaat etmeyip, Bayezid'e Okçularbaşında Çiftfırın olarak bilinen fırının mahallinde satış yapması esnaf arasındaki nizama ters düştüğünden bu şahıs men' edilmiş bir daha böyle yapmaması hususunda taahhüt alınmıştır²¹. 1 Şubat 1779 (14 Muharrem 1193) tarihli ilâmda, İstanbul'da Kaliçeciler Köşkü'nde Sahanlu Fırının yirmi sekiz adet iskemlesinin hangi mekanlarda olduğı tek tek sayılmış ve bazı fırınların, bazı iskemlelere müdahalesinin nizama aykırı olduğundan engellenmesi istenmiştir²².

Bir diğerk konu ise faaliyet alanları bir birine yakın esnaflar arasındaki ihtilaflardır. Saraçlar ile çitçi ve sepetçiler, bahçevanlar ile çiçekçiler, arka hamalları ile gümrük hamalları buna örnek gösterilebilir. 20 Kasım 1778 (29 Şevval 1192) tarihli ilâmda, Eskiden beri Çitçi ve Sepetçi esnaflarının Saraç esnafına yamak olduğı, Kethüda ve Yiğitbaşı seçimlerinin saraç ustaları tarafından yapıldığı, mihimmât-ı seferiye de bunlarla paylaşılmıştır. Şimdi ise çitçi ve sepetçilerin kethüda ve yiğitbaşı seçmesinin nizama aykırı olduğuk bildirilmiştir²³. Bir münakaşada hamallar arasında yaşanmıştır. 3 Aralık 1778 (13 Zilkade 1192) tarihli ilâmda, İstanbul Ağası İskeleyi arka hamalları tezkiresiz malları taşıy iken Gümrük Emmini İskeleyi arka hamallarının ise tezkireli malları taşıdığı eskiden beri böyle gelmiş iken, gümrük hamallarının tezkiresiz malları da taşımak istemelerinin nizama aykırı olduğuk bildirilmiştir²⁴. 7 Aralık 1778 (17 Zilkade 1192)

¹⁸ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 2, s. 2a; İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 13, s. 5b.

¹⁹ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 14, s. 5b.

²⁰ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 46, s. 14a.

²¹ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 14, s. 5b; İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 44, s. 13b; İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 51, s. 15a.

²² İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 65, s. 18b.

²³ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 10, s. 3a.

²⁴ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 22, s. 7b; İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 82, s. 22b; İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 82, s. 22b.

tarihli ilâmda, Üsküdar ve Boğaziçi'nde çiçek yetiştiren ve satan esnafın Bahçevanlar kethüdasına tabi olduğu, çiçek satan koltukçulardan Halil'in Kethüdalık, El-Hac İbrahim'in Yiğitbaşı olarak kendilerini zorla seçtirip, bu sıfatla çiçekçilerin ellerindeki çiçekleri alıp başkalarına satmak istemelerinin nizamı aykırı olduğu bildirilmiştir²⁵. 18 Şubat 1779 (1 Safer 1193) tarihli ilâmda ise kazaz esnafı ile boyacıların, ipek bükücülerinin, iplik boyacılarının görev alanları ve hudutları belirlenmiştir²⁶.

Esnaf ortakları arasındaki uyuşmazlıklar konusunda açık bir örneğini 20 Kasım 1778 (29 Şevval 1192) tarihli ilâmda bulabiliyoruz. Yalakabadlı Yorgaki ile Yenikapı Langalı Mustafa 1178 senesinde manavlık yapmak üzere ortaklık kurmuşlar. 1192 senesine gelince Yorgaki hesap görüp ortaklıktan ayrılmak ister. Mustafa hesap görmez ve muhatabının bir evini ve bağını işgal eder. Yorgaki mahkemeye başvurarak 1300 kuruş alacağı ve ev ve bağını geri ister. Görülen mahkeme neticesinde Mustafa'nın el koyduğu malları ve 200 kuruş vermesi, Yorgaki'nin de 1300 kuruş istemekten vazgeçmesi hususunda karar verilmiştir²⁷.

Bazı esnaf ustalarının nizamı ve ahlaka uymayan davranışlar içine girdiklerini ve bunun diğer ustaları rahatsız ettiğini görmekteyiz. 6 Aralık 1778 (16 Zilkade 1192) tarihli ilâmda Balmumcu esnafının ileri gelenleri ve ihtiyarları; esnaf ustalarından Mehmet Usta b. Süleyman'ın dili ve hareketleriyle etrafı rahatsız ettiği, belgenin kendi diliyle söyler isek "*medidü'l- lisan ve bed- zebân*" olduğu düşük kalite mumları kaliteliymiş gibi sattığı, işine hile kattığı gibi sebeplerden esnafıktan atılmasını istemişlerdir. Neticede mahkeme bu şahsın tekdi edilme- si, bir daha bu türlü hareketlerde bulunulmayacağını taahhüt etmesi, müştekilerinde şikayetlerini geri almalarını karara bağlamıştır²⁸. Bazen belgelerde şahsın iyi halli olmadığı; "*şarabü'l-hamr ve mezellet mahlülü' ahvâl*" şeklinde ifade edilmiştir²⁹. Bir diğer hükümde bir imam hakkında "*kendi halinde arzıyla mukayyed olmayıp cem'-i mahiyeti irtikâbdan mâ'adâ, mahalemizde âhara icâr olunan manâzile mechülü'l-ahvâl kimesneleri iskân ve ahalimiz beyninde ihtilâle ba'is ve badel olmağla, imam-ı merkûmdan bir vechle emin ve rahatımız olmayıp cümlemiz kendinden istikrâh eylemişizdir*" şeklinde şikayette bulunmuşlardır³⁰.

6 Ocak 1779 (27 Zilhicce 1192) tarihli ilâmda ise dikici esnafındaki huzursuzluk konu edilmiştir. Buna göre; dikici esnafından çizmecibaşı El-Hac İbrahim, tâcirler kethüdâsı Es-Seyyid Mustafa Çelebi, Yiğitbaşılar İbrahim ve Musta-

²⁵ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 29, s. 9b.

²⁶ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 129, s. 42a.

²⁷ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 11, s. 5a.

²⁸ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 28, s. 9a.

²⁹ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 57, s.16a.

³⁰ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 69, s.20a.

fa ustalar yetmiş bir ihtiyar müslîm, seksen sekiz mazbute'l esâmî zimmîler mahkemedeki hazır bulundular. Esnafından Es-Seyyid Ahmet, Es-Seyyid Hasan, Papazoğlu Esvader, Sulohan, Menalis, menhasfan ve Karagöz zimmîlerin dikicibaşı Es-Seyyid Mahmud Çelebi'yi dikicibaşıliktan attırıp, yerine kendi menfaatlerine uygun birini getirmek istemişlerdir. Esnaf kendi ifadeleriyle; *"bizler cümlemiz mezbûr Es-Seyyid Mahmud Çelebi'nin evzâ' ve etvârından, hareket ve sekenâtından hoşnud ve razı ve şükrân üzere olmalarımız ile, mebûrun dikicibaşılikta ibkâ olunması, cümlemizin muradıdır dedikten"* sonra yukarıda adı yazılan kişiler hakkında *"kendi hallerinde arzlarıyla mukayyed olmayıp, şeririmizdir ve müfsid ve daima esnafı tekdir ve taciz, hayr-ı menfâ'atleri için esnafı fırkateyn ve birbirine düşürüp, daima esnaf beyrinde nizâ' ve mücadele, bâ'is olur hâlata tasaddî, mezbûr gerek bu misillü fesadlarından, her vechile emniyetimiz ve kendi mazarratlarına takat ve tahammülümüz kalmamıştır deyu isticâ ve tedibleri iltimâs etmeleriyle, mezbûrların tedibleri re'is-i âlilerine ihale olunmuştur"* şeklinde neticelenmiştir³¹. 4 Şubat 1779 (17 Muharrem 1193) tarihli ilâmda aynı konu devam edip *"el-hâlet-i hâzihi mezbûran Es-Seyyid Ahmet ve Esvador'un fîmâba'd arzlarıyla mukayyed ve kesbleriyle meşğul olup, hilâf-ı şer'-i şerîf ve müğâyir-i nizâm-ı kadîm hareket etmemek üzere taahhüd ve hilâf-ı 'ahd hareket ederler ise kalaya ve küreğe razılar, bu vechile bizi temin ettiklerinde bizler dahi taahhüdlerini kabul ettik"* şeklindeki ifadelerle esnaf iki şahıs hakkında şikayetini geri çekmiştir³².

11 Şubat 1779 (24 Muharrem 1193) tarihli ilâmda dökmece esnafı izinsiz dükkan açan Evalik veledi Basalar'dan şikayetçi olmuşlardır³³. 24 Şubat 1779 (7 Safer 1193) tarihli ilâmda ise ütücü esnafı kethüdâları Ömer Usta'dan şu ifadelerle şikayetçi olmuş ve yerine Süleyman Usta'nın tayinini talep etmişlerdir. *"Esnafın ihtilâl-i nizâmılarına bâ'is ve tekdir ve taciz olacakları hâlete tasaddî etmekte, mutazzarır olmalarımıza bâdî ve kendinden külliyen emniyetimiz meslûb olmuştur deyu isticâ ve sûi halini ifade ve inhâ ve kethüdâlıktan azl ve yerine cümlesinin muhtar ve mü'temedi olan Süleyman ustanın tayinini istemişler."* Bu surette esnafın talebi kabul edilmiştir³⁴. Habbaz esnafı Georgi zimmiden³⁵, kundakçı esnafı Ebu Bekir Beşe ve Hüseyin Beşe'den aynı ifadelerle şikayetçi olmuşlardır³⁶.

Halkın temel ihtiyaç maddelerine hile katmak ve bu surette haksız kazanç sağlamak esnafta karşımıza çıkan konulardan birisidir. 10 Mart 1779 (21 Safer 1193) tarihli ilâmda ise halkın şikayetleri üzerine; Galata Yağ Kapanı'na gelen sade yağlara iç yağı ve kuyruk yağı karıştırıldığı, bu şekilde satılan yağlarla hal-

³¹ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 59, s.17a; İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 77, s.21a.

³² İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 73, s.20a.

³³ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 78, s.21a.

³⁴ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 93, s.25a.

³⁵ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 101, s.26a.

³⁶ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 111, s.28a.

kın mağdur edildiği söylenmiştir. Sade yağın ayrı, iç yağı ve kuyruk yağının hem cinsleri, hem de kullanım yerlerinin farklı olduğu farklı olduğu, bu sebepten yağ getiren tüccardan hile yapanlardan Müslümanların meslekten men' ve memleketlerine geri gönderileceği, zımmîlerin ise küreğe vurulacağı karara bağlanmıştır³⁷. 18 Mart 1779 (29 safer 1193) tarihli İstanbul Kadısına gönderilen bir fermanla bu konu tekraren konu edilmiş, yetkililer uyarılmış ve hile yapanlara uygulanacak cezalar belirtilmiştir. 25 Kasım 1778 (5 Zilkade 1192) tarihli İstanbul Kadısına gönderilen bir fermanla İstanbul'a koyun getiren celeplerin koyunlarının tamamını Kasapbaşına narh fiyatından teslim etmek yerine, el altından yüksek fiyata sattıkları ve halkın pahalı fiyata et satın almasına sebep olduklarından dolayı, yetkililer uyarılmış, bu şekilde hareket eden celeplerin cezaya çarptırılacağı kuvvetle vurgulanmıştır.

Sonuç olarak XVIII. Yüzyılın sonlarında Osmanlı esnaf teşkilatı, ve esnafın ahlak normlarında Ahilik anlayışını bulabiliyoruz. Belgelerde *"kadimül-eyyâmdan beri câri olan nizâm-ı kadîme müğayir ve nizâm-ı kadîme müğayir hareket ve mu'arazaya sebebiyet vermekten men"* gibi ifadeler hep geçmişe atıf niteliğindedir. Bu da gösteriyor ki Osmanlı esnafının ahlak anlayışı Ahiliğin ahlak anlayışıyla şekillenmiştir.

³⁷ İstanbul Mahkemesi 43, Hüküm: 118, s.29b.

AHİ EVREN'İN MOĞOL TAHAKKÜMÜNE BAKIŞI VE AHİLERİN MOĞOL KARŞITLIĞININ SEBEPLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

ÖZET

Ahi Evren, Türkiye Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında iktisadî, dini, siyasi ve askeri etkileri ve toplumsal rolleri oldukça bariz olan Ahi teşkilatının düşünce ve öğretisinin piridir. Ahi Evren, Moğolların Anadolu'yu işgal ettiği ve Anadolu'nun bir asra yakın İlhanlı hâkimiyeti altında kaldığı bir dönemde yaşamıştır. Bu bildirimizde Ahi Evren'in Moğol istilasına bakışı, İlhanlı hâkimiyeti dönemindeki tutumu, İlhanlı dini politikası içerisindeki konumu ve sebepleri ortaya konulmuştur.

Ahi Evren'in yaşadığı dönemdeki tarihi kaynaklar bir nevi onu yok sayarcasına ondan bahsetmemektedir. Ahi Evren hakkında daha çok menakıpname türü eserler ile sonraki dönem kaynaklardan bilgiler edinmekteyiz. Bu sebeple dönemin kaynakları titiz bir tetkikten geçirilerek onun Moğol tahakkümüne bakışını göstermek için konuyu bütünü yönleriyle ele almaya çalıştık. Öncelikle Ahi Evren'in içinde bulunduğu çevre, ilmi muhit, görüştüğü ulema ve ümera hakkındaki bilgileri, onların Moğollarla ilişkileri değerlendirilerek Ahi Evren'in tutumunu ortaya koymaya gayret ettik.

Ahi Evren'in tutumunu tespit etmenin yöntemlerinden biri de Moğol yanlısı veya İlhanlılara itaati benimseyen gruplarla diyalogudur. Bu kapsamda, Kalenderî gruplar ve işgale tepkisiz kalan Mevlevilerle ilişkilerine değinilerek Ahi Evren'in tavrı ortaya konulmuştur. Ayrıca bu tutumu belirlemede önemli etkenlerden bir diğeri de Ahi Evren'in arkadaşları ve Ahi teşkilatının Moğollara bakış açılarıdır. Çalışmamızda Ahi Evren'in Moğollara bakışını ortaya koyarken bu üç açıyı tabli ederek onun Moğol muhalifi kesimler içerisinde yer almasının sebeplerini değerlendirdik.

Ahi Evren'in Moğol muhalefetinin sebeplerini belli başlıklar altında değerlendirmeye çalıştık. İstila döneminde Moğolların Müslüman ol-mamaları, Fütüvvet teşkilatının başı sayılan Abbasi halifeliğini yıka-rak halifeyi öldürmeleri, İslam dünyasına karşı zalim tutumları ve İl-hanlıların ilk dönemlerindeki İslam karşıtı dini siyasetleri gibi dini sebepler; Fütüvvet teşkilatına rabit Selçuklu ailesine olan bağlılıkları, Alâeddin Keykubat ve II. İzzettin Keykavus'un Ahilerle olan iyi ilişki-leri, Ahi Evren'in Moğollar tarafından öldürülmesi ve halifeliği Mı-sır'da tekrar ihya ederek Sünni İslam'ın koruyuculuğuna soyunan Memluklerle ilişkileri gibi siyasi sebepler; Moğolların yağmacı tutum-ları, halka aşırı vergiler yüklemeleri, İstila ve sonrasında esnaf ve za-naatkâr ile Anadolu'nun iktisadi hayatına büyük darbe vurmaları gibi ekonomik sebepler; Anadolu halkına zalim tutumları, Ahiliğin

sosyal tabanını oluşturan Türkmen halka karşı düşmanca tavırları ve ileri gelen birçok Ahi'yi öldürmeleri gibi sosyal sebepler değerlendirilerek Ahi Evren ve Ahi Teşkilatların Moğol karşıtlığı ve nedenleri ele alınmıştır.

Giriş

XIII; yüzyılın başlarından itibaren Osmanlıların büyük bir kısmını da içine alan Anadolu tarihinde etkileri ve toplumsal rolleri oldukça bariz olan bu teşkilatın kökeni konusunda geçmişten günümüze tartışmalar yapıla gelmiştir. Bilhassa, Ahilerin müstakil bir teşkilat mı olduğu, yoksa Fütüvvet Teşkilatının Türk topraklarına girdikten sonra kazandığı yeni bir hüviyet şeklinde mi algılanması gerektiği tartışmaların temel konularından birisi olmuştur. Ahi kelimesi görünüşte, Arapça kardeş anlamına gelen “ahi” kelimesinin mütakellim “ya”sı ile kullanılışından ibarettir (Bayram, 1991: 3). Anadolu’da bu kelime Farsça çoğul eki ile çoğaltılarak “Ahiyan şeklinde de kullanılmıştır. Biz burada kavramlar üzerinde durmadan Ahiliğin ve onun evveliyatı olan Fütüvvetin Anadolu’ya gelişi ve tarihsel süreci üzerinde kısaca durarak konumuza geçmek istiyoruz.

Fityân teşkilatlarının dağınık bir yapı arz ettikleri dönemde, Abbasî Halifesi en-Nâsır Lidinillah (1180/1225), siyasî ve sosyal durumu her geçen gün biraz daha bozulan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için, bu birliklerden yararlanmayı düşünmüş; bu birliklere bir çekidüzen vermeye karar vermiş ve sistemli bir şekilde teşkilatlandırmıştır. Halife en-Nâsır Lidinillah, Fütüvvet ehlinin imam ve müktedâsı sıfatıyla, diğer Müslüman devletlerin hükümdarlarına ve Fütüvvet ehline, kendi adına şalvar giydirilmesi, şedd kuşatılması, şerbet içirilmesi ve ok atılması hakkında elçiler veya mektuplar göndermek suretiyle Fütüvveti her tarafta yaymaya çalıştı (İbnü'l-Esir, 1987: 401; Kamer-ul-Huda, 2004: 55). Bu konuda en büyük destekçisi ise, dönemin tanınmış mutasavvıfı Şeyh Şihâbeddin Ömer es-Sühreverdî olmuş ve onu siyasi elçi sıfatıyla Mısır ve Suriye gibi birçok İslam ülkelerine göndermiştir.

Türkiye Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus döneminde Fütüvvet Selçuklu topraklarına girdi. İzzeddin Keykavus, 1214'te Sinop'u ele geçirdikten sonra, fethi müjdelemek ve halifenin ihsanına mazhar olmak için hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı, pek çok hediye ile halifeye gönderdi ve halifeden Fütüvvet şalvarı istedi (İbn Bîbî, 1996: I, .175-176). Şeyh Mecdüddin İshak Bağdad'ta çok iyi karşılanmış, Halife pek çok hediye ile birlikte, Fütüvvet hırkası, Fütüvvet şalvarı ve bir Fütüvvet buyrultusu göndermiştir (İbn Bîbî, 1996: I, .176-180). Kısa bir süre sonra da Şeyh Sühreverdî'yi, İzzeddin Keykavus'un Fütüvvete kabul töreni için Konya'ya gönderdi. Şeyh Sühreverdî, başta İzzeddin Keykavus olmak üzere, bütün devlet büyükleri ve komutanların katıldığı bir törende, sultanın ve diğer

devlet ileri gelenlerinin Fütüvvete giriş törenlerini icra etti. Törende, âdet gereğince, Keykavus'a Fütüvvet elbisesi giydirilmiş ve "*Allah'ı severseniz bana tâbî olunuz ki, Allah da sizi sevsin*" mealindeki ayet okunarak, ka's-ı mürüvvet/ka's-ı Fütüvvet içirilmiştir (Koca, 1997: 65).

I. İzzeddin Keykavus'un Fütüvvet teşkilatına dâhil olmasıyla Türkiye Selçuklu Devleti idare bazında resmen Fütüvvet teşkilatına girmiş oluyordu. Fütüvvetin gereklerini, âdâbını, erkânını içeren Fütüvvet buyrultusu, bize bu dönem Fütüvvet anlayışının temel dinamikleri ve Hz. Ali'nin bu dönem Fütüvvet anlayışındaki yerini göstermesi bakımından da önemlidir. Fütüvvet-*nâme*'de her ne kadar dinî motiflere ağırlık veriliyorsa da İzzeddin Keykavus'un teşkilata girerken dinî kaygılardan ziyade siyasî çıkarlarını ön planda tuttuğu anlaşılmaktadır. Zira bu dönemde Selçuklu Devleti de otorite boşluğu açısından Nâsır'ın ilk dönemlerindeki Abbasî Devletinden farklı bir görüntü çizmemektedir. Peşin sıra yaşanan kardeş kavgaları, ülkenin bütünlüğüne, siyasî istikrarına zarar vermiştir (Turan, 1999: 225 vd.). İşte, siyasî istikrarı yeniden yakalamayı hedefleyen I. İzzeddin Keykâvus, tıpkı Halife Nâsır'ın izlediği yöntemi izlemiş, siyasî otoritesini yerleştirmede ve yaymada bu dinî ve sosyal dayanışma müessesesini bir vasıta olarak kullanmak istemiştir (Koca, 1997: 61). I. İzzeddin Keykavus vasıtasıyla Fütüvvet teşkilatının resmen Anadolu'ya girmesi, Türk kültürü tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Fütüvvet Teşkilatı, ilerleyen dönemlerde, Ahilik adıyla Türk beylikleri arasında oldukça rağbet görmüştür. I. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Türkiye Selçuklu tahtına çıkan I. Alâeddin Keykubad âdet olduğu üzere, halifeye bağlılığını arz edince, Nâsır, yeni yönetimin kurulu düzeni dağıtmayacağına dair garanti almak için, Selçuklu sarayına gönderilecek temsilci olarak yine Şeyh Sühreverdî'yi seçti. Şeyh Sühreverdî bu ikinci Anadolu seyahatinde de hedefine ulaşmış, son derece itibar gördüğü iktidar çevresini, başta Celaleddin Karatay olmak üzere Fütüvvet teşkilatına dâhil etmiştir (İbn Bîbî, 1996: I, 248, 251).

Böylece halef-selef iki Selçuklu sultanı tarafından da, siyasî veya dinî kaygılar başta olmak üzere türlü âmillerin etkisiyle büyük bir kabul gören teşkilat, sadece iktidar çevreleri arasında yayılma göstermekle kalmamış, Fütüvvetle yaklaşık aynı anlama sahip Ahilik adı altında tüccarlar, ulema, zanaatkârlar, sufiler ve halk arasında da hızla yayılmıştır. Bilhassa, I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatından kısa bir süre sonra başlayan Moğol istilasının meydana getirdiği kaos ortamı, toplum nezdinde siyasî iktidardan ziyade, Ahileri ve Ahi liderlerini ön plana çıkarmıştır. Merkezî otoritenin her geçen gün gücünü yitirdiği, 1240'taki Babailer İsyanı ve 1243'teki Köseadağ yenilgisi sonrası dönemde Anadolu'nun kasaba ve köylerinde merkezi otorite neredeyse tamamen kaybolmuş, bu otorite boşluğunu hemen her yerde kurulan Ahi birlikleri doldurmuştur. Birçoğu Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya yerleşen ve daha önce, Harzem, Horasan, Rey, Buhara ve Hoy gibi şehirlerde yaşadıkları dönemlerde esnaf ve sanatkârlık-

la uğraşan Ahi zümreleri kurdukları zaviyeler sayesinde fikirlerini yaymışlardır (Gordlevski, 1988: 197; Çağatay, 1989: 48).

Anadolu da Ahilik denildiği zaman adından en fazla söz ettiren, XIII. yüzyıl başlarında Anadolu'ya gelen ve burada Ahilik Teşkilatının kurulmasında ve yapılandırılmasında en fazla paya sahip ve ileriki dönemde de Ahilerin piri olarak kabul edilen Şeyh Nâsırüddin Mahmud el-Hoyî'dir. Bizzat kendisinin yaşadığı dönemde bu ismi kullanıp kullanmadığı bilinmemekle beraber, ilerleyen dönemde umumiyetle Ahi Evren adıyla anılan ve aynı zamanda tanınmış bir Türkmen babası da olan Şeyh Nâsırüddin Mahmud el-Hoyî, adeta Ahilikle özdeşleştirilmiştir.

Ahi Evren'in Moğol Tahakkümüne Bakışı

Ahi Evren, Moğol istilasının başlangıcından itibaren Anadolu'daki dini zümreler içerisinde Moğollara en muhalif liderlerden biri olmuştur. Moğol karşıtı birçok ulema ve şeyhten farklı olarak bizzat Moğollarla ön saflarda mücadele etmiştir. O'nun Moğol İstilasına karşındaki tutum ve konumu dönemin kaynakları bir bütün olarak ele alınıp dikkatli bir şekilde tetkik edildiği zaman açıkça görülebilir. Bunu net bir şekilde ortaya koyabilmek için de konuyu üç açıdan değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaati ortaya çıkmıştır.

Ahi Evren'in Moğol tahakkümüne bakışını izah edebilmek için çalışmamızda ilk olarak Ahi Evren'in içinde bulunduğu ilmi muhit, çevresi ve yakın dostlarının iyi tespit edilerek üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü onun içinde bulunduğu ortamın Moğollara bakışı bir nevi Ahi Evren'in bakış açısı, bu konudaki düşünce ve uygulamalarını yansıtmaya yönüyle büyük önem taşımaktadır.

İkinci olarak, Ahi Evren'in Moğol yanlısı veya Moğollarla yakın ilişkiler içinde bulunan, Anadolu'nun istilasında onlarla beraber olup yardımcı olan veya istilaya sessiz kalan gruplarla ilişkilerine bakmak gereklidir. Nitekim bu konuların iyi bir şekilde tahlil edilerek araştırılması Ahi Evren'in Moğollarla ilişkisini ve onlara karşı var olan duruşunu açıkça gösterebilir.

Üçüncü olarak da, Ahi Evren'in müntesipleri ve İlhanlı hâkimiyeti dönemindeki Ahi liderlerini incelemeye ihtiyaç vardır. Onun izinden giden öğrenci ve müntesiplerinin istila ve istilacılara bakışları bir nevi Ahi Evren'in tavrını yansıtmada ve bunu tespit etmemizde önemli unsurlardan biri olacaktır.

I. Ahi Evren ve Çevresinin Moğol Tahakkümüne Bakışı:

Fütüvvet teşkilatının Anadolu'ya girişini müteakip Mecdüddin İshak'la beraber birçok şeyh ile birlikte Anadolu'ya gelenlerden biri de Ahi Evren'dir. Anadolu'ya gelip Kayseri'de bir süre ikametinden sonra Ahi Evren'in 625/1227 tarihinde I. Alâeddin Keykubad'ın isteğiyle Konya'ya yerleştiği bilinmektedir (Şahin, 2007: 187). Alâeddin Keykubad'ın Ahi Evren ve çevresindeki Ahilerle

son derece iyi ilişkiler içerisinde olması, teşkilatın başta başkent Konya olmak üzere bütün Anadolu'da hızla yayılması ve çok sayıda taraftar toplamasıyla sonuçlanmıştır (Eflâkî, 1989a: 188-189). Ancak Alâeddin Keykubad'ın öldürülmesi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasıyla işler tersine dönmüştür. Zaten babasına muhalif bir şahsiyet olan yeni sultan, babasının her icraatına karşı olduğu gibi onun dostlarına da pekiyi gözle bakmamış, dolayısıyla her geçen gün biraz daha büyüyen Ahilerin nüfuzunu da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev bu amaçla tahkikat başlatmış ve Ahi Evren ile etrafındaki Ahileri tutuklatmış, vezir Sadeddin Köpek'in etkisiyle, Türkmen zümreleri üzerinde yoğun bir baskı kurmaya çalıştığı, çok sayıda Ahi ve Türkmen'i öldürttüğü bilinmektedir (Turan, 1999: 408-409).

Babailer isyanından yaklaşık üç yıl sonra, 1243'te Türkiye Selçuklu Devleti Köseadağ Savaşın da Moğollara karşı ağır bir hezimete uğrayınca, Anadolu'da idare fiili olarak Moğolların eline geçmiştir. Ahilerle Moğollar arasındaki ilk mücadelede hemen bu savaşın akabinde Kayseri'nin kuşatılması sırasında yaşanmıştır. Bu dönemde tutuklu olan Ahi Evren Moğollarla yaşanan mücadelede yer almasa da öğrencisi ve müntesibi olan pek çok Ahi, bu saldırıları sırasında Moğollar tarafından öldürülmüş veya esir edilmişlerdir. Özellikle Ahilerin merkezi olan Kayseri'yi zapt edince Moğollar, münhasıran Ahiler ve Bacılara ait işyerlerini, evlerini yağmalayıp, yakıp yıkmışlardır. Ahi ve Bacılara ait sanayi siteleri yağmalanıp ateşe verilmiştir (İbn Bibî, 1996: II, 74-75; Menakıb-ı Şeyh Evhadüddin Kirmanî, 1994: 71; Ebu'l-Ferec, 1999: II, 542). Moğolların Kayseri'yi ele geçirmeleri ile ilgili bilgi veren Ebu'l-Ferec, istilacıların şehre girdikten sonra burayı yakıp yıktıklarını, halkı işkencelere tabi tuttuklarını, kendilerine karşı şehri savunan on binlerce insanı öldürdüklerini, genç erkeklerle genç kızları esir ederek götürdüklerini haber vermektedir (Ebu'l-Ferec, 1999: II, 542). Birçok talebe ve esnaf arkadaşının Moğollar tarafından öldürülerek teşkilatları dağıtılan, kurdukları düzenleri bozulan Ahilerin lideri konumunda olan Ahi Evren'in Moğollara muhalif olmaması düşünülemez.

Ebu'l-Ferec'in de bahsettiği Moğolların Kayseri'yi zaptı sırasında esir aldıkları genç kızlardan biri de bacı teşkilatının lideri Fatma Bacıdır. Ahi Evren'in karısı olduğu bilinen, Evhadüddin Kirmanî'nin de kızı olduğu rivayet edilen Fatma Bacı (Kadıncık Ana) uzun bir süre Moğolların elinde esir kalmıştır. Kirmanî Menakıpnamesi'ndeki yirminci hikâyede bu konu hakkında tafsilatlı bilgiler mevcuttur. Menakıpname'ye göre Fatma Bacı, Köseadağ yenilgisinden sonra Kayseri'nin Moğollar tarafından zaptı sırasında esir alınmış ve 1259-1260 yılında Sahip Fahreddin Ali'nin sulh için Hülagu'nun yanında bulunduğu sırada Hülagu'dan özgür kalmasını istemiş ve Anadolu'ya tekrar dönmüştür (Muhammed Sivasî, 2008: 182-184). Ahi Evren'in en yakınlarından olan, adı Ahi kaynaklarında sık sık anılan ve Ahiliğin kadınlar kolu Bacı Teşkilatı'nın lideri

olan Fatma Bacı'nın 18 yıl Moğollara esir olması onun ve Ahilerin Moğollara bakışını göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Anadolu'nun Moğollar tarafından istilası sırasında hapiste bulunan Ahi Evren, 1245'te II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra saltanat naipliğine getirilen Celaleddin Karatay'ın emriyle, diğer tutuklularla birlikte serbest bırakılmıştır. Ahi Evren, hapisten çıktıktan sonra Denizli'ye gitmiş ancak burada fazla kalmamış, II. İzzeddin Keykavus'un, Sadreddin Konevi'yi aracı olarak gönderip, geri dönmesi teklifini kabul ederek Konya'ya gelmiştir (Bayram, 1991: 84-85). Yeni sultanla arası oldukça iyi olduğu anlaşılan ve ona *Letâif-i Hikmet* adlı eserini sunan Ahi Evren'in Konya'daki ikameti pek uzun sürmemiştir. Zira Mevlânâ'nın hocası meşhur sufi Şems-i Tebrîzî'nin ölümü olayından, Mevlânâ'nın oğlu ve aynı zamanda kendisinin yakın dostu olan Alâeddin Çelebi'nin ve bazı Ahilerin sorumlu tutulmaları nedeniyle (Bayram, 1991: 84-85), Ahi Evren Konya'dan ayrılmış ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin de yaşadığı Kırşehir'e yerleşmiş, burada "Ahiyân-ı Rum" adı verilen teşkilatın temellerini atmıştır.

Ahi Evren, Kırşehir'de Fütüvvetnâmelerde de belirtilen hususlar doğrultusunda kurumun esaslarını belirlemiş, yeni teşkilata daha ziyade dinî bir muhteva kazandırmıştır. Burada iken diğer sufilerle bağlantısını sürdürdüğü, zaman zaman onları ziyaret ettiği veya misafir olarak ağırladığı da kaynakların verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu sûfilerden birisi de yine aynı şehirde Sulucakarahöyük'te yaşayan Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Ahi Evren, Hacı Bektaş-ı Velî'yi görmek için Sulucakarahöyük'e gitmiş; bazen de Hacı Bektaş-ı Velî, Ahi Evren'i ziyaret maksadıyla Kırşehir'e gelmiştir (Firdevsi Rumi, 1958: 51-52; Melikoff, 1998: 119). Zira Ahi Evren'in hanımı olduğu söylenen Fatma Bacı'nın Alevî-Bektâşi geleneğinde Hacı Bektaş-ı Velî'nin tek müridi olarak kabul edilmesi, iki Türkmen şeyhi arasındaki yakınlaşmanın ve Moğollarla mücadelede aynı düşünceye sahip olduklarının en açık göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kırşehir'de yaşantısını sürdüren Ahi Evren, gerek sufi ve gerekse bir Ahi reisi ve eğitimcisi olarak teşkilatlandığı esnaf ve sanatkârlara sanat ve ticaret ahlakını öğretip, onları tek bir amaç ve tek bir çatı altında toplamak suretiyle Moğol istilası altında her geçen gün biraz daha kaosa sürüklenen Anadolu'da bir güven ve huzur ortamı geliştirmeye çalışıp, Ahilere yaşama ve direnme gücü aşılarken, (Çağatay, 1989: 84) bir taraftan da, *Tabsira, Menâhic-ı Seyfi, Metailü'l-İman* gibi eserlerini kaleme almıştır (Bayram, 1991: 66-68). Köseadağ'dan sonra Moğollara karşı savaştıkları, askeri ve ekonomik güçleri bulunduğu için teşkilatları büyük ölçüde Moğollar tarafından dağıtılan Ahiler, olumsuz siyasi şartlara rağmen Kırşehir'de güçlenerek kısa süre içerisinde Anadolu'nun hemen her bölgesine yayılmıştır. Debbağların pîri olarak kabul edilen Ahi Evren'in 1261-1262 yılındaki ölümüne kadar ömrünün son 14 yılını Kırşehir'de Ahileri teşkilatlandırmak ve Moğollara karşı mücadelelerini organize etmekle geçirmiştir.

II. Gıyasuddin ölünce yaşları küçük olan üç oğlu adına ileri gelen devlet adamlarından “Naibu’s-saltana” makamında bulunan Celaleddin Karatay idareyi elinde bulunduruyordu. Daha sonra kardeşlerden Alâeddin, Moğollarla resmi görüşme için giderken yolda öldürülünce II. İzzeddin Keykavus ile IV. Rükneddin Kılıçaslan’ın müşterek saltanatları Celaleddin Karatay’ın ölümüne kadar sürdü. Celaleddin Karatay (1254) de ölünce kardeşlerden IV. Rükneddin Kılıçaslan kendisine bağlı olan devlet adamları ile birlikte Kayseri’ye gitti ve kardeşi II. İzzeddin ile saltanat mücadelesine başladı. II. İzzeddin 1254’te Konya’da iktidarı ele alıp Moğollar ve Moğollar tarafından destek gören kardeşiyle mücadeleye başladı. Keykavus’un veziri olan Kadı İzzeddin Muhammed, Moğolları Anadolu’dan söküp atmaya düşüncesiyle (İbn Bibî, 1996: II, 133-135), Moğollara karşı savaş hazırlığı için 1255’te Kırşehir’e gidip (İbn Bibî, 1996: II, 140), Ahi lideri Ahi Evren ile görüşmesi Vezir Kadı İzzeddin’in yapacağı savaşta Ahilerin gücünden yararlanmayı planladığını göstermektedir. Ahi Evren Şeyh Nâsirü’l-Din, 27 Kasım 1255’te dostu Sadru’l-Din Konevi’ye yazdığı bir mektupta Kadı Mecdüddin (Kırşehirlî), Necmü’l-Din (Kırşehirlî), Mahmud Beg, Atabeg (Fahrüddin Arslandoğmuş), Hazret-i Vezir (Kadı İzzü’l-Din) ve Emir; Bedru’l-Din Yalmanî ile bir toplantı yaptıklarını yazmaktadır (Bayram, 1979: 18-20). Bu durum Ahilerin lideri Ahi Evren ve dostu Konevi’nin Vezir Kadı İzzeddin’in Moğollar’a karşı başlattığı mücadeleyi desteklediklerini göstermektedir. Aynı yıl içinde Sadreddin Konevi’nin de Kırşehir’e gittiğini gene İbn Bibî’de söylemektedir (İbn Bibî, 1996: II, 140).

Ahilerin istila döneminde Moğollara karşı mücadeleleri, Sultan Hanı yenilgiyle (1256) sekteye uğramış ve ikinci defa Moğollardan ağır bir darbe yemiştir. Sultan Hanı savaşının akabinde Baycu Konya’ya gitmiş ve orada Mevlânâ ile görüşmüş, Mevlânâ’nın himmetiyle -Mevlevî kaynaklara göre- Konya Moğolların yağma ve katliamından kurtulmuştur (Eflâkî, 1989a: 283-284). Bu sırada Hûlâgû Han, Bağdat seferi hazırlıkları içinde olduğu için Anadolu’daki orduyu da çağırarak, Baycu Noyan da Sultan Hanı savaşından sonra Konya’da fazla duramayıp Anadolu’yu terk etmek zorunda kalmıştır. Bunu fırsat bilen II. İzzeddin Keykavus Moğolların önünden Batı Anadolu’ya kaçmışken tekrar Ahi ve Türkmenlerin desteğiyle Orta Anadolu’ya dönmüş ve Moğollarla mücadeleye başlamıştır.

Bu olaylar cereyan ettiği sırada 1257’de II. İzzeddin’e ithaf ettiği *Letaif-i Hikmet* adlı eserinde Ahi Evren, bu sultanı savaşa teşvik etmekte ve onu son ümit olarak görmektedir (Ahi Evren, *Letaif-i Hikmet*, 168b).^{Ahi} Evren aynı eserinde Eyyübi Hanedanı’nın son şehzadesi olup Adıyaman havalisinde hüküm süren Melik Adil’in oğlu Kâmil’i (1260) de övmekte ve zımnen Keykavus’a Moğollara karşı onunla ittifak etmesini öğütlemektedir (Ahi Evren, *Letaif-i Hikmet*, 182a). Fakat II. İzzeddin’in Ahilerin büyük desteğiyle gösterdiği mücadele çabaları da boşa gitmiş, Moğol ve Moğol yanlılarının yardımlarıyla IV. Rükneddin Kılıças-

lan 1260'da tek başına Konya'da tahta geçmiştir. Bundan sonra Moğol yanlısı olan bu yeni iktidarın Ahi Evren'e ve Ahilere rahat vermeyeceği tabii idi. Hemen ardından bu yeni iktidar kendisine karşı olan güçlerle ve bu arada Ahilerle mücadeleye başlamış, Moğol dini siyasetine uygun faaliyetler de bulunmuşlardır.

Anadolu'daki Türkmen isyanlarını teşvik eden onlara destek veren din âlimlerinden bir diğeri de dönemin büyük müderrislerinden biri olan Sadreddin Konevi'dir. Sadru'd-din Konevi'nin Moğolların zulmünden kaçıp orada onlarla mücadele eden uç bölgelerdeki Türkmenlerle münasebeti olduğunu Aksarâyî bize bildirmektedir. Burada Aksarâyî, Sadreddin Konevi'nin etrafında mutasavvıflık iddiasında olan hilekâr bir taifeden bahsetmektedir (Aksarayî, 2000: 69). Bu hilekâr taife dediği uç bölgelerdeki Türkmenlerden başkası değildir. Bütün bunlar, Türkmen çevrelerin Sadru'd-din Konevi'ye yakınlığını Konevi'nin de onlar gibi düşündüğü ve Moğollara karşı aynı safta olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Moğollarla mücadele eden Türkmen şeyhlerle de mektuplaştığı bilinen Sadru'd-Din Konevi'nin Ahi Evren ile olan yakınlığı ikisinin de Moğollara karşı mücadelede aynı safında yer aldığını göstermektedir.

Ahi Evren Şeyh Nâsırü'd-Din Mahmud, dönemin ileri gelen ulema, ümera, şeyh ve dervişleri ile yakın dostluklar kurmuş Moğollara karşı mücadelede onlarla aynı safta yer almıştır. Anadolu'daki Moğol tahakkümüne karşı olan Sadru'd-Din Konevi, Kadı Mecdüddin Kırşehrî, Necmü'd-Din Kırşehrî, Mahmud Beg, Atabeg Fahrüddin Arslandoğmuş, Vezir Kadı İzzü'd-Din, Kadı Sırâceddin Mahmud el-Urmevi, Kadı Celâleddin Habib, Fahrüddin Güçbeği, Zahireddin b Nureddin Karaca, Kadı Taceddin Hoyî ve Emir Bedru'd-Din Yalmanî gibi birçok ulema ve ümera ile Hacı Bektaş Veli, Necmeddîn Dâye, Şeyh Edebali, Fahrettin Irakî, Zeynü'd-din Sadaka, Müeyyidüddin Cendî, Abdurrezzak Kâşânî ve Saîdüddin Fergânî gibi şeyh ve dervişler ile yakınlığı Ahi Evren ve çevresinin Moğol muhalifliğini açıkça ortaya koymaktadır.

II. Ahi Evren'in Moğol Yanlısı Dinî Zümrelerle İlişkisi:

Ahi Evren'in Moğol tahakkümüne bakışı ve Moğol karşıtlığını delillerinden biri de Moğol yanlısı veya Moğollarla yakın ilişkiler içinde bulunan, Anadolu'nun istilasında onlarla beraber olup yardımcı olan veya istilaya sessiz kalan gruplarla ilişkileridir. Moğol yanlısı dini zümreler denildiği zaman şüphesiz ilk akla gelen kesim Kalenderilerdir. Kalenderî gruplar (Cevlâki, Haydarî, Rufaî) daha Anadolu'nun istilası sırasında Moğolların yanında yer almışlar, savaşlarda onlarla beraber olup yardımcı olmuşlardır. Köseadağ Savaşında Moğol ordusunun ön saflarında Cavlâki dervişler bulunuyordu. Keza Köseadağ yenilgisinden sonra Moğollar Kayseri'yi muhasara ettikleri zaman Cavlâki dervişler Moğollarla birlikte şehrin surlarından gedik açmaya çalışıyorlar ve mancınıklarını kullanıyorlardı (İbn Bîbî, 1996: II, 73). Hatta İbn Bîbî, Kayseri'nin en muhkem surlarının halkın sağlamlığı ve geçilmezliğine kesin olarak güvendiği, güvenliğini

Ahilerin sağladığı dericiler çarşısı tarafındaki bu surlara karşı Moğolların üç mancinik kurduğu ve bu mancinikleri Kalenderîlerin kullanıp 15 gün süreyle bu burçları dövdükleri ve yine Kalenderîlerin yoğun gayretiyle burçlarda büyük delikler açıldığını zikreder (İbn Bibî, 1996: II, 73). Özellikle Ahilerin büyük kayıp verdiği Kayseri kuşatmasında kalenderîlerin tutumu Ahilerin nefretine sebep olmuştur.

Kaynaklarda Ahi Evren'in çağdaşı olan ve Anadolu Kalenderî gruplarını ileri gelenlerinden Cavlakî Şeyhi Ebubekir Niksari, Şeyh Ömer Gırîhî, Hacı Mübarek Haydarî, Şeyh Muhammed Haydarî ve Aybek Baba gibi dervişlerle ilişkilerinden bahsetmemesi Ahi Evren'in Moğol yanlısı dini zümrelerden uzak olduğu ve onlara iyi gözle bakmadığının kanıtıdır. Ahilere yakınlığı ile bilinen ve bu dönemde yaşamış, zamanının bütün bu kalenderî şahsiyetlerini tanımış olan *Fustât'ül- Adâle* yazarı İbn'ül-Hatîb'e göre ise bu zatlar asla makul kişiler olmayıp, İslam dairesinin dışında kalan aşağılık mahlûklardır şeklinde tavsif edilmektedir (Turan, 2010: 537-538). Ahi Evren ve Ahilerin hem dini hem siyasi hem de iktisadi açıdan tepki gösterdikleri kalenderî guruplarla karşı tutumları Anadolu'daki dini siyasetleri gereği onlarla iyi ilişkiler içinde olan Moğollara gösterdikleri tutumla aynı paraleldir.

Ahi Evren'in zamanın mutasavvıflarından Mevlânâ Celaleddin-i Rumî ile ilişkileri konusunda kaynaklarda olumlu bir kayda rastlanılmamaktadır. Ahi Evren ile Mevlana arasında meşrep yönünden ayrılık olduğu gibi aralarında erkân ve usul yönünden de büyük farklılıklar bulunmaktadır. Aralarındaki önemli farklardan biri de tasavvufî yolda manevî makamlara ulaşmada tercih edilen yol ve yöntem farkıdır. Mevlana, enfûsî dediğimiz nefsi ve şeytani duygu ve düşüncelerden benliği arındırarak seyr-i sülûğünü tamamlama metodunu tercih ederken, Ahi Evren, afakî dediğimiz eserden yola çıkarak eserin sahibine ulaşma, eşyanın esrarını ve güzelliğini temaşa ederek yaratanın celal ve cemaline ulaşma usulünü benimser (Gölpınarlı, 1963: 110-119).

Anadolu'nun Moğollar tarafından işgal edilmesine sessiz kalan ve Moğollara itaati savunan bir anlayışa sahip olan Mevlevîler tutumlarından dolayı Moğol muhalifi dini zümreler tarafından eleştiri ve tepkilere maruz kalmışlardır. Mevlevîler bu tutumlarından dolayı meşreplerini yaymada Moğollar ve Moğol yanlısı ümera tarafından da büyük destek görmüşler ve Anadolu'nun Moğol hâkimiyeti döneminde büyük nüfuz elde etmişlerdir. Mevlevî kaynaklarının Ahi Evren ve Ahi Ahmed gibi ileri gelen Moğol muhalifi Ahi liderlere iyi gözle bakmaması; buna mukabil Kalenderî guruplara itibar etmeleri, İlhanlı dinî siyasetinin bir sonucu olarak düşünülebilir.

Moğolların Anadolu'da uyguladıkları dinî politikalarından biri de muhalif olan dinî zümre veya gurupları kendilerine yakın gördükleri muhalif olmayan guruplar içerisinde sindirme siyasetidir. Bu asimilasyon siyaseti Moğol karşıtı olup

onlarla hem fikrî ve siyasi, hem de askeri mücadeleye giren Ahiler üzerinde uygulamışlardır. IV. Rükneddin Kılıçaslan 1260'da tek başına Konya'da tahta geçmesiyle bu dönemde Moğolların emrinde olan Pervane Süleyman, Sahip Ata Fahrü'd-din Ali ve Vezir Tacü'd-din Mu'tez üçlüsü ülkeyi yönetmeye başlamışlar, (Aksarayî, 2000: 55-56; İbn Bibî, 1996: II, 163-167; Menakıb-ı Şeyh Evhadüddin Kirmanî, 1994: 71-72) Sultandan bir ferman alarak, bu ferman gereğince bütün ülkede Ahilerin ve Türkmenlerin ellerinde bulunan iş yerleri, medrese ve zaviyeleri ellerinden alınıp Moğol yanlısı Kalenderî dervişlere, Moğol muhalifi olmayan Mevlânâ'ya veya Mevlânâ'ya yakın kişilere verilmesine karar alınmış ve bu karar uygulamaya geçirilmiştir. Moğol ve Moğol yanlısı idarecilerin uygulamaları Kırşehir'de Ahi Evren Hâce Nâsirü'd-din ile yakınlarının direnişe geçmesine sebep olmuş, Moğolların Kırşehir emiri Nuru'd-din Caca, Kırşehir'deki bu isyanları bastırmaya memur edilmiştir. Cacaoğlu Nuru'd-din, Kırşehir'deki bu ayaklanmayı bastırması ve burada bulunan Ahileri tamamen kılıçtan geçirmiştir (1261)(Aksarayî, 2000: 56). Moğolların Ahilere karşı uyguladığı bu asimilasyon politikası Moğol yanlısı Selçuklu idarecileri tarafından devam ettirilmiş, Aksaray, Ankara, Sivas, Tokat, Çankırı, Denizli, Karaman ve uç bölgelerde de Kırşehir'dekine benzer ayaklanmalar ve iktidarın uygulamalarına karşı direniş hareketleri baş göstermiştir (Aksarayî, 2000: 55-56; İbn Bibî, 1996: II, 164-165).

Kırşehir'deki Ahi Evren Hâce Nâsirü'd-din ve beraberindekilerin isyanları bastırıldıktan sonra, Ahi Evren'in ve talebelerinin tasarrufunda bulunan Konya'daki Hanikâh-i Ziya ve Hanikâh-i Lâlâ'nın Ahilerden alınıp, Mevlânâ'nın dostu Hüsamü'd-din Çelebi'ye verildiğini ve buradaki Ahilerin Hüsamü'd-din Çelebi'ye bağlanmaya zorlandıklarını Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Arifin*'inde ve Mevlânâ'nın mektubunda görülmektedir (Eflâkî, 1989b: 169-173; Mevlânâ, 1963: 115-116). Eflâkî, Hanikâh-i Ziya'nın Ahilerden alınışı sırasında Ahilerin ayaklanmalarını anlatırken buradaki Ahilerin Hüsamü'd-din Çelebi'ye bağlanmaya mecbur tutulduklarını ve Ahilerin de buna karşı direndiklerini yazmaktadır. Hüsamü'd-din Çelebi'nin Hanikah-i Ziya'da şeyhlik seccadesine oturma töreni sırasında orada bulunan Konya Ahilerinin lideri konumunda olan Ahi Ahmed, serilmiş bulunan seccadeyi toplayarak "*Biz bu adamın şeyhliğini kabul etmiyoruz*" diyerek Hüsamü'd-din Çelebi'nin şeyhliğini kabul etmediklerini ifade etmiştir. Fakat sonunda devlet zoru ile bu iki hanikahın şeyhliğinin Hüsamü'd-din Çelebi'ye verildiğini Eflâkî bildirmektedir (Eflâkî, 1989b: 170-173).

Moğolların Ahileri sindirme politikalarına yönelik olarak yapılan uygulamalar Mevlânâ'nın muhtelif mektuplarında da görülmektedir. Ahilere ve Ahilere yakın çevrelere ait müesseselerin ellerinden alınmasına dair olan bu mektuplarının birinde, Nusratu'd-Din Hanikahı'nın Şeyh Hamidu'd-Din adında birine verilmesini Pervane Süleyman'dan istenmektedir (Mevlânâ, 1963: 102-103). Sahip Ata'ya yazdığı bir başka mektupta da Ahi Gühertaş Tekkesi'nin Şeyh Cemalu'd-Din'e verilmesini (Mevlânâ, 1963: 164-165), bir mektubunda da

Karatay Medresesi'nin Efsahu'd-Din adında birine verilmesini istemektedir (Mevlânâ, 1963: 137-138). Diğer taraftan Eflâkî de Tokar'ta Hoca Münir Hanikahî'nin sahiplerinden alınıp Mevlevilerin emrine verilmesini hikâye etmektedir (Eflâkî, 1989b: 347-348). Keza Sivas'ta da Ahilerin lideri olan Erzurumlu Hoca'nın Sivas'tan kovulmaya çalışıldığını, Ahilerin ayak takımı, halkla birleşip karşı koyduklarını, Mevleviler aciz kalınca da Moğol komutanı olan Sivas Emiri Arap Noyan'ın askerleriyle yardıma geldiğini ve böylece duruma hâkim olduğunu yazmaktadır (Eflâkî, 1989b: 259-262). Eflâkî birkaç gün sonra Erzurumlu Hoca'nın öldüğünü Ahi Divane ve diğerlerinin de tövbe edip mürit olduklarını da sözlerine eklemektedir (Eflâkî, 1989b: 262).

Eflâkî birçok Ahi için başlangıçta Mevlânâ'ya muhalif iken, sonradan Mevlânâ'nın büyüklüğünü ve kerametlerini görüp, tövbe edip kul olduklarını bildirmesi de aslında İlhanlı dini politikasının sözünü ettiğimiz uygulamalarının sonuçlarını ifade etmektedir. Mevlânâ'nın bazı devlet büyüklerine, özellikle Pervane Süleyman, Sahib Ata ve Tacü'd-din Mu'tez'e, ya bir Ahinin veya Ahilerin taraftarı olan birinin bağışlanmasını istemesi (Mevlânâ, 1963: 28-29, 147-149), Moğol baskıları sonucunda başta Moğollara muhalif olmayan gruplarla farklı zihniyetteki Ahilerin ve Ahilerden yana olan kişilerin zamanla Moğol muhalifi olmayan gruplar içerisinde yer aldıklarını göstermektedir. Hanikâh-i Ziya'nın Hüsamü'd-din Çelebi'ye verilmesi sırasında ayaklanan Ahiler arasında başlarında da Ahi Ahmed olmak üzere Ahi Çoban, Ahi Kayser ve Ahi Muhammed-i Sebzvari gibi ileri gelen Ahiler bulunmaktadır (Eflâkî, 1989a: 600-601). Aynı şekilde İlhanlılar bu dini siyasetlerini Bektaşilere, Kübrevilere ve Ekberilere de uygulamışlar ve Hacı Bektaş-ı Horasanî, Fahreddin Irakî ve Müeyyidüddin Cendî gibi şeyhlerin de sonunda geri plana çekilmesini sağlamışlardır. Ancak bu mücadelede Ahi Evren hiç geri adım atmayıp Moğollara karşı her zaman en önde hareket ettiğinden Moğollar tarafından şehit edilmiştir. (1271-1272)

III. Ahi Evren'in Müritleri ve Ahi Liderlerinin Moğollarla İlişkisi:

Moğollarla mücadelenin bayraktarlığını yapan Ahi Evren'in şehit edilmesinden sonra halifeleri ve ileri gelen Ahi liderleri Moğollara karşı mücadelelerini devam ettirmiştir. Ancak onun ölümü var olan mücadelenin gücünü zayıflatmıştır. Moğol iktidarının Türkmen ve Ahi çevreler üzerindeki şiddetli fikri, siyasi ve ekonomik baskıları karşısında pek çok Ahi ve Türkmen ileri gelenlerin uç bölgelere göç ettikleri görülmektedir. Çok sayıda İlim ve fikir adamlarının da Mısır ve Suriye'ye göçtükleri zikredilmektedir. Müesseseleri ellerinden alınan, davar sürüleri ve servetleri müsadere edilen ve Moğol yanlısı zümrelere bağlanmayı reddeden Ahilerin, devletin takibatının ulaşamadığı uç bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Büyük topluluklar halinde Bizans topraklarına göçenler olduğu gibi Karadeniz'in kuzeyine yani Kırım ve Kıpçak iline göçler de

olmuştur. İbn Battûta, Ahi Bıçakçı adlı Anadolu'lu bir Ahinin Deşt-i Kıpçak'ta mesleğini yürüttüğünü zikreder (2004: 243).

Nureddin Caca'nın Kırşehir'de gerçekleştirdiği Ahi katliamından sonra Osman Gazi'nin kayın pederi Edebalı, oğlu Ahi Mahmud, yeğeni Ahi Hasan, Ge-yüklü Baba ve Abdal Musa'nın da bu katliamdan kurtulup uç bölgelere göçtük-leri görülmektedir. Kırşehir'den göçenler, Kırşehir ve çevresinde kalanlarla ilgi-lerini kesmeyip Nureddin Caca ile mücadelelerini sürdürdükleri de anlaşılmak-tadır. Nitekim Ahi Evren Şeyh Nâsırü'd-din Mahmud'un karısı olduğu söyle-nen Fatma Ana (Kadıncık Ana), uçlardaki Türkmenlerle irtibat kurduğu Abdal Musa ile gizli siyasi ilişkilerden dolayı Nureddin Caca tarafından takibata uğra-dığı ve bu siyasi baskılara dayanamayarak Sulucakarahöyük'e göçmek zorunda kaldığı rivayet edilmektedir (Aşıkpaşazade, 1970:221-222; Tarım, 1938: 103-105; Elvan Çelebi, 1995:162 (yp.108b 1907 nolu beyit). Bu bilgileri Eflâkî'de teyit etmekte ve Mevlânâ'ya düşman olan kişilerin göç ettiklerini çeşitli vesile-lerle bildirmektedir. Bu cümleden olarak Uç Beyi ve Uç bölgelerde Türkmen ve Ahilerin en büyük koruyucusu durumunda olan Mehmed Bey Hûlâgû Han'ın emri ile öldürülmüştür (Aynî, 1987 I, s.321-324). Eflâkî'nin eserinde iki yerde adı Ahi Evren Şeyh Nâsırü'd-Din ile bir arada geçen ve Mevlânâ'nın muarızla-rından olduğu belirtilen, Sipehsalar'ın eserinde de adı bir defa anılan Seyyid Şerefü'd-Din'in de Şam'a göçtüğünü Eflâkî bildirmektedir (1989a: 127-128). Bu da gösteriyor ki Türkmen çevreler sadece Uç bölgelere değil başka yerlere de göçmüşlerdir. Memlûkların Türkmenlerle siyasi ittifakı pek çok kimselerin onların ülkesine sığınmasına yol açmıştır.

Moğolların Anadolu'da uyguladığı dini siyasetlerinin Ahiler üzerindeki bas-kıları artırmasıyla oluşan tehcir hareketi sadece uç bölge ve komşu devletlere göçle sınırlı kalmamış, Moğol baskılarının daha az hissedildiği merkezden uzak köylere de bir kaçışın yaşandığı görülmektedir. Daha ziyade şehirlerde teşkilat-lanıp faaliyetlerini gösteren Ahiler özellikle 1260 yıllarından sonra Moğol ta-hakkümünün şehirlerde daha çok hissedilmesiyle beraber köylere de yayılmaya başlayıp buralarda da teşkilatlanmışlardır. Ahi Türk'ün kardeşi Ahi Başara Kon-ya'da ikamet etmekteyken 1256 da Moğolların Konya'yı işgal etmesiyle Kon-ya'dan göçtüğü ve bugün Konya'ya 40 km kuzeyinde bulunan Başara köyüne yerleştiği bilinmektedir. Aynı şekilde Niğdeli Kadı Ahmed, Türkmenlerin ve Ahilerin köylere kaçmış olduklarını bunlarında yakalanıp yok edilmeleri gerektiğini yazmaktadır (Kadı Ahmed, .21b, 108a).

Moğollar gittikleri yerlerde kendilerine karşı koyabilecek güçleri yok etmeyi siyasetlerinin prensibi haline getirmişlerdir. Anadolu'da da Ahi ve Türkmenlerin gücünü kendileri için tehlikeli görmüşler ve sürekli olarak Selçuklu Devleti'ni Ahilerle mücadeleye sevk etmişlerdir. Tasavvufi bakımdan Kalenderliği ve Mev-leviliği, dini bakımdan da Şîliği destekleyerek Türkmenlerle mücadelede onla-

rın gücünden yararlanmaya çalışmışlardır. İlhanlılar bu sebeple de kendilerine yakın gördüğü gruplara her türlü destek ve yardımda bulunmuşlar, dini zümrelerin birbirlerine karşı gösterdikleri muhalefetten yararlanarak kendilerine muhalif olmayan tarafı destekleyerek tahakkümlerine karşı mücadele eden tarafı da sindirmişlerdir.

İlhanlılar Anadolu'da uyguladıkları dini politikalarında bunu temel düstur edinmişler muhalifleri kendilerine yakın gruplar içerisinde asimile etmeye çalışmışlardır. Bu amaçla en çok baskı altına aldıkları zümreler askeri ve ekonomik gücünden çekindikleri Ahiler olmuştur. Başlangıçta muhalif olan birçok Ahi ileri geleni zamanla baskılara dayanamayarak Moğolların isteğine boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Eflâkî, Ahi Muhammed-i Sebzvarî'nin bilahere Mevlânâ'ya bağlanmak zorunda kaldığını ve Mevlânâ'nın ona "Benim Ahim" dediğini bildirmektedir (1989a: 600-601). Sultan Veled bir manzumesinde Ahi Çoban ile Ahi Kayserî'yi methetmektedir (*Divan*, 150). Bu demektir ki, bu iki Ahi sonradan Sultan Veled'nin safına katılmak zorunda kalmışlardır. Eflâkî, Hanikâh-i Ziya'da isyancı Ahilerin lideri olan Ahi Ahmed'in kulluğa kabul edilmediğini, yani Mevlânâ'ya bağlanmayı kabul etmeyip direndiğini, bu yüzden kendisine "Anud" (inatçı) dendiğini bildirmektedir. Fakat oğlu Ahi Ali'nin, Sultan Veled'e kul olduğunu zikreder (1989b: 173).

Zorla asimile edilen Ahiler fırsatını bulduklarında Moğollara veya Moğol yanlısı Selçuklu idarecilerine isyan etmekten de geri kalmamışlardır. Bir Selçuklu Şehzadesi olan II. İzzü'd-din Keykavus'un oğlu Alaü'd-din Siyavuş (Cimri) Karamanoğulları'nın yardım ve desteği ile Konya'yı zapt edip, Selçuklu tahtına oturunca başlarında Ahi Ahmed Şah olduğu halde bütün Konya Ahileri yeni sultana biat etmişlerdir (İbn Bibî, 1996: II, 209; Aksarâyî, 2000: 96-97; *Anonim Selçukname*, 66-67).

Moğol istilası döneminde Anadolu tarihinde önemli rolleri olduğu anlaşılan ve Âşıkpaşazade'nin varlığını haber verdiği din temelli sosyal zümrelerden biri de, "Bâciyân-ı Rûm" dur (1970:205). Bu teşkilat Ahi teşkilatından ayrı bir kuruluş olmayıp Ahi teşkilatının kadınlar veya genç kızlar koludur (Bayram1987: 35). Bacı teşkilatı da Ahiler gibi Moğollara karşı mücadelede yer almış Kayserî'deki katliamda büyük darbe almıştır (İbn Bibî, 1996: II, 74-75; Menakıb-ı Şeyh Evhadüddin Kirmanî, 1994: 71; Ebu'l-Ferec, 1999: II, 542). Moğollar Kayserî'yi ele geçirince merkezi Kayseri de olan Ahi teşkilatı ile bacı teşkilatını dağıtmıştır. Daha sonra ise bütün meslek guruplarını ilgilendiren ve böylece daha geniş tabanı olan Ahi teşkilatı her tarafa kök salmış olduğundan toparlanma imkânı bulurken, yalnızca kadınlara mahsus olan ve Ahi teşkilatı kadar kökleşmemiş olan Bacı teşkilatı ise tamamen toparlanamamış, bu teşkilata mensup kadınlar daha sonraki yıllarda yöresel gayretleriyle söz konusu teşkilatı yaşatmaya çalışmışlardır.

Ahilerin Moğol Karşıtlığının Sebepleri

Anadolu'nun istilası ve İlhanlı tahakkümü altına girdiği dönemlerde Moğollara karşı en önemli mücadeleyi veren zümre şüphesiz Ahilerdir. Anadolu'da var olan dini ve tasavvufi zümrelerin Moğollara bakışlarında önemli farklar, fikir ayrılıkları ve değişkenlikler bulunmaktadır. Ancak Ahiler istilanın başlangıcından itibaren Moğol tahakkümüne cephe almış her alanda mücadele etmişlerdir. Ahilerin bu tutumunda birçok önemli sebepler göze çarpmaktadır. Onların Moğol karşıtlığının sebepleri ele alındığı zaman bunları dini, siyasi, iktisadi ve sosyal sebepler olarak dört kısımda değerlendirmenin uygun olacağı görülmektedir.

I- Dinî Sebepler:

Ahilerin Moğol tahakkümünü kabul etmemelerinin temelinde yatan sebepler ele alındığı zaman en önemli rol dini sebeplere bağlıdır. Fütüvvet, I. İzzeddin Keykavus zamanında başlangıçta siyasî otoritesini yerleştirmede ve yaymada bu dinî ve sosyal dayanışma müessesesini bir vasıta olarak kullanmak istemek (Koca, 1997: 61) gibi siyasî amaçlarla Anadolu'da yayılsa da özellikle Ahi Evren'in Kırşehir'de Ahilik Teşkilatını Fütüvvet namelerinde belirtilen esaslar doğrultusunda yeniden düzenleyerek dini bir muhteva kazandırmıştır. Dini konular üzerinde hassasiyetle duran, usul ve erkan yönünden afakî bir tasavvufi meşrebi kabul eden Ahi Evren'in istila döneminde Müslüman olmayan Moğollara itaat etmesi beklenemez. Nitekim Moğollar arasında İslamiyetin yayılmasıyla beraber Müslüman ilhanlar döneminde Ahilerin muhalefetindeki yumuşamada bunu göstermektedir.

Ahilerdeki Moğol karşıtlığının dinî saikalara bağlı sebeplerinden biri de Moğolların Fütüvvet teşkilatının başı sayılan Bağdad'taki Abbasi Halifeliğini yıkarak halifeyi öldürmeleridir. Fütüvvet ehline çeki düzen veren, sistemli bir şekilde teşkilatlandırarak İslam dünyasına yaymaya çalışan Abbasi Halifesi en-Nâsir Lidinillah (1180/1225) olmuştur (Vryonis, 1986: 397-398; Kamer-ul-Huda, 2004: 55). Fütüvvet ehlinin imam ve müktedâsı sıfatına haiz olan son Abbasi halifesi Müsta'sım'ın Moğol Hanı Hülâgû tarafından bir çuvala konup, çuvalın ağzının dikilmesini ve ölünceye kadar tekmelenerek öldürtmesi (Ebu'l-Ferec, 1999: II, 570) Ahilerin Moğollara karşı nefret duymalarına sebep olmuştur. Bu durum göz önüne alındığında Ahilerin Moğol tahakkümüne muhalif olmaları doğaldır.

Moğolların İslam dünyasına karşı 1220 tarihinde başlattıkları istila hareketi ve istila ettikleri bölgelerdeki Müslüman halka karşı zalim tutumları bütün Müslümanların Moğollardan nefretine sebep olmuştur. İslam dünyasının bu güne kadar görmediği şekilde bir zulme ve kıyama sebep olan Moğollar özellikle sunni İslam dünyasının düşmanlığını kazanmıştır. Tarihçi İbnü'l Esir bu istila hareketini, "Moğol istilasını yazmaktan yıllarca kaçındım. Bu olayı yazmayı hiç

istemiyordum. Bazen yazmanın gereğine inanır ve bir adım ileri atar, sonra vazgeçip iki adım geri gerilerdim. İslam'ın ve Müslümanların ölüm haberini ve başlarına gelen bu büyük felaketi yazmak kime kolay gelebilir? Kim bu büyük felaketin yazılması ve anlatılmasını kolay görebilir? Keşke annem beni doğurmasaydı, keşke bu büyük felaketten önce ölüp gitseydim! Adım, sanım unutulsaydı da bu hadise ile karşılaşmasaydım ve bu olayı yaşamaysaydım!" sözleri ile anlatmaya başlar ve Moğol istilasının İslam dünyasında meydana getirdiği dehşet havasını çok güzel bir şekilde tasvir eder (1987: XII, 358). Aynı hislere sahip olan, birçok yakını ve ailesini Moğolların kılıçlarıyla kaybederek yerini yurdunu terk edip Anadolu'ya göçen, Moğolların gelişle düzeni ve teşkilatı bozulan birçok Ahi de bu sebeple Moğol tahakkümüne karşı çıkmıştır.

İslam dünyasına karşı istila hareketi başlatan Moğollar başlangıçta bu bölgelerde düşmanları olarak gördükleri Müslüman halka ve Memlûklere karşı bölgede yaşayan gayri müslim unsurları desteklemişlerdir. Hristiyan Ermeni ve Gürcüler İlhanlıların ilk dönemlerinde İslam karşıtı dini siyasetlerinde önemli görevler üstlenmişlerdir. İlhanlıların desteğiyle şımaran gayr-i müslimlerin taşkınlıkları Müslüman ahalinin halet-i ruhiyesinde onlara karşı derin bir husumete neden olmuştur. Özellikle Hristiyanların taşkınlıkları had safhaya ulaşmıştı. İş camii ve medreseleri tahrip etmeye kadar vardırmışlardır (Reşîdu'd-dîn, 89-90; Erdem, 2000: 22). Anadolu Hristiyanları, Moğolların sağladığı bu imtiyazlarla daha da zenginleşiyor, refah seviyeleri yükseliyordu. Sivas pazarı gibi birçok pazarlarda söz sahibi olmuşlardı. İlhanlıların Hristiyan yanlısı bu dini siyasetleri Selçuklu idaresindeki Hristiyanların taşkınlıklarının daha da artmasına sebep olmuştur (Turan, 1999: 494; Erdem, 2000: 23). Öyle ki Hristiyanlar Ramazan ayında açıktan açığa şarap içip Müslümanların üzerine şarap dökme cesaretini bile göstermişlerdir (Bedr, 10; ; Grousset, 2006: 401; Spuler, 1987: 230; Özdemir, 1997: 158-159). Yollarda haç taşıyarak gezinip Müslüman halkı Hristiyanlara saygı ve hürmet için ayağa kalkmaya zorlamışlardır (Bedr, 10). İlhanlıların Hristiyan yanlısı tutumları ve İslam karşıtı dini siyasetleri, Anadolu'da özellikle esnafta olan sosyal ve dini temelli zümrelerden Ahilerin nefret ve tepkisine neden olmuş, Moğollara karşı duran cephenin liderliğini yapmışlardır.

İlhanlıların Anadolu'da uyguladıkları din politikalarından biri de kendine yakın gördükleri veya istilaya sessiz kalan dini zümreleri desteklemeleridir. Moğollar bu amaçla kendilerine muhalif olan grupların zaviye, hangah, medrese ve tekke gibi kurumlar ile mallarını ellerinden alarak kendilerine yakın gördükleri zümrelere vermek suretiyle asimile etme siyaseti uygulamışlardır. Yukarıda açıklandığı üzere Hanikâh-i Ziya, Hanikâh-i Lâlâ, Nusratu'd-Din Hanikahı, Hoca Münir Hanikahı, Ahi Gühertaş Tekkesi ve Karatay Medresesi gibi Ahilerin elinde bulunan kurumların onlardan alınarak kalenderi veya Mevlevilere vererek uyguladıkları Ahileri sindirme politikaları Moğollara karşı muhalefetin daha da büyümesine sebep olmuştur.

II- Siyasi Sebepler:

Ahilerin Moğol karşıtlığının temelinde yatan sepelere bir kısmını da siyasi- dir. Ahiler, Fütüvvet teşkilatını Anadolu'ya getiren I. İzzeddin Keykavus ile Ahiliğin Anadolu'da yayılıp gelişmesinde büyük destek ve gayret gösteren I. Alaeddin Keykubat (Eflâkî, 1989a: 188-189) gibi Selçuklu sultanlarına büyük hürmet ve sınırsız bağlılık göstermişlerdir. Moğolların Anadolu'yu istilaları sırasında Selçuklu tahtında oturan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Ahi ve Türkmenlere karşı düşmanca bir tutum sergilemesine rağmen Selçuklu ailesine olan bağlılıkları nedeniyle istila hareketinde Moğollara karşı durmuşlardır. Aynı şekilde Ahiler, IV. Rükneddin Kılıçaslan'ın kardeşi II. İzzeddin Keykavus ile olan saltanat mücadelesinde Moğolların desteğini alan Kılıçaslan'a karşı II: İzzeddin'i desteklemişlerdir (İbn Bîbî, 1996: II, 146-151; Aksarâyî, 2000: 45-49). Ahiler, Selçuklu ailesine olan bağlılıklarından dolayı II. İzzeddin'in 1254'te Konya'da iktidarı ele alıp Moğollardan destek gören kardeşiyle mücadelesinde onun yanında olmuşlar, 1256 yılında vuku bulan Sultan Hanı savaşında Moğollardan ikinci defa ağır bir darbe yemişlerdir. Buna rağmen Ahilerin II. İzzeddin'e olan bağlılıkları devam etmiş, Anadolu'yu terk edip Bizans'a sığınsa da her türlü desteği sağlamışlar, onun yokluğunda bile onun adına mücadelelerini devam ettirmişlerdir.

Ahilerin Moğol tahakkümüne karşı mücadelede II. İzzeddin'in yanında yer almasında en büyük etki şüphesiz Ahi Evren'indir. Türkmenlerin Moğollara karşı örgütlenmesinde mühim roller oynayan dini liderlerden Ahi Evren Şeyh Nasuriddin Mahmud, II. İzzeddin'e sunduğu *Letâif-i Hikmet* adlı eserinde, onu Anadolu'nun son ümidi olarak değerlendirip desteklemesi, ona bu mücadele- sinde siyasi taktik vererek yol göstermesi, onun saffalarında Moğollara karşı savaşması ve onu sonuna kadar destekleyen Ahî ve Türkmen zümrelerin hislerini ortaya koyması noktasından da muasır bir kayıttır (Ahi Evren, *Letâif-i Hikmet*, nr. 2880, yp.168b).

Ahilerin piri olan Ahi Evren'in Moğollara karşı mücadeledeki etkinliği Moğolları tedirgin etmiş, Ahi Lider, Kırşehir'de çıkan bir isyan sırasında Moğol Emiri Cacaoğlu Nureddin tarafından şehit edilmiştir. Pirlerinin Moğollar tarafından katledilmesi Ahilerin Moğollardan daha çok nefret ve kin duymalarına sebep olmuştur. Ayrıca Ahiliğin kadınlar kolu olan Bacı Teşkilatı'nın kurucusu ve lideri olarak kabul edilen Fatma Bacı'nın Moğollarla olan bir mücadelede ele geçirilerek yaklaşık 18 yıl Moğolların yanında esir kalması Ahilerin onlara karşı düşmanlığının artmasına sebep olmuştur.

Ahilerin Moğol karşıtlığının siyasi sebeplerinden biri de İslam dünyasına karşı ilerleyen Moğol İstilasını durdurarak Sünni İslamın koruyuculuğuna soyunan ve halifelîği Mısır'da tekrar ihya eden Memlûklerle olan ilişkileri ve bu kavga da Memlûklerin yanında yer almalarıdır. Moğolların batıdaki en büyük

düşmanları olan ve onlara yenilgiyi tattıran Memlükler, İlhanlılara karşı Anadolu'da müttefik arayışında olmuşlar, Anadolu'nun istilası ve sonrasında buradan kaçan birçok Ahi ve Türkmen gruplar Mısır ve Suriye'ye göçerek Moğollara karşı mücadelelerini Memlük ordusu içerisinde sürdürmüşlerdir. Bu tercihte şüphesiz Fütüvvetin başı olarak görülen Halifelğin Memlükler tarafından tekrar ihyasının etkisi vardır.

III- İktisadî Sebepler:

Ahilerin Moğol tahakkümüne muhalif olmalarında etkili olan dini ve siyasi sebeplerin yanında birçokta ekonomik sebepler bulunmaktadır. Ahilerin sosyal ve dini bir zümre olmasının yanında en önemli fonksiyonlarından biri de toplumun temel ihtiyaçlarını düzenleyen iktisadi yönü güçlü bir esnaf teşkilatı olmasıdır. Sosyal devlet bilincinden uzak yağmacı kabile kültürüyle yetişen Moğolların istila ettikleri bölgelerde bu tutumlarını devam ettirmeleri en çok düzenli ve güven ortamı arayan esnaf teşkilatına zarar vermektedir. Anadolu Selçuklu devletinde de bu görevi ifa eden ve gerektiğinde asayiş sağlayacak Seyfi bir kola sahip olan Ahiler, Moğol saldırılarıyla büyük darbe almışlardır. Nitekim Moğollar Kösedag'dan sonra hemen Anadolu'ya girmişler, ilk uğrak yerleri olan Erzurum ve Sivas'ı yağmalayarak Kayseri'ye gelmişlerdir. Yağmaladıkları yerlerde özellikle esnafı büyük işkenceler yaparak mallarına el koyup öldürmüşler, sanat ve zanaat ehlini ise hizmetlerinden faydalanmak için esir almışlardır. Moğolların tutumu en çok Ahi birliklerine zarar vermiş, bu sebeple de yığın olarak Ahilerin muhalefetiyle karşılaşmışlardır.

Moğollar yağmacı tutumlarının yanında istila ettikleri halklara ağır vergiler yüklemişler, idaresi arındaki halkların neredeyse tüm gelirlerini ve mallarını çeşitli vergi adı altında soymuşlardır. Bu uygulamalar kısa sürede Moğolların taleplerine yetişemeyen halkların yurtlarını terk ederek uzak bölgelere göç etmelerine neden olmuştur. Böylece bölgeler kısa süre içinde ticari hareketliliğini kaybederek hem ekonomik hem de sosyal olarak ölü hale gelmiştir. Moğolların istila ettikleri bölgelerde uyguladıkları sömürgeci anlayışları bir yönüyle iktisadi bir temele dayanan Ahiliğe büyük darbe vurmuştur. Bu sebeple de Ahiler yağmacı, sömürgeci, ağır vergi yükü getiren ekonomik politikalarıyla kendilerine hayat hakkı tanımayan Moğollara karşı mücadele bayrağını açmışlardır.

Moğollar İslam dünyasını istila etmeye başlamalarıyla büyük bir medeniyetle karşılaşmışlar, kendilerinde eksik gördükleri medeniyete önce kıskançlıktan kaynaklanan bir tavırla düşmanca davranarak yakıp yıkmışlar, sonrada onu ihdas eden sanat ve zanaat erbabını esir alıp kendi memleketlerinin imar işlerinde kullanmak üzere götürmekle de ikinci bir darbe vurmuşlardır. Yakılıp yıkılan esnaf ve sanatkarları yok edilen Türkmenistan, Harezm ve Horasan bölgesindeki zengin ve müreffeh şehirler bir daha eski ihtişamına kavuşamamıştır. Bu bölgelerden Moğol istilası sonucu yurtlarını terk ederek gelen esnaf ve zanaatkarlardan oluşan

Ahi zümreler, yaşadıkları bu tecrübenin de etkisiyle Anadolu'nun aynı felakete uğramasını engellemek için onlarla mücadele yolunu tercih etmişlerdir.

IV- Sosyal Sebepler:

Moğollar kendilerine meydan okuyan hatta elçilerini öldürecek kadar ileri giden Harzemşahların hataları yüzünden, Maverünnehir'den başlayarak İslam dünyasını tarihte bir başka eşi görülmemiş şekilde katliama tabi tutmuşlardır. Moğollar Harzem'de büyük bir katliam yapıyor, insanlar Moğolların önünden kitleler halinde kaçıyorlar, bir kısmı gizlenmeye çalışıyor, bir kısmı şehirlerden çıkarak saklanıyor, göç ediyor hatta ölümler arasında yatarak ölü numarasıyla hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Moğolların yaptığı katliam ve zulümleri anlatan Cüveynî'nin tasvirleri ilgi çekicidir.

Moğol zulmü ve katliamından kaçan halk adeta insan seli gibi bu bölgelerden ayrılarak batıya doğru göç etmeye başlamıştır. Türkistan bölgelerinden başlayan bu göçler Maverünnehir ve Horasan bölgelerinde batı yönüne doğru sürekli bir biçimde devam etmiştir. İşte Moğolların sebep olduğu ve XIII. yüzyılda Anadolu'ya doğru meydana gelen bu göçler, o ana kadar bu topraklarda yapılan göçlerin en yoğun ve en önemlilerindendir. Çünkü bu göçler Küçük Asya'da mühim etnik ve dini demoğrafinin değişmesine sebep olmuştur. Bu durum sosyal hayatı düzenlemede önemli görevler üstlenen Ahilerin yükünü artırmıştır.

Moğolların etrafa saldıkları dehşet ve korkunun ne kadar büyük olduğunu İbni Bibi ilginç bir olayla nakleder. Buna göre Ahlât'taki Moğol saldırısından geride kalan tek bir yaşlı kadının Selçuklu veziri Sahip Ziyaeddin'e dört bin Harzem askerinin yedi yüz Moğol askerine yenilmesini anlatırken kadının: *"Binlerce Harzem süvarisi arasına bir Moğol külahı atarsanız hepsi birden korkudan darıma dağın olur. İşte Moğol korkusu Harzemlilerin yüreğine bu derece işlemiştir"* diyerek verdiği cevabı istila bölgelerindeki Moğol korkusunu ve halkın içinde bulunduğu psikolojiyi göz önüne sermektedir (İbn Bibî, 1996: I, 432-433). Ahiler teşkilatlarının esasları gereği üzerlerine düşen sosyal sorumluluk anlayışları sebebiyle halkta meydana gelen Moğol travmasının etkilerini asgariye indirmek için mücadele etmişler, her yönüyle yeni gelen Türkmen halka yardım etmişlerdir.

Moğolların istila sırasında Anadolu halkına zalim tutumları, Ahiliğin sosyal tabanını oluşturan Türkmenlere karşı düşmanca tavırları Ahilerin tepkisine sebep olmuştur. Anadolu'ya giren Moğol komutan ve beylerinin kötü muameleleri, otlakları ve geçimlerini sağladıkları hayvanları elinden alınan Türkmenlerin tepkileri, Moğolların birçok Türkmen lideri ve ileri gelen Ahileri öldürmeleri, tufeyli bir hayat yaşayan ve asalak geçinen bazı tasavvufi grupların Moğol desteğiyle köylü ve Türkmenler üzerinde kurdukları baskı ve şiddet Moğollara karşı duyulan nefretin daha da artmasına neden olmuştur. Anadolu halkının hislerine tercüman olan Ahiler, onlarında desteğiyle Moğollara karşı mücadelelerini devam ettirmişlerdir.

Moğolların dinî politikaları sonucu baskı ve şiddet yoluyla asimile edilmeye çalışılan Ahiler ortam ve zemin buldukları her zaman Moğol tahakkümüne karşı olduklarını göstermişlerdir. Ahilerin Moğol karşıtlığı ve mücadeleleri zaman zaman sekteye uğrasa da yukarıda izah ettiğim dinî, siyasî, iktisadî ve sosyal sebeplerden dolayı Anadolu'nun Moğol tahakkümünden tamamen kurtulmasına kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Ahi Evren, *Letâif-i Hikmet*, Paris Bibliothique Nationale, nr. 2880.

Akkuş, Mustafa. (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksaray, Kerimüddin Mahmut. (2000). *Musameratü'l Ahbar*. çev: Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aşıkpaşazade. (1970). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ayni, B. Mahmut, (1987-89). *İkdü'l Cuman fî- Tarih-i Ehli'z-Zaman*, Yay: M. Emin I-II, Kahire

Bayram, Mikail. (1979). "Sadru'd-Din Konevi ile Tusi'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine," İstanbul: İÜEF. Tarih Dergisi, XXXII

_____, (1987). *Bacıyan-ı Rum: Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı*, Konya: Selçuklu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

_____, (1991) *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaası.

_____, (2003). *Anadolu Selçuklular Hakkında Araştırmalar*. Konya: Kömen Yayınları.

_____, (2005). *Sosyal ve Siyasal Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Bedr, M. Taha. *Moğolu İran beyn'el-Mesihîyye ve'l-İslam, Daru'l-Fikri'l-Arab*, ts. ys.

Cahen Claud, (1984). *Osmanlılardan Önce Anadolu' da Türkler*, Trc: Yıldız Moran, İstanbul.

Cami Molla Abdurrahman b.Ahmed, (1971). *Nefahatü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds*, trc. Kamil Candoğan- Sefer Malak, İstanbul: Bedir Yayınevi.

Cüveynî, Alâeddin Atâmelik. (1998). *Tarih-i Cihanguşa*, trc: Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Çağatay, Neşet, (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: TTK Yayınları.
- Çoşkuner, Fahrettin, (1994). *Şeyh Evhadüddin Hamit el-Kirmani'nin Menkıbeleri (İnceleme- Çeviri)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dâye, Necmeddin. (1336). *Mirsadü'l-İbad*, nşr: M. Emin Riyahi, Tahran.
- Ebu'l Ferec, Gregory. (1999). *Abul Farac Tarihi*, çev: Ö. R. Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eflâkî, Ahmet. (1989a) *Menakibü'l-Arifin, I.* çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- . (1989b) *Menakibü'l-Arifin, II.* çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Elvan Çelebi. (1995). *Menakıbu'l-Kutsiyye fi Menasıbu'l-Ünsiyye*. haz: İ. E. Erünsal, A.Y.Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erdem, İlhan, (1999-2000) “*Olcâytû Hanın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal Kültürel Gelişmeler ve Yakındoğu'ya Etkileri*”, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, Sayı:31'den Ayrı Basım, s.1-35.
- Ergin, O. Nuri. (1958). “*Sadrü'd-din al Konevî ve Eserleri*” Şarkiyat Mecmuası, II: 63-90.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. (1996). *Türkiye'de Alevilik Bektâşilik*. İstanbul: Selçuk Yayınları
- Firdevsi Rumi, (1958). *Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî (Velâyet-nâme)*, haz: Abdülbâki Gölpinarlı. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Firdevsi Rumi, (2007). *Velâyet-nâme*, haz: Hamiye Duran. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gordlevski, V. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev: Azer Yaran, Ankara: Onur Yayınları.
- Gölpinarlı, Abdülbaki (1963). *Mevlevî Âdâb ve Erkâmı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- . (1999). *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Eserleri, Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Grousset, Rene.(2006). *Bozkır, İmparatorluğu*. trç: M. Reşat Uzman. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Günay, Ünver. (1998). “*Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik*”, Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Kayseri:sayı:10, s.69-77.

- Hacı Bektaş Veli, (1990). *Makalat*. yay: Esat Coşan. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali. (2001). "Anadolu Selçukluları Zamanında, Sadreddin Konevî'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı" Konya: Türkiye Araştırmaları Dergisi, 10: 39-49.
- Huda, Kamer-ül, (2004). *Şihabeddin Ömer Sühreverdi, Hayatı, Eserleri, Tarikati*, trc.: Tahir Uluç, İstanbul: İnsan Yayınları.
- İbn Battûta, (2004). *Ebü Abdullah Muhammed et-Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. Sait Aykut, c. I-II, 3.b., İstanbul.
- İbn Bibi, (1996). *El Evamirül Alaiye Fil Umuril-Alaiye (Selçukname I-II)* çev. Mürsel Öztürk, Ankara: 1000 Temel Eser Kültür Bakanlığı.
- İbnü'l Esir, (1987). *el-Kamil fit-Tarih*, trc: A. Ağırakça-A.Özaydın. XII İstanbul: Bahar Yayınları.
- Kadı Ahmed, *en-Nigidî. el-Veledü's-Şefik ve Hafidü'l-Hâlik*, Süleymaniye Kütüphanesi. Nr. 4518.
- _____, *en-Nigidî. (2009) el-Veledü's-Şefik ve Hafidü'l-Hâlik*, Haz. ve trc: Ali Ertuğrul. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayaoglu, İsmet, (1981). "Halife en-Nâsır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara: c.XXV, s.221-227.
- Koca, Salim, (1997). *Sultan I. İzzettin Keykavus (1211-1220)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Melikoff, Irene.(1998). *Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe*. çev: Turan Alptekin. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Mevlânâ Celaleddin, (1963). *Mektuplar*, Çev. Abdülbaki GÖLPINARLI, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Muhammed Sivasî, (2008). *Şeyh Evhadüddin Hamit el-Kirmani ve Menakıb-Namesi*. çev: Mikail Bayram. Konya: NKM Yayınları.
- _____, (1994). *Şeyh Evhadüddin Hamit el-Kirmani'nin Menkıbeleri (İnceleme-Çeviri)*. çev: Fahrettin Çoşkun. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1999). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik Kalendarîler (XIV-XVII. yüzyıllar)*, Ankara: TTK Yayınları.
- _____, (2002). *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- _____, (2002). *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanı Öncüsü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdemir, Ahmet. (1997). *Moğol İstilas Abbasi Devletinin Yıkılışı: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri 612–656 (1219–1258)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Reşidüddin, *Fazlullah b. İmâdüddeve et-Tabib el-Hemedani*, (ty). *Cami'u't-Tevarih, I-II*, trc: Muhammed Sadık Neş'et, Fuad Abdülmü'ti es-Sayyad, Muhammed Musa Hindavi, Kahire.
- Spuler, Bertold. (1987). *İran Moğolları*, çev:Cemal Köprülü. Ankara: TTK Yayınları.
- Şahin, Haşim, (2007). *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Taeschler, Franz, (1953–4). “İslam Orta Çağında Futüvvet Teşkilatı”, İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul: XV/1–4, s.3-32.
- Tarım, Cevat Hakkı. (1938). *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar*. Kırşehir: Kırşehir Halkevi Kitapsaray Yayın Kolu Neşriyatı.
- Taşköprüzâde, *İsmüddin Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi*. (1985) *eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*. Nşr: Ahmet Suphi Furat. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Turan, Osman. (1999). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- _____, (2010) “Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak Fustadül'l Adale Fi Kavaidi's Saltanata” Köprülü Armağanı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 531-564.
- Uludağ, Süleyman. (1993) “Cendi”, DİA, VII, İstanbul: s.361-362.
- Uyumaz, Emine. (2003). *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi, (1220–1237)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vryonis, Speros. (1986) *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Proce of Islamization from the Eleventh through the Ffteenth Century*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Pres.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

IV- AHİLİĞİN İKTİSADİ BOYUTU VE İŞ AHLAKI

MESLEK AHLÂKININ TEMEL BİR KAYNAĞI OLARAK AHİLİK

Prof. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN
Atatürk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Genel anlamda Tüm varlıkların haklarına saygı gibi sosyal anlayışları yaygınlaştırma ve geliştirmek, insanın insan olarak yapması ve yapmaması gereken her türlü hareketlerin belirlenmesi ve bunlardan iyi olanlarına teşvik edilme, kötü olanlardan sakındırılması ahlâkın konusu olarak değerlendirilir. Ahlâkın en genel amacı ise, insanı kendi özü ve çevresiyle bir bütünlük içinde mutlu kılmaktır. Bu çerçevede meslek ahlakı da yöneten ile yönetilen, çalışan ile çalıştıran ve bütünü bu bireylerin arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine önemli katkı sağlar.

Meslek ahlakı, mesleki davranışla ilgili neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğu hakkında değer alanına dayalı ilkelere ve kurallara topluluğudur. İnsanla bir şekilde ilişkisi olan her eylem, her sanat-işin insana yakışır bir biçimde gerçekleştirilmesi için teknik bilgi ve beceri yeterli değildir. Bunun için her meslek sahibi mesleğini icrası sürecinde dikkate alması gereken ortak değer ilkeleri gerekli görülmektedir.

Kültür tarihimizde uzun bir geçmişe sahip olan Ahilik Teşkilatı içinde meslek ahlakının önemli bir yeri vardır. Sanat ve erdemi bir yaşam biçimi haline getiren olan Ahilik Teşkilatı 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren, özellikle Anadolu'dan Balkanlara, Balkanlar'dan Kırım'a kadar olan geniş bir coğrafyada yaşamış olan Türk halkının, sanat ve meslek alanında yetişmelerini yanında, ahlaki yönden de gelişmelerine katkı sağlayan bir kuruluştur. Osmanlı döneminde "Lonca Teşkilatı" adıyla da kurumsallaşan Ahilik genelde meslek kuruluşu olarak anılsa da temelinde güçlü bir meslek ahlakı öğretisi vardır. Nitekim Ahiliğin ahlaki, mesleki ve sosyal yaşam kurallarının toplandığı "Fütüvvetname"ler ahlak tarihinde önemli bir yer işgal eder.

Bu bildirimizde günümüzde son derece önem arz eden, meslek gruplarını oluşturan bireylerin kendi aralarında ve toplum ile olan ilişkilerini düzenlerken, örgütün içinden ve dışından kaynaklanan sorunların çözümünde belirli kuralları getirerek davranış kültürünü tanımlayan ve oluşturan meslek ahlakının şekillenmesinde Ahilik müessesesinin etkilerini belirgin hale getirmeyi amaçlamaktayız.

Giriş

İnsanların ilişkilerini, birlikte yaşam koşullarını düzenleyen, ideal yaşam koşullarını oluşturan ve sürdürmek için gerekli olan birtakım sistemler vardır. Bu sistemler olmaksızın millet ve devlet oluşturulamaz. Bu sistemlerden biri de töre, örf, âdet, gelenek ve görenekleri de içinde barındıran ahlakıdır. **Ahlâk ilke-leri** bireylerin davranışlarını düzenler, toplumda güveni sağlar, karşılıklı sevgi, saygıyı oluşturur. Huzur ve güven ortamı için gereken ilgiyi canlı tutar. Böylelikle de ahlak, toplumların dayanışmasını güçlendirir, yaşanabilir bir ortam oluşturur, mutluluk ve huzurun sağlanmasına katkı verir. Bu duygu ve iyi eylemleri sağlayan töre, örf, âdet ile inançlardan oluşan ahlakın önemli bir yeri vardır. Nitekim tarihte dağılmış milletlerin ve toplumların durumu incelendiğinde görülmüştür ki, önce ahlakî, ruhî çözümler, bozulmalar başlamış bunun neticesinde söz konusu milletler ve toplumlar yok olup gitmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de toplumlara yeniden peygamber gönderilmesinin nedenlerinden biri olarak, ahlakın bozulması gösterilmiştir.

Genel anlamda, insanlara mutluluğun yolunu gösteren "**Ahlâkın konusu**"; öncelikle insanın eylemleri, hareketleri ve davranışlarıdır. Özgürlük, vatanseverlik, hayırseverlik, yardımlaşma ve dayanışma, ziyaretleşme, insan dışında kalan diğer canlı varlıkların da haklarına saygı gibi sosyal anlayışları yaygınlaştırma ve geliştirmek, insanın insan olarak yapması ve yapmaması gereken her türlü hareketlerin belirlenmesi ve bunlardan iyi olanlarına teşvik edilme, kötü olanlardan sakındırılması ahlakın konusu kapsamında değerlendirilir.

Bu bağlamda ahlakın insanların birey olma ve birlikte yaşayabilmeleri, toplumsal düzenin korunması için gerekli olduğu konusunda uzlaşısı vardır. Yani ahlakın birey ve toplum için önemi, bir olgudur. Bundan dolayı da anne babalar çocuklarının, devletler insanların hak ve haksızlık karşısında doğru ve tutarlı bir duygu geliştirmelerine ve buna uygun davranmalarına büyük önem verirler. Birey ve özellikle de toplum için ahlak önemlidir. Çünkü yasaların, sosyal anlaşmaların ve kuralların fonksiyonel olması, toplumun üyelerinin bu yasalara ve kurallara uygun davranması, iyi olanları eyleme dönüştürmeleri bireylerin kendilerini yükümlü hissetmeleriyle mümkün olur.¹ Belli oranda bu görevi hukuk sistemleri de yaparlar. Fakat bu konuda ahlakın hukuktan daha etkin olduğunu söylenebilir. Çünkü hukukun emrederek yaptırmaya çalıştığı eylemleri, ahlak duygulara hitap ederek ve benimseterek yaptırmaya çalıştığı için, zaman zaman ahlak daha etkin olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında da ahlak gerek toplum, gerekse birey için önemli ve gereklidir.

"**Ahlâkın Amacı**" ise, genel anlamda insanı kendi özü ve çevresiyle bir bütünlük içinde mutlu kılmaktır. Ahiliğin önemli bir kaynağı olan, İslami anlayış

¹ Çiftçi, Nermin, 2003, (içinde), I, 107.

açısından ahlakın gayesi de, insanları her türlü çirkinlik ve kötülüklerden arındırıp, iyi huylar ve üstün niteliklerle donatıp, en yüce iyi olanı kazandırarak iki dünya saadetine ulaştırmaktır. Şu halde ahlak bize iyi ve kötü hakkında bilgi vermeyi, insan olarak uymak zorunda olduğumuz kaide ve kanunları, sorumlulukları tanıtmayı, böylece ahlakî ve sosyal bakımdan mükemmel bir insanlık meydana getirmeyi gaye edinir.

Çeşitli yönlerden ahlak farlı farklı tiplere ayrılmıştır. Bunlardan bir de “**Meslek Ahlakı**”dır. Meslek ahlakı da, meslek çeşitleri esas alınarak mesleklerin de alt guruplara ayrılmaktadır. Ancak biz bu çalışmamızın konusu gereği, o alt guruplara yer vermeyeceğiz.

Meslek Ahlâkı

Genellikle yoğun bir eğitim çalışmasını gerektiren sürecin sonunda kişilerin kazandığı üretim becerisi ya da unvanın adı olan **meslek**; insanlığın yararına olan bir ihtiyacı karşılayan, sistemli bir eğitimle kazanılmış özel bilgi ve becerilere dayanan, kendine özgü tekniklere sahip olunan bir uğraştır. Gerek kutsal metinlerde zikredildiği, gerekse eski çağlarda mesleklerin başında ticaret geldiğinden dolayı, meslekten ticari faaliyetler anlaşıldı. Ancak bugün meslekler ticaretin ötesinde, oldukça genişlemiş ve yüzlerce meslek ortaya çıkmıştır.

Bu meslek gurupları, dürüst, güvenilir ve adil hizmet vermek, kamuya olan güvenin artırılmasına katkı sağlamak, iş dünyası için de uygun bir ortam oluşturarak, iş alanlarının iyi işlemesine ve gelişmesine daha iyi katkı vermek için, hukuki kuralların yanında bazı ahlaki ilkeler belirleme gereği duyulmuştur. Her meslek için ortak bazı ahlaki ilkeler söz konusu olmakla birlikte, farklı mesleklerin kendine özgü ahlak ilkeleri de bulunmaktadır. Bu tür ilkelerden oluşan **Meslek ahlakı**; mesleki davranışla ilgili neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğu hakkında **değer alanına dayalı ilkeler ve kurallar toplamıdır**². Başka bir ifadeyle meslek ahlakı, meslek üyelerine iyi ilkeleri emreden, onları belli kurallarla davranmaya yönlendiren, motive eden, nefsi eğilimleri sınırlandıran, yetersiz ve ilkesiz üyelere müeyyideler uygulayan, mesleki rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan ahlak ilkeler bütünüdür.

Bundan dolayı günümüzde **meslek ahlakının önemi** daha da artmaktadır. Küreselleşen dünyada, hızla artan sermayenin, malların ve hizmetlerin uluslararası dolaşımı, kâr amaçlı rekabetlerin kontrol edilmesi hayli güç hale gelmiştir. İçinde bulunduğumuz rekabet koşullarında şirketler veya bireyler rakiplerinden bir adım öne geçmek, sıkı piyasa baskılarından kurtulmak için yoğun çaba göstermektedirler. Meslek ahlakına gereken önemi vermeyen meslek mensupları sadece kendi menfaatlerini ön planda tutarlar. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde,

² Seval Kardeş Selimoğlu (1997). s.146.

gelir dağılımları bozulmakta, ortak kamu yararı hiçe sayılmakta, kamu kaynaklarının israfı ve adam kayırmacılık bir sistem olarak benimsenir hale gelmektedir. Bütün dünyayı etkileyen bu soruna ilişkin Akademik çevrelerde yapılan çalışmalar bu tespitimizi doğrulamaktadır. Bu noktada özellikle, meslek ahlakının önemi daha belirgin hale gelmektedir. Bunun için de toplumdaki insan kaynağının teknik bilgi açısından kaliteli olması gerektiği gibi, davranış açısından erdemli hale getirilmesi gerekir.

Meslek grupları çerçevesinde çeşitli esnaf, zanaatkârlarca, o meslek mensuplarının dayanışmasını sağlamak ve tüketicilerin ihtiyaçlarını gerektiği şekliyle karşılayabilmek için o meslek alanı içinde oluşturulmuş bir **öz denetim mekanizması olan Meslek ahlakı**, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerden uyulması gereken davranış kuralları olması bakımından önem arz eder.

Meslek ahlakının amacı, mensuplarına, doğru ya da yanlış eylemler konusunda daha tutarlı ve kararlı ahlaki davranış göstermek için, rehberlik sağlayarak, çalışanların hizmet verdiği kişilere karşı sorumluluk bilinci içerisinde davranmalarını, sunulan hizmetlerin etkin, verimli ve düzenli sunulmasını sağlamaktır.

Meslek Ahlâkının Tarihi Bir Temeli Ahilik

Meslek ahlakı kendi sitemini oluştururken bireylerin, kurumun ve toplumun ahlak anlayışından etkilenir ve çeşitli kaynaklardan yararlanır. Uzun bir geçmişe sahip olan meslek ahlakının en önemli kaynağı ve ilk örneği Ahilik Teşkilatıdır. Ahiliğin ilk şekli olan ve Abbasi Halifeliği döneminde (9. yy.) kurulan “Fütüvvet Teşkilatı” 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren Fütüvvete Türk töresel ahlakı, sanat ve meslek ilkeleriyle yeniden şekillenerek Anadolu’da Ahilik Teşkilatı adıyla işlevini sürdürmüştür.³ Anadolu’da faaliyet gösteren bu teşkilat, çeşitli nedenlerden dolayı da 18. yy dan itibaren de “**Lonca**” teşkilatı haline dönüşmüştür.

Fütüvvet, sözlükte genç, yiğit, cömert demek olan “fetâ” kelimesinde türemiş olup gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamında bir kelimedir. Terim olarak Fütüvvet, “dünya ve Ahirette halkı, nefesine tercih etmek”, “cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikâyet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip olmak” diye tanımlanmıştır.

Kavram olarak ise Fütüvvet, “Herhangi bir karşılık beklemezsizin başkalarına yardım ve iyilik etmek, başkalarını kendine tercih edip onların menfaatini kendi menfaatinden üstün tutmak, toplumun ve fertlerin mutluluğu ve kurtuluşu için kendini feda etmek” gibi anlamları içerir.

³ A. Yaşar Ocak, “Fütüvvet” md. DİA, XIII, 261.

“Fetâ”nın konukseverliği ve eli açıklığı sonuna kadar, yani kendisinin hiçbir şeyi kalmayınca kadar sürer. Fütüvvet ehli, arkadaşları uğruna canını feda eder. İşte bu yüzden konukseverliğin, yiğitlik ve fedakârlığın en yüksek mertebesine Fütüvvet denmiştir.

Ahilik, Arapçada “kardeşim” anlamındaki “ehî” kelimesinden Türkçe’de “eli açık, cömert” anlamlarına gelen “akı”⁴ kelimesinden türediği kabul edilir. Fütüvvet ya da Ahilik yiğitlik, mertlik, iffet, cömertlik, olgunluk anlamında “mürüvvet” ile eş anlamda kullanılan ahlak içerikli bir terimdir.⁵ Fütüvvet, dolayısıyla da Ahilik kelimesiyle, İslam coğrafyasında, çeşitli ahlaki değerler ifade edilmiştir. Ayrıca Anadolu’da Ahi Evran’ın eşi Fatma Bacı da aynı amaçla kadınları bir araya getirmiş, “Bacıyan-ı Rum” (Anadolu Kadınlar Birliği) adında bir kadın teşkilatı kurmuştur. Bu teşkilat dünyada bilinen ilk kadın teşkilatıdır.

Gerek Fütüvvetin, gerekse Ahiliğin tanımlarını değerlendirdiğimizde, tam bir meslek ahlakının ilkelerini içerdiklerini görmekteyiz.

Erdemi bir yaşam biçimi haline getiren Ahilik Teşkilatı 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren özellikle Anadolu, Balkanlar ve Kırım gibi geniş bir coğrafyada yaşamış olan Türk halkının, sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluştur. Ahilik Teşkilatı Anadolu’da XIII. y.y.’ın sosyal ve siyasi problemlerine karşı üyelerine çözümler sunmuş, halkı sosyal bunalımlara, kültürel yozlaşmalara ve ahlaksal bozulmalara meydan vermeksizin yeniden yapılandırmıştır. İyi huy ve erdemler birer kuru kural değil, yaşam gerçeği olarak irdelenmiş, hayatın tüm alanlarında kullanılacak yaşam kuralları haline getirilmek için çaba gösterilmiştir.

Bir meslek kuruluşu olan Ahiliğin temelinde güçlü bir iş ahlak öğretisi vardır. Nitekim Ahilere göre **“doğrulukla yapılmayan iş, bereket getirmez, getirse de bu sürekli olmaz.”** Dönemin sosyal ve siyasal olayları Ahilik kurumu 13. y.y.’dan 19. y.y.’a dek süren aktivitesiyle bir meslek ahlakı ve dayanışma örgütü olarak altı yüzyıllık bir süre yaşamıştır.

Her kent ve kasabadaki gelir düzeyi iyi, meslek ahlakına güvenilen ve gençleri yetenebilecek nitelikte olan kişiler “Ahi Baba” olarak seçiliyordu. Ahi Babalar yamak, çırak, kalfa, usta hiyerarşisine dikkat ederek, gençlerin mesleklerini en iyi şekilde öğrenmesinden ve iyi ahlaklı bir şekilde icra etmesinden sorumluydular. Ahi babaların, üyelere örnek ahlaki davranışlar sergilemeleri ve bağlayıcı kişilikleri, ortak özellikleriydi. Bu anlayışla geliştirilen ciddi bir iş ahlakı oluşmuştur.

İnsanın manevî boyutunu, inanç ve ahlak oluşturduğundan dolayı sağlıklı bir toplum oluşturmada en önemli unsurlardan biri ahlaktır. Özellikle günü-

⁴ Bkz. Divanü Lugatî’t-Türk, ilgili madde; Atabetü’l-Hakayık.

⁵ Saffet Sarıkaya, 2002, s. 27.

müzde örneklerine sıkça rastladığımız, toplum huzurunu bozan ve sosyal ortamı yaşanmaz hale getiren nedenlerin başında ahlak temelli olumsuzluklar vardır. Bilindiği gibi, bu bugün ortaya çıkmış bir sorun değildir. Dünyada insanların yaşamaya başladığı ilk günden beri var olan bir problemdir. Bu problemi çözmek amacıyla çeşitli çözüm önerileri üretilmiş ve uygulamaya çalışılmıştır. Çözüm önerileri sunan ve uygulatan kurumlardan bir de, madde ile mananın uyumlu hale getirildiği, ekonomik, sosyal ve kültürel bir teşkilat olan Ahilik kurumudur. Nitekim bu kurum, işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı işbirliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri hizmetini ilke edinmiş olan Ahilik, mesleki gelişmeyi sürekli eğitimle pekiştiren bir ahlak anlayışını temsil etmiştir.⁶

Ahilerin iş hayatlarında uydukları ilke ve kurallar ihtiva eden Fütüvvetnâmeler tasavvuf ağırlıklı ve Ahiliğin ahlak ve fazilet eğitimiyle ilişkili olup ideal insan modelini oluşturmayı hedefleyen eserlerdir. Bundan dolayı da, Ahilik ahlakının temelinde İslam Ahlâk İlkeleri vardır. Genel ahlak ilkelerini de buna göre sistemleştirmişlerdir.⁷ Her ne kadar bazı İslam dışı kaynaklardan da yararlanılmış olsa da, ana iskeleti, İslam kültür ve medeniyeti oluşturmuştur.

Ahilik Teşkilatı'nın en önemli amacı, bireyden hareketle mükemmel, faziletli bir toplumu ve ardından da bütün dünyaya bir düzen vermek oluşturmaktır.⁸

Ahilikte İş Ahlâkı

Esnaf birlikleri şeklinde müesseseseleşen Ahilerin sergiledikleri davranışlarının tamamını kapsayan Ahi temel ahlak ilkeleri, bedene ve ruha ait olmak üzere iki ana kısma ayrılır. Ahiliğin ahlakını oluşturan bu ilkeler günümüzde gerekli görülen iş ahlakının temel ilkelerini oluşturmaktadır.

Bedene ait olan nitelikler sürekli kontrol altında tutulmasının gerekliliğini öne çıkaran Ahi ahlakı bu ilkelere "kapalı olması gereken temel ahlak ilkeleri" adını vermiştir. Başlıca bu ilkeler şunlardır.

- Belini bağlı tut; başkalarının onur ve namusuna kapalı ol.
- Elini bağlı tut; hırsızlık, zorbalık, kötülük ve hırsa kapalı ol.
- Dilini bağlı tut; yalan, iftira, dedikoduya, hakarete kapalı ol.
- Gözünü bağlı tut; başkalarının hatalarını görmeye kapalı ol.
- Mideni bağlı tut; sefahate kapalı ol.
- Kulağını bağlı tut; dedikoduya kapalı ol.

⁶ Zeynep Kantarcı, 2007, s. 2.

⁷ Musa Gelici, 2007, s. 65.

⁸ Veysi Erken, 1999, s. 127.

Ruha ait olan nitelikler ise sürekli başkalarına karşı açık tutulmasının gerekliliğini öne çıkaran Ahi ahlakı bu ilkelere de “açık olması gereken temel ahlak ilkeleri” adını vermiştir. Başlıca bu ilkeler de şunlardır.

- Kapını açık tut, cömert ol.
- Mütevazı, alçak gönüllü ol.
- Merhametli ve bağışlayıcı ol. Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini bilmek, kendi muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert olmak.
- Tarafsız ol.
- İnsanların işlerini içten ve güler yüzle yapmak.
- Yaptığı iyilikten karşılık beklememek,
- Hataları yüze vurmamak,
- Hiç kimseyi azarlamamak,
- Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek,

13. yüzyılda Burgazi tarafından kaleme alınan Fütüvvetnâmeden öğrendiğimiz Ahiliğin bu ahlak ilkeleri geliştirilerek bugünkü iş ahlakının temel kaynağını oluşturmuştur. Nitekim bu ahlak ilkelerini karşılaştırmalı olarak değerlendirdiğimizde bu ilkelerin iç içe olduğunu görmekteyiz. Bu temel ilkeleri şöyle sıralayabiliriz.

- 1- **Adalet ve Eşitlik:** Genel olarak adalet, eşitlere eşit davranmayı içerir. Bu eşitlik, Ahilik anlayışında olduğu gibi, ödülde de cezada da herkesin hak ettiğini vermektir. Kurum açısından adalet, personele, kuruma katkıları oranında haklarını; kurallara aykırı davranışları oranında da ceza verilmesidir. Ayrıca eşitlik hizmetlerin ve ödüllerin, yararların ve sıkıntıların, dağıtılmasında uygulanacak ilkelerin belirlenmesini içerir. Eşitlik, dürüstlük ve adalet kavramları ile bütünleşmiş bir kavramdır. Eşitlik ya da adalet herkesin aynı hak ve sorumluluğa tabi olduğu anlamına gelmez. Örneğin, toplumdaki tüm seçmenlerin bir oy hakkının olması genel bir haktır. Oysa çalışanlar ile işverenlerin gelir düzeylerinin farklı olması nedeniyle farklı vergi ödemeleri de eşitliktir. Toplumdaki farklı gruplara eşitlik sağlamak için farklı davranılmasını içeren eşitlik bu tür bir anlayışa dayanır. Kadın-erkek, genç yaşlı gibi doğal grupların birbirleriyle reel olarak eşitlenmesi mümkün değildir.
- 2- **Doğruluk:** Her durumda gerçeği söylemek, yani *sözlerimizi gerçeğe uydurmaktır*. Dürüstlük ise, *sözlerin gerçeğe uyumlu olması*, yani sözümüzle bağlı kalmak ve beklentileri gerçekleştirmektir. Başkalarına doğru bir şekilde söyleyemeyecek eylemlerde ve kararlarda bulunmamaktır.
- 3- **Tarafsızlık:** Nesnellik ya da objektif olabilmek, insanın bireyleri ya da nesneleri oldukları gibi görebilmesi ve bu görüntüyü bireyin kendi istek ve korkuları ile oluşturduğu görüntüden ayırabilmesidir.

- 4- **Sorumluluk:** En genel anlamda sorumluluk, belirli bir görevin istenilen nitelik ve nicelikte yerine getirilmesidir. Genellikle iki tür sorumluluk vardır. Bunlardan birincisi, üstlere hesap vermeyi içeren “sorumlu olmak”dır. İkincisi ise bir işi yapmayı üstlenmek anlamına gelen “sorumluluk almak”dır.
- 5- **Yeterlilik:** Ahilikte olduğu gibi, yapılan yapılan işte olunabildiği kadar yeterli olmak gerekir. Yeterli olunmayan iş başkasına, yeterli olana bırakılmalıdır.
- 6- **Güvenirlilik:** Bir insanın bir diğer insana güvenebileceği konularda güvenilir, emin bir kişi olmak.
- 7- **Bağlılık:** Teşkilatına, işine bağlı olmak personelin kurum üyeliklerini sürdürmeleri ve kurumda kalmak istemeleri olarak tanımlanabilir. Kuruma bağlı personel, kurumdan etkilenirler ve kendileri de ortak amaçların gerçekleştirilmesi için ortaklaşa bir çaba gösterirler ve bu durum onları kurumun bir parçası haline getirir.
- 8- **Sevgi:** Fedakârlık temelinde yeşeren sevgi, insanın kendisiyle ve başkalarıyla yaratıcı bir ilişki kurması demektir. Sevgi, sanatını, işini ve ahlakıyla tüm insanları sevmenin yanında sorumluluğu, ilgi ve bakımı, saygı ve bilgiyi, başkasının yetişme ve gelişmesi için istek duymayı gerektirir.⁹
- 9- **Saygı:** Korkmak, çekinmek değil, muhabata değer vermektir. Saygılı olmak, bir insanı olduğu gibi görebilme yetisini ve onu özgün bireyselliği içinde onun kişiliğini fark edebilmeyi anlatır.¹⁰ Ahilikte ve günümüz iş ahlakında da işi öğreten ustaya, hocaya, üstlerine saygılı olmak son derece önemlidir.
- 10- **Hoşgörü:** Türkçede bu kavramın karşılığı “katlanmak”, muhabata “tahammül etmek”, “dayanmak” şeklinde karşılık bulmaktadır. Hoşgörü, insanı, insanlığı anlamak, bilmek, saygı duymaktır. İnsanların birbirlerinden farklı duygu, düşünce, davranış, tutum, eylem biçimleri olduğunu kabul etmektir.¹¹ Hoşgörü insanın karşısındaki insanla etkileşirken, onunla eş duyum (empathy) içinde olmaya; etkileşim konusunda onun algılarını tanımaya çalışması; böylece ona tepkide bulunması ve ona belli bir sınır içinde kusurluluk hakkı tanınmasıdır.¹² Gerek Ahilikte, gerekse günümüz iş ahlaklarında hoşgörü olmak hem bireyin huzuru hem de başarılı olmasının önemli ilkelerinden kabul edilmiştir.

⁹ Fromm, Erich., 1995 s. 134.

¹⁰ Fromm, 1981, s.35.

¹¹ Köknel, 1996, s.257

¹² Başaran, 1995, S.48.

- 11- **Emeğin hakkını verme:** Emek, personelin iş performansını elde etmek için harcadığı beyin ve beden gücüdür. Personelin emeğinin hakkı, kurumun yapacağı ödeme ile verilir. Ödeme, personelin üretim için kuruma harcadığı emekle yarattığı değer artışından hak ettiği değer in kendisine döndürülmesidir. Ödeme kavramı içine, personelin kurumca karşılanan her türlü gereksinmesi girmektedir. Personelin kendilerinden beklenen performans düzeyine ulaşmaları için onlara emeklerine denk ödemenin yapılması gerekmektedir.¹³ Ahiliğin temel ilkesi olan emeğin karşılığını vermek, verimliliğinde artırılmasında da önemli görülmüştür.

Ahilik ahlakının temel ilkelerinden “kapalı olmayı” önerilen ilkelerin açılımı durumunda olan bu istenmeyen davranışların başlıcaları şunlardır.

- 1- **Ayrımcılık:** Adaletin zıddı olan ayrımcılık, önyargılı tutumlarla davranmaktır. Önyargı bir duygu, ayrımcılık ise eylemdir.¹⁴ Bir grup insana karşı, adaletsiz ve zarar verecek biçimdeki her türlü davranış, gerek Ahilikte gerekse günümüz iş ahlakında istenmeyen bir olgudur.
- 2- **Rüşvet:** Kamu görevlilerinin para, mal, hediye gibi birtakım maddesel çıkarlar karşılığında bunu sağlayan kişi ya da kümelerle ayrıcalıklı bir kamu işlemi ile çıkar sağlaması olan rüşvet¹⁵ istenmeyen bir olgudur
- 3- **Bencillik:** Bencillik, insanların başkalarının yararını düşünmeden; kimi kez onlara zarar vererek; davranışlarını yalnız kendi gereksinimlerini gidecek, kendine çıkar sağlayacak biçimde yönlendirmesi¹⁶ olan bencillik kötü bir niteliktir.
- 4- **Taciz:** Karşı tarafa verilen her türlü rahatsızlıklar istenmeyen huzur bozucu eylemler olarak kabul edilir. Bedensel taciz, şiddetin bir ürünüdür. İstenmeyen bir olgudur
- 5- **Dedikodu:** Ahilik ahlakında da önemli olan dedikodu, gerçek olup olmadığı bilinmeden başkalarına kara çalmak, insanları kötülemek, kınamak, suçlamak olarak kabul edilen dedikodu, birlik beraberliği bozan çirkin eylemlerden kabul edilir.

Sonuç Yerine; iş hayatında yozlaşmaya çözüm olarak, Ahilik ahlakı

Hayatın her alanında olduğu gibi, iş dünyasında da ahlaki bozulmalar olmaktadır. Günümüz insanı maddi yaşamını düzenlemek için zamanının büyük

¹³ Başaran, 1991, s. 180-181.

¹⁴ Lamberton ve Minor, 1995, s. 303.

¹⁵ Berkman, 1983, s. 21.

¹⁶ Başaran, 1991, s. 137.

bir kısmını iş hayatı içinde geçirdiğinden dolayı, bu ahlaki yozlaşma iş hayatında kendisini daha çok hissettirmekte ve en çok eleştiriye maruz kalan konulardan biri haline gelmiştir. Çağımızda insanların çalışmadan zengin olma istekleri gibi bazı nedenler, toplumlardaki iş ve meslek ahlakının standartlarının düşmesine ve insani bir takım değerlerin yitirilmesine yol açmıştır. Bu değer kaybı da iş dünyasını güvensiz hale getirmiştir. Bunun sonucunda da insanlar birbirlerine yapmaları gereken destekleri ihmal etmeye başlamışlardır. Bu da yardımlaşma duygusunun kaybolmasına yol açmıştır. Bu ciddi problemin çözümü için birtakım öneriler ileri sürülebilir. Ancak tarihte başarıyla tecrübe edilmiş olan yöntemler daha sağlıklı sonuç vereceği düşüncesindeyiz.

Meslek tarihimizde insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen pek çok teori üretilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bunların hepsinin başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Ahilik ahlakını incelediğimizde hala günümüzde geçerliliğini koruduğunu ve iş dünyasındaki ahlaki yozlaşmanın çözümü olabilecek nitelikte olduğu görülmektedir.

Çünkü Ahilik birinci derecede ahlaki esaslara dayanan bir kurumdur. Ahilik anlayışına göre, bir kişi ahlaki değerlere önem vermiyorsa o kişi, istediği kadar mesleğinde üstün ve başarılı olsun bunun hiçbir kıymeti olmaz, o kişi bulunduğu meslekten ihraç edilmesi önemli bir yaptırımdır.

Mükemmel insan ve mükemmel toplum hedefleyen Ahilik Teşkilatı tarihinde, gerek sosyo-ekonomik açıdan, gerekse kültürel açıdan topluma yön vermiş bir kurumdur. Bu nedenle Ahilik kurumu sadece mesleki bilgileri değil aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bilgileri de önemsemiştir. Ahi birlikleri geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüzün çeşitli örgütlerine, sendikalarına, gençlik ve meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına, pek çok yönden örnek olabilecek bir yapıya sahiptir.¹⁷ Günümüzde karşı karşıya olduğumuz meslek ahlakıyla ilgili problemlerin çözümünde Ahilik iş ahlak ilkeleri bize ışık tutabilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

Başaran, İ. Ethem, “Hoşgörü ve Eğitim”. *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, (Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. İncay Pehlivan, 1995 Ankara.

_____, *Örgütlerde İş gören Hizmetlerinin Yönetimi*. 1985 Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi. Yayın No: 139.

¹⁷ İbrahim Durak ve Atilla Yücel, 2010, s. 166.

- _____, *Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü*. 1991 Ankara: Gül Yayınevi.
- Berkman, Ümit. (1983). *Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, 1983 Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayın No: 203.
- Çiftçi, Nermin, *Ahlâk Psikolojisi*, Felsefe Ansiklopedisi, ed. A. Cevizci, İstanbul 2003, (içinde), I, 107.
- Fromm, Erich, *Sevme Sanatı*. (Çeviren: Işitan Gündüz). İstanbul, 1981, Sayı Kitap Pazarlama.
- _____. *Erdem ve Mutluluk*, Çeviren: Ayda Yörükkan, 1995 Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XXVI.
- İbrahim Durak ve Atilla Yücel, “*Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C. 15, S. 2, 2010.
- Köknel, Özcan.(). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. İstanbul, 1996 Altın Kitaplar.
- Lamberton, Lowell H. LeslieMinor, *Human Relations: Strategies For Success*. Chicago 1995, Irwin Mirror Press.
- Musa Gelici, “*Protestan İş Ahlakı ile Ahilik İş Ahlakının Karşılaştırılması*”, Marmara Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. asırdaki Anadolu’da Fütüvvetnâmelere Göre Dini İnanç Motifleri*, Ankara 2002.
- Seval Kardeş Selimoğlu (1997). “*Muhasebe Meslek Ahlakı (Etik) Yaklaşımı*”, III. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu Bildiri Kitabı (30 Nisan-4 Mayıs, Alanya), İSMMO Yayınları, No: 20.
- Veysi Erken, “*Ahilik Teşkilatının Vizyonu*”, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 13-15 Ekim 1999.
- Yaşar Ocak, “*Fütüvvet*” md. DİA, XIII.
- Zeynep Kantarcı, “*İş Etiği ve Ahilik*”, Atatürk Üniversitesi S.B.E. yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.

AHÎ TİCARET HUKUKU VE AHLÂKININ FIKHÎ TEMELLERİ

FIQHÎ ESSENTIALS OF AKHI
COMMERCIAL LAW AND ETHICS

Prof. Dr. Adnan KOŞUM
Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Ahîlik XIII-XIX. yüzyıllar arasında Anadolu'da yaşayan "dinî-mesleki" bir teşkilattır. Yüzyıllar boyunca Anadolu'da özellikle ticaret ve iş hayatında çok önemli rol oynayan Ahîliğin nizamnâmelerine (tüzük) ise Fütüvvetnâme adı verilir. Bu bildiride Fütüvvetnâmelere ticarete ilişkin dile getirilen ilke ve kurallar ve onların fıkıhtaki temel ve dayanakları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ahîliğe ilişkin olarak klasik kaynaklar ve çağdaş çalışmalarda ticaret hayatıyla ilgili olarak hileli ve çürük mal satma, müşteriye fazla para alma, bir başkasının malını taklid etme, noksan tartma, bozuk terazî kullanma ve sahte ve kalitesiz mal üretmenin kesinlikle yasaklandığı ifade edilir. İlk bakışta Ahîlik ticaret hayatında sadece mezkûr kural ve ilkelerin var olduğu zannedilebilir. Ancak Fütüvvetnâmeler dikkatlice incelendiğinde, özellikle insan karakterini şekillendirme, olgunlaştırma ve toplumsal hayatı düzenleme konusunda son derece tesirli fikhî ilke ve normlar üzerinde durulmakla birlikte, mezkûr normların açılımı mahiyetinde de düşünülebilecek bir takım ilke ve kurallara da yer verildiğine müşahade edilir. Ticaretin ibadet bilinciyle yapılması, doğruluk ve dürüstlük, helal kazanç, diğergamlık, yalan beyan yoluyla hile ve gabn yasağı, noksan tartma ve bozuk terazi kullanma yasağı ve hileli ve çürük mal satma yasağı gibi Kur'an ve sünnetten elde edilmiş ticaretin özünü teşkil eden İslâm fikhinin ticari kurallarının esas alındığı görülür.

Fikhî referanslardan aldığı güçle Ahîlik, ticarî hayatta toplumun faziletli, erdemli ve huzurlu bir yapıya sahip olmasında önemli işlevler üstlenmiştir. Zira Ahîlik sadece mensupları arasında değil, toplumun bütün fertleri arasında İslâm ticaret hukuku ve ahlakının ilkelerini yerleştirmek için gayret etmiştir. Çağımızda da Ahîliğin İslâm hukukundan referans aldığı değerlerin toplumda yaşatılması elzemdir.

Anahtar kelimeler: Ahîlik, fıkıh, ticâret, Fütüvvetnâme.

ABSTRACT

Akhî organization which lived between XIII-XIX. Century in Anatolia is a "religious-professional" establishment. Throughout the centuries, the Akhism which played an important role in trade and business life especially in Anatolia, had nizamnâmahs (statutes, regulations) called as Futuwwatnâmah. In this paper, it is stated that general principles and rules in Futuwwatnâmah and its essence and grounds in the Islamic law.

As regards the life of the trade, it is expressed that fundamental principles Akhism such as selling fraudulent and decayed goods, getting more money from customer, to imitate someone else's product, missing weighing and using broken scales, production of counterfeit and shoddy goods are prohibited in classical sources and contemporary studies of Akhism. At first glance, it is masquerade that Akhism have only the aforementioned rules and principles of trade life. However the futuwwatnâmahs are examined carefully, especially in shaping human character and ripening it and in the regulation of social life very effective norms and principles, have been taken up, but also it can be observed that a set of norms, principles and rules that description of it had been given the place like trading with idea of worship, integrity, honesty, and lawful earnings, altruism, cheating, and gabn ban through false statement, the prohibition of gappy and faulty weighing scales and selling fraudulent goods which constitutes the essence of trade and which are based on Quran and Sunnah.

The Akhism with reference to fiqh sources had important functions undertaken in having the society virtuous and peaceful structure in commercial life. Because Akhism was diligent to put the principles and morality of commercial law not only among the members of it but among all the members of Islamic society. In modern age, Akhism's values must be kept alive which reference to Islamic law in society.

Key Words: *Akhism, fiqh, commerce, futuwwatnâmah.*

Giriş

Ahîlik, Anadolu Selçuklular zamanında kurulmuş Türk Fütüvvet hareketi diyebileceğimiz kuruluşun adıdır. Ahîlik XIII-XIX. yüzyıllar arasında Anadolu'da yaşayan halkın sanat ve meslek alanında yetişmelerini sağlayan bir örgütlenmedir.¹ İslâm düşüncesiyle/inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir düşünce sistemi içinde oluşmuş “dinî-meslekî” bir teşkilattır. Teşkilâtın meslekî boyutu iş ve sanat erbabını kapsarken; dinî boyutu, teşkilat mensuplarının ruh ve gönül dünyalarıyla, sahip oldukları düşünce sistemini kapsar. Yüzyıllar boyunca Anadolu'da olumlu icraatlarla adından söz ettiren ahîlik, Anadolu'da özellikle ticaret ve iş hayatında çok önemli rol oynamıştır.

Ahîliğin nizamnâmelerine (tüzük) Fütüvvetnâme adı verilir. Ahîliğin esasları, ahlakî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılıdır. Ahîlerin yaşama tarzlarına yön veren, Fütüvvetnâmeler, ahîliğe katılanların ellerinden düşürmedikleri ve günlük hayatlarına tatbik etmeye çalıştıkları bilgi, kural ve ilkelerin izah edildiği,² ideal insan modelini oluşturmayı hedefleyen eserlerdir.³ Fütüvvetnâmeler günümüzdeki müslüman iş adamı ve esnafının da donanması gerekli, İslâm'ın öngördüğü fikhî ve ahlakî meziyet ve kuralları, yine fikhın temel kaynaklarından beslenerek ortaya koymaktadır.⁴ Bu bildiride Fütüvvetnâmelerde ticarete ilişkin dile getirilen ilke ve kurallar ve onların fıkıhtaki temel ve dayanakları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Diğer taraftan Ahîlik kurumunda Kur'an ve sünnetten referans olarak alınan ilkelerin ortak özellikleri, bütün ticaret ilkelerinin hepsini özünde ihtiva eden, bir diğer ifadeyle cevâmiu'l-kelim yani ticari kural ve prensiplerin umdesi olan ilkelerdir. Fütüvvetnâmelerde özellikle insan karakterini şekillendirme, olgunlaştırma ve toplumsal hayatı düzenleme konusunda son derece tesirli, ticaretin özünü teşkil eden fikhî ilke ve normlar üzerinde durulmuştur. Bu nedenle ahîlik geleneğinde İslâm ticaret hukukunda yer alan bütün ilke ve kurallara yer veril-

¹ Yalkın, Suat, “Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Tarihinde Ahîliğin önemi”, *I. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1978, s. 177-181; Marşap, Akın, “Ahî Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler”, *Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, GÜAKAM, C. I, Say: 2, 2005, s. 70.

² Erken, Veysi, “Ahîlik Teşkilatının Vizyonu”, *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ankara, 1999, s. 127; Yakıcı, Ali, Günümüz Ticaret Etiğinin Oluşmasında Fütüvvetnâmelerden Yararlanma Yöntemleri, *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ankara, 1999, s. 290.

³ Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1974, s. 3.

⁴ Kazıcı, Ziya, “Ahîlik”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 540; İvgin, Hayrettin, Ahîlerde Ahlakî Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması, *I. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 73.

memiştir. Ahiliğe ilişkin olarak klasik kaynaklar ve çağdaş çalışmalarda ticaret hayatıyla ilgili olarak hileli ve çürük mal satma, müşteriye fazla para alma, bir başkasının malını taklid etme, noksan tartma, bozuk terazi kullanma ve sahte ve kalitesiz mal üretmenin kesinlikle yasaklandığı ifade edilir.⁵ İlk bakışta Ahilik ticaret hayatında yalnızca mezkûr kural ve ilkelerin var olduğu zannedilebilir. Ne var ki, Fütüvvetnâmeler dikkatlice incelendiğinde bunların haricinde bir takım ticari hukuk ve ahlak ilkelerinin de mevcut olduğu ve zikredilen kuralların açılımlarının ortaya konulduğu göze çarpar. Bu nedenle bildiride Ahiliğe ilişkin kaynaklardaki temel ilkelerin yanı sıra bahse konu kural ve ilkelerin fikhî esas ve dayanaklarına da yer verilecektir.

1. Ticaretin İbadet Bilinciyle Yapılması

İslâm dini; her konuda olduğu gibi ticaret hayatıyla ilgili ölçüler koymuştur. İslâm, insanın Yaradan ile toplum ve eşya ile ilişkisi arasında mutlak bir bağ görür. İnsanın Yaradan ile ilişkisi Rab-kulluk ilişkisidir ki, buna ibadet denir. İnsanın bir toplumsal varlık olarak, insanlarla, diğer varlıklarla, eşyayla ilişkisinin adı da muamelattır. İslâm'da muamelatla ibadet bütünlüğü vardır. "Hayatını İslâm'a göre yaşama" gayretinde olan, haram ve helal sınırlarına riayet eden, ona göre alış-veriş yapan bir müslümanın yaptığı her şey ibadet sayılır. Çünkü geniş anlamıyla ibadet Yüce Allah'ın hoşnut ve razı olduğu bütün fiil ve davranışları kapsamına alır. Kişinin kazancı helal yoldan, İslâmî ahlak ve fazilet ölçüleri içinde elde etmesi de bir ibadettir. Elbette ticaretin ibadet olabilmesi için neyin doğru neyin yanlış olduğunun bilinmesi lazımdır Nitekim Hz. Ömer'in devlet başkanlığı döneminde valilerine yayınladığı bir genelgede : "Yapacağı ticaretin İslâmî esaslarını bilmeyen kimse, bizim çarşı ve pazarımızda alış-veriş yapmasın"⁶ denilerek ticaret fıkhnın tüccar için bilinmesinin gereğine vurgu yapılır.

Öte yandan İslâm'da ticaret sadece para kazanmanın amacı değil, aynı zamanda halka hizmetin bir aracı olmalıdır. Ticaret, halkın ihtiyaç duyduğu maddeleri bulup ayağına getirmekten ibaret bir faaliyet olmayıp, aynı zamanda halka hizmetin vesilesi olan bir ibadettir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "*Kim bir gıda maddesini satın alır ve günün rayiç bedeli üzerinden satarsa, sanki onu yoksullara sadaka olarak dağıtmış gibi sevap alır.*"⁷ Bir başka hadiste, "*Gönül boşluğu ile ve elindeki büyük paraları emanet bilerek yerine sarf eden veznedar, emanetçi veya muhasebeci, Allah rızası için sadaka vermiş gibi ecir alır*"⁸ buyrulur. Bir diğer

⁵ İvgin, Ahilerde Ahlakî Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması, s. 74.

⁶ Tirmizî, "Vitr", 21.

⁷ İbn Mâce, "Ruhün", 16.

⁸ Buhârî, "Zekât", 25.

hadiste ise, gerek satıcı ve gerekse alıcı iken kolaylık gösteren kimsenin cennete gireceği⁹ belirtilir.

Aynı şekilde Ahilikte çalışma ibadet telakki edilmiştir. Onun için Ahilerin işyerleri, onların ibadet yerleri olarak bilinir. Ahinin işyeri Hakk kapısı olarak nitelendirilir. Bu kapıdan hürmetle girilir, saygı ve samimiyetle çalışılır, helâlin-den kazanılır, helâl yerlere ve kararınca harcanır.¹⁰ Fütüvvetnâmelerde tüccarların ve esnafın yaptıkları işleri bir ibadet bilinciyle yapmaları tavsiye edilir. Görüldüğü üzere bu durum, İslâm'ın bütün fiillerin ibadet şuuruyla yapılmasını tavsiye eden anlayışından kaynaklanmaktadır.

Yine Ahilikte sadece mal, servet ve kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımaz. Bunlar, ancak kendinden üstün bir gayenin gerçekleşmesine vasıta oldukları takdirde bir değer ifade ederler. Mesela, başkalarına muhtaç olmadan yaşamak için veya başkalarına yardım etmek için kazanılan para değerlidir. "Mal ömrün huzur ve asayışı içindir, ömür mal toplamak için değildir" diye Sadi, bu ifadesiyle Ahilerin de düşünce ve hislerine tercüman olmaktadır.¹¹

2. Helal Kazanç

İslâm fıkhi getirdiği temel ticaret ilkelerine aykırı davranmamaları noktasında Müslümanları şiddetle uyarmıştır. Bu bağlamda âyet-i kerîme'de "*Ey îmân edenler! Karşılıklı rızâya dayanan ticâret olması hâli müstesnâ, mallarımızı, bâtil (haksız ve harâm yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin! Ve kendinizi öldürmeyin! Allâh size karşı pek merhametlidir.*"¹² buyrulur. Mezkûr ayetlere göre kazancın helal olabilmesi ticaretin hukuki ve ahlaki kurallarına uymakla doğrudan ilişkilidir. "Nefislerinizi öldürmeyiniz!" ifâdesi, önemli ince bir anlam içerir. Burada, manevî hayatı mahvedip cehennem ehli olmaktan sakındıran bir ikâz vardır. Diğer taraftan kavga ve cinâyetlerin bir kısmının da, haksız yere mal yeme ve kazanma ihtirâsına dayandığı hakîkatine dikkat çekilir. Bu tehlikelerden korunmak ise, İslâm'ın tâyin ettiği ticâret kuralları içinde kalmakla olur. Bu nedenle ahilikte de ticaretin özü helalinden kazanmak ve helal yerlere harcamaktır. Haram-helal sınırlarına riayet etmeyen kişi Fütüvvet ehlinden olamaz.

Öte yandan "*En temiz kazanç hangisidir?*" sorusuna Hz. Peygamber, "*Kişinin kendi elinin emeği bir de dürüst ticaretin kazancı olduğunu*" söylemiştir.¹³ Bu yö-

⁹ İbn Mâce, "Ticârât", 28; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 58, 67, 70; Tirmizî "Buyû", 75. Hadiste kastedilen kolaylık bir defaya mahsus bir kolaylık değil, ilke edinilmiş bir kolaylıktır.

¹⁰ Ekinci, Yusuf, *Ahîlik*, Ankara 1993, s. 59-60.

¹¹ Ekinci, a.g.e., s. 59.

¹² Nisâ, 4/29.

¹³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 141; Hâkim, Müstedrek, II, 10.

nüyle ahilik, başkalarının sırtından geçinme duygusu ve amacıyla mücadele etmek ve kendi el emeği ile geçinmeyi yayıp kendi kendine yeter olma hedefini güden bir sistem olmuştur.

Vahiy ve sünnete uygun olan kazanç “helâl”, “temiz (tîb)” sayılırken bu ölçülere uymayan kazanç da “haram”, “mekruh” veya “çirkin (habis)” kazanç adını almıştır. Duaların kabulü ve Allah’a kulluğun genelleşmesi “helâl kazanç”la yakından ilgilidir. Gözyaşlarıyla dua eden bir kul için, devrin peygamberine ulaşan; “*yediği haram, giydiği haram, duası nasıl kabul olunur?*”¹⁴ haberi bu gerçeği ifade eder.

Ticaret de, ekonomi de sonuçta kazanç sağlama, servet elde etme ya da yeme, içme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamanın usul ve yöntemlerini açıkladığından dolayı “helâl kazanç” için bu ilimlerin incelenip araştırılmasına ihtiyaç vardır. Halife Ömer’in valilerine gönderdiği: “*Yapacağı ticaretin İslâmî esaslarını bilmeyen kimse bizim çarşı ve pazarımızda alış-veriş yapmasın*”¹⁵ şeklindeki genelge bu ilme olan ihtiyacın önemini ortaya koymaktadır.

Nitekim helal kazanç ahiliğin de temel ilkelerinden birini teşkil etmektedir. Ahînin doğru olması ve hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmaması ahlak kuralı haline gelmiştir. “Ahîlere helâl para kazanmak gerektir ve hem vaciptir ve hem sünnettir.”¹⁶ Yine “karnında haram lokma olanın ibadetinin kabul edilmeyeceğine” hükmedilmesi bunun en açık ifadesidir¹⁷ Öte yandan Fütüvvetnâmelerde, ticarete İslâm’ın koyduğu ahlaki, hukuki ilke ve kurallara dikkat etmenin helal kazançla yakından ilgisi olduğu ısrarla belirtilir. “İbn Abbas (ra) aydur: Allah Teâlâ *كلوا من طيبات ما رزقناكم*”¹⁸, yani arı pâk didüğü oldur, asl-ı helâldür, nitekim Rasûlullah buyurur ki, Her gice yatduğu vakt niyet eylese helâl kesb kazanam diyü, irteye yarlığanmış çıkar. Ahi halâl kesb kazanmak gerekdür, belkim farzdur ve hem sünnetdür.”¹⁹ Burada âhinin ayırıcı ve belirgin özelliği olarak, helal kazanç elde etmek için çalışıp çabalayan hatta iş ortamından uzaklaştığında, evde, sokakta hatta yatarken dahi kazancını helal yoldan kazanmayıp düşünen bir kişi olduğuna dikkat çekilmiştir.

¹⁴ Müslim, “Zekât”, 19, 65; Tirmizî, “Tefsir, Sûre”, 2; Dârimî, “Rikâk”, 9; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 346.

¹⁵ Tirmizî, “Vitr”, 21.

¹⁶ Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgâzî, Fütüvvetnâme (Abdülbâki Gölpinarlı Neşri), İst. Ün. İktisat Fak. Mecmuası, XX, no: 1-4, İst. 1953-1954, s. 112; Neşet Çağatay, “Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna Etkileri”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*, Ank., Kültür Bakanlığı Yay., 1996, s. 39; Ekinci, a.g.e., s. 61.

¹⁷ Sarıkaya, Mehmet Saffet, *XIII.-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnâmelere Göre Dini İnanç Motifleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2002, s. 77.

¹⁸ Bakara, 2/167. “*Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan rızıklardan helal ve hoş olarak yiyin.*”

¹⁹ Burgâzî, Fütüvvetnâmesi, s. 125.

Fütüvvetnâmelerin en mütekâmilî diyebileceğimiz Razavî Fütüvvetnâmesinde helal kazançla ilgili olarak şu ifadeler yer verilir. "Ve hem haberde gelmişdür kim, "Kim rencberlük idüp halal kesb idüp kazansa, yise ve yidürse, Hak Subhânehü ve Teâlâ ana şehidler mertebesin buldura. Ol lokma ile kişi ne kadar ki geçmiş günahı var ise yarlıgaya. Ve her kim taleb-i halal için nefsinî zillet makamından koya, ol kişünün günahı döküle gide, nitekim ağaç kuru yaprağın atduğu gibi. Nitekim kuru yaprak ağaçdan değildir."

Haberde gelmişdür ki Resûlullah (sav) buyurur: "الحلال اربعين يوم نور الله قلبه و" "اجري ينابيع الحكمة في قلبه" Yani "Her kim kırk gün halal yise, Hak Teâlâ ol kişünün kalbini nurlu ide ve hikmeti²⁰ bunarlarını gönlide akıda."

"Şeriatde kendizüne lâ bûd olan kitab-ı ibâdât ve muâmelâtı öğrene ve amelin öğrene ki ta halali haramdan ve şüpheden seçe ki riyaya düşe ta bey-i fasidle satu-bazarda malın haram ide ve yidüğü lokma haram ola, neüzü billâh kıldığı namaz ve virdüğü zekât ve sadaka kabul olmaya ve cennete girmeye ve teni cehenneme lâyük ola. Nitekim server-i kâinat ve mefhar-i mevcûdât "Men sallâ fî badnihi taâmün min harâmin ve alâ zahrin melbûsin min harâmin lam (y?)tükkal salâtühü" buyurur. Hadisin manası budur kim "Her kim ki namaz kıla ve anun karnında haramdan yimek ola yahod arkasında haramdan giysi ola, ol kişünün namazı kabul olmaya" Zira bir yirde dahi buyurmuştur: "gâle rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi vesellem men iktesebe mâlen min harâmin fe in tasaddakahü bihi lem yükbel minhü fe in terakehü verâe kâne zâdehü ilâ'n-nâri" Yani "Her kim ki haram kesbden mal kazansa ol mal, sadaka kabul olmaya ve eğer sonunda koyup giderse kendüye cehennem azığı ola." Ve bir yirde dahi buyurmuştur: "gâle rasûlüllâhi sallallâhü aleyhi vesellem küllü cismîn ğuziye bi'l-harâmi lâ yedhulü'l-cenne ve'n-nâru evlâ bihi" Yani "Her ten ki haramdan yimeklene, cennete girmeye" Hak Teâlâ haram yimekten nehy kıldı: "velâ te'küül emvâleküm (bey-neküm) bi'l-bâtılı" ve bir yirde dahi buyurur: "ve lâ taktülû enfüseküüm" Nitekim nefsinüzi depelemek mukarrerdür, her kim haram yise nefsi anı depelemişdür. Zira nefsinün halallüğü ve ta'azzübine kendü sebep olmuştur." Pes haramdan muhkem sakınmak gerekdir ta Fütüvvetten düşmeye. Zira haram yiyende, haram giyende Fütüvvet karar kılmaz."²¹

"Zîrâ hiç andan halâl lokma yokdur kim kişi kendü emeginden yiye. Nitekim Hz. Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve selem buyurur: "ما اكل احد طعام قط خیر من "یاكل من عمل يديه من الصحاح لان يأخذ احدكم رجلا فيحتطب على ظهره فما تأكل "و يتصدق خیر له من ان يأتي رجلا فيشاكم اعطاه او منعه ذالك فان يد العليا خير من السفلى"

²⁰ Gürel, Rahşan (1992), *Razavi Fütüvvetnâmesi İnceleme-Metin*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora tezi, (ss.CXXII+183), s. 70.

²¹ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 68.

Yani "Be dürüsti, bir kimse ki bir ipi alup arkasıyla odun getürse, satup bir mikdarın yiyüp bir mikdarun sadaka eylese ana yigrekdür kim bir kimseye varup nesne dileyüp ya vire ya virmeye."²²

Şeyh Ebû Tâlib-i Mekki (ra) getürmişdür kim meşayih-ı selefün birinden ri-vayet ider, eydür: "Bir tâcir dostum vardı, vefat itmişdi. Bir gice vakıamda gör-düm, eydür: "Halûn nice oldu? Eyitdi: "Bana elli bin name getürdiler, eyitdüm: Bu nameler günah namesi midür?" Eyitdiler: "Yok, halk ile itdügün muamele namesidür. Dünyada elli bin kişiyle satu-bazar itmişsin, her birine name yazıldı, Kıyamet güninde Hak Teâlâ Hazretine arz olınsa gerek, her bir nameye ferden ferda hisâb virsen gerekdür" didiler.

Ve haber-i aharda gelmişdür kim "Bir gün Hz. İsa'nun yolu makberelere uğ-radı, mekâbir ehlinün ahvalı ana keşf oldu. Gördi kim bir makberde bir kişiye azaba iderler. Hak Teâlâ'dan hacet diledi, ol ölüyi diri kıla. Hak Teâlâ hacetin kabul kıldı ve İsa (as) andan sordu kim "Sen ne amel kıldun ki bu azaba müsta-hak oldun?" Eyitdi: "Ya Nebiyallah! Ben dünyada hammal idüm, bir gün bir kişi odun satun aldı, bana eyitdi ki evüme ilet didi. Götürüp giderken dışümde bir nesne kalmışdı, arkamda olan odundan bir kıymık koparup anunla kurca-dum, anunla giderem ta öleliden beri anun azabın çekerem Yâ İsa! Dile beni Hak'dan, ola ki azabı benden ref ide. "İsa (as) dahi dua eyledi, Hak Teâlâ eyitdi: "Yâ İsa! Ol hak ıssı halâl itmeyince ol azabdan kurtulamaz." Pes İsa vardı, odun ıssından halalluk diledi, andan sonra ol kişinün azabı ref oldu.²³ Görüldüğü üzere, Ahî yönetmeliği konumunda olan Fütüvvetnâmelere göre Ahî, helâlinden kazanmalı hatta harama düşmemek için fıkıhın öngördüğü ticaret hukuku ala-nında bilgi sahibi olmalıdır. Fütüvvetnâmelerde helal kazanç konusundaki nass-ların her birine açıklaması ile birlikte yer verilmiş, yer yer hikaye unsurlarıyla desteklenmiştir.

Aynı şekilde Ahi babaları da kalfalıktan ustalığa geçenlere harama bakmama-ları, haram yememeleri ve içmemelerini tavsiye etmişlerdir.²⁴

3. Doğruluk ve Dürüstlük

Müslüman bir tüccarın sahip olması gereken en önemli hasletlerden birisi de doğruluktur. Ahî ahlakında doğruluk, ekonomik bir öz taşımakta, eşyanın bili-nen biçimde imal edilmesi ve belirli fiyata satılması anlamına gelmektedir. Hak-kına razı olmayarak malına değerinden fazla bir fiyat isteme, zenginleşme hırsıy-

²² Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 68.

²³ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 75-76; Anadol, Cemal, *Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, KBY., Ankara, 2001, s. 85-86; Çağatay Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. bsk., Ankara, 1974, s. 24.

²⁴ İkinci, a.g.e., s. 88.

la aldatıcı kazanç yollarına sapma gibi hususlara Ahilik müsaade etmez.²⁵ Yine zamanında sözünü yerine getirmeyen, sıkıştığında bugün, yarın diye oyalayan, vaadinde durmayanlar Fütüvvete layık görülmez.²⁶

Esas itibariyle doğruluk bütün işlerde müslümanın hasletlerinden değildir. Kur'an'da Peygamberlere emredilen öncelikle doğru olmalarıdır.²⁷ Fütüvvetnâmelerde de sık atıfta bulunulduğu üzere, Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyururlar: *"Doğru sözlü ve kendine güvenilir tâcir (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber olacaktır."*²⁸ Ticari muamelelerinde doğruluğu kendisine ilke edinenler insanların en üstün tabakasını oluşturan peygamberler, siddikler, şehidler ve salihler zümresinde telakki edilmiştir. Hadiste bu durumun özellikle tüccarlar için söz konusu edilmesi doğruluk vasfının ticaret hayatındaki anlam ve önemine işaret eder.

Ticârî hayatta doğruluk ve dürüstlük aynı zamanda kazancın bereketli olmasının da ön şartıdır. Nitekim Hz. Peygamber, alışverişinde doğru olan, sattığı malın özelliklerini beyan eden kişinin ticaretinin bereketli; aksine yalan söyleyen ve sattığı malın ayıbını/kusurunu gizleyen kimsenin ticaretinin ise bereketsiz olacağına dikkat çekmiştir.²⁹ Yine Hz. Peygamber'e hangi kazancın daha temiz olduğu sorulunca *"Kişinin elinin emeğiyle ve mebrûr alış-verişle kazandığıdır"*³⁰ buyurmuştur. Dürüst yapılan, yalan yere yemin ve aldatma karışmayan satışa "mebrûr alış-veriş" denir. Bir diğer hadiste, *"(Namuslu, dürüst) tüccar kazançlı, karaborsacı ise mel'ûndur"*³¹ buyurulur.

Bir başka hadiste Hz. Peygamber *"Aldatan benden/bizden değildir"*³² buyurur. Bir diğer hadiste ise, *"Üç sınıf insan vardır ki, kıyâmet gününde Allah onlara bakmayacaktır. Bunlardan birisi, ticaret malını yalan yeminle satın tüketendir."*³³ buyurularak ticaret hayatında doğruluğu rehber edinmeyenlerin manevi akıbetlerinin hayırlı olmayacağı ifade edilmektedir. Yine bir hadislerinde Hz. Peygamber, doğru ve dürüstler dışında bütün tâcirlerin kıyâmet günü fâcir olarak

²⁵ Ekinci, a.g.e., s. 61

²⁶ Anadol, Cemal, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1991, s. 40.

²⁷ Hûd, 11/112.

²⁸ Tirmizî, "Büyû", 4; Ayrıca bk., İbn Mâce, "Ticârât", 1; Dârimî, "Büyû", 8.

²⁹ Buhârî, "Büyû", 19, 22, 44, 46; Müslim, "Büyû", 47; Tirmizî, "Büyû", 6, 26; Nesâî, "Büyû", 4, 8; Ahmed b. Hanbel, III, 402-403.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, III, 466, IV, 141.

³¹ İbn Mâce, "Ticârât", 6.

³² Müslim, "İmân", 164; Ebû Dâvûd, "Büyû", 50; Tirmizî, "Büyû", 74; İbn Mâce, "Ticârât", 36.

³³ Tirmizî, "Büyû", 5.

diriltileceklerini beyan etmiştir³⁴ ki bu da ticâreti yalan ve sahtekârlık üzerine temellendirmenin tehlikeli boyutlarını ortaya koymaktadır.

Bir ülkede ve toplumda iktisadi kalkınmanın temelinde öncelikle doğruluk ve güven vardır. Doğrulukla güven arasında doğrusal bir ilişki vardır. Doğruluğun olduğu yerde güven hâsıl olur. Güvenin olduğu yerde az sermaye bile bir araya gelerek en büyük kalkınma faaliyetlerine yönlendirilebilir. Fıkıhın aldatma, ölçü ve tartılarda hile gibi ahlaksızlıklar karşısında şiddetle durması ticari hayata doğruluk, güven ve istikrarı sağlamaya yöneliktir.

Benzer şekilde doğruluk ve dürüstlük ahîlik değer sisteminin özünü oluşturmaktadır. Genel anlamda Ahilerin topluma mâl ettikleri Kur'an ve sünnet temelli bir değerdir. Doğruluk ve dürüstlük değeri Ahiler sayesinde toplumda o derecede yaygınlaşmıştır ki, H. A. Munro Butler Johnstone'nin "Onların arasında senet alıp vermek gibi bir adet yoktur. Türk'ün sözü onun senedidir. Borcunu ret etme ve sahtekârlık onlar arasında bilinmeyen bir şeydir" tarzındaki tespiti bunu açıklamaya yeter ölçüdedir.³⁵

Razavî Fütüvvetnâmesinde bu doğrultuda şu ifadeleri görmek mümkündür. "Pes be-dürüstü ki üstün el, altındaki elden yigrekür." *Hak Subhanehü ve Teâlâ mü'minlere helal kesb buyurdu, peygamberlere buyurduğu gibi.* Nitekim Hz. Rasûlüllah (sav) buyurur: *ان الله طيب لا يقبل الا طيبة و ان الله امر* "المؤمنين بما امر به المرسلين فقال يا ايها الرسل كلوا من الطيبات ما رزقناكم" *Ve bir yerde dahi buyurur: "قال رسول الله صلعم اطيب ما اكل الرجل من كسبه"* Yani "*Be dürüstü kişi kendü kesbinden yig nesnelyimez.*" Anun-çün ekser enbiya, eli emegin yirlerdi. Âdem cennetden sürüldükten sonra yerde ekin ekerdi ve Şit Nebi hallaçluk ederdi ve İdris Nebi derzilük iderdi ve Nuh Nebi çölmekçilik iderdi ve İbrahim Halil yayıcılık iderdi. Ânun işinden bir yay, Hz. Resûle değmiş idi, anunla gazada ok atarlardı. Ve Dâvûd Nebi zırh işlerdi ve Süleyman Nebi zenbil örerd, Ve ekser ashab dahi tabiin ve ulema meşayih-ı selef rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmeîn ehl-i kesb idiler. Ve her kim satu bazâr eylese emânetle ve gerçeklikle haşr olına ve hem Peygamberler ile ve sıdıklar ile ve şehidler ile haşr olına. Nitekim haberde gelmişdür: *عن أبي سعيد الحدي رضي الله عنه انه قال قال رسول الله صلعم* *التاجر الصديق الامين يحشر يوم القيامة مع النبيين والصادقين والشهداء* Bir gün Hz. Resûlüllâl (sa) ashabıyla seher vaktinde otururdu. Gördiler bir kuvvetlü yiğit dükkâna gider, iş işlemek için. Ashab eyitdi: N'olaydı bu yiğit kuvvetini ibadete sarf ideydi!" Hz. Resûlüllah (sa) eyitdi: "Şöyle dimen, eger bunu sa'yi nefis için,

³⁴ Tirmizî, "Büyû", 4; İbn Mâce, "Ticârât", 3; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 428, 444.

³⁵ Erken, Veysi, Ahîlik Teşkilatının Vizyonu, s. 130.

³⁶ "Allah temizdir ve ancak temiz olanı kabul eder. Müminlere Peygamberlere emrettiğini emretmiştir. "Ey elçiler! Rızıklarınızın temizlerinden yiğün" buyurmuştur." (Mü'minûn, 23/51).

kimseye muhtaç olmasam diyü ola, be-dürüsti ol, benüm yolumdadur³⁷ ve eger sa'yi atası, anası ya oğlancuğu için ola, be-dürüsti ol, Hak Te'âlâ yolındadır. Ve eger hod malum çoğ olsun, anunla iftiharlanam diyü sa'y iderse, be-dürüsti ki ol, Şeytan yolındadır" diyü buyurdu. Ve dahi buyurdu: "قال رسول الله صل من طلب الدنيا حلالا طعطا عن السؤال وسعيا علي عياله طعطا علي جاره كفي الله وجهه كالقمر ليلة البدر" Ve bu hadisin manası budur kim "Her kim ki dünya taleb itse helalden, kimseden nesne dilememek için yahod ayalın toyurmag için ve komşulara ey-lük yetürmek için, Allah Teâlâ'ya kavuşa ve yüzi ayun on dördinci gicesi gibi nurlu ola."

Ve Şeyh Necmüddin-i Dâna *Mürşidü'l-İbâd* ında getürmüşdür kim "Bir gün Dâvûd Peygamber Hak Hazretine münacat eyledi, eyitdi: "İlahi" Dilerem ki cennetde bana hemnişin (komşu) olanı gösteresin. "Hak Teâlâ (cc.) eyitdi: "Ya Dâvûd" Yarın şehrdan taşra çık, her kim ki sana karşı gelürse, ol olsa gerekdür. İrtesi, Dâvûd şehrdan taşra çıkdı, gördi karşudan bir kişi, arkasında odun getür-rüp gelür. Dâvûd, ilerü varup ol kişiye selam virüp eyitdü: "Yâ kişi! Hak Teâlâ ile muamelen nedür ki anun vesilesiyle cennetde enbiya ile mürâfık ve mücaliset mertebesin buldun?" Ol kişi eyitdi: "Her gün³⁸ tağdan arkamla odun getürüp şehrd e üç akçaya sataram. Birin dervişlere sadaka iderem ve birin anama harc iderem ve birin iyâlüme harc-ı nafaka iderem" didi. Dâvûd eyitdi: "Erzânîdür sana cennetde peygamberlere yoldaş olmakluk." Dâvûd eyitdi: "Gel ben sana günde üç akça vireyüm, benümle yoldaş olsan gerekdür." Ol kişi eyitdi: "Yâ Dâvûd! Ben bu mertebeyi keshbümden buldum ve arak-ı cebînümden (arka-cuğumdan) buldum, çün ben rencberlükten el çeksem, ayruk ol mertebeyi bul-mazam. İsterem ki hemişe Hâlık'a ve halka hizmet idem, mecâlüm yitince". Dâvûd eyitdi: "Razı oldum cennetde bana hem-nişin olasin" didi."³⁹ Görüldüğü üzere mezkûr pasajlarda/satırlarda doğruluk ve dürüstlük hadislerle teşvik edil-mekte ve ahînin en önemli ve temel vasfının olacağı vurgulanmaktadır.

4. Diğergamlık

Fütüvvetnâmelerin önemli dayanaklarından biri de Hz.Peygamber (sav)'in "Hiçbiriniz kendisi için istediğini (din) kardeşi için de istemedikçe (gerçekten) iman etmiş olmaz"⁴⁰ buyruğu ile ifade edilen diğergam olma, yani başkalarını kendisi-ne tercih etmedir. Esas itibariyle İslâm'da bütün hukuki, ahlaki ve ticari hayat bu kâide üzerine kurulmuştur ve bu söz her çeşit ilişkinin ruh ve esasıdır. Ahiye de "kendi muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert olması"⁴¹ gerektiği

³⁷ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 68.

³⁸ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 69.

³⁹ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 70.

⁴⁰ Buhârî, "İman", 6.

⁴¹ Akpınar, Ali, *Fütüvvet Ruhunun Dini Temelleri, I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 2004 Kırşehir, s. 55.

söylenir. Razavî Fütüvvetnâmesinde "Ve dahi Fütüvvet-dâr gerekdür kim niyeti şöyle ola kim "Bu hırfeti ve sanatı ki Hak Subhanehü ve Teâlâ'nun kulları için işlerem kim bu hırfete muhtaçlardır, hâcetlerin bitürem ve hizmetlerin yirine getürem."⁴² ve "Benüm ümmetünden degüldür ki ehl-i insaf ola, kendüye ne sanursa her müslümana dahi anı sana. Hz. Rasûl buyurur: " **لَنْ يُؤْمِنَ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يَحِبُّ لِنَفْسِهِ**"⁴³ belirtilerek, diğergamlığın ahînin de önemli vasıflarından olduğuna vurgu yapılır.

5. Yalan Beyan Yoluyla Hile Yasağı

Ticarî hayatta doğruluk esas alındığından bu ilkeye aykırılık teşkil edecek her türlü yalan beyan ve tasarruf şiddetle yasaklamıştır.⁴⁴ Hz. Peygamber, "*Satıcı ile müşteri (söz kesip) pazarlığı bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmadıkça alış-verişi bozup bozmamakta serbesttirler. Eğer dürüst olup satışla ilgili hususları açıklarlarsa, alışverişleri bereketli olur. Eğer gizler ve yalan beyanda bulunurlarsa, alışverişlerinin bereketi kalmaz.*"⁴⁵ Bir diğer hadis-i şerifte "Müslüman müslümanın kardeşidir. Bir Müslümanın, kardeşine aybını açıklamadıkça kusurlu bir mal satması helâl olmaz"⁴⁶ buyrulur.

Ticarette yalanın yol açacağı kötü sonuç konusunda Hz. Peygamber, "*Muhakkak ki, doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de şüphesiz cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıddik olarak yazılır. Yalancılık da (insanı) fücûra götürür. Fücûr da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında kezzâb (çok yalancı) diye yazılır.*"⁴⁷ buyurur. Bir başka hadiste ise, "*Bir kimse yalan söylemeyi ve yalanla iş yapmayı terk etmiyorsa, Allah'ın onun yemesini içmesini terk etmesine ihtiyacı yoktur*"⁴⁸ buyrulur yalan söylemenin oruç gibi ibadetlerin kabul edilmesinin de önünde bir engel oluşturduğu ifade edilir. Yine Hz. Peygamber, "*Alıcı ve satıcı doğru söyler, her şeyi açıkça ortaya koyarlarsa, alışverişleri hayırlı ve mübârek olur. Gerçeği gizleyip yalan söyleyerek yapılan alışverişin bereketini Allah yok eder*"⁴⁹ buyurarak doğruluğun ticarî hayattaki olumlu sonuçlarına ve yalanın mal olacağı kötü neticelere hatırlatmada bulunur.

⁴² Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 68.

⁴³ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 72. Hadis için bk. Buhârî, "İmân", 7.

⁴⁴ Ahzâb, 33/24.

⁴⁵ Buhârî, "Büyü", 19, 22, 44, 46; Müslim, "Büyü", 47; Tirmizî, "Büyü", 6, 26; Nesâî, "Büyü", 4, 8; Ahmed b. Hanbel, III, 402-403.

⁴⁶ İbn Mâce, "Ticârât", 45.

⁴⁷ Buhârî, "Edeb", 69; Müslim, "Birr", 103-105.

⁴⁸ Buhârî, "Savm", 8; "Edeb", 51.

⁴⁹ Buhârî, "Buyû", 19.

Yalan yere şahitlik, tezvir (yalan söylemek) ve faizcilik Fütüvvetnâmelerde kınanmaktadır.⁵⁰ "Ve dahi Resûl Hazretleri'ne sual itdiler: "Bu âyet-i kerîmeyi Hak Teâlâ bir taifeye buyurdu, " *قوله تعالى الذين آمنوا ولم يلبسوا إيمانهم بظلم أولئك لهم الأمن وهم مهتدون* " anlar kimlerdür?" Eyitdiler: "Anlar mü'minlerdür kim eylük itdiler, yalan söylemediler ve gönüllerini toğrı, pak tutdılar ve karnların ve fercerlerin sakladılar haramdan".⁵¹

6. Gabn Yasağı

İslâm hukukunda gabn; satım akdinde, normal kıymetin üstünde veya altında olmak üzere bedeller arasında eşitsizliğin bulunmasıdır. Bir başka ifadeyle, bir malın normal piyasa değerinin altında veya üstünde satılması gabn olarak adlandırılır. İslâm'da satım akdinde kâr yasaklanmadığı gibi, buna bir sınır da konulmamıştır. Ancak yalan, hile, satılan malı kendisinde olmayan sıfatlarla övme veya maldaki bazı kusurları gizleme yasaklanmıştır. Tarafların yalan ve hile ile birbirlerini aldatması ve böylece malın çok yüksek veya çok düşük fiyatla satılması meşrû görülmemiştir. Bu bağlamda âyet-i kerîme'de "Ey îmân edenler! Karşılıklı rızâya dayanan ticâret olması hâli müstesnâ, mallarınızı, bâtıl (haksız ve harâm yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin!"⁵² buyrulur. Âyette sözü edilen karşılıklı rıza ancak belirli miktar mal ve satış bedeli üzerinde gerçekleşir. Bir kimse alış-verişte aldatıldığını anladığı veya öğrendiği takdirde, satım akdine o hâli ile rıza göstermez. Bahse konu yasak Fütüvvetnâmelerde "müşteriden fazla para almayacaksın" şeklinde ifade edilmektedir. Müşteriden tespit edilen fiyatın üstünde fiyat istemek suç sayılır.⁵³ Yine fâhiş fiyatla mal satanlar Fütüv-vete layık görülmez.⁵⁴ Buna göre; alıcı ve satıcı, bir mal alırken muhâtabın zaafından istifade ederek fiyatlarda teâmülün (fiyat standardının) üzerine çıkmamalıdır. Yine Fütüvvetnâmelerde bu hususta şu pasajlara rastlanır: "Eğer bir kim-senün satuluk metai olsa, bahasın bilmeseydi, o kişiyi aldayup degerinden eksük almaya, eğer kendüden bir kimse bir metai satun almalu olsa, o kişi ol metain bahası ne idüğün bilmeseydi, anı degerinden artugu satmaya, insaf budur.

Rivayet ederler kim bir tacir vardı, adına Yûnus b. Ubeyd dirlerdi, dikilmiş kaftan satardı, iki cins kumaşdan. Bir cinsünün bahası iki yüz akçaluk ve bir cinsünün bahası yüz akçaluk. Bir gün bir Arap, badiyeden geldi. Bu kişi, mescide gitdüğü vaktin dükkânına karındaşı oğlunu kodı. Ol badiyeden gelen Arab, kaftan istedi ki iki yüz akçe değerdı. O, kaftanı dört yüz akçaya satdı. Arab bazardan çıkup giderken Yûnus b. Ubeyd, namaz kılup dükkâna gelürken Arab'a

⁵⁰ Bkz. Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 112-113.

⁵¹ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 71.

⁵² Nisa, 4/29.

⁵³ Ekinci, a.g.e., s. 62.

⁵⁴ Anadol, a.g.e., s. 40.

duş olup sataşdı. Arab'un elinde kaftanı görüp bildi, eyitdi: " Bu kaftanı niçeye aldun?" Eyitdi: "Dört yüz akçaya aldum." Yunus eyitdi: "Seni aldemişlar, bunun bahası iki yüz akçadır" didi. Arab eyitdi: "Bizde bu kaftan beş yüz akça ider." Yünus eyitdi: "Din, dünyadan yegdür" didi, kaftanı Arab'un elinden aldı, dükkâna geldi, karındaşı oğluna kakıdı, eyitdi: "Sen Tanrı'dan korkmayup ve utanmayup iki yüz akça ider nesneyi dört yüz akçaya niçün virdün?" Oğlan eyitdi: "Kendünün rızasıyla virdüm" didi. Yunus eyitdi: "Tutalum kendü rızasıyla virdün, ya insafun kanı? Eger kendün almalı olsan, bu bahaya alurmıydun?" Eyitdi: "Almazdum". Yunus eyitdi: "Kendü nefsüne reva görmedüğünü ahara niçün reva görürsin?" Arab'un iki yüz akçasın girü virdi.

Ve dahi ana manend bir tâcir vardı, ana Muhammed b. Mükendin dirlerdi. Bir gün mescide gitmiş, bir Arab gelüp hizmetkarından beş eşref değer bir kumaşı, on eşrefiye alup giderken yolda Muhammed'e sataşdı. Arab'a sordı ki "Bu kumaşı niçeye aldun?" Arab eyitdi: "On altuna aldum" didi. Çekdi, Arab'un elinden aldı, eyitdi: "Seni aldemişlar, bunun bahası beş altundur." Arab eyitdi: "Ben kabul eyledüm" didi. Muhammed eyitdi: "Ben almalı olsam, ol bahayaalmazdum, sana niçün reva göreyüm?" didi. Eyitdi: "Gel sana on altun değer kumaşı vireyün ya beş altunum girü al" didi. Arab eyitdi: "Ben bu pareyi begendüm, bu pare gerek bana" didi. Muhammed ana beş altun girü virdi. Arab sordı bir kişiye, bu kimdür diye. Eyitdüler: "Buna Muhammed b. el-Mükendin dirler". Arab eyitdi: "Kaçan badiyede yağmur yağmasa, bununla istiska ide" didi, gitdi.

Ve dahi Şeyhu's-şuyûh Serir-i Sakati, bakkal idi, her nesneyi alırdı, onda buçuk faideye satardı. Bir gün batmanı altmış akçaya badem almışdı. Badem bahalu oldu, batmanı doksana çıkıdı. Bir kişi geldi, "Bademün var mı?" didi, çıkarup doksan akça virdi, bir batman aldı, virdi. Şeyh Serir eyitdi : "Bunu altmışa aldum, altmış üç akçaya virürem, artuğa virmezem, zira onda buçukdan artukalmazam" didi. Ol kişi eyitdi: "Bir nesnenün narhı doksan ola, ben nice altmış üç akçaya alayum?" didi. Ne bu, eksüğe aldı, ne bu, artuğa satdı. Geçmiş Fütüvvet-darların şıarı bu idi.⁵⁵ Görüldüğü gibi nasslardan mülhem gabn yasağı, Fütüvvetnâmede hikâye unsurlarıyla donatılıp desteklenerek ele alınmıştır. Gabn ve hileli veya hatalı mal satımı yasağı bağlamında ahiliğin günümüzdeki tüketiciyi koruma kurumlarının işlevini gördüğü söylenebilir.

7. Noksan Tartma ve Bozuk Terazi Kullanma Yasağı

Doğrulukla aynı paralelde ele alınması gereken konulardan biri doğru ölçüp tartmadır. Ölçü ve tartıda doğruluk sosyal, ticari ve evrensel bir kuraldır. Ticari hayattaki doğruluk kadar, ölçüp tartma esnasındaki doğruluk da önem taşımaktadır. Bir yerde hak ve adaletin varlığının, bireylerin ve toplumun yetişmişliği-

⁵⁵ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 71-73.

nin önemli göstergelerinden biri, ölçü ve tartının doğru ve dürüst yapılmasıdır. Tabîî ki bunun ilk şartı da ölçü ve tartı aletlerinin doğru olmasıdır.

Ölçü ve tartı, bir arada yaşama mecburiyetinde olan bütün insanları az veya çok ilgilendirir. İnsanlar hemen her gün bir alış-veriş yapmak zorunda kalır. Ticari hayat denilen bu alan, en yakın çevreden en uzak yere kadar beşeri ilişkilerin temelini teşkil eder. İnsanlık var olalıdan beri bu muameleler devam edegelmiştir. Bu sebeple bütün peygamberler geldikleri toplumda dürüstlüğü esasını öncelikle ölçü ve tartıda görmüşlerdir. Ölçü ve tartıda dürüstlük imanla da ilgilidir. Doğru ölçü ve tartı Kur'an ve Sünnette emredilmiş, ısrarla üzerinde durulmuş, ölçü ve tartıda hile yapanın uğrayacağı elim sonuç beyan edilmiştir. Kur'an, ölçme ve tartmanın doğruluğu yanında ölçü aletlerinin de doğru olmasını istemektedir. "*Doğru tartın*" emrinin yanında "*Doğru terazilerle tartın*"⁵⁶ emri de vardır. Bu konudaki ayetlerde ölçü ve tartıda doğru ve adaletli davranmak gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁷

Yine ticari hayatta ölçü ve tartıya dikkat etmeyip eksik tartanlar, satın alırken haklarını tam alıp başkalarına satarken eksik verenler Kur'an-ı Kerim'de şiddetle ayıplanmıştır. Ölçü ve tartıda hile yapanlarla ilgili olarak da şöyle buyrulur: "*İnsanlardan bir şey ölçüp alırken, tam alan, onlara bir şeyi ölçüp veya tartarken de eksik tutan hilekârların vay haline.*"⁵⁸ Âyetle satım sözleşmelerinde ölçü ve tartıda dürüst ve adil davranılması emredilmekte, ölçü ve tartıyı doğru ve adil bir şekilde yapmayanların uğrayacakları kötü sonuç açıklanmaktadır.⁵⁹ Bir insanda hak ve adalet duygusu, insaf ve vicdan olmazsa bunları gereği gibi yerine getirmesi de düşünülemez. Bu güzel hasletlerin kaynağı her şeyden önce sağlam bir imandır. Kişi, başkalarının hakkını kendi hakkı gibi görmedikçe doğru ve dürüst hareket etmesi, hilekârlıktan kurtulması zordur. İşte âyetle "veyl"i hak edenler böyleleridir. Veyl, şiddetli kötülük, hüznün ve helak, elem verici azap ve cehennemde bir vadinin adıdır.

Şuayb Peygamber'in halkına tavsiyesi ölçü ve tartıda doğruluktur. "*Ölçü ve tartıya dikkat edilmediği takdirde ülkede fesat çıkaracağını*"⁶⁰ söylemiştir. Yanlış tartının haram olması, tartı bakımından değil, başkasının hakkına tecavüz etmesi açısından ve bu bütün işlerde caridir. Allah Teâlâ ticaret ahlakı bozulan, ölçü ve tartıda hile yapan Medyen halkının durumunu örnek olarak verir. Medyen'e Peygamber olarak gönderilen Şuayb (a.s.) şöyle der: "*Ey kavim! Allah'a kulluk edin, sizin için ondan başka ilah yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi*

⁵⁶ Şuarâ, 26/182.

⁵⁷ İsrâ, 17/35; Rahmân, 55/9; En'âm, 6/152; Şuarâ, 26/181.

⁵⁸ Mutaffifin, 83/1-3.

⁵⁹ Rıza, M. Reşid, Menâr, VIII, 190, 191.

⁶⁰ A'raf, 7/85.

bolluk ve bereket içinde görüyorum." "Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı adaletle ve tam olarak yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde bozgunculuk, karışıklık çıkarmayın."⁶¹ Zira Medyen halkı puta tapan bir toplumdur. Şuayb (a.s) bunları tevhi'd inancına çağırır. Onlar ölçü ve tartılarıyla, silik, kesik, vezni eksik paralarıyla halkı aldatırlar. Ashab-ı kiramdan Zeyd b. Eslem (r.a)'den rivayete göre, Medyenli tüccarlar altın (dinar) ve gümüş (dirhem) parayı halka, etrafını keserek sayı ile sürerler, halktan alırken de bu paraları tartı ile alırlar.⁶² Meselâ; dört gram olan altın paranın kenarlarından yarım gram kadar alındığı halde, sayı ile verilince yine tam altın lira olarak işlem gördürülür. Fakat geri alırken tartı yoluna gidilince satın alma gücü yarım gram eksilmiş olur. Böyle bir para piyasasının esnaf ve tüccar lehine haksız kazanç meydana getirdiği açıktır. Bu da enflasyonun benzeri bir olaydır. Şuayb (a.s)'ın uyarılarına kulak asmayan Medyen toplumunun başına gelen felâketi Kur'an-ı Kerim şöyle haber verir: "Şuayb şöyle dedi: Ey kavmim! Olduğunuz gibi devam edin. Ben de yoluma devam edeceğim. İleride alçaltıcı azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Bekleyin bakalım, ben de sizinle birlikte bekliyorum. Azap emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri rahmetimizle kurtardık. Zalimleri ise, korkunç bir çığlık yakaladı. Böylece yurtlarında dizüstü yığılıp kaldılar."⁶³ "Sanki yeryüzünde yaşamamışlar gibi izleri silinip gitti. İyi bilin ki, daha önce Semûd kavmi, Allah'ın rahmetinden uzaklaştığı gibi Medyen kavmi de, öylece uzaklaştı."⁶⁴ Âyetten çıkarılan sonuç olarak, Medyen toplumunun başına gelen olayın iki etkeninin Allah'a ortak koşma ve ölçü ve tartıda hile yapıp halkı aldatma olduğu görülür.

Fütüvvetnamelerde de özellikle vurgulanan husus, ticari ilişkilerde tartı ve ölçülere dikkat etmektir. Noksan ölçü ve bozuk terazi kullananlar cezaya çarptırılırlar. Zira bu kötü anlayış yukarıda da ifade edildiği üzere, Medyen toplumunun helakine sebep olmuştur. Aynı doğrultuda Fütüvvet kaynaklarında şu ifadeleri görmek mümkündür. "Çün Fütüvvet-dâr olan bunun gibi amellerden perhiz etmek gerektür. Hz. Resûlullah (sa) buyurur: "لَشَرِّ الرَّاقِ مِنْ رَقِّ الشَّيْطَانِ سَنَدٌ وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا نَقَصَ أَحَدٌ مِنَ الْمِكْيَالِ وَ الْمِيزَانِ قَبْضَهُ أَوْ ضَمَّهُ وَ اخَذَ الشَّيْطَانُ ذَلِكَ" Yani "uğruların yaramazı, Şeytan uğrusudur". Eyitdiler: "Nicedür ya Resûlullah!" Eyitdü: "Her kim ki kileden, terazudan eksük virse, Şeytan anı uğrular, Şeytan'un rızıkı andandır. "Ve haberde gelmişdür kim "kıyamet gününde her satucıyı turguralar, dünyada ne kadar kişiyle alım-satım itdiyse her birinden başka başka hesabın alurlar. Eger bir zerre mikdarı kimsenün hakkı, üzerinde ise, hasenatından alurlar, üstüne virürler, eger hasenât bulunmaz ise günahın-

⁶¹ Hûd, 11/84-85.

⁶² ez-Zebidi, Tecrid-i Sarih, trc. Kamil Miras, VII, 294, 295.

⁶³ Hûd, 11/93- 94.

⁶⁴ Hûd, 11/86, 92, 95.

dan hakkına göre cehenneme yükledürler. Ol günah ile cehennemde azab iderler" didi.

Fütüvvetdar gerektür kim eksük arşun ve taş ve kile tutan ehl-i cehennemdür. Nitekim Hak Teâlâ buyurur, Kelâm-ı kadîm'inde: "قوله تعالى الآية ويل للمطففين الذين إذا اكتالوا على الناس يستوفون وإذا كالوهم أو وزنوهم يخسرون" Yani Cehennem ol kimseler içündür kim halkdan nesne almalı olsa, büyük arşunla alup ve yahod ağır taşla ala, ya büyük kileyle alup satmalı oldukda eksük kileyle". Hak Teâlâ'nun emrine hilaf itmiş olur. Zira Hak buyurdu: "Kaçan kileyle ölçmelü olsanız, beraber ölçün ve terazuyla tartmalı olsanız, beraber tartun." Nitekim Hak Teâlâ, Kelâm-ı kadîmde buyurur: "أوفوا الكيل إذا كنتم وزنوا" و أقيموا الوزن بالقسط ولا تخسروا الميزان" Ve bir yirde dahi Kelâm-ı kadîm'inde buyurur: "بالقسط ولا تخسروا الميزان" Pes Hak Teâlâ'nun emrine muhalefet iden asi olur ve asi olan ehl-i Fütüvvet olmaz, hem Hak Teâlâ'nun emrin sıya. Ve Şuayb Peygamber'ün kavmini halka eksük arşunla ve hem eksük taşla ve yalan şirayla bazar eyledüklerinden ötrü Hak Sübhanehü ve Teâlâ helak eyledi. Ve Nuh Peygamber'ün kavmi ve Ad kavmi ve Semûd kavmi ve Hûd Peygamber'ün kavmini helak eylediği gibi. Zira Şuayb Peygamber kavmine her ne denlü cidd ü cehd idüp nasihat iderdi: "Ey kavm! Biri birünizi aldaman, almada ve satmada hak alun, hak virün." Nasihatlerini istemeyüp eydürlerdi: "Hükmümüz malumuza geçer, ne gerekse idevüz" dirlerdi. Lâ cerem Hak Teâlâ, ol kavmi helak itdi. Nitekim anların hallerini Hud suresinde haber virür: "و الي مدين اخاهم شعيبا قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من اله غيره ولا تنقصوا المكيال والميزان اني اريكم بخير و اني اخاف عليكم عذاب يوم محيط"

و يا قوم اوفوا المكيال و الميزان بالقسط ولا تبخسوا الناس اشياءهم ولا تعثوا في الارض مفسدين

قوله تعالى و لما جاء امرنا نجينا شعيبا والذين امنوا معه برحمة منا واخذت الذين ظلموا الصيحة فاصبحوا في دارهم جاثمين⁶⁵

Görüldüğü gibi Fütüvvetnâme'de de aynı nasslar esas alınmış, ölçü ve tartıda adaletli olmayanların dünyevî ve uhrevî yaptırımlarla karşı karşıya kalacakları belirtilmiştir.

8. Hileli ve Çürük Mal Satma Yasağı

Hile, İslâm fıkhında "tağrîr" terimiyle ifade edilir. Tağrîr sözlükte; hile ve aldatma demektir. Alış-verişte hileden maksat; bir kimseyi söz, fiil ve davranışlarıyla etkileyerek, satım akdinin onun yararına olduğunu telkin etmek ve onu malın gerçek değerinin üstünde bir satış bedeline razı etmektir. İslâm hukukçuları tarafından aldatma, "ğabn" çerçevesinde mütalaa edilmiştir.

⁶⁵ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 74-75.

Ticari ilişkilerin yalan ihtiva etmemesi, malın vasıflarının dosdoğru aksettirilmesi gerekmektedir. Aksi halde bir aldatma söz konusu olabilir. Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (pazarda) bir buğday yığınının üzerine elini bir buğday yığınının içerisine sokmuştur. Sonra elini çıkardığında, buğday yığınının bozuk ve muhtelif buğdaylarla karıştırılmış olduğunu görmüş ve bunun üzerine "*bizi aldatan bizden değildir*" buyurmuştur.⁶⁶ Hadiste iyi mal ile kötü malı, kaliteli ile kalitesiz ürünü karıştırarak hile satış yapmanın da Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını ve kusurlu bir malı, ayıbını söylemeden satmanın bir müslümana helal olmayacağını kesin bir şekilde belirtmiştir. "*Hile yapan bizden değildir*."⁶⁷ Hadiste geçen "*bizden değildir* ifadesi" aldatmanın yasaklanmasındaki şiddeti ve onun büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Söz konusu ifade "kardeşini aldatan ve ona dürüst davranmayan bizim yolumuza tabi olmamış ve sünnetimize tutunmamıştır" şeklinde de yorumlanabilir. İmam Nevevî (ö.676/1277) hadisin son kısmını; "*Hile yapan benim yolumu izleyenlerden, ilim, amel hususunda yoluma uyanlardan değildir*"⁶⁸ şeklinde tefsir etmiştir. Zikredilen hadis, ekonomik ve diğer bütün işlemleri içine alacak şekilde kapsamlıdır.

Hadislerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber mala rağbeti, dolayısı ile satışı artırmak için satıcının hile yapmasını ve malının kusurunu gizlemesini uygun karşılamamıştır. Hadisler ışığında, benzer şekilde çeşitli meyveleri, sebzeleri ve hububatı tezgâhın üzerine koyarak, iyilerini ön tarafa dizmek ve koymak, arka tarafını ve altını göstermeden her tarafının aynı kalitede olduğu izlenimini vermek suretiyle satış yapmak, müşterinin cazip ve aldatıcı bir reklâmla gözünü ve bakış zevkini istismar etmek hem aldatma, hem de gayri ahlaki bir davranıştır. Böylelerini Hz. Peygamber şiddetli bir şekilde kınamış ve azarlamıştır.

Aynı doğrultuda Ahilik ticaret hukuk ve ahlakında müşteri velinimet olarak kabul edildiğinden, müşteriye hileli ve kusurlu mal satmak yasaklanmıştır. Bir malın veya içinde kimyevi elemanlar kullanılan maddenin en iyi şekilde yapımı için gerekli ve belli ölçülerde maddelerin kullanılması gerekir. Bu cihette Ahi birliklerinde de üretimde kalite ve standarda dikkat çekilmiş, uymayanlar ibret olacak şekilde cezalandırılmıştır.⁶⁹

İslâm hukuku'nda hileli ve çürük mal satma yasağı konusundaki ifadelerin ayınlarını Fütüvvetnâmelerde de görmek mümkündür: "Pes Fütüvvet-dâr gerekdür kim müşfik olan ve müte deyvin olan ve şeriatde ve tarikatde sabit-kadem

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 466.

⁶⁷ Müslim, "İman", 43, 164; Tirmizi, "Büyû", 72, 74; Ebû Dâvûd, "Büyû", 50, 52, "İcâre", 16; İbn Mâce, "Ticârât", 36; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 50, 242, 417.

⁶⁸ Askâlânî, İbn Hacer, *Bulûğu'l-Merâm*, trc. Ahmet Davutoğlu, III, 55.

⁶⁹ Ekinci, Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri, *Diyanet Dergisi*, 1985, Cilt: XXI, Sayı: 1, s. 37.

ola ve kesbini haramdan ve şüpheli mâldan kendüyi mahfuz kıla ve sanayi-i mekruhdan ictinab ide. Husûsan ol san'atdan ki anda esbâb-ı hevâ ola. Ve bir kimsenün ki haramdan sakınması olmasa ve kesbi haram idüğün bile, anunla satu-bazar eylemeye ve işledüğü işde yahod satduğı nesnede 'aybı olsa gizlemeye, alana aybını diyüvire, hiç kimseyi satu-bazar iderken aldatmaya. Ve haberde gelmişdür kim "Resûlüllah (sav) buğday almağa bazara vardı, bir çuvala elin sokdı, mübarek eli yaş oldu. Eyitdi: "Bu iş nedür? Buğday ıssı eyitdi: "Yâ Rasûlallah! Bir pâre ıslak buğdayum vardı, bile katdum." Rasûl Hazreti eyitdi: "Niçün ol yaşı çuvalun ağzına komadun, ta ki her kişi anda anı göre. "Ve bu hadîs-i şerif i anda buyurdi: "من غشنا فليس بهاداً" Yani "Her kim ki benüm ümmetümi aldatırsa, ol, benüm ümmetünden degüldür ki ehl-i insaf ola, kendüye ne sanursa her müslümana dahi anı sana. Hz. Rasûl buyurur: "لن يؤمن احدكم حتي" "يحب لاهيه ما يحب لنفسه" Eger bir kimsenün satuluk metai olsa, bahasın bilmeseyse, ol kişiyi aldayup degerinden eksük almaya, eger kendüden bir kimse bir metai satun almalı olsa, ol kişi ol metain bahası ne idüğün bilmeseyse, anı degerinden artuğu satmaya, insaf budur."⁷⁰ Görüldüğü üzere hileli mal satışının yasak olmasıyla ilgili olarak fikhî kaynaklara referanslarda bulunulmuş, Fütüvvet ehli kesinlikle bu tür davranışlardan sakındırılmıştır.

Benzer şekilde "Ve dahi Fütüvvet-dâr gerekdür kim eger eline bir kalb akça geçseyse, ol akçayı kimseye virmeye. Eger virecek olursa yüz günahı, nâmesinde yazılır, madem ki ol akça bakidür. Ve bir ahar haberde gelmişdür ki "Her kim ki bir kalp akça harc itseyse, kıyamet gününde ol akça aynıyla, suretiyle nâmesinde yazıla ve yapışduralar ol akçanın altında beş bin gibi anun ağırınca günah yazıla ve eline vireler." Pes vacib oldur ki eline anun gibi nesne düşerse iki pâre idüp yabana ata. Ve dahi haberde gelmişdür, "Her kim ki kalp akçayı paralayup yabana atsa, yüz has akça sadaka itmışçe ve yüz gün oruç tutmuşça sevab vireler"⁷¹ diye ifade edilerek satış bedelinde de hilenin olmaması ve müşteriye sahte paranın verilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Yine her ahî belirli kalitede hammadde kullanmak zorundadır. Ahîliğin bu noktadaki temel anlayışı, müşteri memnuniyetine dayalı "müşterinin velinimet" olarak görülmesinde saklıdır. Bu nedenle ahîlerin mesleki prensipleri; müşteriye aldatmamak, malı överek yalan söylememek, hileli ölçüp tartmamak, ihtikâr yapmamak, müşteriye kızdırtmamak, alışverişte iyi muamelede bulunmak, çalışanın sorumluluğunu bilmesi, çalışanın işinde dikkatli olması, çalışan ferdin işi savsaklamaması⁷² şeklinde sıralanabilir.

⁷⁰ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 71-2.

⁷¹ Gürel, *Razavi Fütüvvetnâmesi*, s. 76.

⁷² Erken, Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli: Ahîlik*, 3. Baskı, Ankara, Berikan Yay., 2003, s. 46.

Değerlendirme ve Sonuç

Kendine özgü bir teşkilât olarak ahîliğin kökeni ne olursa olsun, ana karakterini dinden aldığı yadsınamaz bir gerçektir. Dikkatle bakıldığında ahîliğin ticarete ilişkin normlarının Kur'ân ve Sünnet kökenli oldukları görülür. Söz konusu normlar aynı zamanda dinî hikâye unsurlarıyla da bezenmiştir. Bu durum göz önüne alındığında ahîliğin başarılı bir teşkilât olmasının temelinde dinî-fikhî normların yattığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Görüldüğü üzere ticaret söz konusu olduğunda ahîlik doğruluğun, dürüstlüğü, iş ve meslek ahlakının, meslek ve zanaat sahibi olmanın, helal kazancın, diğergamlığın, sosyal adaletin, sosyal güvenliğin ve tüketiciyi korumanın genel adı olarak bilinmektedir. Ahî tipi insan örnek insan⁷³, esnaf ve tüccardır. İnsan odaklı bir kurum olarak Ahîlik, Kur'an ve sünnetten elde edilmiş İslâm hukuku ticaret kurallarının esas alındığı yapıyla ve bu referanslardan aldığı güçle ticarî hayatta toplumun faziletli, erdemli ve huzurlu bir yapıya sahip olmasında önemli işlevler üstlenmiştir. Ahîlik sadece mensupları arasında değil, toplumun bütün fertleri arasında İslâm Ticaret Hukuku ve Ahlâkının ilkelerini yerleştirmek için gayret etmiş bir kurumdur.

Bugün gelineen noktada, gerek ticaret gerekse toplumsal hayatımızın nasıl bir yozlaşmaya uğradığı herkesin bildiği bir gerçektir. Ahîlik ile günümüz ticaret hayatı birbirleriyle karşılaştırıldığında, bu durum daha da iyi anlaşılacaktır. Bu yüzden ahîliğin İslâm hukukundan referans aldığı değerlerin toplumda yaşatılması elzem hale gelmiştir. Zira mezkûr değerlerin yaşanmadığı toplumlarda birçok problemlerin görülmesi kaçınılmazdır. Zamanımızda ticarî hayatta böylesi bir denetim ve kontrol mekanizması geliştirilemediği için birçok sıkıntılar yaşanmaktadır. Günümüz dünyası yaşanan hayatı seküler düzlemde aldığı, ticaret ve dini değerler arasında anlamlı ve bütüncül bir ilişki kuramadığı için sosyal denetimin sağlanması da zorlaşmaktadır. Bir diğer sorun da; bugün böyle bir sosyal kontrolü oluşturacak ne bir eğitim ne de yetiştirme sürecinin bulunmamasıdır. Müşteriyi aldatma, mallarının kusurlarını gizleme, hile yapma, kalitesiz mal satma, diğer rakip ürünleri kötüleme, dolandırıcılık gibi alışkanlıkların azaltılmasında ahîlik sisteminin öğretti, eğitim ve uygulamalarının günümüze ışık tutması, önemli açılımlar sağlaması mümkündür.

⁷³ Gülvahaboğlu Adil, *Ahî Evran Veli ve Ahîlik*, Memleket Yay., Ankara, 1991, s. 250.

Esas itibariyle ahîlerde dükkânlara asılan şu tür levhalar, İslâm'ın ve ahîliğin ticaret ilkelerinin özeti mahiyetindedir.

Her sabah Besmeleyle açılır dükkânımız.

Hakk'a iman ederiz, Müslümândır şanımız.

Eğrisi varsa bizden, doğrusu elbet sizin.

Hilesi hurdası yok, helâlinden malımız.

Müşterilerimiz velinimet, yârânımız yârimiz.

Ziyadesi zarar verir, kanaattir kârımız.⁷⁴

⁷⁴ Ekinci, a.g.e., s. 62-63.

AHİLİKTEN AHLÂKİ LİDERLİĞE

FROM AKHIZM TO MORAL
LEADERSHIP

Doç. Dr. Adnan CEYLAN

Abdullah AYKIR

Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü

ÖZET

Anadolu'ya yerleşen Türkler burada ticaret ve üretim gibi ekonomik faaliyetlerini geliştirirken hem sürdürülebilir bir iş yaşamı geliştirmek hem de bir düzen ortaya koyabilmek için çeşitli arayışlara girmişlerdir. Farklı kaynaklardan gelen fikirlerden belli bazı kurallar oluşturulmasıyla da Ahilik sistemi geliştirilmiş ve ekonomik yaşamın düzenlenmesinde önemli görev üstlenmiştir.

Ahilik sistemiyle ihtiyaç duyulan birçok yapı ve mekanizma geliştirilmiş ve uzun yıllar başarıyla uygulanmıştır. Ahilikte kullanılan bazı sosyal ve ekonomik işlevler; eğitim, çalışma ilişkilerini düzenleme, sosyal güvenlik, sosyal yardım, tüketiciyi koruma, fiyat tespiti, kooperatiflik, toplam kalite ve insan kaynakları yönetimi gibi başlıklar altında incelenebilir.

Tüm bu başlıklar iş ve teknik konuların ötesinde ahlaki açıdan hayatı düzenlemeye yönelik gereken çerçeveleri sunmakta ve insanların bu yapıları kullanarak karar verme süreçlerinde faydalanmasını sağlamaktadır.

Temelinde insana saygı ve toplumsal ihtiyaçların paylaşım içerisinde giderilmesi gibi fikirler yatan Ahilik sisteminde, klasik yönetimde odaklanılan daha yüksek üretim ve verimlilik konularından öte bir vizyon ortaya koyulmuş ve bugün yeni fark edilen sürdürülebilirlik çalışmaları başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

Ahilik sistemi içinde insanların sadece kendi bireysel ihtiyaçlarına değil, diğer insanların ve toplumun ihtiyaçlarına da odaklanılması benimsenmiştir. Bunun yanında, devlet ile olan ilişkilerden çevre duyarlılığına kadar birçok konuda bugüne örnek olabilecek uygulamalar yapılmıştır.

Gündüzleri işleriyle uğraşan Ahiler akşamları da ahlaki açıdan gelişimlerini sağlayacak oturumlar düzenlemiş ve sürekli eğitimi hayatlarının bir parçası haline getirmiştir. Davranışları ile her zaman ahlaki bir çizgi çizen Ahiler birlik içinde bir atmosfer oluşturmuşlardır. Bu sayede herkesin mevcut atmosfer ve kültür içinde gelişmiş olan düzeni koruyabilmesi mümkün olmuş ve birliğe yeni katılanlar gözlem yaparak ve yaşayarak öğrenme imkânı bulmuşlardır.

Eğitim küçük yaşta cıracılıktan başlayıp kalfalık ve ustalık adımlarını izlemekteydi. Sistem içerisinde yetişen birey hem uygulama hem teori anlamında gerekli eğitimleri yaşayarak almaktaydı.

Günümüz ekonomik yaşantısında eğitim sürelerinin eskiden olduğundan daha uzun olması nedeniyle meslek ve ahlak konularında yapılması gereken eğitimin öncelikle okulda verilmesi gerekmektedir. Okuldan mezun olan gençlerin iş hayatına dâhil olmalarından sonra, öğrendikleri ile yaşayacakları arasında bir bağ kurmaları gerekmektedir. Bu bağ kurarken içinde bulundukları ortam gelişimlerini hem mesleki hem de ahlaki açıdan desteklemelidir.

İş dünyası içinde yaşanan birçok sorunun kökeninde güven eksikliği yatmaktadır. Bunun esas nedeni de genelde ahlaki açıdan yetersiz bir ortamda iş yapılmasından kaynaklanmaktadır. Ahlaki açıdan gelişmiş, yeterli bir iş ortamı oluşturabilmek öncelikle kültür ve atmosfer olarak ahlaki bir yapının var olmasına bağlıdır.

Bu yapı içerisinde bireylere çeşitli roller düşmektedir. Karşılaşılan zorluklar veya çıkmazlara çözüm üretebilmek, diğerlerinin örnek alabileceği davranışlar geliştirmek, insanları doğrulara yöneltmek gibi görevleri üstlenmesi gereken kişiler de ahlaki liderler olarak ortaya çıkmaktadır.

Ahlaki liderler hem davranışlarıyla ve hem de fikirleriyle diğerlerini etkileyip harekete geçirebilir. Liderler bu görevleri yerine getirirken kültürden ve kurulmuş olan diğer kurumsal yapılardan faydalanabilir. Mevcutta bir yapı yoksa veya kültür uygun değilse, gereken dönüşümleri yapmak ve geliştirmek yine liderin görevidir.

Ahilik sistemindeki gibi bir yapı bugün aktif olarak olmadığından ihtiyaç duyulan liderleri yetiştirmek için yeni yapılar gerekmektedir. Bu yapıların oluşumunda kurumların ve meslek odalarının sorumluluk alması yoluyla gereken çerçeveler oluşturulup yol haritaları hazırlanabilir. Bu çalışma ile bazı yapı ve yol haritası önerileri ortaya atılmaya çalışılacaktır.

ABSTRACT

Turkish people settling in Anatolia had various searches, to develop a sustainable way for work life and an order, to organize the development of economical activities such as production and trade. Akhizm was developed after constituting rules from ideas born of different sources and had an important role on regulation of economical life.

Many required structures and mechanisms were build with Akhizm and applied successfully for long years. Some social and economical functions used in Akhizm can be examined under headings such as; education, regulation of business relations, social security, social assistance, consumer protection, determination of price, cooperative, total quality and human resources management.

All of these headings provide frames to regulate the life from moral perspective beyond business and technical matters and assist people by benefiting in decision making processes with the use of these structures.

Akhizm, with underlying ideas as the basis of respect for human and satisfying the needs of society in communion, put forth a vision beyond classical management, which is focused on high production and efficiency subjects, and applied sustainability practices successfully which are yet recognized nowadays.

It is embraced in Akhizm to focus on the need of the society rather than just focusing on own individual needs of people. In addition, there had been many applications in many subjects to give the lead to present day, from the relations with government to environmental sensitivity.

Akhis, working in daytime, had sessions in the evenings to improve morally and had the continuing education as a part of their life. Akhis, always drawing moral frames with their behaviors, created an atmosphere in solidarity. So that, it was possible to protect the developed order and new participants had the opportunity to learn by observing and experiencing.

Education started as apprentice and followed head-worker and mastership steps. Individuals, growing in the system, were taking the required education both as theory and experiencing.

Duration of education in present day is longer than it was before so, that education, about profession and moral, should be given in the school at first. Youth need to connect what they learned and what they will live after graduating and integrating in work life. And the at-

mosphere should support their development on both vocational and moral dimensions.

Many problems in the business world are based on the lack of confidence. The essence of this is doing business in morally inadequate environment. Building an environment, adequate and morally developed, is dependent on existence of a structure which is moral in culture and atmosphere.

Individuals have various roles in this structure. People with the missions; developing solutions to faced difficulties or dilemmas, developing behaviors to be taken as example, directing people to rights, come forward as moral leaders.

Moral leaders can influence and activate others, both with their behaviors and ideas. They can take advantage of culture and other established institutional structures while fulfilling these missions. It is also leaders' duty to develop and make required transformations if the culture is not suitable or there is no such structure.

New structures are needed to train required leaders as the structure in Akhizm is not actively available today. Required frames and route maps can be developed by institutions and chambers taking responsibility in constitution of these structures. Some suggestions about structure and route maps will be proposed within this study.

Giriş

Orta Asya'dan geçerek Anadolu'ya yerleşen Türkler burada ticaret ve üretim gibi ekonomik faaliyetlerini geliştirirken hem sürdürülebilir bir iş yaşamı geliştirmek hem de sosyal ve ekonomik hayatta bir düzen ortaya koyabilmek için çeşitli arayışlara girmişlerdir. Orta Asya'dan taşınan gelenekler ile islami kaynaklardan gelen fikirlerin birleştirilmesiyle Ahilik sistemi geliştirilmiş ve ekonomik yaşamın düzenlenmesinde önemli görev üstlenmiştir. Fütüvvetnâmelerde çalışma felsefesi açıklanmış olan Ahilik sisteminde Ahiler toplum hayatında birçok roller üstlenmiştir. Günümüzde bu roller birçok kurum ve kuruluşlar tarafından karşılanmaktadır: Meslek örgütleri, meslek okulları, sosyal güvenlik kuruluşları, Türk Standartları Ens., Tüketici dernekleri vb.,

Bu çalışmada; Ahilik ve Ahilik Teşkilatının genel özellikleri, ideal insanın vasıfları, üretim sisteminin karakteristiği, sanayileşme sürecinde Ahilik ve ahlaki liderlikle ilişkisi incelenmektedir.

Ahilik ve Ahilik Teşkilatının genel özellikleri

Ahilik; çalışma esasları Fütüvvetnâmelerde belirtildiği gibi; işlerin ve eğitimin nasıl yapılacağı, standartların ne olacağı, hangi usullerle denetleneceği, kurallara uymayanlara nasıl yaptırımların uygulanacağını belirlediği sosyal, ekonomik, siyasi sonuçları olan bir yapıdır.

Ahi örgütünün ana motifini teşkil eden “can ve mal beraberliği”ni temsil eden dayanışma ideolojisidir. Örgütte, en alt kademeden en üst kademeye olmak üzere bir silsilei meratip vardır. Çıraktan-Kalfalık-Ustalık-Yiğitbaşılık ve “Ahi Babalık”a kadar örgüt içinde beliren durum, bir mevki (statü) farklılaşması değil bir hiyerarşiyi gösterir. Bu nedenle Ahi kuruluşlarında sınıflaşmadan söz etmemiz mümkün değildir. (Türkdoğan, 2009, s. 593)

Bir ahlaki ilke olarak Fütüvvet, cömertlik, konukseverlik, yiğitlik gibi değerlerin yanı sıra nefse hâkimiyet, Allah’ın emirlerine sadakat ve başkalarına yardım duygularını da kapsar. Bazı araştırmacılar, Ahilik ile Türk Kültür geleneği arasında bir bağlantı görürler. Bunlara göre “Ahiliğin oluşumunda Şamanizm’in ve eski göçebe Türk geleneklerinin önemli etkisi vardır”. Türklerin Anadolu’ya yerleşmesiyle tarih sahnesine çıkmış olan Ahi örgütleri yerleşik toplum düzeninin bir gereğidir. (Türkdoğan, 2009, s. 588-589)

Sancaklı’nın (2010) çalışmasında Yalkın’dan (1978) aktardığı üzere, Ahilik hem sosyo-ekonomik yapıya hem de kültürel yapıya ait bir kavram olarak birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, işini, çalışmayı bir ibadet sayan, din, ahlak ve meslek kurallarına, toplum çıkarlarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkarların meydana getirdiği sağlam bir teşkilat manasını taşır.

Ahilik sistemi içinde insanların sadece kendi bireysel ihtiyaçlarına değil, diğer insanların ve toplumun ihtiyaçlarına da odaklanması benimsenmiştir. Bunun yanında, devlet ile olan ilişkilerden çevre duyarlılığına kadar birçok konuda bugüne örnek olabilecek uygulamalar yapılmıştır. Akkuş (2005) yaptığı çalışmada Ahi tipine dair Kaplan’dan (1991) şu aktarımlarda bulunmuştur: “Ahiler, bazı yönleriyle gazileri hatırlatırlar; onlar da gözlerini budaktan sakınmayan yiğit kişilerdir. Fakat gayeleri savaş değil, barıştır. Çalışan esnaf sınıfını, şehir halkını dış ve iç düşmanlardan korurlar. Selçuklu Devleti yıkıldıktan ve devlet otoritesi yok olduktan sonra, esnaf tabakasına mensup olan gençler, kendi aralarında bir korunma teşkilatı kurmuşlardır. Onların başlıca özelliklerinden biri çalışan insanlar olmalarıdır. Sabahtan akşama kadar kendi işyerlerinde çalışırlar, ikinci vakti kazandıklarını şeyhlerine verirler, beraber yer, içer, ibadet eder ve eğlenirler. Ahiler, iyi Müslüman olmakla beraber, veliler gibi dünyadan el etek çekerek, kendilerini tamamen din ve ibadete vermiş derviş değillerdir. Onlar

ibadet kadar, yeme, içme ve eğlenmeden hoşlanırlar. Hayat felsefeleri ve yaşayış tarzları çalışmaya, dostluğa ve yardımlaşmaya dayanır.

Yaptıkları çalışmada Şanal ve Güçlü (2007) Ahilik ve toplumsallaştırma başlığı altında sosyo-ekonomik amaçları şu şekilde özetlemiştir: kişiyi eğitip üretici ve yararlı hale getirmek, kişiyi toplumda layık olduğu en uygun yere oturtmak, ahlaklı, bilinçli, üretici ve mutlu bir orta yapı oluşturup, güçlülüğünü devam ettirmek, yapılar arasında karşılıklı anlayış, güven, rıza duyguları ile iş bölümü ve işbirliği kurarak toplumda sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamaktır.

Öztürk, günümüz sosyal güvenlik kurumları ile Ahiliği karşılaştırmış ve benzer şu fonksiyonlara işaret etmiştir: Öztürk'ün (2002) ifadesi ile "Ahiliğin baştan beri izahına çalışılan ilkeleriyle Türk İş Hukuku düzenlemeleri çok yakın benzerlikler içermektedir. Bunlar: kıdem tazminatı, işverenin sorumluluğu, yeni iş arama izni, çalışma belgesi, işverenin ödeme sorumluluğu, asgari ücret, fazla çalışma ücreti, sigorta primi, çocukları çalıştırma yasağı ve benzeri hükümleriyle, işçinin sosyal güvenliği amaçlanmıştır. Bu bakımdan İş Kanunu, Türk tarihinin sendikal kesiti olan Ahilik kurumuna çağrışımlar yaptırmaktadır."

Bununla birlikte Ahilik sistemiyle ihtiyaç duyulan birçok sosyal ve ekonomik yapı ve mekanizma geliştirilmiş ve uzun yıllar başarıyla uygulanmıştır. Mahiroğulları'nın (2008) çalışmasında öne çıkardığı başlıklara göre Ahilikte kullanılan bazı sosyal ve ekonomik işlevler; sosyal işlevler: eğitim, çalışma ilişkilerini düzenleme, sosyal güvenlik, sosyal yardım, tüketiciyi koruma; ekonomik işlevler: fiyat tespiti, kooperatifçilik, toplam kalite, insan kaynakları yönetimi gibi başlıklar altında incelenebilir.

Ahilik Sisteminin gayesi, ideal insanın karakter ve ahlak özellikleri

Ahilik sisteminin gayesi ideal insanı yetiştirmektir. İdeal insan iki dünyayı da kurtaran insan olarak düşünülmüştür. Namus, itibar, dürüstlük gibi özellikler ideal insan olarak Ahilerde özellikle Ahi Evran'da hayat bulmuştur.

Sistem içerisinde iktisadi faaliyetteki temel gaye ihtiyacı karşılamak ve fazlasını dağıtmaktır.

Ahilerin hayatlarını düzenledikleri kuralların yazılı olduğu eserlere Fütüvvetnâme denmektedir. Fütüvvetnâmelerde kişilerin taşıması gereken özellikler, kazanması gereken hasletler ve kaçınması gereken kötü durum ve davranışlar belirtilmiştir.

Gölpınarlı (2011, s. 31) Fütüvvetnâmeleri incelediği eserinde Fütüvvetnâmelerde geçen ortak noktaları anlatırken ilk maddede şöyle demiştir : "Fütüvvet, iyi huylardır. Nefisle mücadele etmek, Tanrı buyruklarını tutmak, adeta kendisini halka vakfedip herkese iyilikte bulunmak, bilhassa cömert olmak, konuk sevmek, din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanlara sevgi besle-

mek, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak ve herkesi bir görüp kendisini herkesten aşağı tutmak.”

Ala-al-Devle-i Semnani, ( ev., Gölpınarlı, s. 258-261) adlı Fütüvvet hakkındaki risalede fetaların (fütüvvet ehli gençler) huyları ve hususiyetleri başlığı altında “Onlara mahsus huyların en yücesi ahde vefa etmektir” diyerek sözünde durmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Sözünde durmakla    tarafa karşı sorumluluk üstlenilmektedir; kendine, halka ve Allah’a karşı.

Yine bu bölümde bahsettiği diğer bazı özellikler ise: Gayretli olmak, halkın kendisine yapmasını dilediğini halka yapması ve halka bu tarzda muamelede bulunması, hatta ona kötü muamelede bulunsalar bile onun iyi muamelede bulunması gerektiği, yaptıkları iyilikleri unutmak, dış görünüşe değil i e dikkat etmek, ihvanın ihtiyaçlarını gidermek, hallerini sorup soruşturarak öğrenmek başlıklarında toplanabilir.

Fütüvvet ehlinin yani fetaların diğer insanlarla ilişkileri ve bakış açısı rekabete değil dayanışmaya, diğerlerini kardeş olarak görmeye dayalıdır, yardımlaşma, diğerlerini düşünme ön plana çıkmıştır. Hayatta aranan şey huzur, mutluluk ve paylaşmaktır.

İnsan tipolojisi, iki cihanda mutluluk arayan, yüksek insani idealin temsilcisi insandır. Bağlılık, dostluk, vefa ve sadakat gösteren özelliklere sahiptir. Yerine göre alp erenlik yerine göre Sadi’nin anlattığı gibi acayip görmek, garip işitmek, memleketler seyrine çıkmaktır.

 lgener’e (1981) göre ortaçağın cemiyet hayatı iktisadi faaliyete en fazla bağlı olmaları gereken sanat ve ticaret erbabı da dâhil olmak üzere kıymet ölçülerini henüz maddeleşmemiş bir dünya görüşünden alıyor.

İdeal insanı tarif edebilmek için bazı kimselerin şahsında karakter özelliklerini yansıtmak ihtiyacı, her çağda o çağın dünya görüşü ile beraber yer bulmuştur. Orta  ağda kâmil insan “değme kimsenin hakkından gelemeyeceği bir el açıklığını ve yürek peklığini nefsinde toplamış insan demektir”. Fütüvvet de “alelade kullanılışı ile yiğit bir delikanlıda (fat ) bulunan övgüye layık özelliklerin tamamı ve özellikle cömertlik, kerem, büyüklük manasına gelmektedir”. (Ülgener, 1981, s. 62)

Nefehat al- ns; Lamii tercümesi s. 268’e göre “Fütüvvet nefsi hakir tutmaktır”.

Ankarav , Minh c al-Fıkara s. 185’te İbn Arabî’nin tarifiyile “Fütüvvetin aslı nefsan  hazlerinden uzaklaşmaktır”.

Ortaçağ ahlakınca ideal insan “insan-ı kâmil” genel tarifile “madde dünyasıyla devamlı temasların doğuracağı her türlü ihtiras taşkınlığından, hatta gelecek kaygısından uzak, i  âlemine çekilmiş, telaşsız ve rızkından emin bir insan!”

(İbrahim Hakkı s.591) Marifetname’de “Cenabı Hak, yerdekilere ve onun içinde olanlara emaneti arz etmiş ve kâinattaki hiç bir şey o emaneti yüklenme cesaretini gösterememiş, ancak insan o emaneti yüklenmiş ve ifa etmek için üzerine almıştır” demektedir.

Harput’lu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed’in Tuhfat-al-vasâyâ’sına (Çeviri, Gölpinarlı, 2011, s. 190) göre: Bilin ki, Fütüvvet hükümleri, şeriaten seçilmiştir; yolu da hakıykate dâhildir. Hükümleri, anlayışa taalluk eder. Gidilen yolu, âlemin nizamına aittir. Akıl sahipleri, ona döner, edepliler ona yapışıır. Fetanın ahlak bakımından yüce, vadinde doğru, şalvarı temiz (namuslu) olması, hükümlerinde insafı elden bırakmaması, malı haram olanın malına hıyanet etmemesi, ikiyüzlü, iki dilli olmaması lazımdır. Gözü haram olan şeylere, ağzı günah olan sözlere, eli zulümlere bağlanır. Kapısı konuklara, kesesi kardeşlerden ihtiyacı olanlara, sofrası bütün açlara açılır.

Necm-i Zer-Kub Fütüvvetnâmesi’ne (Çev., Göpınarlı, s. 211) göre “Peygamber (S.A.V) tarafından Hz. Ali’ye atfedilen fetalık alametleri “Sözü doğru söylemek, ahda vefa etmek, emaneti sahibine vermek, yalanı terk etmek, yetime acımak, isteyene vermek, ele geçeni fazlasıyla ihsan eylemek, yaptığı iyilikleri günden güne fazlalaştırmak, konuğu toylamaktır”.

Yine Necm-i Zer-Kub Fütüvvetnâmesinde temizliğin iki çeşit olduğundan bahsedilmektedir. Dış ve iç temizliği. Dış temizliği, bedeni, elbiseyi, oturan yeri ve kullanılan şeyi pisliklerden korumaktır. İç temizliği gözü namahremden, dili kötü söylemeden, giybet ve bühtanda bulunmadan ve bütün azayı bu şekilde kötülüklerden korumaktır, aynı zamanda gönlü de şeriata aykırı düşüncelerden muhafaza etmek, herkes hakkında iyi düşünceli olmak, insanları elinden, dilinden emin bulundurmaktır.

Necm-i Zer-Kub Fütüvvetnâmesinde anlatıldığına göre Fütüvvet sahibinin ahlakını da değiştirmesi gerekir. Nefis kırk pis sıfattan arınıp kırk iyi sığata sahip olmalıdır.

Kötü sıfatlar hırs, haset, kin, buğuz, tekellüf, tasannu, iğrenmek, tezvîr, bilgisizlik, aptallık, nifak, ululanmak, zulüm, fısıq, hıyanet, kötülükte bulunmak ve kötü söz söylemek, bayağılık, nekeslik, tenbellik, şehvette taassup, gazele sohbet, alçaklık, kötü huyluluk, vefasızlık, hayâsızlık, utanmazlık, hile, düzen, söz götürme, pis şeylere alışma, bulanıklık, yalan, iyiliğe şükretmemek, halkı incitmek, kendisini büyük görmek, vergisizlik, usanmak, mahrem olmayış, halkın gönlünü kırış, giybet ve iftiradır.

Bu kırk kötü sıfatın kırk iyi sığata dönmesi gerekir ki onlar da bilgi, halimlik, yücelik, kerem, cömertlik, yiğitlik, sebat, ağır başlılık, vefa, utanmak, esirgemek, zahitlik, takva, lutuf, salâhiyet, varını bağışlamak, iyi huy, eminlik, dindarlık, hak tanıma, tekellüfsüzlük, akçak gönüllülük, doğruluk, yürek temizliği, dua,

acımak, yoksula nimet vermek, ihsanda bulunmak, sabretmek, şükretmek, teslim olmak, razı olmak, Tanrıya dayanmak, kanaat, herkesle güzel geçinmek, Tanrıya inanmak, müslümanlık, sevgi, hizmet, mahremlik ve bunlara benzer sıfatlardır. Bu da kırk yılda tamamlanır.

Sancaklı, çalışmasında Ahiliğin kaynaklarından en önemlisi olarak hadisleri görmüş ve önsöz kısmında şu şekilde konuyu özetlemiştir: (Sancaklı,2010, s. 1) “Ahilik teşkilatı meslek ilkelerine sahip olması yanında, birinci derecede ahlakî esaslara dayanan bir kurumdur. Ahilik anlayışına göre, bir kişide ahlaki değerler aşınmışsa/ahlaki değerlere önem vermiyorsa o kişi, istediği kadar mesleğinde üstün ve başarılı olsun bunun hiçbir kıymeti/değeri olmamakla beraber o kişi bulunduğu meslekten ihraç edilirdi. Bu açıdan Ahilik Teşkilatı yüksek ahlaka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak görülür. Ahiliğin kökeni ne olursa olsun Ahi ahlakı, temelde Kur’ân ve Hz. Peygamber’in hadislerine dayanmaktadır. Ahiliğin ahlakî değerlerini ve insanî ilişkilerini detaylı olarak tahlil ettiğimizde önemli derecede Hz. Peygamber ahlakına dayandığını, Hz. Peygamber’in hadisleriyle bire bir ilişkili olduğunu müşahade etmekteyiz. Hal-hareket, davranış olarak Hz. Peygamber o derece örnek alınmış ki, bu etkileşim giyim-kuşama kadar kendini göstermiştir. Buradan anlıyoruz ki, Ahiliğin ahlak konusunda beslendiği en önemli kaynak, Hz. Peygamber’in hadisleridir. Dolayısıyla şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Ahi ahlakı birinci derecede din kaynaklı olup, Hz. Peygamber ahlakıdır.”

Ahilikte üretim sistemi, mesleki yeterlilik ve eğitim

El emeğine dayalı, kaliteli ve en iyi yapılmaya odaklanmış, parçabaşı atöyle tarzı üretimi benimseyen, en iyiye ulaşmak için acele etmeyen, zaman kaygısı olmayan, işi sanat olarak algılayan bir üretim biçimi ve esas itibarıyla üretim zihniyeti ihtiyacı karşılamaya odaklıdır.

Ülgener’e (1981, s. 67-71) göre ortaçağ ahlakı genel olarak göz önüne alındığında zaman algısı çağımızdan farklı bir boyuttadır. Geleceğin belirsizliği karşısında yarın kaygısı olmadan günün mevcut ihtiyaçlarına odaklanıp günlük ihtiyaçları giderme doğrultusunda hedeflenmeden kaynaklanan bir rahatlık mevcuttur. Gelecek kaygısı olmadığı için günlük ihtiyaç karşılandıktan sonra aşırı çalışmayı gerektirecek bir baskı da olmamaktadır. Uzak gelecekteki ihtimalleri de hesaba katan yeniçağ algısından çok daha farklı bir zaman algısı olduğu açıktır.

Sadi’dan aktarımla “Mal ömrün huzur ve asayışı içindir, ömür mal cem’eylemek için değildir”.

Kınalızade Ahlâk-ı Alâî, 157, 1248 de “Kendini ve yakınlarını geçindirmeye yetecek kadar emek ve gayret! Bu kadarı meşru ve hatta lüzumlu fakat ondan

sonrası lüzumsuz ve hatta üstelik zararlı sayılmak icap eder” ifadesi ile devrin zihniyetini özet olarak yansıtmaktadır.

İnsan bir bütün olarak ele alınmış, beden, ruh ve zihin geliştirmeye beraber odaklanılmıştır, ona yalnız mesleki bilgi değil, dini, ahlaki ve sosyal bilgiler de verilmiştir. İş başında verilen eğitimin, iş dışında verilen eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır. Eğitim ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Sistem, Ahilik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açık tutulmuştur. Derslerin yetkili kişilerce verilmesi esasa bağlanmıştır. Eğitimden herkesin ücretsiz olarak faydalanması sağlanmıştır.

Her birinin farklı anlamları olan ve özenle uygulanan birçok seremoniler vardır: Şed kuşanma, şerbet içme, bel bağlama, çözme, şalvar giyme gibi.

Ülgener’in (1981) ifadesi ile sanatkâr maddi ve manevi varlığı ile katıldığı adeta ferdiyetini içinde erittiği sanatın şerefini her şeye üstün tutmakla mükelleftir. O sebeple meydana koyduğu eser her bakımdan mesleğin yüzünü ağartacak bir mükemmellikte olmalıdır.

Bunu sağlayabilmek için de mükemmel bir eğitim vermek gerekmektedir.

Sanatçı ruhu ve dehası ani, fevri bir türemenin değil belki ağır, yavaş bir olgunlaşmanın mahsulüdür ve öyle olduğu içindir ki sanat aşağıdan yukarıya doğru bütün basamakları sabırlı, temkinli adımlarla, teker teker aşılabilecek bir tekâmül merhalesi sayılır. (Ülgener, 1981)

Köse’nin (2012) anlatımıyla, İşveren ya da esnaf ve sanatkârlar bir işi öncelikle yapabilecek olana vermelidirler. Bu önemli bir ilkedir. İşin hakkını ancak ona kabiliyeti olan ve yeterli eğitimini alarak liyakatli hale gelmiş kişiler verebilir.

Üretim yöntemleri ve araç gereç kullanımında da gelenekçi bir yaklaşım izlendiği için gelişmelere kapalı ve durağan bir üretim sistemi uzun yıllar boyunca devam etmiştir.

Çok yönlü bir eğitim sistemi ile küçük yaştan itibaren çıraklıktan başlayıp çıraklık - kalfalık - ustalık yolu izlenerek adım adım mesleki yeterlilik ve ahlaki olgunluk kazandırılarak bireylerin topluma faydalı birer fert olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Sistem içerisinde yetişen bireyin hem uygulama hem teorik açıdan gerekli eğitimleri iş başında görerek ve yaşayarak alması sağlanmıştır.

Ahilik sisteminde yamaklıktan sonra gelen ve bir mesleği öğrenmeye aday olan genci ifade eden çıraklık önemli bir aşamadır. Çıraklık seçiminde aranan çeşitli vasıflar vardır.

Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi’nde çırakların görevlerinin mahiyeti hakkında verilen açıklamalar önemlidir. 740 maddeyi ihtiva eden Ahiler Nizamnamesi-

nin, şeyh rütbesini temsil edenlerce tamamiyle öğrenilmesi ve başkalarına da öğretilmesi Fütüvvetnâmede emredilmektedir. (Öztürk, 2002)

Şanal ve Güçlü'nün (2007) Unan'dan (1999-2000) aktardığına göre çıraklar 10 yaşının altında olmamalı ve velisi tarafından işe devamının sağlanması şartı bulunmaktadır. Çırağın kalfa olabilmesi için üç sene çalışması gerekmektedir. Yaş ve süre olarak günümüz eğitim sistemindeki meslek liselerine yakın bir eğitim sisteminin olduğu, daha uygun bir örnek ile çıraklık eğitim sisteminin bir benzeri görülmektedir. Güllülü'den (1977) yaptıkları aktarımda Ahi birliğine yeni katılanlara öncelikle kurumun adap ve erkânının öğretildiği ve cumartesi akşamlarının bu eğitime ayrıldığı belirtilmiştir.

Kalfalıktan ustalığa geçiş sürecinde ise yine üç sene aynı meslek kolunda çalışmış olma şartı getirilmekle beraber bu yeterli görülmemiştir. İşlerini özenerek yapması, diğer kalfa ve çıraklarla iyi ilişkiler kurması, müşterilere karşı dürüst olması, hakkında şikâyet bulunmaması gibi konular ve dükkân açabilecek bir sermayesinin olması gerektiği de Unan (1999-2000) tarafından belirtilen hususlardandır.

Tezcan'dan (1991) yapılan aktarıma göre kalfalıktan ustalığa geçiş için üç çırak yetiştirmiş olma şartı başta gelen şartlardandır. Bir ustanın meclise girebilmesi için de üç kalfa yetiştirip bunlara peştamal kuşandırması gerekmektedir.

Tüm bu başlıklar iş ve teknik yeterliliklerin kazandırılması ile birlikte ahlaki açıdan hayatı düzenlemeye yönelik gereken çerçeveleri sunmakta ve insanların bu yapıları kullanarak karar verme süreçlerinde faydalanmasını sağlamaktadır. Meslek hayatına adım atılan ilk yamaklık döneminden usta oluncaya kadar geçen süreçteki her adımda teknik gelişimin yanında ahlaki gelişimin sağlanmasına da özellikle dikkat edilmiş ve ahlak her şeyden önce ilk kural olarak benimsenmiştir.

Kantarci'nin (2007) yüksek lisans tezinde Tezcan'dan (1991) aktardığı hali ile usta olmaya aday olan kalfalara okunan nasihat şu şekildedir: "harama bakma, haram yeme, haram içme, doğru, sabırlı, dayanıklı ol, yalan söyleme, büyüklerinden önce söze başlama, kimseyi kandırma, kanaatkâr ol, dünya malına tamah etme, yanlış ölçme, eksik tartma, kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil, ve kendin muhtaç iken bile, başkalarına verecek kadar cömert ol".

El emeğine dayalı üretim sisteminden kitle üretime geçiş sürecinde Ahilik

Avrupadaki Rönesans hareketleri, yeni keşiflerle beraber ticaret yollarının değişmesiyle, karadan denizlere taşınmasıyla, sanayileşme kitle üretim sistemi yeni metodolojilere, makineleşmeye, fabrikasyon sistemlere ve yüksek miktarlarda seri üretime dayalı, standart ve ucuz üretim odaklı bir yapı olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yeni sistemde eğitim yani mesleki yeterlilik okullar aracılığıyla sağlanmaya çalışılmaktadır.

İdeal insanın tip ve karakter özellikleri girişimci, kar ve kazanç peşinde koşan, hırslı, risk alan, yeni şeyler bulmaya çalışan, amaç için her şeyi yapan, hızlı, dakik, rasyonel, ekonomik, hesap yapan, biriktiren ve yatırım yapan, diğerleriyle ilişkileri çıkar, menfaat ve bencillik odaklı bireyler olarak özetlenebilir.

Amaç için herşey mübah olunca başkalarına yardım etme, paylaşma gibi ahlaki değerlerin önemi azalmaktadır.

Batıdaki insan tipi bu iken Ahilerde ise devletin küçülme ve gerileme sürecinde insan-ı kâmil'in çehresinde bahadırılık ve yiğitlik çizgileri azar azar silinerek yerine mütevekkil, münzevi bir insanın dış âleme küskün, soluk silik çehresi geçmektedir. Kamil insan artık ilk edebi kaynaklarda sık sık karşımıza çıkan çalak, tuttuğunu koparan, gözü pek, acayip ve tuhaf olanı denemekten kaçınmayan, denenmemişi deneyen, yapılmamış yapan insan değil, sadece kendi huzur ve sükûneti içine gömülmüş bir zahid yahut batınıleşmiş şekilde dünya ve Ahiret umurunda olmayan bir rind'den ibarettir. (Ülgener, 1981, s. 62-63)

Ülgener'in (1984) İbn Haldun'un iktisadi dengesizlik hakkındaki görüşlerini aktardığı noktada iktisadi dengesizliğe sebep olarak doğayı değil insan ve toplumsal hayatı gördüğünden bahsetmektedir. Doğal olaylar hiç bir zaman sorunların tamamını açıklamaya yetmemektedir. Bu düşünce darlık zamanlarında olduğu gibi bolluk zamanlarında da geçerlidir. Yani doğal olaylar tek başına ne darlığı ne de bolluğun sebebi olarak görülebilir.

Üretim sistemlerinde ve genel ekonomide ortaya çıkan yeni durumlar ve statik bir gelenekten geldiği için bu duruma adapte olmada zorluk yaşayan Ahilerin de karşılaştıkları zorlukları aşmak için dolambaçlı yolları tercih etmeye başladıkları gözlemlenmiştir.

Éhil olmayan insanların da esnaf olmaya başlaması ile Ahilik sistemindeki yapı bozulmaya başlıyor. Şu anda meslek örgütleri de benzer sorunları yaşıyor.

Esnafla ilgili yapılan şikâyetlerin birleştiği ortak nokta olarak Fütüvvetlerin ve özellikle loncaların sağladığı ayrıcalıklardan faydalanırken Fütüvvet yasalarına uymaktan kaçınmalarıdır. Norm ile realite arasında ayrılık baş göstermiştir. Ortaya koyulan idealler sadece yazılı kurallara dönüşüp toplum hayatından yok olduktan sonra geriye içi boşalmış bir sistem kalmıştır. Ülgener'in (s.117-118) de Nefahat al-Üns ve Yahya bin Halil'den akt. Fütüvet ehlinin ve civanmertlerin libasını giyip kendisi fütüvet yüklerinin altına girmemek, batılla meşgul ve mağrur olup delalet yoluna kendilerin sebil kıldılar hidayeti koyup bid'ate uğradılar ve şehvetlerin galip olup bunlara hâkim oldu dalalet birle çok mal dizdiler maarifet yerine kavga ve çekişler koydular ve gökten inen sofraya haram taam

koydular ve miskinlik yerine benlik koydular ve kemiği ve yavuz işe varmayı Fütüvvet yerine koydular ve taat yerine fesad koydular vs. Bu şikâyetlerin temeline rekabet şartlarının ağırlaşması yatmaktadır.

Ahlaki Liderlik ve iş Ahlakı

İnsanların emeklerinin karşılıklarını alabilmeleri için ahlaki açıdan yeterince gelişmiş bir ortamda iş yapma ihticayı bulunmaktadır. Ahlaki açıdan yetersiz olan bir ortamda iş yapmaya çalışmanın çeşitli sakıncaları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi güven eksikliğidir. Güven sorunu olan bir ortamda yapılan çalışmalar çok fazla denetim gerektirdiği ve risk yükseldiği için birçok ek maliyet getirecektir. Verilen sözlerin yerine getirilmemesi, zamanında iş yapılmaması, yapılan işin kalitesinin beklenen standartlara uygun olmaması gibi uygulamalar bazılarının kısa sürede geçici yüksek karlar elde etmiş gibi olmasını sağlarken bu durum uzun dönemde hem kar ettiğini sananların hem de toplum genelinin zararına dönecektir.

Eğer kültür ahlak kuralları dışında iş yapmaya izin verir veya desteklerse genel duruma uymak zorunda kalan bireyler ahlaksız insanlarla iş yapmak zorunda kalacaklardır. Kültürün ahlak açısından gereken alt yapıyı desteklemediği durumda bireylerin üzerindeki baskı da artacaktır. Bazen kültürün değişimi için bir neslin değişmesi gerekebilir.

Toplumun ahlak dışı durumlara karşı verdiği tepkiler ahlaka uygun davranmayan insanların davranışlarını düzeltme yolunda etkileyici bir unsur olabilir. Sosyal denetim olarak adlandırılabilir olan bu durum denetim mekanizmalarını devlet veya örgütlerin biçimsel yapılarından toplum geneline yayacağı için ahlak dışı iş yapmak niyetinde olanların işini zorlaştıracaktır. Sosyal denetim mekanizmalarının gelişmediği veya bozulduğu durumlarda sorumluluk biçimsel yapılara kalacaktır. Biçimsel yapılar ise etki alanı ve kapasite olarak sınırlı oldukları için toplum genelinde bir denetim yapma imkânı bulamaz. Denetim için toplumdan gereken destek alınmazsa bu durum ahlaksızlığı destekler. Sosyal desteğe örnek olarak boykot verilebilir. Ayıplı mal satan, çocuk işçi çalıştıran, vergi kaçırın, sağlık ve hijyen kurallarını gözardı eden veya başka ahlaki kuralları çiğneyen firmalardan ürün veya hizmet alımını kesmek gibi. Temelde yüksek kazanca odaklandığı için diğer kuralları gözardı edebilenler, eğer maddi kayıpla karşılaşacaklarını görürse şeklen de olsa ahlak kurallarına uyum göstermek zorunda kalacaklardır.

Bazen insanlar ahlak dışı davranış sergileyenlerle de iş yapmak durumunda kalabilir. Yaşanan ekonomik sıkıntılar, açgözlülük, bilgisizlik gibi nedenler insanları ahlaksız insanlarla iş yapmaya sürükleyebilir. Tefeciden yüksek faizle borçlanmak, yüksek kar vaat eden bankerlere para yatırmak, yeterince araştırma

yapmadan yeni ortaya çıkan bir akıma kapılmak gibi davranışlar örnek olarak verilebilir.

Güney'in (2006) çalışmasında May vd., (2003:247) aktardığına göre "Son yıllarda, yöneticilerin bazı gayri-ahlaki uygulamalar nedeniyle şirketlerini büyük zararlara uğrattıkları gözlenmiş ve 20.yy'ın son yıllarında, Amerika'daki bazı şirketlerde bu tür uygulamalar nedeniyle yüzlerce milyar dolarlık kayıplar meydana gelmiştir. Örneğin WorldCom ve Enron'da, üst düzey yöneticilerin, işgörenlere hisse senedi almalarını önerirken, kendi ellerindeki hisseleri olabildiğince hızlı bir biçimde elden çıkarmaya çalışmış olmaları gayriahlaki yönetim uygulamalarının bir örneğidir, çünkü, bu şirketlerin yöneticileri, kendi çıkarlarını düşünmek ve korumak adına şirket çalışanlarını zarara uğratmış ve bir anlamda suiistimal etmişlerdir."

İşletmelerin kar elde etme, topluma hizmet etme ve işletmenin yaşamını sürekli kılma şeklinde ifade edilebilecek üç genel amacı bulunmaktadır.

"İşletmeler bu üç genel amacı birarada gerçekleştirmek üzere çaba harcamalı, birini diğerlerine tercih etme eğilimi içerisine girmemelidir. Özellikle kar sağlama amacını ön plana çıkararak, topluma hizmet etme amacına gereken önemi vermemek, başka bir deyişle sosyal sorumluluk bilincine sahip olmayan işletmelerin uzun vadede yaşam sürdürme amacını gerçekleştiremeyecekleri ve bu konuda büyük duyarlılığa sahip rakipleri ile başarılı bir biçimde rekabet edemeyecekleri son derece açıktır. Çünkü günümüzde tüketiciler, işletmelerin sosyal sorumluluğa hakettiği önemi vermesini ve bu konuda yeterli bir duyarlılığa sahip olmasını beklemekte ve bu konudaki uygulamaları yakından izlemektedirler."

Bu noktada bir denge arayışının var olduğu söylenebilir. Bu dengeyi sağlamaya çalışmak yönetici veya liderin başarabileceği bir şeydir. Güney (2006) çalışmasında James McGregor Burns, Ronald Heifetz, Robert Greenleaf ve diğer araştırmacıların ahlaki liderlik konusuna yaklaşımlarını aktarmıştır. Bu araştırmacılar farklı boyutları ile ele aldıkları değişik liderlik tiplerini sonuçta ahlaki liderlik ile bağdaştıran yaklaşımlar sergilemişlerdir. İnsanların duygularına hitap etmenin önemli olduğu liderlik kavramında genel olarak yüksek ahlaki değerlerin kullanılması liderin kitlesi üzerindeki etkisinin güçlü olabilmesini sağlamaktadır. Adalet, doğruluk, dürüstlük, fedakârlık, saygı gibi kavramları ortaya koymak ve bunları cesaretle uygulamak ahlaki liderin yapabileceği davranışlardır.

Lider, olmazı olur yaptıran, başkalarının yapamaz dediklerinin nasıl yapılacağını gösteren ve yaptıran, yeni bir yol açan, yolda nasıl gidileceğini gösteren, yoldaki engelleri kaldıran, sonuç alan, başarıya odaklı, fark yaratan, doğru işleri en iyi yapan kişidir. Yapılamayacağı düşünülen şeyleri yapandır. (Ceylan, s. 110)

Liderlerin ekonomik, yönetsel, yasal ve topluma karşı sorumlulukları vardır. Liderler ahlaka uygun iş yapmalıdır. Sözünde durma, dürüst olma, ahlaklı olma gibi davranışlar liderlerden beklenen davranışlardır.

Bununla birlikte sözünde durmama, dürüst olmama, ahlaksız olma gibi davranışlar neden devam eder?

Birçok nedenin arasında öne çıkan bu davranışların desteklenmesi, yani yapanın yaptığının yanına kar kalması olarak ifade edebileceğimiz deneyimlenmiş negatif başarı olabilir. Ahlaklı olmayı bir kültür haline getirmek ahlakın yaygınlaşmasını sağlar. Bunun tersi de doğrudur, yani ahlaksız olmayı bir kültür haline getirmek ahlaksızlığın yaygınlaşmasını sağlar.

Ahîlik ve ahlakî liderliğin bulunduğu Ahîlik sisteminde, en iyisini yapma, en iyi insanı seçme, en iyi eğitimi vermek, uygulama yaparak sonrakilere örnek olmak ve bunları yaparken de ahlak kurallarına dikkat etmek sonucunda standartlarını oluşturup bunlara uymayanı sistemin dışına atmışlardır.

Ceylan'ın (2012, s. 130) ifadesiyle liderlik diğerlerine yardım etmede veya zarar vermede iyi veya kötü olarak kullanılabileceği için tüm liderliklerin ahlakî unsurları vardır. Liderler güçlerini etik kullanmada çok büyük sorumluluk taşırlar. Üzücü olarak, şimdiki yıllarda, çoğu, hizmet ve diğerlerini yukarı taşımak yerine kendi çıkarlarını ve açgözlülüğü seçmiştir. Bu cesaret kırıcı etik olmayan iklim iş dünyasında ahlakî liderliğe yeni bir ilgi yaratmıştır. Ahlakî liderlik doğruyu yanlıştan ayırt etme ve doğru yapmak için doğru olanı tercih etmektir. Bunun anlamı adaleti, dürüstlüğü, iyiliği ve liderlikte iyi davranışlar aramaktır. Ahlakî liderler, işin sadece ekonomik performans olmayıp değerler ile ilgili olduğunu da bilirler.

Doğru olanı ayırt etmek her zaman kolay olmaz ve doğru olanı yapmak bazen daha zordur. Liderler çoğu zaman doğruya karşı doğru kararı seçmek durumunda kalırlar, bazı sorumluluklar bir diğeri ile çatışabilir. Ahlakî liderler, kolay yolu seçip olayın dışına çıkmak yerine ahlakî bir cevap verebilmek ve uzlaşmak için çabalar.

Açıkça ahlakî liderlik cesaret, vicdan ile adım atma yeteneği gerektirir. Liderler çoğu zaman cesaret eksikliğinden etik olmayan şekilde davranırlar. Ahlakî liderler popüler olmasa bile doğru şeyleri yapmada sabır gösterirler. Organizasyonda dürüstlük, bütünlük ortamı oluşturan lider, doğru olanın gerektiği zaman tek başına savunucusudur.

Ahlakî liderler ise düşündüğü değerleri uygulamak, kısa dönemli kayıpları göze alarak uzun dönemde doğru olana odaklanabilecek şekilde, kendi ve başkalarının çıkarlarına aykırı olsa bile cesaretle doğru kural ve yetenekleri uygulayabiliyor bu nedenle diğer insanları etkileyebiliyorlar.

Değerlere vurgu yapan, inandığını ve doğru bildiğini yapan, yaşantısı ile diğerlerine örnek olan bu liderlik tarzı hem Ahi Evren'in şahsında hem de tüm bir Ahi birliğinde genel karakter olarak ulaşılmaya çalışılan ideali de ifade etmektedir.

Ülgener'in (1981) ifadesi ile İktisat ahlakı: Uyulması istenen normların ve hareket kurallarının toplam ifadesi, iktisat zihniyeti: Gerçek davranışında kişinin sürdürdüğü değer ve inançların toplamı olarak tanımlanmıştır. Değer ve inançlar ideal ve hayal olarak kalmamış belli bir yaşam biçimi ve davranış olarak adeta elle tutulur bir gerçekliğe dönüşmüştür. Ahiler idealleri yaşayarak gerçeğe dönüştürmüşler ve pratikte yaşanmasını sağlamışlardır.

Ahlaki değerlerin var olduğu ve yaşatıldığı ortamlarda güven, bağlılık ve sadakat duygusu gelişecek ve yaygınlaşacaktır. Bireylerin birbirlerine ve topluma karşı olan sorumluluklarının yerine getirilmesi karşılıklı güven duygusunu destekleyecektir. Doğru, dürüst, ahlaklı ve tutarlı insanların durumlar ve olaylar karşısında verecekleri kararlar öngörülebilir davranışlar geliştirecektir.

Güvenli bir ortamda iş yapmak birçok maliyeti ve riski azaltabilecek bir ortam hazırlar. Böyle bir ortamda iş stresinde ve gereksiz maliyetlerde azalma görülürken huzur ve verimlilik konularında artış gözlenebilir.

Yapılan çeşitli araştırmalara göre iş dünyası içinde yaşanan birçok sorunun kökeninde güven eksikliği yatmaktadır. Bunun esas nedeni de genelde ahlaki açıdan yetersiz bir ortamda iş yapılmasından kaynaklanmaktadır. Ahlaki açıdan gelişmiş, yeterli bir iş ortamı oluşturabilmek öncelikle kültür ve atmosfer olarak ahlaki bir yapının var olmasına bağlıdır.

Bu yapı içerisinde bireylere çeşitli roller düşmektedir. Karşılaşılan zorluklar veya çıkmazlara çözüm üretebilmek, diğerlerinin örnek alabileceği davranışlar geliştirmek, insanları doğrulara yönlendirmek gibi görevleri üstlenmesi gereken kişiler de ahlaki liderler olarak ortaya çıkmaktadır. Ahlaki liderlerin çözüm arayışında faydalanabileceği bazı etik yönelimler mevcuttur.

Eisenbeiss (2012) çalışmasında doğu ve batı ahlak felsefelerini ve dünya dinlerinin etik prensiplerini göz önünde bulundurarak dört temel etik yönelim belirlemiştir: 1) insan yönelimi, 2) adalet yönelimi, 3) sorumluluk ve sürdürülebilirlik yönelimi, 4) ölçülü olma yönelimi. Bu yönelimlerin sosyal bilimlerdeki kurulu liderlik özelliklerinde de görüldüğünü belirtmiştir.

Ahlaki liderler hem davranışlarıyla ve hem de fikirleriyle diğerlerini etkileyip harekete geçirebilir. Liderler bu görevleri yerine getirirken kültürden ve kurulmuş olan diğer kurumsal yapılardan faydalanabilir. Mevcutta bir yapı yoksa veya kültür uygun değilse, gereken dönüşümleri yapmak ve geliştirmek yine liderin görevidir. Burada liderler felsefi akımlar ve dini inanç sistemlerinin ortaya koyduklarına benzer yapılardan faydalanabilirler.

Liderlerin faydalanabileceği bu kaynaklar arasında Eisenbeiss'a (2012) göre ahlak felsefesi için batıda geleneksel anlamda Eflatun ve Aristo, modern anlamda Kant, Rawls ve Jonas, doğuda geleneksel olarak Konfüçyüs modern olarak Tagore; batı dinlerinde İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik, doğu dinlerinde ise Budizm, Hinduizm ve Şihizm öne çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Temelinde insana saygı ve toplumsal ihtiyaçların paylaşım içerisinde gideilmesi gibi fikirler yatan Ahilik sisteminde, klasik yönetimde odaklanılan daha yüksek üretim ve verimlilik konularından öte bir vizyon ortaya koyulmuş ve bugün yeni fark edilen sürdürülebilirlik çalışmaları başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Ondokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl başlarında kapitalizmin yüksek kâra odaklandığı ve sadece tek bir boyutuyla verimlilik konulu yapılan çalışmalarda insan salt ekonomik bir kaynak olarak görülmüş ve gerçek anlamda insani boyutları göz ardı edilmiştir. Bunun sonucunda daha eski dönemlerdeki kölelik sistemlerinin benzerleri hatta bazen daha da ağır şartlar insanlara dayatılarak yüksek verim elde edilmeye çalışılmıştır. Bu türden modern bir kölelik sisteminin uzun dönemde faydadan çok zarar getirdiğini fark eden liderler sonraları zararları minimize edecek ve uzun dönemde sürdürülebilirlik imkânı olan yapılarla geçmeye başladılar.

Bugün sürdürülebilirlik sadece insan değil doğa, enerji, ham madde ve benzer konularda da uygulanarak kullanılmaktadır. Temelde kapitalist mantığa zıt bir yapı olan Ahilik sistemi sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda örnek uygulamaları ile geleceğe ışık tutabilecek bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gündüzleri işleriyle uğraşan Ahiler akşamları da ahlaki açıdan gelişimlerini sağlayacak oturumlar düzenlemiş ve sürekli eğitimi hayatlarının bir parçası haline getirmiştir. Davranışları ile her zaman ahlaki bir çizgi çizen Ahiler birlik içinde bir atmosfer oluşturmuşlardır. Bu sayede herkesin mevcut atmosfer ve kültür içinde gelişmiş olan düzeni koruyabilmesi mümkün olmuş ve birliğe yeni katılanlar gözlem yaparak ve yaşayarak öğrenme imkânı bulmuşlardır.

Ahilik sistemindeki gibi bir yapı bugün aktif olarak olmadığından ihtiyaç duyulan liderleri yetiştirmek için yeni yapılar gerekmektedir. Bu yapıların oluşumunda kurumların ve meslek odalarının sorumluluk alması yoluyla gereken çerçeveler oluşturulup yol haritaları hazırlanabilir. Ahilik sisteminde Ahilere hem mesleki hem de ahlaki yeterlilik kazandırılmaktaydı. Bunun usul, araç ve mekanizmaları ve denetim sistemi oluşturulmuştu. Günümüzde mesleki yeterlilik meslek ve teknik okullar aracılığı ile verilmektedir. Ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi konusunda hem eğitim kuruluşlarının hemde, meslek örgüt ve odalarının sorumluluk ve rolü olduğu inancındayız. Bu konularda örnek ahlaki liderlik uygulamaları yapıp daha geniş alanlara genelleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin, “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnâmesi’nde Ahi Tipinin Özellikleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 2 (2005)
- “Ala-al-Devle-i Semnani”, Çev., Gölpınarlı, 2011, s. 258-261
- Ceylan, Adnan, “Yönetimde İnsan ve Davranış”, Markaveötesi, İstanbul, Şubat 2012
- Eisenbeiss, Silke Astrid, “Re-Thinking ethical leadership: An interdisciplinary integrative approach” - The Leadership Quarterly (2012)
- Gölpınarlı, Abdülbaki, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, İstanbul Ticaret Odası, Akademik Yayınlar, Yayın No: 2011-23, İstanbul, 2011
- Güney, Semra, “Ahlaki Liderliğin Kavramsallaştırılması ve Ahlaki Yönetimde Liderliğin Rolü”, Yönetim Ve Ekonomi Yıl:2006 Cilt:13 Sayı:1 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa
- Hakkı, İbrahim, “Marifetname”, Sadeleştiren Abdullah AYDIN, Sarmaşık Yayınları, İstanbul
- Harput’lu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed, “Tuhfat-al-vasâyâ”, Çev., Gölpınarlı, 2011, s. 190
- Kantarcı, Zeynep, “İş Etiği ve Ahilik”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Erzurum 2007, Kabul Edilmiş Yüksek Lisans Tezi
- Köse, Saffet, “İslam İş ve Ticaret Ahlakı”, İGİAD Yayınları, İstanbul, 2012
- “Necm-i Zer-Kub Fütüvvetnâmesi”, Çev., Gölpınarlı, 2011 , s. 211
- Mahiroğulları, Adnan, “Selçuklu / Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik işlevleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 54 (2008)
- Öztürk, Nurettin, “Ahilik Teşkilatı Ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı Ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:7, Aralık 2002
- Sancaklı, Saffet, “Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi - Bahar 2010/1(1) 1-28
- Şanal, Mustafa; GÜÇLÜ, Mustafa, “Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:23 Yıl:2007/2 (379-390 s.)

Türkdoğan, Orhan, “*Türk Sanayi Toplumu*”, Timaş Yayınları | 2044 , Sosyoloji Dizisi | 23, 2. Baskı, Nisan 2009, İstanbul

Ülgener, Sabri F., “*Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti*”, Mayaş Yayınları, Ankara, Haziran, 1984

Ülgener, Sabri F., “*İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*”, Der Yayınları, İstanbul, 1981

AHİLİK İLKELERİ İÇERİSİNDE REKABET HUKUKUNUN YERİ

LAW OF COMPETITION WITHIN
AHI COMMUNITY PRINCIPLES

Yrd. Doç. Dr. Ozan CAN

Kırıkkale Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Ticaret Hukuku

ÖZET

Günlük dilde “aynı amaca varmak için iki veya daha çok sayıda kişiler veyahut gruplar arasındaki yarışma” anlamına gelen rekabet sözcüğü, hukuk disiplini içinde ise üç farklı kavramsal içeriğe sahiptir. Hukukta rekabet sözcüğü haksız rekabet, rekabet yasağı ve rekabet sınırlandırmaları olmak üzere üç ayrı başlıkta ele alınmaktadır. Rekabet kavramının hukuktaki bu çok anlamlılığının temel sebebi, ticari hayatta işletmeler tarafından haklı rekabetin sınırlarının zorlanmasıdır. Bu zorlama haksız rekabet, rekabet yasağı ve rekabet sınırlandırmaları kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

İşletmelerin davranışları her zaman hukuki sınırlar içinde kalmaktadır. Ticari yaşamda işletmeler, bazen haksız rekabette bulunurken, bazen de kanun tarafından veya taraflar arasındaki sözleşmeyle belirlenmiş olan rekabet yasağına aykırı davranmaktadırlar. Ayrıca işletmeler tarafından çoğu zaman rekabetin sınırlandırıldığı da görülmektedir. Tüm bu davranışlar hukuk sistemlerince hoş görülmemekte ve yaptırıma bağlanmaktadır.

12. yüzyılda Kırşehir coğrafyasında yaşamış ancak ilkeleri ile tüm Anadolu ve Türk İslam coğrafyasına damga vurmuş olan Ahî Evran-ı Veli'nin ahîlik ilkeleri içinde rekabet kavramının bahsedilen çok yönlü anlamının ne şekilde yer aldığı, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

ABSTRACT

The word competition which refers to contestation between two or more persons in order to achieve the goals of similar nature in daily jargon has three distinctive legal concepts. The word “competition” has been discussed in three headlines in juridical science namely, Unfair Competition, Restraints of Competition and Limitations of Competition. The basic reason for polysemies of competition concept within juridical science is the limits of fair competition imposed by corporations in commercial life. Such an enforcement has given way to the concepts of Unfair Competition, Restraints of Competition and Limitations of Competition.

The corporations' attitudes have not always been within the legal constraints. The corporations sometimes compete unfairly or act contrary to the terms of prohibitions of competition defined through pertinent laws or contracts executed between the parties involved. In addi-

tion, the corporations mostly limit the competition. All such attitudes have never been tolerated in view of juridical science and subjected to sanctions.

The principles of Ahi Community driven by 1 Ahi Evran-ı Veli who lived in Kırşehir but his principles embraced the entire Anatolia and Turkish – Islamic community in 12th century are the subject of this study in view of polysemies defined for the competition within Ahi community principles

Keywords: *Ahi Community, law, competition law, unfair competition, limitations of competition, prohibition of competition.*

Giriş

Çalışma konumuzun temel kavramı olan rekabet, birçok bilim ve disiplin tarafından ele alınıp inceleme konusu yapılmaktadır. Ahilik teşkilatı ve ilkeleri içinde ne şekilde yer aldığını incelemeyen önce, rekabet kavramının değişik anlamlarının ortaya konması yararlı olacaktır. Çalışmada öncelikle, rekabet sözcüğünün genel anlamı, ekonomi ve hukuk alanındaki anlamları ele alınacak, daha sonra ahilik ilkelerinin bu kavramlar karşısındaki konumu belirlenecektir. Çalışmada varılan sonuçlar ise sonuç başlığı altında kısaca sıralanacaktır.

I- Rekabet Kavramının Değişik Anlamları

1. Genel Anlamda Rekabet

“Aynı amaca varmak için iki veya daha çok sayıda kimseler veya gruplar arasındaki yarışma¹” anlamına gelen rekabet, temelde daha iyi/güzel/verimli... vs’nin kim veya ne olduğunun belirlenme sürecini anlatmaktadır. Bu süreç ise dış dünyaya bir yarışma olarak yansımaktadır².

İnsanın olduğu her yerde rekabet vardır³ ve insan doğasında yer alan rekabet olgusu, aslında toplumların da ilerlemesini sağlayan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde rekabetin her alanda ilerlemeye ne şekilde katkı sağladığı açıkça görülmektedir.

¹ Türk Dil Kurumu, 1998, Türkçe Sözlük, C. II, 9. B., Ankara, s. 1853.

² Mimaroglu, S. Kemal, 1978, *Ticaret Hukuku, C. I, İşletme Hukuku*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayınları, 3. B., Ankara, s. 375; Ayhan Rıza, 1990, *Haksız Rekabet Nedeniyle Elde Edilen Menfaatlerin İadesi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1990, s. 3.

³ Öçal, Akar, 1981, “Adi Şirketlerde Rekabet Yasası”, E.İ.T.İ.A.D., C. XVIII, S. 2, s. 431.

B. Ekonomik Anlamda Rekabet

Ekonomi bilimi içerisinde geniş bir inceleme alanına sahip olan rekabet, ekonominin temel sujelerden arz edenlerin talep edenlerle sozleşmede taraf olma çabasını ifade eder⁴. İnsandaki rekabet duygusu, ekonomik suje olan arz eden tarafta, diğerk arz edenlerden daha fazla mal satma ve hizmet sunma davranış ve çabası olarak belirir. Ancak ekonomik anlamda rekabetin ortaya çıkabilmesi için serbest piyasa ekonomisinin varlığını zorunludur⁵. Piyasa ekonomisinde serbest-e gerçekleşen rekabet sayesinde üretim ve dağıtım, dolaylı olarak da, ekonomi gelişmektedir. Bu anlamda rekabetin, ekonomik ilerlemenin de temeli olduğu kabul edilmektedir. Ancak ekonomik ilerlemenin tam ve sağlıklı olabilmesi için hukuki sınırların çizilmesinin de kaçınılmaz olduğu, tarihi sürecin her aşamasında anlaşılmıştır⁶. Hal böyle olunca piyasa ekonomisine getirilmiş bu sınırlar sosyal piyasa ekonomisini ortaya çıkarmıştır.

C. Hukukî Anlamda Rekabet

Hukuki anlamda rekabet kavramı da gerçekte genel ve ekonomik anlamda rekabet kavramından farklılık arz etmemektedir. Hukuk sözlüğünde de rekabet, mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarış olarak tanımlanmıştır⁷. Ancak rekabet kavramı temelde yarış olarak ele alınsa da hukukî açıdan "rekabet" sözcüğü üç değişik kavramsal içeriğe sahiptir. Bunlar; "rekabet sınırlandırmaları"⁸, "haksız rekabet" ve "rekabet yasağıdır".

⁴ Hirş, Ernst, 1948, *Ticaret Hukuk Dersleri*, Hak Kitabevi, 3. B., İstanbul, s. 164.

⁵ Sayhan, İsmet, 1993, Anonim şirketlerde Rekabet Yasağı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 11.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fikentscher, Wolfgang, 1980, "İktisadi Kontrolün Üç Fonksiyonu (Tekelleri Önlleme Hukuku)", (ev. Tuğrul Ansay ve Mustafa Ünal), BATİDER, C. X, S. 3, s. 711 vd.

⁷ Yılmaz, Ejder, 1996, Hukuk Sözlüğü, Yetkin Basımevi, Ankara, s. 687.

⁸ Türk hukuk öğretilsinde çoğunlukla, 4054 sayılı Rekabet Korunması Hakkında Kanun (=RKHK) hükümleri ve rekabet sınırlandırmaları mevzuatını karşılamak üzere "Rekabet Hukuku" tabiri kullanılmaktadır. Ancak Türk hukuku açısından rekabet yasağı, haksız rekabet ve RKHK hükümleri ayırımının yerinde yapılabilmesi ve kavram kargaşasına meydan vermemek açısından rekabet sınırlandırılması hukuku tabirinin kullanılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Kara Avrupası hukuklarında da genellikle bu başlıklandırma kullanılmaktadır. Örneğin Almanya'da 4054 sayılı RKHK'nin karşılığı olan yasanın adı Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (=GWB), yani Rekabet Sınırlandırmalarına Karşı Kanun'dur. Aynı şekilde İsviçre'de de Bundesgesetz über Kartelle und andere Wettbewerbsbeschränkungen, yani Kartel ve Diğerk Rekabet Sınırlandırmalarına İlişkin Kanun yürürlüktedir. Yine Alman hukukunda Türk hukukundan farklı olarak, haksız rekabet ve rekabet sınırlandırmaları hukuku hükümlerinin geniş anlamda rekabet hukukunun içinde yer aldığı görülmektedir (Arkan, Sabih, 2003, "Haksız Rekabet ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Hükümleri Arasındaki İlişki", Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, Ankara, s. 3).

Öğretide çoğunluk, rekabet hukuku terimi ile 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun ve bu kanun etrafındaki müesseseleri inceleme konusu yapmaktadır. Bu yönüyle rekabet hukuku dar anlamda kullanılmaktadır. Ancak çalışmamızda, rekabet hukuku, bu üç kavramı (haksız rekabet, rekabet yasağı ve rekabet sınırlandırmaları) içine alacak şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla rekabet hukukuna geniş bir anlam yüklemiş bulunmaktayız.

Hukuki açıdan rekabet kavramının böyle çok yönlü ve içerikte kullanımının nedenini günümüzde geçerli olan sosyal piyasa ekonomisinde aramak gerekmektedir⁹. Zira piyasa ekonomisi içerisinde uygulanan politika, serbest rekabet üzerine kuruludur¹⁰ ve serbest piyasa ekonomisinde, rekabet kavramı böyle çok anlamlılığa ve içeriğe sahip olabilmektedir.

Serbest rekabet ortamında piyasa aktörleri olan işletmeler, her zaman hukukî sınırlar içinde davranış sergilemezler. İşletmelerin davranışları bazen tüketicilere bazen işletmelere bazen de rekabet ortamına doğrudan veya dolaylı olarak zarar vermektedir. Tüm bu zararlar ise sonuçta hukukî müdahaleyi zorunlu kılmaktadır. Rekabet kavramının üç farklı hukukî anlam ve içeriği bu hukuka aykırı davranış ve müdahalenin değişik görünümlerinden ibarettir. Aşağıda rekabet hukukuna dâhil olan kavramları ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

1. Haksız Rekabet

Haksız rekabet, rakipler arasında veya tedarik edenlerle müşteriler arasındaki ilişkileri etkileyen aldatıcı veya dürüstlük kuralına diğer şekillerdeki aykırı davranışlar ile ticari uygulamalar olarak tanımlanmıştır (TTK m. 54/2).

Kanun koyucu haksız rekabeti tanımladıktan sonra bazı haksız rekabet hallerini örnekleme şeklinde sayma yoluna gitmiştir. TTK'nin 55. maddesine göre aşağıdaki davranışlar ve ticari uygulamalar haksız rekabet olarak sayılmıştır.

a) Dürüstlük kuralına aykırı reklamlar ve satış yöntemleri ile diğer hukuka aykırı davranışlar ve özellikle,

Başkalarını veya onların mallarını, iş ürünlerini, fiyatlarını, faaliyetlerini veya ticari işlerini yanlış, yanıltıcı veya gereksiz yere incitici açıklamalarla kötülemek;

Kendisi, ticari işletmesi, işletme işaretleri, malları, iş ürünleri, faaliyetleri, fiyatları, stokları, satış kampanyalarının biçimi ve iş ilişkileri hakkında gerçek dışı veya yanıltıcı açıklamalarda bulunmak veya aynı yollarla üçüncü kişiyi rekabette öne geçirmek;

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Türk, H. Sami, 1985, "Sosyal Piyasa Ekonomisinde Rekabetin Düzenlenmesi", BATİDER, C. 13, S. 2, s. 119 vd.

¹⁰ Arkan, s. 3.

Paye, diploma veya ödül almadığı hâlde bunlara sahipmişçesine hareket ederek müstesna yeteneğe malik bulunduğu zannını uyandırmaya çalışmak veya buna elverişli doğru olmayan meslek adları ve sembolleri kullanmak;

Başkasının malları, iş ürünleri, faaliyetleri veya işleri ile karıştırılmaya yol açan önlemler almak;

Kendisini, mallarını, iş ürünlerini, faaliyetlerini, fiyatlarını, gerçeğe aykırı, yanıltıcı, rakibini gereksiz yere kötüleyici veya gereksiz yere onun tanınmışlığından yararlanacak şekilde; başkaları, malları, iş ürünleri veya fiyatlarıyla karşılaştırmak ya da üçüncü kişiyi benzer yollardan öne geçirmek;

Seçilmiş bazı malları, iş ürünlerini veya faaliyetleri birden çok kere tedarik fiyatının altında satışa sunmak, bu sunumları reklâmlarında özellikle vurgulamak ve bu şekilde müşterilerini, kendisinin veya rakiplerinin yeteneği hakkında yanıltmak- şu kadar ki, satış fiyatının, aynı çeşit malların, iş ürünlerinin veya faaliyetlerinin benzer hacimde alımında uygulanan tedarik fiyatının altında olması hâlinde yanıltmanın varlığı karine olarak kabul olunur; davalı, gerçek tedarik fiyatını ispatladığı takdirde bu fiyat değerlendirmeye esas olur-;

Müşteriyi ek edimlerle sunumun gerçek değeri hakkında yanıltmak;

Müşterinin karar verme özgürlüğünü özellikle saldırgan satış yöntemleri ile sınırlamak;

Malların, iş ürünlerinin veya faaliyetlerin özelliklerini, miktarını, kullanım amaçlarını, yararlarını veya tehlikelerini gizlemek ve bu şekilde müşteriyi yanıltmak;

Taksitle satım sözleşmelerine veya buna benzer hukuki işlemlere ilişkin kamuya yapılan ilanlarda unvanını açıkça belirtmemek, peşin veya toplam satış fiyatını veya taksitle satımdan kaynaklanan ek maliyeti Türk Lirası ve yıllık oranlar üzerinden belirtmemek;

Tüketici kredilerine ilişkin kamuya yapılan ilanlarda unvanını açıkça belirtmemek veya kredilerin net tutarlarına, toplam giderlerine, efektif yıllık faizlerine ilişkin açık beyanlarda bulunmamak;

İşletmesine ilişkin faaliyetleri çerçevesinde, taksitle satım veya tüketici kredisi sözleşmeleri sunan veya akdeden ve bu bağlamda sözleşmenin konusu, fiyatı, ödeme şartları, sözleşme süresi, müşterinin cayma veya fesih hakkına veya kalan borcu vadeden önce ödeme hakkına ilişkin eksik veya yanlış bilgiler içeren sözleşme formülleri kullanmak.

b) Sözleşmeyi ihlale veya sona erdirmeye yöneltmek; özellikle;

Müşterilerle kendisinin bizzat sözleşme yapabilmesi için, onları başkalarıyla yapmış oldukları sözleşmelere aykırı davranmaya yöneltmek;

Üçüncü kişilerin işçilerine, vekillerine ve diğer yardımcı kişilerine, hak etmedikleri ve onları işlerinin ifasında yükümlülüklerine aykırı davranmaya yöneltebilecek yararlar sağlayarak veya önererek, kendisine veya başkalarına çıkar sağlamaya çalışmak;

İşçileri, vekilleri veya diğer yardımcı kişileri, işverenlerinin veya müvekkillerinin üretim ve iş sırlarını ifşa etmeye veya ele geçirmeye yöneltmek;

Onunla kendisinin bu tür bir sözleşme yapabilmesi için, taksitle satış, peşin satış veya tüketici kredisi sözleşmesi yapmış olan alıcının veya kredi alan kişinin, bu sözleşmeden caymasına veya peşin satış sözleşmesi yapmış olan alıcının bu sözleşmeyi feshetmesine yöneltmek.

c) Başkalarının iş ürünlerinden yetkisiz yararlanma; özellikle,

Kendisine emanet edilmiş teklif, hesap veya plan gibi bir iş ürününden yetkisiz yararlanmak;

Üçüncü kişilere ait teklif, hesap veya plan gibi bir iş ürününden, bunların kendisine yetkisiz olarak tevdi edilmiş veya sağlanmış olduğunun bilinmesi gerektiği hâlde, yararlanmak;

Kendisinin uygun bir katkısı olmaksızın başkasına ait pazarlanmaya hazır çalışma ürünlerini teknik çoğaltma yöntemleriyle devralıp onlardan yararlanmak;

d) Üretim ve iş sırlarını hukuka aykırı olarak ifşa etmek; özellikle, gizlice ve izinsiz olarak ele geçirdiği veya başkaca hukuka aykırı bir şekilde öğrendiği bilgileri ve üretenin iş sırlarını değerlendiren veya başkalarına bildiren dürüstlüğü aykırı davranmış olur;

e) İş şartlarına uymamak; özellikle, kanun veya sözleşmeyle, rakiplere de yüklenmiş olan veya bir meslek dalında veya çevrede olağan olan iş şartlarına uymayanlar dürüstlüğü aykırı davranmış olur.

f) Dürüstlük kuralına aykırı işlem şartları kullanmak; özellikle yanıltıcı bir şekilde diğer taraf aleyhine; doğrudan veya yorum yoluyla uygulanacak kanuni düzenlemeden önemli ölçüde ayrılan veya sözleşmenin niteliğine önemli ölçüde aykırı haklar ve borçlar dağılımını öngören, önceden yazılmış genel işlem şartlarını kullananlar dürüstlüğü aykırı davranmış olur.

2. Rekabet Sınırlandırmaları Hukuku

Rekabet sınırlandırmaları hukuku anlaşma, karar ve uyumlu eylemler, hâkim durumun kötüye kullanımı ile birleşme ve devralmalar sonucunda oluşan olumsuz etkilerden rekabet ortamını koruyan ve bu ortamın sağlıklı bir şekilde işleyi-

şini amaçlayan hükümler bütünüdür¹¹. Bu hükümleri içeren 4054 sayılı Reka-
betin Korunması Hakkında Kanun, 1.12. 1994 tarihinde kabul edilmiş ve hâlen
yürürlüktedir.

Anılan Kanunun 4. maddesinde, belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğ-
rudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını
taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler
arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve ey-
lemlerinin hukuka aykırı ve yasak olduğu belirtilmiş ve tıpkı haksız rekabeti
düzenleyen TTK'nin 55. maddesindeki gibi bazı hukuka aykırı ve yasak davra-
nışlar örnek şekilde sayılmıştır. Hukuka aykırı ve yasak davranışlar olarak ise
şunlar sayılmıştır.

- a) Mal veya hizmetlerin alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet,
kâr gibi unsurlar ile her türlü alım yahut satım şartlarının tespit edilmesi,
- b) Mal veya hizmet piyasalarının bölüşülmesi ile her türlü piyasa kaynakla-
rının veya unsurlarının paylaşılması ya da kontrolü,
- c) Mal veya hizmetin arz ya da talep miktarının kontrolü veya bunların pi-
yasa dışında belirlenmesi,
- d) Rakip teşebbüslerin faaliyetlerinin zorlaştırılması, kısıtlanması veya piya-
sada faaliyet gösteren teşebbüslerin boykot ya da diğer davranışlarla piya-
sa dışına çıkartılması yahut piyasaya yeni gireceklerin engellenmesi,
- e) Münhasır bayilik hariç olmak üzere, eşit hak, yükümlülük ve edimler için
eşit durumdaki kişilere farklı şartların uygulanması,
- f) Anlaşmanın niteliği veya ticari teamüllere aykırı olarak, bir mal veya
hizmet ile birlikte diğer mal veya hizmetin satın alınmasının zorunlu kı-
lınması veya aracı teşebbüs durumundaki alıcıların talep ettiği bir malın
ya da hizmetin diğer bir mal veya hizmetin de alıcı tarafından teşhiri şar-
tına bağlanması ya da arz edilen bir mal veya hizmetin tekrar arzına iliş-
kin şartların ileri sürülmesidir.

Bu madde bağlamında teşebbüs ve teşebbüs birliklerine de değinmemiz ge-
rekmemektedir. 4054 sayılı Kanun'un tanımlar başlığını taşıyan 3. maddesinde
*teşebbüs, piyasada mal veya hizmet üreten, pazarlayan, satan gerçek ve tüzelkişilerle,
bağımsız karar verebilen ve ekonomik bakımdan bir bütün teşkil eden birimleri;
teşebbüs birliği ise, teşebbüslerin belirli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzelki-
şiliği haiz ya da tüzelkişiliği olmayan her türlü birlikleri şeklinde tanımlanmıştır.*
Teşebbüs birliklerinin de belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya
dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya

¹¹ Öz Aşçıoğlu, Gamze, 2000, *Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hâkim Durumun
Kötüye Kullanılması*, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara, s. 15.

bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikteki davranışlarının hukuka aykırı ve yasak olduğu 4. maddenin 1. fıkrasında belirtilmiştir.

Yine aynı maddenin 2. fıkrasında düzenlenen uyumlu eylem ise, bir anlaşmanın varlığı aşamasına gelmemekle birlikte, teşebbüslerin rekabetin risklerine karşı bilerek ikame ettikleri, aralarında pratik işbirliği sağlayan koordinasyon şeklidir.

4054 sayılı Kanun'un hükme bağladığı yasak davranış şekillerinden birisi de hâkim durumun kötüye kullanımıdır. Kanunun 3. maddesinde, hâkim durum, *belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerden bağımsız hareket ederek fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı gibi ekonomik parametreleri belirleyebilme gücü* şeklinde tanımlanmış, 6. maddede ise, bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde ya da bir bölümünde bir mal veya hizmet piyasasındaki hâkim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanmasının hukuka aykırı ve yasak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kötüye kullanma halleri olarak;

- a) Ticari faaliyet alanına başka bir teşebbüsün girmesine doğrudan veya dolaylı olarak engel olunması ya da rakiplerin piyasadaki faaliyetlerinin zorlaştırılmasını amaçlayan eylemler,
- b) Eşit durumdaki alıcılara aynı ve eşit hak, yükümlülük ve edimler için farklı şartlar ileri sürerek, doğrudan veya dolaylı olarak ayırimcılık yapılması,
- c) Bir mal veya hizmetle birlikte, diğer mal veya hizmetin satın alınmasını veya aracı teşebbüsler durumundaki alıcıların talep ettiği bir malın veya hizmetin, diğer bir mal veya hizmetin de alıcı tarafından teşhiri şartına bağlanması ya da satın alınan bir malın belirli bir fiyatın altında satılması gibi tekrar satış halinde alım satım şartlarına ilişkin sınırlamalar getirilmesi,
- d) Belirli bir piyasadaki hâkimiyetin yaratmış olduğu finansal, teknolojik ve ticari avantajlardan yararlanarak başka bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabet koşullarını bozmayı amaçlayan eylemler,
- e) Tüketicinin zararına olarak üretimin, pazarlamanın ya da teknik gelişmenin kısıtlanması sayılmıştır.

Son olarak, kanunun 7. maddesinde, bir ya da birden fazla teşebbüsün hâkim durum yaratmaya veya hâkim durumlarını daha da güçlendirmeye yönelik olarak, ülkenin bütünü yahut bir kısmında herhangi bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde birleşmeleri veya herhangi bir teşebbüsün ya da kişinin diğer bir teşebbüsün mal varlığını yahut ortaklık paylarının tümünü veya bir kısmını ya da kendisine yönetimde hak sahibi olma yetkisi veren araçları, miras yoluyla iktisap durumu hariç olmak üzere, devralmasının hukuka aykırı ve yasak olduğu belirtilmiştir.

Bu hüküm ise, rakip firmaların birleşerek veya devralınarak rakip olmaktan çıkartılmasını ortadan kaldırmaya yönelik bir düzenleme içermektedir.

Tüm bu düzenlemelerin nihai amacı mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemektir. Bu sayede tekellerin oluşması önlenmekte ve ekonomik anlamda tam rekabet piyasası tesis edilmeye çalışılmaktadır.

3. Rekabet Yasası

Rekabet yasası ise; belirli sözleşme ilişkileri ile oluşmuş hukuki statülerin¹² sonucu olarak elde edilen tüm kaynakların ve pozisyonların, bu statünün devamında ve sonrasında statünün doğduğu müessese ve ilişkiye zarar vermemesi için getirilmiş sakınma yükümlülüğünü içeren hükümlerdir¹³.

Mevzuatımızda rekabet yasasına ilişkin birçok hüküm bulunmaktadır¹⁴. Örneğin, acentenin sözleşme süresince müvekkili ile rekabet yasasına ilişkin TTK m. 104; ticaret şirketlerinde ortakların rekabet yasasına ilişkin 230/f.1, 311, 396, 626/f.2 hükmü; TBK m. 396'da düzenlenen işçinin rekabet yasası; ticari temsilciler, ticari vekiller veya diğer tacir yardımcılarının rekabet yasasına ilişkin TBK m. 553, adi şirket ortağının rekabet yasasına ilişkin TBK m. 626, sigorta eksperlerinin rekabet yasasına ilişkin SigK. m. 22/f.2 hükmü bunlardan bazılarıdır. Ayrıca uygulamada hakkında düzenleme bulunmayan tek satıcılık, lisans gibi çoğu sürekli sözleşme ilişkilerinde de, taraflarca gerek sözleşme süresince gerek sözleşme sonrası için geçerli olmak üzere rekabet yasasının kararlaştırıldığı görülmektedir¹⁵. Bu noktada rekabet yasasının sözleşme süresince veya sözleşme sonrasında ve akdi ve kanuni rekabet yasası şeklinde olmak üzere ayrımlara tâbi tutulabileceği belirtilmelidir¹⁶.

¹² Kişiler, sözleşme ilişkisi ile hukuki alana dâhil oldukları anda, bu sözleşmeye bağlı olarak da hukuki bir statü elde ederler. Örneğin, satım sözleşmesi ile kişiler satıcı ve alıcı; kira sözleşmesi ile kiracı ve kiralayan; vekâlet sözleşmesi ile vekil ve müvekkil gibi. Dolayısıyla bu anlamıyla sözleşme hukukunun bir statü hukuku da olduğu söylenebilir.

¹³ Can, Ozan, 2007, "Rekabet Yasası ve Rekabet Sınırlandırmaları Hukuku İlişkisi" *Rekabet Hukuku Dergisi*, S. 32, s. 7.

¹⁴ Hukukumuzdaki rekabet yasası düzenlemeleri için bkz. Aşçıoğlu Öz, s. 9 vd.; Can, Rekabet Yasası, s. 8 vd.

¹⁵ Erdem, Halil Ercüment, 2004, "Rekabet Hukuku Açısından Birleşme ve Devralmalarda (Yoğunlaşmalarda) Yan Sınırlamalar", *Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları* 19, Ankara, s. 121.

¹⁶ Can, Ozan, 2011, *6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentelikte Rekabet Yasası Anlaşması*, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 25 vd.

Ancak aralarında farklar bulunmakla birlikte, tüm bu rekabet yasağı hallerinde kişiler ya bir iş yapmaktan ya da ortaklığa girmekten yasaklanmak suretiyle ticaret veya mesleği icra etmekten alıkonulmaktadır¹⁷. Bu haliyle rekabet yasağı, ticaret ve sözleşme yapma özgürlüğünü sınırlandırmaktadır.

III. Ahilik Teşkilatı ve İlkeleri İçerisinde Rekabet Hukuku Kurallarının Görünümü

A. Haksız Rekabet ve Ahilik İlkeleri

Rakipler arasında veya tedarik edenlerle müşteriler arasındaki ilişkileri etkileyen aldatıcı veya dürüstlük kuralına diğer şekillerdeki aykırı davranışlar ile ticari uygulamalar olarak tanımlanan haksız rekabetin özünde dürüst davranma kuralı bulunmaktadır. Bu kural, Türk Medeni Kanun'un 2. maddesinde *herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz* şeklinde ifade edilmiştir. Esasında, haksız rekabet halleri olarak sayılmış hususlara bakıldığında, bu davranışların dürüstlük kuralına aykırı davranışlar olduğu görülecektir.

Ahilik ilkelerinin de temelinde yatan ilke dürüstlüktür. Ahilik sistemine göre, ticaret yapma hakkı kullanılırken, dürüst davranılmak zorundadır. Haklar kullanılırken ve borçlar ifa edilirken dürüstlük esas olmalıdır. Bu bağlamda ahilik, haksız rekabeti kesinlikle yasaklamış¹⁸, ahî üyeleri sürekli bir dayanışma içinde bulunmuşlardır¹⁹.

Haksız rekabet hükümlerinin amacı piyasadaki dürüst rekabeti muhafaza etmek iken, Ahilikte haksız rekabetin amacı tüketiciyi korumaktır²⁰. Ahilik kültürü insana saygı ve sevgiyi işleyen haksız rekabeti ortadan kaldıran sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan, kaliteli üretimi benimseyen ve teşvik eden bir teşkilattır.

¹⁷ Öçal, Akar, 1981, "Kollektif Şirket Ortaklarının Tabi Olduğu Rekabet Yasağına Mukayeseli Hukuk Açısından Genel Bir Bakış", İkt. Mal. Der., C. 27, S. 11, s. 410.

¹⁸ Yeşil, Rüştü, 2011, "Mesleki Değerler Eğitimi Perspektifinde Ahilik Sistemi", "Tespitler-Tahliller", I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 15-17 Eylül 2008, Kırşehir, Bildiriler, C. II, s. 1124.

¹⁹ Duran, Bünyamin, 1996, "Weberyen Yaklaşımla Ahilik Kurumunun Değerlendirilmesi", Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu, Bildiriler, 13/15 Ekim 1993, Ankara, s. 54.

²⁰ Durak, İbrahim/Yücel, Atilla, 2010, "Ahiliğin Sosyo-ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl, 2010, C.15, S.2, s. 158.

Ahilik sistemi içinde fiyatı düşürmek veya kalitesiz malzeme kullanarak hak ettiğinden fazlasını kazanmak haksız rekabet olarak kabul edilmiştir²¹. İşin hilesiz yapılması genel bir ilke olarak kabul edilmiştir²². Ahilikte bir usta hiçbir zaman bir başkasının çırağını veya kalfasını ayırtmayı düşünemezdi. Aksi davranış içinde bulunanlara bir daha çırak verilmezdi²³. Komşusu sıftah etmemişken ikinci kere mal satmanın doğru olmayacağını benimsemiş Ahilerin sisteminde haksız rekabet niteliğinde hukuka aykırı davranış sergilenmeyeceği açıktır.

Fakat Ahilik sistemi etkin bir denetimi de dışlamamaktadır. Ahilik sistemi kendi içinde bir kontrol mekanizması öngörmüştür. Haksız rekabette bulunan işletmelere yönelik cezaî müeyyideler getirilmiştir. Örneğin, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda haksız rekabet hali olarak düzenlenmiş olan *başkasının malları, iş ürünleri, faaliyetleri veya işleri ile karıştırılmaya yol açan önlemler almak* fiili ahilik sisteminde de özel olarak cezaî müeyyideye bağlanmıştır²⁴. Bu bağlamda Ahilik sisteminde fikrî ve sınai haklara özel bir önem verilmiştir. Patent hakkına saygı esası kabul edilmiştir²⁵. İstanbul'da bir esnafın kılıç kabzasını abanoz ağacına benzetecek nitelikte boyaması ve böylece abanoz ağacından yapılmış gibi göstermesi meslekten çıkartmayı ve esnafın yolsuz ilan edilmesi sonucunu doğurmakta idi²⁶. Ahilik sisteminde haksız rekabette bulunan esnafa ceza verilmekle yetinilmemiş, cezanın topluma duyurulması yoluyla etkinlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu uygulama, TTK'nin 59. maddesine benzerlik göstermektedir. Anılan hükme göre, mahkeme, davayı kazanan tarafın istemiyle, gideri haksız çıkan taraftan alınmak üzere, hükmün kesinleşmesinden sonra ilan edilmesine de karar verebilir. Bu düzenleme sayesinde de haksız rekabet yapan tarafın ifşa edilmesi söz konusu olmaktadır.

²¹ Gürdal, Mehmet, 2005, "Ahilik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlakı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda Bir Araştırma", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Eylül 2004), Kırşehir, s. 515.

²² Güzel, Abdurrahman, 2005, "Ahilik Sisteminde Sanat ve Ticaret Ahlakına Bir Bakış", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, C. I, 12-13 Eylül 2004, s. 521.

²³ Ekinci, Yusuf, 2011, *Ahilik*, 11. B., Ankara, s. 279.

²⁴ İvgin, Hayrettin, 1996, "Ahilerde Ahlaki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması", Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 13-15 Ekim, s. 74.

²⁵ Perşembe, Erkan, 2007, "Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlakını Geliştirmede Ahilik Kültürünün Önemi", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir, 13 Ekim 2006, s. 778.

²⁶ Mehmet, Önder, 1987, "Tarihimizde Ahilik Gelenekleri ve Esnaf Loncaları", Karınca, Yıl 53, S. 605, Mayıs 1987, s. 27 vd. Ayrıca ahilikte kalite denetimi ve standart üretim ilkesi üretici ve tüketiciyi korurken, kadı siciline kaydedilen ürün standardı mantığı bir bakıma patent/standardizasyon kurumu niteliği taşımakta idi (ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbel, Ahmet, 2007, "Ahiliğin Sosyo-ekonomik İşlevleri", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 13 Ekim 2006 Kırşehir, Ankara, s. 159).

Diğer taraftan Ahilikte istihdam edilenlerin (çırakların, kalfaların) işledikleri haksız fiilden ve suçtan dolayı işletme sahibine yani ustalara ceza verildiği de görülmektedir²⁷. Bu tür bir sistem de yine hukukumuzda yer almaktadır. TTK'nin "Çalıştırılanların sorumluluğu" başlığını taşıyan 57. maddesine göre, haksız rekabet fiili, hizmetlerini veya işlerini gördükleri sırada çalışanlar veya işçiler tarafından işlenmiş olursa, bazı davaların çalıştıranlara karşı da açılabilmesi öngörülmüştür.

Ahiliğin, esnafın haksız rekabet fiilinin cezalandırılması yanında bu fiilleri engellenmesini sağlayan bir sistem olduğu görülecektir. Esasında haksız fiilin temelinde failin kârını ençoklaştırma (maksimize etme) amacı olduğu görülmektedir. Ahilik sistemi ise esnafın fiyat politikasına dahî müdahale ederek, kâr oranlarını belirlemiş böylece kâr uğruna haksız fiilde bulunulmasının önüne geçmiştir²⁸. Ayrıca ahilik sisteminde iş uygulamaları yanında ahlak eğitimi de sistem içinde haksız fiili engelleyen psikolojik bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır²⁹.

B. Rekabet Sınırlandırmaları Hukuku ve Ahilik İlkeleri

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte serbest piyasa ekonomisinde rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek temel hedef olmuştur. Bu hedef nihai olarak ise, piyasadaki tekellerin önlenmesine hizmet etmektedir. Tekellerin önlenmesi anayasal olarak devlete yüklenmiş bir görevdir. 1982 Anayasası'nın 167. maddesinde, devletin, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alacağı; piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyeceği düzenlenmiştir. Rekabetin etkin şekilde koruması amacıyla Rekabet Kurumu oluşturulmuştur.

Rekabet kanunları bir ülkenin refah seviyesinin ilerlemesinde, sosyal barışın sağlanmasında çok önemli bir yer tutar. Çünkü bir ülkede tekeller, kaynakların etkin şekilde kullanımını engellerken, sosyal sınıflar arasındaki dengeleri de

²⁷ Acar, Ali, 2005, "Küreselleşme Sürecinde Ahilik Kodları ve Normlarının Yeniden Değerlendirilmesi", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Ekim 2004 Kırşehir, GÜ Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi s. 7.

²⁸ Yeşil, s. 1124. Ayrıca sadece kâr oranı değil, Ahinin serveti dahi sınırlandırılmıştır. Buna göre Ahinin ancak 18 dirhemlik serveti bulunacaktır (Tabakoğlu, Ahmet, 2007, "Ahiliğin Türk Esnaf Ahlâkına Tesirleri", I. Ahi Evran -ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 13 Ekim 2006 Kırşehir, Ankara, s. 415.

²⁹ Ahilik sistemi ibadeti, dürüstlüğü bir bütün olarak ele almak suretiyle din kurallarını esnaf ahlakının gelişmesinde önemli bir etken olarak kullanmıştır.

bozar. Hâl böyle olunca tekellerle mücadelede etkin önlemler alınması gerekmektedir.

Rekabet sınırlandırmaları hukukunun amacı bu şekilde belirtildikten sonra ahîlik ilkeleri içinde rekabet sınırlandırmalarının yer alıp almadığının tespitine çalışabiliriz.

Peşinen belirtmek gerekir ki, ahîlik sistemi serbest piyasa ekonomisine izin vermemektedir. Serbest piyasa ekonomisi, ekonomik faaliyetlerin tam rekabet şartları içinde serbestçe yapılabildiği, piyasaya giriş çıkışların isteğe bağlı olduğu, ekonomik sorunların çözümünün devletin ekonomiye müdahalesiyle değil fiyat mekanizması aracılığı ile gerçekleştirildiği ekonomi olarak tanımlanmaktadır. Bu haliyle ahîlik sistemi içinde, ekonomik faaliyetlerin tam bir rekabet içinde gerçekleştiği söylenemez. Ahî teşkilatı, mal, emek ve sermaye piyasasının işleyişini düzenlemekte idi³⁰. Ahîlik sisteminde alım ve satım tekelleri bulunmakta bu tekeller sayesinde esnafa, fiyatları istedikleri gibi ayarlama imkânı verilmemektedir³¹. Belirli hammadde belli esnafa tahsis edildiğinden ve bu esnaf da etkin şekilde denetlendiğinden karaborsa tekelliliği önlenmiştir. Devlet bu birlikler sayesinde sınai üretimi ve fiyatları denetim altında tutmuş, piyasaları düzenlemiştir³². O halde ahî birlikleri vasıtasıyla devletin, planlı bir ekonomi uyguladığı söylenebilir. Her esnafın bağlı olduğu birlik, mensupları arasında serbest rekabeti kesinlikte yasaklamıştır. Bu yasak, ekonomik kaynakların daha akılcı ve düzenli şekilde kullanılmasını sağlamıştır³³. Sistem içinde herkes istediği zaman bir işletme açmadığı gibi³⁴, özerk nitelikteki ahî teşkilatı fiyatlar, üretim miktarı, satış şartları gibi unsurları sıkı bir şekilde belirlemiş ve denetlemiştir. Dolayısıyla özellikle satış fiyatları arz ve talebin karşılaşması sonucu oluşmamaktadır³⁵. Ahîlikte rekabet, fiyatta değil daha ziyade kalitede kendisini bulmuştur. Gerçek rekabetin kaliteli ürün üretmek hususunda yaşandığı söylenebilir³⁶.

Ayrıca Ahîlik sisteminde çalışma ve teşebbüs özgürlüğüne de değinmek gerekmektedir. Sisteme göre, herkes istediği zaman ve yerde dükkân açamayacağı gibi, ahînin birkaç iş veya birkaç sanatla değil, kabiliyetine en uygun olan tek bir

³⁰ Duran, s. 55.

³¹ Tabakoğlu, s. 424.

³² Tabakoğlu, s. 411.

³³ Güzel, s. 524.

³⁴ Ahîlikte her iş kolu, belli sayıda esnaf kadrosu (gedik) ile sınırlandırıldığından, belirlenen sayıdan fazla işyeri açılması mümkün değildir (Öztürk, Mustafa, 2007, "Selçuklu-Osmanlı Merkezi Otoritesinin İktisadî Kontrol Aracı Olarak Ahîlik", I. Ahi Evran –ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu, 13 Ekim 2006 Kırşehir, Ankara, s. 372.)

³⁵ Ahîlik sisteminde, fiyatlar narh koyma ile belirlenmiştir. Narh, üretilen malların piyasa fiyatının tespiti olarak tanımlanabilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbil, s. 159.

³⁶ Yeşil, s. 1124.

sanatla uğraşması esası benimsendiğinden³⁷ tam bir teşebbüs hürriyetinden söz edilemez³⁸.

Her ne kadar Ahilik sisteminde serbest piyasa ekonomisi söz konusu olmasa da serbest piyasa ekonomisinde piyasanın işleyişini bozmayı amaçlayan rekabet sınırlandırmalarının Ahilik ilkeleri içinde de yasaklandığı söylenebilir. Ahilik sisteminde, tüketiciyi zarara uğratması, fiyatları artırması, ürün ve hizmet kalitesini düşmesi gibi nedenlerle mevcut sistemdeki teşebbüslerin rekabeti sınırlandırmaları engellenmiştir. Rekabet sınırlandırmaları sonucunda piyasadaki diğer işletmelerin faaliyetleri zora gireceğinden, rekabet sınırlandırmaları da yasaklanmış ve böylece yıkıcı rekabet önlenmiştir³⁹. Fakat bu yasaktaki amaç, etkin bir piyasa rekabetinin sağlanması değil, tüketicinin zarara uğramasının engellenmesidir. Örneğin, ahî olamayacaklar içinde herhangi bir ihtiyaç maddesini saklayıp kıtlık yaratanlar ve onları pahalıya satanlar sayılmıştır⁴⁰.

Rekabeti sınırlandıran fiiller yönünden teşebbüsler arası anlaşmaların yapılması mümkün değildir. 4054 sayılı Kanunun 4. maddesinde yasak anlaşmalar tanımlanmış ve belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri hukuka aykırı ve yastaktır. Bu davranışlardan bazıları ise örnekleme metodu ile sayılmıştır. Halen yürürlükte bulunan 4054 sayılı Kanunda belirtilen yasak davranışlardan birçoğu zamanın koşullarına göre ahilik teşkilatı içinde de yasak davranışlar içinde telakki edilebilir. Örneğin, fiyatlar, ahî birlikleri tarafından belirlendiğinden, esnafın kendi aralarında malların alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet, kâr gibi unsurlar ile her türlü alım yahut satım şartlarının tespit etmesi mümkün değildi. Yine, piyasaların tam kontrolü ahî birliklerinde olduğundan birden fazla esnafın birlik dışında, mal veya hizmet piyasalarının bölüşülmesi ile her türlü piyasa kaynaklarının veya unsurlarının paylaşılması ya da kontrolüne imkân verilmemekte idi. Ayrıca malların arz miktarı talebe göre belirlendiğinden ve gedik sistemi sayesinde piyasa anlaşmalarına izin verilmemekte idi. Dahası ahilik sistemi kardeş hukukuna dayandığından, rakip teşebbüslerin faaliyetlerinin zorlaştırılması, kısıtlanması veya piyasada faaliyet gösteren teşebbüslerin boykot ya da diğer davranışlarla piyasa dışına çıkartılması yahut piyasaya yeni gireceklerin engellenmesi gibi davranışlar yasak davranış olarak değerlendirilmiştir. Son olarak, hammadde sunan işletmelerin, alıcılara, eşit hak, yükümlülük ve edimler için eşit durumdaki kişilere farklı şartların uygulanması mümkün değildi. Arz

³⁷ Ekinci, s. 285

³⁸ Öztürk, s. 373.

³⁹ Perşembe, s. 778.

⁴⁰ Ekinci, s. 285

edenlerin satış şartlarının da çoğu zaman ahî teşkilatı tarafından belirlendiği göz önüne alındığında, 4054 sayılı Kanunun 4. maddesinde sayılan örnek hallerden anlaşmanın niteliği veya ticarî teamüllere aykırı olarak, bir mal veya hizmet ile birlikte diğer mal veya hizmetin satın alınmasının zorunlu kılınması veya aracı teşebbüs durumundaki alıcıların talep ettiği bir malın ya da hizmetin diğer bir mal veya hizmetin de alıcı tarafından teşhiri şartına bağlanması ya da arz edilen bir mal veya hizmetin tekrar arzına ilişkin şartların ileri sürülmesi fiilinin de ahî teşkilatı izni olmadan mümkün olmayacağı savunulabilir.

4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinde ayrıca uyumlu eylem düzenlenmiştir. Hükme göre, bir anlaşmanın varlığının ispatlanamadığı durumlarda piyasadaki fiyat değişimlerinin veya arz ve talep dengesinin ya da teşebbüslerin faaliyet bölgelerinin, rekabetin engellendiği, bozulduğu veya kısıtlandığı piyasalardakine benzerlik göstermesi, teşebbüslerin uyumlu eylem içinde olduklarına karine teşkil eder. Uyumlu eyleme örnek olarak, bir beyaz eşya piyasasındaki birden fazla işletmenin aynı fiyat politikasını takip etmeleri verilebilir. Ahîlik sisteminin uygulandığı dönemde uyumlu eylemlerin olup olmadığı sorgulanabilir. Ahî birlikleri, malların fiyatlarını tespit ettiklerinden, bir ürüne ilişkin birlik mensupları arasında fiyat rekabeti söz konusu olmayacağından, tek fiyat politikası, uyumlu eylemleri de engellemektedir. Dolayısıyla Ahîlik sisteminde, pratik olarak uyumlu eylemlerin oluşması mümkün gözükmemektedir. Birlik mensupları belirli fiyattan mal sattığından bu fiyatın altına düşmeleri halinde cezai yaptırım ile karşılaşılırdı. Bireysel olarak fiyat indiriminin mümkün olmadığı bir noktada birden fazla esnafın/teşebbüsün fiyat yönünden uyumlu eylem içinde bulunmasının mümkün olamayacağı söylenebilir.

Teşebbüslerin belirli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzel kişiliği haiz ya da tüzel kişiliği olmayan her türlü birlikler şeklinde tanımlanan teşebbüs birliklerinin ahîlik sistemi içinde yer alıp almadığı tespit edilmelidir⁴¹.

Ahî birliklerinin teşebbüs birliği olduğu kabul edilmelidir⁴². Ahî birliklerinin üretimi, fiyatları, piyasayı düzenleme işlevi olduğu görülmektedir. Teşebbüs birlikleri belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan doğruya rekabeti engelleyebilmektedir. Çünkü teşebbüs birlikleri, birliğe dahil olan teşebbüslerin belirli fiyattan mal satmasını isteyebilir. Fiyatın belirlendiği bir piyasada artık fiyat rekabetinden dolayısıyla rekabetten söz edilemez. Örneğin beyaz eşya üreticileri birliğinin satılacak beyaz eşya fiyatlarını belirlemesi halinde rekabet ortadan kalkacaktır.

⁴¹ Teşebbüs birlikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Topçuoğlu, Metin, 2001, "Rekabet Hukuku Uygulamasında Teşebbüs Birlikleri", AÜHFD, C. 50, S.4, s. 129 vd.

⁴² Topçuoğlu, s. 130.

Yukarıda da açıklandığı üzere, ahî birlikleri, fiyatları tavsiye kararı niteliğinde değil, emredici bir şekilde tespit etmekte, pazara girecek esnafları belirlemektedir. Günün koşullarında devletin yetkilerini kullanıp, fiyat rekabetini, pazara giriş özgürlüğünü sınırlandıran ahî birliklerinin kalite hususunda rekabeti serbest bıraktığı, asgari bir standart getirip bunun üzerindeki üretime izin verdiği, bu haliyle kalite rekabetini esas aldığı görülmektedir.

Diğer taraftan bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde ya da bir bölümünde bir mal veya hizmet piyasasındaki hâkim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanması şeklinde tanımlanan hâkim durumun kötüye kullanımı niteliğinde davranışların da ahîlik sistemi içinde yasaklandığını söyleyebiliriz. Gerçi ahîlik sisteminin uygulandığı dönemde hâkim durumda bir teşebbüsün bulunup bulunmadığı kaynaklardan tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak satışa sunulan bazı malların üretiminin birkaç ustanın tekelinde bulunması hatta bu kimselerin ürettiği ürünlerin fiyatlarının diğerlerinden farklı olması mümkündür. Dahası, herhangi bir usta tarafından icat edilen ürün çeşidinin patenti ise, sadece o ustaya ait olduğundan, diğerleri, bu ürünü taklit etmeyecekleri hususunda taahhütte bulunmaktaydılar. Örneğin, seccade kilimini dokuyan esnaf içinde ağır kesme dokumanın patenti Nişo adlı bir gayr-i müslime aitti. Diğer ustalar da buna müdahalede bulunmamayı taahhüt etmişlerdi⁴³. Bu tür bir durumda patent hakkı sahibinin hâkim teşebbüs olabilmesi fiilen mümkündür. Ancak ahîlik sisteminin temel ilkesinin dürüstlük kuralı olduğu, haksız rekabeti önlediği, tüketici haklarını koruduğu düşünüldüğünde hâkim durumda olsa dahi bir esnafın, ülkenin bütününde ya da bir bölümünde bir mal piyasasındaki hâkim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanmasının doğru karşılanmayacağı ileri sürülebilir. Çünkü bu davranışlar hem tüketici haklarını zedeleyici hem piyasadaki dürüst işleyişi engellemektedir.

Yine, ahîlik sistemi içinde, 4054 sayılı Kanunla yasaklanmış olan birleşme ve devralmaların gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşiyor ise, bunların hukuki sonuçlarına değinmek gerekir. 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre, bir ya da birden fazla teşebbüsün hâkim durum yaratmaya veya hâkim durumlarını daha da güçlendirmeye yönelik olarak, ülkenin bütünü yahut bir kısmında herhangi bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde birleşmeleri veya herhangi bir teşebbüsün ya da kişinin diğer bir teşebbüsün mal varlığını yahut ortaklık paylarının tümünü veya bir kısmını ya da kendisine yönetimde hak sahibi olma yetkisi veren araçları, miras yoluyla iktisap durumu hariç olmak üzere, devralması hukuka aykırı ve yasaaktır.

⁴³ www. http://www.ahiyad.org/48/28/sayfa/Patent_Hakkina_Saygi.html. (Erişim Tarihi: 06. 9. 2012).

Ahîlik sisteminin uygulandığı dönemde, her iş kolu, belli sayıda gediklerle sınırlandırıldığından belirlenin sayıdan fazla dükkân açmak mümkün değildir. Gedikler azil, feragat veya ölüm ile boşalırdı. Ancak boşalan bu gediklere atama yapılırdı⁴⁴. Hatta bu sistemde ustaların yıllarca, işyeri açmak için boş gedik beklemesine neden dahi olmuştur. Bundan başka dededen boşalan gedige oğul, oğuldan boşalan gedige torun kolayca kabul ediliyordu. Tüm bu veriler ve ahîlik sisteminde esnafın tek işi mükemmel şekilde yapılması görüşü birlikte değerlendirildiğinde, esnafın işletmelerini birleşmelerinin ve devralmalarının mümkün olmadığı sonucuna götürmektedir. Bir an için aksi düşünülse dahi bu tür işletme devralma ve birleşmelerinin neticesinde, rekabeti kısıtlayacak veya malların arzını kontrol altına alacak nitelikte rekabet sınırlandırmalarına izin verilmesinin sistem içinde mümkün olmadığı vurgulanmalıdır.

Son olarak, ahîlik teşkilatı, devletin yarı resmi bir kurumu olmakla birlikte, esnaf arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları çözücü niteliğiyle özerk bir yapıya sahiptir⁴⁵. Bu haliyle rekabet sınırlandırmaları hukukuna aykırı fiilleri işleyenlerin cezalandırması yönüyle ahîlik teşkilatı, günümüzde, mal ve hizmet piyasalarının serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı içinde teşekkülünün ve gelişmesinin temini ile görevli olan ve kamu tüzel kişiliğini haiz idarî ve malî özerkliğe sahip Rekabet Kurumu'na benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ahî birliklerinin rekabeti sınırlandırıcı nitelikte davranışlarına tanık olduğunda, ceza verme yetkisinin de bulunduğu göz önüne alındığında, bunların rekabet kurumu ile benzerliği daha da belirginleşecektir.

C. Rekabet Yasağı ve Ahîlik İlkeleri

Rekabet yasağını sözleşme sırasında geçerli olan rekabet yasağı ve sözleşme sonrası rekabet yasağı olarak ayırma tâbi tutabiliriz⁴⁶. Sözleşme sırasındaki rekabet yasağı genellikle hizmet akdi çerçevesinde görülmektedir. Ahîlik teşkilatı içerisinde, iş ilişkisinde yer alan yamak, çırak ve kalfanın bir usta yanında çalışırken, bir başka işyerinde çalışması mümkün değildir. Usta çırak arasındaki ilişki devamlılık gösterir ve çırağın hiçbir zaman ustasından ayrılıp başka bir ustanın yanına gitmesi mümkün değildir⁴⁷. Dolayısıyla ahîlik sistemi içinde bir rekabet yasağının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca çırağın aynı anda birden fazla dükkânda çalışması mümkün olmadığından, pratik olarak da işçinin rekabet yasağına aykırı davranması mümkün değildir. Buna karşın, kalfalıktan ustalığa yükselen bir esnafın dükkân açmasına ustası engel olamadığından, sözleşme sonrası bir rekabet yasağının bulunmadığı söylenebilir. Bunun da ötesinde kal-

⁴⁴ Öztürk, s. 374.

⁴⁵ Tabakoğlu, s. 423.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Can, 6102 sayılı, s.

⁴⁷ Ekinci, s. 279.

fanın ustaya belirli süreliğine veya hiçbir koşulda dükkân açmayacağına yönelik bir taahhütte de bulunamayacağı bu taahhüdün ahilik sistemi içinde geçersiz olduğu çünkü her kalfanın çalışma ve emeği ile gelirini elde etme zorunluluğu bulunduğu göz önüne alınmalıdır. Ustalığa yükselen bir kimsenin dükkân açması gedik sistemi dışında usta tarafından engellenemezdi. Ayrıca sistemde ustalığa yükselmiş bir kimsenin kanuni olarak kalfalığını yaptığı ustanın alanında çalışmasını yasaklayıcı bir düzenleme yoktur. Dolayısıyla kanuni bir rekabet yasağı da bulunmamaktadır.

Sonuç

Ahilik sistemi dürüstlüğü esas aldığından, bugünkü anlamıyla, haksız rekabeti yasaklamıştır. Yaptırımlar yönünden de günümüzdeki sistemle ahilik sisteminin benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Ahilik sisteminde tam bir rekabet piyasası olmadığı daha ziyade planlı bir ekonominin uygulandığı belirtilebilir. Tam rekabet piyasasının olmadığı düşünüldüğünde, rekabeti sınırlandırıcı davranışların uygulanması pek mümkün olmasa da günün koşullarında görülebilecek olan rekabet sınırlandırmaları da yasaklanmıştır. Özellikle kısıtlı oluşturma olasılığını doğurabilecek nitelikteki rekabet sınırlandırmalarına yönelik tedbirler alınmıştır. Esnafın kendi aralarında fiyatı, ürün arzını, niteliğini belirlemesi mümkün olmadığından rekabeti sınırlandırıcı nitelikteki anlaşmalar yasak davranışlar arasında sayılmıştır.

Ahilik teşkilatının günümüzdeki anlamıyla bir teşebbüs birliği olduğu söylenebilir. Ahî birliklerinin fiyatı belirlemesi fiyat rekabetini engellemekte idi. Günümüzde teşebbüs birliklerinin fiyat belirlemeye yönelik davranışları yasak davranış normlarından biridir. Ahilik sisteminde hâkim durumun kötüyü kullanımının da yasak olduğunu belirtmeliyiz. Ayrıca ahilik sisteminde esnafın arasında birleşme ve devralma mümkün olmadığından bu yolla rekabetin sınırlandırılması da görülmemiştir. Diğer taraftan ahilik teşkilatının Rekabet Kurumuna benzer yönleri de bulunmaktadır.

Ahilik sisteminde işçiler yani, çırak, kalfa ve yamakların ustalarının yanında çalıştıkları süre boyunca rekabet yasağına tâbi olduğu belirtilmelidir. Ancak kalfa, ustalığa terfi ettikten sonra, ustasının faaliyette bulunduğu yerde dükkân açabileceğinden sözleşme sonrası için bir rekabet yasağına tâbi değildir. Ayrıca kalfanın, ustası ile rekabet yapmasını yasaklayıcı kanunî bir düzenleme de görülmektedir. Son olarak kalfanın ustası ile rekabet yapmamasını öngören bir taahhütte bulunması, başka bir deyişle kalfanın ustası ile rekabet yasağı anlaşması yapması da söz konusu değildir.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AHİLİKTE ZENAAT-SANAT VE TİCARET İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK

Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi

Öğr. Gör. Özlem KAYA

Hitit Üniversitesi
Meslek Yüksekokulu

Seda GEDİK

Gazi Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya akan nüfusun kısa sürede, Batı Anadolu ve sahil kısımları hariç, Anadolu'yu Türkleştirdiği bilinmektedir. Göçle birlikte, önemli ölçüde fikir, sanat ve ticaret adamı Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmiştir. Başlangıçta, Alaiye, Konya, Larende, Ermenek vilayetlerinden oluşan Karaman sahasına hakim olan yaşama tarzıyla yerleşik hayata geçilmiştir. Ticari yollar üzerinde de bulunan bu bölgede ziraatin yanı sıra şehirler gelişmiştir. Bu bölge özellikle Ahiliğin geliştiği bölgedir.

Ahi Evran, halkın ekonomik durumunu iyileştirmek, meslek sahibi olmasını ve din sömürsünden kurtulması için çalışmıştır. İlk önceleri debbağlık (dericilik, deri tabaklama) ve ona bağlı deri işçiliğiyle uğraşmaya başlayan, zamanla bütün iş ve sanat kollarıyla ilgilenir hale gelen Ahiler ticari hayatının düzenlenmesinde önemli görevler üstlenmiştir.

Ahi Evran: "toplumun çeşitli sanat kollarını yürütenlere ihtiyacı olduğuna göre, bu sanatların her birini yürüten çok sayıda insanların belli bir yerde toplanmaları ve her birinin kendi sanatlarıyla meşgul olmaları sağlanmalıdır ki toplumun bütün ihtiyaçları görülebilsin" diyerek sanayi sitelerinin kurulmasına öncülük etmiştir.

Ahilik tahrip edici rekabet ve çatışmayı kontrol ederek, sosyal barış ve uyumu gerçekleştirir. Ahilik kurumu mistik bir yol, bir tarikat olmaktan çok ekonomik yönden işleyen ve siyasal, askeri ve kültürel yönleri de bulunan bir dünya düzenidir. Ahilik, sosyal hayat kadar ekonomik hayatı da yönlendiren, günümüzde geçerliliğini koruyan, güzel bir sistem ve Türk toplumuna kazandırılmış bir kültürdür.

Bu araştırmanın amacı, geçmişten günümüze Ahilikte zenaat-sanat ve ticaret ilişkilerinin incelenmesine yönelik olup, betimsel bir araştırmadır.

Anahtar kelimeler: Ahilik, zenaat, sanat, ekonomi, ticaret.

ABSTRACT

It is known that population flowing to Anatolia turkicized Anatolia in a short time except West Anatolia and coastal regions. Upon migration many traders, savants and craftsmen settled to various areas of Anatolia.

At first, with lifestyle dominant in Karaman field consisted from Alaiye, Konya, Larende and Ermenak provinces, they became sedentary. In addition to agriculture, cities developed in this field placed also on trade ways. This region is especially the region where Turkish- Islamic Guild developed.

Ahi Evran worked in order to improve economic conditions of the public, to provide them having jobs and to save them from exploitation of religion. Members of a Turkish- Islamic Guild starting to deal with tanning yard (leather trade, tannery) and leather labor based on it at first, dealing all business and art fields in the course of time undertook important responsibilities to organize business life.

Ahi Evran pioneered establishing industrial estates by saying “public needs persons conducting various art fields, it must be provided that many people conducting each of these arts come together at some point and each of them deal with his own art, in this way all requirements of the public can be met”.

Turkish- Islamic Guild performs social peace and adaptation by controlling destructive competitions and conflicts. The society of Turkish- Islamic Guild is a world order acting economic mission and having also politic, military and cultural aspects rather than a mystical way, a cult. Turkish- Islamic Guild is a system directing economic life and also social life, standing today and a culture submitted to Turkish society.

The purpose of this research is to analyze craft- art and trade relations in Turkish- Islamic Guild from past to present and the research is a descriptive research.

Key Words: *Turkish- Islamic Guild, craft, art, economy, trade.*

1. Giriş

Ahilik 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen bir isimdir. Ahilik, tarihi süreç içerisinde Türk iktisadi zihniyetini en iyi yansıtan kurumlardan biridir. Temelde iktisadî bir kurum olmakla birlikte toplumun diğer kurumları ile iç içedir (Tatar ve Dönmez, 2008: 194).

XIII. yüzyılda Ahi Evran döneminde gelişen Ahilik, özünü Türk-İslam evren tasavvuru ile bilgi ve beceri sisteminden almaktadır. Bu sistemde zengin ile fakir, üretici ile tüketici, işgücü ile sermaye ve millet ile devlet arasında iyi ilişkiler ve denge söz konusudur (Durak ve Yücel, 2010: 151).

Selçuklu Devleti döneminde, kaliteli, bol ve ucuz üretim metodunu benimseyen ve uygulayan Ahilik Birlikleri kısa zamanda halkı refaha ve huzura kavuşturmuştur. Osmanlı Devleti kurulduktan sonra da Ahi Üretim Birlikleri faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlının ekonomik olarak gelişmesinde sistemin önemli rolü olmuştur. Özellikle 15 ve 16. yüzyılda Avrupa karşısında dış ticaret açısından avantajlı olduğu görülür. 17. yüzyıl sonlarına doğru, Batı ülkelerindeki sanayi ürünlerinin Anadolu pazarlarını istilası sonucunda Müslüman Türk esnafın bir yandan hammadde sıkıntısı çekerken, bir yandan da ürettiği eşyaya alıcı bulamaması Ahi Teşkilatı'nda çözülmeyi başlatmıştır. Çözülme sonucu loncalaşan Ahi birlikleri daha sonra gedikler haline dönüşmüştür. Esnaf bu şartlarda 1861 yılına kadar devam etmiş, bu tarihte çıkarılan bir tüzükle sanat ve ticarete tek el usulü kaldırılmıştır.

Ahilik başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracılık gibi dericilikle ilgili meslekleri içeren bir teşkilat biçiminde ortaya çıkmışken daha sonra bütün meslekleri bünyesinde toplayan bir kurum haline dönüşmüştür (Hızlı, 2011: 35).

Ahiliğin temelinde, günümüzde bile tam olarak uygulanamayan kalite, standart, üretici, tüketici ilişkileri çok kesin kurallara bağlanmıştır. Devlet otoritesi dışında kurulmuş ve çalışıyor olmalarına rağmen, devletin ve milletin bekasının devamlılığının sağlanmasında, kalkınmada, bilimde, sanatta ve hatta askerlikte Ahi teşkilatları önemli rol oynamıştır.

Ahiliğin amaçlarından birisi de, anayurtlarından Anadolu'ya gelen Türklerin kendi sanat ve ticaretlerine yeni bir yaşama ve çalışma kültürü oluşturma çabasıdır. Dolayısıyla önce bütün esnaf ve sanatkârlar tek bir örgüt altında toplanmış ve bunlar ahlaki, mesleki ve askeri bir eğitimden geçirilmişlerdir. Böylece, Ahi Birlikleri aynı zamanda kent hayatının benimsenmesinde de önemli rol oynamıştır. Bu sebeple Ahilik Teşkilatı'na sadece tüccar, esnaf ve sanatkârlar değil, aynı zamanda bilim adamları ve hatta hükümdarlar da üye olabilirlerdi. Sadece esnaf ve sanatkârların değil aynı zamanda toplumun değişik meslek ve statülerinde bulunan kişilerin de Ahilik Teşkilatı'na üye olabilmeleri, toplumsal huzur ve refah için belirli ahlaki ilke ve kuralların toplumun geneline yayılması ve toplumdaki herkesin ve her kesimin bu kuralları tanıması ve uyması açısından dikkat çekicidir (Durak ve Yücel, 2010: 153).

2. Ahilikte Zenaat- Sanat İlişkisi

Ahilik; ahlak, eğitim, bilim, akıl, çalışma, millet, devlet, yardımlaşma ve paylaşma kavramlarını daima ön planda tutan, birlik ve beraberlik yanlısı bir Türk esnaf kuruluşudur.

Çağına göre en ileri sayılabilecek bir ekonominin niteliklerini Türk esnaf ve sanatkârlarına öğreten bu düşünce ve örgütlenmeyi içeren model, Osmanlıyı, beylikten imparatorluğa yükselten dinamiklerin başında gelmiştir (Köksal, 2007: 25).

Ahi birlikleri köklü kültür değişimlerinin yaşandığı bir dönemde kurulmuş, esas itibariyle herkese açık bir teşkilat olmakla beraber, daha ziyade esnaf ve sanatkarlar arasında taraftar bulmuştur. Bu bakımdan Ahilik denilince esnaf, esnaf denilince Ahilik akla gelmektedir. Ahiliğin esnaf ve sanatkarlar arasında gelişmesi tesadüf değildir. El işçiliği sahibini soygun ve vurgun peşinde koşturmadığı, dilencilikle yüzünü yere getirmediği için Ahilikçe övülmeye değer geçim yolu olarak kabul edilmiştir (Kurtulmuş, 2011: 45).

Kentlerde genellikle her esnafın kendi adıyla anılan bir çarşısı bulunmaktadır. Dabakhane, bedesten, arasta ya da uzun çarşı denilen işyerlerinin topluca yer aldığı bölümlerde aynı meslek sahipleri bir arada bulunurlardı. Demirciler Arastası, Urgancılar Sokağı, Leblebiciler Çarşısı, Kuyumcular Arastası, Manifaturacılar Sokağı, Nalbantlar Arastası gibi adlarla anılırlardı. Ayrıca her esnaf topluluğunun kendisine ait bir amblemi ve pirleri bulunmaktaydı. Örneğin gümüş nal nalbantlarını, nalbantların piri; Ebu Süleyman İbn Kasım, makas terzilerin, terzilerin piri; Hz. İdris, örs ve çekiç de demircilerin amblemi, marangozların piri; Hz. Nuh gibi (Hızlı, 2011: 35).

Ahi örgütü üyesinin sanatında ve mesleğinde eğitilmesi gerekmektedir. Anadolu'da ilk sanat kurumu, deri işçiliği alanında gelişmiştir. Ahi sanat kolları sayısı kısa sürede otuz ikiye, daha sonraları da yüzlere ulaşmıştır. Ahilerde, meslek ve sanat alanlarında çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi bulunduğu gibi, Ahi üyelerinin bilgi ve kültür düzeylerinin yükselebilmesi için yedi ya da dokuz basamaklı bir hiyerarşileri de vardır. En yüce makam, "Ahi Babalık" makamıdır. Ahi örgütlerinde zaman zaman toplanan esnaf ve sanatkarlar adab-ı muaşeret, yurttaşlık görevi, askerlik ödevi ve genel bilgiler yönünden eğitilirlerdi. Ahilikte ana kural "bir sanat ya da meslek sahibi olmak" tır. Ahilik, ahlak, konukseverlik, yardımseverlik ve sanatın uyumlu bir bileşimidir ve Anadolu Türk'üne alın teriyle geçinme, başı dik, kendine güvenli ve minnetsiz yaşama yeteneği kazandırmıştır (Kutaniş, 2004: 37).

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin ilk cildinde Anadolu'daki esnafa 200 sayfa ayırmıştır ve 57 küme altında toplam 1109 esnaf türü saymıştır. Gezici esnaf diye tabir edilen sokak satıcıları, sesleri ve görüntüleri ile esnafın en renkli grubunu oluşturmuştur. Bu nedenle hemen her şehirde bir dizi resimleri yapılmıştır. 1798'de Anadolu'da bulunan Viyanalı ressam Andreas Magnus Hunglinger, İstanbul'daki gezici esnafın bir dizi gravürünü yapmıştır. Bu esnaf grubu arasında, Kirazcı, Çilekçi, Karanfilci, Sütçü, Yoğurtçu, Kaşkaval Peynircisi, Kaymakçı, Baklacı, Muhallebici, Yelpazeci, Şerbetçi, Buzcu, Gülsuyu Satısı, Ciğerci, Balıkçı, Şekerci, Şalacı, Salepçi, Bozacı, Tülbentçi, Tavukçu, Simitçi, Baca Temizleyicisi gibi meslek gruplarından insanlar vardır.

Ahiliğe ait en ayrıntılı tasvirleri, Osmanlı döneminde Esnaf loncası adını alan teşkilatın saray için düzenlenen şenliklerdeki temsillerini içeren Levni'nin

yaptığı minyatürlerde görülmektedir. Levni 17. yüzyıl sonlarında yaşamış, Lale devrinin en tanınmış minyatürcüsüdür. Levni'nin esnaf alayını gösterdiği resimler son derece yenilikçidir. Sanatçı bu sahnelere çok sayıda figür sığdırabilmek için seyirci sayısının alt tarafından başlayıp, karşı sayfaya geçen ve sol uçta bulunmak üzere yukarı doğru kıvrılan S biçiminde bir hareket kullanmıştır (Atıl, 1994: 59).

Elyazmasının en ilgi çekici özelliklerinden biri esnaf loncalarının tasvir edildiği sahnedir. Çiftçilerde başlayan alayda hiyerarşik açıdan kesin bir sıralama vardır; her esnaf loncası önünde ustası yürür arkasından çırakları, silahlı muhafızları ve gösteri yapanları gelir. Bu şenliğe katılan üyeler, 1730 ayaklanmasının arifesinde Üsküdar'daki kışlalarda bekletilen alay esnafındandır. Geçiş sıraları devlet içindeki konumları ve önemleri kadar eskiye dayanan geleneklere bağlıdır. Son derece ayrıntılı olarak tasvir edilen her süs ve öge bilimsel açıdan önem taşımakta ve esnaf loncalarının örgütlenme biçimine ve üretimine ilişkin ipuçları vermektedir. Sattıkları ve ürettikleri mallar, sultana ve şehzadelere vermek üzere seçtikleri hediyeler açık seçik çalıştıkları alanları temsil etmektedir.

Şenlikte rol alanlardan en önemli grup alay esnafıdır. Alay esnafının başında genellikle kavuklu uzun üstlü birkaç tane sakallı usta yürümektedir. Aralarında kemerli tunik ve şalvar giyen, bıyıklı silah taşıyıcıları, uçları kuşaklarına sokulmuş kaftan ya da benzeri giysileriyle hediyeleri taşıyanlar, sazandeler, çengiler ve omuzlarına leopar postları atmış ozanlarda vardır. Alay esnafının en dikkat çekici özelliği, arabalarla ya da tekerlekli faytonlarda sergiledikleri lale devrinin sanat ve zanaatlarına ışık tutan ürünleridir. Sultana verilmek üzere seçilen hediyelerde dönemin zevkini ve sanatsal standardını yansıtmaları açısından eşdeğer öneme sahiptir (Bal, 2008: 130). Esnaf alayındaki meslek grupları ise şunlardır:

İbrişimciler, Demirciler, Gemiciler, Sareserciler, Saraçlar: Esnaf alayının tasvir edildiği bu sahnede olağanüstü sıkışık bir istifleme düzeni görülür. Alay ibrişimcilerle başlar, onları denizciler izler. Demircilerin hediyelerini taşıyanlardan sonra hokkabazlar ve gemicilerin üç başlı ejderi geçer. Ardından, bir öküzün üzerinde oturan soytarıyı takip eden seraserciler görülür. Saraçların yanında, başında bir tepsiyle dans eden siyahlı bir kukla vardır. Onu ata binmiş ustalar, ellerinde altın ve gümüş koşum takımları ve üzengiler taşıyan adamlar izler.

Kuyumcular, Balmumu Satıcıları ve Kalaycılar, Bitpazarı, Baharat Çarşısı Esnafı: Hediye taşıyıcılarının arkasında altın koşum takımlarıyla süslü bir at üzerinde kuyumcular ustası görülür. Onların arkasında uzun mumlarıyla balmumu satıcıları gelir. Onları bitpazarı esnafı izler. Mısır çarşısı esnafıysa içlerinde ender baharatların bulunduğu kâseleri taşırlar.

Bakırcılar, Mücevherciler, Terziler ve İpek Dokumacıları: Elllerinde hediyeler taşıyan bakırcıların ve çalgıcıların arkasında pırıl pırıl, kalaylı kapların sergilen-

diği ve içinde bir çırağın bakır kap dövdüğü bir araba görülür. Arkasından mücevherciler kakmalı hediyeleriyle yürümektedir. Onları izleyen terziler, yanlarında hediye taşıtıcıları, silahlı muhafızlar ve sazendeler ile birlikte geçerler. İpek dokumacıları da silahlı muhafızları, ustaları ve çıraklarıyla alaya katılmışlardır (Bal, 2008: 131).

Çadırcılar, Ayakkabıcılar, Bakkallar, Meyve Satan Manavlar, Tekkeçiler, Kavukçular, Yorgancılar ve Tüccarlar: İlk önce açık bir çadırdaki şiir okuyan bir gençle çadırcılar geçer. Sonra çok güzel bir kadın kukla ile ayakkabıcılar gelir. Onları bakkallar ve manavlar izler. Arkalarından tekkeçiler ve kavukçular görülür. Onları izleyen yorgancıların arabalarında rengarenk yorganlar asılıdır. Son olarakta bedesten esnafı görülür.

Mumcular ve Berberler: Sıra ellerinde uzun mumlar taşıyan mumculardadır. Arkasından silahlı muhafızlarla birlikte berberler gelir.

Kasaplar, Aşçılar ve Debbağlar: Sonraki sahnede koyun kasapları yıldız boynuzlar, brokar kumaşlarla süslenmiş koyunlarla geçer. Yanlarında araba içinde bir çırak et kesme zanaatını göstermektedir. Arkalarından et yemeklerinde usta aşçılar gelir. Son olarak da hayvan derisinden yapılmış çeşitli ürünleri sergileyen debbağlar geçer.

Çiftçiler, Değirmenciler, Fırıncılar: İlk önce öküzleri, sabanları ve pulluklarıyla çiftçiler geçer. Arkasından ellerinde hediyeleri, yanlarında silahlı muhafızlarıyla değirmenciler ve fırıncılar görülür (Bal, 2008: 132).

Ahi Birliklerinin mesleki ve sanatsal fonksiyonları ile ortaya koyduğu iktisadi zihniyet, Ahi şahsiyeti ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Üretimde standartlaşma ve kalite kontrolünün sağlanması, sanatta niteliğe önem verilmesi, patent hakkına saygı, birlik üyelerine saygı, iş birliği ve iş bölümü gibi esaslara dayanan çalışma hayatı içinde ekonomik faaliyetlere inanarak ve bütün gücüyle katılarak üretme, sadece kendisi için değil, halk için, toplumsal refah için üretme ve adalet üzere paylaşma ilkeleriyle bütünleşmiştir (Durak ve Yücel, 2010: 153).

3. Ahilikte Ticaret İlişkisi

Ahilik modelinin temelinde insanların birbirini sevmesi, sayması, yardım etmesi fakir ve yoksulu gözetmesi, iş hayatında ahlaki kuralları esas alması vardır. Hilesiz iş, sağlam mal, belli oranda kar, ölçülü kazanç, adil bir kalite kontrol sistemi bu modelin ekonomik hayatının vazgeçilmez esaslarıdır (Şimşek, 2002: 184).

Ahilik, kişinin alın terini değerlendirmiş, ticaret ve üretim alanında kaliteyi amaçlamıştır. İşçi, ürettiği meta ile neredeyse özdeşleşmiş onunla kaynaşmıştır. Kalitesiz ve bozuk mal üretimi yasaklanmıştır. Sosyal dayanışmaları *Ortak Sandığı*'yla kurulmuştur. İş alanı, üretim, insanın aynası haline getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Ahilik kurumunu iş ve çalışma alanında hatırlatan yasa *İş Kanunu*'dur (Gülvağapoğlu, 1991).

Bir taraftan toplumun inanç ve geleneklerinin diğer taraftan ise, çalışma ahlakının ve bilginin erdemi gibi iki kaynağın bileşkesi olarak şekillenen Ahiliğin sembolik ve törensel izleri, (azalarak da olsa) günümüze kadar gelebilmektedir. Örneğin, 13. yüzyıl sonlarında Denizli’de Ahiliğin kurucularından biri olarak bilinen Ahi Sinan’a atfen “Ahi Sinan Sofrası” adı altında esnafın her yıl bahar ayında on binlerce kişiye yemek vermesi, demirci kalfasının ustalığa terfisini canlandıran sembolik peştamal bağlama törenlerinin yapılması, halk pazarlarının sabahları dua ile açılması gibi. Ayrıca Denizli Buldan’da ise, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda dokumacılıkla ilgili kurulan kooperatiflerin görevlerinden birisi de dokunan malları tamamen geleneksel olarak kalitelerine göre sınıflandırmak ve kalite kontrollerini yapmaktır. Çarşıda dokuma pazarının olduğu Perşembe günü masalar hazırlanır, masalara dağıtılan dokumalar kooperatif tarafından görevlendirilen ve işinin erbabı olan kişiler tarafından incelenir ve damgalanırdı. Böylece kalitesiz olan malın satışı ya da dükkanlara girişi engellenirdi (Sarıdemir, 2006: 658).

Ahiler çalışmayı ibadet saymışlardır. Onun için Ahiler işyerlerine ibadet yeri gibi değer vermişlerdir. Ahilikte işyerleri, tekkeler ve zaviyelerden daha kutsal yer olarak kabul edilmiştir. Ahi ahlakında doğruluk ekonomik bir öz taşımakta, eşyanın bilinen biçimde imal edilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir. Öte yandan Ahilik, kendini ve yakınlarını geçindirecek insafı ve dürüst bir ticarete karşı değildir. Ancak mal biriktirme ve yığma peşinde koşan, haris ve istismarcı ticarete karşıdır. Kolay kazanç, Ahi ahlakı yönünden makbul değildir. Kazanç, meşakkatli olacak, güç olacak, alın teri ve emek karşılığında elde edilecektir (Ekinci, 2011: 31).

Ahi örgütlerinin amaçlarından biri, kaliteli ve ucuz mal üretmektir. Satılan mallar “hilesiz-hurdasız” ve halkın deyimi ile “muhyayyer” dir. Müşteri beğenirse alır, beğenmezse iade eder yaklaşımı benimsenmiştir (İvgin, 1992: 77).

Ahilikte bazı ticaret uygulamaları şu şekildedir:

- Dükkan Açma Nizamı: Ahi geleneğinde bir ustanın dükkan açabilmesi için öncelikle çırak, kalfa ve usta eğitimine tabi tutulması gerekmektedir. Meslek eğitiminde başarılı olup bir heyet huzurunda ustalık beratını alan usta, bağlı olduğu Ahi birliğinden dükkan açma izni alabilmiştir.
- Narh (Fiyat) Nizamı: Belli bir üründe ortak satış fiyatının tespit edilmesidir. Ahilik geleneğinde birlik üyesi esnafın kalitesiz mal üretmesini, bazı mamulleri ilgili Ahi Birliğinin izni olmadan imal etmesini ve bunları yüksek fiyatla satarak, haksız kazanç elde etmesini, üretilen malları stoklayarak karaborsa yaratmasını önlemek amacıyla ortaya konulmuştur. Bu kaidelere itiraz eden veya uymayan esnafın önce ikaz edilmesi, yine bu kural dışı hareketinin devam etmesi halinde cezalandırılması geleneği daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir.

- Tevzi (Dağıtım) Taksim Nizamı: Ahi Babalık, kethüdalık ve yiğitbaşılığa ait tevzi taksim nizamında, deri alım satımı belli esaslarla yapılmıştır. Hammadde olarak atölyelere gelip, burada işlenecek olan derilerin sanatkârlar arasında nasıl bir paylaşmaya tabi tutulacağı düzenlenmiştir. Bu nizamı esas alan tevzi usulü, debbağların piri Ahi Evran'ın ortaya koyduğu kaidelere göre yapılmıştır (Köksal, 2007: 185).

4. Sonuç

XIII. yüzyılda ticarî hayatın gelişmesi, esnaf ve sanatkarların ekonomiye katkıları Ahilik uygulamaları ile somutlaşmıştır. Günümüzde de işletmelerin ve çalışanlarının başarılarının artması ve gelişmeleri, bireylerin yetenek, ilgi ve değerleriyle örtüşen mesleklerde çalışmaları ile gerçekleşeceğine inanılmaktadır.

Endüstrileşme, kalkınma ve hızlı kentleşme sürecine giren Türkiye'de sosyal kontrol sistemlerinin oluşturulması ve sosyal dayanışmanın sağlanması şeklindeki çabalarda geleneksel kültürel değerlerden yararlanmak mümkündür. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının çok geniş sahalarda asırlar boyu hakimiyetlerini devam ettirebilmesi bir anlamda, toplumun sahip olduğu manevi kültür değerlerinin, toplum yapısında yer alan sosyal kontrol mekanizmalarının ve milli kurumların varlığına dayanmaktadır. Bu kurumların içerisinde Ahi Birlikleri'nin önemli bir yeri vardır.

Ülkemizde yeni yeni oturmakta olan tüketicilerin aradıkları ihtiyaçlarının karşılanması ve haklarının korunması, ucuz, bol, kaliteli ve standart üretim istemesi, geçmişte bu yönde uygulamaları olan Ahilik Sistemi'nin anlam ve önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sağlam bir iş ahlakının geçerli olduğu bir sistem ekonomik kalkınma için ön şarttır. İş ahlakı konusunda çalışmalar yapılırken, Ahilik Teşkilatı'nda yüzyıllarca geçerli olmuş iş ahlakının değerlendirmeye alınmasında yarar vardır.

Günümüz dünyasında iş yaşamında, siyasette ve toplumsal yaşamda ahlaki ilke ve değerlerin önemi ve bunlara duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Yine günümüz küreselleşme sürecinde kalite, standart, müşteri odaklılık, insana değer verme gibi rekabet araçları ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda "insan merkezli" ve "müşteri odaklı" yaklaşımlar büyük önem kazanmaktadır. Ahilik Kurumunun mesleki, ticari ve toplumsal ahlakı ön planda tutan gelenekleri hatırlanarak ihtiyaç duyulan alanlarda modern sentezlerin yapılarak günümüz şartlarına uyarlanması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Atıl, E. (1994). *Levni ve Surname, Bir Osmanlı Saray Şenliğinin Öyküsü*. İstanbul: Koçbank Yayıncılık.
- Bal, A. (2008). *Anadolu Tasavvuf Anlayışı Bağlamında Ahilik'in Tasvir Sanatlarındaki İzleri*. I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, 1. Cilt (130-132).
- Durak, İ. ve Yücel A. (2010). *Ahiliğin Sosyo- Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15. Cilt, 2. Sayı (153), s.151-168.
- Ekinci, Y. (2011). *Ahilik* (11.Baskı). Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.
- Gülvahaboglu, A. (1991). *Ahi Evran Veli ve Ahilik*, Memleket Yayınları, Ankara.
- Hızlı, M. (2011). *Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci*. Ç. B. ve G. İ. (Ed.) *Ahilik* (35). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi.
- İvgin, H. (1992). *Ahilikte Ticaret Ahlakı*. M. T. (Ed.) *Ahilik Sisteminin Günümüz Türk Küçük İşletmeciliği Açısından Değerlendirilmesi* (77). Tes-ar yayınları.
- Köksal, M. (2007). *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü* (4.Baskı). Ankara: Poyraz Matbaası.
- Kurtulmuş, Z. (2011). *Ahilik ve Günümüze Yansımaları*. Ç. B. ve G. İ. (Ed.) *Ahilik* (45). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi.
- Kutaniş, Ö. (2004). *Ahilik ve Hamlilik, 3 Gen Sürdürülebilir ve Kalkınma ve Girişimcilik*. 6. Cilt (37-40).
- Sarıdemir, Sarıkaya, S. (2006). *Buldan Dokumacılarının Örgütlenmesi; Kooperatifleşme*, Buldan Sempozyumu Bildirileri, Cilt:2, 23-24 Kasım.
- Şimşek, M. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik*, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi:21, İstanbul, Ekim, s.184-205-206.
- Tatar, T. ve Dönmez, M. (2008). *Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu*, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları.

**GÜNÜMÜZ İŞLETMELERİNDE
ORTAKLIK KÜLTÜRÜNÜN TESİSİNDE
AHİLİK TEMEL İLKELERİNİN
YERİ VE ÖNEMİ**

Doç. Dr. Osman Nuri ARAS

Fatih Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Giriş

Günümüz dünyasında ulusal ve uluslararası ortamda rekabet gücü yüksek ürünlerle iş hayatında yer almanın, varlığını devam ettirmenin ve başarılı olmanın temel şartlarından biri de aynı hedef doğrultusunda iktisadi unsurları bir araya getirecek uzun soluklu ortaklıklar kurmak, yani ortak iş yapabilmektir. Ortak iş yapabilme ise iş hayatında başlı başına bir şuur ve kültürdür. Yani ortak iş yapabilme ortaklık şuuruna ve ortaklık kültürüne dayanmaktadır. Özellikle hükümetin belirlediği 2023 ekonomik hedeflerine Türkiye'nin ulaşmasında olmazsa olmaz şartlardan biri, ortak iş yapma anlayış ve kültürünün iş hayatına hâkim olmasıdır.

Ülkemizde işletmelerden ikinci nesle devreden sayının yüzde on, üçüncü nesle devreden sayının ise yüzde iki olduğu dikkate alındığında, iş hayatında uzun soluklu ve güçlü ortaklık kurmaya ilişkin gerekli şuur ve kültür hususunda önemli düzeyde eksikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde iş hayatında ortaklık şuur ve kültürünün gelişiminde ve bu kültürün temel ilkelerinin olgunlaştırılmasında, bir sivil toplum kuruluşu olan Ahiliğin temel ilkelerinden yararlanılması isabetli olacaktır. Ahilik temel ilkelerinden ortaklık kültürünün gelişiminde faydalanılması, geçmiş ticari ortamda sosyo-ekonomik başarı adına önemli bir oluşumun tecrübesinden faydalanma ve söz konusu tecrübeyi günümüz iş hayatına kazandırma bakımından anlamlı olacaktır.

İş hayatında ortaklık kültürünün temel ilkelerinin geliştirilmesinde öncelikle söz konusu toplumun kültürel değerlerinin yeniden dikkate alınması gerekir. Ticaretin uluslararası bir boyut kazandığı realitesi dikkate alındığında da, uluslararası ticaret ortamında var olacak ve varlığını devam ettirecek olan işletmelerin ortakları arasında kendi kültürel değerlerinin göz ardı edildiği bir ortaklık düşünülemez. Bu anlayış ise Ahilik temel ilkelerinin günümüzde ortaklık kültürüne taşınmasını gerekli kılmaktadır.

Aşağıda Türkiye'nin temel ekonomik hedefleri, hedeflere ulaşmada ortaklık kültürünün önemi ele alınacaktır. Daha sonraki bölümde Ahilik temel ilkelerinin, ortaklık kültürünün taşıması gereken temel değerler bakımından önemi değerlendirilecektir.

Türkiye Ekonomisinin Temel Hedefleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını kutlayacağına gerçekleştirmek üzere çeşitli devlet kurumları temel 100 hedef belirlemişlerdir. Bu hedefler arasında yer alan ve Türkiye Cumhuriyeti yönetiminin 2023'e ilişkin ekonomik vizyon veya hedeflerinden öne çıkan temel başlıkları şöyle sıralanabilir:

- Yıllık Milli Geliri 2 trilyon dolar,
- Kişi Başına Milli Geliri 25 bin dolar ve
- İhracat hacmi 500 milyar dolar, dış ticaret hacmi 1 trilyon dolar olan bir ekonomik büyüklüğe ulaşmak.
- Ulaşılan ekonomik büyüklük ile dünyanın ilk 10 büyük ekonomisinden biri olmak.
- Milli Gelir büyüme oranını sürdürülebilir kılacak şekilde ortalama %7 düzeyinde tutmak.
- İhracatta ileri ve yüksek teknoloji ürünlerin payını %20'lere çıkarmak.
- Orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya'nın üssü olmak.
- Gelir Dağılımını daha adil hale getirmek.
- Cari açığı kapatarak, cari fazla verebilecek duruma gelmek.
- İşsizlik oranını düşük düzeylere indirmek.

Yukarıda sıralanan temel hedeflerden 500 milyar dolarlık ihracat hedefi, dünya ihracat payını 11 yılda Türkiye'nin yaklaşık ikiye katlaması anlamına geliyor. Söz konusu 500 milyar dolarlık ihracat hedefi için Türkiye'nin dünya ticaretinde 2013'te %1, 2018'de %1,25 ve 2023'te %1,5 pay alması gerekmektedir. Bu hedef aynı zamanda, ihracat hacmi bakımından dünyada 31. sırada yer alan Türkiye'nin ihracat hacmi en yüksek ilk 20 ülke arasına girmesi anlamına gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 2023 ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi, ekonominin son 10 yıldaki performansı dikkate alındığında elbette mümkün gözükmemektedir. 2001 yılında yaklaşık 3 bin dolar civarında kişi başına milli gelire sahip olan, siyasi ve ekonomik sorunlarla mücadele eden Türkiye, geçen son 10 yılda kişi başına milli gelirini dört kat artırarak 10 bin dolara çıkarmış ve gelecek on yıl sonrasına ilişkin hedefler belirleyecek bir konuma kavuşmuştur. Uzun vadeli perspektifler için düşünebilmek de başlı başına bir ekonominin gücü ve istikrarı anlamına gelmektedir. Yine Türkiye'nin demografik yapısı ve girişimcilik potansiyeli dikkate alındığında 2023 hedeflerine ulaşmanın mümkün olduğu söylenebilir. Ancak son 10 yıldaki performansın ve ekonomik istikrarın ötesinde, 2023 hedeflerine ulaşabilmek için atılması gereken çok önemli adımlara ihtiyaç vardır. Zira Türkiye'nin dünya ekonomisindeki ağırlığı yüz yıllardır %1,5'in üzerine çıkmamıştır. 2023 hedefleri için ülkenin dünya ekonomisindeki ağırlığının %2'ye çıkması gerekmektedir. Dolayısıyla ekonomik hedeflere ulaşılması için ulaşım ve lojistik altyapısının güçlendirilmesi, AR-GE ve inovasyon kapasitesinin artırılması, ucuz ve kaliteli girdi ihtiyacının karşılanması, finansman imkânlarının artması, nitelikli işgücü yetiştirilmesine ilişkin eğitime

önem verilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi, enerjide ve ara mal-
larda dışa bağımlılığın azaltılması, iç tasarrufların artırılması, kayıt dışının azal-
tılması, mikro ekonomik konularda daha fazla yoğunlaşılması ve kurumsallaş-
manın artırılması gibi konularda atılması gereken adımlar, yapılması gereken
faaliyetler vardır.

Türkiye ekonomisinin 2023 hedeflerine ulaşması, üretim yapısının ihracata
yönelik yapılanmasını gerekli kılmaktadır. Zira ülkede son 10 yıldaki büyüme-
nin %75'i iç talepten, %25'i yatırımlardan gelmiştir. Dolayısıyla ihracatın bü-
yümeye katkısı az olmuştur. Dolayısıyla ihracatı artırıcı politikalara ağırlık ve-
rilmesi gerekmektedir.

Elbette toplumsal hayata bütüncül bir yaklaşımla bakıldığında, ekonomik
hedeflere ulaşmak için ülkede siyasî ve sosyal anlamda da atılması gereken adımlar
ihtiyaç vardır.

Öte yandan Türkiye'nin 2023 ekonomik hedefleri doğrultusunda şirketlerin
de yapması gerekenler vardır. Şirketlerin de uzun döneme yönelik stratejiler
belirlemeleri ve yapılanmaları gerekmektedir. Ülkemizdeki şirketlerin önemli bir
kısımının ise istihdamın %85'ini sağlayan KOBİ'ler olduğunu göz ardı etmemek
gerekir. KOBİ'lerin bir yandan halka açılması bir yandan da birleşmesi gerek-
mektedir.

Ekonomik Hedeflere Ulaşmada Ortaklık Kültürünün Önemi

Teknolojilerin sürekli yenilendiği, ürün ömürlerin kısalmış çeşitlerinin arttığı,
pazar şartlarının farklılaştığı, ürüne, pazara, rakiplere ve müşterilere ilişkin araş-
tırmaların süreklilik kazandığı, kısaca üretim ve ticarete hızlı değişimin ve yoğun
rekabetin yaşandığı günümüzün küreselleşen dünyasında, Türkiye'nin 2023 eko-
nomik hedeflerine ulaşması, yani ihracat ağırlıklı yüksek teknoloji ve kaliteli
ürünlerin üretilmesi, “küçük olsun benim olsun” anlayışının terk edildiği ve KO-
Bİ yapısını aşkın bir güç birliğini, iş birliğini gerektirmektedir. Maliyetlerin düşü-
rülerek finans yükünün hafifletilmesi, ölçek ekonomilerinin gerçekleştirilmesi,
tecrübeli ve nitelikli bir işgücü havuzunun oluşturabilmesi ve hem kaliteli üreti-
min yapılması hem de yoğun rekabetin yaşandığı dünya piyasalarında üretilen
ürünlerin satışının gerçekleştirilmesi için iş dünyasında yapılması gereken iş birliği
ve yeni kurumsal yapı ortaklık kültürünü gerekli kılmaktadır.

“Kardeşinle bile ortaklık yapmayacaksın!”, “Ortağın mı var derdin var!” veya
“Ortak at yokuşu çıkmaz!” gibi ortaklıkla ilgili olumsuz manada deyimlerin hiçbir
geçerliliğinin olmadığı çağdaş ekonomik ortamda, ortaklık kültürü işletmelerin
olmazsa olmaz özelliklerinden biridir. Ortaklık kültürü iş dünyasında başarının
sırrı olan sinerjiyi netice verecektir. Evrensel bir kavram olan sinerji, kültürel de-
ğerlerimiz arasında yer alan “birlikten dirlik doğar”, “bir elin nesi var, iki elin sesi
var” gibi atasözleriyle de ifade edebileceğimiz bir verimlilik formülüdür.

Aynı amaç etrafında bütünleşmiş unsurların birbirlerine destek olarak ve güçlerini daha da artırarak, hedefe doğru yönelmelerini ifade eden sinerjiyi netice vermenin en etkin yolu ise organizasyondur. Organizasyon işletmecilik veya diğer tüm kurgulamaların başarılı bir şekilde yerine getirilebilmesi için kullanılabilecek en önemli araçtır.

Bir organizasyonun gerek şartı güçlerin birleştirilmesidir. Çünkü güçler birleştirilmeden bir organizasyondan söz etmemiz imkânsızdır. Organizasyonların yeter şartı ise birleştirilen güçlerin amaç doğrultusunda verimli ve etkin bir şekilde sevk ve idare edilmesidir. Bu iki şartı sağlayan bir organizasyonun başarısızlık ihtimali ortadan kalkacaktır. (Genç, 2007) Söz konusu iki şartın sağlanması ise ortaklık kültürünün gerekli kılınmaktadır.

İşletmecilikte 'şirket evlilikleri' diye de ifade edilen ve nitekim her geçen gün artma eğiliminde olan bu birliktelikler ortaklık anlayışının, ortaklık kültürünün bir sonucudur.

Türkiye'deki birden fazla ortaklı işletmelerin büyük bir kısmının aile şirketi olduğu görülmektedir. Bir işletmenin aile şirketi olmasının temelde finansman, yönetim ve kurum kültürü bakımından üç avantajı vardır: Birincisi finansman avantajıdır. Aile şirketleri çoğunlukla fon temininde ailenin menkul, gayrimenkul ve nakdinden daha çok yararlanırlar. Özkaynakların, sermayenin önemli bir kısmını oluşturması, dışarıda şirketi güçlü konuma getirir. Ayrıca şirket finansman açısından zor bir döneme girdiğinde ortaklar gelirlerini diğer şirketlerdeki ortaklardan daha kolay feda edebilirler. İkinci avantaj ise yönetim hususundadır. Sermayenin önemli bir kısmına aile fertlerinin sahip olmasının getirdiği avantajla, teknik ve idari konularda yeni yöntemler uygulamaya ve yeni yatırım alanlarına yönelmeye ilişkin kararları daha kısa zamanda alabilmektedirler. Hedefler doğrultusunda kararlar daha gerçekçi bir şekilde verilecektir. Şirketin birbirlerini tanıyan bireylerden oluşmasından ötürü ekip sinerjisinden maksimum ölçüde yararlanılabilecektir. Üçüncü temel avantaj ise işletmede güçlü bir kurum kültürünün daha kolay oluşturulmasına ilişkindir. Geçmişten gelen birliktelik, iletişim, tutum, değer ve inançlar arasında benzerlik olması nedeniyle aile işletmelerinde kurum kültürünün oluşumu ve paylaşımı, çok ortaklı anonim şirketlere göre daha kolay olacaktır.

İster çok ortaklı anonim isterse aile şirketlerinin sürdürülebilirliği doğal bir süreç olarak görülmekle birlikte birçok kurum içi ve kurum dışı neden sürecin önünü kapatmaktadır.

Birden fazla sahibin bulunduğu işletmelerde, uzun ömürlü olmamak başta olmak üzere, yaşanan sorunların temel nedenleri şunlardır:

1. *Kurumsallaşamama*: İşletmeciliğe ve işletme yönetimine ait literatür incelendiğinde, hem ülkemizdeki hem de diğer ülkelerdeki ortak işletmelerin

uzun ömürlü olamamalarının ve yaşadıkları sorunların en temel nedeninin kurumsallaşmayı gerçekleştirememesi olduğu görülmektedir.

Kurumsallaşma, işletme sahipleri ve yöneticileri açısından ele alındığında, bir şirketin, kişilerden bağımsız olarak kurallara, standartlara, prosedürlere sahip olma; değişen çevre şartlarını takip eden sistemleri kurması ve gelişmelere uygun olarak organizasyonel yapısını oluşturma; kendisine özgü iş yapma usul ve yöntemlerini işletme kültürü haline getirme ve bu sayede diğer şirketlerden farklı ve ayırt edici bir kimliğe bürünme süreci şeklinde tanımlanabilir. (Karpuzoğlu, 2003)

Profesyonel işletmecilik anlayışına uygun bir yapının ve işleyişin olmadığı, kurum kültürünün dolayısıyla sistemli bir işleyişin bulunmadığı veya yetersiz ve tutarsız olduğu işletmelerde bireysel anlayış ve algılamalarla hareket edildiğinden, çözümler de sübjektif olmaktadır. Sübjektif çözümler ise tartışmaların ve zararlı çatışmaların başlamasına neden olmaktadır. Kısaca işletmelerde kurumsallaşmayı sağlayıcı ortaklık kültürünün olmayışı ülkemizde genelde işletmelerin uzun soluklu olmayışının, özel de ise aile işletmelerinin üçüncü nesilden sonrasına çok azının kalmasının temel sebebidir.

Sınırlı rekabetin ve yerel pazar hedefinin yerini yoğun rekabete ve uluslararası pazar hedefine bıraktığı günümüz işletmeciliğinde, işletmelerin gerekli başarıyı gösterebilmeleri lider bağımlı ve yönetimli birimler olmaktan uzaklaşarak, kişiye bağımlılığın en aza indirildiği yönetsel sistemlere sahip kurum haline gelmeleriyle mümkün olabilecektir. Kurumsallaşma olarak adlandırılan bu süreç günümüz dünyasında işletmelerin vazgeçilmez bir yönelimdir.

Aile şirketleri özelinde ise yapılması gereken aileyi şirketten uzak tutmak değil; şirketi kurumsal temeller üzerine oturtmaktır. Yani aile değerlerinin, iş değerlerinin benimseneceği ve kurum verimliliğinin artacağı biçimde uygulanmasını sağlayacak şekilde yönlendirilmesi gereklidir.

Bir şirkette kişisel tarz ve yeteneklere bağlı olmaktan ziyade kabul edilmiş ortak kurallarla, standartlarla, prosedürlerle çalışma alışkanlığı yerleştirilmeli, kuruma özgü kültür oluşturulmalıdır.

2. *Ortakların sadece bilgi veya sadece tecrübe boyutlu bakış açılarıyla yaşadıkları uyumsuzluk, yani alaylı mektepli çatışması:* Ortakların bilgi ve tecrübe itibarıyla birbirinden uzak olması, sağlıklı bir iletişim kurmayı zorlaştırmakta veya çıkan sorunların çözümüne engel olmaktadır. Bilgi ve deneyime sahip danışmanlardan yararlanılması ise ortaklara önemli yararlar sağlayacaktır.
3. *İletişim ve paylaşımın olmaması/yetersizliği:* Ortaklar arasında ortaklık kültürünün olmaması, ortaklar arası iletişimin kopuk olmasına, bilgileri, düşünceleri, hedefleri ve hayalleri birbirleriyle paylaşmaya engel olmaktadır. Oysa karşılıklı paylaşım, bir ortaklığın olmazsa olmaz şartıdır. Kurumsal-

laşma düzeyini yükseltmek isteyen şirketlerde, şirket içerisindeki iletişim tüm çalışanlar için açık tutulmalıdır. Kısaca bilgi akışının kolaylıkla aktarılmasını sağlayacak bir iletişim sistemi kurulmalıdır.

4. *Ortaklar arasında temel ahlakî değerler ve yükümlülüklerdeki zayıflık:* İnsanlığın yaşadığı tüm problemlerin temelinde ahlakî değerlere ve yükümlülükler riayet etmemenin yattığı görülmektedir. Ahlâk, neyin iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, güzel ya da çirkin olduğunu vurgulayan en temel insanî disiplindir. Söz konusu disiplinin olmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda insanlar, sadece kendi mantıkları ve düşünceleri doğrultusunda yaşamak ve hayatı buna göre düzenlemek gibi bir yanlışlığa düşebilmektedirler. Oysa insanlarla birlikte yaşam, ancak asgari müşterekler, ortak kabul edilmiş ahlakî değerler ve yükümlülüklerle mümkün olabilmektedir. Bu hüküm ortak işletmelerdeki ortaklar açısından da geçerlidir. Evrensel nitelikler taşımakta olan temel ahlakî değer ve yükümlülükler, aynı zamanda bir işletmede kurum kültürünün oluşumuna da katkı sağlayacaktır. Zira âhlâkî değerler kurum kültürüne güç veren hatta onu ayakta tutan temel değerlerdir.

Temel ahlakî değerler şöyle sıralanabilir: (Genç, 2007)

- İlmî değerlere ve ilim sahibine itibar etmek ve değer vermek,
- Başarı olanları teşvik etmek,
- İç ve dış huzura katkı sağlamak,
- Eşit ve âdil davranılması gerektiğinde bunu gerçekleştirebilmek,
- Şahsî ve ailevî güvenliğe azami önem vermek,
- Çevreye ve insanlara mutluluk ve huzur sunmaya çaba göstermek,
- Başkalarının kendini geliştirme hakkına engel olmamak ve imkân vermek,
- Dinî inançlara saygı göstermek,
- Özsaygı sahibi olmak.

Temel ahlakî yükümlülükler ise şunlardır: (Genç, 2007)

- Her halükârda temiz davranmak,
- Yeterlilik duygusu içinde yaşamak ve yeterli ya da ehil olunmadığı yerde, böyleymiş gibi davranmamak,
- Açık fikirli olmak,
- Mantıklı hareket etmek,

- Öz disiplini sağlamak ve kendisini kontrol edip yargılamadıkça başkalarına yönelmemek,
- Sorumluluklarının şuurunda olmak,
- Güzel düşünmek,
- Nazik olmak,
- Sevgiyi çoğaltmaya çalışmak,
- Anlayışlı olmak ve empati yapabilmek,
- Güven vermek,
- Dürüst olmak,
- Yardımsever davranmak,
- Merhametli olmak,
- Görev duygusu içerisinde davranabilmek ve işini en iyi şekilde yapmak,
- Cesaretli olmak.

Aile işletmeleri özelinde ise işletmenin ömrünün uzun olmaması başta olmak üzere yaşanan sorunların temel nedenleri arasında yukarıda sayılanlara ilave olarak aşağıdaki nedenler görülmektedir:

- *Kuşaklar arası çatışmalar:* Bir aile işletmesinde kuşaklar arasındaki temel fark birinci kuşağın işine gönülden bağlı olmasına karşın, işletmenin miras yoluyla geçeceği sonraki kuşakların ise işi sevmeyebileceğidir. Kurucunun hayatta olduğu işletmelerde, kurucu kendi kültürünü empoze ettiğinden söz konusu aile işletmeleri değişime fazla açık değildir. (Genç-Karicioğlu, 2004) Varlığını nesiller boyu sürdürebilen işletmelerin temel özelliklerine bakıldığında, aile değerlerini göz ardı etmedikleri ve aile kültürünün gelişmesine destek vermek suretiyle şirket odaklı bir yönetim tarzını benimsedikleri ve kuşaklar arası geçişi planladıkları, varis planlamasına büyük önem verdikleri görülmektedir.
- *Rol çatışmaları veya belirsizlikleri:* Rol çatışması, kısaca bir role veya rol yükümlüsüne ilişkin beklentilerin uyumsuzluğu olarak tanımlanabilir. Roller çatışacak şekilde sermaye sahibinin aynı zamanda yönetici olması sistemin denetlenmesi noktasında zayıflık doğurmaktadır. Aileye ve işletmeye zarar verme olasılığı tahmin edilen çatışmalar, doğmasına izin verilmeden, kaynağında kurutulmalıdır. Yaşanan çatışmaları nihai olarak çözüme kavuşturabilmek için, sorun çözme yöntemi kullanılmalıdır. Rol belirsizliği ise çeşitli rollerin sonuçlarını ya da bu rolleri başarmak için gerekli olan yöntemler hakkında dikkate alınması gereken

beklentilerle ilgili bilgi eksikliğini içerir. Aile şirketlerinde çalışmak isteyen, arzulu aile bireylerinin istihdam edilmesi ve aile içinde doğru yöneticilerin seçilmesi, işe uygun şahsa görevin verilmesi şirketlerin kurumsallaşmasına büyük katkı sağlamaktadır. Kurumsallaşmanın olmadığı aile şirketlerinde aile (anne, baba, çocuk vb.) ve işletme (yönetim kurulu başkanı, genel müdür vb.) rollerinin iç içe geçmesi de hem aileye hem de işletmeye bakan yönüyle, aile bireyleri arasında bir daha kolaylıkla tamir edilemeyecek güvensizlik ortamının oluşmasına sebep olabilmektedir. Ortak sayısının çok olması ve şirkette aile üyeleri ile profesyonellerin beraber çalışmaları problem yaratabileceğinden; işler, yetkiler ve sorumluluklar önceden belirlenmelidir.

- *İşin çekirdeğinden gelme eski alışkanlıkların devamı:* Aile işletmelerinde yönetimde olan aile fertleri, profesyonel yönetim anlayışına ters eski alışkanlıklarını sürdürme eğilimi gösterebilmektedir. Ancak hızlı değişimin yaşandığı dünya ekonomik ortamında, eski alışkanlıklarla bir işletmenin hayatiyetini devam ettirmesi, hele hele büyümesi mümkün değildir. Değişimin zamanını ve yönünü önceden göremeyen ya da günün değişen şartlarına göre gerekli yapısal değişiklikleri gerçekleştiremeyen şirketler hızla piyasadan dışlanmaktadır. Aksine değişimi planlayan, değişimden önce belirtilerini tespit edip, değişimin yönünü ve hızını tespit ederek gerekli revizyonları gerçekleştiren ve değişimi yöneten kurumsal bir yapıya sahip şirketler hayatiyetlerini uzun süre devam ettirebilmektedirler. Dolayısıyla “böyle gelmiş böyle gider” anlayışının terk edilerek, değişime açık bir yapıda işletmelerin kurumsallaşması gerekir. Değişim kültürünün işletmeye yerleştirilmesi amacıyla, kurumda veri toplama, analiz etme ve değerlendirme sistemleri kurulmalı ve AR-GE faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.
- *Stratejik planlama eksikliği:* Kurumsallaşma düzeylerini yükseltmek isteyen aile şirketlerinin üzerinde durmaları gereken konuların başında stratejik planlama gelmektedir. Şirketler kısa vadeli planların yanı sıra uzun vadeli stratejik planlamaya da büyük önem vermelidir. Aile işletmelerinde stratejik planlamada diğer şirketlerden farklı olarak, miras, varis, aile, emeklilik ve acil durum gibi konularda da plan yapılmalıdır.
- *Güç kavgaları:* Aile içi geçimsizliklerin işletmeye yansıtılması, yönetimde güç kavgalarını beraberinde getirmektedir. İşletmelerde güç kavgasının çıkmasına aile bireyleri neden olabileceği gibi, gelecekte işletmede güç sahibi olmak isteyen profesyonel yöneticiler de olabilmektedir.
- *Dedikodular ve münakaşalar:* Aile işletmelerinde pek çok probleme dedikodular neden olmaktadır. Dedikoduya fırsat ve prim verilmeyecek

şekilde diğer çalışanlara nasıl muamele yapılıyorsa aile üyelerine de aynı şekilde davranılmalıdır. Münakaşalar ise işletme faaliyetlerini engellemeyecek biçimde süratle çözüme kavuşturulmalıdır. Münakaşaların çözümünde aile otoritesinden ziyade işin gerekleri ve işletmenin çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır.

- *Finans yönetimi ve aile servetinin uygun alanlarda değerlendirilmemesi:* Nakit giriş çıkışları arasında denge kurarak paranın maliyetini, fon teminini ve alternatif kullanım alanlarını dikkate alan bir finans yönetimi uygulanmalıdır. Finans yönetimi ve ailenin servetinin uygun alanlarda değerlendirilmesine ilişkin sorumluluğun verilmesinde kan bağı ve evlilik bağı yerine bilgi, yetenek ve deneyim üzerinde durulmalıdır. Aile üyelerinin harcamalarının da kontrol sürecine dâhil edilmesi gerekir.
- *Duygusallığın ön planda olması:* Akrabalık ilişkisi daha çok duygusal bir karaktere sahiptir. İşletmelerdeki ortaklık ilişkisi ise daha çok rasyonel olmayı gerektirir. Akrabalık ilişkisi dikkate alınarak, dolayısıyla duygusal bir yaklaşımla, işletmelerde sağlıklı kararların verilmesi oldukça zordur.
- *Aile ve iş değerlerini birbirine karıştırmak:* İş ve aile değerlerini birbirinden ayırmak amacıyla aile şirketleri personel seçme ve yerleştirme, terfi, eğitim, kariyer planlama, ücretlendirme ve performans değerlendirme gibi sistemleri kurumsal değerleri dikkate alarak kurmalı ve işletmelidirler. Elbette söz konusu sistemlerin iş değerleri üzerine odaklanmaları gerekir. Aile şirketlerinde, terfi ve atama, işe alma ve çıkarma, kariyer planlama, performans değerlendirme, ücretleme gibi insan kaynakları fonksiyonuna ait konularda da, iş gerekleri ve vizyondan hareket edilmeli ve söz konusu konulara ilişkin sistemler hem aile bireylerini hem de profesyonel yöneticileri ve personeli kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.

Aile şirketlerinde bir yandan işletme sürekliliğinin sürdürülmesi, diğer yandan da aile bütünlüğünün korunması gerekir. Aile şirketlerinin, hem işletmeye bakan yönüyle ekonomi dünyasındaki değişimleri önceden görerek bu değişimlere uyum sağlayacak stratejiler geliştirip, kurumsal düzenlemeler yapmaları, hem de aile bütünlüğünü koruyup, aile içi güç mücadelelerini pozitif sinerjiye dönüştürmeleri gerekir.

Duygusallık ve rasyonellikte olduğu gibi farklı niteliklere sahip olan aile ve işletme değerleri arasından, işletme değerlerine daha fazla önem verilmesi durumunda, aileye ilişkin iletişim, kimlik, sadakat, zaman ve duygular zarar görecektir. Aksine aile değerlerine daha fazla değer verilmesi durumunda ise işletmeye ilişkin iletişim, ilişkiler, performans ve karar verme süreci zarar görecektir. Dolayısıyla

kurumsallaşma düzeyini yükseltmek isteyen aile şirketlerinde yapılması gereken, aile ve işletmeye ait değerler arasında dengenin sağlanmasıdır. (Carlock, 2001).

Kısaca ifade etmek gerekirse işletmelerimiz ve işletme ortakları, hem ahlaki değer ve yükümlülükleri yeterince tesis edememenin, hem de sağlıklı bir kurum kültürü oluşturmamanın acılarını çekmektedirler. O halde çözüm için, ahlaki değer ve yükümlülüklerin aile ve işletmelerde yeniden ve daha bir hassasiyetle tesisinde aranmalıdır.

Ortaklık Kültürü ve Ahiliğin Temel İlkeleri

Ülkemizdeki işletmelerden ömrü 50 yıla, 100 yıla varabilen şirketlerin sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Türkiye’de ikinci nesile devreden işletme sayısı yaklaşık yüzde on iken, üçüncü nesile devreden işletme sayısı ise sadece yüzde ikidir. Hatta aile şirketleri bile babadan sonra uzun süre ayakta kalamamakta ve kardeşler/ortaklar arasında çıkan ihtilaflar sebebiyle dağılmaktadır. Ülkemizdeki yaşanan bu sorunların temelinde, birlikte iş yapma anlayışının ve ortak amaç ve hedef birliğinin yani ortaklık kültürünün işletmelerde tam olarak yerleşmemiş olması yatmaktadır. Günümüz rekabet ortamında artık bilinmektedir ki, kaynaklara sahip olan işletmeler değil, bu kaynakları iyi değerlendirebilen, verimli kullanan ve ortaklık ruhu ve şuuru içerisinde hareket edebilen işletmeler öne çıkmakta ve varlıklarını uzun süre devam ettirebilmektedirler. (Genç, 2007)

Kültür: Kültür, insanın maddî ve manevî tüm birikimini ifade etmektedir. Aynı zamanda kültür bir ortak tercih, bir asgari müşterek oluşturma aracıdır. Kültür, bir işletme için de bu işletmede faaliyet gösteren insanlara o işletmeyi anlamada yön gösteren, herhangi bir durumda nasıl davranması gerektiğini belirleyen ve o işletmeye has olarak gerçekleşmiş inanç ve değer yargıları sistemini ifade eder. İşletme kültürü işletmede yer alan insanlar için kurumun öncelikleri doğrultusunda bir davranış düzlemi oluşturur. Bu davranış düzlemi sinerji meydana getirmenin altyapısını hazırlayan en önemli etkenlerden birisidir. (Genç, 2007)

Ortaklık: Ortaklık, insanların tek başına ulaşamayacakları hedeflere birlikte ulaşmak ya da, tek başlarına elde edebileceklerinden daha fazlasına ulaşmak amacıyla özel veya resmî kıstaslara göre bir araya gelip üzerinde hemfikir oldukları şartları kabul ederek, meydana getirdikleri ekonomik, siyasî ya da sosyal beraberliklerdir.

Ortaklık Kültürü: Ortaklık kültürü ise insanların birlikte hareket ederek amaçlarına daha hızlı ve güvenli bir şekilde ulaşabilmek, daha fazla verim, ürün ve getiri sağlamak amacıyla geliştirdikleri farklı ortaklık şekilleridir. Dolayısıyla ortaklık kültürü, son yüzyıllarda oluşmuş bir kültür değil insanlık tarihi boyunca kendisini hissettiren, neredeyse bütün toplum ve katmanlarının tecrübelerini harmanlayan kadim bir irfandır.

Bir başka açıdan değerlendirilecek olursa ortaklık bir kültür işidir. Farklı ve değişimi kabul etmeyen, paylaşmayı sevmeyen, birlikte hareketten rahatsızlık duyan, başkası için yaşamaktan nefret eden, çıkar ve ben benmerkezci kültürün temsilcileriyle uzun soluklu beraberlik sağlamak çok zor olacaktır. Aynı şekilde işletme mantığına riayet etmeyen, aynı dili konuşmayan, ahlakî ve kanunî çerçevede içinde duramayan, dostluk, akrabalık ve ortaklığı birbirine karıştıran birlik-telikler kendileri "abâd" olamadıkları gibi ortaklığın da "berbat" olmasına sebep olacaktır. Çünkü kültürlü bir ortaklık, toplumların ürün, hizmet, bilgi, kâr marjı ve itibarının daha büyük olmasını sonuç verecektir. (Bayhan, 2012)

Ortaklığın ülkemizde bilinen en yaygın ismi ise şirkettir. Şirketin kuruluşu ve faaliyetleri üzerine geliştirilen ölçüler, bu gün pek çok hukuk sisteminin kapsam alanı içerisindedir. Hukukî sınırlara uygun olarak yapılan düzenlemeler, daha çok ortaklar arasındaki ilişkilerin temel özelliklerini belirler.

Hukukî hiçbir sorunu olmadığı halde pek çok işletmenin başarısızlığa uğrayarak iş dünyasından silindiği görülmektedir. Zira hukukî yeterlilik işletmeyi sadece faaliyet yapmaya yetkili kılarken faaliyetin nasıl yapılacağı ile ilgili herhangi bir düzenleme getirmez. Bu nedenle ortakların hukukî kimliğinin yanında, bir işletme kimliğini yani profesyonel kimliği de ön plana çıkarmaları gerekir. İşletmelerin hukuki kimlikle yetinerek işletmeciliğin gereklerine uygun yani profesyonelleşme adına gerekli kurumsal düzenlemeler yapmamaları, faaliyet sürecindeki gelişmeler karşısında yetersiz ve başarısız kalmalarına neden olmaktadır. Kısaca ortaklığa ilişkin uygulamada ortaya çıkacak problemlerin azaltılması veya en kolay ve kısa zamanda çözümünü amacıyla bir ortaklığın hukuki olmanın ötesinde bilinçli de olması gerekir. Yani bir ortaklığın neleri gerektirdiğine ilişkin ortaklık bilinci bütün boyutlarıyla algılanıp ortaklığa yansıtılmalıdır. Bir ortaklığın neleri gerektirdiği ise, kapsamlı bir ortaklık kültürünü gerekli kılmaktadır.

Ortaklık kültürü ortakların aşağıdaki temel özelliklere sahip olmasını gerekli kılmaktadır:

1. *Karşılıklı güven ve sorumluluk sahibi olmak:* Ortaklığın ilk adımı, karşılıklı güven ve sorumluluk duygusudur. Ortaklık yapacak kişi ve tarafların, dürüst ve güvenilir olması, ortak gaye ve hedefler doğrultusunda iş ve güç birliği yapmaları esastır. Başarılı bir ortaklık bu sayede mümkün olabilir.
2. *Ortaklığın bilinçli olması:* Hedeflere ulaşma amacıyla ortaklığın nasıl gerçekleştirileceğine ve yürütüleceğine dair yeterli bilgi ve kurum kültürüne ortakların sahip olmaması, ortaklık yapısına sahip işletmelerin en temel sorunudur. Bilinçli bir ortaklık, yapılan işin ve işletmeciliğin bilimsel gereklerinin ve ölçülerinin yeterli düzeyde bilinmesini gerektirir. Güçlü bir sinerji meydana getirebilmek için ortak olunması gerektiği kadar, ortaklı-

ğın nasıl yapılacağı ve nasıl devam ettirileceğinin de bilinerek bir ortaklığın gerçekleştirilmesi gerekir.

Sözün özü; bilinçli ortaklıkta iki kere iki dörtten çok daha büyüktür. Çünkü iyilikleri özendirme ve kötülükleri önleme şuuruyla kurulan ortaklıklarda, mutlaka görünmeyen bir “ortak” vardır. Bilinçli ortaklığın gücü, görünmeyen o büyük “ortak”tan kaynaklanır. (Gürdoğan, 2011)

3. *Ortakların ortak düşünceye, anlayışa, akla ve dile sahip olması:* Düşünce ve anlayışta ortak olamayanların eylemde ortaklık yapmaları, iş hayatında uzun süreli ortaklık yapmaları mümkün olamayacaktır. Ortakların asgari müştereklerde buluşabilmeleri ve farklılıkların ortaya çıktığı durumlarda nasıl davranacaklarına ilişkin yolları ve ilkeleri önceden belirlemeleri gerekir. Başlangıçta önemli pek çok şeyin açık açık konuşulmamış ve belirli prensiplere bağlanmamış olması ortaklığın sürdürülemezliğinin temel nedenlerinden biridir. Çatışma ve farklılıkların meydana getireceği olumsuzluklar, ortakların ortak bir dil etrafında birleşip uygulama dilini de aynı kılabilmeyle engellenebilir. Önemli olan ortaklar arasında herhangi bir anlaşmazlık değil, bu anlaşmazlığın nasıl giderileceğidir. Anlaşmazlıkları var olan ortaklık adına iyi sonuçlara dönüştürmek, ortaklar arasındaki ortak dilin kullanılmasıyla mümkün olabilir.
4. *Karşılıklı anlayış ve empati:* Ortaklar arasından ortak bir dilin yakalanabilmesi için, ortakların birbirlerini anlamaya ve empati yapmaya çalışmaları gerekir. Sadece kendi doğrularıyla hareket eden, ortağının doğrularının da olabileceğini hesaba katmayan bir insanın ortağıyla ortak bir dille konuşması beklenemez.
5. *Tahammül:* Ortaklık sayesinde ulaşabileceğinden daha fazla ulaşma inancı, insanları başkalarının hoş karşılanmayacak bazı davranışlarına tahammülü gerekli kılmaktadır.
6. *Paylaşma duygusu:* Paylaşma duygusu zayıf olanların ortaklık yapmaları da zor olacaktır. Kâr ya da zarar eden işletmenin kârını ya da zararını ortaklık hissesi oranında bölüşmek, ortaklığın veya birden fazla sahipliğin en belirgin özelliğidir. Oysa kârı bölüşmek kadar, zararı bölüşmek de ortaklığın tabii bir sonucu olarak kabul edilmelidir.
7. *Rasyonel davranmak:* Kararların duygusallıktan uzak rasyonel bir bakış açısıyla verilebilmesi için, işletmenin bütününe hâkim bir (ortak) kültür oluşturmak gerekir. Aile şirketlerinin kurumsallaşmasında ve devamlılığında duygusal değil, rasyonel yaklaşılması gerekir. Mesela, aile fertlerine göre iş değil, işe göre aile bireylerinin işletmede çalışması gerekir.

8. *Sağlıklı iletişim:* İşletmenin kuruluşunda sürece ve süreçte yaşanacak sorunların çözümüne ilişkin belirsizliklerin olmaması gerekir. İşin başında her şeyin açık bir şekilde ve yazılı olarak ortaya konulduğu bir ortaklığın temellerini atmak son derecede önemlidir. Böylesine önemli olan bir hususu yerine getirebilmenin yolu ise, sağlıklı bir iletişimden geçmektedir. Yazıya dönüştürülmemiş tüm söylemler, güçlü delillere dayanmadıkça, ortaklığın geleceği ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda delil olma özelliği taşımayacaktır.

Doğu ve Batı dünyasında Ahilik ve Lonca gibi çeşitli meslek birliklerinde genel anlamda güç birliği etmenin yanında, bireyler arasında gerçekleştirilen sermaye ortaklıklarının da önemli güç birliği alanlarından birini oluşturduğu, ortaklık şekillerine bakıldığında anlaşılmaktadır. Güçlerin birleştirilmesinden doğan ortaklıklarda, ortakların karşısına çıkabilecek en önemli sorun uygulama ile ilgili olacaktır. Ortakların ortaklık sınırları içindeki davranışları, karşılıklı ilişkileri etkileyecek en hassas noktadır. Ya ortakların ortak oldukları bir düşünceyle ya da ortaklığın ortak düşünce alanını görmemezlikten gelerek bireysel tercihleriyle hareket edeceklerdir. Ortaklık adına paylaştıkları ve temel hareket noktası olarak kabul ettikleri ortak bir düşünce etrafında davranabildikleri ölçüde, başarıya ulaşma imkânı elde edeceklerdir. Aksi takdirde, sahip oldukları iktisadî ortaklık bir süre sonra, gereğinin yapılmaması sebebiyle ortadan kalkacaktır. Asıl önemli olanı, iktisadî bir ortaklığa ulaştıktan sonra, bu ortaklığın nasıl devam ettirilebileceği hususudur. (Genç, 2007)

Ortaklık kültürünün taşınması gereken temel değerlerinin en genel anlamda Ahiliğin temel ilkeleri ile örtüştüğü görülmektedir. Bir başka açıdan değerlendirilecek olursa, ortaklık kültürünün temel değerlerinin teşkilinde Ahilerin sahip olması gereken temel değerlerin göz önüne alınması gerekir.

Esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş olan Ahilik bir sosyo-ekonomik müessesleşmenin adıdır. Temel amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır.

Temelde İslami anlayışa doğrudan bağlı olan Ahilik Teşkilatı’nın Anadolu’da kurulmasında, “fütüvvet” teşkilatının büyük etkisi vardır. Fütüvvetçiliği temsil eden gençler dayanışma, karşılıklı yardımlaşma ve arkadaşlık ilkelerine uygun yaşamışlardır. Fütüvvetçilik, Anadolu Ahilerinden farklı olarak, mesleki nitelik taşımazdı. (Gülvahaboğlu, 1991) Fütüvvetçilik daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem verirken Ahilik, Fütüvvetten farklı olarak mesleki ve ahlaki bir kuruluş olmuştur. Ahilik Fütüvvetçilik vasıflarına sahip olmanın ötesinde Ahi olacak adayın bir meslek ve sanatının olmasını da gerekli kılmaktaydı. (Ekinci, 1991) Türkler, İslamiyet’i kabul etmeleri ve Anadolu’ya yerleşmelerinin ardından

Fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla geliştirmişlerdir. Ahilik Orta Asya'dan beri görülen "Akı" yani cömertlik felsefesinin, İslami Fütüvvet geleneği ile kaynaşması sonucu meydana gelmiş önemli bir teşkilatlanmadır. (Öztürk, 2002) Ahilik, 13. yüzyıldan 19. yüzyıla dek Anadolu'da Balkanlarda ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin ahlaki değerlerden ödün vermeden sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır. (Demir, 1994) Dolayısıyla Ahilik mesleki bir kuruluş olarak hem milli hem de manevi değerleri kendine esas alan bir yapıya sahip olmuştur.

Ahi teşkilatı Anadolu'da sosyo-ekonomik düzenin kurulmasında önemli roller üstlenmiştir. Ahiler, Anadolu'ya gelen Türkleri, önce misafirhanelerde misafir etmişler, sonra bir sanatı olanlara işyeri açmış, kurdukları zaviye ve onun yanında inşa ettikleri evler ile mahalle ve sokaklar oluşturmuş, işyerleri, siteler, çarşılar ve şehirler kurmuşlardır. 1727 yılına kadar 500 yıl Türk milletini, iktisadi, sosyal ve siyasal açıdan yönetip yönlendiren ve güçlü bir devlet ve toplum meydana gelmesinde belirleyici bir ağırlığı bulunan Ahilik, bugünkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağ-kur, Türk Standartları Enstitüsü ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır. (Demir, 1993)

Ahilerin Temel Özellikleri

Bütün temel ilkelerini dinin asıl kaynağından alan Ahiliğin nizamnamelerine, "Fütüvvetname" adı verilmektedir. Ahiliğin esasları, ticaret kuralları bu kitaplarda yer almaktadır. Teşkilata girecek olan bir kişinin ilk önce Fütüvvetnâmede belirtilen dini ve ahlaki normlara uymak zorunluluğu vardı. Fütüvvetnâmelere göre teşkilat mensuplarında genel olarak bulunması gereken hususlar şunlardır: (Öztürk, 2002)

1. Doğruluk
2. Emniyet
3. Cömertlik
4. Tevazu
5. Arkadaşlarına nasihat etme, onları doğru yola sevk etme
6. Affedici olma
7. Bencil olmama
8. Realist olma (uyanıklık)

Fütüvvetnamelerde yer alan bu güzel temel ahlak kurallarının, sadece Anadolu'da değil, Selçuklu Devleti'nde ve ardından Osmanlı Devleti'nin egemen olduğu Asya-Avrupa-Afrika'nın diğer ülkelerinde de sanayi ve ticari tüm işlet-

melere rehberlik edip ışık tuttuğu görülmektedir. Doğruluk, haklılık ile sevgi ve saygıya dayalı ahenkli bir çalışma sistemi, adı geçen ülkelerde verimliliği artırmış, böylece hallerinden memnun, gelecekte emin, yararlı hizmetler başarma azim ve yetenekleriyle donatılmış sağlıklı ve mutlu toplumlar oluşturulmuştur. (Soykut, 1992)

Ahiliğin Ekonomik Hayattaki Rolü

Ahi birlikleri, üretimi, ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünmüşler ve onu ihtiyaca göre ayarlamışlardır.

Ahilikte üretimin ve ticaretin gerçekleştirilmesi amacıyla işbölümüne büyük önem verilmiştir. İşbölümü ekonomik olduğu kadar bir ahlak problemi olarak da ele alınmıştır. Herhangi bir işte karar kılmayarak sıkça iş değiştiren insanlar Ahi olabilecek ruh disiplinine sahip olarak kabul edilmezdi. (Ekinci, 1991)

Ahi birlikleri Ortaçağ Avrupa'sındaki benzer mesleki birliklerden farklı olarak, daha fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine karşılıklı yardımlaşma ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalmıştır. Ahi birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği *Orta Sandıkları*'nda görülür. Kazanç şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Teşkilatın Orta Sandığında toplanan sermaye ile herkese dağıtılacak şekilde alet ve hammadde alınmakta, tezgâhlar kurulmakta, tereddütlü fertlere teşebbüs cesareti verilmekte, bir yandan da ihtiyacı olanlara yardım edilmekteydi. (Ekinci, 1991)

Orta Sandıkları, gerek ihtiva ettikleri prensipler, gerekse insanlığa ve çalışanlara tuttuğu ışık ve yol bakımından kooperatifçilik ilkeleri ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla dünyada kooperatifçiliğin teşkilinde Ahi birliklerinin önemli etkilerinin olduğu düşünülmektedir. (Ekinci, 1991) Öte yandan sendikacılığın da temellerinin Ahi birliklerinde olduğuna ve gerçek sendikacılığın bu teşkilatta yüzyıllarca yaşadığına ilişkin değerlendirmeler de yapılmaktadır. (Gülvağaboğlu, 1991)

Ahi Teşkilatı'nın bünyesinde yer alan iş ve meslek sahipleri, ortak olarak bağlı ve sahip oldukları temel ilkelerle, var oldukları dönemlerin iktisadi şartları içerisinde hedeflerine ulaşmışlardır. Günümüz iktisadi şartları içerisinde ve günümüzde varılması amaçlanan iktisadi hedeflere de yine Ahiliğin sahip olduğu temel ilkelerden yararlanılarak varılabilir.

Günümüz iktisadî şartları ve hedefleri ortaklık kültürünü zaruri kılmaktadır. Var olduğu döneminin iktisadî şartlarında sivil bir meslek kuruluşu olarak, teşkilat mensuplarının sahip olması gereken değerleri esas alarak, ticaret ve meslek erbabı arasında sağladığı dayanışma ile iktisadi hayatın gelişmesine çeşitli açılardan katkıda bulunan Ahilik, yukarıda da değinildiği gibi, bugün ister batı isterse doğu toplumlarının iktisadi hayatındaki mevcut birçok kurumun teşki-

linde öncü olmuştur. Bugün de ülkemiz iktisadi hayatının ihtiyaç duyduğu ortaklık kültürünün değerleri olarak, yine Ahilik temel ilkelerinin dikkate alınması ile temel iktisadi hedeflere ulaşabiliriz. Günümüzde sivil mesleki kuruluşlar olarak Ahilik müessesesini ikame edecek çeşitli ticaret odaları, sanayici ve işadamları dernekleri, federasyonları ve konfederasyonları mevcuttur. Bu kurumlar ortaklık kültürünün işletmeler arasında yerleşmesi ve yaygınlaşması adına gerekli organizasyonu ve motivasyonu sağlayabilirler. Aslında ülkemizdeki bazı sanayici ve işadamları dernekleri, federasyonları ve konfederasyonlarının faaliyetlerine bakıldığında ortaklık kültürünün işletmeleri arasında geliştirilmesi ve yerleştirilmesi adına bazı fikri ve fiili faaliyetlerde bulundukları görülmektedir. Ama yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla bu söz konusu kurumların üyeleri arasında ortaklık kültürünü geliştirmeye ilişkin daha çok sancı çektikleri, ihtiyaç olduğuna ilişkin zihni değişimi sağlama gerekliliğini hissettikleri bu konuda gerekli adımları atmaya ilişkin hazırlıklar yapmaya çalıştıkları görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ülke ekonomimizin 2023 ekonomik hedefleri doğrultusunda, uluslararası rekabet gücüne sahip bir ekonomik yapı ile dünya piyasalarında var olmak üzere, gerekli atılım ve gelişmeyi gösterebilmesi için güç, gaye ve hedef birliği ve bilinci içerisinde güçlü ortaklıklar oluşturulmasının kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu açıktır. Güçlü ortaklıklar kurmanın yegâne yolu ise ortaklık kültüründen geçmektedir.

Türkiye'nin ekonomik hedeflerinin iş dünyasında güçlü ortaklıkları gerekli kılmasına karşın, ne yazık ki ülkemizdeki işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan aile işletmelerinin üçüncü ve dördüncü nesillere çok az bir kısmının intikal edebildiği, büyük bir kısmının aile bireyleri tarafından sürdürülemeyerek dağıldığı görülmektedir. Bu ise aile işletmelerinde ortaklık kültürü ve ortaklık anlayışı bakımından önemli yetersizliklerin olduğu hususunda güçlü ipuçları vermektedir. Öte yandan çok ortaklı anonim şirketlerde karşılaşılan temel problemlerden birisi de, ortakların ortaklık kültüründen mahrumiyetleridir.

Türkiye'deki hâkim işletme tipi olarak aile işletmeleri ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de işletmelerin yaklaşık %98 gibi önemli bölümünü Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) oluştururken, KOBİ'lerin de yaklaşık %95'ini aile işletmeleri oluşturmaktadır. Birden fazla ortaklı işletmelerde ortaklar arasında akrabalık ilişkisinin varlığı, ortakların birbirlerini daha iyi anlamasında, ortak aile değerlerinin de işletmede ortak değerlerin teşkilinde avantaj gibi görünmektedir. Akraba olmayan bir insanla yapılan ortaklıklarda karşılaşılabilecek en önemli sorun, yakından tanıyamama ve kolay adapte olamama durumudur. Oysa akrabalar ve özellikle de kardeşler arasında böyle bir sorun söz konusu değildir. Bu nedenle insanların ortaklıklarda akrabalık ilişkisini önemli bir başarı faktörü olarak kullanması beklenir. Ancak aile işletmelerinde profesyonelleş-

me ve kurumsallaşma seviyesinin düşük olması, ortaklar arası iktisadî ilişkinin akrabalık ilişkileriyle karıştırılması ciddi sorunlara neden olmaktadır. Yani aile işletmelerinde ortaklık bilincinin ve kültürünün olmayışı, ortaklar arasında önemli bir artı değer olarak değerlendirilebilecek olan akrabalık bağlarını olumsuz yönde kullanmalarını netice vermektedir. Aile işletmelerinin uzun soluklu olması için gereken ise işletme sınırları içerisinde akrabalık ilişkisinden çok, ortaklık ilişkisinin ön plana çıkmasıdır.

Aile işletmelerinin nesilden nesile intikal ederek uzun soluklu olması hususunda, şirketin yönetimini devralacak kuşaklara verilecek eğitim de büyük önem taşımaktadır. Bu noktada balık yemeği öğreten anlayış yerine, balık tutmayı öğreten bir zihniyetle genç kuşaklarını yetiştirmeyen aile işletmelerinin büyüyecek devam etmesi, en azından uzun soluklu olması mümkün olmayacaktır. Aile şirketlerinde, aile üyelerine firmanın geleceği, sorumluluk, finansman, karar verme ve problem çözme, iletişim, çatışma yönetimi, aile şirketi dinamikleri gibi konularda eğitim verilmesi organize edilmelidir.

Öte yandan söz konusu olumsuz sonuçta toplumsal bozulma sürecinin de kültürel aşınmanın da etkisi vardır. Toplumsal bozulma ve kültürel aşınma hem aile yapısına hem de aile işletmelerine olumsuz etkide bulunmaktadır. Aile ilişkilerinde meydana gelen zayıflamalar ve sorunlar, aile işletmesinde yaşanan sorunların da nedenleri arasında yer almaktadır. Bir yandan aile ilişkilerinde zayıflamalar ve farklılaşmalar yaşanırken diğer yandan da aile işletmelerinde ortaklığın temelini sarsacak mahiyette, üretme ve harcama disiplinleri açısından çatışmalar yaşanmaktadır.

Aile üyeleri ve diğer çalışanlarla ilişkilerde şeffaflık, doğruluk, güven, saygı ve hakkaniyetin ön plana çıkarılması ve bunlara dair hükümlerin geliştirileceği bir kurumsal işletme olarak aile işletmelerinin yapılandırılması gerekmektedir. Birden fazla sahipli işletmede, ortaklar arasındaki akrabalık bağının ortaklığa engel olması bir yana, ortaklığı güçlendiren artı bir değer haline getirilmesi, ahlaki değerlere bağlı bir aile yapısına ve güçlü bir ortaklık bilincine bağlıdır.

Ortakların kendi aralarında anlaşabilir ve uyumlu olmalarının ötesinde, uyumun bütün işletme ve çalışanlar arasında sağlanması da gerekir. Bu ise, işletmede kurum kültürünün oluşturulması ile mümkün olabilir. Ortakların dürüstlük, kanaatkârlık, şeffaflık gibi temel değerlere de dayanan bir kurum kültürünü ve bunu sağlamanın tek yolu olan ortaklık kültürünü işletmelerine ve iş hayatlarına hâkim kılmaları gerekir.

Yönetim sorunu ise ortakların yetenek, birikim ve tecrübelerine göre işletme yönetiminde görev almalarıyla yaşanmamış olacaktır.

Sağlam bir ortaklık kültürünün ve iş ahlakının geçerli olduğu bir işletmecilik anlayışı ve yapısı günümüz ekonomik hedeflerine ulaşma hususunda temel ön şartlar-

dan biridir. Ortaklık kültürünün temel değerlerine ve iş ahlakına ilişkin çalışmalar yapılırken Ahilik Teşkilatı'nda yüzyıllarca geçerli olmuş ve Ahilerde bulunması gereken temel değerlerin ve iş ahlakının uygulamada dikkate alınması gerekir.

Günümüzde birden fazla sahipli ortak işletmelerde yaşanan sorunlar ve sorunlara ilişkin çözüm önerileri dikkate alındığında, ortaklık kültürüne ilişkin yapılan ve yapılacak çalışmalarda, tarihi mirasımız arasında yer alan Ahilik müessesesi ve temel prensiplerinin daha bir hassasiyetle incelenmesi, günümüz iktisadi şartlarına ve ihtiyaçlarına göre Ahilik müessesesi ve temel ilkelerinden yararlanılması, iktisadi hedeflere ulaşmayı mümkün kılacak hatta kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A., Oflazer, S., (2008). Aile İşletmelerinde Örgüt Kültürü: Büyük Ölçekli Aile İşletmeleriyle Küçük Ölçekli Aile İşletmelerinin Örgüt Kültürü Açısından Kıyaslanmasına Yönelik Olarak Kayseri'de Bir Uygulama. T. Koçel, (Ed), 3. *Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (3-18). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Anadol, C. (1991). *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No.150.
- Arat M. (2011). *İşadamı Fabrikası Hasan Balcı*. İstanbul:Varlık Yayınları.
- Arıcıoğlu, M. A. ((2004). Aile Şirketlerinin Devamlılığını Sağlamada Temel Bir Unsur Olan Varis/Aday Belirleme Sürecinde Sahip/Yöneticilerin Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Konya Un Fabrikaları Örneği. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 19(220), 72-86.
- Ataay, A. (2012), Türk Aile İşletme Gruplarının Uluslararasılaşma Deneyimleri. T. Koçel, (Ed), 5. *Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (71-92). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları No.169.
- Aykan, E. (2008). Aile İşletmelerinin Çatışma Nedenleri ve Çatışma Yönetimi Stratejileri: Kayseri İlinde Bir Uygulama. T. Koçel, (Ed), 3. *Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (137-150). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Bayhan, N. (2012). *Kültürün Renkleri*, İstanbul: Zaman Kitap.
- Carlock, R. (2001). *Strategic Planning for the Family Business: Parallel Planning to Unify the Family and Business*, NewYork:Palgrave.
- Çakmak Otluoğlu, K. Ö., Yeşildal, E. ve Uyargil, C., (2012), İkinci ve Üçüncü Kuşak Aile Üyelerinin Güncel Kariyer Yaklaşımları Açısından Kariyer Planlarının İncelenmesine İlişkin Bir Araştırma. T. Ko-

- çel, (Ed), 5. *Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (175-184). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları No.169.
- Çelik, A., Soysal, A., Alıcı, S. (2004). Aile İşletmelerinde Kuşak Çatışmasından Kaynaklanan Yönetim Sorunları: K. Maraş Aile İşletmelerinde Bir İnceleme. T. Koçel, (Ed), 1. *Aile İşletmeleri Kongresi*, 2. Baskı. (189-201). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Demir, G. (1993). Ahilik=Çalışma, Bilim, Akıl, Ahlak, *Perpa Dergisi*, 3(22), 45.
- _____, (1994). Ahilik. *Ahilik Yolu Dergisi*, 86, 22.
- Ekinci, Y. (1991). *Ahilik* (3.Baskı). Ankara: Sistem Ofset.
- Genç, N. (2007). *Ortaklık Kültürü*. İstanbul: MÜSİAD.
- _____, Karcioğlu, F. (2004), Aile Şirketlerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Bir Uygulama. T. Koçel, (Ed), 1. *Aile İşletmeleri Kongresi*, 2. Baskı. (20-32). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Güllülü, S. (1977). *Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gülvağabı, A. (1991). *Ahi Evran Veli ve Ahilik*. Ankara: Memleket Yayınları.
- Gündem M. (2012). *Lüzumlu Adam, İshak Alaton*. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Güngör Ak B. (2008) Aile İşletmelerinin Kurumsallaşmasında Gelecek Nesillerin Eğitiminin Rolü. T. Koçel, (Ed), 3. *Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (91-100). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Gürdoğan, N. (2011), Komşu Komşuya Muhtaçtır. *Yenişafak Gazetesi*. 05.06.2011.
- Karpuzoğlu, E. (2003). *Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma*, (2.baskı). İstanbul: Hayat Yayınları.
- _____, (2004). Aile Şirketlerinin Sürekliliğinde Kurumsallaşma. T. Koçel, (Ed), 1. *Aile İşletmeleri Kongresi*, 2. Baskı. (42-53). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Kutlu, H. A., Demirci, N. S. (2007), KOBİ'lerin Finansal Sorunları ve Çözüm Önerileri. 4. *KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi*, (187-198). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, İ. (1993). Ahilik, *Ahilik Yolu Dergisi*, 84, 4.
- Öztürk, N. (2002). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11). 43-56.

- Pazarcık, O. (2004). Aile İşletmelerinin Tanımı, Kurumsallaşması ve Yönetimi. T. Koçel, (Ed), *1. Aile İşletmeleri Kongresi*, 2. Baskı. (33-41). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Sherman, G. L.(1996). *Improving Family Business Performance. Understanding the Family Business*. (1-4). (04.09.2012). <http://www.fambiz.com/template.cfm?Article=StrategicPlanning/Genus-2160.html&Keywords=gerald&Button=fambiz>.
- Soykurt, R.H. (1992). İşletmecilikte Disiplin ve Ahlak. *Ahilik Yolu Dergisi*, 77.
- Şahin, M (1968). İş Ahlakının İktisadi Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme, *Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri)*, (110). İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No.1.
- Şener, İ. (2012), Halka Açık Aile İşletmelerinin Yönetim Kurullarında Meydana Gelen Değişmeler. T. Koçel, (Ed), *5. Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (161-173). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları No.169.
- Turpoğlu Çelik, A. (2012), Aile Şirketlerine Danışmanlık Yapmak. T. Koçel, (Ed), *5. Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı*, (93-108). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları No.169.
- Yalçın, A., Günel R. (2004) Aile İşletmelerinde Yönetimin Bir Sonraki Kuşağa Devrinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. T. Koçel, (Ed), *1. Aile İşletmeleri Kongresi*, 2. Baskı. (72-78). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

AHİLİK TEŞKİLATININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EKONOMİK HAYATTA ÜSTLENDİĞİ ROLLER

THE ROLES THAT AKHISM TRADE
ORGANIZATION HAS UNDERTAKEN IN
ECONOMIC LIFE FROM PAST TO PRESENT

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELİK

Ahi Evran Üniversitesi
Meslek Yüksek Okulu

ÖZET

Geçmişten günümüze pek çok değişimin yaşandığı dünyamızda, ekonomik hayatta da değişim baş döndürücü hızla devam etmektedir. Ancak sosyal hayatın ve onun bir parçası olan ekonomik hayatında değişmezi olan, insan hakları, eşitlik, adalet, dürüstlük, güven duygusu, sosyal dayanışma, gibi evrensel değerler değişmemektedir. Bu evrensel değerlerin korunarak, günümüze yansımada Ahilik Teşkilatı önemli bir paya sahiptir.

Bu çalışmanın amacı Ahilik Teşkilatı ve esaslarının geçmişten günümüze ekonomi üzerindeki etkilerini tespit ederek, günümüzde ekonomik hayatta yaşanan bunalımlar, bu bunalımların gerisinde yer alan etkenlerin ortadan kaldırılmasında Ahilik ilkelerinin uygulanmasının önemini vurgulamaktır.

Bu amaçla çalışma üç bölüm olarak planmış olup, birinci bölümde Ahilik Teşkilatının kuruluşu, gelişimi ve ilkeleri, ikinci bölümde ekonomik yaşam etkileri, üstlendiği roller ve Ahilik ilkeleri uygulamalarının önemi, üçüncü bölüm ise sonuç ve değerlendirmeden oluşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ahilik, ekonomi, sosyal dayanışma, istihdam.

ABSTRACT

In our world, where many changes have taken place from past to present, the change in economic life also continues with dizzying speed. However, what have remained still unchanged are the universal values like human rights, justice, honesty, trustworthiness, equality and social solidarity, which are the permanent and indispensable values of both social life and consequently of economic life as a part of it. Akhism plays a significant role in the preserving of these universal values and transferring them into today's world.

This study aims to emphasize the importance of the application of Akhism principles so as to eliminate the depressions being experienced in current economic life and their underlying factors by determining the effects of Akhism organization and its principles on economic life from past to present.

Accordingly, the study is organized within three parts; the first part comprises the foundation, development and principles of Akhism organization, the second part comprises their effects on economic life, the roles undertaken and the significance of the application of Akhism principles and the third part comprises the conclusion and evaluation.

Key Words: Akhism, economy, social solidarity, employment.

Giriş

Anadolu da 13. Yüzyılın ilk yarısından itibaren görülmeye başlanan Ahilik, Ahlak ile sanatın karışımı olarak ifade edilmiştir. Ahilik Teşkilatı, Kayseri Konya ve bilhassa Kırşehir’de esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş sosyo-ekonomik müesseseleşme olarak ortaya çıkmıştır. (Öztürk, 2002, s.1) Ahilik, sanat, ticaret ve mesleğin, olgun kişilik, ahlak ve doğruluğun iç içe girmiş bir alaşımıdır. Aslında Ahilik, Türk ahlakının da bir simgesidir. (Çağatay, Tarihsiz, s.1)

Ahilik Teşkilatı’nın temel amacı; zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak, adaleti ve eşitliği sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için orta kesimi örgütlemek ve kesimler arasında uzlaşmayı sağlayarak toplum huzurunun teminini ilke edinmiştir. (Ekinçi, 1989, 32-34)

Ahilikte insan; insan-eşya, insan-tabiat ilişkilerinin temel ekseni, insanın dünya ve Ahiret huzuruna göre düzenlenmiştir. Bu anlayış, Ahilerin dünya için Ahiret, Ahiret için dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmelerini sağlamıştır. (Şimşek, 2002, s.25)

Ahiliğin dört temel sahada fonksiyonunu yerine getirdiği görülmektedir. Bunlar, sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri alanlardır. Bizim çalışmamızda Ahiliğin sadece ekonomik boyutu ele alınacak ve bu alanda vurgulama yapılacaktır.

1.1 Ahilik Teşkilatının Kuruluşu

Ahilik Teşkilatının kurucusu Ahi Evran Azerbaycan’ın Hoy Kasabasında doğmuştur. Asıl adı Nasirüddin Ebul Hakayık Mahmut El Hoy olarak kayıtlara geçmiştir. İlk eğitimini Hoy’da aldıktan sonra Maverünnehir ve Horasana giderek ünlü alimlerden Fah-u-ddin Razi’nin derslerini takip etmiştir. Bir Eşari Kelamcısı olan Razi’den Hükema Felsefesi ve Kuran-ı Kerim tefsirlerini öğrenmiştir. (Galip Demir, 1998, s.14)

Ahi Evran; Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh ve Tasavvufi konularda çeşitli kitaplar yazmıştır. 1205 yılında Kayseri’ye gelen Ahi Evran bir deri atölyesi kurarak, devletin desteğini alarak debbağları ve diğer sanatkarları da içine alan büyük bir sanayi sitesi kurulmasına öncül olmuştur. Her sanat dalının toplandığı bu siteler Selçuklu Sultanı Alattin Keykubat zamanında diğer şehirlerde de kurulmaya başlanmıştır.

Kırşehir’e eşi ile yerleşen Ahi Evran eşinin kurduğu Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatını desteklemiş aynı zamanda Ahi Teşkilatının (Ahiyan-i Rum) büyümesi ve gelişmesi için çaba sarf etmiştir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı Ahilik Teşkilatının kadınlar kolu olarak görev yapmıştır. Kadınların sorunları ile ilgilenilmiştir. Bu teşkilatın ana prensibi “işine, eşine, aşına sahip ol” sözüdür. Anadolu Kadınlar Birliği dünyada kurulan ilk kadınlar teşkilatıdır. (Demir, 1998, s.15)

Ahi Evran kendi mesleği olan Debbağlık dalından başka 32 çeşit esnaf ve sanatkarın lideri olmuştur. Anadolu da kurulan bu teşkilatın en temel amacı, ilim ve bilginin insanlığın hizmetine sunulmasıdır. Türkler Anadolu'ya yerleşirken zamanın alimleri, pozitif ilimlerin günlük hayatta uygulamaya konulması ve insanların bundan faydalanılması öngörülmektedir.

1.2 Ahilik Teşkilatının Gelişimi

Fütüvvet Teşkilatına giren Anadolu Selçuklu Sultanları arasında I. İzzettin Keykavus, I. Alattin Keykubat ve I. Gıyasettin Keyhüsrev'in isimleri geçmektedir. Bu girişimlerin Anadolu'da Ahilik Teşkilatı'nın gelişmesinde etkili olduğu tahmin edilmektedir. Aynı zamanda Anadolu'da Ahilik Teşkilatı'nın gelişmesinin bir diğer nedeni de Moğol tehlikesi nedeniyle Orta Asya'dan Anadolu'ya sürmekte olan göçünde önemli etkisi olmuştur. O dönemde Anadolu'ya gelen mutasavvıflar önemli bir irşat vazifesi görmüşlerdir. Bunlar için açılan zaviyelerinde bu teşkilatın gelişmesinde etkisi yadsınmamalıdır. (Köksal,2008,ss.59-60)

Ahiliğin Anadolu'da gelişimi konusunda bilim adamları arasında görüş farklılıkları vardır. Fuat Köprülü, Fütüvvet kaynaklık eden dini hareketlerin esas itibarıyla Batınilikten çıktığını ifade etmektedir. Daha sonra XIII. Yüzyılda Ahilik adı altında çok önemli ve çok yaygın bir mesleki tasavvufi bekarlar zümresi bulunduğunu, bunların Osmanlılar zamanında çok önemli işlev üstlendiğini belirtmektedir. Köprülü, Ahilerin İslam aleminin her tarafında göze çarpan esnaf teşkilatına bağlı bulunduklarını bildirmektedir.

Bazı bilim adamları ise, Ahiliğin doğrudan Türk kaynaklı bir kurum olduğu görüşündedirler. Bunlar arasında en dikkat çeken Neşet Çağatay'ın Ahiliğin Fütüvvetten ayrı ve Türklere özgü bir kurum olduğu tezi önemli derecede kabul görmüştür.

Ahiliğin kaynağının Orta Asya'ya kadar gittiğini söyleyen Çağatay, tezini Rus bilim adamının yazdıklarına dayanak göstermektedir. Özellikle Orta Asya'daki ve Türkistan'daki Eski Türk belgelerini inceleyen başta W.Barthold gibi Rus bilginlerin yazdıklarına göre Türkler, İslam öncesi dönemlerden beri sanat, ticaret ve başka meslek alanlarında büyük gelişmeler göstermişlerdir. Barthold'un "Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler" adıyla Türkçe olarak yayınlanan eserinde, bu gün tüm ülkelerde kullanılan çek, ilk defa Orta Asyalı Türkler tarafından kullanıldığı yazılmaktadır. (Çağatay,Tarihsiz,s.6)

Çağatay Avrupalı yazarların iddia ettiği Ahiliğin temellerinin Arap, İran ve Avrupalılara dayandığı görüşünü şiddetle reddetmekte ve Ahiliğin bir Türk kurumu olduğunun en büyük delili olarak İbn-i Battuta Seyahatnâmesi'ni göstermektedir. (Köksal,a.g.e,s.61)

I.3. Ahilik Teşkilatının İlkeleri

Ahi Birliklerinin kurdukları zaviyeler aynı zamanda gençlerin eğitim gördüğü okul, misafirlerin konuk evi, sazlı sözlü toplantıların yapıldığı yerler olarak topluma hizmet yeri olmuştur. Aynı sanat dalında faaliyet gösteren esnaf birlikleri kendi meslek kurallarını tespit ederek tüm esnaf, sanatkar ve ticaret erbaplarına kabul ettirmişlerdir. Bu kurallar aynı zamanda Ahilik Teşkilatının ilkelerini de oluşturmaktadır. Bu ilkeler ve kurallar yalnız Ahi Sanat Birliklerini değil aynı zamanda toplumun her kesiminde yaşayan insanı kucaklamıştır. Ahi Birliklerinin ve halkın kabul ettiği bu kurallar, binlerce yıldır süre gelen Eski Türk kültürü, İslamın ahlak kaideleri, İb-ni Sina, Farabînin akılcı felsefeleri, Hoca Ahmet Yesevî, Ahi Evran, Mevlana, Hacı Bektaş ve Yunus Emre'nin tasavvuf düşüncelerini bir potada eriterek yepyeni bir kardeşlik, misafirperverlik, yiğitlik, cömertlik, diğergamlık anlayışını esas alan ilkeleri ortaya çıkarmıştır. Bu ilkeler aklın, ahlakın, çalışma ve bilimin süzgecinden geçirilerek Ahilik İlkelerine dönüşmüştür. (Demir,1998,s.11) Bu ilkeler şöylece özetlenebilir;

- Ahilik halka dönük bir kurumdur. Kendi ticaret çıkarını diğer meslektaşlarından üstün tutmayan kişi mutluluğu halka hizmet etmekte bulur.
- Belli bir süre bir iş basamağında kalarak olgunlaştırılan yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisi kurmayı ve bu basamaklarda baba evlat ilişkisi gibi öğreticiye candan bağlanmak suretiyle sanatı, sağlam ahlaki ve mesleki temellere oturtmayı amaçlar.
- Esnaf ve sanatkârlıkta önemli bir sorun olan üretici, tüketici çıkar ilişkilerini, bir biriyle bir sürtüşmeye düşmeyecek şekilde ayarlar.
- İşe saygı ve çalışkanlık, yardımlaşma ve haksızlığın cezalandırılması da Ahilik kurumunun temel ilkeleri arasındadır.
(<http://www.kemeresnaf.org/ahilik-kulturu.30.08.2012>)

II. Ahilik Teşkilatının Ekonomik Yaşama Etkileri

Ahilik hem dünya hem de Ahiret hayatını düşünen bir anlayışa sahiptir. Ahilikte ekonomi bir araçtır ve bu aracın amaç haline getirilmesine izin verilmez. Muhtaç olmamak için çalışıp para kazanmak kutsaldır. Ancak servet biriktirmek için para kazanmak amaç haline gelirse, amaç olan ahlakî değerlerde araç haline dönüşür. Bu ise son derece ahlakî olmayan dünya görüşüne temel teşkil eder. (Ekinci,2011,s.11-12)

Ahilikte, fert işçi-işveren, üretici-tüketici, kadın-erkek, genç-yaşlı, zengin-fakir şeklinde kategorileştirilerek bir biriyle mücadeleye zorlanmaz. Böylece toplumda iç huzur ve barışın sağlanmasına çalışılır. Bu ortamın sağlanmasında esas olan uzlaşmadan çok diyalogdur.

II. 1 Ahiliğin İktisadi Kalınmadaki Rolü

Selçuklu Devleti döneminde de, Osmanlılar zamanında da Ahilik Teşkilatı ekonomik kalkınmada önemli roller üstlenmiştir. 14. Yüzyılda Anadolu'nun dünya ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı büyük bir ticari faaliyete sahne olduğu, Anadolu'dan diğer bölgelere ihracat yapıldığı İbn-i Batuta'nın eserlerinde görülmektedir.(Şeker,1993,s.62)

Özellikle 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlılar Avrupa karşısında dış ticaret açısında daha avantajlı bir duruma geçmiştir. Ülkede ihracat ithalattan daha fazla, yani o dönemde dış ticaret fazlası verilmektedir. Ülkede üretilen her türlü mamul ihtiyacı karşılayacak kapasitede idi. İpekli dokuma, deri işleri, dikiş iğneleri gibi mallar dış piyasalarda aranılan mallar arasındadır. Bazı kaynaklarda Avrupalı ülkelerin Türkiye'den mali ve askeri yardım istediği belirtilmektedir. Özellikle İtalya'nın buğday ihtiyacını Türklerden karşılaması, İngilizlerin yün boyama tekniğini öğrenmek için casuslar göndermesi Osmanlı Devleti'nin iktisadi açıdan Avrupa'dan ileri olduğunun göstergesidir.(Demir, 1998, s.13)

II.2. Ahiliğin Ekonomik Yaşantıyı Düzenlemedeki Rolü

Ahilik Teşkilatı zamanla o kadar itibarlı duruma gelmiştir ki, bu kurum yüz yıllar süresince bütün esnaf, sanatkar ve meslek erbabına yön vermiş, çalışmalarını düzenlemiştir. Türk esnaf, sanatkar ve meslek sahipleri Ahi Babalardan ya da onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve izin belgeleri ile iş görür duruma gelmişlerdir. Böylece her şehir ve kasabadaki esnaf ve sanatkar grupları için çarşılar, arastalar, uzun çarşılar, kapalı çarşılar kurulmuş, her türlü iş bu esnaf birliklerince görülmeye başlanmıştır. Ayrıca bu esnafların meslek ve sanatları için gerekli hammadde alım, satım, onların işlenmesi, işlendikten sonra alınıp satılması, kanunnâmeler, tüzükler ve narh ayarlamaları ile kontrol edilmeye başlanmıştır. (Say,Tarihsiz,s.13)

Ahiliğin günümüzde uygulanan teorilerinden çok farklı bir ekonomi anlayışı vardır. Ahilikte insan için ekonomi anlayışı benimsenmiş iken, bugün insan üretim faktörlerinden emeği oluşturmaktadır.

Ahilerin mal ve servet hakkındaki düşünceleri, onların ekonomi düşüncelerine de yansımıştır. Bunun için insanın emeği ile geçine bilmesi için bir sanatının olması arzu edilir. İşsizlik batılı sayılmış ve kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Ahilere göre çalışmak ibadettir. Çalışma yerleri olan iş yerleri ise ibadet hane olarak görülür. O zaman bu yerlere ibadet hanelere gösterilen titizlik ve saygı gösterilmelidir. Helalinden kazanılmalı helal yere harcanmalıdır. Servet biriktirme peşinde koşulmamalıdır.(Ekinci,2011,s.12-15)

Ahi Birlikleri genel felsefelerine uygun olarak iş hayatının düzenlenmesinde toplumu bir bütün olarak ele alıp, bütün sosyal grupların menfaatlerini düşün-

müşlerdir. Çatışmacılığı reddederek, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulmasını gaye edinen Ahi Birliklerinin bu özelliği, sosyal huzuru sağlama açısından, insanlığa ışık tutacak temel motifler taşımaktadır.

Bu teşkilat üretim ile tüketim arasında denge kurarak, üretici ile tüketici arasındaki ilişkilerin sosyal huzuru bozmayacak şekilde gelişmesinin devamına çalışmışlardır. Örneğin zaman zaman üretim sınırlaması yapılarak fiyatların düşmesi engellenmiş, emeğin değeri korunmak istenmiştir. Aynı zamanda geliştirilen narh sistemi ve standartlaşma ile de tüketicilerin korunması sağlanmıştır.

Ahi Birlikleri getirdiği ilkelerle üreticilere mal üretiminde belirli kaliteyi yakalama ve belirli üretim tekniğini uygulamakla zorunlu tutmuştur. Bir malı üretip sattığında alıcısı bunu ne kadar süre kullanacağını bilmekte adeta garanti süresi verilmektedir. Eğer alınan mal garanti süresinden önce bozulur ise parası iade edilmektedir. Hileli mal satma ya da yüksek fiyatla aşırı kar hırsına kapılan esnaf derhal cezalandırılmaktadır. Satıldığı süte su katanlar kuyuya basılmakta, bozuk kantar kullananlar ibreti alem için çarşı pazar dolaştırılıp ifşa edilmektedir. Kısacası Ahilik Teşkilatı esnafta her şeyden önce doğruluk ve dürüstlük aramaktadır.

Ahi Üretim Birliklerinde yerli malı üretimine ve tüketimine önem verilerek ülke kaynakları tam verimle çalıştırılmış güçlü ve bağımsız bir ülke ekonomisi oluşturulmuştur. (www.ahilik.net.27.08.2012)

Ahi Birliklerinde iş bölümüne büyük önem verilmiştir. Bu iş bölümü sayesinde uzmanlaşma ve kalite yakalanmış, aynı zamanda emeğin veriminin en yükseğe çıkarılması hedeflenmiştir. İş bölümü ekonomik olduğu kadar bir ahlak problemi olarak da ele alınmıştır. Sık iş değiştirmek ruh yapısının bozukluğu olarak görülmüş, Ahilerin bir işte sebat etmeleri sağlanmıştır. Bu yüzden insanlar tek işe konsantre olduklarından, bütün enerji ve düşüncelerini aynı işte yoğunlaştırmış ve bugün hayran olduğumuz şaheserlerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. (Ekinci,2011,s.12-15)

Ahi Birlikleri sosyal dayanışmaya büyük önem vermişlerdir. Ahiler kendilerine uyanlara sosyal dayanışma ruhunu kazandırmak için bunları müesseselerine bağlamışlardır. Avrupalılardan farklı olarak, daha fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine karşılıklı yardım ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalınmıştır. Yardımlaşma o kadar ileri götürülmüştür ki, Ahinin kazancının geçiminden fazlalık kısmını fakirlere ve kimsesizlere dağıtımaları ahlak kuralı haline getirilmiştir. Ahiler aralarındaki yardımlaşmayı ve dayanışmayı yardımlaşma sandıkları kurarak sağlamışlardır. (Erken,2008,70-71)

II.2.1 Orta Sandıkları ve Ekonomik Önemi

Ahi Birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği Orta Sandıklarında görülür. Her Ahi Birliğinin bir orta sandığı vardır. Sandığın gelir ve giderleri belirli bir kontrole tutulup, Sandık Birlik Yönetim Kuruluna bağlı ayrı bir şube olarak faaliyet göstermektedir. Ahilik Teşkilatı bu yardım sandığı vasıtasıyla üyelerine sosyal güvenlik sağlar, onları tefecilerden koruyarak, hammadde temin etmektedir. Ahi Birliklerinin hazinesi olarak kabul edilen orta sandığında Altı kese (torba) bulunurdu. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:(Ekinci,1989,s.25)

- Atlas Kese: Sandığa ait her türlü yazışma evrakı,
- Yeşil Kese: Esnafa ait mülklerin tapu senetleri,
- Örmek Kese: Sandığın nakit paraları,
- Kırmızı Kese: Nemaya, işlemeye verilen paraların senetleri,
- Ak Kese: Her türlü gidere ait senetler, geçmiş yıllara ait hesap belgeleri,
- Kara Kese: Vadesinde tahsil edilememiş alacaklara ait senetler bulunmaktadır.

Orta sandığın gelirleri de şu şekilde sayılabilir;(Demir,1989,s.31-32)

- Üyelerin aidatları,
- Ahilikte yükselmede iş yerinin verdiği terfi harçları,
- Teşkilata ait mülklerin gelirleri,
- Askere alınan kalfa veya ustanın eşine ve çocuklarına birlikçe toplanan paralar,
- Diğer bağışlar vb.

Orta Sandıklarında toplanan sermaye ihtiyacı olan esnafa aynı ya da nakdi yardım olarak dağıtılmaktadır. Bu sandıktan aldığı paralarla hammadde ihtiyacını temin eden işyeri sahibi geri ödemeyi hemen yapabileceği gibi, hammadde mamul haline getirildikten sonra ya da satış yapıldıktan sonra geri ödeyebilmektedir, bugün ki gibi esnaf zor duruma düşürülmemektedir.

II.2.2 Ahiliğin Kooperatiflerin Kurulmasına Etkisi

Orta Sandıkları, ihtiva ettiği prensipler ve insanlığa tuttuğu ışık ve yol bakımından Kooperatifçilik ilkeleri ile büyük benzerlik göstermektedir. Ahilik, tarihi başlangıcı itibariyle Kooperatifçilikten öncedir. Avrupa'da modern Kooperatifçilik 1844 yılında İngiltere'de ortaya çıkmış ve dünyaya yayılmıştır. İngiltere'de Kooperatifçiliği kuranlardan birisi Kooperatiflerini kurmadan önce Anadolu da gezdiği Ahilik Teşkilatı'nı incelediği ve bunu da İngiltere'ye dönüşünde bir rapor haline getirdiği yine İngiliz bilim adamları tarafından savunulmaktadır.(Soykut,1980,s.58-59)

II.2.3 Ahiliğin Sendikalaşmaya Etkisi

Sendikacılığın ilk temellerinin Ahi Birliklerinde olduğunu savunan görüşler mevcuttur.(Gülvehapoğlu,1991,302) Ahiliğin sendikacılığın gelişmesine olan

etkilerinin en önemli göstergelerinden birisine, Almanya'da rastlanmaktadır. Alman Sendikacılığının kurulmasında önemli rol oynayan bilim adamı Franz Taeschner bir sohbetinde Ahilikten önemli ölçüde yararlandığından bahsetmiştir. Taeschner, Türkiye'de uzun yıllar yaşamış, sık sık Kırşehir'e gelmiş ve Ahilik araştırmalarında bulunmuştur. Bu çalışmalar esnasında önemli yazma eserleri beraberinde götürürken, Sendikacılığın temelleri atılırken, Ahilik Teşkilatından önemli oranda esinlenmiştir. (Soykut, 1980, s.62)

II.2.4. Ahiliğin Standartların Gelişimine Etkisi

Türk Standartları Enstitüsü çağını getirdiği zorunluluk sonucu ortaya çıkan bir kurumdur. Amacı hem üreticileri hem de tüketicileri korumak olan bu kurumun oluşturulmasında Ahilik Teşkilatının etkileri çok fazladır. Dünyada standartları tespit edip uygulayan ilk ülke Osmanlılardır. II. Beyazıt zamanında çıkarılan Bursa Belediye Yasası çok önemli bir belgedir. (Hamitoğulları, 1986, s.126)

Üretilen mallarda belirli bir kaliteyi tutturma ve tüketicileri korumak amacıyla kurulan TSE, Ahilik Teşkilatında benzer uygulamalardan feyiz alınarak oluşturulmuştur. Ahilik Teşkilatında belirli kalitenin altında üretim yapan ve tüketiciyi mağdur eden esnaf önce uyarılmakta eğer bu durum devam eder ise teşhir edilmek sureti ile cezalandırılmaktaydı. Daha da ileri gittikleri takdirde ilgili birimce kapatılmakta hatta bazen esnafıktan ihraç edilmekteydiler. (Demir, 1993, s.14.)

II.3 Ahilik İlkeleri Uygulamalarının Önemi

Ahilik anlayışını meydana getiren ilkelerin uygulaması Anadolu Selçuklu Devletinin büyümesinde ve halkın refaha kavuşmasında çok etkili olmuştur. Bu ilkeler Ahilik Teşkilatının özünü teşkil etmektedir.

Böyle güzel ilkelerle var olmuş olan Ahilik kurumumuz Osmanlılar döneminde lonca, gedik kuruluşları olarak devam etmiş ancak geçen yüzyılın başlarında maalesef ortadan kalkmış; Cumhuriyetimizin kuruluşuyla birlikte Esnaf teşkilatlarımız yasal düzenlemelerle çalışmalarına devam etmiştir.

Ekonomik ve sosyal hayatın düzenlenmesinde Ahilik prensipleri çok önemli işlevler üstlenmiştir. Bu gün bu ilkelerin ve düzenlemelerin terk edilmesi ya da yeterince uygulanmaması neticesinde insani erdemlerden uzaklaşmıştır. Bu insani erdemlerin terk edilmesi ise toplumda zengin, orta ve fakir gibi kesimlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu ilkeleri terk eden esnaf ve ticaret erbabları aşırı ve hızlı mal biriktirme arzusu ile üretim maliyetlerini düşürüp daha çok kazanabilmek için iş gücünü çok ucuza çalıştırmakta hak edenin hakkını vermemektedir. Bu durum ise ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumda sosyal huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ahilik ilkelerinin uygulamaya yeniden geçirilmemesi toplum bağlarını zayıflatmış, rüşvet, suistimal ve hırsızlıkların yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Dayanışmacı toplum anlayışında yukarıda sayılan toplumsal hastalık ve huzursuzluklar olmaz. Çünkü, dayanışmacı toplum anlayışında, toplumu meydana getiren sosyal kesimlerin menfaatlerinin birbiri ile çatışmadığına inanılır. Sadece kesimler arasında değil, aynı kesim içinde bulunan fertler arasında da çatışmaya sebep olabilecek davranışlara izin verilmemektedir.

III. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Seçuklu Devleti döneminde de, Osmanlılar zamanında da Ahilik Teşkilatı ekonomik kalkınmada önemli roller üstlenmiştir.

Günümüzde, esnaf ve sanatkârların oluşturduğu kurumlar; Ahiliğin insana değer veren, dayanışmayı özendiren ve adaleti amaçlayan temel ilkelerinden yararlanmakta, insanlığın ortak erdemleri olan sevgi, bilgi, dostluk, adalet ve dayanışma gibi değerlere önem vermektedir. Ahilerin kurduğu esnaf ve sanatkâr birliklerinin koyduğu ana ilkeler, her ne kadar daha sonraları bu alanda hazırlanan yasaların ve tüzüklerin temelini oluşturmuş olsa da yerli değildir.

Ülke ekonomisinin temel taşı olan esnaf ve sanatkârlarımız yani küçük işletmelerimizin bu gün çok önemli sorunları mevcuttur. Bu sorunların aşılmasında Ahilik İlkelerinden yararlanmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Ahilik Teşkilatı; insani erdemlere ulaştıracak temel prensipleri ile sorunların halledilmesinde çok önemli rol oynayacaktır.

Ahilik ilkelerinin çok iyi irdelenip uygulamaya geçirilmesi modern hayatımıza yansıtılması bir zorunluluk arz etmektedir. Dünya ekonomisini etkisi altına alıp derinden etkileyen ve insanların işsiz, işletmelerin iflasına, ekonomilerin çökmesine sosyal ve ekonomik huzursuzlukların artmasına neden olan küresel krizlerin aşılmasında Ahilik anlayışının yol göstericiliğine ihtiyaç vardır. Artık kalite, tüketici hakları ve verimlilikten dem vururken, Ahilik Teşkilatından dersler çıkarılmalıdır.

Küresel krizlere neden olan faktörleri ortadan kaldırmada etkili olan insani ve toplumsal değerlerin yeniden hayata geçirilmesi, sosyal adaletin, yardımlaşmanın ve dürüstlüğün ön plana çıkarılması, Ahilik Teşkilatının çok iyi araştırılmasına bağlıdır. Aslında bugün Ahilik alanında önemli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların teoride kalmayıp uygulamaya geçirilmesi küresel krizleri atlatmada çok önemli rol oynayacaktır. Her ortamda belirtilen sanayi üniversite işbirliğinin bir an önce, sözde değil özde gerçekleşmesi gerekmektedir.

Ahiliğin genel öğretilerinden yeterince nasibini alamamış, gerekli ilişkiyi kuramamış hiçbir bilim dalı, hiçbir çalışma, hiçbir kazanç yeterli, yetenekli ve bereketli olamaz /olamamıştır.(Soykut,1980,63)

KAYNAKÇA

- Çağatay Neşet, *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?* Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, yayın No: 40, Tarihsiz, Ankara,
- Demir Galip, "Geçmişten Günümüze Ahilik ve Tüketici Koruma İlişkisi", *Standart Dergisi*, Şubat 1993,
- Demir Galip, *Türk Kültürü Ahilik*, Ahilik Araştırma ve Kültür Yayınları, Sayı:9, 1998
- Ekinci Yusuf, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, Milli Eğitim Basım Evi, 1989, Ankara,
- Ekinci Yusuf, *Ahilik*, Sistem Ofset yayıncılık, Ağustos,2011, Ankara,
- Erken Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 2008, Ankara;
- Gülvehapoğlu Adil, *Ahi Evran Veli ve Ahilik*, Mevlana Yayınları, 1991, Ankara,
- Hamitoğulları Beşir, "Ahiliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi" Türk Kültürü ve Ahilik,(XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, No:1, 1986, İstanbul,
- Köksal, M.FATİH, *Ahi Evran ve Ahilik*, 2008, Kırşehir,
- Öztürk Nurettin, "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisinde Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:7, 2002, Kütahya,
- Say Yağmur, *Türk ve İslam Geleneğinde Erdem ve Olgunluğun İfadesi, Ahilik ve Ahiler*, Tarihsiz, Eskişehir,
- Soykut Refik.H, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, 1980,Ankara,
- Şeker Mehmet, *İbn Batuta'ya Göre Anadolunun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı İle Ahilik*, Sistem Ofset yayıncılı, 1993, Ankara,
- www.kemeresnaf.org.Ahiliikkulturu. 29.08.2012
- www.ahilik.net. 27.08.2012
- www.bayrakyayincilik.com/ahilik. 27.08.2012
- www.hikayeler.net.ahilik. 17,05,2012-
- www.girisim.comu.edu.tr.ahilik.17.05.2012
- www.sbe.dumlupinar.edu.tr.17.05.2012
- www.yeniekse.com.ahiliikkulturu.17.05.2012

EVRENSEL İŞ HOLOGRAMININ TOPLUMDA DÜZGÜN YANSIMASINA AHİ EVREN'İN/EVRAN'IN HİZMETİ

Metanet AZİZKIZI ALİYEV
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Araştırmacı - Yazar

Giriş

Tasavvuf felsefesi bir sistem değil, içine heyarşi sistemler yığan bir bilgi bankası olduğu için, temel ilmleri de, içine almaktadır. Yani metafizik kanunların tasavvuf felsefesi kanunları olduğu belirlenmesi, Fizikanın ötesinde ve üzerinde olan bütün bilgilerin tasavvuf felsefesinin konusu olması, bu felsefenin temelinin kuantum fiziğine bağlandığını ve ondan da öteğe gittiğini göstermektedir. Metafizik kurallara bağlı Evren Anayasasında Evrenin var oluşu iki esas;

1. Hareketlilik (hız, ivme, yön)
2. Denge (itme-çekme)

kurallara bağlanması, insan ve toplumdaki insanlar arası münasibet sistemini de etkilemektedir. Bögle ki, insanın evrenin bir parçası olduğunu tasavvuf felsefesi de bütünüün bir parçası olarak ele aldığı için, evrensel kurallardan dışarıda kalması mümkün değildir.

Evren hareketliliğinin iç-dış değişmelerini oluşturan ve geliştiren “temas sonucu hız, ivme, yön oluşumu, mevcut olan her bir nesnede gizli ve ya aşkar şekilde bulunduğu için, bu yerdeyişimli hareket insan ve topluma da, yansımaktadır. Yerdeyişimli hareketin meydana getirdiği evrensel iş sonucu evren oluştuğu gibi, ferdler arası münasibet ve sosyal iş de, toplumun yaşamını sağlamaktadır.

Evren ve İnsanın Manevi ve Maddi Yönünün Holografik Piramitlerle Biçimlenmesi

Tasavvuf, denge ve hareketi içine alan “Tanrı, evren, insan” üçgen sistemi öğrenen ilm olduğu için, mutasavvıfların da öğrendiği ve öğrettiği bu hareketliliği ve dengeyi sağlayan batini sıklardan başka bir şey değildir. Evrenin hareketinin oluşturduğu denge evrensel ahlak sistemini ortaya çıkardığı için, evrenin küçük modeli olan insanın da hareketi Ahlak kuralları ile sınırlandırılmaktadır. Mutasavvıfların topluma aktardığı bilgi de toplum ahlakının evren ahlakına uyum sağlaması içindir ve bu denge insan yaşamına rahatlık getirdiği kadar, evren hareketliliğini de düzene sokmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin İnsan ve Ahlak Piramitleri

“İnsanın Evrensel Ahlak ve Denge Modeli”¹ ilk olarak Anadolu'da Hacı Bektaş Veli ve Ahi Evran tarafından ilkelerle verilmiştir. İnsanın ahlak modelinin, insanın bioloji varlık modeli ile denge oluşturmaya, Hacı Bektaş Ve-

¹ Aliyeva, Metanet Azizgizi. ”İKTİSAT VE TİCARADA EVRENSEL DENGE KURALI”. T.C. Harran Üniversitesi Rektörlüğü, T.C. Şanlıurfa Belediyesi ve Motif Vakfı işbirliğinde düzenlenecek “HALK KÜLTÜRÜNDE İKTİSAT VE TİCARET ULUSLARARASI SEMPOZYUMU” 27-28-29 Nisan 2012 Şanlıurfa. (sunum)

li'nin izahında bulunduğu “ateş, rüzgar, çamur” gibi üçgen sistemden oluşan ve Tanrı ile birleşimi de bircins Piramit (*tetraeder- Tetrahedron*) sistem olan İnsan Modeli ile aynılık oluşturmaktadır. Bu sistemde manevi hal ve hareketi dengeleyen Ahlak modeli ile biyoloji maddi varlık modeli bir terazinin iki eşit tarafı kadar eyniyet taşımaktadır. İnsanın evren sisteminin küçüldülmüş bir modeli gibi değer kazanması ise bu modellerin aynı modelin yansıması olmasına işaret ediyor. Yani evrenin manevi halı ile maddi halı da, iki eşit piramit olarak kendini gösterir. İnsanın manevi halini maddi haline uyduran sistem ise davranışı biçimlendiren ve hareketi yönlendiren Ahlak sistemidir ki, bu sistem maddi beden hareketliliğinin aynısını ifade etmelidir ki, insan Tanrısal kurallara uysun ve Tanrıya kavuşum yolu açılsın. Yani, evren ahlakı ile insan ahlakı denge oluştursun.

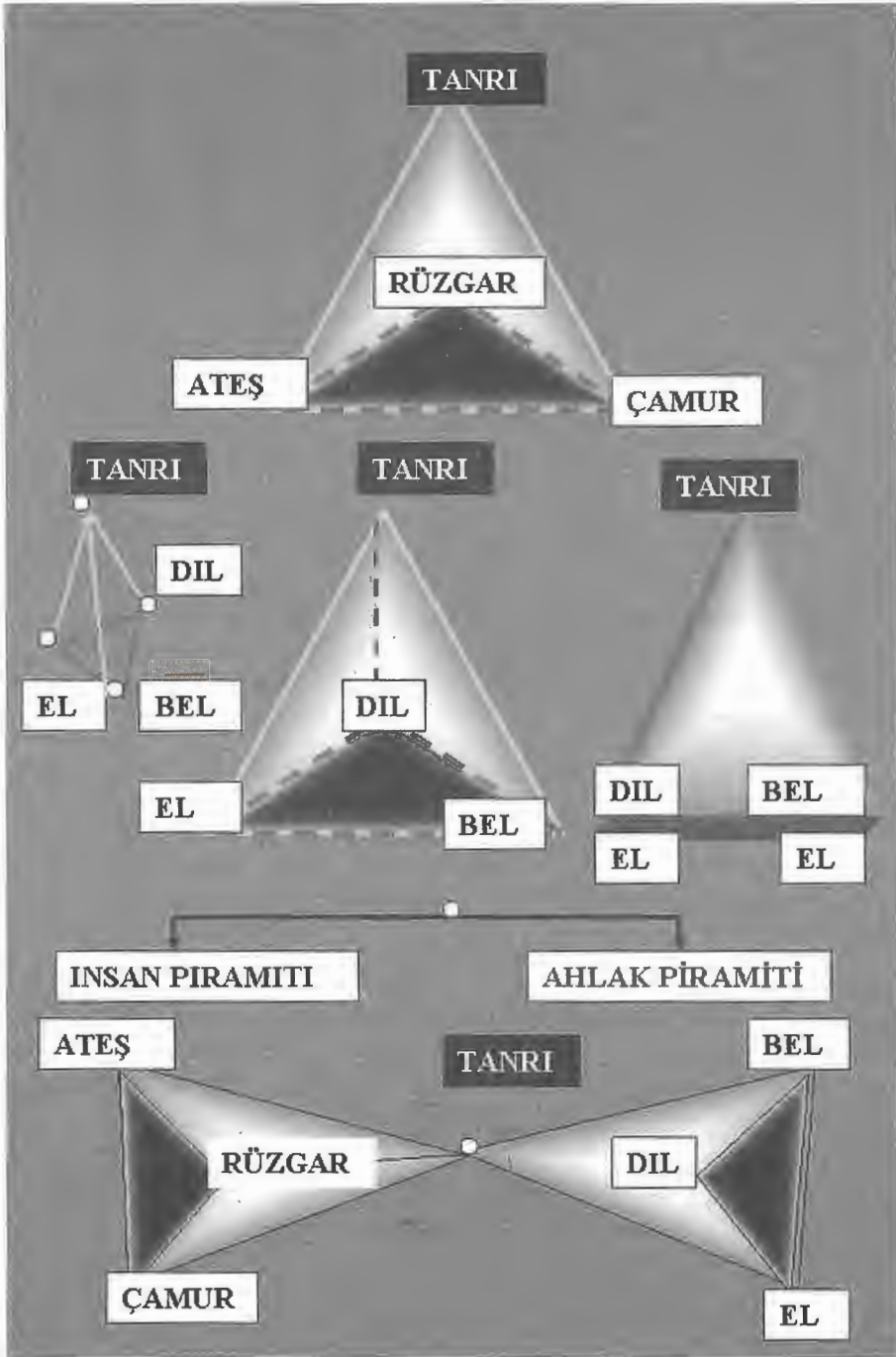
“İnsanın biyoloji varlığının denge ve ahlak modeli “*El, Dil, Bel*” üçgen sistemin Tanrı ile bütünleşerek “El, Dil, Bel, Tanrı” –bircins Piramit (Tetrahedron) model oluşturmaları, hareket sistemindeki sosyal varlık Denge ve Ahlak Modeli ise bütünlükte “El, El, Dil, Bel, Tanrı” sistemi ile tabanı bir üçgen ve bu üçgenin yansımasından oluşan dörtgen Piramit model olarak değerlendirilmiştir.”²

İnsanın ahlakının evrensel ahlaka uymasının temel formülü ise Hacı Bektaş Veli sistemleştirdiği ve model olarak gösterdiği ilkelerden oluşan emrdir. Yani insan, evrensel dengeyi korumak için “Eline, Diline, Beline Sahip Ol!” emrine tabi olma zorundadır.

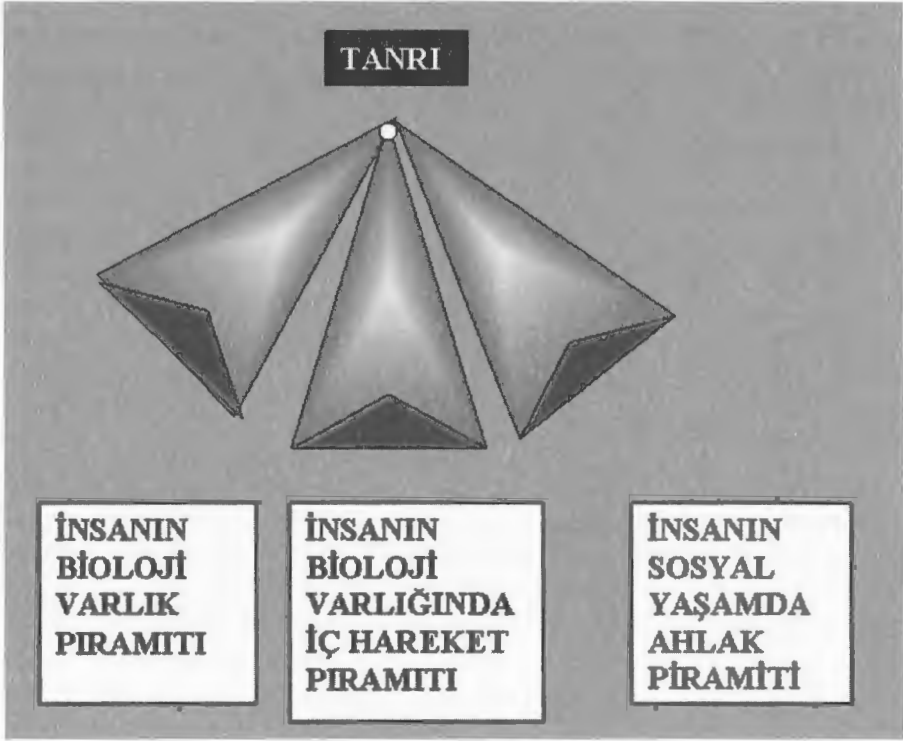
Bir insanın davranış ve ya hareket sistemi bir üçgenden oluşan bircins piramit içinde, yani kapalı bir sistem içinde mevcut olursa ve haman sistemin aynısı evren hareket yolunu içine alsaydı bu, insanın hareket sistemi evren hareket sisteminin holografik bir yansımasıdır anlamına gelir. Bu yansımanın gölge özelliği taşıyor olması onun uzak ve yakın olurken büyük ve küçülmesinden gözüküyor.

Böylece insanın içindeki hareket evrenin hareketinin devamı olduğu kadar, faili muhtar (özerk) olan insanın da hareketi evrenin hareketinin devamı sayılmaktadır. Lakin her zaman değil, ahlak ilkesi olan “Eline, Diline, Beline Sahip Ol!” emrine tabi olduğu zaman evrensel denge bu devamlılığı sağlamaktadır.

² Aynı sunum

Resim 1. Hacı Bektaş Veli'nin İnsan ve Ahlak Modeli Olan Piramitler

Resim 2. İnsanın Denge Piramitleri

Yunus Emre Şiirlerinde Evren Piramitleri

Evrenin maddi ve insanın biyoloji modellerine kalınca bunlar da hareketin sonucu ortaya çıktığı için küçük piramitlerden oluşan makro evrenin mikro görünümü olan insan da, aynı modellenmekle piramit oluşturmaktadır. Yunus Emre şiirlerinden alınan³ “*Bilgi-Hikmet- İlm, İrade- Kudret ve Keramet-Hareket*” üçgeninin oluşturduğu noktanın(*Mutlak Vahit*), bu üçgenle birlikte bir piramit yapılandığı izahında bulunmuştuk. -*Hikmet- İlm, İrade- Kudret ve Keramet-Hareket*” üçgeni bu noktanın içinde bulunmakla bir arada çevresinde de, bulunarak bir küre oluşturmaktadır. Bu üçgen Pisagorun “Kutsal Tetraktis”i gibi eşit dört üçgene bölünme özelliğine maliktir, çünkü bir nesneden (Bilgiden) ayrılması denge sistemine bağlıdır. Bu ise bir noktada bir açık piramitin olduğu anlamına gelmektedir. İçinde açık piramit olan nokta ise çevresi ile bir kapalı piramit oluşturur ki, onun da çevresinde bir daire ve ya küre yapılacaktır. Buradan öyle sonuç alınır ki, ilk sıfır hacimli noktanın içinde bir açık, dışında ise bir kapalı piramit oluşmaktadır.

³ Aliyeva M.A., (2009). Yunus Emre Şiirlerinde Evrensel Model Çizimi. I Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildiri Kitabı (08-10 ekim 2008), Aksaray, s. 33-39

Resim 3. Mutlak Nokta (Vahit) Öte “Hiç”lik Aleminde Var Olan Üçgen:

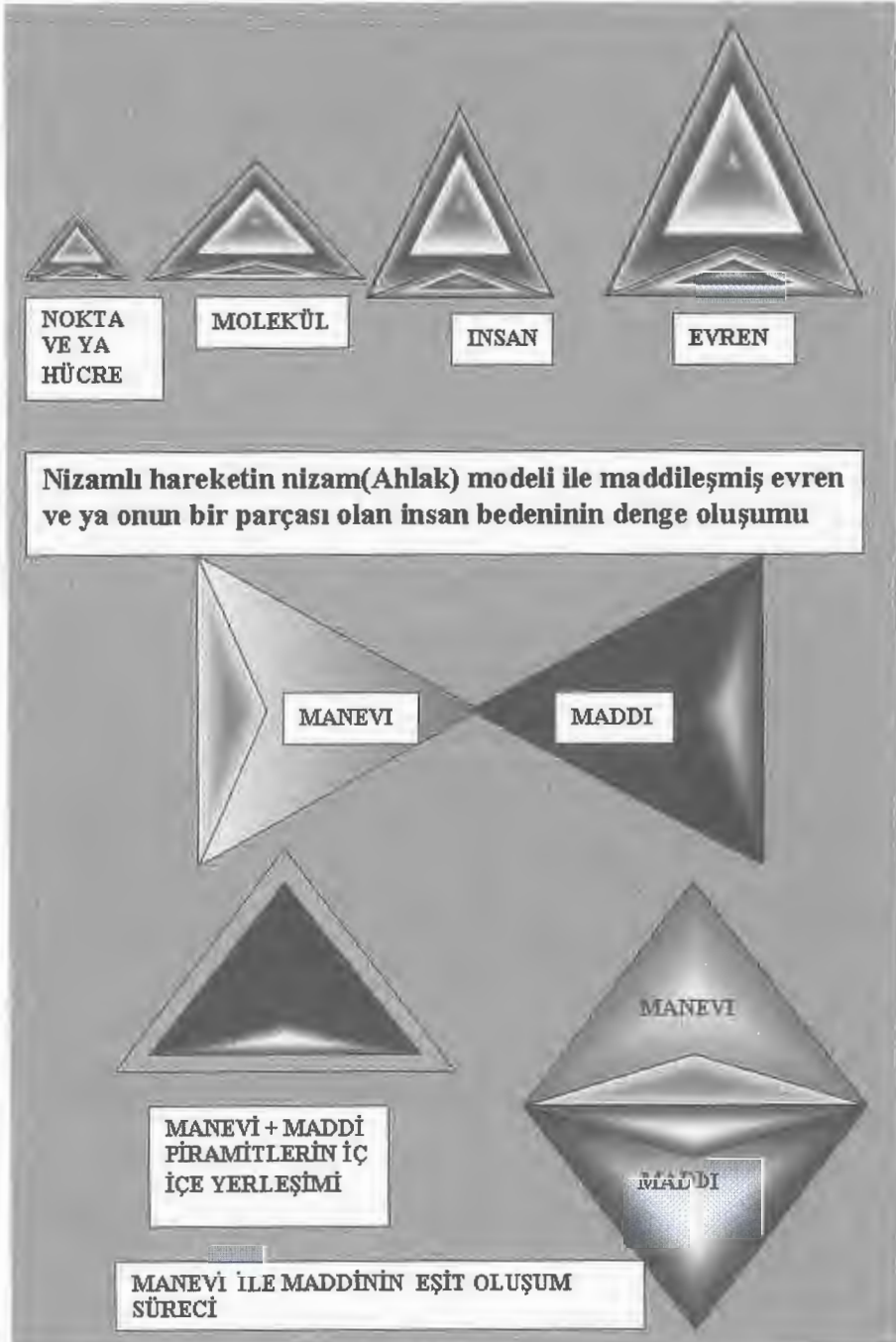
**Mutlak Bilgi, Mutlak İrade İrade -Mutlak Kudret ve Keramet
(Hareketlilik)**

Resim 4. Üç Nesnenin Oluşturduğu Bir Cins Piramit

En küçük piramit bir kürenin, yani “0” hacimli noktanın içinde bulunandırsa, evren ise noktalardan oluşmuşsa, demekki evren bir dev piramit olarak küçük piramitler bütünü olacaktır. Yani evrenin hareket düzenini koruyan piramit sistem, aynı zamanda her noktada kendini gösterecektir. Bu ise evrenin unsurlarını ifade eden modeli ile hareket sistemine ait modelin bir denge oluşturduğunu, biri olmadan o birinin olmasının mümkünsüzlüğünü ortaya koyur. Yani evren yapılanma unsurlarının oluşturduğu model ile hareketin gelişini sağlayan düzenin modeli aynılık oluşturmaktadır.

Bu aynı ile insanda da öyledir. İnsanın iç yapısındaki hareketin de bir düzeni vardır ve bu düzen ile maddi beden arasında bir denge vardır. Bu denge bozulunca, iç hareketlilikteki denge bozular, beden hastalanır ve sonda vucut öler. Demek ki vücudun ölümsüzlüğü dengeye bağlıdır. İç hareketdeki düzen(nizamlılık) ise sosyal hayatta bireyin hareket ve davranış düzenine (nizamlılığına) bağlıdır. Bu ise Ahlak ilkeleri ile tenzimlenmektedir. Bireyin dış(sosyal) hareketliliği bedeninin iç hareketliliği ile denge oluşturmaktadır. Evrenin bir parçası olan insan bedeni hücrelerden, hücreler de en küçük noktalardan oluşmuştur. Bu noktaların her birinde bir piramit, bu piramitlerin iç içe yığını ise bügük piramiti oluşturmaktadır. Bu ise aynı modelin holografik yansımını ifade etmektedir. Bu sebepten de insana evrenin iç yansıması olan hologramlardan biri olarak baka biliriz.

Bu yansımayı sıralarsak; nokta, hücre, molekül,... diğer varlıklar, insan,... evren gibi piramitlerin iç içe yığıldığını göreriz. Bu piramitler tek değil her biri denge sağladığı ikizi ile bulunmaktadır ki, bu da unsur ve hareketlilik sistemlerinin dengesini ifade ediyor. Burdan aldığımız sonuç ise evrenin var oluşunu sağlayan evrenle varlıklar arasındaki denge olduğu kadar, evren hareketi ile varlıkların hareketlilik nizamı-düzeni ve insandaki edeb - ahlaktır. Bu sebepten bireyin hareketi, toplum içi ve toplumlararası münasebetde ahlaklı davranışın biçimlenmesi için çok vacipdir.

Resim 5. 1. Evrensel Düzenli-Nizamlı Hareketle Ahlaklı Hareketin Denge Oluşumu

2. Maddi ile Manevinin Denge Oluşumu

Yunus Emre şiirlerini kaynak alan Tasavvuf Evren Modelimiz⁴ de bu denge sistemi ile yapılarak, aynı bizim yukarıda izahında bulunduğumuz manevi ile maddinin bütünleşmesi sistemini içinde tutmaktadır. İki büyük üçgen ve ya bircins piramit olarak görünen evren, manevi ve maddini bütünleştiren iki üçgen ve ya bu iki üçgenden oluşan iki bircins piramitin bütünlükte dörtgen tabanlı piramit olarak görünen bir büyük piramitten oluşacaktır. Görüldüğü gibi bu figürler eşit ve biri o birinin yansıması olarak görünmektedir.

Resim 6. Yunus Emre Şiirlerinden Alınan Taravvuf Evren Modelimiz⁵

Toplum içinde ferdlerarası munasibet ve toplumlararası munasibetde oluşan Ahlak modeli de ferdin Ahlak Modelinin yoğunlaşmış biçimi olarak ortaya çıkacaktır. Yani her toplumun ferd olarak bioloji ve ahlak piramiti bir birinin içine yerleşik durumda olarak kendini gösterecektir. Bu ise her milletin varlığını ifade eden Bioloji Modelinin ve Ahlak Modelinin iç içe mevcudluğundan söz etmektedir.

Ahi Evren İlkelerinden Oluşan Piramitler

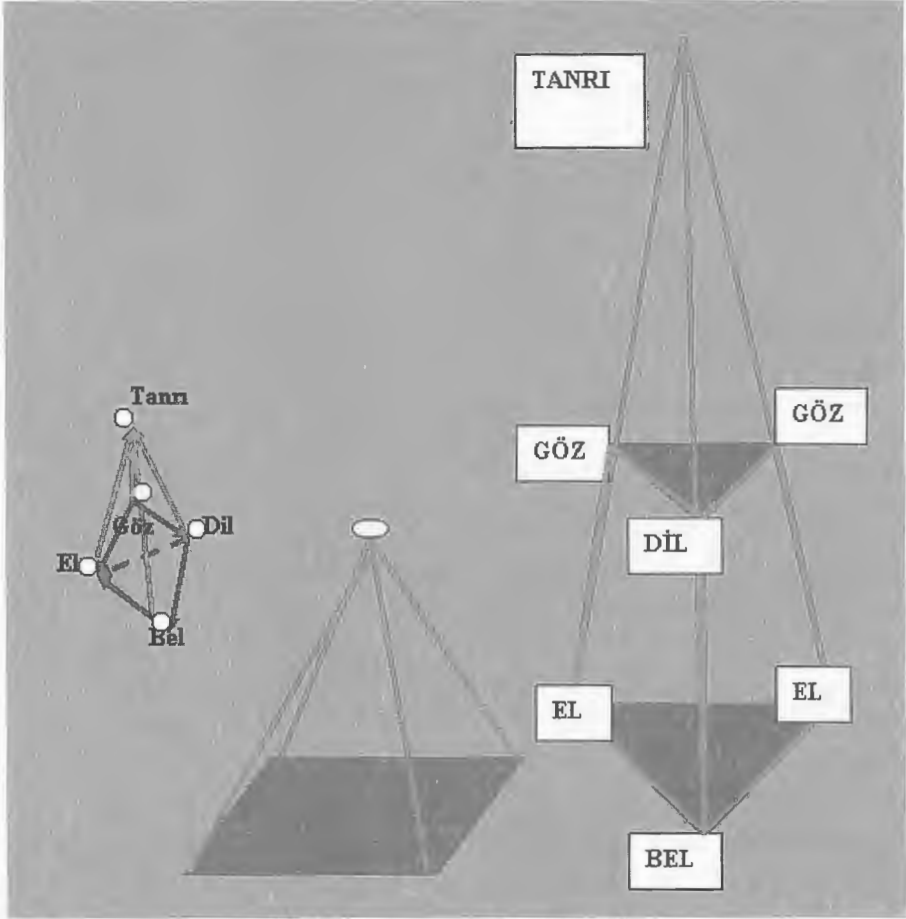
Ahi Evran, ferdin bioloji varlık piramidini ve buna uykun olan hareketin Ahlak modelini iç unsurları ile maddi ve manevi yönleri ayırarak vermiştir. “El, Göz, Dil, Bel” dörtgen sistemin Tanrı ile birleşimi olan dörtgen tabanlı piramit, aslında iki bircins piramitin bütünleşmesinden oluşmuştur ki, bu insanın dörtgen piramit olduğunu ifade etmektedir. Evrenin manevi ile maddiliği bir arada tutan dörtgen tabanlı piramit modeli gibi, varlıklar (özellikle insan) da maddi ve manevi birleştiren canlı olarak dörtgen tabanlı piramit olarak görünmektedir. Bu bütünleşme evren gibi bütün varlıkların kutuplaşmasına işaret ediyor ki, insan da, bur “in-yan” (*yin-yang*) negatif ve pozitif enerjili kutuplaşmayı ifade etmektedir. Biri kadın, diğeri erkek enerjisi olmakla ikiye ayrılan bu sistem, Ahi Evren tarafından ilkelerde modellenmiştir. Bu sistem de, bir tarafın gerçek, diğeri yansıma olması ele alınsa iki üçgenin ve ya bir cins (üçgen) piramitin bir birini yansıması olduğu da ortaya çıkar. İnsanın iki maddi ve manevi alemi vücudunda taşıması onu bedensel olarak iki iç içe piramit olarak biçimlendiğini de kabul edersek, her iki (maddi ve manevi) alemin iç içe iki piramitin bütünü olduğunu görürüz.

⁴ Bak. Aliyeva, M. A., (2009). Yunus Emre Şiirlerinde Evrensel Model Çizimi.

⁵ Metanet Azizgizi Aliyevanın çizdiği Tasavvuf Evren Modeli

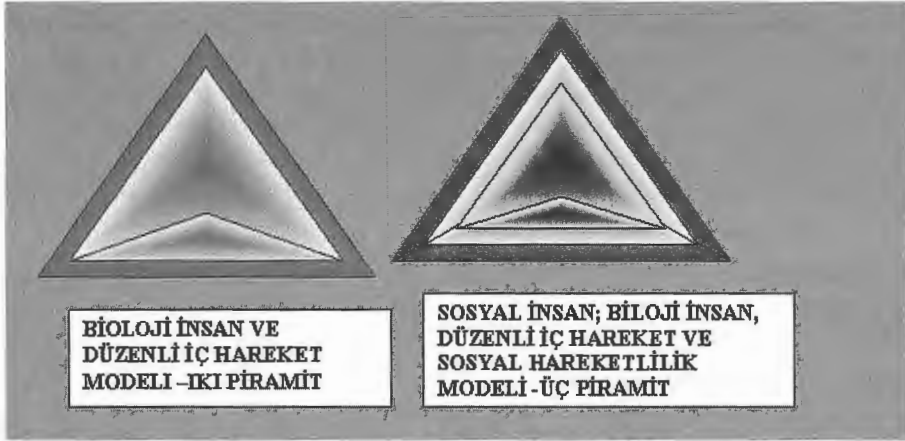

Ferd gibi toplumda da bu süreç devam etmektedir. Toplumdaki bireylerin hareketi ve ferdler arası munasibet olarak hareketin düzeni, yani Ahlaklı davranışı da iç içe iki piramit oluşturacaktır. Yine bu piramitlerden biri düşünce ve sözü, diğeri emeli ifade ederek sonucta maddiye hizmetde bulunarak manevi ve maddi olarak ikiye ayrılmaktadır. Yani bir sosyal insan modeli, bioloji modelinden bir piramitle farklı olacaktır. Sosyal hareketli insan iç içe üç dörtgen tabanlı, altı bir cins (üçgen) piramitten oluşacaktır.

Resim 7. Ahi Evren İlkelerinin Piramit Görünümü⁶

⁶ Aliyeva, Metanet Azizgizi. "İKTİSAT VE TİCARADA EVRENSEL DENGE KURALI".

Resim 8. Biolojik İnsanın iki Piramitli, Sosyal İnsanın Üç Piramitli Hologramları

Evrendeki hareketliliğin düzeninin piramit biçimi, onun her noktasının yerinde sapmadan oluşumuna hizmetde bulunmuş, bölgece evrendeki hareket nizamlılık-düzenlilik piramiti içinde yapılandırdığı unsurlar bir zahmetli işin sonucu ortaya çıkmıştır.

Evren ve onun bir parçası olan insanın iç hareketliliğinin ve doğadaki dış hareketliliğinin düzenle ve ahlakla oluşturduğu piramitler bir birinin benzeri ve ya yansımalarıdır, bireyin ve ya ferdlerden oluşan toplumun doğadaki işi, evrensel işin devamı olacak. İnsan ve toplumdaki işin evrensel iş hologramının olduğu gibi yansıtması için ise ahlak sistemine uyan denge oluşmalıdır. Bu ise her zaman oluşmuyor, çünkü insanın yaratılış sisteminde ona kendi düşünceleri ile hareket etme fırsatı da verilmiştir. Mehz bu fırsat bireyin ve toplumdaki ferdlerin işinin evrensel işin devamı olmasının tam oluşumunu sağlamayı engellemektedir.

Mutasavvıfların en büyük görevi ise bu hologramların aynısının oluşturulmasına hizmet etmektir ki, bunun için ise ahlak sistemini berpa etmek için toplumu bilgilendirmek gerekir. Ahi Evran iktisat ve ticarada bu dengenin daha fazla bozulduğunu anlayarak esnaf ve sanatkarları eğitimi yapmaya çalışmıştır.⁷

Sosyal İş Evrensel İşin Devamı Gibi

Evrensel İş evrenin yapılanma sürecinde görülen iştir. Tasavvuf da geçmiş, şimdi, gelecek kavramı bir araya toparlandığı gibi, evren hareketliliği de kesilmez sayılmaktadır. "Ol" emri her an holografik yapılanmasını devam ettirmektedir.

⁷ Aliyeva, Metanet Azizgizi. "İKTİSAT VE TİCARADA EVRENSEL DENGİ KURALI". T.C. Harran Üniversitesi Rektörlüğü, T.C. Şanlıurfa Belediyesi ve Motif Vakfı işbirliğinde düzenlenecek "HALK KÜLTÜRÜNDE İKTİSAT VE TİCARET ULUSLARARASI SEMPOZYUMU" 27-28-29 Nisan 2012 Şanlıurfa

Fizikanın Mekanika kanunlarında İş, cisime uygulanan kuvvetle, cisime aldırılan yolun çarpımı olarak ele alınmıştır (1 youle= 1 newton.metr). Yani yerdeğişimli hareket çok önemli sayılmaktadır. Evren yapılanması bir noktadan başlanarak alemleri sergilediyse, demek ki, en büyük iş evrensel İş olarak görüldü ve görülmektedir. Bu Tanrısal ve sonu bitmeğen bir iş olarak her an yapılmaktadır. Tanrı yarattığının evrensel iş sonucu ortaya çıkışı, İş kavramının yalnız mekanik değil, kuantum fiziğine ve ruhsal aleme de, ait olduğu ortaya çıkmaktadır.

İş kuvvetten doğan yerdeğişimle, oluşarsa, İşin yapılması için yerdeğişimli hareket enerji harcladığı gibi, enerji de yaratmaktadır. Kuvvet uygulananak iş yapıldığında cisim enerji kazandığından işle enerjinin birimleri aynıdır, yani "joule" dir.

Cisimlerin hareket halinde olmadıkları zaman sahip oldukları enerji potensiel, hareketinden dolayı sahip olduğu enerjiye kinetik enerji deyilir. Cisimi yerden daha yüksek noktaya kaldırdığımızda yer çekimine karşın iş gördüğü için, yapılan işin cisimde oluşturduğu enerji onun yeniden iş yapa bilme durumuna getirir.

$$Ep(joule)=m.g.h$$

m-kitle,

g- yer çekimi

h- cismin yerden hündürlüğü

Cisim Yer yüzünde Yer çekimine bağlıdır ve yerini değişmesi ile de yer çekiminin etkisini görmektedir. Farklı kitleleri olan cisimlerin kinetik enerjileri de farklıdır.

Bir cismin yukarıdan aşağıya atılması ile aşağıdan yukarıya atılmasında ilk enerjiler yerini değiştirmektedir. Yani yukarıdan atılan cismin potansiel enerjisi kinetiğe, aşağıdan yukarıya atılan cismin kinetik enerjisi potensiala dönüşmektedir. Cisim yukarıda hareketi sıfır olan anda en büyük potansiel enerjiye sahip lenir ve geri dönüşde bu enerji kinetik enerjiye dönüşür.

Enerjinin korunumu ilkesinde enerji itmez, bir birine dönüşür ve dönüşümler esnasında toplam enerji miktarı sabit kalar.

Güç iş yapabilme hızının ölçüsü olarak

$$P=u/t, \text{ yani yapılan iş/ işin yapılmasına geçen zaman}$$

Bu kuralları aynı ile kuantum fiziğine ait edersek, matematiksel ve ya tasavvuf felsefi bir bakışla bakarsak evreni yapılandıran bir nokta için aşağıdaki sonucu elde etmiş oluruz.

Evrenin başlangıç mekanı da nokta için bir çekim gücüne maliktir ve hareket halinde olmayan noktanın da kendine uykun potansiel enerjisi vardır.

Noktaların yerdeyişimli hareketi ile kurulan evrende nokta başlangıç mekânından uzaklaştıkça, önceki halinden daha yukarıya kalkmış ve ya aşağıya inmiş olur. Bu zaman önceki mekânının çekimine karşın bir iş yapmış olur. Bu iş, noktada enerji olarak depolanır ve diğer noktayı yapılması için iş görme yeteneğine sebep olur. Yani nokta potansiyel enerjiye sahiptir. Nokta önceki halinden daha fazla uzaklaştıkça bu potansiyel enerji de fazlalır. Kütle ile yolun çarpımı İş olarak değerlendirildiği için, kütle farkı olan iki cismin yükseklik farkları oldukça onların potansiyel enerjileri aynı ola bilir. Yani daha hafif olan daha yüksekte, ağır olan aşağıda olursa potansiyel enerjileri eşit ola bilir. Bu ise evreni yapılandıran noktalar yığılmı olan varlıkların kitle ve uzaklığına göre potansiyel enerjileri de aynı ola bilir anlamına gelir.

Nokta evreni yukarıdan aşağıya doğru yapılandırdıysa, içindeki potansiyel enerjiyi kinetik enerjiye dönüştürerek yeni noktalar oluşturdu. Evrende geri dönüş ise aşağıdan yukarıya atılmış cisim gibi kinetik enerjisini potansiyele dönüştürerek noktaya toparlayacak. Bu konuya bir yükün bir yerden başka bir yere taşınması gibi bakarsak, yük yerini değiştir, önceki yeri boş kalıyor. Nokta ise evreni yapılandırarak varlıkları oluşturur ve onun yeri boş kalmaz, kendisi ise her yerde bulunur. Bu bakımdan evren yapılanması ile bir yükün taşınması farklı gözükmemektedir. Mutlak Noktanın ışık zarresi (*ışığın hem dalga, hem zarre özelliği vardır*) olduğunu kabul edersek holografik yapılanma sisteminin evren yerdeyişimi olduğunu anlaya biliriz. Bu bakımdan mekanik kurallardan farklı olarak taşınan noktanın yeri boş kalmadan noktanın hologramı taşınır olur.

Aşağıdan yukarıya kalkan cisim kinetik enerjisini potansiyele dönüştürdüğü gibi yaşama zıt ölüm de vardır. Bizim ölüm kabul ettiğimiz sürecin potansiyel enerjinin biriktiği yeri hareketin sıfırlandığı noktada olarak değerlendire biliriz.

İnsan evrenin bir parçası olduğu için onda giden yapılanma süreçlerinin aynısı insanda da getmiştir. Biyoloji varlık olarak maddileşmesinden ilave, iç yapıdaki hareketlilik evrensel hareketliliğin devamıdır. Bu hareketlilik hücrelerde giden değişimler sonucu iş görmüş olmakta ve insanın yaşamı için potansiyel enerjiyi depolandırmaktadır. İnsan bedeninin içindeki İş sonucu ortaya çıkan potansiyel enerji, ona dış hareketliliği de vermektedir. İnsan evrenin bir parçası olduğu için onun iç işi evrensel İş olarak, evrenin nizamlılık (düzenlilik) kuralına bağlıdır. Lakin insanın kendi şuuruna bağlı sosyal hayatdaki iş için insan, merkez başlangıç obje olarak değer almaktadır. İnsana verilen şuur onu özerk hale getirmiş ve her konuda kendine ait hareketliliği vardır. Bu bakımdan içindeki potansiyel enerjiyi istediği gibi, düşünce tarzına uygun olarak hareket ve yerdeyişime kullanabilir. İnsanın, iç işin sonucu olan potansiyel enerjisi dış (sosyal) işin kaynağı olduğu için bu işler de biri o birinin ardı olarak kabul edilir. Dış işin düzeninin iç işin düzenine bağlılığında da, insanın şuuru rol oynar. Bu düzen insan ahlakına bağlı olur ki, edep kuralları iç ve dış (sosyal) iş

sisteminin enerji değişiminin evrensel kurallara uygun olmasında çok önem taşımaktadır. Dış iş kabul ettiğimiz doğada görülen her işin evrensel kurallara bağlı olması (yani içle dış arasında denge sağlamak) için, önemli olan işin zahmete ve halala bağlı olmasıdır. Yani görülen her iş, hayır için görülmeli hakk için harket ve yerdeyışim yapılmalıdır. Hayırlı işde bereketin olması, enerji sisteminde denge korunumu demektir. Evrensel işin hareketliliğini grafik olarak çizerek, mekanikada yukarı atılan cismin kinetik energiden potensiele, yukarıdan aşağıya atılan cisimde ise potensiel enerjinin kinetiğe çevrilme süreci, bütünlükte enerjinin toparlanması (+), enerjinin azalması (-) olarak bir sinisoidin iniş ve kalkışına benzeyecektir.

Resim 9. Enerji Değişim Yolunun Sinüs Grafiğine Benzemesi

İnsan kendisi merkez başlangıç olarak iş yaparken ahlak sistemine uymayınca bu evrensel düzen de bozular. Bu sebepten de insan hayatında zor anlar yaşanır. Bu en fazla insanın bioloji varlığını etkiler. İçi ile dışındaki denge bozulunca hastalıklara yol açar. Tanrısal hareket yolundan kayar.

Günümüzde fizikler, kuantum bilginlerinin inemediği tanrısal noktalara inmiş mutasavvıflardan biri olan Ahi Evren, evren ve insana ait olan hologramlardaki dengeyi sağlamağın yolunu ferdlerarası iş munasibetlerinin, özellikle ticara sisteminin düzgün kurulmasında görmüş ve Anadolu insanının hareket ve işindeki kusurları aradan kaldırma çabası yapmıştır. Ahilik kurumları beş faktörle dengeselliği ve gayeni korumuştur. Günümüzde ise bu gaye dünyamızda bozulmaktadır.⁸

Ahi Evren'in Evrensel İşi Koruma Örgütleri

İnsanın dış (sosyal) hareketiyle evrensel hareket arasındaki dengeyi korumak için mutasavvıflar büyük emek serf etmişler. Ahi Evren'in kurduğu "*İşbirliği, Güç ve Dayanışma*" örgütleri mehz bu dengeyi sağlamağa, gayenin pozulmamasına hizmet etmiştir. Evrensel hareketlilik Ahilik ilkeleri ile korunmuştur.⁹

Bireyin iş sistemindeki Ahlak kuralları, toplumsal ortamda da ferdler arası munasibetde bir düzen-nizam oluşturmalıdır ki, bireyin hologramını içine alan millet ve ya toplum hologramı piramit olarak evren hologramını düzgün yansıtsın. Öyle olmazsa bu piramitler evrensel kurallara uygun olmaz ve evrendeki hologramın hatalı biçimini oluşturur. Bu ise enerji çevrilmesine engel olur, denge bozukluğu geliş geliş sistemini bozar.

⁸ Aliyeva, Metanet Azizgizi. "İKTİSAT VE TİCARADA EVRENSEL DENGİ KURALI". *Günümüzde Eğitim, İktisat Ve Ticarada Bozulmuş Gaye –Denge*

⁹ Aliyeva, Metanet Azizgizi. "İKTİSAT VE TİCARADA EVRENSEL DENGİ KURALI". (aynı sunum)

Evrensel iş ile insanın sosyal işi arasındaki münasebet insanın yaşamını, sağlığını, ömrünü ve hatta ruhunu etkilemektedir. Bu sebepten Ahi Evran edebin altı ilkesi ile meslek eğitimi vermiştir.

Ahi Evran ilkeleri:

<i>Açık ilkeler:</i>	<i>Kapalı ilkeler:</i>
1. Elini açık tut,	1. Dilini bağlı tut
2. Kapını açık tut,	2. Gözünü bağlı tut,
3. Sofranı açık tut	3. Belini bağlı tut.

Resim 10. Ahilik İlke Piramitleri

Bu ilkelerin her biri insanın hareketinin evrendeki düzenli hareketliliğin devamı olmasına hizmetde bulunmağı öğretilir, holografik yapılanmaya hizmet eder. Bu sebepten Ahi Evran okulunun devamcıları günümüze kadar ahlaklı hizmetlerini devam ettirerek ananelerine sadık kalmışlar.

Ama günümüzde Ahi Evran okuluna çok ihtiyaç bulunmaktadır ki, bu okulun berpası tasavvuf sistemini derinden bilen Türk bilginleri tarafından yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aliyeva M.A., (2009). *Yunus Emre Siirlerinde Evrensel Model Çizimi*. I Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildiri Kitabı (08-10 ekim 2008), Aksaray, s. 33-39
- Fatih Köksal. *Ahi Evran ve Ahilik. Kırşehir*. 2006.s. 101-106.
- Gurhan Uysal. *Türk iş ve meslek ahlakının tarihi ve kültürel boyutu olarak Ahilik geleneği*. Ahilik Araştırma dergisi, s. 108
- , (Orhan Poyraz. “*Ahi Örgütler*”, I Uluslararası Ahilik Kültürü sempozyum bildirileri. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1996, s.143) s.105 <http://www.biriz.biz/evliyalar/ea0150.htm>
- Günşen, Ahmet,(2007). “*Ahi Evran*” *Adinin Anadolu Ağızları ve Coğrafyasında Kazandığı Farklı Anlam ve Şekiller*. II Ahi Evran-I Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, S.244 “13 yüzyılın sonlarıyla 14 yüzyılın başlarında yazıldığı sanılan İbni Mühenna Lügati’nde evren biçimiyle geçen kelimeye “üzerinde yıldızların döndüğü gök, felek” anlamı verilmiş, eserin yayımlayıcısı tarafından da kökeni hakkında “bu sözün’ dönme, çevirmek’ manalarında olan ‘evren-evürmek, evrülme’ fiilleriyle ilişkisi vardır.” Notu düşürülmüştür.(Taymas, Artullah, 1988. 31-32.)”

- Hulusi Doğan, *Günümüz İşletmecileri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri*. I Uluslararası Ahilik kültürü ve Kırşehir Sempozyumu. Kırşehir. I CİLT. S. 285-306
- Kadir Arıcı. *Global Dünyada Yaşamayı Başarmak İçin Bir Anahtar Olarak Ahilik Kültürü*. II Ahi Evran-i Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu. Ankara 2007 S. 19-34
- Özkan, H. F., (2011). *Eşrefoğlu Rumi Divanında Dört Kapı*, Kırk Makam, www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/59_20110818115246.pdf
- Uysal, Gurhan, (2004). *Türk İş ve Meslek Ahlakının Tarihi ve Kültürel Boyutu Olarak Ahilik Gelenegi*. *Ahilik Araştırma Dergisi (AHAD)*, yaz sayı 1, Ankara, s. 107.

**AHİLİK MODERN İŞLETMECİLİK
DÜŞÜNCESİNİ NE KADAR
KARŞILAMAK ZORUNDADIR?:
-Etik Bir Tartışmanın Emik Düzlemi-**

Yrd. Doç. Dr. Gürcan PAPATYA

Prof. Dr. Nurhan PAPATYA

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Arş. Gör. A. Buğra HAMŞIOĞLU

Kırıkkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Bu çalışmanın temel konusu ve amacı, Ahilik bağlantılı söz edilen/edilebilecek modern işletmecilik yorumlarını sorgulamak ve etik çalışmalara emik eleştiriler geliştirmektir. Diğer bir deyişle, çalışma etik-emik yaklaşım ve modeller ekseninde Ahilik (-ahlak ve ahlakilik kavramlarının, olgusunun teorik/kavramsal olarak tartışılmasını hedeflemektedir. Sonuçta Ahiliğin modern işletmecilik düşüncesini gerçekten karşılamak zorunda olup olmadığı tartışmasının ne denli doğru bir bilinç olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece, birçok ayrıntıya dikkat çekilerek, daha sonra yapılacak değerlendirmelere ve geliştirilecek ifadeler ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Ahilik, Ahlak Felsefesi, Emik-Etik Yaklaşım, Kapitalizm ve Protestanlık, Zihniyet.

Giriş

Sanayi devriminin öngördüğü kurallara ve ilkelere bağlı modern işletmecilik anlayışı, Taylor ile başlayan bir sürecin nitelemesi olarak kabul edilir ve daha ziyade ekonomik-sosyal vurguları önceleyen Kapitalizm ile birlikte okunur. Kapitalizm ise bünyesinde, bireysel ihtiyaçları ve istekleri doğal bağlarından kopararak, egoların beslenmesine ve bireyin istikrarsızlaşan ruh yapısını disipline etmeye yönelik vurgular barındırır. Bu bağlamda Kapitalizm ve modern işletmecilik, “büyük bir ahlaki bunalım”ın adresi olarak ifade edilir.

Bugünün Türkiye’inde ara ara tartışılan “Ahilik Modeli”nin, geleneksel bağlamsallığından alınıp, Kapitalizm ile birlikte okunmaya/okutturulmaya çalışılması ve modern işletmeciliğe eklenmek istenmesi, ahlak/ilik açısından önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Bu bir bakıma Ahiliğin Kapitalizme yamanmasına ve zihniyet kodlarının değiştirilmesine, daha açık ifade ile “itibar-sızlaştırılmasına” yol açtığı düşüncesini güçlendirmektedir. Bu nedenle Ahiliğin modern yorumu olarak söz edilen kapsamların kazanılmış alanları nasıl zedeleyebileceğini düşünmeden Kapitalizmin ince ayarlarında birikimin -hem düşünsel, hem bilimsel, hem de pratik yönden- eritilmesi dikkat çekicidir.

Bu çalışmanın temel konusu ve amacı, Ahilik bağlantılı söz edilen/edilebilecek modern işletmecilik yorumlarını sorgulamak ve etik çalışmalara emik eleştiriler geliştirmektir. Diğer bir deyişle, çalışma etik-emik yaklaşım ve modeller ekseninde Ahilik (-ahlak ve ahlakilik kavramlarının, olgusunun teorik/kavramsal olarak tartışılmasını hedeflemektedir. Sonuçta Ahiliğin modern işletmecilik düşüncesini gerçekten karşılamak zorunda olup olmadığı tartışma-

sının ne denli doğru bir bilinç olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece, birçok ayrıntıya dikkat çekilerek, daha sonra yapılacak değerlendirmelere ve geliştirilecek ifadelerle ışık tutacağı düşünülmektedir.

Tartışma Konusu Ahilik için Birkaç Söz

Türk kültürü ve medeniyet birikimi içinde özel/özgün bir uygulama olarak değerlendirilen Ahilik, 13. yy'ın ilk yarısından 19. yy'ın ikinci yarısına kadar Anadolu ve yakın coğrafyasında yaşamış olan Türk halkının görünüşte iş, zanaat ve meslek alanında düzenlemeleri ve özde ahlakî yönden gelişmelerini sağlayan ve ilkelerini ahlak/ilik içeriklerinden alan önemli bir oluşumun ve yolun adıdır. (bkz. Çağatay, 1989; 1990; ayrıca bkz. Göksu, 2000; Mortan, Küçükerman, 2010: 89-84; Akkuş, 2004: 27-41)

Tablo: Ahiliğin Manifestosu: 7 Kapı

Cimrilik kapısını bağlamak,	Lütuf/cömertlik kapısını açmak,
Kahır ve zulüm kapısını bağlamak,	Hilm ve mülâyemet/iylilik kapısını açmak,
Hırs kapısını bağlamak,	Kanaat ve rıza kapısını açmak,
Tokluk ve lezzet kapısını bağlamak,	Riyazet/nefsini kırma kapısını açmak,
Halktan yana kapısını bağlamak,	Hak'tan yana kapısını açmak,
Herze ve hezeyan/saçmalıklar kapısını bağlamak,	Marifet /Tanrıyı anma kapısını açmak,
Yalan/yanlış işler kapısını bağlamak,	Kutsal işler/doğruluk kapısını açmak.

Kaynak: Akyüz, 1999: 45-46.

Ahiliğin ahlak/iliği iki kaynaktan beslendiği ifade edilebilir: *Birincisi* İslam dini içinde önemli bir yer işgal eden tasavvuf –özelde Melâmilik- ve eski Türk inanç geleneği; *diğeri de* Türkün yaşayan -biçimsel ve biçimsel olmayan- örf ve töresidir. (bkz. Ülgener, 2006: 117-118; ayrıca bkz. Ocak, 2000: 169-190) Bu nedenle Ahilik İslam inancıyla, Türk örf ve töresini kaynaştıran “*bir düşünce ve/veya davranış sistemi*” olarak adlandırılmıştır. Bu sistemde insanî değerler merkezde yer alır ve her şey insanın huzuru ve mutluluğu için düzenlenir. (bkz. Ekinci, 1990: 20-22; ayrıca bkz. Divitçioğlu, 2003)

Tablo: Ahiliğin Zihniyet Temelleri: Ana İlke ve Uygulama Çevresi

Her yerde ve her işte iyiliği telkin, kötülükten men etmeye çalışmayanlar Ahi olamazlar.
Geçimini temin edecek bir meslek veya zanaatı olmayanlar Ahiliğe giremezler.
Yardım etmeyen, yardımlaşmayan, başkasına yük olan ve başkalarının sırtından geçinenler Ahiler arasına alınmazlar.
İnançsızlar, falcı, sihirbaz ve büyücüler, yalancılar, canlıları zarar verenler, avcılar, zevk düşkünleri, içkiciler, vefasızlar, hırsızlar, dolandırıcılar, zalimler ve madrabazlar, karaborsacılar, stokcular, fırsatçılar ve hilekârlar, tellaklar, kasaplar ve gösteriş budalaları Ahi olamaz, ustalık şeti bağlanamazlar.
Ahiliğe girmiş ve ustalık şeti bağlanmış bile olsalar, ahlaksızlık, ayyaşlık, gayr-i meşru davranışlar içinde olan, koğuculuk, iftira ve hıyanette bulunanlar, Ahilikten çıkarılır, ustalıkları düşer. Durum ve isimleri bir hafta içinde menzil teşkilatları ve ulaklar vasıtasıyla bütün Ahi teşkilatlarına duyurulur. Aynı iş ve ustalık için artık hiçbir yerden ruhsat alamazlar.
Ahiler beylerin ve zenginlerin kapısına gitmez, on sekiz dirhemden fazla gümüş parayı atıl bırakmaz ve kardeşlerine yardım etmekte/hizmetinde ihmal göstermezler.
Ahilerde yakın ve uzak bütün insanlar “kardeşir”. Yolsuz, uğursuz, sahtekâr ve düzenbazlarla yakınlık ve arkadaşlık kurmazlar. Böyleleri kendi evlatları bile olsa, bunları evlerinde barındırmazlar. Kendilerine hiçbir şey emanet etmezler.

Kaynak: Tatar, Dönmez, 2008: 194-202.

Ahilik daha ziyade “hiçbir şeye zarar vermeyecek biçiminde davranma velveya her şeye yararlı olacak şekilde davranma” düşüncesi ile hedeflerini kristalize eder. (bkz. Kurtuluş, 2005: 737-759; ayrıca bkz. Özdevecioğlu, 1997: 6; Özgener, 2004: 77-79; Marşap, 2005: 69-89; Torlak, Özdemir, Erdemir, 2008;) Dolayısıyla Ahiliğin toplumsal etkisi, sadece hayatı düzenleyen kuralları ele almak (teorik) değil, tabilerinin yaşantıları ile “yüksek kültür ve ahlak ülküsü”nü örnek-lendirme (pratik) çabaları üzerine kurulu güven ve cazibe merkezleri olmasından ileri gelir. (bkz. Bayram, 1995; İrmiş, 1998: 35-42; Anal, Güçlü, 2007: 379-390) Bu nedenle gücünü ahlak/ilikten alan Ahilik, 15. yy. kadar her alanda -siyasî, askerî, sosyal, kültürel vs.- ciddi etkileri olmuştur. (bkz. Tabakoğlu, 1986: 170; Genç, 1986: 130; Güllülü, 1977: 124; Şeker, 1993; Şimşek, 2002: 25).

Tartışma Sorunu Çerçevesi: Kapitalizm ve Modern İşletmecilik için Ahlak/ilik Yorumu

Bugün Ahiliği yeniden yorumlama çabalarının metodik gerekçeleme ve soruşturma yapılmadan modern işletmecilik alanında kullanılması, dahası işletmecileri/girişimcileri dünün Anadolu'ya gelip gönül/ruh vermiş akıncı öncüleri Alpler/erenler ile eşanlamli, duygusal, bilimsellikten uzak ve apolojik söylemlerle ele alınmasına şahit olunmaktadır. Hatta işletmecileri/girişimcileri modern çağın dervişleri ve abdalân-ı rûm'ları gibi, ürettiklerini de dış ülkelere satmasının fetih mantığı içinde algılandığı ve önemsendiği görülmektedir. Bu nedenle tartışma sorunu "*Ahilik modern işletmecilik düşüncesini ne kadar karşılar?*"dan daha ileride, "*Ahilik modern işletmecilik düşüncesini karşılamak zorunda mıdır?*" sorgulamasını yapmak ve "etik bir tartışmanın emik düzlemi"¹ nin mümkün aralığını genişletmek sorumluluğu bulunmaktadır.²

a) Metodik Gerekçeleme ve Tespit: Ahilik için Emik Bir Tartışmanın Etik Düzlemi

Ahilik ile modern işletmecilik düşüncesini eşleştirme ve/veya yamalama hareketi modern işletme literatüründe iki yaklaşım üzerinden açıklanabilir: (bkz. Erkan, 2008: 24-29; ayrıca bkz. Davidson, Jaccard, Triandis, Morales, Diaz-Guerrero, 1976: 1-13) *Uyarlanmış Etik Model* (The Adepted Etic Model) ve *Bağlantılı Emik Model* (The Linked Emic Model).

Uyarlanmış etik model (UEM), egemen kültür ve değerlerinin -her ortama ve düzene uygulanabileceği varsayımından hareketle- ilgili konuya uyarlanması

¹ İlk olarak 1967 yılında "*Language in Relation to A Unifed Theory of The Structre of Human Behavior*" adlı eseri ile Pike tarafından ortaya konan ve son zamanlarda sosyal bilimcilerce (- özellikle "*çapraz kültürel araştırmalar*" bağlamında ele alınan etik-emik tartışmalar yeni bir alan açmaktadır. Emik bakış bireyin içinde bulunduğu yapıya, hiçbir etik, kültürel, soy-sop, değer, kimliği yönelik ayrımlar olmaksızın ülke/ülküsül birlik bütünlük içinde uzlaşmacı kimliği tanımlar. Daha ziyade o toplumdaki bireylerin kendi kültür veya kültürel farklılıkları ile ilgili açıklamalarını kapsar ve içinde bulunduğu yapının genel geçerli ilke, kural ve düzeni içinde kişinin bireysel ve iradî olarak kabul etme yönlü davranışlar ile ifade edilir. Etik bakış ise, bireyin içinde bulunduğu yapıya dışarıdan bakma ve kendisini farklılaşma üzerine kurulu bir bakışı niteler. Birey kendi anlam ve değerleri ile o kültürü değerlendirir. Özellikle dış değişkenler ile davranışlar arasındaki ilişkileri uyumlaştırma gerekliliğine dikkat çeker. Ancak salt anlamda tek bir yaklaşım ile bütünü kavrama zorluğu karşısında her iki yaklaşımının da birlikte kullanılması esas kabul edilir. Böylece daha geniş perspektifte kültürel değerlendirme olanağı amaçlanır. bkz. Sargut, 2001: 85-90; Headland, Pike, Haris, 1990.

² Temel ve metodik olarak etik-emik yaklaşımda araştırmacı, ne ahlakî ne de meslekî olarak incelediği kültür/konu ile ilgili olumsuz bir değer yargısında bulunmaz. Ancak çalışmada, bu ilke düşünsel bağlamda sınırlandırıcı olmaması ve çalışmanın ufuk kazanması açısından göz ardı edilmelidir.

şeklinde. Ancak bu durum içinde yaşanan özgün kültürün tümüne yapılabilecek bir uyarlama olmadığından, belirli bağlamlarda geçerliliği sınırlıdır. UEM’de öncelikle genel anlamda o kültür ve sosyolojisi ile ilgili temel kavramların, teorilerin ayrıntılı açıklanması ile başlanır. Buna göre uyarlamanın uygulanabilecek alanları ya da amaca dönük incelemeler yapılır. Egemen kültür değerleri ile örtüştürülen uyarlama genişletilerek farklı düzlemlerde de eşit derecede geçerli olup-olmadığı varsayımı sınanmaya çalışılır ve uygunluğu sağlanır. Bu yönde yapılan çalışmalar girdi olarak değerlendirilir. Bunun için ilgili konu ve o kültür ile ilgili çalışma yapanlar, deneyim üretenler ya da teorik-pratik ilgisi olan kişilerden yardım alınabilir. Ayrıca yerel/yerli uygulayıcıların sürece dahil edilmesi -özellikle güncel/gündem oluşturmak adına- etkiyi çoğaltabilir.

UEM’de, kültürel farklılıklardan çok, benzerliklerden hareket edilir ve bulunan benzerliklerin evrenselliğinin altı çizilir. Ancak bunun için, içinde bulunan kültürün kültürel bakış açısının egemen olmasına dikkat edilir. Farklılıklar amaca ilişkin sınırlıdır. Ne var ki, emik özelliklerin açıkça tanımlanmasından kaçınılır ve derinliğine vurgular yapmaktan uzak durulur.

Bağlantılı emik model (BEM)’in hareket noktası yerel ortamdır. Amaca yönelik çeşitli kaynaklardan gelen bilgiler ile bir envanter ve geniş bilgi tabanı oluşturulur. Çalışmayı yapanların/araştırmacıların -en az birisi o kültürden olmak üzere- üzerinde anlaştıkları bir soru ile farklı kültürlerde tanımı, tercümesi, yorumu, anlam farklılıkları tartışmaya açılır. Ortamın hassasiyeti düşünülerek kavramlarda denklik ve karşılaştırılabilirlik sağlanır. Ortamla ilgili sürekli bağlamsal faktörler göz önüne tutulur. Geliştirilen tartışmalar sayesinde ortam ile kavramsal modellerin daha fazla uyuma koşulları araştırılır ve çok yönlü hazırlanır. Uygulanabilir tüm yerel/emik unsurlar birleştirilerek bir üst model geliştirilmeye ve genelleştirilmeye çalışılır. Yanısıra uygulamalarla model bileşenlerinin, kavramlarının, ilişkilerinin vs. özgünlüğüne yönelik dinamikler canlı tutulmaya çalışılır.

BEM yerel bilgiye ve bakış açısına bağlı, etik unsurların yerel ortamlarda yorumlanmasına özel önem verir. Ancak ortamın niteliğini belirleyen özgün özellikler göz ardı edilmez. Bunun için uzun soluklu bir çalışma/eylem planı gözetilir. Çünkü elde edilen bilgilerin bağlantılarını sağlamak, eşgüdümünü ve bütünleştirilmesini yapmak zordur.

Tüm bu cümlelerden hareketle Ahilikte emik-etik tartışmanın ana eksen, gerçek ile gerçeğin temsili ve anlamlandırma arasındaki diyalektik olarak karşımıza çıkar. Emik anlam gerçeğin zihindeki mevcudiyetidir. Ancak zihindekinin mevcudiyeti dışında her zaman bir gerçeklik de mevcuttur. Anlama ile anlamlandırılan gerçeğe dair zihinde oluşan/biçimlenen gerçeklik ise, epistemolojiktir. Epistemolojik gerçekler dış dünyadan bir şekilde esinlenen, düşünülen, algılanan olabileceği gibi, dış dünyada hiçbir karşılığı olmasa da zihinlerde gerçek/vekil kavramlar (imgesel yolla) yardımıyla da yaratılabilir. Ancak imgesel

yolla yaratılan bu gerçeklik, görünen gerçeklerden daha fazla gerçek olur. Diğer bir deyişle, bu gerçekliğin "...bir şeylerin yerini tutmaktan ya da başka bir şeyleri temsil etmekten daha fazlasını" yaptığı düşünülür. (Anık, 2011: 101-115; ayrıca bkz. Güngör, 1995; Ergun, 2004; Cohen, 1999)

b) Ahilik Modern İşletmecilik Düşüncesini Ne Kadar Karşılama Zorundadır?

Bugün modern işletmecilik düşüncesi ekseninde Ahiliği –etik ve/veya emik-yorumlama çabaları, ya UEM ya da BEM yönlü geliştirilmek istendiği görülebilir. Ancak, genişleyen yorumların neden/hangi açıdan geliştirildiği üzerinde durmaya değerdir. Bunun için bu yönlü çalışmalar dışında, daha çok söz söylemeye ihtiyaç ortaya çıkmaktadır:

Kapitalizme ve Modern İşletmeciliğe Dair Birinci Söz: Bilindiği gibi Kapitalizm pratik ve pragmatik yönleri ile parçalı bir görüntüye sahiptir. Temelde "bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler" varsayımı ile "amaca erişmek adına her yola başvurulabileceği" ahlakiliğinden hareket eder. Süreçte olabilecek çatışmaları, çelişkileri, manipülasyonları ve mekanikleşmeyi doğası/doğal görür. (bkz. Manisalı, 2003) Tüm bu olumsuzlukları etkisizleştirmek için Tanrısal bağlamları yaratma/bulma kapısını bir sigorta gibi kullanır. Böylece Protestanlık ahlakiliğini rasyonelmiş (akılcı, hesabı) gibi algılamayı kolaylaştırır. (bkz. Sennett, 2002: 115; ayrıca bkz. Schroeder, 1996: 17; Bozkurt, 2000) Ancak tüm bunlar, ürettiği/üreteceği paradokslar ile içeriğinin genişlemesine yardımcı olur. Hatta "model retoriği"ni daha başka boyutlarda zenginleştirir. Toplumun/bireyin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak tarzda organizasyonlar, yapılar, ilişkiler, aidiyetler oluşturarak, elini-kolunu bağlar. Bu arada hiçbir şey dayatma şeklinde hissedilmez. (Bergen, 2012: 33) Bireyden/toplumdaki sadece sistemin işleyişine ilişkin öncelikler –dünya nimetlerinden faydalanmak, gösterişe yönelmek, kayıtsızca tüketmek, zenginliği olabildiğince artırmak, serveti sınırsızca biriktirmek- üzerinden dirikliği istenir. (Özel, 1993: 35-45; ayrıca bkz. Sombart, 2005) Bunun için birey/toplum herhangi bir ahlakilik çerçevesi arayışına gerek duymaz ve zaten Tanrının istediği de "bu" olduğu vurgulanır. Böylece "hayatın profesyonel genişlemesi" sağlanır ve dünyevilik ile uhrevilik örtüştürülmüş olur. (bkz. Weber, 1997: 32-34 ve 40, 53, 71) Bireylerin söz konusu bu profesyonelliğe yöneltebileceği güçlü eleştirisi kalmaz, parçalanmış (şizofren) kişilikleri modern bir gerçeklik olarak ifadesini bulur. (Sennett, 2002: 110-111)

Kapitalizme ve Modern İşletmeciliğe Dair İkinci Söz: Kapitalizmin en önemli pratiği modern işletmecilik, Taylor'dan bu yana "artırılmış çabalar" ile güncelliğini korur. Özellikle insanın ahlakilik ve ruhunun doğal bağlamlardan kopararak sadece sosyal-ekonomik vurgularla önemsenmesi "büyük ahlakî bunalım"ın sürücüsü olarak modern işletmeciliğe adreslenir. Bu nedenle gerek Kapitalizm ve oluşturduğu zihniyet, gerekse modern işletmecilik ve çevresinde oluşturulan ahlakiliğin sürekli açıklanması ve yorumlanması tartışma konusu yapılır. (bkz. Sombart, 2008; Papatya, 2010: 301-327; Kapu, 2009: 31-32; Özdemir, 2008: 49-79)

Ahlakiliğe Dair Birinci Söz: Ahlakilik kötü huylardan iyi huylara yönelişin ifadesidir. (bkz. Kınalızade, 1974) Ancak ahlakiliğin bir kişi, kurum veya topluma bağlı oluşu “ideolojik” çağrışımlar verir, uygulamalar şüpheleri artırır.³ Oysa ahlakilik ideolojik bir söylem içinden gelmez. Çıkarıcı, fırsatçı, faydacı bir şekilde içeriklendirilmez, sınırlandırılmaz. Böyle bir oluşun tersi ahlakilik bir ayırıştırma, ötekileştirme, öteleme şeklinde ontolojik düzlemdeki varlığı, epistemolojik düzlemde tartışılır duruma düşer. Ona-buna göre ahlakilik ise, insanî değerleri ve erdemleri “düşkün” hale getirir. Bu nedenle ahlakilik temelde bizzat toplumdaki kurumsal esasları tayin etmeye yönelik birincil amaç gütmeyiz. Bireylerin temizliğini/arınmışlığını hedefler. Bunu “makbul olanlardan olma” ilkeseliğinde tanır. Bu açıdan ahlaki birey ekseninde, sadece dolaylı olarak değil, dolaysız yönü ile ele alınanın anlamlı olacağı düşünülür.⁴

Ahlakiliğe Dair İkinci Söz: Ahlakilik belirli bir gruba/bireye ilişkin ele alınmaz ve iyiliğin ortaya çıkışı için bireyi disiplinine etmek ile sürece başlamaz. Yani insandaki olumsuz duyguları ve düşünceleri konu edinmez, fakat bireylerin onlardan kurtulma konusundaki yönelimleri ve ilk hareketleri için güçlü bir olumluluk alan oluşturur. Çünkü bu yönlü çabalar daha aşkın/ileri bir metoda yaslanarak, “iyiliği tanıma ve kötülüğü görme” için mevcut iradeyi işaret eder.

Ahiliğe Dair Son Söz: Ahilik, hiçbir zaman teorik –zihniyet temelleri ve ilkeleri- yapısı ile sorunlu çağrışımlara sahip değildir, sorunlu olan Ahiliğe ilişkin yapılan/yapılmak istenen bilimsellikten uzak, duygusal, apolojik ve bilinçsizce yeni yorumlardır. Çünkü Ahiliği yeni yorumlama çalışmaları, esas rotasını ele almaktan çok, yeni bir rota üretmek şeklinde zihniyeti bulandırmak ve aklı kirliletmek yönlü şüpheleri artırmaktadır. Ya da esas rotasının artık önemini kalmadığı, yeni rota bulunması gerektiği iması ile aslında, bir anlamda Ahilik de kusurlu hale getirilerek itibarsızlaştırılmış düşüncesi vermektedir.

³ Toplum ekseninde ahlak/iliğe ilişkin iki yönlü yaklaşım ele alınır: *Birinci yön* süflî, dünyevî şeylerden uzak durma ya da ulvî, manevî şeylere yakın olma. Bu sayede ahlakın tesisi ya da arınma/temizlik toplumdan çekilme/dünya işlerinden uzak durma şeklinde, bir bakıma “*ahlakî kutsallaştırma*” şeklinde kendini gösterir. *İkinci yön*, toplumsal hiyerarşinin ahlaki kontrol ederek, tekdüze anlayışı egemen kılma. Suç işleyene ceza verme, ahlaki tavırları sürdürenlere destek verme. Böylece halkın kutsal ihtiyaçlarına cevap veren, bir bakıma “*hiyerarşi-toplumsal tabakalaşmayı ahlak üzerinden kurumsallaştırma*”, meşrulaştırma ya da manipülasyon etkinliği. Ancak her iki yön de erdem için yapılmaması gerekenleri işaret eder. bkz. Bergen, 2012: 46-47

⁴ Bu konuda İzzetbegoviç, ahlak/ilik ile birey ilişkisini işaret ederek, ahlakiliğin fedakârlık ve ızdırıp yüklü bir süreç olduğunu ve bireyin temizliği/arınması için “*vazgeçilmezleri*” üzerinden açıklama getirir. Çünkü fedakârlık hayatta çok sayıda reddi veya gerçekte hesap ve çıkar dünyasının kökten bir şekilde terkini gerektirir. Bu tür bir terk olmaksızın da ahlakın varlığını anlamadırmanın zorlaşacağını vurgular. Eğer birey vazgeçilmezlerinden vazgeçmezse, söz konusu ahlakiliğe erişmesinin mümkün olmadığını ve yapıların ise, riyakârlık ve aptallık şeklinde yorumlar. bkz. İzzetbegoviç, 2006, s. 39, 49 ve 78.

Bu sözler ışığında bildirinin tartışma odağı olan modern işletmecilik ve Ahilik ilişkisini şu şekilde ortaya koymak mümkün gözükmemektedir: Öncelikle yalın anlamda Ahiliğin zihniyet temellerini iktisadî, sinâî, ticarî, siyâsî perspektifte ele almak ve bir iş, esnaf ve meslek birliği oluşumuna indirgemek gerçekçi bir açıklama özelliği taşımaz. (bkz. Tabakoğlu, 1986; ayrıca bkz. Ocak, 2000: 185; Şimşek, 2008) Ahiliği sadece ekonomi ya da iş ahlakı perspektifinde ele almak/daraltmak ve bu şekilde ahlakîliğe bakmak ise, sakıncalı bir yönelim olabilir. (bkz. Köprülü, 1981) Öte yandan özünde ahlakilik önkabulünde “*düşünsel velveya davranışsal bir sistem*” olarak Ahiliğin görünür tarafı ile kavrayışı sınırlandırmak doğru yaklaşım değildir. Çünkü merkezî kavram olan Ahilik, “*minnetsiz yaşama*” üzerinde kendini temellendirir. Bunun için Ahiliği sadece toplumsal düzlemde biçimsel kurallara ilişkin, iş, esnaf ve meslek birlikleri şeklindeki uygulamalar ile değerlemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü Ahiliğin hem tarihsel-antropolojik, hem de bilimsel-teolojik oluşunda “*yüksek düzeyli kültür ve ahlak ülküsü*” buna izin vermemektedir. (bkz. Ocak, 2000: 188-190) Kaldı ki, ahlakîliği sadece Ahilik ile sınırlandırmak da doğru olmaz. Eğer böyle bir sınırlandırmaya izin verilirse, Ahiliğin sınırsız etkisi zedelenebileceği düşünülebilir.⁵ Çünkü Ahilik içeriğinden daha fazla bir anlamı kapsar.

Sonuç

Bugünün Türkiye'si için Ahiliği yeniden yorumlama çabaları ve özellikle iş dünyasında rağbet edilmesi bilimsel temellerden uzak ve epistemolojik üretimleri ile derin şüphelere yakın gözükmemektedir. Dünün ahlak abidesi Alplerinin/erenlerinin, bugünün Kapitalizmle okunan iş dünyasında girişimciler ile eşdeğerde ele almak, modern çağın dervişleri ve abdalân-ı rûm'ları gibi rehberler

⁵ Bunun için iki argüman ileri sürülebilir: *Birincisi*, ahlak/iliği bir mesleğe ilişkin ele almak/değerlendirmek kavramı zayıflatır, ekseninin kaybolmasını yol açar ve manipülasyonu destekler. *İkincisi*, ahlakî değerleri meslekî organizasyonlar kurmak veya mesleğe intisap edecek taliplerin vasatlarını belirlemek için işlevsel kılmak, hayatın içinde değil, kenarına sığınmış bir alanda inşa edilmesine yol açar. Böyle olunca, inşa edilen alanda ya da meslekî yapılaşmada, organizasyonun işleyişini engelleyecek tedbir ve disiplin ilkelerinin güçlendirilmesi ya da rasyonelleşme çabalarının oldukça sert bir şekilde geliştirilmesi söz konusudur. Bu rasyonelleşme özellikle yapıda ve işleyişte kendini açığa çıkarır ve işlevselleşir. Yani meslekî yapılaşma, dünya işinin ve işleyişinin devamını sağlayan (-ve her şeyden önce bu yapılaşmayı güçlendirecek, kullanılabilir değerler sistemine dönüştüğü oranda işlevsel olur. Bu noktada bireyin yaşadığı ahlak/ilik egemen paradigmanın ahlakına katılarak, bir bakıma tabi olunan gücün aleti olur. Otorite güdümlü ahlak, ahlakîliğini hızla kaybederek ahlak dışı bir noktaya evrilme sürecine girer. O nedenle hiçbir ahlak önermesi/teorisi toplumun ahlaklı olması fikr-i sabitini vurgulayarak kendini var edemez. Diğer bir deyişle ahlak/ilik toplumdaki bireylerin ahlaklı insanlara dönüşme düşüncesinden daha da ötede, o an yaşanan bozgunculuğun iptalini, kaybolmuş hakkın veya adaletin tesisini ilke edinir. bkz. Bergen, 2012: 24-27

şeklinde nitelemek, bilimsel ölçüleri aşmaktadır. Çünkü ne Ahiliğin, ne de ahlakiliğin böyle bir yönelimi görünmemektedir.

Dolayısıyla özünde ahlak/ilik bulunan Ahilik, özgün bir model olarak yaşadığı koşullarda büyük etkisi olmasına rağmen, günümüzde bağlamsallığını Kapitalizm ve modern işletmecilik ile ele almak, hatta örtüştürmek, izdüşümlerini aramak doğru yaklaşım gözükmemektedir. Çünkü modern işletmecilik, Kapitalizm ve onu besleyen Protestan ahlakından bağımsız değerlendirilemez. Bugün söz edilen Ahilik ile seçilmiş ahlakiliğin ürettiği bilinç ve değerler bu nedenle ideolojiktir ve gerçek bağlamından çok uzağa düşmektedir. Kaldı ki, Ahilerin toplumda ahlakiliği yerleştirme, dünyevileşen ya da ticarileşen değerler ile güvensizlik üretebilecek hiçbir yön/iddia içinde olmadıkları, yaşantıları ile ayrışmaya yol açmaya ilişkin argümanları üretmedikleri, salt anlamda maddî veya fizikî yaşantıyı kolaylaştırıcı işlevsellik düşünmedikleri açıktır. Hatta Ahilerin toplumla uğraşmak ve toplumda ahlakiliği yerleştirmek için öncelikle kaygılarının olmadığı ya da egemen olma yolunda ahlakı öncelikle ele almadıkları muhakkaktır.

Ne var ki, bu noktada Ahiliğe ilişkin okuma yapan birçok kişi, Ahiliğin modern dünya ihtiyaçlarını karşılayacak çok sayıda argümanı bulmakta zorlanmadığı görülecektir. Fakat her argüman bağlamından koparılıp, başka bir yapının girdisi olarak kullanılmışsa, artık “o onun” olmaktan çıkar ve akl-ı selim insanların kafalarındaki şüpheleri çağırıştırır. Çünkü yaşanan bir yamalama ve dahili uyumsuzluktur. (bkz. Shayegan, 1997: 85-86; Papatya, 2001: 85-87) Böyle olunca Ahilik için iş dünyasında yapılan bugünkü tartışmalar “*Kapitalizmin ruhu*”na yakın durmaktadır. Diğer taraftan ahlak/ilik ile ilintilendirilen toplumun o anki yaşama biçimi ile Ahiliğin içeriklendirilmesi, özünü ve özgüllüğünü silikleştirebilir. Bu yönlü yapılanlar bir “akıl kirlenmesi” ve “dil oyunu” olarak kalabilir. (bkz. Kuvancı, 2012: 95-154) Dolayısıyla yapılan/yapılacak olan modern işletmecilik ve Ahilik ilişkilendirmelerinin ivedilikle gözden geçirilmesine, “*Ahilik adına*” güçlü içeriğine yeniden dönülmesine ve daha etkili söylemlerin yapılmasına ihtiyaç büyümektedir.

Ayrıca Ahiliği topyekûn -bireyden topluma, süreçten kurumlarına vs.- bir oluşunun ötesinde, bugünkü anlamda zoraki ilişkilendirme sonrası elde edilen argümanlarla sankiymiş gibi ele almak gerçekçi yaklaşım olmaz. Dahası modern işletmecilik ve Kapitalizm ile hiçbir ötsel bağlamsallığı bulunmayan Ahilik için yeni yorumlara zorlanmak, yanlış ve gereksiz bir yöneliş olmaktadır. Burada söz konusu olan sorun, Uyarlanmış Etik Model ya da Bağlantılı Etik Model ile Ahiliğin modern işletme ve Kapitalizm literatürüne sokma gayretlerinin, kültürel ve tarihsel bağlar ile önemli bir sorun olduğunu/olacağını görmemek şeklinde yaşanan miyopluk olmaktadır. Aynı şekilde işletmeciliği ve Kapitalizmi modern bir yaklaşım olarak ele alma ve etik bir model şeklinde uygulama anlayışının mutlaka tarifi yapılmalıdır. Kaldı ki, bugünkü

modern işletmecilik ile ilgili gerçekleştirilmek istenen Ahilik atıflarının, ahlak/îlik kaplam ve işleminde yapılan açıklamalar ile birlikte ele alınması daha doğru olur. Ya da ahlak/îlikten yalıtılarak veya farklı bir yamalama ile Ahiliğe ilişkin varsayımlar ileri sürme konusunda sorumluluğun dikkatli bir şekilde ele alınması gerekir. Yoksa, Ahiliğin ve ahlakîliğin kutlu kişileri –Sultan Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, Pir-i Hacı Bayram Velî, Hünkâr-ı Hacı Bektaş Velî ve daha birçok önemli ülküdaşları- ve özde de Danişmed-i Rumî Ahi Evran Şeyh Nasîrüd-Din [Nasîruddin Ebu'l-Hakayik Mâhmut b. Ahmed el-Hoyî (1172–1261)] bağlantılı yapılacak tüm tanımlamalara/açıklamalara yer bulmak neredeyse olanaksız olur. Öyle ki, geleceği yaratmak sorumluluğu, geçmişe gösterilecek ihtimamın ahlakîsizleştirilmesi ile olmamalıdır. Doğal olarak Ahiliği Kapitalizm ve modern işletme/cilik ile ele almak ve buna zorlamak ya da Kapitalizme yamalak, hem bilimsel/akademik ahlaka, hem de medeniyet birikimine büyük haksızlık olacaktır. Bunun yerine Ahiliği farklı alanlarda sözelimi eğitim ve iyi insan modelliği için değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülebilir. (bkz. Güneş, Güneş, 2012: 183-190; ayrıca bkz. Gemici, 2010: 71-105; Ekinci, 1990)

KAYNAKÇA

- Akkuş, O., “*Ahilik Teşkilatlarına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış*”, I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Ekim, Kırşehir, 2004, s. 27-41.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, Alfa Ya.
- Anal, M., Güçlü, M., “*Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik*”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, 2007/2, s. 379-390.
- Anık, C., “*Toplumsal Zihniyet Aracılığı ile Sosyal Kontrol*”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2 (1), 2011, s. 101-115.
- Bayram, M., *Ahi Evren*, Diyanet Vakfı Ya., Ankara, 1995.
- Bergen, L., *Ahlak Ayaklanması*, Ayışığı Kitapları No. 50, İstanbul, 2012.
- Bozkurt, V., *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alesta Ya., Bursa, 2000.
- Cohen, A.P., *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (çev. M. Küçük) Dost Kitapevi, Ankara, 1999.
- Çağatay, N., *Ahilik Nedir?*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Ya. No.137, Ankara, 1990.
- _____, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, VII. Dizi, S. 104, Ankara, 1989.

- Davidson, A., Jaccard, J., Triandis, H.C., Morales, M., Diaz-Guerrero, R., "Cross-Cultural Model Testing: Toward a Solution of The Etic-Emic Dilemma", *International Journal of Psychology*, 11 (1976), s. 1-13.
- Divitçioğlu, S., *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumuna*, YKY No. 1848/123, İstanbul, 2003.
- Ekinici, Y., *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, MEB Ya., İstanbul, 1990.
- Ergun, D., *Türk Birey Kuramına Giriş*, İmge Ya., İstanbul, 2004.
- Erkan, M., *Pazarlama Araştırmalarında Global Yaklaşımlar ve Global Pazarlama Araştırmalarında Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Uygulama*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.
- Gemici, N., "Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8, 19 (Haziran 2010), s. 71-105.
- Genç, M., *Osmanlı Esnafı ve Devlet İlişkisi: Ahilik ve Esnaf*, İstanbul, 1986.
- Göksu, S., *Sokrat ve Eflatun'dan Günümüze Ahilik*, Polat Ya., İstanbul, 2000.
- Güllülü, S., *Ahi Birlikleri*, Ötüken Ya., İstanbul, 1997.
- Güneş, H., Güneş, N., "Akhism (Ahilik) and Its Contribution on Child Education", *International Journal of Business and Social Science*, 3, 9 (May 2012), s.183-190.
- Güngör, E., *Ahlak Psikolojisi ve Toplumsal Ahlak*, Ötüken Ya., İstanbul, 1995.
- Headland, T., Pike, K., Haris, M., *Emics and Etics: The Insider/Outsider Debate*, CA, Newbury Park, 1990.
- İrmiş, A., "Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik", *Türk Yurdu Dergisi*, (Şubat 1998), s. 35-42.
- İzzetbegoviç, A., *Özgürlüğe Kaçışım* (tec. H. T. Başoğlu), Klasik Kitap No. 18/1, İstanbul, 2006.
- Kapı H., "Kapitalist Örgütlenmenin Varlık Nedeni Nedir? (Deleuze ve Guattari'nin Ontolojik Çözümlemesi)", *EKEV Akademi Dergisi*, 40, 13 (2009), s. 31-32.
- Kınalızade Ali Efendi, *Ahlak-ı Alâ-i*, Tercüman Binbir Temel Eser No. 30, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1974.
- Köprülü, F., *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİS.Ya., B. 4, Ankara, 1981.
- Kurtuluş, B., "İş Ahlakı: Geçmişte ve Günümüzde", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50 (2005), s. 737-759.
- Kuvancı, C., *Din Dili Dil Oyunu mu?*, İz Ya. No. 742, İstanbul, 2012.

- Manisalı, E., *Kapitalizmin Temel İlgüdüğü*, Derin Ya. No. 37, İstanbul, 2003.
- Marşap, A., "Ahi Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler: Çağdaş İş Yaşamında Etik Yaklaşımlar", Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Ahilik Araştırmaları Dergisi, 1, 2 (2005), s. 69-89.
- Mortan, K., Küçükerman, Ö., *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, İş Bankası Ya. No. 1945, İstanbul, 2010.
- Ocak, A. Y., *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Ya., B. 4, İstanbul, 2000.
- Özdemir, Ş., "Karşılaştırmalı bir Perspektiften Kapitalizm ve Kültür", *Sosyoloji Dergisi*, 3,17, 2008/2, s. 49-79.
- Özdevecioğlu, M., *Ahilik Teşkilâtından Günümüz İşletmelerine İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Anlayışı*, Cihan Ofset, Kayseri, 1997.
- Özel, M. (ed), *Kapitalizm ve Din*, Alternatif Üniversite, İstanbul, 1993.
- Özgener, Ş., *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Ya. No. 642/27, Ankara, 2004.
- Papatya, G., "Düşük Verimlilik Açmazına Eleştirel Yaklaşım: Doku Aşılama Mı, Dokuyu Paylaşanlarla Çalışma Mı?", *İnformag Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 6 (Nisan 2001), s. 85-87.
- Papatya, N., "Kapitalizmin Yeni/Yenilenen Akıl Oyunları: Küresel Şirketlerin Etiksel Ütopyaları", *Mülkiye Dergisi*, XXXIV (Güz 2010), s. 301-327.
- Sargut, S., *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yöntem*, İmge Ya., Ankara, 2001.
- Schroeder, R., *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi* (çev. M. Küçük), Bilim ve Sanat Ya., Ankara 1996.
- Sennett, R., *Karakter Aşınması* (çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Ya. No. 374/183, İstanbul, 2002.
- Shayegan, D., *Yaralı Bilinç* (çev. H. Bayrı), Metis Ya., İstanbul, 1997.
- Sombart, W., *Aşk, Lüks ve Kapitalizm* (çev. S. Gürses), İleri Ya., İstanbul, 2005.
- Sombart, W., *Burjuva: Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlakı ve Entelektüel Tarihine Katkı* (çev. O. Adanır), Doğa-Batı Ya., Ankara, 2008.
- Şeker, M., *İbn-i Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Ankara 1993.
- Şimşek, M., *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, Hayat Ya. No. 134/21, İstanbul, 2002.
- Şimşek, O., *Zihniyet Açısından Türk Girişimcilik Sosyolojisi*, Otorite Ya., Ankara, 2008.

Tabakoğlu, A., “Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik”, *Türk Kültürü ve Ahilik* (XXI.Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları No. 1, İstanbul, 1986.

Tabakoğlu, A., *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Ya., İstanbul, 1986.

Torlak, Ö., Özdemir, Ş., Erdemir, E., *İş Ahlâkı Raporu*, İGİAD Ya. No. 9/2, İstanbul, 2008.

Ülgener, S. F., *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Derin Ya. No. 77, İstanbul, 2006.

Weber, M., *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (çev. Z. Gürata), Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

**TÜRK TİCARET KÜLTÜRÜ VE
AVRUPA TİCARET KÜLTÜRÜYLE
“OLUŞUM DİNAMİKLERİ”
ARASINDAKİ FARKLAR**

**TURKISH COMMERCIAL CULTURE and
EUROPEAN TRADE CULTURE's
DIFFERENCES BETWEEN"
FORMATION DYNAMICS"**

Yrd. Doç. Dr. Oğuz KAYMAKCI

Sakarya Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Uzm. Okan ÖZTUTKAN

Sakarya Üniversitesi
Kamu Yönetimi

Dilek DEMİROCAK

Sakarya Üniversitesi

ÖZET

Ticaret ilkel dönemdeki trampa usulünden günümüzdeki komplike şekline gelene kadar birçok aşamadan geçmiştir. Ticaretin tarih içinde geçirdiği süreç incelenirken Anadolu Medeniyeti'nin üzerinde özellikle durulmalıdır. Anadolu jeopolitik konumundan ötürü ticaret yollarına hakim olduğundan, ticarete bir merkez niteliği göstermiştir. Anadolu'nun bu önemi her ne kadar coğrafi keşifler sonucunda bir nebze azalsa da tamamıyla ortadan kalkmamıştır.

Türkler 1040 Dandanakan Savaşı ile Anadolu Topraklarına nüfus etmiş, 1071 Malazgirt Savaşı ile de bu coğrafyaya hakim olmuşlardır. Bu hakimiyetin ardından Türkler kendilerine has geleneklerini Anadolu'daki her alana yansıtmışlardır. Böylelikle başta siyaset olmak üzere toplumsal yaşam ve ekonomi yeni bir soluk kazanmıştır.

Türklerin kendilerine has kurumlarından biri de Ahilik Teşkilatı'dır. Ahilik Teşkilatını kısaca tanımlamak gerekirse: Ahilik, Ahi Evran tarafından Hacı Bektaş-ı Veli tavsiyesiyle kurulan esnaf dayanışma teşkilatıdır. Aslen Horasan Kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meyzetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir.

Ahilik Teşkilatının önemi, hem Osmanlı Dönemindeki Lonca Teşkilatına hem de günümüz esnaf odalarına örnek teşkil etmesi açısından büyüktür.

Bu çalışmada Türk Ticaret Tarihi incelenerek; Ahilik Teşkilatının Türk Ticaret Tarihindeki önemi vurgulanacaktır.

Anahtar kelimeler: *Türk Ticaret Tarihi, Türk Ticaret Kültürü, Ahilik Teşkilatı.*

ABSTRACT

Trade has passed many stages from primitive form of barter trade to complicated form of the present day. While examining the historical process of trade especially Anatolian Civilization should be considered. Anatolia showed the nature of trade center because of had control of trade routes due to its geopolitical position. Although the importance of Anatolia has declined a bit as a result of geographical discoveries have not disappeared completely.

Turks populated on Anatolia with 1040 Dandanakan War and ruled over this region with 1071 Malazgirt War. After this dominance, Turks reflected their unique traditions in Anatolia to each area. Herewith social life and economy has breathed new life, particularly politics.

One of Turks own unique establishment is Ahi Community. If we define shortly Ahi Community: is a tradesmen solidarity organization which established by Ahi Evran on the advice of Hacı Bektaş-ı Veli. Is a organization; originally from Horasan, provide training in various professional fields such as art, commerce, economics for Turkmen people who lived in Seljuk and Ottoman periods on Anatolia, trained them both economically and morally, which regulates working life based on good human virtues.

The importance of Ahi Organization is very great in terms to be an example for both Guild Organization of the Ottoman period and chambers of tradesmen of today.

In this study, by examining the History of Turkish Trade highlights the importance of Ahi Organization in the History of Turkish Trade.

Key Words: *History of Turkish Trade, Turkish Trade Culture, Ahi Community.*

1. Giriş

Bir milleti millet yapan maddi/manevi değerlerin hepsine kültür denilebilir. Bu yönü ile ticaret kültürünü; bireylerin ve ticari oluşumların zaman içinde yerleşmiş ve olgunlaşmış ticari değerler bütünü olarak tanımlamak da mümkündür.

Ticaret, birkaç ilkel insanın yaptığı bir malı başka bir mal ile değiştirerek ihtiyaçlarını temin etme şeklinden, çok geniş boyutta gerçekleşen dünyayı kucaklayan günümüz ticaretine uzanan bir seyir takip etmiştir (Güçlüay, 2000: 121).

Batı kültürünün ilk kaynağını eski Yunan oluşturmaktadır ve Batı, hukuk si-temini, özel mülkiyet kavramını Roma medeniyetinden almaktadır. Eski Yunan ve Roma'nın yanı sıra üçüncü kaynağını Hristiyanlık'tan alan Batı medeniyeti-nin ekonomisi başlangıçtan beri ağır basan bazı geleneklere sahiptir (Cem, 2002: 301). Kimi sosyolog ve tarihçiler Avrupa kültürünü hümanizmin olduğu kadar Hristiyan dininin de bir sentezi olduğunu ileri sürerler. Bir bölüm tarih-çiler ise; Avrupa medeniyetinin akılcı ve hümanist karakteri ile insanlığın ortak mirası olduğunu kabul ederler (İnalçık, 1996: 425). Her şeyden önce, özel mül-kiyet anlayışının katı ve taviz vermeyen biçimde olması, değer ölçüleri arasında öncülük kazanmasını sağlamıştır. Batı medeniyetinin çerçevesinde gelişen top-lumlar bu mülkiyet ve hukuk anlayışına sadık kalmışlar; Batı milletlerinin ge-lişmesi bu mihverin etrafında gelişmiştir (Cem, 2002: 301).

Türk toplumunda ise, gelenekçilik ticaretin Orta Çağ döneminin en görü-nür vasfıdır. Osmanlı iktisadi sistemi Osmanlı hayat tarzı ile ilgilidir. Hayat tarzının da toplumsal zihniyet ile yakın ilgisi vardır. Zihniyet, hayat tarzını şe-killendiren düşünce yapısıdır. Türk iktisadi düşünce yapısını belirleyen unsurlar çeşitli kaynaklardan ve kültürlerden gelmektedir. Öncelikle zihniyet ve kurum-ların oluşmasında Osmanlı İmparatorluğu*, Büyük Selçuklular**, Anadolu Sel-çukluları, İlhanlılar***, Eyyubiler**** gibi geçmiş devletlerin büyük etkisi olmuş-tur. İktatımar, mukataa, Fütüvvet-ahilik-esnaf, hisbe-ihtisab gibi kurumların büyük ölçüde geçmiş İslam ülkelerinden miras kaldığı söylenebilir. Bu nedenle denilebilir ki; Osmanlı toplumsal ve iktisadi yapısının oluşmasında İslam dini-nin büyük etkisi olmuştur. Ayrıca İslam dininin yanı sıra Türk iktisadi yapısının oluşmasında Eski Türk iktisadi ve sosyal geleneklerinin etkisinin varlığı da bü-yüktür (Dağcı, 2005: 119).

Osmanlı klasik dönemlerine damgasını vuran bu olgu en katı ölçülerde tica-retin çalışma prensiplerini belirlemiştir. Esnaf ahlakının olagelmış teknik dışın-da yeniliğe karşı tahammülü yoktur. Çünkü bu geleneğe göre, yalnızca kendi

* Osmanlı İmparatorluğu 1299 yılında kurulmuş, 1922 yılında yıkılmıştır. Üç ana karaya (Asya, Avrupa, Afrika) yayılan topraklarıyla, barındırdığı nüfusla ve 600 yılı aşan yaşam süresiyle tarihin en büyük imparatorluklarından biridir. (Temel Britannica, Cilt 13: 234)

** Büyük Selçuklu Devleti, Türklerin büyük bir kolu olan Oğuzlar tarafından Dandanakan Savaşı'nın (1040) ardından kurulmuştur ve 1157'de Sencer'in ölümü ile fiilen sona ermiş ve yerine bir dizi küçük Türkmen birliği kurulmuştur. (Aydın, yılı belirtilmemiş: 66)

*** İlhanlılar Devleti, Hülagü Han tarafından, 1256 yılında merkezi Tebriz olmak üzere İran'da kurulmuştur. (Kara, 2004 :198)

**** Eyyubiler, (1174-1250) Selahattin Eyyubi tarafından Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun geleneklerine göre, Mısır'da kurulmuştur. Irak'ın yukarı bölümünde, Suriye'nin büyük bir kesiminde, Mısır ve Yemen'de egemenlik kurmuşlardır.

içerisindeki seleflerin üstünlüğünü kabul etmiştir (Nişancı, 2002: 133). Zanaatçı loncaları, geleneksel yöntemlerine sınıksız sarılmışlardır (Lughod, 2004: 523).

2. Ticaret Kültürü Açısından Türk ve Avrupa Ticaret Gelenekleri/Algıları Arasındaki Farklar

Ticaretin yapılma şekli açısından bakıldığında; Türk toplumlarında, verimlilikte geri kalış, rasyonel bir ticaret işletmesinin takip edeceği defter tutma, da-kiklik ve kar hesaplarını inceden inceye hesaplanması yollarından uzak kalındığı görülmüyordu (Nişancı, 2002: 122). İslam öncesi Türk toplumunda zayıf tüketim alışkanlığının etkisiyle görülen götürü bir ticaret vardı. İslamiyet'in ticarete açık yanı Türklere gelinceye kadar oldukça aşınmıştı. Bu haliyle de esasen ağır ve hantal bir zihniyetin boyunduruğuna girmede gecikmedi (Sayar, 2000: 122). Götürü hesap, kanaatkarlığın ve tok gözlülüğün bir ispatı olarak uzun zaman toplumun şuurunda yer etmiştir.¹

Mal ve sahip olunan eşyanın, pre-kapitalist insan nezdinde muhasebe kıymeti hemen hemen hiç yoktur; ister köylü, ister tüccar kesimi olsun üretim ve ticaret yaparken ince ince maliyet hesapları yaparak karlılık analizleri yapmaktadırlar (Nişancı, 2002: 45). Kapitalist zihniyetin, ortaya çıkmasına kadar hesap tutmak, baştan savulacak bir yük gibi görülmektedir. Üretimin ve müşterilerin standart oluşu, ticarete konu olan miktarların günlük, aylık, senelik oranlarının standart ya da buna yakın oluşu bu durumda etkili olabilir. Pre-kapitalist tüccarlar, işletme ile ilgili hesaplarını kağıt üzerine dökmeden zihinden yapmakta hayli maharetlidir. İlkönce, Ortaçağ tüccar kayıtları ele alınırsa bu kayıtlarda disiplinli ve muntazam hesap kayıtlarına rastlamak mümkün değildir. Muhasebe düzeni dikkate alınmaksızın sadece tediye edilenler ve alınanlar dikkate alınmaktadır" (Nişancı, 2002: 28).

Türklerde eskiden beri tutulmuş bazı hesapların varlığı bilinse de bunlar, karlılık endişesi ile ilgili değil, daha çok lonca gibi makamların kontrolüne karşı gösterilmek üzere tutulmuş kayıtlardır (Nişancı, 2002: 124). Yani bu senetlerin, vesika kıymetinden başka bir değeri yoktur. Türk ticari yapısında defter tutmamak, işletmenin işlem hacminin küçük olması veya onun savruk yapısıyla ilgili olabilir. Bunun dışında, bu olgu aynı zamanda ticari ilişkilerde karşılıklı güve-

¹ Meşhur mutasavvıf-düşünür Gazali, XII. yüzyılda ticarete dikkat edilmesi gereken durumları sayarken tüccarın çarşı pazara, kar ve kazançla fazla düşkün olmamasını tavsiye etmiştir. (Sayar, 2000) Ticari hayata karşı "helal için hesap haram için azap vardır" şeklindeki şartlı yaklaşım, toplumun en üst kesimine kadar hükmünü sürdürmüştür.

^{**} Bir Ortaçağ tüccarının kayıtları arasında şu ifadeler yer almaktadır: "Madde bir, iki kutu eldiven fakat kaç tane olduğunu bilmiyorum veya birinin bende 100 akçe alacağı var ama kim olduğunu hatırlamıyorum." Bu ifadeler Ortaçağ ticari kayıt sisteminin düzensizliğini ifade etmektedir. (Nişancı, 2002: 29)

nin yerleştiğinin de bir işareti sayılabilir (Öneş, 1985: 87). Önceden beri Müslüman tüccarların düzenli defter tutmadığı, alışverişte senet türünden ticari vesikalara genellikle itibar edilmediği söylenebilir. Bu iktisat dışı hareket tarzının dışında muhakkak ki, sağlam bir ahlaki yapı vardı. Bütün işlerde olduğu gibi verilen söz senetten üstündür (Öneş, 1985: 87). Osmanlı İmparatorluğu'nda dış ticaretin hacmi ve dış ticarete konu olan malların toplam üretim içindeki payı, günümüzle karşılaştırıldığında çok sınırlı kalmaktadır. Bunun bir nedeni; ulaştırma teknolojisinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Uzun mesafe ticareti çoğunlukla yükte hafif pahada ağır mallar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Nişancı, 2002: 97).

Osmanlı'da İstanbul çarşıları genel olarak aynı cins mal satan esnaf ve tüccarların toplandıkları yerlerden oluşuyordu. Kuyumcular, tuhafiyeciler, bakırcılar çarşıları bunlara güzel birer örnektir. Bu özellikler 19. Yüzyılda İstanbul'a gelmiş gerek seyyahların yazdıkları seyahatnamelerde ve gerekse o zamanı yaşamış eski aktarların verdikleri bilgilerden anlaşılmaktadır (Erdemir, 1995: 122). Anadolu'da sanayinin genellikle çok küçük birimlerden oluştuğu açıktır. İşyeri başına işçi sayısının ortalama iki dolayında olması, üretimin her şeyden önce ilkel teknolojiyle yapıldığının çok sınırlı bir çevre pazarına yöneldiğinin göstergesi sayılmalıdır. Bunlara ek olarak varolan sınıai üretim girişimlerinin aynı malın ticaretini de üstlendikleri ve sanayi-ticaret bütünlüğü biçiminde bir sürecin var olduğu bilinmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2003: 17).

Avrupa ticaretinin göze çarpan özelliği ise; herkesin kullandığı kaba saba ve sıradan gereksinim mallarının bu ticaretin içinde büyük bir yer tutmasıydı. Zenginler için yapılan lüks mallar ve güzel parçalar, Avrupa ticaretinin, ancak küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Ulaştırma o kadar pahalıydı ki birbirine uzak bölgeler arasındaki ticaret, büyük ölçüde yükte hafif pahada ağır mallardan oluşuyordu (Frank, 2004: 405). O dönemde uzun mesafe ticaretine konu olan mallar, yükte hafif pahada ağır mallardı (Heaton, 2005: 55).

Ortaçağ döneminde dini inanışların etkisi ticaret, adil fiyat ve faiz gibi konuların üzerinde görülmüştür.* Değişime konu olan mallarda adil fiyat oluşturulmalıdır. Adil fiyat düşüncesinde ticaret yoluyla zenginleşmeyi önleme anlayışı vardır (Ölmezogulları, 2003: 39). Tüccar arasında adaleti gözetmek, önce davrananın ömür boyu sürecek bir ayrıcalığı kaparak diğerlerini mağdur etmesini engellemek, bununla birlikte sabah erken kalkanın o gün için kullanabileceği bir yere tezgah kurmasına izin vermek suretiyle tembellik ve gevşeklik göstermeden ticareti savunmasını özendirmek ve böylece ticari hayata canlılık kazandırmak

* St. Thomas'a göre ticaret kaçınılmaz bir kötülüktür. Tüccar, ticareti ailesinin geçimini sağlamak için yapıyor ve ticaret ülkeye yarar sağlıyorsa kabul edilebilir. Ayrıca ticaret ancak doğru, adil olduğu takdirde meşrurdur.

amaç edinilmiştir (Kallek, 1992: 36). Dolayısıyla temelde moral ve ahlaki bir düşünce vardır; fakat zamanla ticaretin gelişmesi ile adil fiyat düşüncesinden uzaklaşmış, tüccarın zarar etme riski karşısında karın meşruluğu kabul edilmeye başlanmıştır (Ölmezoğulları, 2003: 39).

3. Kurulan Ticari Örgütlerin Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Ticari işlemlerin ve ticaretin gittikçe gelişmesi, beraberinde bu faaliyetin daha organizeli ve daha güvenli yapılması gerektiğini doğurmuştu (Güçlüay, 2000: 125). Ortaçağ insanının doğuştan birleştirici olması, Ortaçağ otoritesinin herhangi bir gönüllü örgütlenmenin varlığına uzun süre kayıtsız kalmaması ve Helenistik ve Roma loncaları ile Ortaçağ'ınkiler arasında bir köprü olması birçok İtalyan kentinde loncaların varlığını sürdürmelerini sağlamış ve bu loncalar İstanbul loncaları için örnek teşkil etmişlerdir (Heaton, 2005: 180).

Tüccarların can ve mal güvenlikleri her şeyin başında gelmektedir. Çünkü bunlar sürekli tehlikeler ve korsanlık hareketleriyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Bunlar şahıs olarak bu tür tehlikelere karşı daha güç veya hiç müdahale verememektedirler. İşte bunun için tüccarlar bir araya gelerek kardeşlik cemiyeti adını verdikleri birlikler kurmuşlardır. Bu tür birliklerin gerek Anadolu ve gerekse Avrupa'da kuruldukları görülmektedir (Güçlüay, 2000: 125). Bunlardan en meşhuru olan Avrupa'da kurulan tüccar loncası olarak çevrilen Gild ve Hanse²² adındaki birliklerdir. Gild ve Hanse birlikleri ticari faaliyetleri bir düzen altında ve dayanışma içinde yürütmek amacıyla kurulan birliklerdir. Ayrıca bu birlikler iktisadi birlikler olduğu kadar dini birlik niteliği de taşımaktadırlar. Zira kilisenin kuvveti yüzünden, Hristiyanlığın etkisi altında bulunuyor ve bütün kadrosuyla dini tören ve merasime katılıyorlardı. Batı Avrupa'da 1050'lerde tüccar loncası bir lonca evi sahibi olabilecek ve caddeleri taşla kaplatacak kadar güçlüydü. (Heaton, 2005: 181).

Gildler sadece belirli bir şehir tacirlerinin menfaatini korumak için kurulmuş ve bu birliğin üyeleri sadece oturdukları şehirde faaliyet gösteren tüccarlar idiler. Bu birliklerin en büyük amacı, tüccarların kendi aralarında herhangi bir rekabette eşitsizlik olmadan karlar ve imtiyazlar elde etmektir. Zira birliğe mensup olanlardan herhangi birinin iflası durumunda bu kişiye ortak kazançtan tazminat ödüyorlardı. Bu birlikler fiyatların geliş güzel artışına müsaade etmiyor, yine gıda maddesini temin eden köylülerin araçlarının eline düşmesine mani olunuyordu. Böylece bizzat köylü malını götürüp pazarlarda satabildiği gibi, müstehlike de kendi ihtiyacından fazlasını alamıyordu (Güçlüay, 2000: 125).

²² Hanse (tüccar grubu) kelimesi ilk kez 1267'de bir İngiliz krallık belgesinde, kurallara uygun bir şekilde yazılmış olarak, ama geç bir tarihte ortaya çıkmıştır. Hanse'nin arkasında bir devlet değil, güçlü surlarla korunan,; tüccarları, yurttaşları, loncaları, filoları, depoları, kazanılmış zenginlikleriyle kentler vardır. (Braudel, 2004: 85)

Bu birlikler Batı ticaret ve ekonomisinde oldukça etkili olmuş ve ticaretin daha organizeli yapılmasında ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Bu tüccar ve birliklerin Anadolu'da da bulunduğu bilinmektedir. Anadolu'da Selçuklu döneminden beri sanayi ve ticaret kesimleri Fütüvvet* ve Ahilik ilkelerine dayalı esnaf birlikleri tarafından teşkilatlanmıştır (Tabakoğlu, 2000: 108). Bu teşkilatlar ilk olarak dini dernekler niteliğinde ortaya çıkıp, daha sonradan sosyal ve ekonomik alanlarda da gelişerek gerek ticaret ve gerekse sanat alanında düzeni sağlamak, tüccarlar aralarında dayanışmayı sağlayıp, rekabeti ortadan kaldırmak amacıyla XII. yy.da kurulan loncalardır.

Loncalar, küçük meta üreticilerinin çıkarlarını koruma zorunluluğunun sonucu olarak doğan örgütlenmelerdi. Tekelci meslek örgütleri olan loncaların esas amacı; üyelerinin çıkarlarını korumak, rekabeti sınırlandırmak veya rekabete karşı koymaktı. Böylece meta üreticileri arasında kaçınılmaz olan farklılaşmayı engellemek ve üyelerin ekonomik varoluş şartlarını korumaktı (Okçuoğlu, 1999: 307). Tüccar loncaları, esnaf loncaları gibi üyeler arasındaki dayanışmanın yanı sıra, buralar adeta birer eğitim merkezi konumunda idi ve özellikle de mesleki eğitime önem verilirdi (Güçlüay, 2000: 125). Loncaların kimi yalnızca dükkan sahiplerinden ve çıraklarından kuruludur, kiminde tacirler, esnaf, zanaatkarlar ve işçiler bulunmaktadır ve bunlarda sıkı bir disiplin hakimdir. İşe çıraklıktan başlanarak ağır ağır yükselinmekte, nihayet usta olunabilmektedir (Cem, 2002: 86). Görüldüğü gibi maddeleşmiş dünya görüşünün en belirgin şekilde görüldüğü loncalar, kapalı ve durgu iş ahlakının katı kurallarının dışına çıkamamışlardır. Usta-çırak ilişkilerinin katı düzeni içerisinde, kalite miktara tercih edilmiştir. Üretilcek olan malda aranan birinci vasıf, pratik bir maksada hizmet etmesi değil, yapıya gelen modele benzemesidir (Nişancı, 2002: 139). Loncaların XIII. ve XIV. Yüzyıllardaki bağımsız ve güçlü konumu, Osmanlıların merkeziyetçi yönetim sisteminde zayıflamıştır (Nişancı, 2002: 99).

Osmanlı lonca örgütlenmesi, Selçuklular döneminde görülen Ahilik örgütlenmesinden gelmez. Yani Ahilik örgütlenmesinin temel karakterleri, Osmanlı Devleti lonca örgütlenmesinin temel çerçevesini belirlemektedir (Okçuoğlu, 1999: 310). Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Lonca sistemi daha çok komünal özellikler taşımasına karşın özellikle Cumhuriyet'le birlikte küreselleşmenin de etkisiyle özel sektörde daha çok bireyci yaklaşımlar ön plana çıkmıştır (Dağcı, 2005: 136).

Ahilik, Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme ve onlar edepsizlerin elinden kurtarma gibi konu-

* Dostlara afv ve safla ile muamele. * Yiğitlik. Cömertlik. Lütuf ve ihsankârlık

larda bunların eşlerine hiçbir yerde rastlamak mümkün değildir (Nişancı, 2002: 100).

Eski Türk iktisadî ve sosyal geleneğinde halkın refahının sağlanması son derece önemlidir. Osmanlı'da devletin varlık sebebi halka hizmettir.* Ahilik, bu asırlarda harp, istila, dalgaları arasında huzur temin eden bir ocak, dergah kültürünün farklı bir versiyonu gibidir (Nişancı, 2002: 126) ve günlük hayata sunduğu hizmet anlayışı ile dayanışmacı bir toplum oluşturmayı hedef almıştır. Ahilik, Osmanlı iktisat zihniyetine insanın alıcı olmasından çok verici olması düşüncesinin yerleştirilmesini sağlamıştır. Bütün toplum, kişinin kendisinden başlayarak en yakından dış halkalara kadar birbirine bağlanır. Ahiliğin örgütlenme biçimi, üretimi ön plana çıkardığından arz yönlü iktisat gündeme gelmektedir. Bu yaklaşıma göre ekonomi, insan içindir (Dağcı, 2005: 119).

Roma'da ise loncalar İ.Ö. 200 dolaylarında belirmişlerdir. Bunların çoğunun kuruluş amacı tamamen ekonomik nedenlere bağlı değildi ve bunlardan çoğu üyelerinin toplumsal ve dinsel ihtiyaçlarıyla ilgileniyorlardı. Böylece bunlar, bir cins dostluk cemiyeti, cenaze dayanışması ve şölen kulübü karışımı olmaktaydılar (Heaton, 2005: 58).

Loncalardan farklı olarak Avrupa'da tüccar birlikleri, üyelerini mensup oldukları kentte, yolculuk sırasında ve ulaştıkları yerlerde korumayı ve onlara yardım etmeyi hedeflemektedir. Tüccar birlikleri, kentlerin kendi kendilerini yönetme haklarını elde etmelerinden sonra, bu yönetimlerde öncelikle rol oynamaya başlamışlardır (Heaton, 2005: 182).

Görüldüğü gibi bu dönemde isimleri farklı olsa da; gerek Anadolu'da ve gerekse Avrupa'da kurulan bu birlikler, ekonomi alanında olduğu gibi sosyal hayatta da önemli rol oynamışlardır. Sonuçta aynı amacı taşıyan, benzer nitelikteki bu birlikler (Okçuoğlu, 1999: 130); daha organizeli dayanışma içinde ve daha geniş boyutlarda ticaretin yapılmasına zemin hazırlamış, ticareti ve tüccarı desteklemişlerdir (Güçlüay, 2000: 126).

4. Genel İktisat Teorilerinin Uygulanışı Bakımından Türk ve Avrupa Ticaret Kültürleri

Kapitalizm, bireylerin tek tek ya da gruplar halinde, toprak ve genel olarak üreten kaynakların özel mülkiyetine sahip oldukları ve diledikleri gibi kullandıkları bir ekonomik örgütlenmedir (Ölmezoğulları, 2003: 26). Kapitalizmin birinci aşaması, basit işbirliği aşamasıdır. Bağımsız zanaatkarlar aynı mekanda ve aynı kumanda altında toplanmış durumdadırlar. İkinci aşama karmaşık işbirli-

* Orhun yazıtlarında Bilge Kağan'a atfedilen "yemedim yedirdim" ifadesi ile Osmanlı belgelerinde alınan iktisadî kararlara gerekçe olarak belirtilen "Allah'ın kullarının refahının sağlanması" ilkesi bu savı desteklemektedir.

ğidir. Bu çalışma içinde yapılan işlerin karmaşıklaşması ve bir teknik işbölümü söz konusudur. Bir işçi bir ürünü üretmek için nihai amacın tamamını kendi başına gerçekleştirmez. Artık farklı işlemler birbirinden ayrılmış ve her biri uzmanlaşmış bir gruba bırakılmıştır. Üçüncü aşama büyük sanayi aşamasıdır. Parça aletlerin yerini bileşik ve aynı anda çalışan makineler almaktadır. Bu noktadan sonra işçi artık (biriktirilmiş emek) makineye tabidir ve makinenin bir uzantısı durumundadır (Gouverneur, 1997: 170-177). Ortaçağ'ın sonları ile Sanayi Dönemi arasındaki dönemin temel niteliği feodal beyliklerin yıkılarak merkezi devletlerin kurulmasıdır. Yeni kurulan bu devletlerin en önemli gelir kaynağı ise ticaret, özellikle de dış ticaretti (Ölmezoğulları, 2003: 41). Piyasalar ise, dış ticaretin içinden çıktı ve tüccarların konakladığı geçit yerleri, limanlar, nehir kaynakları veya iki kara ticareti seferinin karşılaştığı noktalarda gelişti. Limanlar (port) sevkiyatın yapıldığı yerlerde geliştiler.* Panayırlar ve hammadde ticareti merkezlerinin, evrimcileri huzursuz edecek biçimde birdenbire ortaya çıkmalarına karşın, limanlar (portus) Batı Avrupa'nın şehirleşmesinde son derece önemli rol oynadı (Polanyi, 2002: 105-106).

Geleneksel olarak 15-18. yüzyıl Avrupa'sında oluşup gelişen inançların, kurumların ve uygulamaların tümünü içerecek biçimde Merkantilizm diye adlandırılan bu dönem, iktisat politikalarının başlangıcı ve bu yönüyle de Kapitalizmin ilk doktrini olarak kabul edilir (Ölmezoğulları, 2003: 40). Ticari kapitalizme uygun bir görüşle Merkantilizm, paraya ve dış ticarete ön planda yer vermiştir. Merkantilistlerin bildiği, sadece dış ticaretten elde edilebilen fazlaydı. Bir ülkenin kazandığını diğer ülke kaybediyordu. Merkantilistler, bundan ötürü ülkelerin çıkarlarının çatıştığını ve tüccarın karının ulusal çıkarla özdeş olduğunu, ülkenin gücünü oluşturduğunu kabul ettiler (Kazgan, 2004: 44). Merkantilistlerin nüfus politikası da Ortaçağ düşüncesine uygundur. Nüfus artışını özendirmiş ve bir ülkenin en büyük hazinesinin iyi beslenmiş insan sayısı olduğu fikrini savunmuşlardır (Kazgan, 2004: 45).

Merkantilizm, Avrupa'nın her ülkesinde farklılıklar gösteren iktisat politikaları biçiminde uygulanmış ve nitelikleri itibariyle her ülkede farklı şekillerde uygulanmış ve etkili olmuştur (Ölmezoğulları, 2003: 46). Örneğin İngiltere'de merkantilist düşünceler daha çok iş adamları ve tüccarlar tarafından öne sürülmüştür. İngiliz merkantilizmi büyük bir hızla loncalar ve devlet müdahalesi gibi Ortaçağ kurumlarından ve uygulamalarından kurtulmaya yönelmiştir. Fransız merkantilizminde devlet müdahalesi daha belirgin hale gelmesi ve merkantilist düşüncenin etkisiyle devletin bütün desteğini sanayiye vermesi Fیزیokrasi** adı

* İngiltere hammadde ticareti merkezleri bunun bir örneğidir.

** Doğal düzen anlamına gelmektedir. Bu düşünceye göre doğal düzen, Tanrının koymuş olduğu bir düzendir ve insanların temel görevi bu düzene uymak olmalıdır. Ancak bu şekilde, herkese en çok tatmin sağlayacak uyumlu bir toplum doğacaktır. (Ölmezoğulları, 2003: 48)

verilen yeni bir düşünce akımının ortaya çıkmasına neden olurken Almanya'da devlet maliyesi ve yönetimi (Kameralizm) öncelikli olmuştur (Kazgan, 2004: 180).

Merkantilizm, ticari kapitalizm hakim olduğu sürece onun ideolojisini yansıtan hakim öğreti olmuştur. Fakat ticari kapitalizm içinde gelişen sanayi kapitalizmi; serbest dış ticaret ilkesinin egemen olduğu İngiltere ve Fransa'da merkantilist öğretinin tarihe karışmasına sebep olmuştur. Ancak, 15-18. yüzyıllardaki niteliğiyle tarihe karışsa da, savunduğu bazı görüşler ve iktisat politikası önlemleriyle kapitalizmin her aşamasında, bir ya da diğer ülkede her zaman var olmuştur (Kazgan, 2004: 48).

Türklerde ise devletin dış politikası merkantil düşünce geleneğinin çok dışındadır. Osmanlı devleti bünyesinde anti-merkantil zihniyeti pekiştirerek bireyin oluşma kanallarını tıkayacak amillerin başında, Osmanlı devlet felsefesi gelmektedir (Sayar, 2000: 129). Osmanlılar ile merkantilistler arasındaki temel fark, Batı'da bir ülke ekonomisinin global olarak bir anonim şirket gibi düşünölmeye başlanması, bilanço toplamının ülke lehine olmasına önem vermesi ve bunu kıymetli madenler ile dayanıklı mallar olarak hesaplanır hale gelmesiydi. Aslında bu net ticaret dengesi fikri, ilk defa Levant ticareti ile zenginleşen İtalyan tüccar cumhuriyetlerinde kendini göstermiş ve daha sonra onlar Batı'da yeni yükselen ulus devletlere bir model oluşturmuştu (İnalçık ve Quataert, 2000: 87). Ticari bir anlaşmadan iktisadi çıkarları kollamak batı iktisat kafasına ne kadar tutarlı ve uygun geliyorsa Osmanlı insanı için durum bundan çok farklıdır (Sayar, 2000: 116). Devletin başlıca düşüncesi, lehe ticaret dengesini sağlamak suretiyle hasıl olacak servet fazlasının iç ekonomiyi kalkındıracak biçimde kullanmak, yani merkantilizm politikası gütmemektir. Dış ticaret kazancı yoluyla ekonomik gelişme fikrinin izi bile yoktur. Dış ticaret yoluyla sadece mübadelenin oluşturacağı ve başkasının çalışmasından elde edilebilecek bir kazanç anlayışı ahlaki mülahazalarla engellenmiştir (Sayar, 2000: 117).

Osmanlı-Türk insanı ile Avrupa insanı, madde karşısında takındıkları tavır, bekleyiş ve tahayyülleri itibarıyla anlayış bakımından büyük farklılıklar göstermektedirler. Batının insanı; maddeyi her cihetten kuşatıp hırpalarken Osmanlı insanının eşyanın renginde, biçiminde çok küçük değışikliğı gitmiştir. Dolayısıyla Osmanlı insanı maddeyi olduğu gibi yahut ilk rastlayışta ona verdiği değışikliklerle kabul ediyordu. Oysa Batılı insan maddeyi daima elinde çevirir, zihninin karşısında tutar, ondan bir takım başka hususiyetler ve mükemmelleştirme imkanları arar, onun hakkında en etraflı bilgiye sahip olmaya çalışır ve bu gayretler sonunda bu maddeyi başka bir şey denecek hale getirir (Sayar, 2000: 103).

Batı medeniyetinin ve kültürünün ilk temeli maddiyatçılıktır.* Madde ve maddi zenginlik Batı medeniyetlerinin değişmez amacıdır. Maddenin en büyük değer ölçüsü olduğu Batı düşüncesinin ve ekonomik düzeninin itici gücü kazanma hırsıdır. Avrupa'nın zenginleşmesinde başrolü oynayan sömürgecilik, sistem ve kişiliklerdeki kazanma hırsının doğrultusunda gelişmiştir (Cem, 2002: 304). Batı toplumlarında bütün kavramlar ve kurumlar müteşebbisin çıkarınca biçimlenmiş; Batı kültürünün özü niteliğindeki ferdiyetçilik onun hareket serbestliğini sağlamıştır. Yakınçağ Avrupa'sında her şey burjuva içindir (Cem, 2002: 307).

Klasik Türk iktisadî sistemini Batı'dan ayıran faktörler arasında bu zihniyetin önemi büyüktür. Batı toplumlarında zihniyetin oluşmasında üretim ve mülkiyet ilişkilerindeki değişimler rol oynamıştır. Ancak Osmanlı'dan günümüze kadar üretim ve mülkiyet ilişkilerimizde, daha genel bir ifade ile üretim tarzımızda önemli bir değişiklik olmamıştır (Altan, 2002: 45). Özel mülkiyetin ekonominin temeli olduğu bütün Batı toplumlarında daha ilk çağlarda başlayan kesin bir sınıflaşma vardır (Cem, 2002: 301). Ortaçağın toplum yapısı esas olarak toprağın mülkiyetini elinde bulunduran feodal soylular ve bu topraklarda toprak sahibine bağlı olarak çalışan serflerden oluşan bir toplumsal örgütlenme biçimindedir (Ölmezoğulları, 2003: 39). Yunan ve Roma'da köle ile efendi arasındaki ayırım Ortaçağ'da serf senyör ikililiğine; sonraları proleter-burjuva ayırımına dönüşmüştür (Cem, 2002: 301). Dolayısıyla Batıda kapitalizmin oluşumunda burjuvazi önemli yer tutarken, Osmanlı toplum ve ekonomisini büyük ölçüde Ahi zihniyeti yönlendirmiştir. Bu zihniyetten dolayı Osmanlı'da Batı kapitalizmini oluşturan sömürgeci faaliyetler ve sınıf mücadeleleri görülmemiştir. Osmanlı Devleti'nde toprak mülkiyetinin devletin elinde olması Batı tarzı bir sınıflaşma şuuruna set çekmiştir (Nişancı, 2002: 53).

Osmanlı toplum ve ekonomisinin kapitalist gelişmenin dışında olmasının en önemli göstergelerinden birisi de belirli bir burjuva sınıfının olmaması, sermaye birikiminin engellenmesiydi (Dağcı, 2005: 120). Burjuvazinin ortaya çıkmamasının en önemli nedenlerinden birisi, ticaretin yapılış şekliydi. Güdülen politika, Osmanlı yönetiminin dengeyi korumak için "devamlı olsun mevcudu korumak için yeterli olsun" felsefesinin bir yansımasıdır ve ticaret adeta devletleştirilmiştir (Nişancı, 2002: 91). Osmanlı yönetiminin ekonomik görevleri ona sosyal ve devletçi bir nitelik vermekteydi. Bu derece büyük ve karmaşık bir mekanizmanın işleminde ferdiyetçiliğin ve özel teşebbüsün başıboşluğuna yer yoktu. Ferdin, elindeki ekonomik gücü gönlünce kullanabilmesi, bu karmaşık düzeni bir

* Prof. Mousnier ve Prof. Labrousse'un ortak eserlerinde belirttikleri üzere Batı düşüncesi ile insanı yakın maddi ve burjuva bir mutluluğa inanır. Avrupalıların yükseliş dönemindeki egemen dünya görüşü olan aydınlık ekolüne göre, insan çabası ancak kendisine maddeden "yararlı" olacak hedeflere yönelmelidir. Kullanışlı olmayan herşey boştur (Cem, 2002: 304).

anda yıkabilirdi. Zamanın gerekliliği, imparatorluğun ayakta kalması için devletin ekonomisini sıkıca elinde tutmasını, özel teşebbüs özgürlüğünü sınırlamasını zorunlu kılıyordu (Cem, 2002: 80).

Tanzimat, mal güvenliği gerekçesiyle burjuvazinin doğmasını desteklemiştir. 'Türk-İslam vahdet' ya da tevhid^{*} inancı Batılı anlamda sınıflaşmaların ortaya çıkışını engellemiştir (Dağcı, 2005: 120).

Batı'da korporasyon düzeni zamanla yıkılarak sanayi kapitalizmine geçilirken, İslam ve Osmanlı esnaf teşkilatı hakim sistem olma yoluna giren kapitalizmin kitlevi üretim sisteminin baskısı altında tahditleri sürdürerek yaşamaya çalışıyordu (Tabakoğlu, 2000: 287). Ayrıca Osmanlı'da kapitalizme geçmenin söz konusu olmamasına ortam hazırlayan durum; Tanzimat'ın esnaf sisteminin adım adım ortadan kaldırma çabalarına karşı şehirlerdeki esnaf birlikleri arasında dayanışmanın artması ve bunun sonucu olarak da modern kapitalist şirketleşme gecikmiştir. Dolayısıyla şirketleşme gerçekleşmediğinden büyük sanayi ve fabrika sistemi de kurulamamıştı. Bu koşullar çerçevesinde işçi sınıfından bahsedilme imkanı da yoktur (Tabakoğlu, 2000: 288). Osmanlı ekonomisinde bir işçi sınıfı olmadığı gibi, sanayi devrimi döneminde de bir işçi sefaletinden söz etmek mümkün değildir. Belki de Osmanlı ekonomisinde sanayi devriminin oluşmamasının sebeplerinden biri de ücretlerin nispi yüksekliğidir (Tabakoğlu, 2000: 300). İslami devlet anlayışının ve Osmanlı ekonomik düzeninin ferde sağladıkları, çağın çerçevesinde çok ileridir. Fert, kişilerin mülkiyetinden çıkarılmakta; derebeylik düzeninden soyluların ekonomik ve siyasal baskısından kurtarılmaktadır. Çok düzenli bir yaşam biçiminin, koruyucu devletin nimetlerine, ayrıcalıkları en düşük düzeye indirilmiş bir sosyal yapıya kavuşmaktadır (Cem, 2002: 79).

Kara Avrupası'nda; XI. yüzyıldan başlayarak ekonomik hayatın tekrar canlandığı, dünya ticaretine açıldığı dönemde, kapalı tarım ekonomisinden çıkıp yapı değiştirmiş, ticaret ve el sanatlarının önem kazanması ile paranın hakim olduğu hareketli bir Pazar ekonomisi düzenine doğru gelişme başlamış, yeni şehirler kurulmuş, yeni bir sosyal sınıf doğmuş ve giderek gelişmiştir (Göze, 2000: 73).

Anadolu'da sınıflı toplumlar, Batı'ya nazaran farklı şekiller oluşturmuştur. Bütün Doğu'da ortak olan ve Batı ile ayrılığın temelini oluşturan unsur, mülkiyet ilişkilerinin şekillenmesidir. Yani ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçiş

* Birlik. * İfade esnasında mevzuun haricine çıkılmaması, maksad ne ise yalnız ondan bahsedilmesi, sözün dallandırılıp budaklandırılmaması. * Allah'a yakınlık. Gönlnü, kalbini tamamen Allah ile meşgul etme hali

** Allah'ın bir olduğuna ve Ondan başka ilâh olmadığına inanma.

sürecinin Doğu'daki formasyonu, Batı 'da farklı olarak şekillenmektedir (Okçuoğlu, 1999: 149).

Türklerdeki esnaf birliklerinin malî, idarî ve iktisadî özellikleri, Türk toplumunun demokratik vasıflarını aksettirmektedir; tabiatıyla bunun Batı'nın sınıflı toplum yapısının bir sonucu olan demokratik kurumlarla ilgisi yoktur. Türklerde esnaf birlikleri, şehir halkının önemli bir kısmının demokratik siyasi katılma araçlarıdır. Ancak bunu Batı esnaf birlikleri ile kıyaslamak gerekir. Çünkü merkezi otoritenin zayıf olduğu feodalite çağında Batı esnaf birliklerinin varlıklarını koruyabilmeleri için büyük bir siyasi güçle cihazlanmaları gerekiyordu. Batı şehirlerinin bağımsızlıklarını elde etmelerinde korporasyonların yeri malumdur ve feodalite tarihe karışırken kurulan yeni düzende bu birlikler kendi çıkarlarını, siyasî iktidarları sayesinde korumuşlardır. Ancak ticarî kapitalizm bunları saf dışı etmiştir (Tabakoğlu, 2000: 286).

Osmanlı sanayi ve ticaret kesimlerinin çerçevesini oluşturan esnaf birlikleri rekabete değil, işbirliği, karşılıklı kontrol, imtiyaz ve tahsis ilkelerine dayandığı gibi bu ilkeler çalışma hayatının da esasını teşkil etmektedir. Bu şartlar altında iş ve çalışma hayatı belli bir disiplin altına alınmış, liberal – kapitalist sistemdeki gibi herkesin istediği mesleği, istediği yerde ve istediği şekilde yapmasına imkan verilmemiştir (Tabakoğlu, 2000: 298).

Orta Asya'da ilkel toplumdan sonra gelişen ilk sınıflı toplum feodalizm olmuştu. Osmanlı feodalitesi, Batı feodalizminin aksine ticari alanda hemen hemen her şeyi miras olarak devralmıştı. Avrupa feodalizminde meta, para ilişkileri, şehir üretimi (zanaatçılık), bunlara bağlı olarak ticaret, şehirleşme henüz gelişirken, Osmanlıların devlet kurdukları topraklarda bu olgular ilerlemiş bir durum arz ediyorlardı. Böyle ilerlemiş ticari ilişkileri ve ondan doğan diğer zenginlikleri devralan Osmanlı feodalitesi, bunları geliştirmesini ve gerçekten önemli bir gelir kaynağı olarak değerlendirmesini fevkalade becermişti. Avrupa feodalizmi ile Osmanlı feodalitesi arasındaki ticari alanda en belirgin ve bağlayıcı farklılık, Avrupa'nın aksine toprak mülkiyetinde olduğu gibi ticaretle de devletin tekelciliği idi. Osmanlı feodalitesi ticaretten kaynaklanan gelirin önemini gördüğünden bu kaynağın kurumaması için elinden geleni yapmıştır (Okçuoğlu, 1999: 302).

5. Sosyal Sınıf Olgusu ve Ticaret Kültürüne Etkisi

Türk toplumunda ekonomik şartlar, köleciliğin belli oranlarda olmasına imkan sağlamasına rağmen, bu sınıflı toplumun hakim üretim biçimi olarak gelişmesine uygun düşmemekteydi. Sadece ev işlerinde kullanılan kölecilik yaygındır. Yani kölecilik hiç görülmemiş değildir. Orta Asya'nın ilk şehirlerinden olan Toba şehirlerinde de ekonomik şartlar, köleciliğin belli oranlarda olmasına

rağmen, ekonomide büyük önem taşıyordu (Okçuoğlu, 1999: 181). Toba devletinde görülen kölecilik dışında Orhun yazılarında pek kesin olmamakla beraber köle kavramına tekabül eden ifadeler görülmektedir.

Uygurlar döneminde ise kölecilik kurumunun varlığı birtakım köle satış belgelerinin bulunmasından dolayı anlaşılmaktadır. Bu belgeler bir kişinin köle olarak satılabildiğini, azat edildiğini ve başkasına köle olarak devredildiğini göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kölelerin çoğu ev içi hizmetlerde çalışıyordu. Dönemin "geniş hane halkları"nın çarklarının erkek ve kadın köleler olmadan dönmesi mümkün değildi. Dinî vakıflarla ilgili belgelerle genellikle bu kadın ve erkeklerin kayıtları vardır. Zira başka mirasçısı olmayan varlıklı efendiler, eski kölelerin torunlarını vakıflarına mütevellî tayin edebilirlerdi (İnalçık ve diğ., 2004: 720).

Bütün bu örneklerle rağmen her halükarda Orta Asya Türk toplumlarında köleci üretim biçimi hiçbir zaman hakim üretim biçimi olmamıştır. Bunun en büyük nedeni Orta Asya'da köleci düzenin oluşması için gerekli maddi şartların bulunmamasıdır (Okçuoğlu, 1999: 185). Osmanlı İmparatorluğu'nda yerleşim durumu üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar şehirlerde oturan çeşitli düzeylerdeki yönetici, tüccar ve esnaftan oluşan şehirli; tarımla uğraşan köylüler ve tam olarak yerleşik hayata geçemeyen göçebeler. Bu kategoriler Batı'daki sınıfsal bir yapı arz etmemektedir, yalnızca insanların uğraş alanlarıyla ilgili olarak düzenlenmişlerdir (Nişancı, 2002: 58).

Batı Avrupa'daki feodal sistem, çok açık olarak saptanabilen yaklaşık 50 yıl ve 200-300 yıl süren iki ayrı uzunluktaki genişleme ve daralma çevrimleri modeli çerçevesinde yürümüş görünmektedir (Frank, 2003: 393). Avrupalıların Batı medeniyetinin beşiği olarak niteledikleri eski Yunan köleci toplum biçiminin en büyük örneklerindendir. Genel çizgileriyle bu toplum köleler ve hür insanlar olmak üzere iki sınıftan kuruludur. Üretim yapmak kölelere düşmekte, ticaret, yöneticilik ve benzeri işler hür vatandaşların tekeline bırakılmaktadır (Cem, 2002: 301).

İngiltere'de köylülerin tümü dört kategoride toplanmışlardı. Nüfusun %12'sini özgürler, %38'ini serfler, %32'sini bordarlar (cottar) ve %9'unu köleler oluşturmaktadır. Her başlık büyük bir statü veya işlenen toprak basamakları farklılaşması içermekteydi ve bu sınıflandırma yine de yararlı görülmekteydi. Ev hizmetleri ve toprakta istihdam edilen köle sayısı düşüktür ve muhtemelen azalmaktadır. Kölelik İngiltere'de 1200'ler civarında, Fransa'da biraz daha önce-leri ortadan kalkmış, Akdeniz ülkelerinde daha uzun süreler devam etmiştir (Heaton, 2005: 91). Köle ticareti ortadan kalkıkça, Avrupa'nın makine yapısı,

bezlerinin (kumaş) ve diğer mallarının çeşitli Afrika hammaddeleriyle alışverişi artma eğilimi göstermiştir (McNeill, 2004: 740).

Doğu ile Batı arasındaki en önemli ayrılıklardan birisi feodal düzende şehirlerin rolüdür. Batı'da feodal ekonomi kendi kendine yeterlilik ve parçalanmış bir durum arz ediyordu. Batı'da egemen sınıfın, devlet mülkiyeti temelinde üretim ilişkilerinde bulunması, ekonomiyi merkezi otorite tarafından atanan ve şehirlerde oturan unsurların yönlendirmesi şeklinde geliştirmiştir. Bu ise feodal düzende şehirlerin fonksiyonunu arttırmış ve kıra karşı şehir olmuştur ve genel olarak ticaret ve uzak mesafe ticareti, şehirlerin canlılığını ve feodal düzendeki önemini artırmıştır. Doğu da ise bu gelişmelerin tam tersi olarak şehir ve kırsal birbirini tamamlayan unsurlar olmuştur (Okçuoğlu, 1999: 233). Toplamda önemli hacimde ticaret, köy pazarları düzeyinde gerçekleşiyordu. Vakıfların bu tür köy pazarlarının dükkan ve ambarlarına yaptıkları yatırımlar da yerel ticaretin canlılığına işaret etmekteydi (İnalçık ve diğ., 2004: 616).

Feodal devir Avrupa'sında hayat senyör malikanelerinin çevresinde kırsal alanda geliyordu. Tarımla uğraşan halk açık ve savunmasız köylerde dağınık bir halde yaşıyordu ve bu savunmasız halkı koruyabilmek için senyörün gerektiğinde köylünün bir kısım eşyasıyla sığınabilecekleri, "castra", "bourg", "sato" adı verilen malikaneler yaptırılmış ve etrafını surlarla çevirmişlerdir. Bu malikaneler çoğu zaman önemli yol kavşaklarını kontrol eden mevkiilerde yapıldığı için Avrupa'da yeni yeni dolaşmaya ilk tüccarların sık sık uğradıkları ve gerektiğinde sığındıkları yerler olmuştur (Göze, 2000: 73).

Avrupa'daki bu malikanelerin benzeri bir durum Anadolu'da da görülmüştür. Devlet bütün ticaret yollarında sürekli işleyen kervanların güvenliklerini sağlamak amacıyla bir kervansaray şebekesi kurulmuştur (Tabakoğlu, 2001: 121). Şehirler arası yollarda önemli stratejik mevkilere yaptırılan kervansaraylar, İslam dünyasında daha önce kurulan ribatların bir devamıdır. Canlı ticaret hayatının ve gelişmiş ekonominin temelini teşkil eden kervansaraylar Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Antalya gibi büyük şehirler arasındaki yollarda birer günlük aralıklarla inşa edilmiştir (Bilgili ve Atlan, 2003: 27). Bu konak ve kervansaraylarda gerek yolcular ve gerekse de gezginci tüccarlar, hayvanlarıyla birlikte üç gün parasız barınma ve beslenme imkanlarına sahiptirler. Ayrıca burada hastalar tedavi ediliyor ve fakirler giydiriliyordu. Burada insanlar arasında hiçbir ayırım gözetilmiyor ve bu faaliyetler büyük vakıf gelirleriyle karşılanıyordu (Tabakoğlu, 2000: 121). Yolların güvenliğini koruyan birlikler gece-gündüz devriye gez-

* Tarihi İslam öncesi döneme kadarda giden, ancak Türk-İslam medeniyetinde Karahanlılar ile başlayan vakıf müessesesi, Osmanlılar döneminin sonuna kadar sürekli gelişerek varlığını sürdürmüştür. Osmanlı devletinden sonra da günümüze kadar gerek eski vakıf eserleri ve gerekse de yeni kurulan vakıflar oluyla vakıf müessesesi varlığını sürdürmektedir. (Bilgili ve Altan, 2003: 24)

mektedir. Devlet kendisine önemli gelir sağlayan bu kaynağı dikkatle korumuş uluslar arası ticarete ve kervanlara çağda rastlanmayan bir kolaylık ve güvenlik sağlamıştır (Cem, 2002: 86-87).

Selçuklu Türkiye'sindeki gelişmiş şehir hayatı gelişmiş bir ticaretin varlığını göstermektedir. Selçukluların fethettikleri yerlerde ilk yapıtları işler orada kalifiye işgücü ve tüccarlar başta olmak üzere, Türk nüfusu buralara yerleştirmek oluyordu. Böylece ticari ve sınai faaliyetlerin de gelişmesi amaçlanıyordu (Tabakoğlu, 2000: 119). Şehirlerdeki ticari faaliyetler hanlarda, meydan pazarlarında ve çarşılarda cereyan ediyordu. Kapalıçarşılar Selçuklu ticaretinde önem taşıyordu. Özellikle toptan ticarete hanların önemli oldukları bilinmektedir. Tüccar zümresi ticarete katılan kervanları donatan, iç ve dış pazarlardan şehrin ihtiyacını temin eden ve sınai faaliyetleri bu amaçlara uygun olarak düzenleyen müteşebbis bir zümredir. Bu zümre şehirdeki sanayi ile şehir halkının ihtiyaçlarını karşılamanın yanında iç ve dış piyasanın talep ettiği malların üretimini düzenler. Pazarlar ve panayırlar bu alışverişi tanzim eder. Pazarlar ve panayırlar devletin denetimi altındadır (Tabakoğlu, 2000: 119).

Ortaçağ'da Avrupa'da ise, zanaatkâr ve tüccar işini, ona bazı noktalarda yardım etmeye hazır ama diğer başkalarında da düzenleyen bir cemaat içinde sürdürmüştür. Denetim dört kesimden gelmektedir. Bunlar kilise, kent, lonca ve eğer bir taneyse ülkenin yöneticisidir (Heaton, 2005: 173).

Ticaret merkezlerinin sıklıkla fırtınaya uğrayan federasyonu, yüzyıldan fazla süreyle Avrupa'nın başat devletlerinden biri olan Hollanda Cumhuriyeti'nde ise; şehir devletleri, şehir imparatorlukları ve şehir federasyonlarının hepsi ticari ve siyasal güçler olarak kendi parlak yüzyılını yaşadı; ticari hedeflere öncelik verdiler ve devlet örgütlenmeleri içinde kendi ticari oligarşilerinin doğrudan yer aldığı temsili kurumları inşa ettiler (Tilly, 2001: 257).

İktisadî faaliyette ölçüsüzlüğe düşme korkusu, bilinç altına yerleşmiş bir korku olarak her türlü ticari ilişkiye soğuk bir tavır alşın ortamını hazırlamaktaydı. Ancak bu ahlak çöküşü, XVI. Yüzyılın sonlarına doğru yerini maddi bir sebebe bırakmıştır. Zamanla esnaf hakkında beslenen duygular üst sınıflara da yansımıştır. Ticaretle uğraşanlar, kendilerine insanların en bayağısı sıfatı yakıştırılacak kadar, hile ve dolambaçlı yollara sapmışlardır (Nişancı, 2002: 124). Ayrıca ülkeler ticaretten daha fazla kar elde edebilmek için uzun mesafe ticaretinde aracı ülkeleri aradan çıkararak, doğrudan ticaret yapma yolunu denemişlerdir. Örneğin İngilizler 15. yüzyıl başlarından itibaren Venedikli aracılara aradan çıkarmak suretiyle Baharat ve İpek Yolu ile ilgili ticareti kendileri yürütmek üzere faaliyete geçmişlerdir (Erdemir, 1995: 118).

Yiyecek ikmalinde, ticareti kontrol altında tutmak ve yüksek fiyatları önlemek amacıyla, alış-verişin gözler önünde yapılması ve araçların ortadan kaldırılması gibi müdahaleler yer alıyordu (Polanyi, 2002: 110).

Osmanlı İmparatorluğu'nda öteden beri dışarıya gönderilecek mallar Osmanlı tüccarı tarafından iskele şehrine getirilir, yabancı tüccar tarafından burada satın alındıktan sonra gümrük vergisi ödenerek ihraç olunurdu. 18. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'lı tüccarlar aradaki araçları çıkarıp, malı ürettiği bölgede satın alırlarsa karların daha fazla olacağı fikriyle ülkenin içine girmeye başlamışlardır (Erdemir, 1995: 119).

Osmanlı'da devlet denetimi elinde tutabilmek için, araçları azaltmış ticaretin bizatihi kendinde varolan sömürünün en düşük düzeyde tutulmasına çalışılmış; halk suni olarak yaratılan fiyat artışlarından, üretim boşluklarından kurtarılmıştı (Cem, 2002: 87).

Ticari faaliyet Osmanlılara pek sevimli görülmemiştir. Ticarî faaliyetin ülke içinde ve dışında yabancı ve gayri Müslimlerin eline geçmesinde Bizatihi Osmanlı yönetiminin gönüllü izinleri bulunmaktadır. Türk düşmanının ayağına, hatta barış halinde olduğu düşmanının ayağına mal satmaya gidecek kadar alçalmaz. Osmanlı zihniyeti içinde kafir onun ülkesinde ticaret yapabilmek için yalvarmakta ve Türk yüceliği içinde ona bu işi yapabilmek için iznini vermektedir (Sayar, 2000: 119). Osmanlı ahlakçı ve tarihçilerinin toplumu ele alırken iktisat- biyoloji bağlantısına yakın düşen bir anlayışı sürdürdükleri görülüyor (Sayar, 2000: 120). Toplumu organik bir yapı olarak ele alanlar içinde Türk ahlakçılarından Katip Çelebi Toplumsal tabakalaşmanın hayatîyetini ve işlerini anlatırken tüccarlara da yer vermektedir. Ona göre tüccar safraya denktir (Sayar, 2000: 121). Devrin merkantilist politikalarına rağbet gösterilmüyordu. Halkın doyurulması sonucu, XIX. Yüzyıla kadar devletin vazgeçemediği dış ticaret politikasını şekillendirmiştir. Ticari faaliyetlere karşı İslam toplumlarında özellikle Osmanlı Devleti'nde genel olarak soğuk bir anlayışın geçerli olduğu bilinmektedir (Nişancı, 2002: 96).

Ticaretin, Osmanlı sosyal iktisat tarihinde geniş halk kitleleri katında aşağılanmasının asıl nedenlerinden birisi de esnaf ve tüketiciler arasındaki ilişkilerin tutarlı bir çerçeveye oturmamış olmasıyla ilgilidir. Hilesiz ticaretin gerçekleşmemesi esnaf ve tacir faaliyetlerini itici ve bayağı kılıyordu. Ahlakçı hükmünü verirken bu olumsuzluğu ileri sürmekteydi: Bu zamanda bozuk akit çok olduğundan mala şüphe gelmiştir. Bu itibarla ziraat ticaretten üstündür (Nişancı, 2002: 124).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomi 1600'lerde olgunluk dönemine erişmiş ve esnekliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenle 18.yüzyıl sonlarında Nizam- Cedit hareketiyle başlayan yenilenme ve batılılaşma dönemi kapitaliz-

min referans alındığı bir dönem olmuştur. Sanayi kapitalizminin başlangıcını ifade eden 19.yüzyılın başları, Osmanlı devletinin modern kapitalizm karşısında enerjisini kaybettiği ve tamamen onun etki altına girdiği dönemdir (Dağcı, 2005: 120). 19.yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da sanayi düzenleme çabaları görülmeye başlanmıştır (Dağcı, 2005: 121).

Ortaçağ'da ticaret alanında meydana gelen gelişmeler, bankacılık işlemlerinin de gelişmesini zorunlu kılmıştır. Bu dönemde gerek Avrupa'da, gerekse Bizans ve İslam dünyasında yapılan ticarete nakit para taşıma oldukça riskli bir hale gelmiştir. İşte bu riski ortadan kaldırmak ve ticari işlemleri daha kolaylaştırması açısından sarraflar çek ve poliçe işlemlerini keşfetmişlerdir (Güçlüay, 2000: 123).

Bu işlemlerin Avrupa ve İslam dünyasında yaygın olduğunu, Anadolu Selçuklularından önce dahi bu işlemlerin yapıldığı bilinmektedir. Hükümdarlar ve büyük sermayedarlar Bağdat, İsfahan, Rey, Harezm (Gürgenç), Saksin' ve Sivas gibi devrin büyük ticaret merkezlerinde, kendilerinin gönderdiği 100.000-200.000 dinarlık havaletlerle mübayaalar yapılabilmekteydiler. İslam ve Selçuklu dünyasında yaygın olan bu ticari usul ve işlemlerin buradan da özellikle XI ve XII. yüzyıllarda Batı dünyasına yayıldığı bilinmektedir. Bankacılık, çek ve havalet senetlerinin meydana çıkması, ticaret hacmi ve işlemlerin büyümesi, para iktisadiyatının ve sermayenin ilerlemesi ile ilgili idi. Para iktisadının ilerlemesi para ticaretini de beraberinde getiriyordu (Güçlüay, 2000: 123).

Şunu belirtmek gerekir ki; gerek İslamiyet ve gerekse Hristiyanlık para ticaretinin esası olan faize karşıydı. Fakat buna rağmen İslam ve Hristiyan dünyasında iktisadi zaruretler yüzünden faizle ödünç para alıp verme, mali sermayeyi işletme gibi işlemler yapılmaktaydı. Kazançtan pay alma şartıyla ödünç para verme usulü, kırılaarak uygulamaya başlanmıştır (Güçlüay, 2000: 124).

İslam Ülkelerinde ve Avrupa'da kişilerin yanı sıra devlet adamları ve kilise kişilere para verdiği gibi, kendileri de bankalardan borç para alıp, buna karşılık vilayetlerin vergilerini faiz ilavesiyle iltizama verdikleri bilinmektedir. Avrupa'daki bankaların gelirlerinin de büyük kısmını vergiler oluşturmaktaydı (Güçlüay, 2000: 124). Bankacılık tarihi içinde İngiltere Bankası'nın önemi tüm fonksiyonların mevduat, transfer, kredi ve banknot ihracı tek bir kuruluş içinde başarılı bileşime dayalıdır ve bankanın devlete ve iş dünyasına aynı anda hizmet ederken bu başarıya katkıda bulunmuştur (Heaton, 2005: 324).

6. Sonuç

Avrupa ve Türkiye'nin sahip olduğu geleneksel farklılıkların bir sonucu olarak, ticaret kültürleri de birbirinden oldukça aykırı bir biçimde şekillenmiştir.

* Eski bir Bulgar-Hazar şehri

İlk kaynağını Eski Yunan ve Hıristiyanlıktan alan Avrupa, etki kaynaklarını başta Türk gelenekleri ve din olmak üzere; Osmanlı İmparatorluğu, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları vb. gibi devletlerden alan Türk ticaret yapısından ayıran birçok farklılık bulunmaktadır.

Kapitalist temelli düşüncenin haki olduğu Avrupa ticari anlayışı karşısında, kapitalizm sürecinden geçmeyen Türk ticari anlayışının farklı tarihsel süreçlerden geçtiği net olarak anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak Batı ticari yapısına Burjuva Zihniyeti hakimken, Türk ticari yapısına Ahi Zihniyeti Hakim olmuştur.

Avrupa insanı ile Türk insanının kazanç elde etme amacına yönelik gösterdikleri tavır da birbirinden farklılık göstermektedir. Kazanç elde etme konusunda Avrupalılar oldukça hırslıyken, Türklerde bu denli bir hırs görülmemektedir.

Türklerdeki esnaf birlikleri, Türk toplumunun demokratik niteliklerini yansıtmakta ve Batının sınıflı toplum yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkan kurumlardan ayrılmaktadır.

Tüm bu farklılıklardan doğan Avrupa ve Türkiye'nin Ticaret Kültürü, tarihsel yapı, farklı gelenekler, dini inanışlar, ekonomik ve sosyal hayat ve toplum yapısının hem bir sentezi hem de bir rehberi niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Cem İsmail, *"Türkiye' de Geri Kalmışlığın Tarihi"*, Can Yayınları, İstanbul, 2002
- Dağcı Kenan, *"Avrupa Birliği ve Kapitalizm"*, Tasarım Yay., İstanbul, 2005
- Gouverneur Jacques, *"Kapitalist Ekonominin Temelleri"*, İmge Kitabevi, Ankara, 1997
- Göze Ayferi, *"Siyasi Düşünceler Tarihi"*, Beta Yay., İstanbul, 2000
- Güçlüay, Sezgin, *"Ticareti Etkileyen Unsurlar"*, Türk Dünyası Araştırmaları, Haziran 2000, Sayı, 126
- Heaton Herbert, *"Avrupa İktisat Tarihi"*, Paragraf Yay., Ankara, 2005
- İnalcık Halil, *"Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve İktisadi Tarihi"*, Eren Yay., İstanbul, 2004
- Kallek Cengiz, *"Devlet ve Piyasa"*, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul, 1992
- Kazgan Gülten, *"İktisadi Düşünce"*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004
- McNeill William, *"Dünya Sistemi"*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004

- Nişancı Şükrü, *"Tarım Bolluğu İçinde Yoksulluk"*, Kaynak Yay., İstanbul, 2002
- Okçuoğlu İbrahim, *"Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi"*, Ceylan Yay., İstanbul, 2009
- Ölmezoğulları Nalan, *"Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm"*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003
- Öneş Ethem Nuri, *"Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf ve Devlet"*, Esnaf ve Sanaatkarlar Birliği Yay., İstanbul, 1985
- Polanyi Karl, *"Büyük Dönüşüm"*, İletişim Yay., İstanbul, 2002
- Sayar Ahmed Güner, *"Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması"*, Ötüken Yay., İstanbul 2000
- Tabakoğlu Ahmet, *"Türk İktisat Tarihi"*, Dergah Yay., İstanbul, 2005
- Tilly Charles, *"Zor Sermaye ve Avrupa Devletleri'nin Oluşumu"*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001

AHİ EVRAN VELİ'NİN KURDUĞU YABANLU PAZARI VE YABANLU TÜRKMEN AŞİRETİ

YABANLU PAZARI FOUNDED BY
AHİ EVRAN VELİ AND YABANLU
TURKMEN TRIBE

Baki Yaşa ALTINOK
Araştırmacı-Yazar

ÖZET

I. Alaaddin Keykubad döneminde Anadolu imar edilmiş, Ahi Evran'ın başkanlık ettiği esnaf ve sanatkârlar ticaret hayatında Türk olmayan unsurlarla rekabet edecek bir duruma gelmişti. Bu devirde Ahi Evran'ın başkent Konya'ya göçmesiyle Orta Anadolu'da kurulan Yabanlu Pazarı geliştirilerek uluslararası bir fuar statüsüne kavuşturulmuştu. Yabanlu Pazarı hakkında bilgi verenler, Esireddin Ebû Hayyan, Zekeriyâ el-Kazvîni, İbn Bibi, Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, Hz. Mevlânâ, Osman Turan, Faruk Sümer ve Abdülbâki Gölpınarlı'dır. Bu araştırmacılar Yabanlu Pazarı'nın Kayseri Pınarbaşı'nın 20 km. batısında, Kayseri'nin 100. km. doğusundaki Pazar Ören olduğu kanaatinde dirler.

Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Velî adlı 93 beyitlik manzum yazma eserde ise Yabanlu Pazarı'nın Ahi Evran tarafından kurulduğu açıklanmaktadır. Yine konuya değinen kaynaklardan Esireddin Ebû Hayyan Yabanlu Pazarının Anadolu'da kurulan pazarlardan biri olup "çöl"de kurulduğunu söyler. Anadolu'da çöl olmadığına göre yazar burada Kırşehir yakınlarındaki Malya çölünü kastetmiş olmalıdır. Bu bilgileri dikkate aldığımızda da Yabanlu Pazarı'nın burada kurulduğu, her yıl düzenlenen pazarın kurulmasında yine bu bölgede yaşayan Yabanlı Türkmen aşiretinin görevler aldığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Halen Kırşehir, Yozgat ve Nevşehir'e bağlı Yabanlu aşiretine mensup birçok Türkmen köyü vardır. Bunlar günümüzde de Yabanlı aşireti olarak anılmaktadır.

Ahi Evran Veli'nin öncülüğünde Ahi ve Türkmenlerin büyük emeklerle kurduğu Yabanlu Pazarı Moğolların Anadolu'yu istila etmesiyle eski ihtişamını yitirmiş, Pazaryeri de Moğolların askeri karargâhı haline getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahi Evran, Ahilik, Yabanlu Pazarı, Yabanlu Türkmen Aşireti, Kırşehir.

ABSTRACT

Anatolia had been improved in the period of Alaadding Keykubat, the artisans and craftsmen had became to compete in commerce life with non-Turks. In this period, after Ahi Evran's migration to capital city Konya, Yabanlu Pazarı which was founded in Middle Anatolia was developed and attained status of international fair. Information providers about Yabanlu Pazarı are Esireddin Ebû Hayyan, Zekeriyâ el-Kazvinî, Ibn Bibi, Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, Hz. Mevlanâ, Osman Turan, Faruk Sümer and Abdülbâki Gölpınarlı. These researchers consider Yabanlu Pazarı is Pazar Ören that's located 20 km. west of Kayseri-Pınarbaşı and 100 km. east of Kayseri.

the work written in verse named Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Velî which has 93 couplets expresses that Yabanlu Pazarı was founded by Ahi Evran. Also Esireddin Ebû Hayyan which touches on same subject utters that Yabanlu Pazarı is one of the markets in Anatolia and it was founded in "desert". Considering that there is not a desert in Anatolia, writer should referred to Malya desert near Kırşehir. When these informations considered, those fortify the idea of Yabanlu Pazarı was founded here, Yabanlu Turkmen tribe lived in this area took in charge to found this market that had been organized every year. Already there are Turkmen countries belonging to Yabanlu tribe in which are bounded to Kırşehir, Yozgat and Nevşehir. Those are called Yabanlu tribe also at the present time.

After Mongols incursion of Anatolia, Yabanlu Pazarı which had been founded with a great labour of Ackhis and Turkmens under the leadership of Ahi Evran Velî lost its old glory. Marketplace was converted to military headquarter of Mongols.

Key Words: Ahi Evran, Akhism, Yabanlu Pazarı (Marketplace), Yabanlu Turkmen Tribe, Kırşehir.

Giriş

Anadolu; doğuyu batıya, kuzeyi güneye bağlayan milletlerarası transit ticaret yolları için âdeta bir köprü durumundadır. Türkiye Selçuklu sultanları, Anadolu'nun coğrafi konumunun sunduğu bu imkânın değerini anlamakta ve kavramakta gecikmemişlerdir.

Anadolu'nun dış dünyaya açılması ve ticaretin engelsiz yürüyebilmesi için sultanlar, bütün güç ve enerjilerini denizlere ulaşma, sahil bölgelerini ele geçirme ve siyasi bütünlüğün önündeki engelleri kaldırma gayesi üzerinde topladılar. Üstünlüğü ele geçirdikten sonra da ticaret yolları üzerinde köprüler ve kervansaraylar yaptırdılar. Ticaret yolları üzerinde, birer günlük mesafelere inşa edilen kervansaraylar, hanlar yılın her gününde devamlı kervanlara ve yolculara hizmet veriyordu.

Selçuklu fetihleri sonucu Anadolu'da dünya ticaret yolları açılmış ve ülke iktisadî ve kültürel bakımdan gelişme göstermeye başlamıştır. XII. yüzyılda Bizans (İstanbul) ve Tebriz arasında Konya üzerinden işleyen bir ticaret yolu vardı. 1176'dan sonra yol emniyetinin sağlanmasıyla dünya ticaret yolları Anadolu'daki ticarî hayatı canlandırmaya başlamış ve XII. yüzyılın başlarında Anadolu'da Suriyeli, Iraklı, hatta Kıpçak ve Rus tacirleri bulunmaktaydı.¹

Türkiye Selçuklu sultanları Anadolu'yu milletlerarası ticaret sahası içine çekmek için başlıca iki ana yola önem vermişlerdir. Birincisi Batı Doğu yolu, diğeri ise, Kuzey, Güney yoludur. Doğu, Batı yolu Antalya'dan başlıyor, Burdur, Isparta, Konya, Aksaray ve Kızılırmak üzerindeki Kesikköprü'den geçerek Kırşehir ve Kayseri gibi önemli konak yerlerine uğradıktan sonra Sivas'ta Kuzey, Güney yolu ile birleşiyor, oradan da Erzurum'a gidiyor ve Erzurum'dan Tebriz'e ulaşıyordu. Kuzey, Güney yolu ise Sinop limanından başlayarak Tokat'tan geçip Sivas'ta Doğu, Batı yolu ile birleşiyor. Malatya üzerinden devrin büyük bir ticaret şehri olan Halep'e ulaşıyordu. Ayrıca Antalya ve Alaiye'den başlayıp Konya'dan Kuzeye çıkan bir yolda Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Sinop üzerinden Kırım'a ulaşıyordu. Türkiye Selçukluları XIII. yüzyılda Doğu ile Batı, Kuzey ile Güney yol ağını kurarak Anadolu'da siyasi otoriteyle birlikte ticarî kolaylığı da sağlamıştı.²

Türkiye'deki iş hayatı Selçuklu ve Osmanlı Türklerinden önce Horasan Türklerinden başlar. Bütün bu iş kurumları oradan çıkar ve Türkler Akdeniz'e ulaşıklarında yukardan da belirttiğimiz gibi şekilleri ortamın vaziyet ve önemi-ne göre dönüşüm sağlayarak Balkanlardan Mısır'a kadar ulaşır. Bizans tarihçileri, göçebe Türklerin ticaret yoluyla zenginleştiklerini bildirir. Bazı tarihçiler,

¹ Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, s. 115

² Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı*, s. 4.

meslekî oluşumların Osmanlı'nın ilk günlerinde, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde oluştuğunu söyler iseler de, esasen bu kuruluşların Selçukluda bulunduğunu ve Türklerin bu gibi teşkilatları Horasan ve Maverâünnehr'den öğrendikleri ve alıp Anadolu'ya getirdikleri gerçeği de yadsınamaz.³

I. Alaaddin Keykubad'ın zamanı Selçukluların en parlak dönemi idi. Sultan fetihlerle ülkenin güvenliğine önem vermiş, ticaret yollarını Anadolu'dan geçirerek Akdeniz'e inmesini sağlamıştır. Kara ticaret yolları Hazar boylarından Kırım ve Kıpçak eline, Sinop'tan Alanya'ya ulaşıyordu.

Onun esnaf ve sanatkârları desteklemesi Anadolu'da ticarî hayatın büyük ölçüde canlanmasına neden olmuş, şehirlerde yaşayan halk ekonomik yönden yüksek bir hayat tarzı yakalamıştı. Diğer yandan göçerle gelen Türkmen aşiretleri özellikle Orta Anadolu'ya iskân edilerek bir takım köyler kurmalarına yardımcı edilmiş, göçer hayatı yaşayan toplulukların ticaret yapmaları kolaylaştırılmıştır.⁴

Göçebelerle yerleşik ahali arasında alış-veriş yapıldığı şehrin hemen dışında pazarlar bulunmaktaydı. Kırşehir-Kayseri yolu üzerinde kurulan Ziyaret Pazarı'na gelenlerin rahat etmesi için Selçuklu valisi buraya bir esnaf hanı yaptırmıştı. Bu pazarlar uzun süre varlıklarını devam ettirdiği için bu yerlerin adı Türkmen Pazarı, Türkmen Çarşısı olarak kayıtlara geçmiştir.⁵

Göçebe Türkmenler bu gelişmeler neticesinde taşrada olduğu gibi şehir merkezlerinde de önemli ticarî merhaleler kaydetmişlerdi. Diğer şehirlerde olduğu gibi, Kırşehir'de de Türkmen Pazarı adıyla çarşılar kurmuşlardır.⁶

Yine onun döneminde Anadolu imar edilmiş, Ahi Evran'ın başkanlık ettiği esnaf ve sanatkârlar ticaret hayatında Rum, Ermeni ve diğer gayri türk unsurlarla rekabet edecek bir duruma gelmişti. I. Alaaddin Keykubad'ın emriyle Kayseri'den başkent Konya'ya göç eden Ahi Evran'ın gayreti ile Orta Anadolu'da kurulan *Yabanlu Pazarı* geliştirilerek uluslar arası bir fuar statüsüne kavuşturulmuştur.

³ Kitapçı, Zekeriya, *Saadet Asrında Türkler İlk Türk Sahaâbe Tabîi ve Tebea Tabîileri*, s. 136; *Meslek Dergisi*, "Eski Türkiye'de İş Teşkilatı 1, " Akt. Yusuf Turan Günaydın, Yıl 1, 31 Mart 1925, Sayı: 16.

⁴ Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, s. 27; Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, c. I, s. 432-433; Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, s. 67; Sevim, Ali-Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, s. 164-165; Şikarî, Karamanoğulları Tarihi, s. 7; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, ss. 8-9.

⁵ Polat, M. Said, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 201; Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 364; Mesudî, Murûc Ez-Zehab (Altın Bozkırlar), s. 74-75.

⁶ Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapca-Moğolca Vakfiyesi, s. 111.

“Bugün bile İran’da çok geniş ve çeşitli Pazaryerlerine *Yabanlu* denmesi *Yabanlu Pazarı*’nın şöhretini izah etmektedir.

Memlük Hükümdarı Sultan Baybars’ın 1277 yılında Anadolu’ya yaptığı seferine katılan Muhyiddin İbn Abdüz-zahir’in yazdığı günlükte bu pazara dünyanın her yerinden tacirlerin katıldığı, aranılan her malın orada bulunduğu anlatılmaktadır. *Yabanlu Pazarı* bahar mevsiminin başında kurulan kırk gün süren bir fuardır.

Osman Turan, *Yabanlu Pazarı*’nın, Sivas ile Kayseri arasında veyahut Kayseri-Elbistan, Karahisar ovasında kurulduğunu birçok eserinde dile getirmiştir.⁷

Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*’nın Pınarbaşı’nın 20 km. batısında, Kayseri’nin 100. km. doğusundaki Pazar Ören olduğu kanaatine varmıştır.⁸

Zekeriya el-Kazvî’de *Âsaru’l-Bilâd ve ahbâru’l-İbâd* adlı eserinde *Yabanlu Pazarı*’nın kuruluş ve işleyişini detaylarıyla anlatır.⁹

Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Velî adlı 93 beyitlik manzum yazma eser *Yabanlu Pazarı*’nın Ahi Evran tarafından o günün şartları içinde uluslar arası bir statüye kavuşturulduğunu, fakat çıkarı bozulan Ahi Evran karşıtları tarafından Moğolların desteğiyle nasıl harap edildiğini şu mısralarla dile getirir:¹⁰

Şol âdûlar âleme havf saldılar
Yabanlu bazarun harab kıldılar. (*Menâkıb*, 77)

Evran eylemişdi hem anı bünyad
Güli diken ider nâdan-ı hoyrad. (*Menâkıb*, 78)

O günün iktisadî dünyasında bir eşi daha olmayan bu pazar gerçekten, kelimenin tam anlamıyla uluslar arası hüviyet kazanmış büyük ve önemli bir pazardır. Bunda Anadolu’nun coğrafi yapısının elverişli olmasının ve kolay ulaşımın da bu pazarın kurulmasında önemli rolü vardır. Batılı tüccarlar Kıbrıs yoluyla *Yabanlu Pazarı*’na geldikleri gibi, kuzeyli tüccarlar da Kırım, Soğdak ve diğer limanlardan Sinop’a, oradan da kervansaraylarda konaklayarak Sivas yoluyla hiçbir zorlukla karşılaşmayarak pazaryerine ulaşmakta idiler. Bizans, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye, Mısırlı tüccarlar ise yakınlık bakımından bu pazarın

⁷ Kerîmeddîn Mahmud Aksarayî, *Musâmeretü’l-ahbâr*, s. 286, haşiye 2; Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 312-314-317-337-501-541-549-633-637.

⁸ Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı*, s. 20-21-22-23.

⁹ Zekeriya el-Kazvî, *Âsaru’l-bilâd ve ahbâru’l-İbâd*, c. II, s. 531.

¹⁰ Altınok, Baki Yaşa, “Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran Veli İle Arkadaşlarının Sürgün ve Şehit Edilmesi” *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004, Bildiriler, c. I, Kırşehir-2005, s. 66.

önemli ve devamlı müşterileri idi. Türkistan ve Hindistanlı tüccarların da bu fuara katıldıklarını kolaylıkla söyleyebiliriz.¹¹

Kırk gün süren *Yabanlu Pazarı*'na uzak yerlerden, doğu, batı güney ve kuzeyden insanlar gelir, tüccarlar bu pazara katılmak için özel bir gayret sarfederler. Doğu, Batı, Güney, Kuzey tüccarları karşılıklı birbirlerine mallarını pazarlarlar. Bu pazarda köleler, cariyeler, güzel atlar ve katırlar satılır. Atlas ve sakallât denilen kırmızı ve mavi renkte altın işlemeli ve en değerlisi Bağdat'ta dokunan, İngiltere, Fransa, Almanya ve İspanya'da büyük bir üne sahip olan bu kumaşlardan yapılmış elbiseler getirilir. Kunduz, su samuru ve Burtas kürkü denilen Orta İtil (Volga) havzasında yaşayan bir Türk topluluğun imal ettiği ve İslâm âleminde çok tutulan kürkler satılırdı. Hükümdarlar bu kürkten kalpak, kaftan ve çatma yaptırırlar, üzerine siyah burtasdan şerit çekilmiş kaftan giyerlerdi. O dönemlerde burtas kürkünden yapılmış kaftan giymeyen bir hükümdar düşünülemezdi. Arap atlarıyla eş değerde sayılan güzel Anadolu Türkmen atları bu pazarda İtalyanlar başta olmak üzere Avrupalı tüccarlar tarafından hemen satın alınırdı. Ayrıca bu atlar, Mısır ve Suriye'ye de satılıyordu. Yine bu pazarın en önemli özelliklerinden bir tanesi de satılan malların kesinlikle geri alınmamasıdır. Bu pazarlar nedeniyle İtalyanlar'a yılda beş bin at satıldığı bildirilir.

Yine bu *Yabanlu Pazarı*'nda satılan Kıpçak asıllı kölelerin zamanla Bağdat halifeliğinin ve Eyyûbiler'in hassa askerini teşkil ettiler. 1250'de Mısır Türk Memluklu Kölemen Devleti'ni kurdular.¹²

Esireddin Ebû Hayyan (öl. 1345) *Kitâbu'l-İdrâk li-lisâni'l-Etrâk* adlı eserinde bu pazar hakkında şu bilgiyi veriyor: "*Yabanlu Pazarı* Anadolu'da kurulan pazarlardan biri olup çölde kurulur ve kırk gün sürer."¹³

Anadolu'da çöl olmadığına göre yazar burada Kırşehir yakınlarındaki Malya çölünü kastetmiş olabilir. Bu bilgileri dikkate aldığımızda da *Yabanlu Pazarı*'nın burada kurulduğu, her yıl düzenlenen pazarın kurulmasında yine bu bölgede yaşayan Yabanlı Türkmen aşiretinin görevler aldığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Hacı Bektaş Velî Dergâhı'nda yaşadığı bildirilen Ozan Öksüz Ali bölge halkının özelliklerini saydığı bir şiirinin dördlüğünde Yabanlı aşiretinin mesleğinin pazarcılık olduğunu şu dizerlerle dile getirir:

Yabanlılar çarşı düzer
Eğlenmez pazarı gezer
Hileyi doğruyu sezer
Pek kaba söyler dilleri.

¹¹ Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı*, s. 23-24.

¹² Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı*, s. 17-18.

¹³ Esireddin Ebû Hayyân, *Kitâbu'l-idrâk li-lisani'l-Etrâk*, s. 91.

Halen Kırşehir, Yozgat ve Nevşehir'e bağlı Yabanlu aşiretine mensup birçok Türkmen köyü vardır. Bunlar günümüzde de Yabanlu aşireti olarak anılmaktadır. Aşiretin *Yabanlu Pazarı*'yla ilişkisi, Yabanlu boyunun yüzyılların verdiği deneyimle günümüzde de ticaret erbabı olduğunun bir göstergesidir.

Yabanlu Aşireti

Yabanlu ismi anlam itibarıyla dışardan gelen, yabandan gelen mânasını taşımasına rağmen, soy, köken bakımından Yabanlu oymağına mensup olanlar anlamına gelmektedir.

Yabanlu oymağı Türklerin Bayat boyuna bağlı bir aşirettir. Bayatlar, Oğuzların Bozok koluna mensup bir Türkmen oymağıdır. İran Bayatları, Irak Bayatları, Suriye Bayatları, Anadolu Bayatları olarak dört ana kola ayrılır. Oğuz tarihine göre Bayatlar, Büyük Türk hakanı Oğuz Han'ın oğullarından biri olan Günhan'ın oğlu Bayat'tan türemişlerdir. Oğuz töresine göre Bayat Beği, Han'ın sağ yanında ilk sırada oturur. Oğuz ordusunun Bozoklardan oluşan sağ tarafına kumanda etmek yetkisine sahipti.¹⁴ Bayat Boyu'nun ongunu Şahin kuşudur. Bayat sözünün anlamı ise zengin, varlıklı, aşı yemeği bol olan, bahtı güzel demektir.¹⁵

Bayatlar, Dede Korkut, Fuzûlî ve Genceli Nizami gibi üç Türk dehasını yetiştirmiş. Türk musikisindeki Bayatî makamını icat etmişlerdir.

X. yüzyıl başlarında Seyhun nehri ve Maverâünnehir civarında yaşayan Oğuz boylarıyla birleşen Bayatlar, XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selçuklu hükümdarları Tuğrul ve Çağrı beylerin önderliğinde Horasan ve İran üzerinden Suriye ve Orta Anadolu'ya geldiler. Boz Ulus'un dağılması sonucu daha sonraları kurulan Dulkadir Beyliği içinde Halep Türkmenleri adıyla yer aldılar.¹⁶

Bu beyliğe bağlı Yeni-İl Türkmenleri'ne Üsküdar ve Haremeyn (Mekke-Medine) Türkmenleri denilmiştir. Halep Türkmenleri ile Adana, Sivas, Aksaray, Aydın, Kırşehir bölgelerinde yaşayan Dânişmendli Türkmenleri de Vâlîde Sultan'ın imaretine bağlıydı. Orta Anadolu'da toplanan vergiler, Üsküdar'daki Valide Sultan Vakfına getirilir. Buradan Sure Alayları tertiplenir, kara yolu ile Mekke-Medine'ye gönderilirdi.

Yeni-İl'in vergileri 1548'den 1584'e kadar Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'daki camii ve imâretine; 1584'den sonra ise, III.

¹⁴ Ögel, Bahaddin, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, c. I, s. 127.

¹⁵ Altınok, Baki Yaşa, *Pehlivanlı Türkmen Aşireti Tarihi*, s. 19.

¹⁶ Türkay, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İşaret Yay., s.15.

Murad'ın anası Atık Vâlide Sultan'ın-(Nurbanû Sultan) Üsküdar'daki camii ve imaretine vakfedilmiş idi.¹⁷

Bu dönemde Yabancı aşireti Bayat boyunun Pehlivanlı ve Reyhanlı oymaklarının içinde diğer oymaklarla birlikte bulunmaktadır. Osmanlı resmi belgelerinde Yabancı Bayadı cemaati Halep Türkmenleri Çiçekli kabilesi 1529-30'larda Bozok Sancağı (Yozgat) Tatar Argı mevkiinde oturmaktadır.¹⁸

Yaylak olarak da Sivas, Malatya arasında bulunan Sultan Suyu, Pazarören, Sivas'ın güneyinde, bu günkü Kangal kazası ile Alacahan, Mancınık, Yellice düzlükleri güzergâhında sürülerini otlatırlar. Kış mevsiminin yaklaştığı zamanlarda diğer aşiretler gibi Yabancı oymağı da Amik Ovası, yolu ile Hatay, Suriye, Colap deresi ve Halep bölgesinde kışlamışlardır.¹⁹

XVI. yüzyıl sonlarına doğru bu bölgelerden yaylaya çıkan göçer aşiretleri bazı sosyal sebeplerden dolayı yazın kendilerine ayrılan yaylalarda, kışın Orta Anadolu'daki yurtlarına dönmeye mecbur edilmişlerdi.

XVII. yüzyılın sonunda ekonomik ve arazi darlığı nedeniyle göçer Türkmen aşiretleri bu günkü Suriye'deki Rakka vilayetinin Colap deresi ile Belih nehri civarına yerleştirilmişti. XIII. yüzyılın başlarında aşiretlerin bir kısmı çölün sıcağına dayanamayıp Kırşehir başta olmak üzere Orta Anadolu'ya geri dönmüşler. Orta Anadolu'daki eski yurtlarına dönemeyen diğer aşiretler gibi Yabancıların bir kısmı da bugün, Elazığ ve Malatya iline bağlı Yabancı köylerini kurmuşlardır.

Günümüzde Malatya-Arapgir ile Elazığ-Ağın ilçeleri arasında üç köy Yukarı-Yabancı, Orta-Yabancı, Aşağı-Yabancı adını taşımaktadır. Bu köylerden Yukarı ve Orta-Yabancı Arapgir'e, Aşağı-Yabancı ise Elazığ'ın Ağın ilçesine bağlıdır.²⁰

1827 yılına ait elimizdeki bir tarla tapu senedinden de bu köylerin adı Yabancı olarak geçmektedir. Araştırmacı İsmail Onarlı'nın bildirdiğine göre: "Orta-Yabancı köyü ile Onar köyünün akraba oldukları anlaşılmaktadır. Belgede iki köy arasındaki Ellez (İlyas) dağı denen semtte bir tarlanın bölüşümü anlatılmaktadır. Adıgeçen tarla Amcazade olan Onarlı Keleşoğlu ile Yabancı Kanıkoğlu arasında pay edilmektedir. Bu iki köy de Yabancılar gibi Bayat boyundandır.

Arapgir'in Orta Yabancı köyünün üstündeki "Kuyular" semtinde yılda bir kez "Türkmen Yaban Pazarı" kurulduğuna dair belgeler mevcuttur. Yaşlıların

¹⁷ İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1653)*, s. 16-23; *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nr. 21, s. 71-72.

¹⁸ Halaçoğlu, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. V, s. 2287.

¹⁹ Sümer, Faruk, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış," *İst. Üni. İktisat Fak. Mecmuası*, Haz. F. Neumark, Ömer Lütfi Barkan, Sabri Ülgener, c. 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, no. 1-4, s. 513.

²⁰ *Köylerimiz*, s. 55-583.

anlattıklarına göre; Arapgir ve Ağın ilçeleri ile Fırat'ın iki yakasındaki köyler, satacakları hayvan ve mallarını bu pazara getirerek takas usulü ile satarlardı.”

Rakka vilayetindeki sıcak iklim, diğer aşiretler gibi Yabanlu oymağının da geçim kaynağı olan hayvancılığa fazla imkân vermiyordu. Yine bu bölgede yaşayan Aneze ve Urban Arap kabilelerinin baskısına maruz kalmışlardı. Yetmiş seksen yıl süren Osmanlı'nın mecburî iskân politikaları gereği Rakka iskân politikasından sonra çöl iklimine dayanamayıp Anadolu'ya geri dönmüşlerdir.²¹ Bu yolculuk esnasında aşiretin bir kolu ayrılarak Afyon'a yönelmiş, Emirdağ ilçesini kurmuştur. Oymağın bir kolu da Niğde ili Bor ilçesi civarına yerleşmiştir.

Sis Sancağı üzerinden Anadolu'ya tekrar gelen Yabanlu oymağı Maraş, Akkışla, Topaklı, Kozaklı güzergâhını izleyerek, bugün yaşadığı topraklara yerleşmiştir.

Kırşehir Mucur ilçesi Yabanlu aşiretine bağlı köyler: Bayramuşağı, Medetsiz, Kılıçlı, Bazlamaç, Karaarkaç, Kuşaklı, Kızıldağ Yeniyapan. 30 Haziran 1954'te Kırşehir'in ilden ilçeye indirilmesiyle Kırşehir'den alınıp Nevşehir'in Kozaklı ilçesine bağlanan Yabanlu köyleri: Hızıruşağı, Karahasanlı, Dereköy, Yassıca, Özce (Sadın), Küllüce, Çayıçı (Pinilli).

Sonuç

Moğolların Anadolu'yu istilasından sonra *Yabanlu Pazarı* dağıtılarak, bu yerler Moğolların kışlak ve yaylağına dönüştürülmüş, adı da o günden sonra *Yabanlu Yaylağı* veya *Yabanlu Öreni* olarak anılmıştır.²²

Mücadeleci bir kişiliğe sahip olan Ahi Evran Velî, vurguncu ve asalak yaşayanlarla mücadele etmiş. Onurlu ve bağımsız yaşamak için ülkeyi istila eden Moğollar ve yerli işbirlikçilere karşı vatanını ve milletini savunurken şehit düşmüştür. Ahi Evran Velî başkalarının esiri olmamak için çalışmayı, başarılı olmak için aklı doğru kullanmayı, bilgi sahibi olmayı, emin ve huzurlu yaşamak için sabırlı ve cömert olmayı Anadolu insanına öğretmiştir. Mutasavvıfların prensip edindiği ilâhî aşka gönül vermiş, dünyada yaşamak için insana gerekli olan çalışmanın, üretmenin kutsallığını kavramış, meslek sahibi olup alın teri, elinin emeğiyle geçinmeyenlerin iki cihanda mesut olamayacaklarını dile getirmiştir. Sosyal hayattaki davranışlarıyla halka örnek olmuştur.

Ahi Evran Velî'nin öncülüğünde Anadolu'da XIII. yüzyılda Türkler tarafından kurulmuş olan Ahilik Teşkilatı, adını Arabça Ahi yani kardeşim, Türkçe'de

²¹ Altınok, Baki Yaşa, *Öyküleriyle Kırşehir Türküleri, Destanları, Ağıtları*, s. 43.

²² *İbn. Bibi (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi)*, El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye (Selçuk Name), c. I, s. 182-183-204; *Turan, Osman*, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 312-317-501-541-549-633-637; *Aksaraylı Kerimeddin Mahmud*, Selçukî Devletleri Tarihi, s. 183-339-340; *Gölpınarlı, Abdülbâki*, Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 6.

cömert, eli açık anlamına gelen Akı kelimesinin terimleşmesinden almıştır. Ahiliğin anayasası Fütüvvetnâmeler'dir. Burada Ahiliğin esasları, kaideleri ritüelleri, öğütleri yazılıdır. Ahi Teşkilatı Anadolu'da ilk defa XIII. yüzyılda Kırşehir'de Şeyh Nasirüddin Ahi Evran tarafından kurulmuş ve sistemleştirilmiştir. Teşkilatın Horasan ve Orta Asya içlerinde IX. yüzyılda önce bulunduğu muhakkaktır. Moğol baskısıyla Anadolu'ya gelen esnaf ve sanatkârları bir araya getiren Ahi Evran, Anadolu halkının birlik ve beraberliğinde önemli rol oynamış, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'ye daha şehzade iken, Ahi Fütüvveti'ne göre peştamal bağlamıştır. Ahi Evran, peştamal bağlarken Osman Bey'e şu nasihatla bulunmuştur: "Ey oğul, ne zaman ki bu Ahi kuşağını belinden çözdün, gazi kılıcını elinden düşürdün o zaman tören elinden gider, zevalin yakın olur."²³

Milletleri bir arada ve ayakta tutan en önemli nedenlerden birisi de hiç kuşkusuz ekonomik altyapının adil ve düzenli işleridir. Yani bireylerin günlük ihtiyaçlarının devlet hukukunun garantisi ve denetiminde temin edilmesidir. Bunların yerine getirilmesi için de örgütlü esnaf kuruluşlarına ihtiyaç vardır.

Ahi Evran; Türk Milletinin sosyal durumunu gayet iyi bildiği için teşkilatın devamını temin maksadıyla, Ahiliği tekke, zaviye ve daha sonraları da loncalara bağlamıştır. "Tekke ve zaviyelerde kümelenip halkın sırtından geçinmeyi reddetmiş, Anadolu Türkü'ne alın teri, elinin emeğiyle geçinmeyi, mal üretmeyi ve onurlu yaşamayı öğretmiştir. Ahi Evran büyük bir ekonomist olduğu kadar büyük bir sosyologdur."²⁴

Gündüz her dalda sanatkârlara iş yerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğin incelikleri öğretilirken, akşamları toplantılarında dinî ve ahlaki eğitim yapılıyordu. Böyle bir eğitimle yetiştirilen Türk esnaf ve sanatkârları hem aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuş, hem de Bizanslar başta olmak üzere diğer gayrimüslim esnaf ve sanatkârları ile yarışabilecek bir sanat yeteneğine kavuşmuş oluyordu.

Ahilerin bağlı olduğu meslek grupları fiyat belirleme denilen Narh sistemiyle sıkı kontrol altında tutulurdu. Ahi adını verdikleri başkanları vasıtasıyla taşkınlık yapan zorbaları yok etmek, yabancıları, gezgin ve misafirleri zâviyelerinden barındırmak, güçsüzlere yardım etmek gibi görevleri eksiksiz yerine getirirlerdi.²⁵

Kırşehir Ahi Evran Dergâhı Postnişini olan Ahi lideri, her yıl bölgeleri ziyaret eder, her meslekteki esnafı toplar, bir durum değerlendirmesi yapar, şikâyet-

²³ Altınok, Baki Yaşa, Şeyh Bedreddin ve Varidât, s. 12.

²⁴ Çağatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, s. III; Cumhuriyet'in 50. Yılında Esnaf ve Sanatkârlar, Güneş Matbaacılık, Ankara-1973.

²⁵ Soykut, Refik, Ortayol Ahilik, s. 82-83-101.

leri olup olmadığını sorar, varsa çözer. Tefecilik, stokçuluk başta olmak üzere esnaf ahlakıyla bağdaşmayan işlerle uğraşanlar ağır cezalara çarptırılırdı. Verdiği hükümler Kadı hükmü gibi geçerliliğini korur, asla değiştirilemezdi.²⁶

Ahiler, aldıkları eğitim gereği bozuk, sakat ve kalitesi düşük malı satmazlardı. Satanlar ise görevliler tarafından mahkeme edilir suçlu bulunursa papucu dama atılmak suretiyle meslekten men edilirdi. Bu nedenle halk arasında 'Papucu dama atılmış' diye bir deyim oluşmuştur.

Yukarda da belirttiğimiz üzere Ahi Evran Velî'nin öncülüğünde Ahi ve Türkmenlerin büyük emeklerle kurduğu *Yabanlu Pazarı* Moğolların Anadolu'yu istila etmesiyle eski ihtişamını yitirmiş, Pazaryeri de Moğolların askerî karargâhı hâline getirilmiştir.²⁷

KAYNAKÇA

Altınok, Baki Yaşa, *Pehlivanlı Türkmen Aşireti Tarihi*, Ankara, 2008, s. 19.

———, *Öyküleriyle Kırşehir Türküleri, Destanları, Ağıtları*, Oba Yay., Ankara, 2003, s. 43.

———, *Şeyh Bedreddin ve Varidât*, Oba Kitabevi, Ankara-2004, s. 12.

———, "Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran Velî İle Arkadaşlarının Sürgün ve Şehit Edilmesi" *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004, Bildiriler, c. I, Kırşehir-2005, s. 66.

Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yay. Ankara-1974, s. III; *Cumhuriyet'in 50. Yılında Esnaf ve Sanatkarlar*, Güneş Matbaacılık, Ankara-1973.

Esîreddin Ebû Hayyân, *Kitâbu'l-idrâk li-lisani'l-Etrâk*, Yayınlayan Ahmet Caferoğlu, İstanbul, 1931, s. 91.

Halaçoğlu, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, c. V, s. 2287.

İbn. Bibi (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi), *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk Name)*, Haz. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bak. Yay. Ankara-1996, c. I, ss. 182-183-204; Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay. 4 baskı, İstanbul, ss. 312-317-501-541-633-637; Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, *Selçukî Devletleri Tarihi*, Çev. M. Nuri Gencosman-F.N.

²⁶ Önge, Yılmaz, "Türk Çarşılarında Dua Kubbeleri" *Önasya Mecmuası*, c. VI, Sayı 63, ss. 8-9.

²⁷ Togan, Zeki Velidî, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s. 237.

- Uzluk, Ankara-1943, s. 183-339-340; Gölpınarlı, Abdülbâki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp Kitabevi, 2 baskı, İstanbul-1992, s. 6.
- Kerîmeddîn Mahmud Aksarayî, *Musâmeretü'l-ahbâr*, Yay. Osman Turan, TTK, Ankara-1994, s. 286, haşiye 2; Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Bağaziçi Yay. A.Ş. 4 baskı, İstanbul-1996, ss. 312-314-317 -337-501-541-549-633-637.
- Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, neşr. Ahmet Temir, Atatürk K. D. T. Y. K. Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara-1989, s. 111.
- Kitapçı, Zekeriya, *Saadet Asrında Türkler İlk Türk Sahaâbe Tabii ve Tebea Tabiipleri*, Konya-1993, s. 136; *Meslek Dergisi*, "Eski Türkiye'de İş Teşkilatı 1 " Akt. Yusuf Turan Günaydın, Yıl 1, 31 Mart 1925, Sayı: 16.
- Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Yay. O. Köprülü, Ankara-1972; Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, İstanbul-1979, c. I, s. 432-433; Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, M.E.B. Yay. İstanbul-1992, s. 67; Sevim, Ali-Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, Atatürk K. D. T. Y. K. Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara-1989, ss. 164-165; Şikarî, *Karamanoğulları Tarihi*, Konya Halkevi Tarih ve Müze Yay. Konya-1946, s. 7; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk T. K. Yay. Ankara-1998, c. 1, ss. 8-9.
- Köylerimiz*, Dahiliye Vekaleti Yayınları, 1928, s. 55-583.
- Ögel, Bahaddin, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2003, c. I, s. 127.
- Önge, Yılmaz, "Türk Çarşılarında Dua Kubbeleri" *Önasya Mecmuası*, c. VI, Sayı 63, ss. 8-9.
- Polat, M. Said, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, Kitabevi Yay. İstanbul-2004, s. 201; Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Yay. İstanbul-2003, s. 364; Mesudî, *Murûc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, Selenge Yay. İstanbul-2004, ss. 74-75.
- Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1985.
- _____, Türk Dünyası Araştırmaları, Vakfı, İstanbul-1985, ss. 20-21-22-23.
- _____, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul-1985, ss. 23-24.
- _____, Türk Dünyası Araştırmaları vakfı Yay. İstanbul-1985, ss. 17-18.

- _____, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış," *İst. Üni. İktisat Fak. Mecmuası*, Haz. F. Neumark, Ömer Lütü Barkan, Sabri Ülgener, c. 11, Ekim 1949-Temmuz 1950, no. 1-4, s. 513.
- Soykut, Refik, *Ortayol Ahilik*, Güneş Matbaacılık, Ankara-1971, ss. 82-83-101.
- Şahin, İlhan, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1653)*, İst. Üni. Ed. Fak. Doktora Tezi (Basılmamış), İst. 1980; s. 16-23; *Adana Şer'iyye Sicilleri*, nr. 21, s. 71-72.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul, 1998, s. 115
- Türkay, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İşaret Yay., İstanbul, 2001, s.15.
- Togan, Zeki Velidî, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi 3 baskı, İstanbul- 1981, s. 237.
- Zekeriya el-Kazvinî, *Âsaru'l-bilâd ve ahbâru'l-İbâd*, c. II. Beyrut, 1380/1960, s. 531.

ISBN 978-9944-473-46-0

9 789944 473460